

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

КУЛІНСЬКА АНЖЕЛА ВІКТОРІВНА

УДК 336.13:351.746.1 (043.3/.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ СКЛАДОВОЮ
ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

08.00.03 – економіка та управління національним господарством
(економічні науки)

Подається на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ А.В. Кулінська
(підпис, ініціали та прізвище здобувача)

Науковий консультант: Фролова Лариса Володимирівна, доктор економічних наук, професор

Одеса – 2017

АНОТАЦІЯ

Кулінська А.В. Державне управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Одеський національний політехнічний університет, Одеса, 2017.

У роботі *наведено* теоретичне узагальнення та нове вирішення науково-прикладної проблеми, яка полягає у розробленні теоретико-методологічних засад та методичних рекомендацій щодо державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України.

Здійснено аналіз наукових поглядів на проблеми економічної безпеки в системі національної безпеки країни і включення до складу цієї економічної категорії численних елементів, який на відміну від проведених оцінок, допоміг визначити, що до економічної безпеки держави слід включити ті елементи, які містять лише економічні відносини чи базуються на них, а також сформулювати перелік функціональних складових економічної безпеки національної економіки України в сучасних умовах її розвитку.

Обґрунтовано концептуальний підхід до державного управління економікою України на основі забезпечення її фінансової безпеки, котрий на відміну від існуючих, є сукупністю теоретичних засад, методологічних підходів, практичних рекомендацій, спрямованих на конкретизацію фінансових інтересів, своєчасне попередження і нейтралізацію загроз фінансовій безпеці, а також визначення та застосування способів забезпечення безпеки фінансового сектору, що сприятиме формуванню ефективних механізмів забезпечення складових фінансової безпеки національної економіки України, адже стратегічна складова економічної безпеки держави є складною за внутрішньою будовою або ієрархічною декомпозицією

структурою, що перешкоджає розробленню системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки економіки України.

Визначено перелік принципово важливих критеріїв фіскальної (рівень виконання бюджетних зобов'язань, величина дефіциту бюджету, обсяг ресурсів, спрямованих на обслуговування та погашення держборгу, термін простроченої заборгованості, величина золотовалютних резервів) і стратегічної ефективності (динаміка макроекономічних показників в процесі структуризації економіки, рівень платоспроможності держави, динаміка валового внутрішнього продукту, рівень інфляційних процесів в економіці, динаміка валютного курсу гривні) реалізації бюджетної політики, дотримання яких на відміну від існуючих ознак, дозволяє щонайменше мінімізувати чи повністю ліквідувати суперечливість та невизначеність пріоритетів розвитку національної економіки, що перешкоджає формуванню збалансованої політики та є одним із факторів її фіскалізації.

Обґрунтовано доцільність подальшого розвитку програмно-цільового методу планування бюджетної політики в контексті дослідження економічної безпеки національної економіки, відмінною особливістю якого, є застосування кількісних методів прогнозування та каузального моделювання, що дозволяє методам бюджетного планування та прогнозування діяти в комплексі з метою оптимізації бюджетних коштів і визначення майбутніх тенденцій розвитку.

Досліджено причинно-наслідкові зв'язки між ключовими складовими бюджетної безпеки країни, які на відміну від проведених оцінок, визначаються змістом відтворювальних процесів суб'єктів бюджетних відносин, ступенем узгодженості інтересів, точніше функціональною детермінованістю бюджетної політики, еквівалентністю розподілу бюджетних коштів, що дозволило виявити і систематизувати перелік реальних та потенційних загроз, які перешкоджають розробленню механізму забезпечення бюджетної безпеки України.

Розроблено концептуальний базис механізму забезпечення бюджетної безпеки як критерію ефективності бюджетної політики країни та забезпечення платоспроможності держави, відмінною особливістю якого, є впорядкування і приведення до взаємодії результатів оцінювання таких складових бюджетної

безпеки, як динаміка валового внутрішнього продукту країни, ефективність експортного потенціалу та структура міжнародної валютної ліквідності, що показало такі проблеми забезпечення платоспроможності країни, як поглиблення технологічного регресу, відновлення сировинної рецесії, відсутність структурної трансформації бюджетоутворюючих галузей, невідповідна імпортоорієнтована модель розвитку та відсутність пріоритетів експортної спеціалізації держави на світовому ринку, застосування різних форм валютних обмежень, посилення інфляційного впливу на знецінення національної грошової одиниці, тобто концентрує ключові вектори життя суспільства та трансформацію грошових відносин між державою і бізнесом у суспільні блага, масштаби яких визначають актуальність бюджетного гарантування фінансової безпеки України.

Запропоновано напрямки вирішення проблеми забезпечення боргової безпеки держави, де базовими є стимулювання розвитку внутрішнього ринку капіталів, що підвищує зацікавленість учасників фінансового ринку України у використанні гривневих інструментів, і запровадження нормативу адекватності капіталу та нормативу платоспроможності, що відображає здатність суб'єктів реального сектору виконати зобов'язання за операціями боргового характеру, котрі відрізняються тим, що їх дотримання призведе до зменшення ризиків зовнішньоборгового фінансування та зробить економіку стійкішою до впливу таких факторів як структура державного боргу та «борговий досвід» країни.

Оскільки проведений аналіз сучасного боргового стану України за 2007-2016 роки на засадах факторного та порогового підходів до оцінювання рівня боргової безпеки виявив наслідки зростаючої заборгованості від внутрішніх та зовнішніх запозичень, де протягом останніх 5 років сукупний обсяг державного боргу зріс більш, ніж втричі до 1424,13 млрд. грн. (67,66 млрд. дол. США), та визначив проблеми управління борговою складовою фінансової безпеки, що перешкоджають зменшенню негативного впливу боргового навантаження на національну економіку України.

Визначено перелік ключових факторів, як недосконалість фінансового законодавства, відсутність інституційного розвитку банківської системи країни,

відкритість банківської системи для слабких суб'єктів господарської діяльності, порушення економічних нормативів та брак банківських послуг високої якості, змістовність яких відрізняється тим, що сприятиме попередженню виникнення проблем, які перешкоджають та ускладнюють економіко-організаційні основи забезпечення банківської безпеки та безпеки діяльності банківських установ в контексті державного управління фінансовою безпекою економіки України.

Обґрунтовано доцільність нового підходу щодо оцінювання рішень з управління економічною безпекою банківських установ, де базовою визначено трьохрівневу систему показників, який на відміну від існуючих, передбачає отримання інформації для підготовки, прийняття, впровадження управлінських рішень за допомогою використання на першому системному рівні первинних статистичних показників, що фігурують у балансах або платіжних документах банківських установ як вихідної інформації для оцінювання ретроспективного і поточного стану, на другому – основних показників ефективності банківської діяльності як вихідні дані для розрахунку інтегрального індикатора оцінювання рівня економічної безпеки банківської системи, і на третьому – інтегрального індикатора економічної безпеки банківської системи, який надасть комплексну оцінку рівня забезпечення та допоможе суб'єктам господарювання бути вчасно поінформованим про стан банківської справи на грошовому ринку та завчасно підготуватися до можливих потрясінь в банківському секторі економіки, котру складено як наукове підґрунтя формування комплексу пріоритетних показників-індикаторів оцінювання рівня фінансової безпеки національної економіки за складовими, що враховано в процесі розроблення концептуальних засад системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки економіки України.

Досліджено динаміку показників монетарної політики НБУ за 2009-2016 роки, де проведені розрахунки показали, що заходи запроваджені НБУ в цілому сприяють реалізації ключових пріоритетів інституційного забезпечення грошово-кредитної політики України на етапі економічних реформ, результатом чого є: а) середньорічний темп приросту активів – монетарного золота та СПЗ

на + 25,0 %, цінних паперів на + 22,9 %, готівкових коштів і депозитів на + 5,3 %, кредитів на + 7,1 %, іншої дебіторської заборгованості на + 28,1 %, нефінансових активів на + 8,5 %; б) середньорічний темп приросту пасивів – готівкових коштів, випущених в обіг на + 9,0 %, депозитів на + 21,0 %, цінних паперів на + 63,9 %, іншої кредиторської заборгованості на + 65,3 %, СПЗ, отриманих в порядку розподілення на + 15,0 %, акції інших форм участі в капіталі на + 7,4 %.

Запропоновано концептуальний базис механізму забезпечення фінансової безпеки банківської системи України за рахунок обґрунтування як методичного підґрунтя вирішення тактичних та стратегічних завдань практичної реалізації його компонентів, що на відміну від існуючих підходів, спирається на наявність необхідних передумов забезпечення фінансової безпеки діяльності банківських установ і банківської системи в цілому, індикатори оцінювання рівня фінансової безпеки банківської системи, розроблених і запропонованих щодо впровадження в банківську діяльність міжнародними фінансово-кредитними установами та органами виконавчої влади, та виявлені джерела загроз банківському сектору національної економіки у зв'язку з попередженням їх виникнення та реалізації в контексті державного управління фінансовою складовою економічної безпеки економіки країни.

Виявлено економічні, правові, організаційні заходи регулятивного впливу країни, відмінною особливістю яких є те, що вони визначають його спрямованість у валютній політиці економічних відносин, від якої залежить успішне вирішення стратегічних (зростання валового внутрішнього продукту, рівня зайнятості, стабілізація цін), тактичних (визначення зміни обсягів монетарних індикаторів – маси грошей в обороті, рівня відсоткової ставки), специфічних (забезпечення збалансованості платіжного балансу країни та стабільних джерел надходження іноземної валюти, рівня конвертованості та стабільності курсу національної грошової одиниці) цілей, тим самим здійснюючи істотний вплив на забезпечення оптимального рівня валютної безпеки України.

Сформульовано концептуальний підхід до визначення сутності поняття «валютна безпека» для формування механізму забезпечення банківської безпеки

в контексті державного управління фінансовою безпекою економіки країни, що відображає стан валютного забезпечення, який представлений в організаційно-правовій формі реалізації заходів у сфері валютних відносин, що спрямовані на здійснення операцій з іноземною валютою і валютними цінностями на території країни, використання національної валюти у світовому господарстві при обміні результатами національних економік, ефективне використання яких відбувається за допомогою фінансових інструментів, які створюють оптимальні умови для підтримання стабільності валюти, зберігання позитивного сальдо платіжного балансу країни, накопичення необхідного обсягу валютних резервів, розвитку експорту вітчизняної економіки, притоку в країну іноземних інвестицій, інтеграції України у світову валютну систему.

Систематизовано та розвинуто методи оцінювання технології діяльності професійних учасників фондового ринку, як пріоритетний напрям державної політики щодо вдосконалення його ринкової інфраструктури, за допомогою обґрунтування підходів і розроблення рекомендацій до оцінки: а) нерівномірної тенденції обсягу випуску цінних паперів із врахуванням вимог до перебування цінних паперів у біржовому реєстрі організаторів торгівлі і проведення політики НБУ; б) системи депозитарного обліку прав власності на цінні папери і наявності маніпуляцій із «подвійними реєстрами», що створює умови для виникнення конфліктів, особливо тих, які пов'язані з діяльністю реєстраторів; в) ризику невиконання умов розрахунково-клірингових операцій через відсутність підходу до створення ефективної розрахунково-клірингової системи; г) дій, які мають бути виконані, щоб венчурні фонди мали вплив на забезпечення економіки або її проектів венчурними інвестиціями, що мають не вичерпаний потенціал росту та потребують вигідних напрямів державної політики, які на відміну від існуючих поглядів, складають підґрунття методичного забезпечення концептуальної моделі інституційного становлення та набуття якісних параметрів розвитку фондового ринку, що спрямована на забезпечення його оптимального рівня безпеки.

Виявлено, що недоліки при розрахунку українських фондових індексів, які викликають їх волатильність, полягають у різноманітності джерел отримання

інформації про ринкову вартість цінних паперів, що пояснюється відсутністю єдиного центру котирування, невеликим обсягом фондового ринку і залежністю від руху коштів іноземних інвесторів, та відрізняються тим, що обумовлюють доцільність розробки підходу з формування комплексу пріоритетних показників-індикаторів оцінювання рівня фінансової безпеки економіки за складовими.

Розроблено концептуальний базис механізму забезпечення фінансової безпеки фондового ринку країни як сукупності джерел загроз, об'єктів і суб'єктів безпеки, підходів чи критеріїв їх оцінювання, та факторів впливу на процеси співвідношення капіталізації фондового ринку країни до валового внутрішнього продукту, ємність фондового ринку та темпи його розвитку, співвідношення між первинним і вторинним фондовим ринком, позабіржовою і біржовою торгівлею, відмінна особливість якого, продукує спрямованість на зниження волатильності рівня безпеки фондового ринку країни в контексті фінансової реструктуризації ринкової економіки і спирається на упорядкування та приведення до взаємодії особливостей оптимізації безпечного функціонування і фінансового забезпечення розглянутих елементів.

Обґрунтовано вагому значущість сучасного стану інвестиційного клімату країни не тільки як сукупності політичних, правових або економічних умов, які забезпечують та сприяють інвестиційній діяльності вітчизняних чи закордонних інвесторів, але й як елементу формування механізму забезпечення інвестиційної складової фінансової безпеки економіки України та її суб'єктів господарювання, який на відміну від існуючих компонентів, обумовлює групування комплексу факторів, які дозволяють забезпечити його подальший розвиток та вплинути на процес інвестування національного господарства або його активність в державі, оскільки інвестиційний клімат в період реформ визначається нестачею власних ресурсів, зниженням частки довгострокових кредитів, високими ставками по кредитах, та скороченням обсягів капітальних вкладень в різні сфери чи галузі економіки національного господарства.

Розроблено методичний інструментарій управління забезпеченням фінансової безпеки національної економіки України, що полягає в зміцненні

міжсистемних зв'язків між складовими фінансової безпеки країни і висвітлює: а) формалізацію та конкретизацію національних інтересів у фінансовій системі життєдіяльності суспільства, що відповідають потребам сучасного розвитку; б) інституціоналізацію управлінської діяльності в процесі забезпечення фінансової безпеки економіки країни; в) методичні засади і практичний досвід їх реалізації; г) ідентифікацію та систематизацію реальних чи потенційних загроз та викликів, яким схильна фінансова безпека; д) пошук і застосування ринкових можливостей країни щодо їх уникнення в майбутньому для авторизації способів забезпечення фінансової безпеки національної економіки.

Розроблено концептуальний підхід до побудови організаційної структури моніторингу складових фінансової безпеки національної економіки країни, який відрізняється тим, що полягає у виокремленні таких ключових функцій або їх похідних, як здійснення контролю (моніторингу, обліку, перевірки), проведення аналізу (здійснення оцінки та відбору, вивчення впливу, виявлення причин або загроз) та прийняття рішень (підготовка пропозицій або розроблення заходів) суб'єктами забезпечення безпеки, що дозволяє з повнотою ідентифікувати загрози фінансовій безпеці національної економіки держави, системно аналізувати та оперативно реагувати на мінливі соціально-економічні ситуації і проводити фінансово-економічне обґрунтування рішень за рахунок методичного підходу до формування комплексу пріоритетних показників-індикаторів оцінювання рівня фінансової безпеки економіки країни за складовими.

Розроблено науково-методичний підхід щодо формування пріоритетних показників-індикаторів оцінювання рівня фінансової безпеки економіки країни за складовими, який дозволив шляхом оцінювання діапазону характеристичних та нормативних значень індикаторів забезпечення фінансової безпеки методом ранжування або безпосереднього оцінювання, що відображує упорядкування оцінок впливу факторів на визначення концептуальних положень розроблення системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки через нерівнозначність існуючих параметрів, не тільки сформувати перелік індикаторів оцінювання рівня фінансової безпеки країни та

порогових значень для розрахунку інтегральних індексів її забезпечення, але й вирішити актуальну проблему – здійснення більш точної деталізації результатів за допомогою об'єктивного розмежування оціночних критеріїв за значущістю до формування пріоритетної структури показників-індикаторів оцінювання рівня фінансової безпеки національної економіки за такими складовими як бюджетна, боргова, банківська, валютна, інвестиційна, фінансова безпека фондового ринку України.

Ключові слова: борговий стан, бюджетна безпека, бюджетна політика, валютна безпека економічних відносин, грошово-кредитна політика, державне управління, економічна безпека, інвестиційна безпека, концептуальний підхід, методичний підхід, механізм забезпечення, національна економіка, фінансова безпека, фондовий ринок.

ANNOTATION

Kulinska A.V. State Administration of the Financial Component of Economic Security of the National Economy of Ukraine. – The qualification scientific work on the manuscript.

The dissertation thesis for the scientific degree of Doctor of Economic Sciences, specialty 08.00.03 – Economics and Management of National Economy. – Odessa National Polytechnic University, Odessa, 2017.

The dissertation presents a theoretical generalization and a new solution to the scientific and applied problem, which consists in the development of theoretical and methodological principles and methodological recommendations on state administration of the financial component of economic security of the national economy of Ukraine.

The analysis of scientific views on the problems of economic security in the system of national security of the country and the inclusion in this economic category of numerous elements, which, in contrast to the evaluations, has helped to determine that economic security should include those elements that contain only economic relations or are based on them, as well as to form a list of functional components of economic security of the national economy of Ukraine in the present conditions of its development. A consensual approach is formulated to determine the essence of the concept of «economic security», which is aimed at eliminating the multidimensional approach to understanding this definition and specifying the essence of economic security of the national economy in the interests of its strategic provision, according to which the «most secure» definition of economic security consists in eliminating it through the concept of «stability» (reliability), which to some extent is intertwined with the notion of «reproduction» (development), that is, it is such a state of the national economy of the country that the building to ensure social and economic development, to neutralize internal and external threats to strengthening, to satisfy the necessary economic interests of the society and to take into account the peculiarity of the national economy of Ukraine to expanded reproduction and self-development.

The criteria of fiscal and strategic efficiency of the implementation of the fiscal policy of the country, compliance with which, in contrast to the existing features, are determined, it is possible to minimize or completely eliminate the contradictory and uncertain priorities of the development of the national economy. The expediency of further development of the program-target method of budget policy planning in the context of the study of economic security of the state, the distinctive feature of which is the inclusion of quantitative methods of forecasting, such as time series analysis (identification of trends in the past and their continuation in the future) and causal modeling (prediction of the situation by studying the statistical dependence between different factors), if there is reason to believe that activity in the past is small a trend that can be continued.

The causal relationships between key components of the country's budget security are investigated, which, in contrast to the evaluations carried out, are determined by

the content of reproductive processes of subjects of budgetary relations, the degree of coordination of interests, more precisely by the functional determinants of budget policy, the equivalency of the distribution of budget funds, which allowed to identify and to systematize a list of real and potential threats that hinder the development of a mechanism for ensuring budgetary security of Ukraine. The conceptual basis of the mechanism of ensuring budget security as a criterion for the effectiveness of the fiscal policy of Ukraine, the distinctive feature of which is, streamlining and bringing the results obtained into the interaction in the process of assessing the components of fiscal security, such as the dynamics of gross domestic product, the efficiency of export potential, the structure of international currency liquidity, which showed problems in the process of ensuring the country's solvency, that is, it concentrates key vectors of society's life and transformation the monetary relations between the state and business in public goods, the scale of which determines the urgency of the budget guarantee of financial security.

The directions of solving the problem of securing the debt security of the state are proposed, where the stimulation of the development of the domestic capital market is based on raising the interest of the participants of the financial market of Ukraine in using hryvnia instruments, and the introduction of the norm of capital adequacy and solvency norm, which reflects the ability of the subjects of the real sector of the country in a timely manner and in full to fulfill obligations for monetary operations, which will reduce the risks of foreign debt financing and make the national economy much more resistant to the influence of such key factors as the structure of the state debt and the country's «debt experience». Since the analysis of the current debt situation in Ukraine for 2007-2016, based on factor and threshold approaches to assessing the level of debt security in the country, has revealed the effects of growing debt on domestic or foreign borrowing, especially over the past five years, the aggregate amount of government debt has more than tripled up to 1424,13 billion UAH (\$ 67,66 billion), and identified the main problems in managing the debt component of fiscal security as a criterion for the effectiveness of fiscal policies that hinder the reduction of the negative impact of debt burden on Ukraine's economy.

The factors, the content of which is different, that will help prevent the emergence of problems, which complicate the economic and organizational provision of banking security of the state and the security of the activities of banking institutions in the context of public administration of financial security of the Ukrainian economy, are determined. The significance of the new approach to the evaluation of decisions on economic security management of banking institutions was substantiated, where the three-level structure of indicators was determined as the basis, which, unlike existing ones, involves obtaining information for the preparation, adoption and implementation of decisions by using at the first system level statistical indicators that appear in the payment documents of the institutions as the source information for assessing the retrospective and actual state of them, the second – the performance indicators of the banking as the data on the calculation of the integral indicator of the assessment of the level of economic security of the banking system, and the third – an integral indicator of the economic security of the banking system, which will assess the provision of it and will help economic entities to be timely informed about the state of banking in the money market and prepare in advance shocks in the banking sector of the Ukrainian economy, which was made as a scientific basis for the formation of a set of priority indicator-indicators for assessing the provision of financial security for the components of the national economy.

The dynamics of the monetary policy indicators of the National Bank of Ukraine for 2009-2016 has been researched and the average annual rate of growth and their growth in recent years has been calculated. The calculations show that the measures implemented by the National Bank of Ukraine contribute to the implementation of the priorities of the institutional support of monetary policy at the stage of economic reforms, which results in: 1) the average annual growth rate of assets such as monetary gold at + 25,0 %, securities at + 22,9 %, cash and deposits by + 5,3 %, loans by + 7,1 %, accounts receivable by + 28,1 %, non-financial assets by + 8,5 %; 2) the average annual growth rate of such liabilities as cash in circulation + 9,0 %, deposits + 21,0 %, securities + 63,9 %, payables + 65,3 %, SDR received in the order of distribution by + 15,0 %, shares or other forms of equity participation at + 7,4 %. The conceptual basis

of the mechanism of financial security of the banking system of Ukraine is proposed, which, unlike existing approaches, is based on the availability of necessary conditions for ensuring financial security of banking institutions and the banking system of the country as a whole, a sufficient number of indicators for evaluating the level of financial security of the banking system, sources of threats to the bank the sector of the national economy in terms of preventing their occurrence and implementation, that is, the methodological basis for solving tactical and strategic tasks of practical implementation of structural components.

The complex of economic, organizational and legal measures is formed, the distinctive feature of which is the direction of the regulatory influence of the state in foreign exchange policy, on which the successful resolution of strategic, tactical and specific objectives depends, thus influencing the provision of an optimal level of foreign exchange security of Ukraine. The conceptual approach to the definition of the essence of the concept of «monetary security» in the context of public administration of financial security of the economy of Ukraine is formulated, reflecting the state of currency security, which is represented in the organizational and legal form of realization of measures in the field of foreign exchange relations, which are aimed at operations with foreign currency or currency values on the territory of the country and the use of national currency in the world economy in the exchange of results of national economies, the effective use of which takes place using financial instruments that create optimal conditions for maintaining currency stability, maintaining a positive balance of payments of the country, accumulation of necessary volume of foreign exchange reserves, development of export of domestic economy, influx of foreign investments and integration of Ukraine into the world monetary system.

The methods of analyzing the technology of the professional stock market participants as a priority direction of the state policy towards improving its market infrastructure are systematized and developed, with the justification of the approaches and the development of a recommendation for an estimation: the uneven trend in the volume of issuance of securities, taking into account the requirements for the presence of securities in the stock registry of the organizers trade and policy conduct by the

National Bank of Ukraine; the system of depositary accounting of securities ownership rights and the presence of manipulations with «double registers», which creates conditions for the emergence of conflicts, especially those that are related to the activities of registrars; the risk of non-compliance with the terms of settlement and clearing operations due to the lack of an approach to creating an efficient clearing and settlement system; the actions that must be taken to ensure that venture funds have an impact on providing the economy or its projects with venture capital investments that have not yet reached the full potential of growth and which require profitable policies of the state, which, in contrast to the existing views, provide a methodological basis for the conceptual model of institutional development and acquisition of qualitative parameters of development of the stock market of Ukraine, aimed at ensuring its optimal level of financial security.

It was found that the disadvantages of calculating the Ukrainian stock indices that cause their volatility are the variety of sources of information about the market value of securities, which is explained by the absence of a single quotation center, a small volume of the stock market and the dependence on the movement of funds of foreign investors, which determine the feasibility of developing an approach to form a set of priority indicators-indicators for assessing the level of financial security of the economy by component. The conceptual basis of the mechanism of financial security of the stock market of Ukraine as a set of sources of threats, objects and subjects of security, approaches or criteria of their evaluation, factors of influence on processes of the ratio of stock market capitalization to gross domestic product, stock market capacity and its pace development, the ratio between the primary and secondary stock markets, the over-the-counter and exchange trading, the distinctive feature of which, produces a focus on reducing the volatility of the security level stock market and relies on regulation and enforcement interaction features optimize safe operation and financial support elements.

The significance of the current state of the investment climate is substantiated not only as a set of political, legal, economic conditions that ensure and promote investment activity of domestic or foreign investors, but also as an element of forming the mechanism of providing the investment component of financial security of the economy of Ukraine and its subjects of management, which unlike the existing components, it

causes the grouping of factors that allow it to further develop or affect the investment process the national economy and its activity in the state. It is proved that the method of estimating the level of investment security of the national economy and its subjects of management is weak, and the practice of their evaluation is not marked by a variety of means, because the considered indicators have no unambiguous interpretation, are not based on statistical indicators, are not able to evaluate in dynamics and be suitable for reflecting the directions of change, do not reflect the existing and relevant possibility of negative influence on the objects of its provision, which increases the importance of measuring reliability holding and settlement expected results and develop a condition methodical approach to forming complex priority performance indicator assessing the level of financial security for the components of the national economy.

The methodical tools for managing the financial security of the national economy of Ukraine have been developed, which is to strengthen inter-system links between financial security components and highlights: a) formalization and specification of key national interests in the financial system of society's life that meet the needs of its modern development; b) institutionalization of management activity in the process of ensuring the financial security of the national economy; c) methodical principles and practical experience of their implementation; d) identification and systematization of actual or potential threats and challenges that may be subject to financial security; e) the search and application of market opportunities of the country for their avoidance in the future to authorize methods of ensuring financial security.

The conceptual approach has been developed regarding the construction of an organizational structure for monitoring the components of financial security of the national economy, which is distinguished by distinguishing key functions and derivatives such as monitoring (monitoring, accounting, verification), analysis (assessment and selection, impact study, detection causes or threats) and decision making (preparation of proposals or development of events) of the subjects of ensuring the financial security of the national economy, allowing fullness before to identify the identification of threats that are subject to the financial security of the development of the national economy, to systematically analyze and respond promptly to changing socio-economic

situations and to conduct financial and economic substantiation of management decisions through the approach to forming a set of priority indicators for assessing the level of financial security of the Ukrainian economy in terms of components.

The methodical approach to the formation of a complex of priority indicators for assessing the level of financial security of the country's economy by components, which allowed by assessing the range of characteristic and normative values of indicators of financial security by a method of ranking or direct evaluation, which reflects the ordering of evaluations of the impact of these factors on the definition of conceptual development provisions systems of public administration financial component of economic security of the national economy because of the unevenness of existing parameters, not only do they formulate a list of financial security level indicators and thresholds for calculating the integral indexes of its provision, but to solve an actual problem – to carry out more precise detailing of the results with the objective differentiation of the evaluation criteria for the significance of the formation of a priority structure of indicators of assessing the level of financial security of the country's economy by components such as budget, debt, banking, currency, investment, financial security of the stock market of Ukraine.

The content-based conceptual basis of the state management system for the financial component of the economic security of the national economy of Ukraine has been developed on the methodical tools for managing the financial security of the national economy of the country, the conceptual approach to building an organizational structure for monitoring the components of the financial security of the national economy, the methodological approach for the formation of a set of priority indicators, security of the national economy, will contribute ensuring financial stability and enhancing social and economic development, as the financial security of the state should be aimed at improving the financial system, but on the basis of the national economy, preserving its independence and preventing the capture of the national economy of Ukraine by foreign capital.

Key words: debt security, fiscal security, fiscal policy, monetary security of economic relations, monetary policy, public administration, economic security, investment security, conceptual approach, methodological approach, mechanism of support, national economy, financial security, stock market.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації

Монографії

1. Кулінська А.В. Управління складовими фінансової безпеки національного господарства України: концепція та методологія: [моногр.] / А.В. Кулінська. – Одеса: ФОП Бондаренко М.О., 2016. – 386 с. (22,43 д.а.).

2. Інноваційні механізми економічного управління підприємством: [моногр.] / [під ред. Л.В. Фролової]. – Кривий Ріг: ФОП Чернявський Д.О., 2016. – 492 с. (30,75 д.а., особистий внесок здобувача: оцінено індикатори загрози економічної безпеки України – 0,76 д.а.).

3. Кулінська А.В. Підвищення ефективності управління фінансово-кредитним механізмом невиробничої сфери національної економіки (на прикладі туристичної галузі України): [моногр.] / Н.П. Борецька, А.В. Кулінська. – Донецьк: ТОВ «Східний видавничий дім», 2013. – 218 с. (12,98 д.а., особистий внесок здобувача: розроблено фінансово-кредитний механізм як інструмент впливу держави на розвиток невиробничої сфери (на прикладі туристичної галузі країни – 7,22 д.а.)).

Статті у наукових фахових виданнях України

4. Кулінська А.В. Економіко-організаційні проблеми розвитку банківської системи України / А.В. Кулінська // Науковий вісник Чернігівського державного інституту економіки і управління. Серія 1, Економіка: зб. наук. праць. – Чернігів, 2012. – Вип. 1 (13). – С. 250-254. (0,38 д.а.).

5. Кулінська А.В. Розвиток інвестиційних можливостей фінансово-кредитного механізму державного управління суб'єктами національного господарства / А.В. Кулінська // Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції. – 2012. – № 2 (15). – С. 11-15. (0,57 д.а.).

6. Кулінська А.В. Подолання бюджетного дефіциту як складова національної стратегії соціально-економічного розвитку сфер національного господарства / А.В. Кулінська // Університетські наукові записки. – 2012. – № 3 (43). – С. 519-523. (0,42 д.а.).

7. Кулінська А.В. Позитивні і негативні наслідки державного кредитування для розвитку фінансово-кредитного механізму державного управління національною економікою / А.В. Кулінська // Економіка і управління. – 2012. – № 3 (55). – С. 31-35. (0,40 д.а.).

8. Кулінська А.В. Наслідки впливу світової фінансової кризи на функціонування фінансово-кредитного механізму державного управління економікою України / А.В. Кулінська // Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. праць. – Одеса, 2012. – Вип. № 4 (47). – С. 44-49. (0,60 д.а.).

9. Кулінська А.В. Формування ефективного механізму забезпечення фінансової складової економічної безпеки України [Електронний ресурс] / А.В. Кулінська // Ефективна економіка. – 2013. – № 11. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?n=11&y=2013>. – Доступно на 30.01.2017. – Назва з екрана. (0,50 д.а.). *Видання індексується та реферується в зарубіжних базах даних: Index Copernicus (Польща); Google Scholar (США).*

10. Кулінська А.В. Проблеми фінансового забезпечення суб'єктів національного господарства України [Електронний ресурс] / А.В. Кулінська // Ефективна економіка. – 2013. – № 12. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4466>. – Доступно на 30.01.2017. – Назва з екрана. (0,57 д.а.). *Видання індексується та реферується в зарубіжних базах даних: Index Copernicus (Польща); Google Scholar (США).*

11. Кулінська А.В. Еволюція парадигми національної економічної безпеки в інтересах стратегічного забезпечення національної безпеки країни / А.В. Кулінська

// Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. праць. – Одеса, 2015. – Вип. № 3 (58). – С. 72-78. (0,68 д.а.). Видання індексується та реферується в зарубіжних базах даних: *Index Copernicus (Польща)*; *Google Scholar (США)*.

12. Кулінська А.В. Систематизація підходів до оцінювання боргової безпеки та її складових елементів в Україні / А.В. Кулінська // Економіка і регіон. – 2015. – № 4 (53). – С. 91-95. (0,68 д.а.). Видання індексується та реферується в зарубіжних базах даних: *Index Copernicus (Польща)*; *Google Scholar (США)*; *Ulrich's Periodicals Directory (США)*.

13. Кулінська А.В. Диференціація підходів до управління державною заборгованістю / А.В. Кулінська // Економічний форум. – 2015. – № 4. – С. 64-70. (0,56 д.а.). Видання індексується та реферується в зарубіжних базах даних: *РИНЦ (Росія)*; *Index Copernicus (Польща)*; *Ulrich's Periodicals Directory (США)*.

14. Кулінська А.В. Сучасні тенденції в грошово-кредитній політиці Національного банку України / А.В. Кулінська // Економіка та держава. – 2015. – № 10. – С. 77-81. (0,62 д.а.). Видання індексується та реферується в зарубіжних базах даних: *Index Copernicus (Польща)*; *Google Scholar (США)*; *Scientific Indexing Services (США)*.

15. Кулінська А.В. Проблеми функціонування складових фінансової безпеки в системі економічної безпеки держави / А.В. Кулінська // Науковий вісник Одеського національного економічного університету: зб. наук. праць. – Одеса, 2015. – Вип. 11 (231). – С. 90-98. (0,50 д.а.). Видання індексується та реферується в зарубіжних базах даних: *РИНЦ (Росія)*; *Google Scholar (США)*; *Social Science Open Access Repository (Німеччина)*.

16. Кулінська А.В. Особливості формування системи індикаторів оцінки інвестиційної безпеки держави / А.В. Кулінська // Інвестиції: практика та досвід. – 2015. – № 18. – С. 11-15. (0,64 д.а.). Видання індексується та реферується в зарубіжних базах даних: *Index Copernicus (Польща)*; *Google Scholar (США)*; *Scientific Indexing Services (США)*.

17. Кулінська А.В. Особливості державного регламентування фондової політики України / А.В. Кулінська // Інвестиції: практика та досвід. – 2015. – №

22. – С. 66-68. (0,45 д.а.). Видання індексується та реферується в зарубіжних базах даних: *Index Copernicus (Польща)*; *Google Scholar (США)*; *Scientific Indexing Services (США)*.

18. Кулінська А.В. Обставини, які впливають на зміцнення системи національної фінансової безпеки України / А.В. Кулінська // Економічний простір: зб. наук. праць. – Дніпропетровськ, 2015. – Вип. 104. – С. 92-101. (0,62 д.а.). Видання індексується та реферується в зарубіжних базах даних: *РІНЦ (Росія)*; *Index Copernicus (Польща)*; *Google Scholar (США)*.

19. Кулінська А.В. Кризові ситуації, які викликають загрозу індикаторам економічної безпеки України / А.В. Кулінська // Економіка та держава. – 2016. – № 1. – С. 53-55. (0,50 д.а.). Видання індексується та реферується в зарубіжних базах даних: *Index Copernicus (Польща)*; *Google Scholar (США)*; *Scientific Indexing Services (США)*.

20. Кулінська А.В. Управління національною безпекою як основою забезпечення сталого розвитку національного господарства / А.В. Кулінська // Економічний форум. – 2016. – № 1. – С. 20-26. (0,50 д.а.). Видання індексується та реферується в зарубіжних базах даних: *РІНЦ (Росія)*; *Index Copernicus (Польща)*; *Ulrich's Periodicals Directory (США)*.

21. Кулінська А.В. Оптимальні умови формування складових валютної безпеки національної економіки / А.В. Кулінська // Науковий вісник Одеського національного економічного університету: зб. наук. праць. – Одеса, 2016. – Вип. 3 (235). – С. 86-96. (0,48 д.а.). Видання індексується та реферується в зарубіжних базах даних: *РІНЦ (Росія)*; *Google Scholar (США)*; *Social Science Open Access Repository (Німеччина)*.

22. Кулінська А.В. Бюджетна безпека як умова досягнення національних соціально-економічних інтересів / А.В. Кулінська // Інвестиції: практика та досвід. – 2016. – № 4. – С. 29-34. (0,66 д.а.). Видання індексується та реферується в зарубіжних базах даних: *Index Copernicus (Польща)*; *Google Scholar (США)*; *Scientific Indexing Services (США)*.

23. Кулінська А.В. Вдосконалення механізму управління державною заборгованістю України / А.В. Кулінська // Економічний простір: зб. наук. праць. – Дніпропетровськ, 2016. – Вип. 106. – С. 145-156. (0,64 д.а.). Видання індексується та реферується в зарубіжних базах даних: РИНЦ (Росія); Index Copernicus (Польща); Google Scholar (США).

24. Kulinska A.V. Features of formation of the mechanism of ensuring economic security of the banking system of Ukraine [Електронний ресурс] / L.V. Frolova, A.V. Kulinska // Економіка: реалії часу. – 2016. – № 4 (26). – С. 13-20. – Режим доступу: <http://economics.opu.ua/files/archive/2016/No4/13.pdf>. – Доступно на 30.01.2017. – Назва з екрана. (0,82 д.а., особистий внесок здобувача: обґрунтовано необхідність підвищення рівня управління економічною безпекою банківських установ та її швидкої адаптації щодо мінливих умов конкурентної боротьби в банківському секторі економіки України – 0,32 д.а.). Видання індексується та реферується в зарубіжних базах даних: РИНЦ (Росія); Index Copernicus (Польща); Google Scholar (США); Ulrich's Periodicals Directory (США).

25. Кулінська А.В. Дослідження взаємозв'язку складових фінансової безпеки національного господарства України / А.В. Кулінська // Торгівля і ринок України: зб. наук. праць. – Кривий Ріг, 2016. – Вип. 39-40. – С. 13-21. (0,58 д.а.).

26. Кулінська А.В. Особливості функціонування складових фінансово-кредитного механізму управління невиробничою сферою (на прикладі туристичної галузі України) / А.В. Кулінська // Вісник ДонНУЕТ. Серія «Економічних наук». – 2016. – № 2 (66). – С. 140-148. (0,56 д.а.).

27. Кулінська А.В. Концептуальні засади розробки системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки економіки України [Електронний ресурс] / А.В. Кулінська // Ефективна економіка. – 2017. – № 2. – Режим доступу до журналу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5742>. – Доступно на 30.01.2017. – Назва з екрана. (0,68 д.а.). Видання індексується та реферується в зарубіжних базах даних: Index Copernicus (Польща); Google Scholar (США).

2. Опубліковані праці апробаційного характеру

Матеріали наукових конференцій

28. Кулінська А.В. Бюджетна політика та її роль у забезпеченні економічного росту держави: матеріали VII міжнар. наук.-практ. конф. [«Стратегія інноваційного розвитку економіки: бізнес, наука, освіта»], (Харків, НТУ «ХП», 29 вересня – 2 жовтня 2015 р.) / А.В. Кулінська. – Харків: Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», 2015. – С. 106-109. (0,20 д.а.).

29. Кулінська А.В. Основні проблеми і тенденції оцінки інвестиційної привабливості суб'єктів економіки: матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. [«Стратегічні напрями соціально-економічного розвитку держави в умовах глобалізації»], (Хмельницький, ХУУП, 8-9 жовтня 2015 р.) / А.В. Кулінська. – Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2015. – С. 168-170. (0,22 д.а.).

30. Кулінська А.В. Систематизація чинників, що викликають загрози банківській безпеці України: матеріали V всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. [«Сучасна економічна наука: теорія і практика»], (Полтава, ПНТУ, 17 листопада 2015 р.) / А.В. Кулінська. – Полтава: Полтавський національний технологічний університет ім. Ю. Кондратюка, 2015. – С. 203-204. (0,12 д.а.).

31. Кулінська А.В. Пріоритетні напрями формування національних економічних інтересів України: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. [«Фінансово-економічна стратегія розвитку України в умовах сучасних геополітичних викликів (економіко-управлінські, правові, інформаційно-технічні, гуманітарні аспекти)»], (Дніпропетровськ, УМСФ, 20 листопада 2015 р.) / А.В. Кулінська. – Дніпропетровськ: Університет митної справи та фінансів, 2015. – С. 137-139. (0,14 д.а.).

32. Кулінська А.В. Особливості формування збалансованої бюджетної політики: матеріали VI всеукр. наук.-практ. конф. [«Сучасний стан та пріоритети модернізації фінансово-економічної системи України»], (Львів, ЛКА, 25 листопада 2015 р.) / А.В. Кулінська. – Львів: Львівська комерційна академія, 2015. – С. 55-58. (0,24 д.а.).

33. Кулінська А.В. Надмірна зовнішня заборгованість країни та шляхи її зменшення: матеріали VI міжнар. наук.-практ. конф. [«Пріоритети нової економіки знань в XXI сторіччі»], (Дніпропетровськ, ПДАБА, 24-25 грудня 2015 р.) / А.В. Кулінська. – Дніпропетровськ: Придніпровська державна академія будівництва та архітектури, 2015. – С. 88-90. *(0,20 д.а.)*.

34. Кулінська А.В. Дослідження проблем розвитку фінансової безпеки фондового ринку України: матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. [«Маркетинг і менеджмент в системі національних і світових економічних інтересів»], (Кривий Ріг, ДонНУЕТ, 21 січня 2016 р.) / А.В. Кулінська. – Кривий Ріг: Донецький національний університет економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського, 2016. – С. 119-122. *(0,16 д.а.)*.

35. Кулінська А.В. Взаємодія складових механізму забезпечення фінансової безпеки України: матеріали V міжнар. наук.-практ. конф. [«Розвиток соціально-економічних систем у трансформаційних умовах»], (Бердянськ, БУМБ, 27-28 січня, 2016 р.) / А.В. Кулінська. – Бердянськ: Бердянський університет менеджменту і бізнесу, 2016. – С. 149-150. *(0,18 д.а.)*.

36. Кулінська А.В. Фінансова безпека як найважливіша складова економічної безпеки суб'єкта господарювання: матеріали VII міжнар. наук.-теор. інтернет-конф. [«Творчий пошук молоді – курс на ефективність»], (Хмельницький, ХКТЕІ, 25 лютого 2016 р.) / А.В. Кулінська. – Хмельницький: Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут, 2016. – С. 212-214. *(0,18 д.а.)*.

37. Кулінська А.В. Зменшення негативного впливу на забезпечення боргової безпеки України: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. [«Економічний потенціал країни: наукові підходи та практика реалізації»], (Одеса, ОНУ, 26-27 лютого 2016 р.) / А.В. Кулінська. – Одеса: Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова, 2016. – С. 49-51. *(0,24 д.а.)*.

38. Кулінська А.В. Зростання загроз соціально-економічній стабільності суспільства: матеріали VII міжнар. наук.-практ. конф. [«Участь молоді у розвитку економіки та суспільства України»], (Київ, НУХТ, 24-25 березня 2016 р.) / А.В.

Кулінська. – К.: Національний університет харчових технологій, 2016. – С. 223-225. *(0,16 д.а.)*.

39. Кулінська А.В. Обставини, які призвели фінансову сферу національної економіки до кризового стану: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. [«Стратегії та інновації: актуальні управлінські практики»], (Кривий Ріг, ДонНУЕТ, 21 квітня 2016 р.) / А.В. Кулінська. – Кривий Ріг: Донецький національний університет економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського, 2016. – С. 420-423. *(0,16 д.а.)*.

40. Кулінська А.В. Інновації ведення банківського бізнесу: сучасні особливості: матеріали наук.-практ. інтернет-конф. [«Актуальні проблеми сучасного економіко-гуманітарного дискурсу в Україні»], (Кривий Ріг, ДонНУЕТ, 29 квітня 2016 р.) / А.В. Кулінська. – Кривий Ріг: Донецький національний університет економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського, 2016. – С. 204-207. *(0,22 д.а.)*.

41. Кулінська А.В. Розвиток системи формування державного бюджету: матеріали V міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. [«Економіка і управління в умовах глобалізації»], (Кривий Ріг, ДонНУЕТ, 25 травня 2016 р.) / А.В. Кулінська. – Кривий Ріг: Донецький національний університет економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського, 2016. – С. 137-140. *(0,20 д.а.)*.

42. Кулінська А.В. Співробітництво України з міжнародним валютним фондом: матеріали VI міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. [«Бізнес та умови його розвитку: національний та міжнародний дискурси»], (Кривий Ріг, ДонНУЕТ, 15 червня 2016 р.) / А.В. Кулінська. – Кривий Ріг: Донецький національний університет економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського, 2016. – С. 65-67. *(0,16 д.а.)*.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	29
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ СКЛАДОВОЮ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ.....	42
1.1 Національна безпека як механізм забезпечення стабільного розвитку національної економіки.....	42
1.2 Визначення ролі економічної безпеки в системі національної безпеки в сучасних умовах розвитку національної економіки.....	61
1.3 Державне управління національною економікою України на основі забезпечення фінансової складової економічної безпеки	84
Висновки за розділом 1.....	102
РОЗДІЛ 2 ОЦІНЮВАННЯ ВПЛИВУ БЮДЖЕТНОЇ СКЛАДОВОЇ НА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ.....	106
2.1 Обґрунтування напрямів удосконалення функціонального і часового аспектів формування бюджетної політики при реалізації бюджетного процесу на перспективу.....	106
2.2 Бюджетна безпека як критерій ефективності бюджетної політики та забезпечення платоспроможності держави.....	138
2.3 Методики оцінювання рівня боргового навантаження на сучасний стан національної економіки України.....	160
Висновки за розділом 2.....	182
РОЗДІЛ 3 ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БАНКІВСЬКОЇ БЕЗПЕКИ В КОНТЕКСТІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ БЕЗПЕКОЮ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ.....	187

3.1 Ключові пріоритети інституційного забезпечення грошово-кредитної політики держави на сучасному етапі економічних реформ.....	187
3.2 Економіко-організаційні проблеми забезпечення безпеки діяльності банківських установ в Україні.....	218
3.3 Інструменти забезпечення оптимального рівня валютної безпеки для згладжування коливань курсу національної грошової одиниці.....	248
Висновки за розділом 3.....	276
РОЗДІЛ 4 УПРАВЛІНСЬКІ ПІДХОДИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ НЕБАНКІВСЬКОГО ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ.....	280
4.1 Пріоритетні напрями державної політики щодо вдосконалення ринкової інфраструктури фондового ринку України.....	280
4.2 Оцінка рівня фінансової безпеки фондового ринку країни в контексті фінансової реструктуризації ринкової економіки.....	309
4.3 Шляхи підвищення ефективності забезпечення інвестиційної безпеки суб'єктів господарювання національної економіки на державному рівні.....	329
Висновки за розділом 4.....	350
РОЗДІЛ 5 КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ СКЛАДОВОЮ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ.....	355
5.1 Методичний інструментарій управління забезпеченням фінансової безпеки національної економіки України.....	355
5.2 Концептуальний підхід до побудови організаційної структури моніторингу складових фінансової безпеки національної економіки.....	373
5.3 Методичний підхід до формування комплексу пріоритетних показників-індикаторів оцінювання рівня фінансової безпеки національної економіки за складовими.....	387

Висновки за розділом 5.....	409
ВИСНОВКИ.....	413
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	421
ДОДАТКИ.....	468

ВСТУП

Актуальність теми. У сфері національної безпеки країни відбуваються зміни принципового характеру. Сучасний процес забезпечення безпеки повинен розкриватися не тільки через запобігання загрозам, а через формування таких умов, які стимулюватимуть розвиток суспільства під час проведення економічних перетворень. Тому питання державного управління економічною безпекою національної економіки не втратило гостроти, а, навпаки, актуалізувалося. У структурі останньої, враховуючи вагому роль фінансів в національній економіці, особливо значимий сегмент займає фінансова безпека країни.

Фінансова безпека відображає стан та готовність фінансової системи до своєчасного та надійного фінансового забезпечення потреб економічних систем держави у розмірах достатніх для підтримки необхідного рівня її економічної безпеки. У зв'язку з цим, необхідно забезпечувати та підтримувати фінансову безпеку країни, тому що вона розглядається як на мікро-, так і на макрорівні.

Своєчасність розгляду теми підкреслюється економічними перетвореннями та системною кризою національної економіки України. Суттєвих результатів у вирішенні проблеми забезпечення фінансової складової економічної безпеки національної економіки України досягли наступні науковці як О.В. Ареф'єва, І.О. Александров, О.І. Барановський, І.А. Белоусова, А.В. Бесчастний, І.О. Бланк, А.І. Бутенко, З.С. Варналій, С.В. Васильчак, Т.П. Вахненко, О.С. Власюк, Л.О. Волощук, В.М. Геєць, Б.В. Губський, М.І. Диба, Ю.П. Дудка, М.М. Єрмошенко, Я.А. Жаліло, В.І. Захарченко, О.І. Іляш, О.А. Кириченко, Г.В. Козаченко, В.М. Лисюк, І.О. Лютий, І.І. Мазур, Ю.В. Макогон, В.І. Міщенко, В.І. Мунтіян, С.В. Науменкова, О.В. Озаріна, В.М. Опарін, Г.А. Пастернак-Таранушенко, О.І. Соскін, А.І. Сухоруков, Г.М. Тарасюк, В.В. Третяк, С.В. Філіппова, Л.В. Фролова, С.К. Харічков, А.А. Чухно, В.Т. Шлемко, О.Ю. Шевченко, І.О. Школьник.

Вітчизняні вчені у своїх працях комплексно підійшли до вирішення цієї проблеми, відобразили основні напрями забезпечення стабільності фінансового сектору національної економіки та ключові аспекти забезпечення фінансової складової економічної безпеки держави, але деяким теоретико-методологічним засадам державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України приділено недостатньо уваги.

Це обумовлює об'єктивну необхідність визначення концептуальних засад системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України, практичне запровадження яких сприятиме забезпеченню фінансової стабільності та підвищенню економічного розвитку, оскільки фінансова безпека країни повинна бути спрямована на оздоровлення фінансової системи держави, а на її основі національної економіки, збереження незалежності і недопущення захоплення національного господарства іноземним капіталом.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконувалася відповідно до планів науково-дослідних робіт Донецького національного університету економіки і торгівлі імені М. Туган-Барановського в межах *держбюджетної теми*: «Інноваційні механізми економічного управління підприємством» (номер державної реєстрації 0114U000559, 2014-2015 рр.), де автором досліджено тенденції прояву загроз економічній безпеці національної економіки і запропоновано класифікацію ключових загроз в економічній сфері національної безпеки, які створюють небезпеку економіці держави, порушуючи процес суспільного відтворення.

Робота завершилася в межах *держбюджетних тем* Одеського національного політехнічного університету: «Теоретичні та прикладні проблеми забезпечення економічного розвитку промислових підприємств» (номер державної реєстрації 0114U005505, 2014-2018 рр.), де автором розроблено науково-методичний підхід до формування пріоритетної структури показників-індикаторів оцінювання рівня фінансової безпеки національної економіки за складовими; «Методологія та управлінський інструментарій забезпечення економічно-безпечного інноваційного розвитку підприємства промислового

сектора на основі інтеграції освіти, науки і виробництва» (номер державної реєстрації 0115U000408, 2015-2017 рр.), де автором обґрунтовано методичні засади оцінювання рівня боргової залежності суб'єктів національної економіки на основі системного підходу з використанням таких розрахункових показників, як показники-індикатори платоспроможності, ліквідності та заборгованості; «Економічне оцінювання та обліково-аналітичне забезпечення інноваційно-інвестиційної діяльності та економічної безпеки на мікро- та макрорівні» (номер державної реєстрації 0116U006740, 2016-2019 рр.), де автором визначено значимість сучасного стану інвестиційного клімату для забезпечення інвестиційної складової фінансової безпеки економіки України та її суб'єктів господарювання (акт впровадження від 04.04.2017 р.).

Мета і задачі дослідження. Мета дослідження полягає в розробленні теоретико-методологічних засад та обґрунтуванні на їх основі методичних рекомендацій щодо державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України.

Досягнення мети роботи зумовило необхідність вирішення таких *завдань*:

– здійснити аналіз наукових поглядів на проблеми економічної безпеки в системі національної безпеки, узагальнити теоретичні підходи та обґрунтувати концептуальний підхід до державного управління національною економікою України на основі забезпечення її фінансової безпеки;

– визначити критерії фіскальної та стратегічної ефективності реалізації бюджетної політики, обґрунтувати доцільність подальшого розвитку програмно-цільового методу її планування в контексті дослідження економічної безпеки національної економіки країни;

– дослідити причинно-наслідкові зв'язки між складовими бюджетної безпеки національної економіки, розробити концептуальний базис механізму забезпечення бюджетної безпеки як критерію ефективності бюджетної політики країни;

– визначити проблеми управління борговою складовою фінансової безпеки, які мають негативний вплив в рамках зростаючого боргового

навантаження на суспільство, запропонувати напрями вирішення проблеми забезпечення боргової безпеки країни;

– визначити фактори, що сприятимуть попередженню виникнення проблем, які ускладнюють економіко-організаційне забезпечення банківської безпеки, та обґрунтувати доцільність застосування нових підходів до оцінювання рішень з управління економічною безпекою банківських установ;

– дослідити динаміку показників монетарної політики Національного банку України та обґрунтувати концептуальний базис механізму забезпечення фінансової безпеки банківської системи країни;

– сформулювати заходи, які визначають спрямованість регулятивного впливу держави у валютній безпеці, і сформулювати підхід до визначення її сутності в контексті державного управління фінансовою безпекою економіки країни;

– систематизувати та розвинути методи оцінювання технології діяльності професійних учасників фондового ринку як пріоритетний напрям державної політики щодо вдосконалення його ринкової інфраструктури;

– встановити недоліки при розрахунку українських фондових індексів, що викликають їх волатильність, та розробити концептуальний базис механізму забезпечення фінансової безпеки фондового ринку країни;

– обґрунтувати значимість сучасного стану інвестиційного клімату країни для забезпечення інвестиційної складової фінансової безпеки економіки країни та її суб'єктів господарювання;

– розробити методичний інструментарій управління забезпеченням фінансової безпеки національної економіки України;

– розробити концептуальний підхід до побудови організаційної структури моніторингу складових фінансової безпеки національної економіки;

– розробити науково-методичний підхід щодо формування комплексу пріоритетних показників-індикаторів оцінювання рівня фінансової безпеки економіки країни за складовими.

Об'єктом дослідження є процес державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади та методичні рекомендації щодо державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань застосовано *загальнонаукові і спеціальні методи* наукового дослідження: *конкретизація та абстрагування* – для консенсусного визначення економічної безпеки, котре спрямоване на усунення багатоаспектного підходу до розуміння цієї дефініції і конкретизацію сутності економічної безпеки національної економіки в інтересах стратегічного її забезпечення; *діалектичні* – при формуванні концептуального підходу до державного управління національною економікою України на основі забезпечення її фінансової безпеки з метою визначення обставин, які впливають на забезпечення її фінансової безпеки або викликають загрози збереженню фінансової незалежності; *групування* – при систематизації підходів до управління державним прямим та гарантованим боргом країни; *економіко-статистичні* – для розрахунку середньорічного темпу приросту показників грошово-кредитної політики Національного банку України; *графічні* – для відображення тенденцій і закономірностей реалізації принципів грошово-кредитної політики в контексті банківської або валютної криз; *наукова абстракція* – при виявленні заходів, що визначають спрямованість регулятивного впливу держави у валютній безпеці; *логічне узагальнення та порівняння* – при систематизації методів оцінювання технології діяльності професійних учасників фондового ринку; *аналіз та синтез* – при дослідженні причинно-наслідкових зв'язків між складовими бюджетної безпеки держави та розробці концептуального базису механізму забезпечення бюджетної безпеки як критерію ефективності бюджетної політики; *економіко-математичне прогнозування* – при визначенні критеріїв фіскальної і стратегічної ефективності реалізації бюджетної політики країни, обґрунтуванні доцільності подальшого розвитку програмно-цільового методу її планування в контексті дослідження економічної безпеки національної економіки; *формалізація та систематизація* – при визначенні концептуальних засад системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки економіки України.

Інформаційною основою дослідження є законодавчі та нормативно-правові акти із питань розвитку фінансового сектору національної економіки, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України та Національного банку України, нормативно-правові акти Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку і Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, матеріали Державної служби статистики України, аналітичні матеріали регуляторів фінансового сектора зарубіжних країн та міжнародних фінансових організацій, монографії і публікації вітчизняних та зарубіжних авторів, результати власних досліджень.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розробці і науковому обґрунтуванні теоретико-методологічних засад і методичних рекомендацій щодо державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України. Найбільш вагомими результатами, що становлять наукову новизну, є такі:

вперше:

– запропоновано *концептуальний підхід до державного управління національною економікою на основі забезпечення її фінансової безпеки*, який на відміну від існуючих, є сукупністю теоретичних засад, методологічних підходів, практичних рекомендацій, спрямованих на конкретизацію фінансових інтересів, своєчасне попередження та нейтралізацію загроз фінансовій безпеці, а також визначення і застосування способів підтримки безпеки фінансового сектору, який сприятиме формуванню ефективних механізмів забезпечення складових фінансової безпеки національної економіки України, адже стратегічна складова економічної безпеки держави є складною за внутрішньою будовою та ієрархічною декомпозицією структурою;

– *розроблено методичний інструментарій управління забезпеченням фінансової безпеки національної економіки України*, який полягає в зміцненні міжсистемних зв'язків між складовими фінансової безпеки країни і висвітлює: а) формалізацію і конкретизацію пріоритетних національних інтересів у фінансовій системі життєдіяльності суспільства, які відповідають потребам її сучасного розвитку; б) інституціоналізацію управлінської діяльності в процесі

забезпечення фінансової безпеки національної економіки; в) методичні засади та практичний досвід їх реалізації; г) ідентифікацію та систематизацію реальних чи потенційних загроз та викликів, яким схильна фінансова безпека; д) пошук та застосування ринкових можливостей держави щодо їх уникнення в майбутньому для авторизації способів забезпечення фінансової безпеки;

– *розроблено концептуальний підхід до побудови організаційної структури моніторингу складових фінансової безпеки національної економіки країни*, який полягає у виокремленні таких функцій та їх похідних, як здійснення контролю (моніторингу, обліку та перевірки), проведення аналізу (здійснення оцінки та відбору, вивчення впливу, виявлення причин чи загроз) та прийняття рішень (підготовка пропозицій і розроблення заходів) суб'єктами забезпечення безпеки, що дозволяє з повнотою ідентифікувати загрози фінансовій безпеці національної економіки держави, системно аналізувати та оперативно реагувати на мінливі соціально-економічні ситуації і проводити фінансово-економічне обґрунтування рішень за рахунок науково-методичного підходу до формування пріоритетних показників-індикаторів оцінювання рівня фінансової безпеки економіки країни за складовими;

– *розроблено науково-методичний підхід до формування пріоритетних показників-індикаторів оцінювання рівня фінансової безпеки економіки країни за складовими*, який дозволив шляхом оцінювання діапазону характеристичних та нормативних значень індикаторів забезпечення фінансової безпеки методом ранжування і безпосереднього оцінювання, що здійснює упорядкування оцінок впливу наведених факторів на визначення концептуальних положень системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки економіки через нерівнозначність існуючих параметрів, не тільки сформував комплекс індикаторів оцінювання рівня фінансової безпеки країни та їх порогових значень для розрахунку інтегральних індексів її забезпечення, але й вирішити актуальну проблему – здійснення точної деталізації результатів за допомогою об'єктивного розмежування оціночних критеріїв за значущістю щодо формування пріоритетної структури показників-індикаторів оцінювання рівня

фінансової безпеки країни за такими складовими як бюджетна, боргова, банківська, валютна, інвестиційна, фінансова безпека фондового ринку;

удосконалено:

– *концептуальний базис механізму забезпечення бюджетної безпеки за рахунок його обґрунтування як критерію ефективності бюджетної політики України, відмінною особливістю котрого, є приведення до взаємодії результатів оцінювання таких складових бюджетної безпеки країни, як динаміка валового внутрішнього продукту країни, ефективність експортного потенціалу і система міжнародної валютної ліквідності, що виявило низку проблем забезпечення платоспроможності держави: поглиблення технологічного регресу, відновлення сировинної рецесії, відсутність структурної трансформації бюджетоутворюючих галузей національного господарства, невідповідна імпортоорієнтована модель розвитку, відсутність пріоритетів експортної спеціалізації на світовому ринку, застосування різних форм валютних обмежень і посилення інфляційного впливу на знецінення національної грошової одиниці, тобто концентрує в собі ключові вектори життя суспільства і трансформацію грошових відносин між державою і бізнесом у суспільні блага, масштаби яких визначають актуальність бюджетного гарантування фінансової безпеки національної економіки;*

– *методичні засади обґрунтування комплексу результативних показників-індикаторів оцінювання рівня боргового стану України, який містить, зокрема, навантаження нетто-боргових виплат на держбюджет і валютні надходження, співвідношення державного боргу і грошової маси, співвідношення валютних резервів і зовнішнього державного боргу, співвідношення валютних резервів та короткострокових зовнішніх зобов'язань, які поміж розмаїття методичних підходів до оцінювання рівня боргової безпеки держави, виявили та показали ключові прогалини при визначенні рівня боргового навантаження на національну економіку, оскільки, як доведено, перевищення критичного рівня державної заборгованості може призвести до незворотних процесів щодо повернення боргів чи їх обслуговування, до так званої «кризи ліквідності», та одновекторної економічної чи політичної залежності від кредиторів;*

– *концептуальний базис механізму забезпечення фінансової безпеки банківської системи України за рахунок його обґрунтування як методичного підґрунтя вирішення тактичних і стратегічних завдань практичної реалізації його компонентів*, що на відміну від існуючих підходів, спирається на наявність необхідних передумов забезпечення фінансової безпеки діяльності банківських установ і банківської системи в цілому, індикатори оцінювання рівня фінансової безпеки банківської системи, розроблених і запропонованих щодо впровадження в банківську діяльність міжнародними фінансово-кредитними установами та органами виконавчої влади, й виявлені джерела загроз банківському сектору національної економіки у зв'язку з попередженням їх виникнення та реалізації в контексті державного управління фінансовою складовою економічної безпеки економіки країни;

– *науково-практичні засади формування комплексу економічних, правових та організаційних заходів регулятивного впливу держави*, відмінною особливістю яких є те, що вони визначають спрямованість у валютній політиці економічних відносин, від якої залежить успішне вирішення стратегічних (зростання валового внутрішнього продукту країни, рівня зайнятості, стабілізація цін), тактичних (визначення зміни обсягів монетарних індикаторів – маси грошей в обороті, рівня відсоткової ставки), специфічних (забезпечення збалансованості платіжного балансу країни та стабільних джерел надходження іноземної валюти, рівня конвертованості та стабільності курсу національної грошової одиниці) цілей, тим самим здійснюючи істотний вплив на забезпечення оптимального рівня валютної безпеки України;

– *концептуальний базис механізму забезпечення фінансової безпеки фондового ринку країни за рахунок його обґрунтування як сукупності джерел загроз, об'єктів та суб'єктів безпеки, підходів та критеріїв їх оцінювання, а також факторів впливу на процеси співвідношення капіталізації фондового ринку до валового внутрішнього продукту, ємність фондового ринку та темпи його розвитку, співвідношення між первинним та вторинним фондовим ринком, позабіржовою та біржовою торгівлею, відмінна особливість котрого, продукує спрямованість на зниження волатильності рівня безпеки ринку цінних паперів в*

контексті фінансової реструктуризації ринкової економіки та спирається на упорядкування і приведення до взаємодії оптимізації безпечного функціонування та фінансового забезпечення розглянутих елементів;

– теоретико-методологічні засади обґрунтування значимості сучасного стану інвестиційного клімату не тільки як сукупності політичних, правових та економічних передумов, які забезпечують та сприяють інвестиційній діяльності вітчизняних і закордонних інвесторів, але й як елементу формування механізму забезпечення інвестиційної складової фінансової безпеки національної економіки та її суб'єктів господарювання, що на відміну від існуючого стану, обумовлює групування факторів, котрі дозволяють створити сприятливий інвестиційний клімат і вплинути на процес інвестування національного господарства та його активність в державі, адже інвестиційний клімат в період реформ визначається нестачею ресурсів, зниженням частки довгострокових кредитів, високими ставками по кредитах, скороченням обсягів капітальних вкладень в різні сфери та галузі національної економіки;

набули подальшого розвитку:

– програмно-цільовий метод планування бюджетної політики в контексті дослідження економічної безпеки національної економіки держави, відмінною ознакою якого, є застосування кількісних методів прогнозування і каузального моделювання, що дозволяє методам бюджетного планування та прогнозування діяти в комплексі з метою оптимізації бюджетних коштів і визначення майбутніх тенденцій соціально-економічного розвитку;

– методичний підхід до оцінювання рішень з управління економічною безпекою банківських установ, де базовою визначено трьохрівневу систему показників, яка на відміну від існуючих, передбачає отримання інформації для підготовки, прийняття та впровадження рішень за допомогою використання на першому системному рівні первинних статистичних показників, що фігурують у балансах і платіжних документах банківських установ як вихідна інформація для оцінювання їх ретроспективного та поточного стану, на другому – основних показників ефективності банківської діяльності як вихідні дані для розрахунку інтегрального індикатора оцінювання рівня економічної безпеки банківської

системи, на третьому – інтегрального індикатора економічної безпеки банківської системи, який надасть комплексну оцінку рівня її забезпечення або допоможе суб'єктам господарювання бути вчасно поінформованим про стан банківської справи на грошовому ринку і завчасно підготуватися до можливих потрясінь в банківському секторі економіки України, котру складено як наукове підґрунтя формування комплексу пріоритетних показників-індикаторів оцінювання рівня фінансової безпеки національної економіки за складовими;

– *теоретико-методологічні засади аналізування технології діяльності професійних учасників фондового ринку, як пріоритетного напрямку державної політики щодо вдосконалення його ринкової інфраструктури, за допомогою обґрунтування підходів і розроблення рекомендацій до оцінки: а) нерівномірної тенденції обсягу випуску цінних паперів із врахуванням вимог до перебування цінних паперів у біржовому реєстрі організаторів торгівлі і проведення політики НБУ; б) системи депозитарного обліку прав власності на цінні папери і наявності маніпуляцій із «подвійними реєстрами», що створює умови для виникнення конфліктів, особливо тих, які пов'язані з діяльністю реєстраторів; в) ризику невиконання умов розрахунково-клірингових операцій через відсутність підходу до створення ефективної розрахунково-клірингової системи; г) дій, які мають бути виконані, щоб венчурні фонди мали вплив на забезпечення економіки чи її проектів венчурними інвестиціями, що мають не вичерпаний потенціал росту та потребують вигідних напрямів державної політики, які на відміну від існуючих поглядів, складають підґрунтя методичного забезпечення концептуальної моделі інституційного становлення й набуття якісних параметрів розвитку фондового ринку, що спрямована на забезпечення його оптимального рівня безпеки.*

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці науково-обґрунтованих та методично-завершених рекомендацій щодо впровадження концептуальних засад системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України. Результати дослідження *впроваджено* у діяльність: виконавчого комітету Ренійської міської ради Одеської області для забезпечення реалізації місцевої

бюджетної політики (довідка № 122-18/292-22 від 24.11.2016 р.), відділу економічного розвитку і торгівлі Миколаївської районної державної адміністрації Одеської області для забезпечення реалізації політики економічного та соціального розвитку (довідка № 01/01-26/465/1026 від 10.02.2017 р.) та фінансового управління Миколаївської районної державної адміністрації Одеської області для здійснення ефективного планування (довідка № 01/01-26/465/1027 від 20.02.2017 р.). Окремі результати впроваджено у діяльність ПАТ «Одескабель» (довідка № 560 від 16.11.2016 р.).

Результати дослідження використано в навчальному процесі Одеського національного політехнічного університету при розробці навчально-методичного забезпечення та викладанні дисциплін «Інформаційно-аналітичне забезпечення економічної безпеки», «Комплексне забезпечення фінансово-економічної безпеки: організація і управління системою фінансово-економічної безпеки», «Управління безпекою бізнесу» (довідка № 792/186-10 від 12.04.2017 р.).

Особистий внесок здобувача. Робота є самостійно виконаною працею, в якій розроблено теоретико-методологічні засади і методичні рекомендації щодо державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України. Всі результати, викладені в дисертаційній роботі, одержано здобувачем особисто. З публікацій, виданих в співавторстві, використані ті положення, які складають індивідуальний внесок, що зазначено в авторефераті у переліку наукових праць за темою праці. В даній науковій роботі матеріали та висновки кандидатської дисертації не використовувалися.

Апробація результатів дослідження. Результати дисертації доповідались та обговорювались на *15 міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях*, найбільш вагомими з котрих: IV Міжнародна науково-теоретична конференція «Творчий пошук молоді – курс на ефективність» (м. Хмельницький, 2013 р.), VII Міжнародна науково-практична конференція «Стратегія розвитку економіки: бізнес, наука, освіта» (м. Харків, 2015 р.), II Міжнародна науково-практична конференція «Стратегічні напрями соціально-економічного розвитку держави в умовах глобалізації» (м. Хмельницький,

2015 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Фінансово-економічна стратегія розвитку України в передумовах сучасних геополітичних викликів (економіко-управлінські, правові, інформаційно-технічні, гуманітарні аспекти)» (м. Дніпропетровськ, 2015 р.), VI Всеукраїнська науково-практична конференція «Сучасний стан та пріоритети модернізації фінансово-економічної системи України» (м. Львів, 2015 р.), V Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Сучасна економічна наука: теорія і практика» (м. Полтава, 2015 р.), V Міжнародна науково-практична конференція «Пріоритети економіки знань в XXI сторіччі» (м. Дніпропетровськ, 2015 р.), V Міжнародна науково-практична конференція «Розвиток соціально-економічних систем у трансформаційних передумовах» (м. Бердянськ, 2016 р.), VII Міжнародна науково-практична конференція «Участь молоді у розвитку економіки і суспільства країни» (м. Київ, 2016 р.), Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Маркетинг та менеджмент в системі національних та світових економічних інтересів» (м. Кривий Ріг, 2016 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Економічний потенціал країни: наукові підходи та практика реалізації» (м. Одеса, 2016 р.).

Публікації. За результатами досліджень опубліковано 42 наукові праці, із яких: 3 монографії, зокрема, 1 – одноосібна; 24 наукових статей у фахових виданнях України, у тому числі 17 – у виданнях, які включені в міжнародні наукометричні бази; 15 – доповідей та тез доповідей у матеріалах конференцій. Загальний обсяг складає 124, 68 д.а., з яких 98,54 д.а. належать автору.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел із 486 найменування на 47 сторінках і 12 додатків на 64 сторінках. Повний обсяг дисертації 531 сторінок, із них 361 сторінка основного тексту. Дисертаційна робота містить 54 таблиці, з яких 13 займають 18 повних сторінок, 80 рисунків, з яких 17 займають повні сторінки.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО
УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ СКЛАДОВОЮ ЕКОНОМІЧНОЇ
БЕЗПЕКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

1.1 Національна безпека як механізм забезпечення стабільного розвитку національної економіки

Проблема безпеки останніми роками стала надзвичайно популярною та використовується настільки широко, що буває неможливим виділити сутність або межі застосування основних складових поняття «безпека». Тому виникла необхідність уточнити зміст поняття «безпека» на підставі ретроспективного аналізу спадщини найвидатніших представників філософської думки.

Проблема забезпечення безпеки особистості, суспільства або держави хвилювала мислителів, починаючи з найдавніших епох, щоправда, розглядалась переважно в контексті війни та миру. Для філософської думки Стародавнього Світу був характерний синкретизм – це поєднання самодостатніх чи, навіть, несумісних або непорівнюваних явищ [118]. Тому погляди на роль держави у забезпеченні безпеки в суспільстві були близькими та спорідненими.

Але поступово з розвитком суспільства сила первісної єдності починає руйнуватися. Древні греки пов'язували безпеку з відсутністю війни, разом із тим, вони бачили в іноземцях ворогів та вважали їх або все, що їм належить, здобиччю. Так званий мир, який панував у Римській імперії, був пов'язаний з поневоленням племен і народів. Він ґрунтувався на егоїзмі або воєнній силі та своїм падінням довів неспроможність ідеї «всесвітньої держави».

Після невдалої спроби створення «всесвітньої держави» в епоху Пізньої Античності формується негативне ставлення до війни, як до варварської справи, і

відбувається визнання корисності деяких її аспектів, що сприяють «локальній безпеці». Проти воєн та за стійкий мир виступили відомі мислителі того часу – Овідій, Тібулл, Вергілій, Горацій, Сенека [118]. Від мрій про мирне століття мислителі переходять до обґрунтування і встановлення справедливих відносин між однорідними, як правило, християнськими державами.

Встановлення християнством загальнолюдської моральності, заперечення національних та суспільних відмінностей дало потужний імпульс до висунення ідеї «вічного миру» [82]. Відомо, в ході зародження християнство не схвалювало війну, вбачаючи гріх в позбавленні людини життя. Відомий теолог Августин Блаженний [115], критикував споживацькі орієнтовану цивілізацію і виступав проти насильства. Він вважав, що будь-яке насильство є наслідком зіпсованості людини, і тому воно варте презирства.

Якісно новий етап формування концепції безпеки пов'язаний з епохою Відродження. Народженню ідеї «вічного миру» сприяло перетворення війни у загрозу для народів Європи. Удосконалення зброї, створення армій та воєнних коаліцій, багаторічні війни, які продовжували роздирати європейські країни, змусили мислителів Відродження задуматися над проблемою взаємостосунків між державами і шукати шляхи їх нормалізації. Відомим поборником ідеї миру і безпеки був нідерландський вчений-гуманіст Еразм Роттердамський [119]. На його переконання, саме мир, але не війна, сприятиме досягненню безпечного стану життя.

У XVII столітті, коли завершувалося становлення більшості країн Європи, завершився етап обґрунтування ідеї «вічного миру». На відміну від «християнського миру» [84], який містить у собі релігійну нетерпимість та заклик до боротьби із невірними, проекти «вічного миру» відображали успіхи емпіричної філософії та раціоналістичний підхід. У таких проектах фігурував «державний інтерес» [82] у створенні миру та забезпеченні стійкої безпеки як реальної умови процвітання молодих держав.

Наукове ж обґрунтування даної проблеми в сучасному розумінні і певні напрями її вирішення містяться у працях Т. Гоббса та І. Канта [117, 120], точки

зору яких на сутність безпеки є найбільш характерними в цьому контексті. Незважаючи на наукову популярність і методологічну значущість цих парадигм є необхідність надати їх характеристику для виявлення позитивних та негативних сторін щодо визначення можливості їх застосування у формуванні сучасної системи національної безпеки України. Т. Гоббс [117] підкреслював, що поки люди живуть без влади, яка тримає їх у страху, вони знаходяться в стані, що називається війною, та саме в стані війни, бо війна є не тільки бій або дія, але проміжок часу, проявляється воля до боротьби.

Виходячи з рівності людей у природному стані, Т. Гоббс [117] наводить три причини неминучої війни: суперництво, недовіру та жадобу слави. Адже з «...рівності здібностей виникає рівність сподівань на досягнення цілей» [117, с. 369] тому, якщо двоє побажають володіти однією річчю, то ні у кого не буде, ані причини поступитися, ані права вимагати такої дії. Однак, якщо людина створює яку-небудь річ сама, то вона не може бути впевненою у безпечному володінні цією річчю, адже існує небезпека домагань з боку інших. Крім того, кожна людина хотіла би викликати із боку інших ту повагу, котру вона сама відчуває до себе, нехай навіть застосувавши примушення.

У такому стані, як стверджує Т. Гоббс [117], у кожного є право на все, але немає понять справедливого і несправедливого, немає власності, розмежування між моїм і твоїм. Кожна людина вважає своїм лише те, що вона може добути і тільки доти, поки спроможна утримати це. Тут ніхто не може бути впевненим у збереженні власної безпеки, тому потрібне заснування інституту суверена, яким може виступати один або декілька індивідів.

Як бачимо, точка зору Т. Гоббса є досить спірною або неоднозначною. Варто зауважити, що теорія не містить положень про міждержавні відносини, окрім включення до обов'язків суверена обов'язки щодо забезпечення безпеки, захисту підданих, як від внутрішніх ворогів, так й від зовнішніх. Але очевидно, що світ не закінчується межами окремої держави.

Іншої точки зору на проблему безпеки дотримується І. Кант [120], не обмежуючись рамками держави, а стверджуючи про необхідність створення

системи колективної безпеки. Позитивним моментом філософського розуміння І. Кантом [120] проблеми безпеки є те, що він розглядає проблему у всесвітньо-історичному масштабі, не тільки всередині держави, а й в плані міждержавних відносин у перспективі прогресуючого руху щодо встановлення безпечного громадянсько-правового стану та вічного миру між народами.

І. Кант [120] пропонує наступні рівні громадянського устрою: устрій людей у складі народу за державно-цивільним правом; устрій держав в їхньому відношенні одне до одного згідно з міжнародним правом; громадянський устрій згідно з всесвітньо-цивільним правом. На першому (внутрішньодержавному) рівні відносини індивідів припускають рівність сторін, реалізацію своєї свободи, узгодженої зі свободою іншого. На другому (міждержавному) рівні учасниками відносин виступають держави, які повинні бути рівні незалежно від розмірів території або економічного розвитку, та які повинні вирішувати виниклі між ними розбіжності договірним шляхом.

Ідея третього (всесвітнього) рівня полягає у тому, що індивіди повинні почувати себе «громадянами загальнолюдської країни». За цієї ідеї виключається сприйняття свого співвітчизника, як такої ж людини, але іноземця – як менш гідного відношення. Причому, для забезпечення безпеки індивідів необхідною є наявність усіх трьох рівнів. Поки хоч хто-небудь залишається в природному стані, інші себе в безпеці почувати не можуть, бо індивіди, які знаходяться поза громадянським станом, не брали на себе зобов'язань, які гарантують іншим безпеку та як й раніше нічим не обмежені.

Але незрозумілим залишається спосіб створення пропонованого устрою. І. Кант говорить про те, що у випадку примусового встановлення стану той, у чий руках влада, не дозволить, щоб згодом народ пропонував йому закони. Тому, таке встановлення повинне бути добровільним. Тут І. Кант приводить наступні поняття: «розчленована єдність волі всіх», «колективна єдність об'єднаної волі» [120]. Під першим розуміється бажання окремих людей жити в законному устрої за принципами волі, а під другим – ситуація, коли всі разом захочуть такого стану. У такому випадку виникають питання, по-перше, як визначити момент

єдності колективної волі, а, по-друге, якими діями має бути підтверджена така воля, адже одного бажання буде недостатньо.

Розвинені демократичні держави застосовують положення кантівської парадигми безпеки, стрижнем якої є принципи довічного миру та всесвітнього громадянства шляхом побудови всесвітньої федерації і трансформації сучасної системи національних держав у відкриті утворення. Україна, як й більшість пострадянських країн трансформаційного типу, віддає перевагу гоббсівській парадигмі безпеки, згідно з якою мета і завдання нації – забезпечення власної територіальної цілісності, національної єдності та національного виживання за допомогою створення і розвитку власної держави.

Фундаментальні ідеї гоббсівського і кантівського підходів до безпечного існування особистості, суспільства та держави і способів забезпечення миру та безпеки набули актуальності в сучасних передумовах інтенсивного розвитку загальноєвропейського процесу в напрямку визнання і ствердження ідей права, принципів свободи та рівності.

Узагальнивши наведені підходи до розуміння проблеми безпеки, можна зробити висновок, що сьогодні подальші і адекватні реальній дійсності наукові розробки в області безпеки України без опори на класичну спадщину будуть сумнівними. Саме поєднання раціональних положень гоббсівської і кантівської теорій сприятиме формуванню того оптимального способу забезпечення безпеки, який буде прийнятним для сучасної України.

Щоб сформувавши оптимальний варіант забезпечення безпеки на основі положень гоббсівської і кантівської теорій і впровадити його в існуючу систему необхідно провести категоріальне осмислення національної безпеки та виявити ті недоліки, які перешкоджають її ефективній реалізації, що в майбутньому, на нашу думку, підсилить національну безпеку України.

Активно розробка цієї проблеми здійснюється з другої половини ХХ ст. З. Бжезинський [116], Г. Кіссінджер [206], Р. Макнамара [190], Ф. Фукуяма [206], С. Гантінгтон [116] і інші дослідники [244] всебічно аналізували проблеми безпеки держав, системи загроз безпеці особистості та суспільства. Крім того, багатьма

вченими Заходу та Сходу інтенсивно розробляється сучасна теорія національної безпеки.

За сучасних умов найбільш відомі праці з теорії національної безпеки входять у систему знань вітчизняних дослідників. Загальні та окремі проблеми національної безпеки знайшли відображення в наукових працях таких вчених, як А. Біденко [29], П. Біленчук [30], В. Богданович [39-40], В. Горбулін [81-84], О. Дзьобань [115-120], О. Їжак [177], А. Качинський [190], В. Ліпкан [253-256], А. Семенченко [381-384], Г. Ситник [390-392], З. Чуйко [458], Л. Шипілова [472] та ін.

В нестабільних умовах актуалізується необхідність конкретизувати зміст найбільш поширених категорій національної безпеки, підтвердити висновки щодо ключових дефініцій результатами досліджень, а також виділити найхарактерніші взаємозв'язки між складовими національної безпеки України.

В українській мові поняття «нація» [390] тлумачиться часто, як синонім слів країна або держава. Двоєкий зміст поняття «нація» передає й відповідні етимологічні відтінки похідному від нього поняттю «національний» [391]. Він може характеризувати явище, що відноситься до суспільно-політичного життя нації, а також вказувати на риси, які виражають характер нації, її своєрідність або індивідуальність, у тому числі й те, що вона має автономний суспільно-політичний устрій.

У цьому випадку поняття «національний» виступає синонімом до слова «державний» [392]. З огляду на те, що в даний час частка держави в економіці національного господарства або в інших сферах життєдіяльності суспільства скорочується, правомірним є використання поняття «національна безпека» [391]. Отже, словосполучення «національна безпека» може тлумачитися як:

а) безпека особистості, тобто населення держави, зокрема, як моноетносу, так й багатонаціонального народу, коли представники різних національностей виступають як співгромадяни;

б) безпека суспільства, тобто сукупності людей, об'єднаних історично обумовленими умовами спільної життєдіяльності;

в) безпека держави, тобто організаційно-правова форма об'єднання нації, що є засобом ведення спільних справ.

Між складовими системи у вигляді особистості, суспільства та держави можливі як гармонійні відносини, так й неузгодженість інтересів, обумовлені характером пропонованих вимог. Тому загострений інтерес до теоретичних та практичних питань національної безпеки країни, на наш погляд, не випадковий та обумовлений рядом причин:

по-перше, складністю внутрішньополітичної ситуації, в якій знаходяться пострадянські країни. Стан національної економіки, недосконалість організації державної влади і криміналізація суспільних відносин, загострення міжнародних і міжнаціональних відносин створюють широкий спектр внутрішніх і зовнішніх загроз безпеці особистості, суспільства та держави;

по-друге, важливою причиною є необхідність визначення і опрацювання нових підходів до питань підвищення ефективності або оптимізації діяльності державних органів щодо забезпечення захищеності особистості, суспільства та держави від внутрішніх й, насамперед, зовнішніх загроз.

У сучасній системі поглядів на дану проблему окреслюються, як правило, два підходи до проблеми національної безпеки (табл. 1.1). Один із них можна іменувати як «зарубіжний» [390]. Він поділяється українськими дослідниками, філософами та політологами. У фокусі даного підходу – постановка проблеми безпеки особистості. На думку прихильників підходу [244], безпека держави є не самоціллю, а лише функцією забезпечення безпеки конкретного індивіда. Але сприйняття даного підходу в чистому вигляді може призвести суспільство до крайнощів, які можуть спричинити негативні наслідки.

З одного боку, як справедливо вважає Д. Белл [392], насадження цінностей західної цивілізації призводить до їхнього деформованого сприйняття, з іншого – за певних умов воно здатне загальмувати розвиток національної самосвідомості громадян та являє собою загрозу безпеці суспільства або держави. Як наслідок, копіювання західних моделей економічного розвитку призвело та призводить до глибокої соціально-економічної кризи, зниження інвестиційної, інноваційної

активності, науково-технічного потенціалу, розбалансування банківської системи, зростання зовнішнього та внутрішнього державного боргу України.

Таблиця 1.1 – Підходи до розуміння проблеми національної безпеки держави
(джерело: систематизовано на засадах узагальнення [390-392])

Категорія	Підходи	
	зарубіжний	внутрішній
національна безпека	безпека держави та суспільства є не самоціллю, а лише функцією забезпечення безпеки індивіда	висування на перший план безпеки держави та суспільства. Концепція полягає у прийнятті тези, що держава забезпечує безпеку особистості

Ще один наслідок недоцільного копіювання західних підходів до безпеки – це серйозні прорахунки в різних сферах державної діяльності: послаблення системи державного регулювання та контролю, недосконалість правової бази і відсутність сильної державної політики сприяли зростанню злочинності, особливо її організованих форм, а також корупції.

Зміст другого підходу [255] полягає у висуванні на перший план безпеки держави або суспільства. У цьому випадку нормативна концепція полягає у прийнятті тези, що сильна держава забезпечує безпеку особистості. На нашу думку, такий підхід чреватий етатизмом, коли безпека держави та суспільства буде досягатися за допомогою безпеки особистості. У, свою чергу, вважається доцільним розуміти, що тільки гармонійне і збалансоване сполучення безпеки особистості, суспільства та держави здатне забезпечити національну безпеку.

Дослідження джерел, присвячених генезису методологічних підходів до розуміння проблеми забезпечення безпеки дозволило визначити, що важливою складовою національної безпеки є «безпека суспільства» [254]. Тому доцільно у даному контексті розглянути поняття «суспільство» у його взаємозв'язку із поняттями «особистість», «держава» та «безпека».

Етимологію поняття «суспільство» зробив В.І. Даль, визначаючи його як «...зібрання людей по-товариськи, по-братньому, пов'язаних з якими-небудь спільними умовами» [256, с. 22]. Таким є розуміння даної категорії на рівні повсякденної свідомості. К. Маркс вважав, що суспільство формують виробничі відносини у своїй сукупності, які знаходяться на певному ступені історичного розвитку і мають своєрідний характер [253]. Тобто, під суспільством розуміється сукупність людей, що займаються історично сформованими формами спільної діяльності, об'єднаних спільними цілями та умовами життя.

Переходячи до аналізу взаємозв'язку суспільства та особистості, варто мати на увазі, що під особистістю [255] розуміється людина, як соціальний суб'єкт. З одного боку, людина – самостійна істота, з іншого – вона постійно є включеною у відносини з собі подібними, які володіють розумом і характером.

Держава є формою політичної організації суспільства. Аристотель, Платон, Ціцерон [390] пояснювали сутність держави товариською природою людини. Ж.-Ж. Руссо [391] в державному порядку бачив продовження природного стану людини. Зібравшись для встановлення держави, люди ставлять перед собою таке завдання: знайти форму об'єднання, яка б забезпечила безпеку особистості та суспільства так, щоб кожний з'єднувався з іншим, корився б тільки самому собі та залишався б настільки ж вільним, як й раніше.

Згодом вчені [425] дійшли висновку, що суспільства без держави не існують. Держава та суспільство знаходяться в безупинній взаємодії. Безпека держави досягається наявністю ефективного механізму управління діяльністю суспільних груп. Безпека суспільства припускає наявність інститутів, норм, розвинених форм суспільної свідомості, що дозволяють реалізувати права та свободи всіх груп населення і протистояти діям, що ведуть до розколу суспільства. Безпека особистості полягає у формуванні комплексу правових або моральних норм, суспільних інститутів, які дозволили б їй розвивати та реалізовувати значущі здібності чи потреби, не відчуваючи протидії держави.

На засадах викладеного можна констатувати, що забезпечення всіх рівнів системи національної безпеки полягає в реалізації збалансованих інтересів

особистості, суспільства та держави в економічній, соціальній, інформаційній, міжнародній або інших сферах національного господарства.

Крім цього, визначення та уточнення сутності складових національної безпеки країни в сучасних умовах трансформації, які переживають більшість незалежних держав, дозволить на наступних етапах дослідження розробити концептуальні положення щодо формулювання ключових напрямів державної політики в сфері управління національною безпекою як основою забезпечення національної економіки реалізації яких сприятиме запропонований в дисертації механізм забезпечення національної безпеки України.

Тому, особливої уваги з точки зору методологічного опрацювання вимагає поняття «механізм забезпечення національної безпеки» [244], оскільки, по-перше, в сучасних дослідженнях в межах даної проблеми практично відсутні наукові доробки стосовно даного питання, й, по-друге, методологічна чіткість і однозначність розуміння поняття «механізм» дозволить уникнути проблем при його впровадженні в практичну діяльність.

У зв'язку з цим, необхідно мати на увазі, що філософська теорія безпеки як галузь наукового дослідження, – різнорівнева структура, яка призначена для відображення в поняттях різних за рівнем спільності «прошарків» дійсності. Тому в контексті даного дослідження стоїть завдання співвіднести один із одним різні поняття «механізму забезпечення національної безпеки», субординувати їх, розкрити взаємопереходи і, тим самим, усунути виявлену протирічливість.

Система національної безпеки детермінована різноманітними факторами – економічними, політичними, соціальними, які у своїй єдності та взаємозв'язку утворюють всю складність і багатоплановість процесів, що в ній протікають [45]. У підходах щодо визначення сутності механізму національної безпеки мають місце спроби виявлення механізмів тих або інших процесів. Так, Т. Парсонс [79] поряд із механізмом руйнування системи звертає увагу на механізм її функціонування і механізм інтегративної комунікації, що впливає, насамперед, на мотивацію суб'єктів системи, детермінуючи засоби їх здійснення.

У М. Вебера [79] розуміння механізму того чи іншого процесу витікає з інтерпретації дії найважливішим атрибутом котрої він вважав «орієнтацію на іншого», що передбачає взаємне очікування відповідної поведінки всіх хто бере участь у відносинах сторін. Найважливіші фактори функціонування механізму М. Вебер поєднував з тлумаченням сенсу дій суб'єктів.

Близькою до позиції Т. Парсонса є точка зору Ю. Хабермаса, який вважає, що в системі можна розрізнити «...механізми координування дій, які узгоджують між собою дії учасників, та механізми, які стабілізують неінтендовані зв'язки через функціональне пов'язування їх наслідків» [310, с. 17].

У вітчизняній філософській традиції поняття «механізм» достатньо часто використовується в суспільних науках та здебільшого виражає упорядковану діяльність суб'єктів. Оригінальне і нетрадиційне тлумачення сутності механізму щодо розв'язання протиріч пропонує О.Г. Данільян, котрий розуміє його, як «...механізм раціоналізації дій суб'єктів за посередництвом законів, правил та економічної доцільності» [101, с. 24].

Така поліваріантність наукових підходів до розуміння сутності механізму забезпечення національної безпеки країни через механізм руйнування системи, механізм стабілізації, механізм раціоналізації дій ускладнює пізнання об'єкта, а головне, створює труднощі у практичній його реалізації в існуючих умовах. Тому, в роботі є сенс теоретично обґрунтувати філософський підхід до поняття «механізму забезпечення національної безпеки», проаналізувати співвідношення складових з технологіями даного процесу в умовах ринкової трансформації.

При використанні дефініції «механізм» [244] потрібно мати на увазі, що об'єктами пізнання стають системи, в яких поряд зі стаціонарними елементами існують рухомі та процесуальні. Механізм забезпечення національної безпеки є яскравим прикладом систем із поліелементною структурою. Структура таких систем може бути названа процесуальною, оскільки вона характеризується розташуванням елементів не стільки у просторовому вимірі, скільки у часовому – у вигляді ступенів або стадій, котрі змінюють одна одну. Відповідно механізм

процесуальних систем показує, яким чином із однієї стадії з'являється інша, утримуючи в собі зміст попередньої та готуючи перехід до наступної.

Філософський контекст дослідження механізму забезпечення національної безпеки передбачає визначення його змісту (табл. 1.2). Методологічні підстави можуть бути різноманітними, однак є сенс за основу взяти діалектичний підхід у поєднанні з синергетичним підходом. Виходячи з цього, вважається недоцільним класичний підхід, що базується на обмеженні аналізу механізму дії об'єктивних законів лише формами зв'язків.

Таблиця 1.2 – Понятійно-концептуальні положення механізму забезпечення національної безпеки держави (джерело: складено і систематизовано на засадах узагальнення [45, 101, 310, 449])

Категорії	Зміст категорії
1	2
Зміни	<p>Перебуваючи у русі під впливом як зовнішніх, так і внутрішніх сил, механізм зазнає певних змін, котрі пов'язані з переходом структур та зв'язків із одного стану в інший, з виникненням або зникненням тієї чи іншої складової. Однак, глибокі зміни виникають у системі, як правило, тоді, коли упорядкованість зв'язків, що становлять її внутрішню структуру, вже не може забезпечувати ефективність їх функціонування, можливість адаптуватися до змін внутрішніх або зовнішніх умов. У такому разі, як справедливо зазначає О. Данільян [101], протиріччя, котрі пронизують механізм, загострюючись до деструктивно-конструктивних конфліктів, призводять до змін, які мають своїм результатом утворення нової впорядкованості зв'язків, перехід її до нового якісного стану</p>
Потреби	<p>Розуміння механізму забезпечення національної безпеки в суспільствах транзитивного типу як організованої діяльності, що носить цілеспрямований характер і переслідує певну мету, передбачає усвідомлення їх зумовленості. Основний зміст цих цілей, а також спрямованої діяльності суб'єктів, визначається потребами функціонування чи розвитку особистості, держави та суспільства, а також об'єктивними умовами (роль системи національної безпеки в суспільстві, розвиток суспільства та функціонування державних чи суспільних інститутів)</p>

Продовження таблиці 1.2

1	2
Вимоги	На підставі об'єктивного змісту цілей, а не лише адекватності суб'єктів національної безпеки, формуються вимоги щодо створення сприятливих передумов із реалізації механізмом забезпечення національної безпеки онтологічного призначення [45]. Результатом виступає реалізація вимоги об'єктивних законів, які визначають взаємозв'язки суспільства (держави) і системи забезпечення національної безпеки
Результати	На основі усвідомлення своїх інтересів суб'єкти безпеки формулюють мету щодо механізму забезпечення національної безпеки країни як ідеальний образ бажаного результату. Для досягнення поставленої мети серед наявних умов підшуковуються відповідні засоби реалізації
Суб'єкти	Наступним необхідним кроком у дослідженні механізму забезпечення національної безпеки є виявлення суб'єктів в сфері безпеки, оскільки діяльність суб'єктів – це діяльність якихось інстанцій (індивідів або груп), які, виходячи зі своїх інтересів, її ініціюють. Іншими словами, суб'єкти в даному контексті, – це учасники в системі національної безпеки, які в процесі її здійснення, реалізують програми чи потреби яких задовольняються її продуктами
Умови реалізації	Діяльність в рамках механізму забезпечення національної безпеки є взаємодією суб'єкта або умов в котрих він існує та самореалізується. Самореалізація, усвідомлювана суб'єктом, як мета діяльності, є можливістю. Перетворення можливостей в дійсність відбувається при наявності певних умов шляхом перенесення активності суб'єкта на об'єкт. Якщо передумови дозволяють перетворитися самореалізації суб'єкта в безпеці з можливості в дійсність – це значить, що сукупність умов була в цілому сприятливою та безпечною [449]

Звідси впливає важливий висновок, що у понятійному плані механізм національної безпеки країни є не стільки механізмом забезпечення інтересів суб'єктів, скільки механізмом забезпечення умов безпечного існування, тобто умов, на які суб'єкт впливає і над якими здійснює реальну владу [45]. Механізм забезпечення національної безпеки країни замикається на процесі створення умов, за яких реалізовувалися б інтереси особистості, держави та суспільства, здійснювалися би поставлені ними цілі основою яких є цінності.

Комплексний аналіз стану національної безпеки з використанням широкого спектру методологічних підходів довів, що основними компонентами механізму забезпечення національної безпеки в умовах трансформацій доцільно вважати [244]: цілі функціонування механізму, основою яких є інтереси національної безпеки; систему суб'єктно-об'єктних відносин; методи та засоби забезпечення національної безпеки. Саме таке розуміння механізму забезпечення національної безпеки країни дозволить його розглянути як об'єкт управління цілеспрямованого впливу (рис. 1.1).

Дослідження ідеологічних трактувань національних інтересів [3, 30, 472] складо підставу для визначення їх сутності у сучасному розумінні, що зводиться до забезпечення міжнародного іміджу і використання переваг у геополітичному просторі для національного процвітання або підвищення добробуту громадян, виокремлення складових національних інтересів та формулювання заходів, які спрямовані на ефективну їх реалізацію (додаток А, табл. А.1).

Крім того, аналіз механізму забезпечення національної безпеки України передбачає виділення та розгляд системи суб'єктно-об'єктних відносин, завдяки якій реалізуються національні інтереси. Система суб'єктів безпеки зумовлена специфікою інституцій національної безпеки як цілісної соціально-політичної організації, цінністю інституцій національної безпеки України або їх місцем у суспільстві транзитивного типу, а також їх можливостями відносно впливу на суспільні процеси.

Але філософський аналіз свідчить, що при детальному розгляді проблеми під суб'єктом забезпечення національної безпеки розуміються суспільство, оскільки суб'єктом предметно-практичної діяльності може виступати не тільки окрема людина чи об'єднання людей (інститут), але суспільство в цілому [289]. Суспільство як суб'єкт забезпечення національної безпеки має багаторівневу диференціацію: рівень органів державної влади, рівень суспільно-політичних і громадсько-політичних об'єднань, рівень творчих об'єднань громадян, рівень окремих громадян.

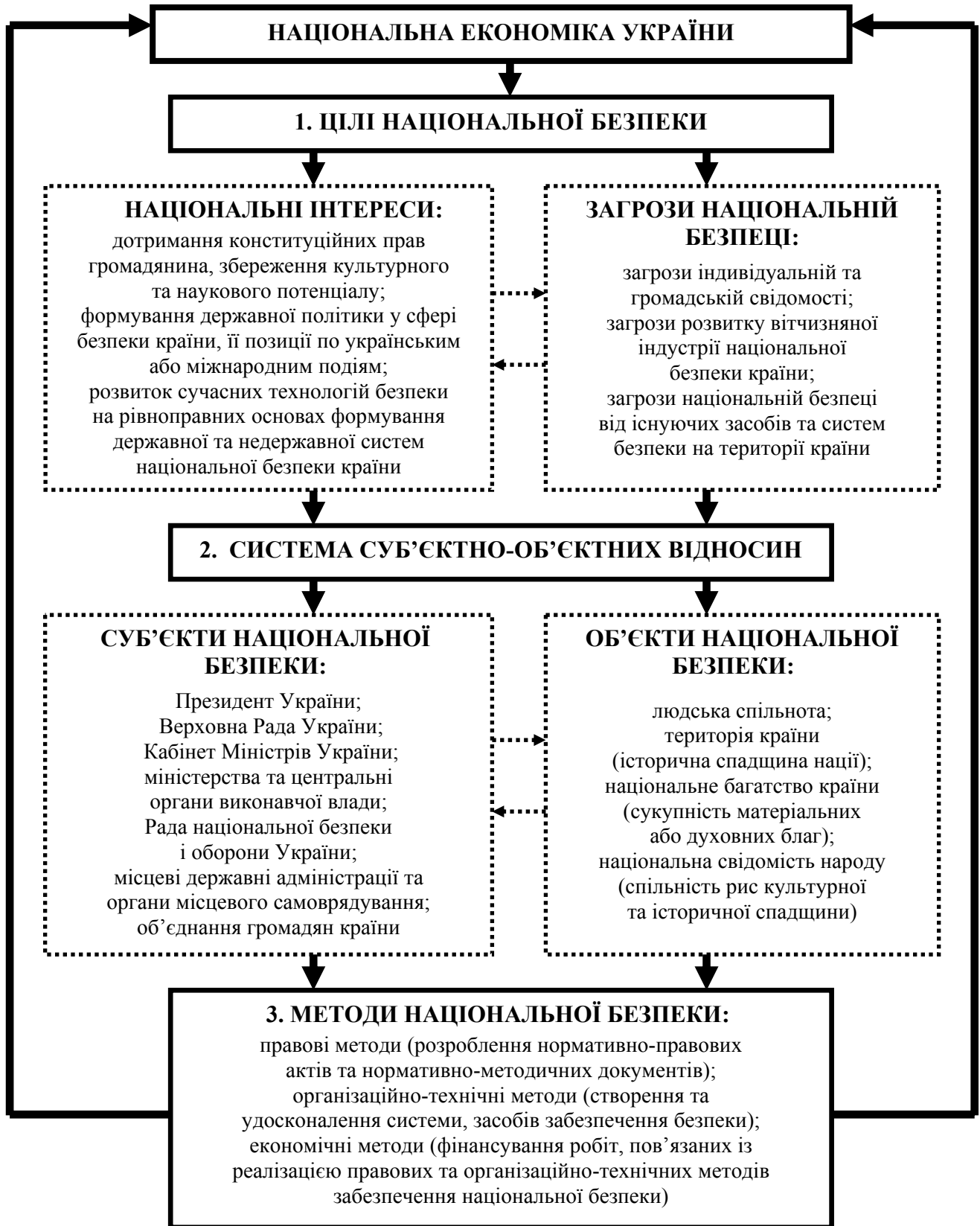

Рисунок 1.1 – Концептуальний базис механізму забезпечення національної безпеки України (джерело: авторська розробка, оприлюднено в [244])

На основі вивчення існуючих документів, які призначають відповідальних за управління системою національної безпеки, Конституції України та Закону

України «Про основи національної безпеки України» № 964-IV від 19.06.2003 року [161, 215], визначено головні суб'єкти національної безпеки та уточнено перелік їх повноважень від ефективності реалізації яких залежить забезпечення безпеки національної економіки України (додаток А, табл. А.2).

Однак є лише один координаційний орган з питань національної безпеки – Рада національної безпеки і оборони України. У ст. 107 Конституції України [215] визначається особливий статус Ради національної безпеки та оборони України. Згідно з Законом України «Про Раду національної безпеки і оборони України» № 183/98 від 05.03.1998 року [157] головними функціями є внесення пропозицій Президенту щодо реалізації засад внутрішньої і зовнішньої політики у сфері національної безпеки, координація і здійснення контролю за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки у мирний час або при виникненні кризових ситуацій, що загрожують безпеці економіці України.

Як показано, перша функція є аналітичною, її може виконувати навіть не орган, визначений Конституцією України, а відповідне управління Адміністрації Президента чи спеціальна установа. На практиці так є: право вносити пропозиції Президенту України щодо реалізації засад внутрішньої та зовнішньої політики у сфері національної безпеки мають різні структури, наприклад, Адміністрація Президента. Дві інші функції тільки розкривають пункт Конституції України та ставлять перед Радою національної безпеки і оборони України завдання – за будь-яких умов здійснювати контроль за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки держави.

Більш того, структурно-функціональний підхід дозволив звернути увагу на окремі важливі моменти. Так, Рада національної безпеки і оборони України має право подавати Президенту України пропозиції стосовно [215]: утворення, реорганізації та ліквідації органів виконавчої влади у цій сфері; надходження і опрацювання необхідної інформації, її збереження, використання в інтересах національної безпеки країни, аналізу на її основі тенденцій розвитку подій, які відбуваються в світі; визначення потенційних та реальних загроз національним інтересам України.

Отже, Рада національної безпеки та оборони України опікується всіма питаннями, хоч реально не виписано механізми цієї діяльності. Зокрема, Закон України «Про Раду національної безпеки і оборони України» [157] не встановлює відповідальності відділів у структурі Ради національної безпеки та оборони України, не фіксує наступних елементів управління національною безпекою як доповіді, збір інформації та відповідальність за дії. Це дозволяє говорити, що Закон «Про Раду національної безпеки і оборони України» є декларативним і розширює статтю Конституції України. Законодавець підійшов широко щодо визначення учасників забезпечення і управління національною безпекою країни. Національна безпека, в їх розумінні, це сукупність всіх проблем, що стосуються безпечного існування громадянина або суспільства. Проте, Закон України «Про Раду національної безпеки і оборони України» не говорить нічого про механізм ухвалення рішень у сфері національної безпеки держави.

Однак, внаслідок політичних змін, старі терміни повинні наповнюватися новим змістом й тоді можна побачити, в якому напрямі буде розвиватися роль Ради національної безпеки і оборони України. Невирішеними лишилися такі питання, як відповідальність Ради національної безпеки і оборони України за рішення, порядок дій у випадку кризових ситуацій, чітке визначення питань та пріоритетів національної безпеки України. Поки ці питання лишаються чисто політичними, а не юридичними Рада національної безпеки і оборони України буде консультативним органом, що сприяє наданню главі держави інформації, а також аналізує загрози та опікується кризовим менеджментом.

Відповідно до структури суб'єктів системи суб'єктно-об'єктних відносин у механізмі забезпечення національної безпеки країни формується багаторівнева диференціація об'єктів національної безпеки. Багаторівневність об'єктів процесу забезпечення національної безпеки має прояв у [289]: диференціації цінностей як результату досягнення світу в різних формах та видах відображення дійсності (система цінностей суспільства взагалі, інституціональна система цінностей, етнокультурна система цінностей); диференціації діяльності щодо забезпечення національної безпеки за ступенем її загальності та спеціалізації; диференціації

носіїв механізму забезпечення національної безпеки; диференціації умов в яких здійснюється забезпечення національної безпеки (умови життєдіяльності системи взагалі та умови життєдіяльності конкретних інститутів національної безпеки).

Як видно, достатня різносторонність тлумачень об'єктів національної безпеки країни в сучасних умовах свідчить про їх різне якісне наповнення, що, в свою чергу, вимагає уточнення класифікації об'єктів процесу за певними якісними ознаками. У зв'язку з цим, в роботі здійснено узагальнення існуючих у вітчизняній теорії підходів щодо визначення об'єктів процесу за їх впливом на забезпечення національної безпеки України (додаток А, табл. А.3).

Отже, захист зазначених об'єктів національної безпеки потрібно вважати головним завданням суб'єктів національної безпеки, раціональне забезпечення яких можливо за рахунок ефективної реалізації методів процесу. Дослідження останніх років свідчать, що вибір методів чи способів [384] діяльності суб'єктів забезпечення національної безпеки зумовлено: по-перше, закономірностями функціонування і розвитку суспільства на даному історичному етапі; по-друге, системою суб'єктно-об'єктних відносин в державі.

Оскільки система забезпечення національної безпеки відображає дієвість механізмів управління загрозами або небезпеками у різних сферах діяльності українського суспільства, тому, на нашу думку, механізм національної безпеки країни повинен включати правові, організаційно-технічні та економічні методи забезпечення безпеки. Враховуючи різність поглядів на визначення головних методів забезпечення національної безпеки, що ускладнює вирішення питання декомпозиції механізму національної безпеки України, як складного об'єкту державного управління, запропоновано класифікацію ключових методів процесу забезпечення національної безпеки держави (додаток А, табл. А.4).

Отже, складові в механізмі забезпечення національної безпеки країни тісно взаємопов'язані та доповнюють один одного. Тому, використання лише частини методів або заходів діяльності не дозволить оптимально вирішити проблему забезпечення національної безпеки України, особливо в існуючих передумовах

трансформацій, оскільки може призвести до загострення протиріч у цій сфері. Лише поєднання і уміле використання суб'єктами методів і заходів забезпечення національної безпеки України забезпечить максимальну ефективність вказаного процесу.

Таким чином, сформулювати повний алгоритм дій щодо реалізації механізму забезпечення національної безпеки України неможливо, бо кожна ситуація є об'єктивно неповторною чи розвивається у специфічних умовах. Втім, проведене дослідження підтвердило, що аналіз суб'єктно-об'єктних відносин в результаті функціонування яких відбувається реалізація закономірностей розвитку системи національної безпеки України, а також заходів по досягненню її цілей дозволив розробити алгоритм взаємодії складових механізму забезпечення національної безпеки держави та сформулювати оптимальні передумови його безпечного функціонування.

Крім того, комплексний теоретико-методологічний аналіз досліджуваної проблеми надав підстав стверджувати, що механізм забезпечення національної безпеки – це спосіб забезпечення, відповідний потребам особистості, країни та суспільства, адекватний досягнутому рівню їх розвитку, систематизований в різних формах прояву, що визначає характер і спрямованість умов забезпечення національної безпеки України. Можна констатувати, що сутністю механізму забезпечення національної безпеки держави є комплекс дій суб'єктів системи, який спрямований на досягнення бажаного рівня безпеки національної економіки України.

Для більш глибокого розуміння даної проблеми та ефективного втілення її у практиці виникає потреба здійснити філософський аналіз основи механізму забезпечення національної безпеки України – комплексу економічної безпеки в контексті мінливих передумов трансформаційних змін, оскільки транзитивні умови визначають особливості практичної реалізації запропонованого в роботі механізму.

1.2 Визначення ролі економічної безпеки в системі національної безпеки в сучасних умовах розвитку національної економіки

Вивчення цієї категорії має тривалу історію дослідження. Вважається, що протягом кількох тисячоліть розвитку суспільних відносин сформувалося три головні концепції еволюції людства, які в результаті стали основою формування економічної безпеки [130]: регрес (від вищого стану до нижчого); прогрес (від нижчого до вищого); цикли, в яких прогрес змінюється регресом, та навпаки. Однак поняття прогресу, регресу, циклів не єдині, на основі яких, описуються закономірності і тенденції становлення категорії «економічна безпека» країни.

Так, нормальна ситуація для будь-якого суспільства характеризується рівноваженістю і збалансованістю системи, яка теоретично може тривати довго, але на практиці рано чи пізно рівновага системи порушується і вона переходить у спад або дисбаланс [224]. Впродовж п'яти століть кожне нове порушення цих балансів ставало сильнішим та в другій половині ХХ сторіччі становище стало катастрофічним. Як тільки баланс порушується, нормальна ситуація переходить у проблемну, яка характеризується наявністю певної суперечності, розриву між бажаним та дійсним.

Водночас, само по собі «назрівання», теж у відомому сенсі норма, бо зовсім безпроблемного стану суспільства не буває, а «майже безпроблемне» свідчить лише про крайній ступінь стагнації, коли відсутні будь-які стимули не тільки для розвитку взагалі, але навіть для простого функціонування [130]. У цьому значенні назрівання проблеми відіграє важливу конструктивну роль, потрібно швидше усвідомити та розібратися з проблемою і знайти оптимальне її вирішення.

Якщо проблема за будь-якими причинами не вирішується чи вирішується незадовільно, проблемна ситуація закономірно переростає в критичну (кризову) [130]. Криза – це переломний момент, коли процес ще оборотний, щоправда, якщо криза глибока або занедбана, то складніше «повернути ситуацію назад».

Однак, якщо криза не подолана, – ситуація перетворюється на катастрофічну, тобто коли система гине, чи на революційну, тобто коли система переходить в стан, що відрізняється від еволюційного процесу. В обох випадках передбачається встановлення нової системи чи іншого стану системи, яка зазнала революційних перетворень.

Як видно, цикл «норма – проблема – криза – катастрофа – революція – норма» має не тільки онтологічне, але й гносеологічне значення, дозволяючи аналізувати або прогнозувати напрями становлення економічної безпеки для ухвалення управлінських рішень. Подолання кризових явищ в національній економіці об'єктивно пов'язане з підйомом функції державного управління – безпеки [130], що має брати на себе обов'язки головного суб'єкта подолання протиріч та загроз у структурі національних економічних відносин.

Історично проблема економічної безпеки держави виникла одночасно з формуванням державності, становленням національних інтересів взагалі або економічних інтересів зокрема. Тому в історії будь-якої держави можна знайти періоди, коли ця проблема або загострювалася, або ставала «непомітною», але вона ніколи не зникала з поля зору.

Серед безлічі факторів, які визначають підходи до вирішення проблеми економічної безпеки, виділяються два [180]. Перший – це стан національної економіки країни та рівень її конкурентоспроможності, другий – це загострення конкуренції у світовому господарстві, боротьба за відповідне місце в просторі. Звідси виходить, що у всіх випадках фактор часу відіграє вирішальну роль, тому що не можна забезпечити економічну безпеку взагалі. У визначений час або у визначених умовах знаходиться адекватне для цього періоду рішення проблеми для конкретної держави.

Принципово важливим є розкриття сутності проблеми, виявлення загроз економічній безпеці країни та розробка надійних або ефективних методів їх відбиття. Фіксація проблеми становлення економічної безпеки в урядових документах та формування спеціальних установ, зайнятих забезпеченням цієї безпеки, є результатом проникнення в свідомість концепцій, сформованих в

економічній теорії. Саме становлення еволюційної парадигми економічної теорії визначає закономірності і тенденції розвитку економічної безпеки України.

Як свідчать результати досліджень поглядів зарубіжних або вітчизняних науковців [24, 299, 316, 480] за останні півтора сторіччя утворилося три основні підходи до розуміння того, що треба вважати головною загрозою економічній безпеці та як з нею боротися: камералістська концепція зовнішньоекономічної безпеки (середина XIX століття), кейнсіанська концепція захисту від внутрішніх макроекономічних загроз (середина XX століття) та інституціональна концепція захисту від бар'єрів (кінець XX століття), що складено та представлено у табл. 1.3.

Таблиця 1.3 – Еволюція формування парадигми економічної безпеки держави
(джерело: систематизовано на засадах узагальнення [24, 235, 316, 480])

Характеристики парадигми	Камералістська концепція	Кейнсіанська концепція	Інституціональна концепція
Час виникнення, основоположник	1840-і роки, Фрідріх Ліст	1930-і роки, Джон Кейнс	1980-і роки, Ернандо де Сото
Розуміння головної загрози економічній безпеці	конкуренція або інші дії іноземних держав	«провали» ринку – нестабільність росту, безробіття, інфляція	«провали» держави – адміністративні бар'єри
Ціль боротьби за економічну безпеку	економічна незалежність	економічна та соціальна стабільність	«правління права» – захист прав власності
Методи боротьби за економічну безпеку	протекціоністська торгова політика	державне регулювання виробництва, зайнятості та грошового обігу	зниження реєстраційних процедур, боротьба з бюрократизмом та корупцією

Основоположником дослідження еволюції економічної безпеки доцільно вважати німецького економіста XIX ст. Ф. Ліста [50], одного з перших критиків класичної економічної теорії. Представники цієї економічної школи (Т. Мальтус,

Дж. Мілль, Д. Рікардо та А. Пігу) будували власні концепції на основі єдиної парадигми уявлень про те, що національна економіка здатна до саморегулювання та повного використання своїх ресурсів.

У монографії «Національна система політичної економії» Ф. Ліст [50] підійшов до класичної теорії не як до універсальної системи законів ідеального суспільства, а як до історичної і компаративістської науки. Відмовляючись від універсалізму класиків, Ф. Ліст довів, що вільна торгівля вигідна, насамперед, передовим націям. У результаті відстаючі нації, до яких належали германські держави, виявляються приречені на економічне відставання від передових.

Щоб захистити німецьку промисловість від конкуренції імпортованих товарів, Ф. Ліст вимагав проведення протекціоністської політики [50]. Це значить, що держава повинна брати під захист «своїх» підприємців, забезпечуючи їм захист від «чужих» за допомогою, насамперед, законів про обмеження імпорту і високих мит на ввезені з-за кордону товари. Хоча економічна теорія Ф. Ліста та інших камералістів не змогла пересилити популярність ідей класичної політекономії А. Сміта та його послідовників, вона все-таки вплинула на периферійні країни. Саме для цих країн був актуальний захист національних економічних інтересів від експансії розвинених країн Заходу.

Але якщо до ХХ століття захист економічної безпеки був актуальний для периферійних країн, то в першій половині ХХ століття існування небезпечних загроз національній економіці усвідомили і нації розвинених країн. При цьому суттєво змінилося розуміння джерел цих загроз або шляхів боротьби з ними. Периферійні країни бачили загрози економічній безпеці ззовні, в конкуренції більш економічно сильних країн. Однак, коли ж під час великої депресії США та інші високорозвинені країни опинилися на порозі економічної катастрофи, то шукати в цьому підступ зовнішніх конкурентів було свідомо неможливо. Тому під захистом економічної безпеки держави стали розуміти протидію руйнівним для національної економіки впливам не лише ззовні, але й зсередини.

Нову парадигму економічної теорії, а також новий підхід до розуміння економічної безпеки сформулював в 1930-х роках англійський економіст Дж.

Кейнс [480]. Головними небезпеками для національної економіки стали вважати не конкуренцію іноземних товарів, а безробіття та економічну депресію. Дж. Кейнс впровадив фундаментальні зміни в економічну теорію, здійснивши новий аналіз макроекономічних взаємозв'язків. Вдалося довести необхідність втручання держави у функціонування ринкового господарства, відповідно до якої ринкова економіка сама по собі не забезпечує використання ресурсів і для досягнення їх зайнятості необхідно застосовувати фіскальну та кредитно-грошову політику.

Але наприкінці ХХ століття на роль пріоритетної економічної теорії більше претендує інституціоналізм – парадигма, яка акцентує увагу на економічних «правилах гри». Опублікована в 1989 році перуанським економістом Ернандо де Сото монографія «Інший шлях» [50] зробила переворот в уявленнях дослідників про роль та значення тіньової економіки в сучасному господарстві.

Основною причиною розростання неформального сектору де Сото вважав не відсталість та кримінальність мігрантів, нібито не здатних знайти собі місце в легальному секторі, а бюрократичну заорганізованість, котра перешкоджає розвитку конкурентних відносин. Насправді, легальна економіка обплутана меркантилістськими узами, у той час тіньовики встановлюють демократичний порядок, організовують господарство на принципах вільної конкуренції.

Держава не дозволяє вирішувати, що повинне вироблятися, вона залишає за собою право розвивати види економічної діяльності, які вважає вигідними. Ця політика створює адміністративні бар'єри – це неефективні правила, котрі регламентують реєстрацію і здійснення господарської діяльності, що вимагають від суб'єктів господарювання витрат часу або грошей [316]. Значення ідей де Сото для розуміння процесів, які зараз відбуваються в сучасній Україні, важко переоцінити.

Країна страждає від нелегальної економічної діяльності, що дає привід аналітикам заявляти про деградацію національного господарства. Але якщо прийняти концепцію де Сото, то Україна страждає не стільки від надмірного, скільки від недостатнього розвитку ринкових відносин. У такому випадку, у розвитку неформального бізнесу слід бачити симптом не хвороби, а, скоріше,

видужання. Проблема не в тому, як «припиняти» тіньову економічну діяльність, а в тому як добитися її формалізації [235].

Узагальнюючи існуючі підходи до формування парадигми економічної безпеки необхідно акцентувати увагу на тому, що сьогодні реальні загрози національній економіці можуть створюватися й зарубіжними конкурентами (на що звертав увагу Ф. Ліст), й «провалами ринку» (про що стверджував Дж. Кейнс), й «провалами держави» (як вважає де Сото).

Тому, при виборі пріоритетів у захисті економічної безпеки потрібно, в першу чергу, визначитися з тим, до якої групи країн у економіці, належить Україна. Для більш розвинених країн найбільш актуальний підхід Дж. Кейнса, для менш розвинених – підхід де Сото. Бо Україна є державою й не периферії, й не «ядра», а напівпериферії, то в подальшому при розробленні концептуальних положень із формулювання напрямів державної політики в сфері управління економічною безпекою для країни будуть актуальні, як камералістська версія, так й кейнсіанська версія економічної безпеки.

Не можна стверджувати, що ця тематика не досліджувалась у радянський період, але інтерес зріс із моменту економічних перетворень і системної кризи економіки України. Суттєвих результатів у вирішенні проблеми забезпечення економічної безпеки досягли такі вчені-економісти, як І.А. Белоусова [21], А.В. Бесчастний [24-26], О.Г. Білорус [34], В.М. Геєць [75], Б.В. Губський [95], Я.А. Жаліло [147], Н.О. Іванченко [175], О.А. Кириченко [194-195], В.І. Мунтіян [299], Г.А. Пастернак-Таранушенко [337-338], В.В. Третяк [425], В.Т. Шлемко [480] та ін.

Основним моментом в диспутах, присвячених темі економічної безпеки є те, що термін «економічна безпека» почав стрімко поширюватися, про це свідчить існування різних складових економічної безпеки. До цієї категорії включають наступні складові як енергетичну, екологічну, соціальну та безпеку фінансово-кредитної сфери, тобто до економічної безпеки включені майже всі складові системи національної безпеки держави. Але це широке трактування поняття «економічна безпека». На нашу думку, до економічної безпеки України

треба включити ті складові, які містять лише економічні відносини та базуються на них, що буде єдиним критерієм класифікації функціональних складових економічної безпеки держави.

З такої точки зору імпонує думка А.В. Бесчастного [226], який вважає, що до категорії «економічна безпека» держави необхідно відносити фінансову, внутрішньоекономічну, зовнішньоекономічну складові. На думку Я.А. Жаліло, «...економічна безпека – стан економічної системи, який дозволяє їй динамічно розвиватися, ефективно вирішувати соціальні задачі та в якому держава має можливість виробляти чи втілювати в життя незалежну економічну політику» [313, с. 28]. На погляд І.А. Белоусової, «...економічна безпека – стан економіки та інститутів державної влади, при яких забезпечується захист національних інтересів, соціально направлений розвиток держави, достатній економічний потенціал при несприятливих варіантах розвитку внутрішніх або зовнішніх процесів» [175, с. 15].

У зв'язку із цим, зроблено аналіз основних точок зору щодо значущості економічної безпеки в системі національної безпеки держави та включення до складу цієї економічної категорії численних елементів, котрий на противагу проведеним, допоміг визначити, що до економічної безпеки держави необхідно включити ті елементи, які містять лише економічні відносини або базуються на них, а також сформулювати перелік функціональних складових системи економічної безпеки національної економіки України в сучасних умовах її розвитку (рис. 1.2).

Майже до середини ХХ століття проблема економічної безпеки як явища в науковій теорії не піднімалася. Пік інтересу до осмислення економічної безпеки на Заході припадає на кінець 80-х – початок 90-х років минулого століття. Це пояснюється валютною кризою 70-х років, борговою кризою 80-х років, розпадом Ради Економічної Взаємодопомоги на початку 90-х років, що призвело до економічної інтеграції, зростання не просто залежності, а взаємозалежності між державами і посилення глобалізації світової економіки. У таких умовах одним із

ключових завдань багатьох країн світу стало забезпечення економічної безпеки держави [312].

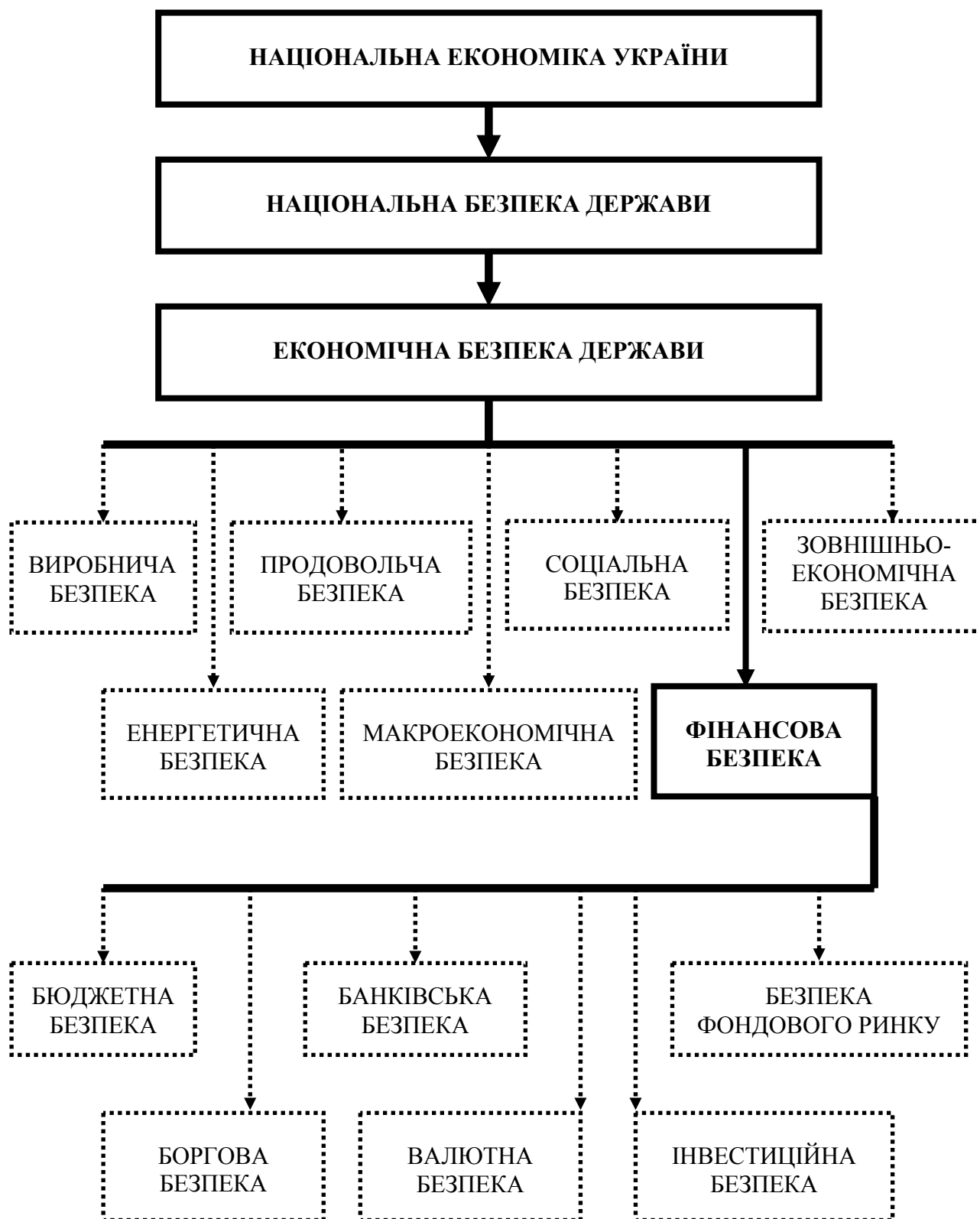

Рисунок 1.2 – Функціональні складові економічної безпеки національної економіки України (джерело: авторська розробка)

На сучасному етапі, що характеризується вченими [32, 79, 139], як епоха глобалізації, питання економічної безпеки не втратило гостроти, але, навпаки, актуалізувалося. Це зумовлено діалектичною суперечністю, яка проявляється, із одного боку, в поширенні і поглибленні інтеграційних процесів, що призводять до взаємозалежності національних економік або розвитку глобального ринку в умовах якого економічний ізоляціонізм не має сенсу; а, з іншого, – виникає проблема розвитку суверенних країн або економічного самоутвердження їх на міжнародній арені.

В Україні 90-і роки ХХ століття ознаменувалися вибухом інтересу з боку науковців і суспільних діячів до проблеми економічної безпеки. У практичному плані досягнуто певних успіхів, зокрема, поняття «економічна безпека» ввійшло до нормативно-правової лексики законодавчих документів та зайняло позицію в дискусіях з економічних питань (додаток Б, табл. Б.1).

Крім того, за цей час напрацьовано категоріальний апарат із невластивих економічній науці термінів, сформовано методологічний інструментарій, який свідчить про створення окремої підгалузі наукового дослідження – науки, яка вивчає теоретико-методологічні положення забезпечення економічної безпеки держави та має назву «екосестейт» [194]. Проте, як й будь-якій молодій галузі науки, науці про економічну безпеку притаманний методологічний еkleктизм.

Вчені-економісти [26, 34, 95, 147, 195] не дійшли згоди щодо принципів категорій науки, зокрема, щодо її ключового поняття – «економічна безпека». Останнє має формалізоване визначення у схваленому Верховною Радою Законі України «Про основи національної безпеки України» № 964-IV від 19.06.2003 року [161]. Окрім формалізованого визначення поняття «економічна безпека», існують ще визначення цього поняття, які застосовані в нормативно-правовій базі і роботах вітчизняних фахівців, що представлено в рамках багатоаспектного підходу у додатку Б, табл. Б.2.

Отже, щоб відійти від багатоаспектного підходу до визначення поняття «економічна безпека» з метою уточнення сутності цієї економічної категорії в інтересах стратегічного її забезпечення у роботі сформульовано консенсусний

підхід до визначення поняття «економічна безпека» з урахуванням аспектів кожного із перерахованих підходів. Аналіз визначень, наведених українськими економістами, та визначень, існуючих у нормативно-правових актах, дозволяє зробити висновок про те, що економічна безпека є складним та багатоплановим суспільним явищем, котре характеризується різними сутнісними ознаками та формами прояву.

У літературі для визначення економічної безпеки держави вживаються окремі комбінації поєднання вказаних підходів, зокрема, існує як мінімум п'ять підходів до розуміння поняття «економічна безпека», що представлено у табл. 1.4. Цим зумовлюється відсутність консенсусного визначення сутності поняття «економічної безпеки», бо інтереси, стабільність та надійність, відтворення та розвиток, незалежність – самостійні категорії, які не завжди пересікаються, тому «нанизування» однієї категорії на іншу неможливе без конкретизації їх значення при формуванні підходу до визначення економічної безпеки держави [235].

Таблиця 1.4 – Підходи до визначення сутності поняття «економічна безпека» (джерело: авторська розробка на засадах систематизації [24, 75, 95, 146, 195, 299, 338, 480], оприлюднено в [235])

Підхід	Зміст підходу
1	2
Перший (інтереси)	Користується найбільшою популярністю, оскільки економічну безпеку визначають як такий режим функціонування країни при якому забезпечується невразливість і незалежність національних економічних інтересів по відношенню до зовнішніх і внутрішніх загроз й ефективний розвиток національної економіки країни і соціальної сфери на основі їх реалізації
Другий (стабільність та надійність)	Акцентує увагу на підтриманні функціонування національної економічної системи та її елементів, стримуванні і подоланні дії факторів, які дестабілізують розвиток економіки України, та задоволенні необхідних економічних потреб суспільства
Третій (відтворення та розвиток)	Враховує здатність національної економіки до саморозвитку, економічної системи держави та її складових до відтворення, конкурентоспроможність національної економіки в міжнародних відносинах.

Продовження таблиці 1.4

1	2
	Отже, економічну безпеку розглядають як систему факторів, які забезпечують незалежність економіки, її стабільність і стійкість, спроможність до самовдосконалення та оновлення
Четвертий (незалежність)	Визначення «економічної безпеки» за рахунок «незалежності» містить здатність самостійно розробляти і реалізовувати власну політику, захищати національні економічні інтереси, здійснювати державний контроль за ресурсами або власністю, залучати та утримувати капітал на своїй території, а також брати рівноправну участь у світовій торгівлі. Таке поняття «економічної безпеки» практично не фігурує в чистому вигляді, а входить складовою у визначення перших трьох підходів
П'ятий (структурний елемент безпеки)	Ілюстративним прикладом підходу є поняття «економічної безпеки», котре міститься у Концепції національної безпеки України, де економічна безпека розглядається, як складова національної безпеки до якої віднесені такі напрями політики: недопущення незаконного або нераціонального використання коштів; контроль за експертно-імпортною діяльністю, котра спрямована на підтримку важливих пріоритетів, та боротьба з протиправною діяльністю

Щодо першого підходу до розуміння поняття «економічна безпека», то позитивним моментом у визначенні є ознака стійкості режиму функціонування держави, а точніше національних економічних інтересів до негативного впливу внутрішніх або зовнішніх загроз.

Особливістю другого підходу до розуміння поняття «економічна безпека» є те, що він акцентує увагу на подоланні внутрішніх та зовнішніх факторів, які дестабілізують функціонування суб'єктів національного господарства, з метою зміцнення існуючого стану національної економічної системи та її складових.

Третій підхід передбачає такий економічний стан України за яким вона забезпечена можливістю створення або розвитку умов для плідного життя її населення, перспективного розвитку її економіки в майбутньому та зростання добробуту її мешканців. У зв'язку із цим, відповідні інститути економічної безпеки мають гарантувати позитивні темпи економічного розвитку і здатність зберігати та відновлювати виробництво національного господарства.

Головним аспектом четвертого підходу є те, що держава в особі суб'єкта національної економічної системи повинна самостійно визначати і реалізовувати економічні інтереси, тобто здійснювати контроль за національними ресурсами, залучати капітал і брати рівноправну участь у світовій торгівлі, прагнути стати рівноправним членом СОТ.

Щодо п'ятого підходу, то він йде, як структурний елемент національної безпеки, значення якого передбачає контроль за незаконним і нераціональним використанням коштів і боротьбу з суб'єктами національного господарства, які займаються протиправною економічною діяльністю. Безумовно, таке поняття економічної безпеки вузьке, склад економічної безпеки ширший за наведений у Концепції національної безпеки України.

Наведений перелік основних підходів до розуміння поняття «економічна безпека» дозволяє акцентувати увагу на тому, що запропонований консенсусний підхід до цієї економічної категорії на основі розглянутих п'яти підходів до її визначення, спрямований на усунення багатоаспектного підходу до дефініції з метою конкретизації сутності економічної безпеки національної економіки в інтересах стратегічного її забезпечення.

Інтеграція консенсусного підходу до визначення поняття «економічна безпека» дозволяє уточнити її сутність у наступний спосіб: «найбезпечніша» дефініція економічної безпеки України полягає у виведенні її через поняття «стабільність» (надійність), котре певною мірою переплітається із поняттям «відтворення» (розвиток), тобто це такий стан національної економіки або її складових, який здатний забезпечити соціально-економічний розвиток країни, нейтралізувати внутрішні або зовнішні загрози її зміцненню, задовольнити необхідні економічні інтереси суспільства і врахувати особливість національної економіки до розширеного відтворення та саморозвитку [235].

Як видно з наведеного визначення, економічна безпека має двовекторну спрямованість: запобігання і нейтралізацію загроз, що заважають національним інтересам країни в економічній сфері, і забезпечення сталого розвитку економіки національного господарства України.

Українські вчені такі як, А.В. Бесчастний [24-26], Я.А. Жаліло [147], Н.О. Іванченко [175] і О.А. Кириченко [194-195] вважають, що загрози економічній безпеці – явні і потенційні дії, які ускладнюють та унеможлиблюють реалізацію економічних інтересів, створюють небезпеку для національної економіки або життєзабезпечення нації. Але, у жодній з робіт українських або інших фахівців із економічних питань не порушується питання про розмежування таких понять як «загрози економічній безпеці» і «слабкість економічної безпеки» національної економіки України.

Слід розуміти, від чого потрібно «захищатися», а потім вже визначатися, що заважає зробити даний захист ефективним. Це не означає, що на слабкості економічної безпеки України не потрібно звертати увагу (саме в силу того, що вони роблять систему відкритою для загроз), однак ні в якому випадку не можна ототожнювати їх з загрозами.

Так, результати досліджень поглядів А.В. Бесчастного [26], Я.А. Жаліла [147], Н.О. Іванченко [175], О.А. Кириченко [194], І. Фішера [243], М. Фрідмана [243], Ф. Фукуями [243] та Дж. Хікса [243] дозволили визначити, що загрози економічній безпеці видозмінюються залежно від стану розвитку національної економіки держави та для кожної країни відрізняються характером або рівнем гостроти, тому в роботі складено в узагальненому вигляді класифікацію загроз економічній безпеці національної економіки України за такими параметрами (рис. 1.3).

Оскільки для забезпечення економічної безпеки потрібний ефективний механізм визначення загроз національним інтересам, які створюють небезпеку національній економіці держави, порушуючи процес суспільного відтворення, тому запропонована в узагальненому вигляді класифікація ключових загроз в економічній сфері національної безпеки повинна полегшити її підтримання на належному рівні, а також дати можливість своєчасно розробляти і здійснювати практичні заходи щодо зниження негативного впливу загроз або їх ліквідації через поняття того, які це загрози та що потрібно від них чекати.

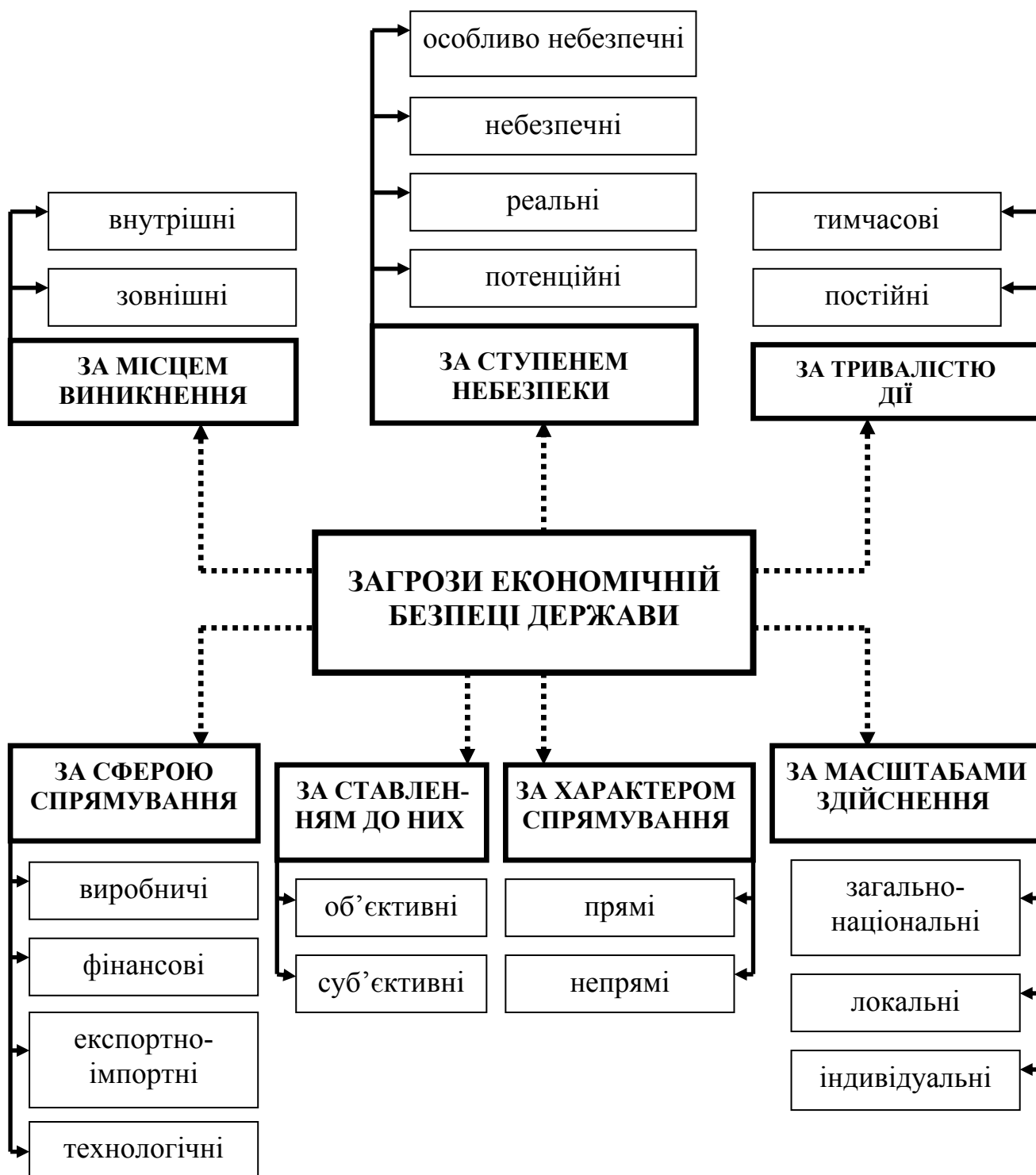

Рисунок 1.3 – Ключові загрози в економічній сфері національної безпеки України (джерело: класифіковано на засадах узагальнення [26, 147, 175, 194, 243])

Крім того, виходячи з консенсусного підходу щодо визначення поняття «економічна безпека» зрозуміло, що система економічної безпеки спрямована

не тільки на забезпечення соціально-економічного розвитку та нейтралізацію внутрішніх або зовнішніх загроз, але й на задоволення необхідних інтересів суспільства в економічній сфері національного господарства країни [221]. Тому визначення економічних інтересів також має першочергове значення, як й виявлення та нейтралізація загроз при забезпеченні економічної безпеки, що є складовою цілісної системи національної безпеки України. Слід зазначити, що економічні інтереси були і залишаються зараз головними рушійними силами.

У ролі гаранта захисту економічних інтересів національного господарства має виступати держава. Однак, в Україні відсутні чітко визначені національні економічні інтереси, не сформовано їх цілісну систему. Це дає змогу урядовцям різних рівнів виправдовувати будь-які дії, запевняючи, що вони відповідають економічним інтересам країни. Як стверджують українські вчені-економісти та фахівці І.А. Белоусова [22], В.М. Геєць, Т.С. Клебанова, О.І. Черняк [75], О.А. Кириченко, Ю.Г. Кім [194-195], В.В. Третяк, Т.М. Гордієнко [425] – ця ситуація містить в собі значну загрозу економічній безпеці країни. Тому для проведення подальшої аналітичної діяльності необхідно визначити національні економічні інтереси, дослідити їх взаємодію та співвідношення пріоритетності.

У зв'язку із цим, першочергове значення при забезпеченні економічної безпеки як складової системи національної безпеки має визначення інтересів, бо від цього залежить ефективність реалізації стратегії і концепції економічної безпеки національної економіки країни. Коло національних інтересів достатньо широке, тому, не намагаючись охопити всю систему національних інтересів, визначено пріоритетні національні інтереси України і складено в узагальненому вигляді класифікацію ключових економічних інтересів (додаток Б, рис. Б.1).

З класифікації видно, що національні економічні інтереси – це вихідний пункт визначення економічної політики країни, яка ще не є єдиним комплексом, що функціонує як складова світового господарства. Це суттєво гальмує реалізацію національних економічних інтересів України, які вимагають: припинення спаду національної економіки, досягнення економічної стабілізації або переходу до економічного зростання, технологічної модернізації національної економіки й

розвитку інфраструктури ринку або його складових, досягнення економічної незалежності України.

Починаючи з 2014 року не тільки не відбулося покращення чи стабілізації економічного становища, а навпаки, ситуація ще більше загострилася й набула системного негативного характеру, як на макро-, так й на мікрорівнях. Якщо економічна криза в 2014 році починалася у грошово-банківській сфері, а потім перекинулася на такі галузі, як будівництво, металургія, хімічна промисловість, машинобудування, то на початку 2015 року процеси падіння охопили торгівлю як внутрішню, так і зовнішню, інвестиційну галузь та сферу послуг національної економіки (табл. 1.5).

Таблиця 1.5 – Показники соціально-економічного розвитку України за 2007-2016 роки, млрд. грн. (джерело: складено за даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [328] та результатами власних розрахунків)

Роки	ВВП України		ВВП України (в грн.) на душу населення		Споживчі витрати		Експорт товарів та послуг		Імпорт товарів та послуг	
2007	441452	-	9406,7	-	337879	-	227252	-	-223555	-
2008	544153	+23,3 %	11665,6	+24,0 %	424060	+77,9 %	253707	+46,6 %	-269200	-49,5 %
2009	720731	+32,5 %	15542,1	+33,2 %	558581	+77,5 %	323205	+44,8 %	-364373	-50,6 %
2010	948056	+31,5 %	20545,7	+32,2 %	758902	+80,0 %	444859	+46,9 %	-520588	-54,9 %
2011	913345	-3,7 %	19871,4	-3,3 %	772826	+8,6 %	423564	+46,4 %	-438860	-48,0 %
2012	1082569	+18,5 %	23648,0	+19,0 %	914230	+84,5 %	549365	+50,7 %	-580944	-53,7 %
2013	1316600	+21,6 %	28851,5	+22,0 %	1105201	+83,9 %	707953	+53,8 %	-779028	-59,2 %
2014	1408889	+7,0 %	30928,6	+7,2 %	1269601	+90,1 %	717347	+50,9 %	-835394	-59,3 %
2015	1454931	+3,3 %	32028,5	+3,6 %	1350220	+92,8 %	681899	+46,9 %	-805662	-55,4 %
2016	1566728	+7,7 %	36495,9	+13,9 %	1409772	+90,0 %	770121	+49,2 %	-834133	-53,2 %

У табл. 1.5 представлені дані, що свідчать як країна зі своїм потенціалом максимально наблизилась до внутрішнього дефолту. Країна сьогодні має обмежені можливості самотійно підтримувати процес відтворення вже не тільки на рівні

прирощення додаткового продукту, створення нового багатства, але й на рівні самозабезпечення.

Міністерство економічного розвитку і торгівлі України [328] за підсумками 2016 року оцінює падіння валового внутрішнього продукту в 16,3 %, а падіння промисловості – в 20,5 %. Зазначається, що за 2016 рік обсяги виробництва в сільському господарстві знизилися на 9,3 %, а зростання споживчих цін склало 39,3 %. Обсяги експорту товарів знизилися на 35,4 %, однак падіння реальної заробітної платні склало 23,9 %. У зв'язку зі спадом національної економіки країни Кабінет Міністрів України [327] затвердив два сценарії росту валового внутрішнього продукту та інфляції. Йдеться про песимістичний і оптимістичний прогнози.

За оптимістичним сценарієм передбачається, що в 2017 році зростання економіки прискориться до 3,5 % при уповільненні інфляції до 8 %, а в наступні роки стабілізується на рівні 4 % при інфляції 5,5-5,2 %. Песимістичний сценарій передбачає в 2017 році валовий внутрішній продукт збільшиться на 1,5 % при інфляції 10,8 %, але в 2018-2019 роках його зростання складе 3 %, а інфляція сповільниться до 7,6-5,8 % [328].

У той же час Міжнародний валютний фонд [288] при першому перегляді програми розширеного фінансування EFF погіршив прогноз падіння валового внутрішнього продукту в 2017 році до 9 %, а інфляції – до 45,8 %. Національний банк України [330] прогнозує падіння валового внутрішнього продукту до 9,5 % при інфляції 48 %, проте Європейський банк реконструкції та розвитку [137] погіршив прогноз падіння валового внутрішнього продукту в 2017 році до 9 %. Крім того, темпи падіння економіки України є найвищими серед решти держав світу з прогнозованим падінням валового внутрішнього продукту на 4 % до кінця 2017 року. Про це пише видання Bloomberg за результатами опитування, за даними якого, експерти дослідили ситуацію в 47 країнах світу [179].

Як свідчать результати аналітичної діяльності А.В. Бесчастного [26], Н.О. Іванченко [175] та Т.К. Кваші [243], реалізація національної безпеки України в економічній сфері господарства здійснюється за рахунок індикаторів безпеки,

що передбачає відстеження, аналіз і прогнозування найважливіших показників економічного розвитку країни. При подальшому дослідженні закономірностей або тенденцій становлення комплексу економічної безпеки України особливу увагу слід зосередити на таких індикаторах економічного розвитку: валовий внутрішній продукт, інфляція, дефіцит бюджету, економічне зростання, сальдо експорту-імпорту, державний борг, оскільки ці показники свідчать про тенденції розвитку або загрозові процеси в національній економіці України.

В публікаціях останнього часу фахівці [4, 70, 135, 178] акцентують увагу не лише на правильному визначенні індикаторів економічної безпеки, однак й на точному встановленні їх граничних значень. Оскільки їх наближення щодо допустимої величини свідчить про наростання загроз економічній стабільності, а перевищення їх граничних значень – про входження в зону нестабільності й, фактично, про реальну загрозу економічній безпеці національного господарства. Однак економічну безпеку України доцільно розуміти ширше як прогресуюче та динамічне явище, бо національна економіка не може розглядатися як щось статичне. Якщо в державі спостерігаються економічний розвиток та зростання, то рівень економічної безпеки зміцнюється або закріплюється, а його граничні значення зміщуються у бік вищих показників чи вводяться інші індикатори, які відображають новий рівень економічної безпеки України.

В сучасній теорії проявляється ще одна суперечливість щодо визначення граничних значень індикаторів стану економічної безпеки України. Так, В.М. Геєць [75], В.І. Мунтіян [299], Г.А. Пастернак-Таранущенко [377], В.Т. Шлемко [480] в своїх наукових дослідженнях відзначили, що динаміка граничних значень індикаторів стану економічної безпеки породжує труднощі щодо визначення, відтак, вони навряд можуть бути визначені на певний термін, а тим більше, запозичені з досвіду інших країн світу.

Тому, в дисертаційній роботі досліджено основні тенденції прояву загроз економічній безпеці України, які загострились, викристалізувались або, навіть, набули незворотного характеру для того, щоб на основі отриманої інформації можна було запропонувати методичний підхід щодо створення пріоритетного

переліку індикаторів-показників оцінки рівня фінансової складової економічної безпеки національної економіки Україна, що є однією з концептуальних засад розробки системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України (табл. 1.6).

Таблиця 1.6 – Основні тенденції прояву загроз економічній безпеці національної економіки України (джерело: складено та систематизовано за результатами досліджень [53, 74, 129-130, 276, 323, 347, 363-364, 465])

Індикатори	Обставини, які викликають загрози стану економічної безпеки країни
1	2
Девальвація національної валюти	<p>Через здешевлення гривні сукупна вартість потенціалу в рамках світового господарства зменшилася наполовину. Крім того, внаслідок девальвації національної валюти значно подорожчав імпорт товарів (енергоносіїв) у перерахунку на гривні. У 2005 році влада заговорила про потребу зміцнення гривні, оскільки за роки її існування вона знецінилась у 3 рази. У 2008 році ініціатива ревальвації гривні повторилась, але на відміну від 2005 погіршилася ситуація з платіжним балансом. Якщо в 2005 році було позитивне сальдо платіжного балансу 6,9 млрд. дол., то в 2008 році стало негативне – 13 млрд. дол. Тому в 2009 році при дефіциті платіжного балансу ревальвація гривні обернулася її девальвацією.</p> <p>Більш того, моментальна девальвація національної валюти, залежність від імпорту, війна і втрата території, підвищення комунальних тарифів та цін спричинили зростання і втрату довіри населення щодо гривні. Цикл кризи 2008-2010 років повторився, але з більшим розмахом. Гривня знецінилась на 93,5 % у 2015 році та на 34 % – у 2016 році</p>
Рівень інфляції	<p>Високий рівень інфляції підриває купівельну спроможність, руйнує підприємницьке середовище або не дає розвиватися стратегічним проектам. Представники влади не ділилися прогнозами щодо інфляції. Нещодавно голова Національного банку В. Гонтарева [330] озвучила думку з цього приводу: у 2017 році зростання споживчих цін складе 17 %, а інфляція не перевищить однознакового рівня. В. Гонтарева розповіла, що за оцінками регулятора у другому півріччі 2017 періоду очікується уповільнення інфляції, бо більшість інфляційних факторів спрацювали у першому півріччі.</p>

Продовження таблиці 1.6

1	2
	<p>На інфляційний процес наступного року вплив матимуть показники року поточного, це і девальвація, яка проявилася в інфляції. Наступний шок, пов'язаний із подорожчанням житлово-комунальних тарифів. Згладити ситуацію може те, що очікується непоганий врожай, а тому найближчим часом зростання цін на продукти харчування не очікується. Ще один шок – це опалювальний сезон. Ось три шоки, які призведуть до того, що в 2017 році отримаємо інфляцію на рівні 16-17 %</p>
<p>Запаси золото-валютних резервів Національного банку України</p>	<p>Золотовалютні резерви Національного банку зменшилися до \$ 5,6 млрд. Їх динаміка в поточному періоді обумовлена здійсненням платежів уряду і Національного банку України з погашення й обслуговування державного та гарантованого державою боргу в іноземній валюті.</p> <p>За даними Національного банку, інтервенції Національного банку України з продажу іноземної валюти склали 651,3 млн. дол., з яких 560,4 млн. дол. продано по адресних інтервенцій. Обсяг інтервенцій з купівлі валюти становив 144,7 млн. дол. При цьому в Національному банку України [330] відзначили, що обсяг резервів є достатнім для виконання зобов'язань та поточних операцій уряду в короткостроковій перспективі</p>
<p>Зовнішня та внутрішня заборгованість країни</p>	<p>У 2008 році зовнішня боргова залежність України виросла на 40 %, а внутрішня заборгованість – на 60 %. У 2010 році запозичення уряду шляхом випуску облігацій внутрішньої державної позики виросли в 2,5 рази і досягли 70 млрд. грн. До того головним покупцем облігацій внутрішньої державної позики став Національний банк України: пакет облігацій за рік виріс в 5 разів. Активними покупцями облігацій внутрішньої державної позики стали комерційні структури. Зважаючи на високу дохідність або незначні ризики (є ж гарантія уряду), комерційні банки скоротили кредитування економіки, а кошти направили на купівлю облігацій внутрішньої державної позики.</p> <p>Особливої уваги заслуговує ситуація із запозиченнями Міжнародного валютного фонду. За 1994-2004 роки країна отримала від Міжнародного валютного фонду 3,9 млрд. дол. і в 2005 році достроково погасила 1,6 млрд. дол. У 2009 році уряд країни знову запросив кредит Міжнародного валютного фонду та отримав згоду на 16,4 млрд. дол. – безпрецедентна для країни сума. У 2010 році кредит наданий на погашення бюджетного дефіциту і на сплату державної заборгованості.</p>

Продовження таблиці 1.6

1	2
	<p>Але, за умовами Міжнародного валютного фонду, кредити надаються на підтримку платіжного балансу. За 2010-2012 роки заборгованість виросла в 25 разів [288].</p> <p>У 2015 році загальний зовнішній борг України склав майже 91 % валового внутрішнього продукту. Починаючи з 2005 року держава жила не за рахунок економіки, але за рахунок зовнішніх запозичень. Сьогодні 91 % залежності бюджету від валового внутрішнього продукту, це залежність держави від боргових зобов'язань, тоді як допустимий рівень за даними Міжнародного валютного фонду має складати не більше 60 %. За словами економістів, 30 % державного бюджету йде на обслуговування сплати відсотків по боргам, але в 2017 році Україна приростить 129 млрд. грн. боргу за рахунок долара</p>
Рівень інвестиційних можливостей	<p>Важко назвати показник, який би краще характеризував ситуацію в економіці країни, ніж інвестиційний рівень. Спад інвестиційних можливостей – це сигнал початку фінансово-економічної кризи. Активне інвестування – це реальна ознака виходу з кризи. Це сталося в Україні, але поки що в першому варіанті. Падіння темпів росту інвестицій в основний капітал господарства почалося у 2005 році. Уже тоді було сигналом про насування економічної кризи, а далі сигнали тривожніші. У 2008 році обсяги інвестицій знижувалися щоквартально. Середній приріст інвестицій за період 2005-2010 роки склав 0,9 % чи у 20 разів нижчий, ніж у 2000-2004 роки (20,7 %) [328]. Інвестиції скоротилися по всіх джерелах фінансування та найбільше – з боку приватних інвесторів.</p> <p>Експерти наголошують, що якщо говорити про виведення національної економіки з рецесії та її подальший розвиток, іншого джерела коштів, ніж інвестиції не існує. Неможливо забезпечити стійке зростання лише за рахунок міжнародних позик. Але саме це намагається зробити уряд за допомогою кредитів Міжнародного валютного фонду.</p> <p>За інформацією Державної служби статистики країни [326], у 2015 році у вигляді інвестицій в країну надійшло практично 46 млрд. дол. Жоден світовий банк не зможе надати кредит такого розміру. Це якщо не згадувати про те, що на ці гроші не нараховуються відсотки й їх не потрібно повертати. Крім того, інвестиції безпосередньо надходять у реальний сектор економіки та приносять економічний ефект: відраховуються податки, створюються робочі місця, сплачуються зарплати</p>

Отже, незважаючи на ситуацію в економічній сфері національної безпеки, яка знаходиться під впливом негативної тенденції прояву розглянутих загроз основним індикаторам соціально-економічного розвитку, як істотна девальвація валюти, високий рівень інфляції, зменшення запасів золотовалютних резервів, збільшення зовнішньої або внутрішньої заборгованості та спад інвестиційних можливостей, більшість вітчизняних експертів, науковців або фахівців, як А.В. Бесчастний [24-26], В.М. Геєць [75], О.А. Кириченко [194-195], В.І. Мунтіян [299] або В.Т. Шлемко [480] налаштована оптимістично: українська економіка впала під впливом світових тенденцій й тепер, коли світ почав видужувати, національній економіці країни нікуди від цього дітися.

Щодо інших аспектів проблеми, то якщо успіхи українського експорту залежать від самопочуття інших країн, то швидкість видужання фінансового й банківського секторів в руках самих українців. Західні банки, які останнім часом активно ввійшли в український ринок, не всі покинули українські підрозділи. Без європейських банків, котрі продовжували вливати капітал в українських «дочок», в країні було би на десяток більше проблемних банків і ніяка допомога Міжнародного валютного фонду не допомогла б.

Водночас, для зміцнення позицій Національному банку України треба підвищити вимоги до роботи тимчасових адміністрацій у проблемних банках, адже гроші, видані на рекапіталізацію, йдуть не по призначенню. На думку В.Т. Шлемко [480], імовірність того, що наступна хвиля світової фінансової кризи захлисне банківський сектор країни, багато в чому залежить від Національного банку або його поведінки на фінансовому ринку. Найближчим часом немає надії на відновлення кредитування національної економіки, проте відсутність «очманілих» кредитних грошей в економіці національного господарства має допомогти приборкати інфляцію.

Деякі фахівці [99, 483] сподіваються, що динаміка економічної активності буде V – образною, припускаючи швидке повернення до росту. Однак, В.М. Геєць [75] та В.І. Мунтіян [299] думають, що вона буде носити U – образний характер, тобто після швидкого зльоту протягом, принаймні, п'яти років ріст

стане анемічним і без вираженої спрямованості. А на нашу думку, є ризик W – образної рецесії з подвійним спадом. Вона трапиться, якщо уряд України через бюджетні дефіцити підніме податки, але не скоротить витрати або не прибере надлишки ліквідності, тим самим підірве процес відновлення.

Але, українська економіка набагато пізніше інших країн почала входити в кризу й, відповідно, вихід із кризи також буде з деяким запізненням. До цього періоду варто додати ще пару років. На загальному негативному фоні багатьом українським суб'єктам господарювання вдалося добитися грошових вливань у бізнес та реструктуризувати борги. Втім, українські бізнес-активи продовжують викликати великий інтерес у західного бізнесу. Він підкріплений зниженням їх вартості і девальвацією гривні. По оцінкам аналітиків [243] період з 2016 року по 2017 рік для українських компаній може стати часом активізації на ринку злиття або поглинань.

Грунтуючись на тому, що економічна сфера національної безпеки країни ще до світової кризи страждала від негативних наслідків реалізації потенціалу національного господарства, а також щоб антикризові програми стимулювання національної економіки не підсилили її «страждання» в рамках дослідження неодноразово акцентовано увагу на концептуальних засадах розробки системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України.

Незважаючи на те, що в дисертації вже сформовано і реалізовано певний алгоритм дій щодо становлення комплексу економічної безпеки України, який складається з таких послідовних заходів як інтеграція консенсусного підходу до визначення поняття «економічна безпека», складання в узагальненому вигляді класифікації загроз економічній безпеці національної економіки та виявлення негативної тенденції їх прояву на етапі реалізації індикаторів економічного розвитку, виникла необхідність створення надійного механізму забезпечення фінансової складової економічної безпеки національної економіки України, як найбільш небезпечної, активної, визначальної в сучасних умовах національного господарства, який би й надалі блокував та ліквідував негативні наслідки дії

системи загроз економічній безпеці держави, національна економіка якої досі перебуває в процесі свого становлення та розвитку.

Підтвердження або спростування цього припущення потребує подальших досліджень теоретико-методологічних засад державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України.

1.3 Державне управління національною економікою України на основі забезпечення фінансової складової економічної безпеки

Одним із пріоритетних напрямів держави є забезпечення національної безпеки, у тому числі її економічного компонента. У структурі останнього, враховуючи переважаючу роль фінансів в національній економіці, значимий сегмент займає фінансова безпека України. Фінансова складова економічної безпеки відображає готовність фінансової системи до надійного забезпечення потреб органів державної влади та інститутів ринкової економіки у розмірах, достатніх для підтримки необхідного рівня економічної безпеки України. Але фінансова складова економічної безпеки національної економіки є явищем, яке динамічно розвивається, тому слід здійснити ретельний моніторинг традиційних проблем, а також вивчити проблеми, які виникають через посилення процесів реформування національної економіки України, регіоналізації та глобалізації світової економіки, інтернаціоналізації фінансових потоків, що й обумовлює актуальність проведення цього наукового дослідження.

Оскільки нехтування станом фінансової складової економічної безпеки України може призвести до таких катастрофічних наслідків: занепаду галузей національного господарства, банкрутства суб'єктів підприємницької діяльності і, зрештою, підриву системи життєзабезпечення держави з подальшою втратою її суверенітету. Тому фінансова безпека держави є багатоаспектним явищем, дослідженню якого присвячено багато робіт [146, 306, 398, 414-415, 467].

На думку А.І. Сухорукова [415], фінансова безпека держави – це такий стан бюджетної, грошово-кредитної, банківської, валютної і податкової систем, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх та зовнішніх впливів, здатністю забезпечити ефективне функціонування економічної системи та її зростання.

С.М. Смирнов [44] пропонує під фінансовою безпекою країни розуміти здійснення цілеспрямованого комплексу заходів щодо фіскальної та монетарної політик із метою досягнення стабільності національної фінансової системи та створення сприятливого інвестиційного клімату.

О.І. Барановський [15-16] комплексно підійшов до визначення сутнісних характеристик фінансової безпеки країни. На його думку, фінансову складову економічної безпеки національної економіки України слід розуміти як:

важливу складову економічної безпеки, котра базується на незалежності, ефективності та конкурентоспроможності фінансово-кредитної сфери України. Фінансова безпека України відображається через систему критеріїв і показників її стану, які характеризують збалансованість фінансів, достатню ліквідність активів та наявність необхідних золотовалютних резервів;

стан бюджетної, грошово-кредитної, валютної, банківської, податкової, інвестиційної і фондової систем, що характеризується стійкістю до внутрішніх або зовнішніх негативних впливів, здатністю запобігти фінансовій експансії і забезпечити фінансову стійкість та стабільність;

стан фінансових потоків в національній економіці, що характеризується наявністю апробованих механізмів регулювання та саморегулювання;

така якість фінансових інструментів, котра запобігає впливу можливих прорахунків і прямих зловживань на фінансовий стан існуючих та потенційних клієнтів банківських установ, а також гарантує повернення вкладених ресурсів.

Крім того, О.В. Арєф'єва [6], Н.А. Гринюк [91], М.М. Єрмошенко [145-146], С.В. Науменкова [306], О.Ю. Шевченко [466-467] у своїх наукових працях комплексно підійшли до вирішення цієї проблеми, відобразили основні напрями забезпечення стабільності фінансового сектору національного господарства та

різні аспекти функціонування або розвитку фінансової складової економічної безпеки національної економіки України.

Безумовно, позитивним фактором є те, що питання фінансової безпеки в нашій країні не залишаються без належної уваги з боку науковців, фахівців та державних органів влади. Проте, деяким теоретико-методологічним аспектам забезпечення фінансової безпеки національної економіки України приділено недостатньо уваги. Так, вимагає більш глибокого осмислення питання розробки системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України, а саме [233]: побудова Концепції забезпечення фінансової складової економічної безпеки національної економіки України, створення організаційної структури моніторингу складових фінансової безпеки національної економіки країни, формування переліку пріоритетних індикаторів-показників оцінки рівня фінансової безпеки національної економіки України за складовими, що буде розглянуто в наступних розділах дисертаційної роботи.

Концептуальні положення системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України передбачають, перш за все, узагальнення та систематизацію існуючих підходів до розуміння і визначення сутності поняття «фінансова безпека», розробку концептуального підходу щодо оцінювання державного управління національною економікою України на основі забезпечення її фінансової складової економічної безпеки, тобто цієї складної за внутрішньою будовою або ієрархічною декомпозицією структури, та визначення тенденції прояву ключових загроз, які впливають на забезпечення фінансової безпеки національної економіки України.

Тому, наукове дослідження цієї актуальної проблеми доцільно почати із узагальнення і систематизації існуючих підходів до розуміння сутності поняття «фінансова безпека» держави, що дозволить на основі отриманої інформації сформулювати консенсусне визначення цієї категорії для більш глибокого осмислення її значення для економічного розвитку України (табл. 1.7).

Проаналізувавши існуючі підходи щодо визначення сутності поняття «фінансова безпека» держави, зміст яких передбачає ресурсно-функціональний,

статичний та нормативно-правовий напрям, на основі отриманої інформації можна сформулювати консенсусне визначення цієї економічної категорії. На нашу думку, фінансова безпека – це забезпеченість суб'єктів господарювання фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їх потреб або виконання зобов'язань, що характеризується стійкістю до внутрішніх і зовнішніх впливів, а також відсутністю можливості спрямовувати фінансові потоки в незакріплені нормативними актами сфери використання.

Таблиця 1.7 – Підходи до визначення сутності поняття «фінансова безпека»
(джерело: систематизовано за результатами досліджень [146, 398, 467])

Підходи	Зміст
Ресурсно-функціональний підхід	фінансова безпека – це захищеність інтересів суб'єктів господарювання на всіх відповідних рівнях фінансових відносин. Забезпеченість підприємств, галузей, секторів національної економіки країни фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їх потреб або виконання зобов'язань [467]
Статичний підхід	фінансова безпека – це такий стан системи країни, що характеризується збалансованістю або стійкістю щодо внутрішніх та зовнішніх негативних впливів, здатністю попередити зовнішню фінансову експансію, забезпечити ефективне функціонування економічної системи [146]
Нормативно-правовий підхід	фінансова безпека передбачає створення таких умов функціонування фінансової системи, за яких, по-перше, відсутня можливість спрямовувати фінансові потоки в незакріплені законодавчо-нормативними актами сфери реалізації, а по-друге, до мінімуму знижена можливість зловживання фінансовими ресурсами [398]

Оскільки фінансова складова економічної безпеки має бути спрямована на оздоровлення фінансової системи, а на її основі національної економіки країни, збереження незалежності і недопущення захоплення національного господарства іноземним капіталом, тому проблема забезпечення фінансової стабільності сьогодні виходить за національні межі. Зараз існує тенденція, що зростає рівень

інтеграції та консолідації фінансових ринків, зростають масштаби мобільності капіталу і посилюється інтенсивність його обігу. Як стверджує С.В. Науменкова, «...у світі сформувалися грандіозні фінансові потоки «світових грошей», що не підпорядковуються ні урядам країн, а ні політичним інституціям світу. Вони не утворилися як прояв потреб виробництва, торгівлі або споживання, головним їх джерелом є торгівля грішми» [308, с. 62].

У зв'язку з такою тенденцією, на даний момент не існує єдиної точки зору стосовно структури фінансової складової економічної безпеки України. Так, О.І. Барановський [15] вважає за потрібне виділити в структурі фінансової безпеки наступні складові: бюджетну та валютну безпеку, фінансову безпеку банків, страхового та фондового ринків. На думку О.Ю. Шевченко [466], в структуру фінансової безпеки потрібно включати наступні складові: бюджетну, грошово-кредитну, валютну, банківську та податкову. М.М. Єрмошенко пише, що «... оскільки фінансово-кредитна система держави включає наступні складові як бюджетну, грошово-кредитну, валютну, банківську, інвестиційну, фондову та страхову, то такій структурі має відповідати і фінансова безпека» [144, с. 8].

Отже, питання забезпечення стратегічної складової економічної безпеки національної економіки України і дослідження взаємопов'язаності складових цієї складної за внутрішньою будовою й ієрархічною декомпозицією фінансової структури на сьогоднішній день є дійсно актуальним. Якщо раніше наукова думка зосереджувала свою увагу лише на економічній безпеці, то сьогодні все більше науковців [58, 66, 277] наголошують на необхідності створення фінансової безпеки, як окремого компонента системи економічної безпеки національної економіки України, що має відповідати за безпеку сфери фінансових відносин.

Фінансові відносини з часом набувають все більшого значення в економіці національного господарства України, тому виділення фінансової безпеки є цілком обґрунтованим кроком. На думку О.І. Барановського [16], у плановій економіці фінансові відносини традиційно відігравали підпорядковану роль щодо формування натурально-речових пропорцій, однак економічні реформи висунули фінансові питання функціонування народногосподарського комплексу

на перший план. А відтак, почали вимагати нового осмислення залежності між складовими економічної політики держави, зокрема, вплив грошово-кредитної, бюджетної, валютної, податкової, інвестиційної політики на макроекономічну ситуацію і з'ясування деяких положень фінансової складової економічної безпеки національної економіки України.

Таким чином, ґрунтуючись на уточненні сутності поняття «фінансова безпека» та інтенсифікації досліджень наукових праць вітчизняних вчених-економістів у цьому напрямку за останні роки, в дисертації обґрунтовано та доведено, що стратегічна складова економічної безпеки національної економіки країни – фінансова безпека є надзвичайно складною структурою, яку утворюють ряд підсистем, кожна з яких має власну структуру, зокрема, бюджетна, боргова, валютна, фінансова безпека банківського сектору, інвестиційна та фінансова безпека фондового ринку, що представлено в додатку В, табл. В.1.

Тому, розроблення Державної стратегії забезпечення фінансової безпеки національної економіки України, а на її основі створення Концепції забезпечення фінансової безпеки національної економіки України повинні знаходити власне відображення в бюджетній, борговій, грошово-кредитній, банківській, валютній, інвестиційній, фондовій політиці національної економіки держави. В контексті вищесказаного слід зауважити, що стабільне забезпечення складових фінансової безпеки національної економіки України може бути здійснено лише в ідеалі.

У зв'язку з тим, що стратегічна складова економічної безпеки економіки України є складною за внутрішньою будовою та ієрархічною декомпозицією фінансовою структурою, тому розроблення системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України повинно базуватися на концептуальному підході щодо оцінювання державного управління національною економікою країни на основі забезпечення фінансової безпеки, оскільки є сукупністю теоретичних засад, методологічних підходів, практичних рекомендацій, спрямованих на конкретизацію фінансових інтересів, своєчасне попередження або нейтралізацію загроз фінансовій безпеці, а також визначення і застосування способів забезпечення безпеки фінансового сектору,

що сприятиме формуванню ефективних механізмів забезпечення складових фінансової безпеки національної економіки України (рис. 1.4).

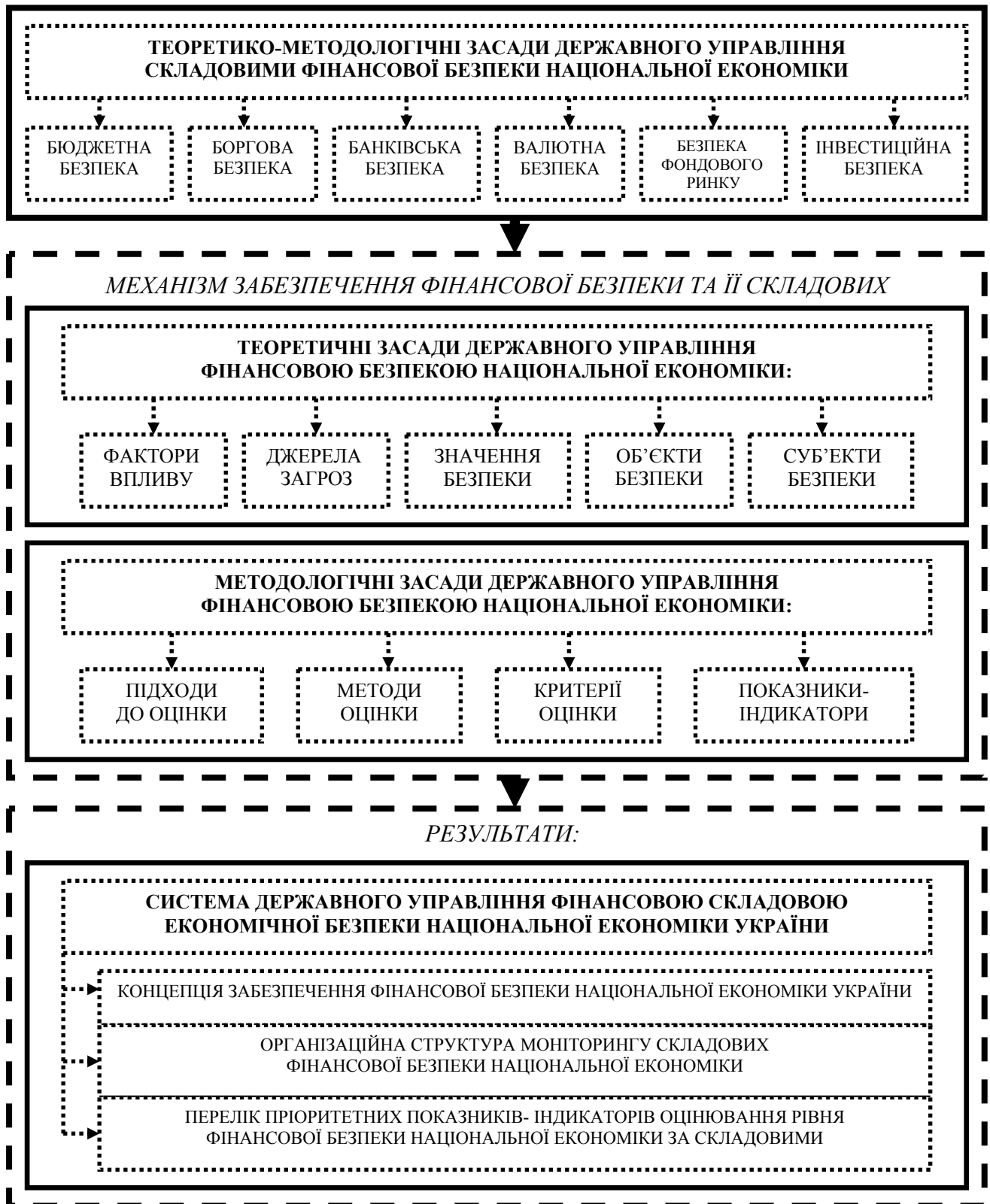

Рисунок 1.4 – Концептуальний підхід до державного управління національною економікою України на основі забезпечення її фінансової безпеки (джерело: авторська розробка, вперше, оприлюднено в [233])

Слід зазначити, що в жодному із розглянутих досліджень не акцентовано увагу на тому, що одне із ключових завдань розроблення системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки, в першу чергу, спрямоване на управління обов'язками інституційно-правових структур щодо забезпечення фінансової безпеки національної економіки країни, ефективна реалізація яких згідно систематизованої інформації за результатами досліджень [16, 87, 201] передбачає: забезпечення стабільності економічного розвитку; нейтралізацію впливу світових криз або навмисних дій інших держав, а також тіньових структур на розвиток національної економіки; запобігання конфліктам між владою різних рівнів із приводу розподілу або використання коштів бюджетної системи країни; запобігання злочинам у фінансовому секторі національної економіки; оптимальне залучення або раціональне використання коштів іноземних запозичень для економіки країни; запобігання вивезу капіталів з реального сектору національного господарства України за кордон.

Враховуючи нормативно-правові засади та методологічні підходи щодо розуміння сутності фінансової безпеки країни в роботі визначено, що об'єктами фінансової складової економічної безпеки національної економіки є фінансова система, а конкретніше – сфери і ланки [87]: суб'єкти господарювання, території та регіони, суспільство (інтелектуальні та матеріальні цінності). Щодо суб'єктів забезпечення фінансової складової економічної безпеки національної економіки країни [201] – це Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, міністерства і центральні органи виконавчої влади, Національний банк України, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування.

Водночас, керувати таким структурним компонентом фінансової складової економічної безпеки національної економіки країни, як інтересами у фінансовій сфері національного господарства, в традиційній системі державного управління складно, оскільки в дисертації зазначено, що розроблення системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України, крім формування концептуального підходу до оцінювання державного управління національною економікою країни на основі забезпечення фінансової

безпеки та Державної стратегії забезпечення фінансової безпеки національної економіки України, а на її основі створення Концепції забезпечення фінансової безпеки національної економіки України, потребує визначення пріоритетних фінансових інтересів, що і зроблено під час складання їх класифікації на засадах систематизації джерел [264, 320, 387, 476, 479] (додаток В, рис. В.1).

Як стверджує С.В. Науменкова та С.В. Міщенко [306], фінансові інтереси національної економіки представляють найскладнішу сукупність відносин між вітчизняними і міжнародними суб'єктами господарювання з приводу створення та використання грошових фондів із метою виробництва, розподілу, обміну чи споживання валового внутрішнього продукту України, спрямованих на розвиток національного господарства як цілісної та конкурентоспроможної системи, що задовольняє потреби населення та держави.

Втім, окрім складання класифікації пріоритетних інтересів у фінансовій сфері національного господарства країни, формування концептуального підходу щодо оцінювання державного управління національною економікою України на основі забезпечення фінансової безпеки передбачає визначення джерел реальних або потенційних загроз національним фінансовим інтересам, а також наявних та необхідних ресурсів для їх нейтралізації. Розробка дієвої системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України передбачає з'ясування й систематизацію подій настання та здійснення яких прямо або опосередковано може становити загрозу безпеці фінансового сектору національного господарства.

Виходячи з цього, в дисертаційній роботі на основі інформації, отриманої під час дослідження та узагальнення праць [37, 122, 349], складена класифікація джерел виникнення загроз фінансовій складовій економічної безпеки економіки країни, що слід враховувати для забезпечення ефективної взаємодії структурних компонентів фінансової безпеки держави.

Узагальнюючи різні позиції [37, 122, 349] до визначення джерел реальних і потенційних загроз національним інтересам у фінансовій сфері національного господарства, а також аналізуючи норми вітчизняного законодавства [163, 215,

301], в дисертації з метою визначення необхідних ресурсів для їх нейтралізації всі джерела загроз розподілені на внутрішні та зовнішні (рис. 1.5).

Рисунок 1.5 – Джерела загроз інтересам у фінансовій сфері економіки України
(джерело: класифіковано на засадах узагальнення [37, 122, 349])

На думку А.І. Сухорукова та С.Т. Пиріжкової [414], внутрішні загрози національним фінансовим інтересам породжуються в основному неадекватною фінансовою політикою країни, елементарними прорахунками державної влади, помилками або зловживаннями в управлінні фінансовою системою. Однак, у сучасних умовах особливу роль все-таки відіграють зовнішні загрози.

Це особливо стало актуальним після наслідків світової фінансової кризи. Оскільки наслідками кризи є серія банкрутств провідних компаній, поширення кризи на реальний сектор світового господарства, падіння попиту на світових ринках та, як результат, обвал цін чи стагнація провідних економічних систем. Питання впливу кризового стану національної економіки на безпеку суб'єктів національного господарства привертає увагу зарубіжних і вітчизняних вчених-економістів. Фінансова криза як складова економічних циклів досліджувалася наступними зарубіжними вченими, як Дж. Кейнсом [192], І. Фішером [124], М. Фрідманом [442], Дж. Хіксом [124] та ін.

Діяльність суб'єктів господарювання в умовах впливу кризового стану на безпеку фінансового сектору національної економіки розглянута в роботах таких вітчизняних фахівців, як О.І. Барановський [16], М.М. Єрмошенко [144-146], С.В. Міщенко [246], А.І. Сухоруков [414-415], О.Ю. Шевченко [466-467], які у власних дослідженнях відображають різні аспекти розвитку фінансової складової економічної безпеки національної економіки України.

В працях науковців [9, 60, 133, 234, 300, 314, 404, 413] поширеною є така думка, що кризова ситуація виникає на зламі будь-якої системи, коли на неї впливають зовнішні (економічні, виробничі, соціальні тощо) та внутрішні (брак коштів, низький рівень кваліфікації кадрів, недостатність достовірної інформації тощо) фактори, які можуть призвести до її руйнування або загибелі.

Щодо представників класичного напрямку, то вони характеризують світову фінансову кризу по-різному. Так, І. Фішер характеризує кризу: «...криза – це, коли точки зору серйозно змінюються» [124, с. 187]. Таке визначення кризи дозволяє припустити, що йдеться про тимчасовий інтервал, протягом котрого відбувається реструктуризація компаній. Дж. Кейнс [192] говорив про кризу, як

про падіння виробничого потенціалу, скорочення господарської активності та масові звільнення.

М. Фрідман [442] назвав кризу рецесією, під даним поняттям він розумів фазу протягом якої відбувається спад господарської активності. А представники неокласичної школи, зокрема Дж. Хікс [12] вважають, що криза є наслідком випадкових дій або шоків на економічну систему, що спричиняє дисбаланси у фінансових відношеннях суб'єктів господарських процесів. При цьому акцентує увагу на тому, що характерною особливістю фінансової кризи є періодичність її появи.

Але, незалежно від стану національної економіки необхідно пам'ятати, що фінансова криза є складовою циклічного розвитку міжнародної економіки. Фактично світ із періодичністю 10 років переживає цикл криз, що характерно для капіталістичного виробництва. За роки незалежності України її реальний валовий внутрішній продукт скоротився на 35,5 %. Згідно із даними Світового банку [378], це – найгірший результат у світі за останні 25 роки. Із 166 країн, які представили статистику валового внутрішнього продукту за 1991-2016 роки, він знизився у п'яти випадках. Україна випередила Молдову (- 29,2 %), Грузію (-15,4 %), Зімбабве (- 2,3 %) та Центральноафриканську Республіку (- 0,94 %). Валовий внутрішній продукт інших країн світу збільшився.

Слід зазначити, що нинішній кризовий стан економіки країни початок якої пов'язують із зміною політичної влади не більше ніж, як нове сповзання до дна економічної ями, в котру Україна потрапила чверть століття тому. Останніми роками Україна потрапила у велику залежність не лише від експорту та імпорту, але й від світової фінансової системи, отримавши від міжнародних фінансово-кредитних установ кредитів на десятки мільярдів доларів.

Проведені дослідження дозволили проаналізувати причини, які призвели безпеку фінансової сфери національної економіки спочатку до передкризового, а потім до кризового стану, і визначити обставини, які впливають на розробку системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки, викликають загрози оздоровленню економіки країни,

збереженню фінансової незалежності, захопленню національного господарства України за рахунок іноземного капіталу (табл. 1.8).

Таблиця 1.8 – Причини кризового стану національної економіки, які загрожують фінансовій безпеці України (джерело: складено та систематизовано на засадах узагальнення [9, 60, 133, 234, 300, 314, 404, 413])

Перелік причин	Обставини, які призвели фінансову сферу національної економіки до кризового стану
1	2
перша – зміна економічного курсу та зупинення реформ	<p>Із початку 2005 року влада різко змінила курс економічної політики, як наслідок знизилась економічна активність суб'єктів господарювання в базових галузях національного господарства. Почалася реприватизація, переуступка активів, усунення з ринку одних учасників та просування інших. Посилився перерозподіл податкових, митних пільг та бюджетних преференцій.</p> <p>Різко лібералізували імпорту, скоротили підтримку експорту. Зросло податкове навантаження: фактично приріст валового внутрішнього продукту утворювався за рахунок чистих податків. Ці зміни в економічній політиці вже у 2005 році загальмували її розвиток. В обслуговуючій і соціальній сферах зупинено вже розпочаті програми ринкових реформ [60].</p> <p>Зупинилось запровадження інноваційної моделі розвитку постіндустріального укладу, моделі солідарної відповідальності країни та бізнесу, а також соціальної відповідальності останньої перед громадянами. Національна економіка країни залишилася енергомісткою та з високою часткою проміжного споживання</p>
друга – здійснення агресивної імпортової політики	<p>Влада завжди критикувала експортну залежність України, але вона нічого не зробила, щоб знизити експортну залежність чи розширити внутрішній ринок. Більше того, вона зробила економіку імпортозалежною. В 2009 році внаслідок зростання імпорту та незростання експорту негативне сальдо стало 5,9 млрд. дол. США, що у співвідношенні до експорту становило 47,2 %. У подальші роки ситуація у вказаному напрямі більше погіршилася. У 2013 році негативне сальдо зовнішньої торгівлі з Європейським Союзом сягнуло 10,8 млрд. дол. чи 53,2 % до експорту [328].</p> <p>Але, у першому півріччі 2015 року відбулося збалансування зовнішньої торгівлі України. Вперше після 2004 періоду сальдо зовнішньої торгівлі стало позитивним (3 млрд. дол.). Позитивна</p>

Продовження таблиці 1.8

1	2
	динаміка окреслилася практично з усіма країнами – торговими партнерами України, у тому числі, з Росією та Європейським Союзом, щоправда, з Європейським Союзом – істотніше
третя – тінізація національної економіки	<p>З тінізацією економіки боролися давно, починаючи з середини 90-х років, і були результати, її рівень було знижено майже у 2 рази. З початком кризи рівень тінізації національної економіки, за даними уряду, підвищився до 36 % валового внутрішнього продукту, відкинувши країну на 10 років назад [404]. За даними Рахункової палати України, тінізація економіки національного господарства перевищує 40 % валового внутрішнього продукту. За оцінками Міжнародного валютного фонду і Світового банку – 50 % валового внутрішнього продукту, а за оцінками експертів – 60 %. За оцінками міжнародних рейтингових агентств, Україна посідає 146-е місце серед 180 досліджуваних держав за рівнем тінізації національної економіки [179].</p> <p>Тривають дискусії, наскільки впала національна економіка, а наскільки сховалася в тінь. Але вже зараз можна точно сказати, що і реальний спад національної економіки та її ховання у тінь – наслідки податкового навантаження. Міжнародна фінансова корпорація провела аналіз зручності податкових систем за такими критеріями: кількість податків, податкове навантаження, затрати часу на адміністрування податків. Україна посіла передостаннє місце з 181 обстеженої країни. Як свідчить Міжнародна фінансова корпорація: 36 країн поліпшили податкові системи, 22 країни знизили прибутковий податок, 12 – підвищили ефективність платіжних систем, а 8 – скоротили кількість податків [378].</p> <p>В країні навпаки: податкова система погіршилася, зокрема, податок на додану вартість гальмує розвиток підприємництва. Дискусії довкола податку на додану вартість ведуться давно. За його впровадження були не менше вагомі аргументи, чим сьогодні – за скасування: перший – податок на додану вартість є в країнах Євросоюзу, решті зовнішньоторговельних партнерів; другий – податок на додану вартість є бюджетоутворюючим податком, тому його скасування може спричинити бюджетний колапс. З першим запереченням можна погодитися, саме тому податок на додану вартість запровадили. Проблема в іншому. За останні роки Україна стала ближче до Європейського Союзу територіально, але економічно віддалилася. А стосовно другого аргументу існує категоричне заперечення [234].</p>

Продовження таблиці 1.8

1	2
	<p>Влада 2005-2015 років зробила податок на додану вартість не бюджетоутворюючим, а боргоутворюючим податком. За 2016 рік заборгованість з відшкодування податку зросла у 1,5 рази та сягає близько 20 млрд. грн. Отже, цей податок фактично звівся до додаткового мита на імпорт</p>
<p>четверта – руйнація бюджетної політики</p>	<p>Немало зусиль докладено до того, щоб сформувати ефективну бюджетну політику. Перші бюджети незалежної України були недосконалі: неефективне бюджетне і податкове законодавство, непрогнозована інфляція, слабкість банківської або грошово-кредитної систем. За таких умов не доводилося говорити про збалансованість і бездефіцитність бюджету. Але то був початок, тоді ніхто добре не знав, яким має бути оптимальний державний бюджет. До цього країна йшла близько 10 років. Потрібно було на ходу реформувати бюджетну політику, законодавчу базу та створювати відповідні організаційні структури [133].</p> <p>Напрацьований досвід, аналіз недоліків, шляхів їх усунення дали можливість вийти на прийняття «Бюджетного кодексу», що став програмним документом бюджетного процесу. З 2001 року бюджети стали збалансованими, з дефіцитом в допустимих межах, соціально та інвестиційно-орієнтованими. В Україні до 2005 року середньорічний показник дефіциту бюджету становив всього 0,6 %. Але після 2005 року, закріплений у Бюджетному кодексі досвід бюджетоутворення, був зруйнований [413].</p> <p>Останнім часом уряд пропонує проекти державного бюджету на нереальній макроекономічній базі, що не враховує кризової ситуації, яка триває кілька років. Спад валового внутрішнього продукту галузей національного господарства, висока інфляція, девальвація гривні – очевидні речі. Проте, уряд запропонував проекти бюджету на 2017 рік на безпідставно оптимістичних показниках. У бюджетній практиці виник цілий букет проблем: необґрунтованість складання державного бюджету, авансовий збір податків і платежів, неповернення заборгованості з податку на додану вартість, емісійне фінансування бюджету через різні засоби, форсування бюджетних надходжень шляхом запозичення із зовнішніх та внутрішніх державних боргів тощо. У результаті такої політики фінансово-економічні показники погіршились</p>
<p>п'ята – послаблення грошово-кредитної політики</p>	<p>Одним з каналів, по якому світова фінансова криза прийшла в країну, була банківська система. Проте, проблема не в тому, що банківські установи стали провідником кризи, а в тому, що перед кризою в Україні була послаблена грошово-кредитна політика.</p>

Продовження таблиці 1.8

1	2
	<p>Штучно було розігріто грошовий і банківський ринок. Тому тут спрацював класичний принцип: спочатку бум, а потім обвал. Так, сталось в банківській системі України. Проблеми у банків почалися, коли вони відкрились для іноземного капіталу. Тоді, присутність іноземного капіталу була на безпечному рівні.</p> <p>До 2008 року в руках іноземців було 20 українських банків й 12 % банківського капіталу країни [314]. У 2013 році показники зросли відповідно у 2 чи 3 рази. Спочатку був кредитний бум, потім боргове цунамі, згодом розчарування у банківській системі, та як результат це затяжна фінансова криза. По мірі того, як в українських банках росла іноземна експансія, росла й зовнішня боргова залежність. За останні роки зовнішні запозичення банків виросли в 20 разів. Залучені із-за кордону ресурси вилились у кредитний бум. Кредитні зобов'язання населення виросли в 20 разів, а з урахуванням курсових втрат і вартості обслуговування кредитів – в 30 разів [234]</p>

Опрацювання наведеної інформації дало надійні підстави для визначення головних причин, наприклад, зміна економічного курсу та зупинення реформ, здійснення агресивної імпортової політики, тінізація національної економіки, руйнація бюджетної політики та послаблення грошово-кредитної політики, які призвели фінансову сферу економіки до кризового стану, і виявлення обставин, котрі загрожують фінансовій безпеці, що може проявитися у вигляді зниження фінансової стійкості суб'єктів господарювання, втрати фінансової незалежності і допущення захоплення національної економіки за рахунок іноземного капіталу. Тому в таких умовах, у багатьох країнах реалізується комплекс антикризових заходів, спрямованих на зміцнення фінансової складової економічної безпеки в рамках антикризового управління, що й спрямоване на подолання фінансової кризи.

Крім того, існує ще одне питання, яке обговорювалося протягом останніх років і привертало увагу політиків, науковців або фахівців [67, 100, 343, 400]: чи робити реформи під час фінансової кризи. Насамперед треба виходити із того, що криза не лише завдає шкоди, але і руйнує неефективне, непотрібне, звільняє

місце для нового. Саме у цій продуктивній функції кризи криється можливість й потреба реформ.

З.В. Герасимчук та І.М. Вахович [60] зазначають, що світова фінансова криза показала важливість й невідворотність реформ та підготувала суспільну свідомість до цих процесів. Одиначні малобюджетні реформи, спрямовані на швидке поліпшення ситуації в галузі або регіоні, не лише можливі, вони вкрай необхідні. В окремих секторах національної економіки України є спокуса виходу з кризи шляхом повернення у докризову ситуацію, наприклад, металургійна та хімічна промисловість, але до цього не треба прагнути.

Тому вибір стратегічного напрямку на забезпечення фінансової складової економічної безпеки економіки національного господарства має вирішальний вплив на подальшу долю України як незалежної суверенної держави. Згадані причини або обставини, які призвели фінансову сферу національної економіки до кризового стану, зумовлюють потребу внесення змін до чинної Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері [242], а також підготовки до розробки державної стратегії забезпечення фінансової безпеки національної економіки України, котра передбачає, як поліпшення існуючих підходів, так й створення на її основі нової процедури формування концепції забезпечення фінансової безпеки національної економіки України, що є однією із ключових концептуальних засад розроблення системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки економіки національного господарства України (рис. 1.6).

Державна стратегія забезпечення фінансової безпеки економіки України має ґрунтуватися на результатах системних наукових досліджень і можливостях комплексного вирішення проблеми захисту людини, суспільства або держави. Враховуючи це, запропонована процедура опрацювання державної стратегії забезпечення фінансової безпеки національної економіки України, яка включає таку послідовність основних етапів її розроблення, детальний зміст яких буде напрацьовано у наступних розділах дисертаційної роботи.

Рисунок 1.6 – Етапи розроблення державної стратегії забезпечення фінансової безпеки національної економіки України (джерело: авторська розробка на засадах систематизації [217, 351, 460], оприлюднено в [242])

Що стосується конкретних пропозицій із розробки системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України або її концептуальних засад, то вони будуть розглянуті в наступних

розділах дисертаційної роботи, оскільки запропонований концептуальний підхід до оцінювання державного управління національною економікою України на основі забезпечення її фінансової безпеки є науково-методичним підґрунтям для визначення впливу бюджетної складової на забезпечення фінансової безпеки національної економіки країни, формування механізму забезпечення грошово-кредитної безпеки в системі комплексного управління фінансовою безпекою та управлінських основ зміцнення потенціалу фінансової безпеки фондового ринку України.

ВИСНОВКИ ЗА РОЗДІЛОМ 1

1. Сформульовано змістовне визначення сутності національної безпеки як механізму забезпечення стабільного розвитку національної економіки України, котре, на відміну від існуючих, дозволило провести понятійно-категоріальне осмислення національної безпеки країни, виявити недоліки, які перешкоджають її ефективній реалізації, а також сформулювати оптимальний варіант забезпечення національної безпеки на основі поєднання раціональних положень гоббсівської і кантівської теорій, який буде прийнятним в умовах трансформації України на сучасному етапі її розвитку.

2. Запропоновано механізм забезпечення національної безпеки України із наступних структурних елементів як цілі національної безпеки, основою яких є національні інтереси та загрози безпеці, система суб'єктно-об'єктних відносин, методи забезпечення національної безпеки, поєднання та уміле використання яких дозволяє розглянути його як об'єкт управління цілеспрямованого впливу і забезпечить максимальну ефективність розглянутого процесу.

3. Доведено, що механізм забезпечення національної безпеки України – спосіб забезпечення, що відповідає потребам особистості, держави і суспільства, адекватний досягнутому рівню їх розвитку, систематизований в різних формах

їх прояву, який визначає характер і спрямованість функціонування та розвитку складових системи національної безпеки держави.

4. Здійснено аналіз наукових поглядів на значимість економічної безпеки в системі національної безпеки держави і включення до складу цієї економічної категорії численних елементів, який на противагу проведеним оцінкам, допоміг визначити, що до економічної безпеки держави слід включити ті елементи, які містять лише економічні відносини або базуються на них, а також сформулювати перелік функціональних складових економічної безпеки національної економіки України в сучасних умовах її розвитку.

5. Сформульовано консенсусний підхід до визначення сутності поняття «економічна безпека», який відрізняється тим, що спрямований на усунення багатоаспектного підходу до розуміння цієї дефініції і конкретизацію сутності економічної безпеки національної економіки України в інтересах стратегічного її забезпечення, згідно з яким, «найбезпечніша» дефініція економічної безпеки полягає у виведенні її через поняття «стабільність» (надійність), яке певною мірою переплітається із поняттям «відтворення» (розвиток), тобто це такий стан національної економіки та її складових, який здатний забезпечити соціально-економічний розвиток країни, нейтралізувати внутрішні або зовнішні загрози її зміцненню, задовольнити необхідні економічні інтереси суспільства і врахувати особливості національної економіки України до розширеного відтворення або саморозвитку.

6. Досліджено основні тенденції прояву ключових загроз економічній безпеці національної економіки України, які загострились, викристалізувались або, навіть, набули незворотного характеру, й на основі отриманої інформації запропоновано класифікацію ключових загроз в економічній сфері національної безпеки України, що створюють небезпеку національній економіці, порушуючи процес її суспільного відтворення, відмітною особливістю котрої є можливість сприяти своєчасній розробці і здійсненню практичних заходів щодо зниження негативного впливу загроз чи їх ліквідації через поняття того, які це загрози та що потрібно від них чекати.

7. Запропоновано концептуальний підхід щодо оцінювання державного управління національною економікою на основі забезпечення фінансової безпеки, який на відміну від існуючих, є сукупністю теоретичних засад, методологічних підходів і практичних рекомендацій, спрямованих на конкретизацію фінансових інтересів, своєчасне попередження і нейтралізацію загроз фінансовій безпеці, а також визначення та застосування способів забезпечення безпеки фінансового сектору, котрий сприятиме формуванню ефективних механізмів забезпечення складових фінансової безпеки національної економіки України, бо стратегічна складова економічної безпеки держави є складною за внутрішньою будовою та ієрархічною декомпозицією фінансовою структурою, що перешкоджає розробці системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України.

8. Визначено наступні причини як зміна економічного курсу та зупинення реформ, здійснення агресивної імпортової політики, тінізація економіки країни, руйнація бюджетної політики та послаблення грошово-кредитної політики, які призвели безпеку фінансового сектору національної економіки України спочатку до передкризового, а потім й до кризового стану, та виявлено обставини, котрі загрожують фінансовій безпеці національної економіки, що може проявитися у вигляді зниження фінансової стійкості суб'єктів національного господарства, втрати фінансової незалежності, допущення захоплення національної економіки країни за рахунок іноземного капіталу, що й обумовлює доцільність формування концептуального підходу до оцінювання державного управління національною економікою на основі забезпечення її фінансової безпеки.

9. Сформовано ключові етапи розробки державної стратегії забезпечення фінансової безпеки національної економіки України як визначення пріоритетних геофінансових зон впливу, виходячи з економічної, етнонаціональної та іншої спільності населення держави, проведення інституціональних перетворень, які нейтралізують вплив негативних факторів на національну економіку, створення методології виявлення та прогнозування факторів, які загрожують фінансовій безпеці, та проведення досліджень по виявленню тенденцій або можливостей їх

розвитку, розробка механізму ідентифікації загроз фінансовій безпеці, складання характеристики областей прояву, тобто сфер локалізації загроз, та встановлення критеріїв їх впливу на національну економіку, встановлення граничних значень індикаторів оцінки фінансової системи, які відповідають вимогам фінансової безпеки економіки країни, і визначення параметрів контролю за забезпеченням фінансової складової економічної безпеки національної економіки України, які відрізняються тим, що передбачають як поліпшення існуючих підходів, так й створення на її основі нової процедури формування концепції забезпечення фінансової безпеки національної економіки, що є однією з концептуальних засад розробки системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України.

Результати розділу 1 висвітлено у таких працях автора [1-3; 8-11; 15; 18-20; 31; 35-36; 39], наведених у **Додатку Н**.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНЮВАННЯ ВПЛИВУ БЮДЖЕТНОЇ СКЛАДОВОЇ НА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

2.1 Обґрунтування напрямів удосконалення функціонального і часового аспектів формування бюджетної політики при реалізації бюджетного процесу на перспективу

У зв'язку з тим, що залишається проблема мобілізації бюджетних коштів для виконання функцій та боргових зобов'язань держави і постійно відбувається процес втрати одних джерел фінансування державного бюджету і пошук інших, які би відповідали діючій системі господарювання, в країні бюджетна політика продовжує формуватися в умовах жорсткої економічної кризи, що не може не позначитися на характері її змін.

Вивчаючи вплив бюджетної політики на забезпечення стабільності або економічного розвитку України в рамках розробки системних основ управління бюджетною безпекою як індикатором ефективності бюджетної політики країни слід зазначити, що бюджетне регулювання може бути, з одного боку, засобом подолання «ринкових провалів», а з іншого – джерелом багатьох «державних провалів».

Вищезазначене підтверджує необхідність та доцільність розробки нових підходів до формування механізму подолання «ринкових провалів» і розгляду негативних наслідків впливу бюджетної політики на національну економіку, коли вона виступає джерелом «державних провалів».

Значним є науковий внесок українських вчених, які багато в чому сприяли вирішенню проблеми розробки ефективної бюджетної політики. Це, в першу чергу, Т.П. Вахненко [57-59], В.Г. Дем'янишин [105-108], А.О. Єпіфанов [142], І.В. Запатріна [169], І.О. Лютий [262, 265], К.В. Павлюк [333], Ю.В. Пасічник [336], А.О. Ходжаян [448], О.В. Царук [451], І.Я. Чугунов [457] та ін.

Незважаючи на різницю в підходах щодо визначення поняття «бюджетна політика», дослідники мають багато спільних думок, виходячи з взаємовпливу бюджетної політики та загального стану національної економіки України. Для того, щоб розробити нові концептуальні підходи щодо формування механізму подолання «ринкових провалів» і розгляду наслідків впливу бюджетної політики на національну економіку України, коли вона виступає джерелом «державних провалів», в роботі розглянуто та проаналізовано декілька типових підходів до визначення сутності поняття «бюджетна політика» (додаток Г, табл. Г.1).

Таким чином, ґрунтуючись на типових поглядах вітчизняних фахівців із визначення сутності бюджетної політики держави в рамках багатоаспектного підходу, в дисертації сформульовано три основних концептуальних підходів на яких зможуть базуватися системні основи управління бюджетною безпекою як індикатором ефективності бюджетної політики України (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Концептуальні підходи щодо формування бюджетної політики держави (джерело: складено та систематизовано на засадах узагальнення [57, 107, 142, 169, 265, 333, 441, 448, 457])

Підходи	Зміст концептуального підходу
1	2
Формування щорічно збалансованого державного бюджету	Раніше збалансований бюджет вважався головною метою фінансової політики держави. Але детальний розгляд цього твердження свідчить, що такий стан державного бюджету суттєво знижує ефективність фіскальної політики, яка має антициклічну спрямованість. Це можна підтвердити такими типовими ситуаціями, котрі виникають у період кризи або зростання національної економіки. Так, в умовах інфляції щорічне балансування бюджету може лише приводити до її збільшення. За номінального підвищення грошових доходів автоматично збільшуються і податкові надходження щодо державного бюджету. Тому, щоб зменшити дохідну частину бюджету необхідно понизити ставки оподаткування або збільшити витрати уряду чи використовувати дані заходи одночасно. У будь-якому разі їх застосування призведе до посилення інфляції

Продовження таблиці 2.1

1	2
Балансування державного бюджету не кожен рік, а в межах економічного циклу	Відповідно під час кризової фази уряд зменшує ставки оподаткування і збільшує державні витрати, спричиняючи дефіцит бюджету, однак під час фази зростання – збільшує податки та зменшує державні витрати. Позитивне сальдо державного бюджету, що виникає, може бути використане для покриття дефіциту бюджету минулого періоду, тобто балансування бюджету здійснюється не щорічно, а за більш тривалий період у кілька років. Але головною проблемою цієї концепції є можлива невідповідність між тривалістю кризової фази і фази зростання, так само як і між розмірами можливих дефіцитів чи профіцитів державного бюджету в ці періоди
Забезпечення збалансованого стану національної економіки в цілому, а не тільки державного бюджету	Досягнення макроекономічної стабільності і економічного зростання може супроводжуватись як позитивним сальдо платіжного балансу, так й бюджетним дефіцитом, а, отже, збалансованість бюджету є другорядною проблемою. У той же час треба відзначити, що фінансова політика розвинених країн базується на концепції бюджетного дефіциту. Однак, незважаючи на існування певних економічно обґрунтованих меж, йому притаманна тенденція постійного збільшення та відсутність дієвих механізмів його подолання через значну залежність рішень уряду країни від настроїв у суспільстві – скорочення витрат чи збільшення податків не вважаються популярними заходами

Сформульовані концептуальні підходи з формування бюджетної політики держави дають підстави узагальнити існуючі точки зору фахівців із бюджетних питань та виокремити найбільш важливі складові, котрі супроводжуватимуть процес впровадження в дію системних основ управління бюджетною безпекою як індикатором ефективності бюджетної політики України.

Зазначені аспекти дають можливість сформулювати авторське визначення бюджетної політики як цілеспрямований комплекс юридичних, організаційних і економічних заходів уповноважених органів державної влади, які спрямовані на мобілізацію, розподіл, перерозподіл, використання бюджетних ресурсів шляхом складання бюджетів, регулювання бюджетного процесу, управління дефіцитом

та організації бюджетного контролю для забезпечення соціально-економічного розвитку та реалізації стратегічних пріоритетів України, котре на відміну від існуючих понять, поєднує не тільки послідовність етапів її розробки і реалізації, але й опрацювання функціонального і часового аспектів формування бюджетної політики України.

Для того, щоб розробити нові ефективні системні положення управління бюджетною безпекою як індикатором ефективності бюджетної політики в роботі передбачено проведення послідовного комплексного аналізу функціонального аспекту формування бюджетної політики, що охоплює політику в сфері доходів бюджету і бюджетних витрат, політику щодо управління бюджетним дефіцитом та державним боргом, а також політику міжбюджетних відносин [231]. Тому оцінювання впливу бюджетної політики держави на забезпечення фінансової стабільності і економічного розвитку потрібно починати з дослідження статей доходів та видатків державного бюджету, джерел їх формування та напрямів використання.

Враховуючи те, що сьогодні податкова складова є одним із ключових джерел доходів бюджету та забезпечення виконання державою своїх функцій, оскільки планування стратегічного розвитку України неможливо здійснити, спираючись виключно на неподаткові надходження, навіть, враховуючи деяке зростання їх стабілізуючої ролі у кризовий і посткризовий періоди. У зв'язку з цим, податкові надходження відіграють провідну роль у наповненні дохідної частини зведеного бюджету України – це майже 80 % доходів формується за рахунок таких бюджетоутворюючих податків, як податок на додану вартість, податок на доходи фізичних осіб та податок на прибуток підприємств, котрі складають більше 70 % усіх податкових надходжень [54]. І з введенням в дію Податкового кодексу України з 01.01.2011 року податковий тиск на національну економіку посилюється.

Водночас, для податкової системи характерне переважання непрямого оподаткування над прямим. В Україні протягом останніх років непрямі податки займають від 62 % до 68 % податкових надходжень зведеного бюджету [56].

Це пояснюється значним рівнем тінізації національної економіки при якому як суб'єкти господарської діяльності, так й фізичні особи ухиляються від сплати податків шляхом неперед'явлення своїх реальних доходів до оподаткування. За різними експертними оцінками [231], рівень «тіньової» національної економіки в Україні складає 65-75 %.

Крім того, на думку В.Г. Дем'янишина [107] та І.В. Запатріної [169] ще одним фактором, який визначає співвідношення між прямими або непрямими податками, є життєвий рівень основної маси населення країни. Низький рівень життя обмежує масштаби прямих податкових надходжень тому, як правило, переважання непрямих податків у структурі зведених бюджетів спостерігається у країнах, що розвиваються.

Вищезазначене підтверджує необхідність підтримки балансу між прямим та непрямим оподаткуванням. Використання усієї сукупності податків повинно виходити з принципів цілісності і системності оподаткування, а не механічного поєднання прямих або непрямих податків. Деякі фахівці [131, 186, 262, 451] розглядають тезу про розумне поєднання прямих і непрямих податків, як один з принципів побудови сучасної податкової системи України.

Незважаючи на різноманітні погляди фахівців [54, 222, 283] на сутність та принципи управління податковою складовою поповнення бюджету держави, ґрунтуючись на їх критичному аналізі та результатах власних досліджень [231], можна визначити, що одним з головних резервів підвищення рівня надходження податків до державного бюджету є виважене відношення до надання суб'єктам підприємницької діяльності права на пільги. Маневруванням ставками, пільгами і змінами умов оподаткування країна створює умови для прискорення розвитку виробництв, галузей, територій, що сприяє вирішенню актуальних проблем для суспільства.

Станом на 01.01.2017 рік в країні налічується 165 податкових пільг, що є втратами доходів бюджету. До прийняття Податкового кодексу в Україні діяло більше 300 пільг, що значно перевищує їх сьогоденню кількість [354], тобто держава стала використовувати свої податкові резерви більш ефективно. Але,

на наш погляд, у Податковому кодексі не знайшли відображення наступні види податкових пільг як зменшення (обмеження) бази оподаткування, застосування спеціальних методів податкового обліку або спеціальних податкових режимів, збільшення податкового (звітного) періоду, відстрочення і розстрочення сплати зобов'язань, хоча на сторінках в законодавчого акту мова про них йдеться.

Окрім того, на думку А.В. Фещенко, П.В. Проноза та Н.В. Кузьминчука [439] діюча система пільгового оподаткування створює нерівномірне податкове навантаження на суб'єктів підприємницької діяльності або не є стимулюючим важелем розвитку національної економіки. Так, пільги із податку на додану вартість або податку на прибуток можуть застосовувати підприємства тільки окремих галузей (авіабудування, суднобудування або деяких інших). Зниження ставки податку на прибуток не гарантує, що вивільнений фінансовий ресурс буде спрямований в інвестиції і поповнення обігових коштів (при несприятливій макроекономічній чи політичній ситуації він буде виведений з економіки).

Також застосування потенційно ефективних фіскальних стимулів, як-то механізм прискореної амортизації обладнання, «податкові канікули» або низка інших є обмеженим, як результат, вивільняється незначний обсяг фінансових ресурсів [72]. Тобто, в питанні сприяння економічній активності суб'єктів господарювання, стимулюючий потенціал податкової складової поповнення державного бюджету залишається не реалізованим, що безпосередньо впливає на функціональний аспект формування і функціонування бюджетної політики в рамках забезпечення фінансової стабільності та економічного розвитку.

Переходячи до оцінки ефективності політики в сфері бюджетних витрат, яка є результатом стимулюючого потенціалу податкової складової поповнення державного бюджету, з категоріальної точки зору зазначимо, що не існує єдиної думки до цього питання. Зокрема, Ю.В. Пасічник розглядає видаткову частину державного бюджету, як «...витрати, котрі відображають соціально-економічні відносини, на основі яких здійснюється реалізація централізованих фінансів за напрямками, визначеними законом. Видатки місцевих бюджетів відображають ті самі соціально-економічні відносини, що і видатки державного бюджету, але

на місцевому рівні та з урахуванням регіональних особливостей» [336, с. 212]. Наведене трактування не дає однозначності у цьому питанні, що є первинним – бюджетні витрати чи соціально-економічні відносини.

Я.Я. Дьяченко уточнює, що «...бюджетні видатки – соціально-економічні відносини, які виникають з приводу розподілу коштів централізованого фонду держави» [132, с. 18]. Однак, у даному трактуванні не враховується важлива функція, що притаманна бюджетним видаткам – використання централізованого фонду держави.

Тлумачення К.В. Павлюка розширює змістовність визначення «видатки бюджету», вказуючи на суб'єктів даних відносин, котрими є «...з одного боку держава, а з другого – організації, установи та громадяни у ході використання централізованих фондів грошових ресурсів» [333, с. 98]. Зосереджуючи увагу тільки на використанні централізованих фондів грошових ресурсів, автор К.В. Павлюк випускає функцію розподілу, яка є первинною.

З проведеного комплексного аналізу видно, що із огляду на об'єктивну природу соціально-економічних відносин і розуміння сутності поняття «видатки бюджету» не викликає суттєвих суперечок у науковій думці. Однак соціально-економічні відносини є абстракцією, вони матеріалізуються у ході діяльності суб'єктів підприємницької діяльності або опосередковуються рухом грошових коштів. Важливість твердження полягає у тому, що видатки бюджету, із однієї сторони, є об'єктивною категорією, а з іншої – свідома діяльність підприємців. Якщо останнє відображає генезис соціально-економічних відносин через функції видатків, то їх силу і закони розвитку обумовлює сама об'єктивна складова.

Такого погляду додержуються науковці, які тлумачать видатки бюджету як процес. Так, на думку І.Я. Чугунова, Н.І. Костіної, Ю.О. Лупенко, «видатки бюджету представляють собою процес виділення та використання фінансових ресурсів, котрі акумулюються у бюджетах усіх рівнів державної системи, у відповідності до законів про бюджети на відповідний фінансовий рік» [457, с. 128]. У цьому трактуванні увага зосереджується на стадії виконання бюджетних витрат.

Безперечно, підсумком наукової дискусії є то, що з категоріальної точки зору видатки державного бюджету представляють собою соціально-економічні відносини між державою, юридичними або фізичними особами, які виникають при розподілі і використанні бюджетних ресурсів, реалізуються в об'єктивних процесах і проявляються за рахунок структурного різноманіття, динамічності і функціональної особливості.

Втім, сучасний погляд на соціально-економічну сутність видатків також вносить дискусійні питання. На думку фахівців Світового банку [378], високий рівень бюджетних витрат на державне споживання або трансферти негативно впливають на соціально-економічний розвиток, тоді як видатки, що направлені у продуктивні галузі сприяють економічному зростанню. Проте, слід зазначити, що фінансування виробництв у галузях економіки, які традиційно відносяться до продуктивних, необов'язково приносять очікувану віддачу у наслідок впливу різних зовнішніх факторів.

Аналіз теоретичних підходів з визначення соціально-економічної сутності видатків бюджету виявив різноманіття поглядів. Критично проаналізувавши та узагальнивши існуючі погляди в роботі пропонується під видатками бюджету розуміти соціально-економічні відносини, котрі виникають між розпорядчовиконавчими органами державної влади, юридичними та фізичними особами з приводу розподілу або використання коштів бюджету для забезпечення потреб суспільства у благах з метою одержання корисного результату від використаних бюджетних ресурсів [241].

Доведення актуальності запровадження оптимізації бюджетних видатків під впливом бюджетної політики на забезпечення фінансової стабільності та економічного розвитку держави потребує виявлення відповідних передумов за результатами здійснення послідовних заходів з метою досягнення запланованих змін в системних положеннях управління бюджетною безпекою як індикатором ефективності бюджетної політики, що й є предметом цього дослідження.

Оптимізація видаткової частини бюджету не може розглядатися у відриві від існуючих форм реалізації бюджетної політики – це політика коригування

державного бюджету з метою досягнення його балансу, стабілізаційна політика і політика фінансування дефіциту державного бюджету (рис. 2.1). Дослідження джерел [105, 142, 265, 385, 439], присвячених питанням розробки та реалізації політики коригування державного бюджету та політики фінансування дефіциту державного бюджету, дозволило визначити, що протягом багатьох років уряди зарубіжних країн вирішують проблему дефіциту бюджету, шукаючи шляхи його скорочення або подолання особливо в кризовий період.

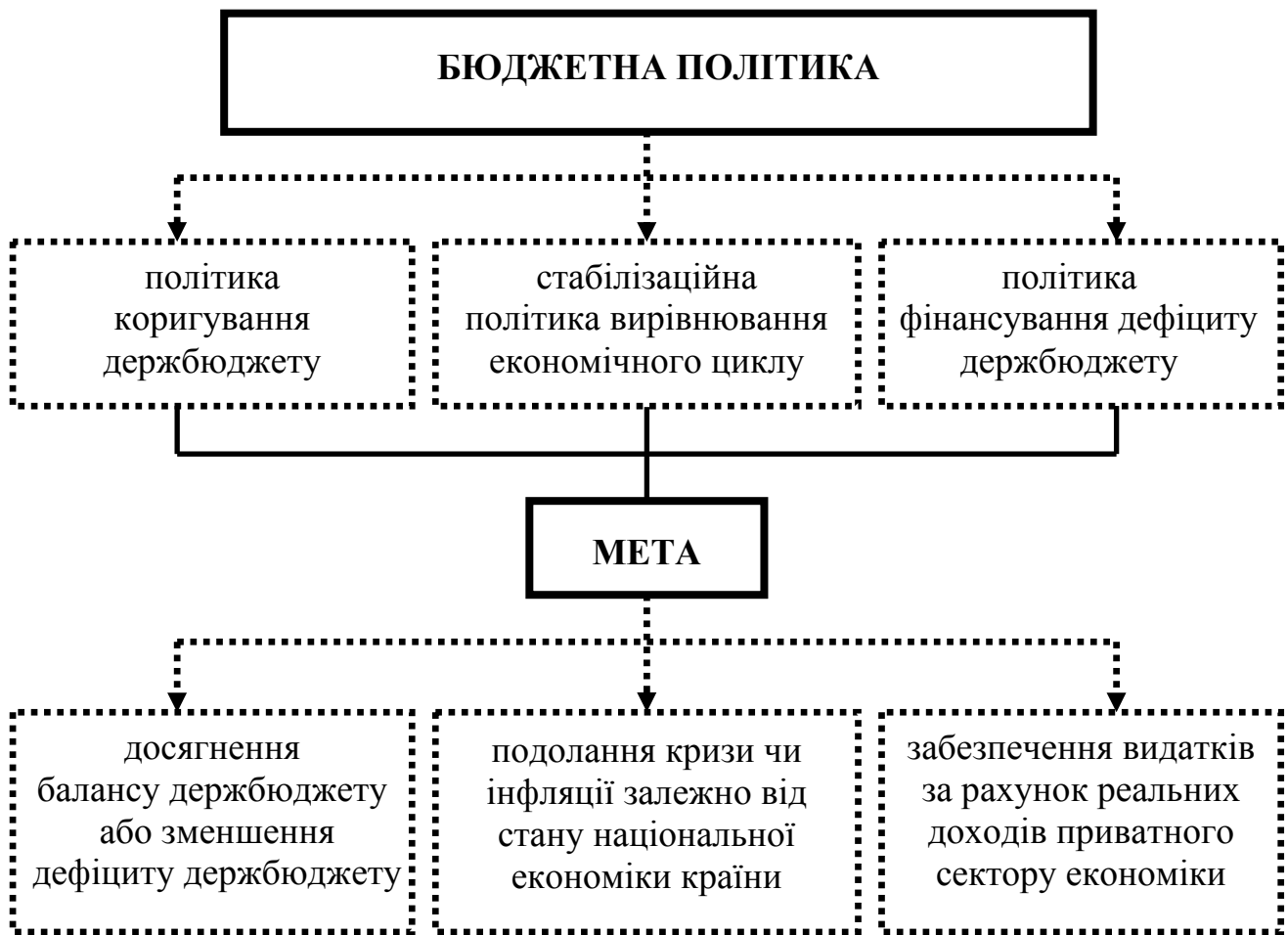

Рисунок 2.1 – Ключові форми реалізації бюджетної політики
(джерело: авторська розробка, вперше, оприлюднено в [231])

Розглядаючи соціально-економічні наслідки дефіциту бюджету необхідно враховувати різні способи впливу дефіциту на розвиток національної економіки, які можуть бути позитивними, негативними чи взагалі наслідків може не бути. На нашу думку, дефіцит бюджету може бути додатковим стимулом соціально-

економічного розвитку, якщо він спонукатиме до раціонального використання бюджетних коштів, посилення бюджетної дисципліни або збільшення дохідної частини державного бюджету у майбутньому.

Тезу про позитивний вплив дефіциту бюджету на економіку підтримував Дж. Кейнс [192]. Розвиваючи теорію Дж. Кейнса, кейнсіанці стверджували про потребу збалансувати державний бюджет країни шляхом заміни дефіциту під час кризових ситуацій активним бюджетом (профіцитом) під час економічних піднесень. Дефіцит перетворився на один із реальних інструментів державного регулювання економіки. На основі кейнсіанської теорії сформувалося декілька концепцій, зокрема, концепція дефіцитного фінансування.

Але переважна більшість фахівців [8, 12, 55, 78, 151, 210] схиляються до думки, що бюджетний дефіцит має негативний вплив на соціально-економічні процеси. Він є свідченням марнотратства уряду країни, фактором фінансової нестабільності, показником посилення інфляційних втрат, причиною зниження ефективності податкової політики і підривом впевненості членів суспільства у майбутньому. У більшості країн світу, в тому числі в Україні, дефіцит бюджету набув хронічного характеру, що свідчить про існування причинно-наслідкового механізму.

Окрім того, на погляд І.О. Лютого та Л.М. Демиденко [223], бюджетний дефіцит впливає на скорочення обсягу заощаджень у національному масштабі, що зумовлює зростання процентних ставок або меншу доступність кредитних ресурсів для секторів економіки. В результаті підвищується обмінний курс валюти, що спричиняє зменшення обсягів інвестицій і експорту, але збільшення імпорту. Такий стан зумовлює дефіцит зовнішньоторгового балансу, внаслідок чого виникає дефіцит платіжного балансу України.

Втім, узагальнення існуючої причинно-наслідкової діалектики дефіциту дозволило побачити, що дана економічна категорія може спричиняти десятки негативних соціально-економічних ефектів, найгіршим із котрих є фінансова нестабільність. В Україні динаміка бюджетного дефіциту за 2006-2016 період характеризується такими даними (табл. 2.2).

Таблиця 2.2 – Динаміка дефіциту Державного бюджету України за 2006-2016 роки, % (джерело: складено за даними Міністерства фінансів України [329] та результатами власних розрахунків)

Роки	Доходи		Видатки		Дефіцит	
	тис. грн.	темп приросту (+ збільшення, - зменшення), %	тис. грн.	темп приросту (+ збільшення, - зменшення), %	тис. грн.	темп приросту (+ збільшення, - зменшення), %
2006	106.124.985,5	-	117.394.610,1	-	11.128.858,3	-
2007	127.516.631,0	+ 20,2	140.199.363,7	+ 19,4	13.245.666,9	+ 19,0
2008	157.287.046,0	+ 23,3	174.631.522,2	+ 24,6	15.715.729,0	+ 18,6
2009	231.931.966,7	+ 47,5	253.207.875,1	+ 45,0	25.020.179,1	+ 59,2
2010	245.309.356,4	+ 5,8	274.156.440,7	+ 8,3	31.563.026,1	+ 26,2
2011	254.995.704,1	+ 4,0	307.748.182,9	+ 12,3	33.344.427,9	+ 5,6
2012	303.875.487,7	+ 19,1	342.690.347,5	+ 11,4	35.343.000,0	+ 6,0
2013	373.960.236,2	+ 23,1	413.605.316,0	+ 20,7	38.807.222,1	+ 9,8
2014	351.164.635,3	- 6,1	419.843.834,9	+ 1,5	69.980.783,0	+ 80,3
2015	377.821.587,5	+ 7,6	441.587.118,6	+ 5,2	68.564.275,4	- 2,0
2016	516.980.130,3	+ 36,8	581.760.845,2	+ 31,7	75.955.680,3	+ 10,8

Грунтуючись на соціально-економічних наслідках дефіциту державного бюджету і стабільну тенденцію до збільшення його обсягу в середньому на 23,0 % за 2006-2016 роки можна зробити висновок, що дефіцитне фінансування національної економіки може бути вигідним або виправданим за умови, коли темпи приросту валового внутрішнього продукту будуть випереджати приріст обсягів видаткової частини державного бюджету та бюджетного дефіциту.

Узгодження наведених позицій дозволяє акцентувати увагу на тому, що збалансування державного бюджету та скорочення або подолання дефіциту бюджету потребує впровадження комплексу як тактичних, так й стратегічних заходів в рамках впливу бюджетної політики на забезпечення стабільності та економічного розвитку держави. У зв'язку з цим, в рамках розробки системних основ управління бюджетною безпекою як індикатором ефективності реалізації бюджетної політики за допомогою дослідження особливостей функціонування складових процесу формування бюджетної політики в роботі систематизовано

і обґрунтовано необхідність впровадження комплексу тактичних заходів щодо вирішення проблеми скорочення дефіциту бюджету (рис. 2.2).

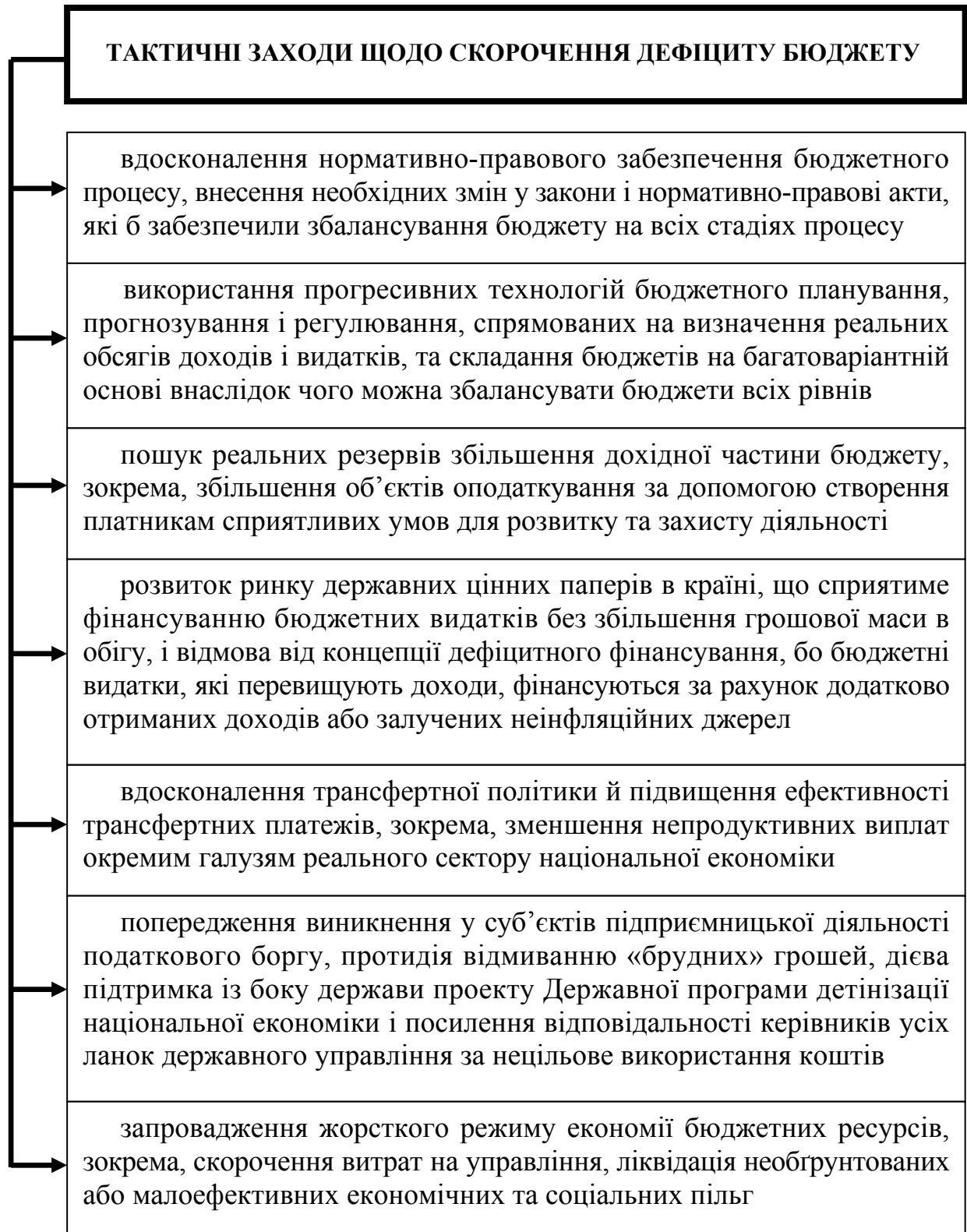

Рисунок 2.2 – Комплекс тактичних заходів, пов'язаний зі скороченням бюджетного дефіциту (джерело: авторська розробка на засадах систематизації [8, 12, 55, 78, 151, 210])

Крім того, у світовій та вітчизняній практиці одним із загальноприйнятих тактичних заходів боротьби із бюджетним дефіцитом вважається застосування механізму секвестру бюджетних видатків. На думку В.Г. Дем'янишина [105-108], необхідність впровадження секвестру видатків пов'язана, з одного боку, з невиконанням планів мобілізації бюджетних доходів та суттєвим скороченням прибуткових джерел, а з іншого – перевищенням встановленого рівня дефіциту, в результаті стає неможливим фінансування передбачених у бюджеті заходів. Як відомо, не підлягають секвестру захищені статті бюджету, перелік котрих затверджує Верховна Рада України в Законі України «Про Державний бюджет України на відповідний рік» [51].

Щодо розробок стратегічних напрямів боротьби з дефіцитом бюджету, то провідні вітчизняні фахівці з питань бюджетної політики [35, 204, 227, 274, 322, 335] вважають, що: по-перше, подолання бюджетного дефіциту в умовах недостатньо розвинутого національного господарства приречене на невдачу; по-друге, дефіцит не завжди є злом, яке потрібно викоринювати; по-третє, за будь-яких умов бажано уникати емісії грошової маси для фінансування бюджетного дефіциту.

Тому в додатку Г, табл. Г.2 сформульовано за результатами досліджень основні стратегічні напрями подолання дефіциту на макроекономічному рівні, що мають виконуватися за спеціально розробленою державною програмою, яка могла би бути складовою Концепції забезпечення фінансової безпеки економіки України в рамках розроблення системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України, і передбачати розвиток економіки національного господарства, збільшення дохідної частини державного бюджету та раціонального використання бюджетних видатків, що й є предметом подальших наукових розробок.

Оскільки, як доведено, неминучим та закономірним наслідком існування бюджетного дефіциту є державний борг, який виникає в результаті запозичень у грошовій формі, прийняття боргів суб'єктів підприємницької діяльності або безготівкового випуску боргових зобов'язань, то державний борг як економічна

категорія потребує чіткої концептуальної, законодавчої та організаційно-правової регламентації, що детально розглянуто в роботі.

Ще недавно поняття «державний борг» у вітчизняній науці трактувалося як «негативне явище» притаманне капіталістичній економіці із негативними наслідками для країн-боржників. Проте, досвід багатьох країн світу свідчить про те, що державний борг у певних межах не продукує негативних наслідків для національної економіки. Втім, на думку провідних вітчизняних фахівців із питань боргової політики, як Т.П. Вахтенко [57-59], О.Г. Горобець [86], Н.Я. Кравчук [223], А.О. Ходжаян [448], надмірний державний борг може призвести до серйозних наслідків, котрі супроводжуються виплатою значних грошових сум, скороченням заощаджень, витісненням приватних інвестицій державними запозиченнями, що уповільнює економічний ріст та призводить до зменшення доходів населення.

Крім того, узагальнення наукових праць щодо визначення впливу однієї з головних складових функціонального аспекту формування бюджетної політики на забезпечення фінансової стабільності або економічного розвитку дозволило акцентувати увагу на тому, що існує суттєва різниця між термінами «борг» та «заборгованість», яку можна трактувати таким чином: борг – поняття статичне, фіксований параметр, що визначає запаси грошових коштів на певну дату, але заборгованість – сума приросту заборгованості за минулі чи майбутні періоди. На відміну від боргу заборгованість визначає не запаси коштів, а потоки, котрі мають схильність до постійної зміни у часі [123].

Отже, як зазначає О.В. Царук [451], першопричиною боргу є позики в умовах нестачі або дефіциту бюджетних коштів, а вже після формування боргу виникає проблема заборгованості, котра виступає результатом нагромадження державного боргу і платежів за його обслуговування, на величину якої впливає сукупність факторів.

На нашу думку, урядовий попит, забезпечений позиками, має «оживити» підприємницьку діяльність та зумовити ріст національного доходу. У зв'язку із цим, на особливу увагу заслуговує запропоноване Дж. Кейнсом [192] положення

про потребу збільшення бюджетних видатків, які фінансувалися би за рахунок державних позик. Послідовники Дж. Кейнса назвали це принципом дефіцитного фінансування. На погляд Дж. Кейнса, бюджетні видатки можна фінансувати у державний борг, бо забезпечення ресурсами видатків збільшить схильність до споживання.

Більш того, необхідно зазначити, що на стадії залучення коштів позики регулюють податкове навантаження, що особливо важливо у період реформ, які супроводжуються пошуком фінансових джерел для зростаючих бюджетних видатків, потрібних соціально-економічному прогресу. Тому, державний борг розглядаються, як альтернативний вибір при вирішенні дилеми: збільшувати податковий тягар або залучати позики. У поточному періоді надають перевагу борговому фінансуванню, послаблюючи навантаження на податкові або інші доходні джерела. При цьому американський економіст Р. Барро [48] у теоремі нейтральності доводить, що внутрішні, але не зовнішні, позики – рівноцінний податкам спосіб залучення коштів без перенесення боргового тягара поточного періоду на платників податків у майбутньому.

Окремого розгляду заслуговує питання соціально-економічних наслідків зовнішнього державного боргу. Оскільки внутрішній державний борг не покладає фінансового тягара на майбутні покоління, бо внутрішній борг є суспільним активом, а виплати відсоткових платежів – це трансферна проблема [222]: одні члени суспільства сплачують податки, однак інші отримують кошти у вигляді відсоткових платежів. Проте, зовнішній державний борг переносить борговий тягар на майбутні покоління, бо складається з зобов'язань перед нерезидентами, які виникають внаслідок міжнародних позик чи продажу активів за кордон.

Незважаючи на те, що залучення зовнішніх позик припускає надходження додаткових фінансових ресурсів, які дають поштовх економічному росту, проте зовнішня заборгованість дає можливість здійснювати більші сукупні витрати, ніж національний дохід, але поруч з надмірними витратами, незбалансованістю бюджету, неефективною податковою політикою зовнішній державний борг може спровокувати соціально-економічні наслідки.

Тому, теоретико-методологічний аналіз досліджуваної проблеми надав підстав стверджувати, що управління державним боргом повинно передбачати формування одного з напрямів фінансової системи, який потребує координації монетарної та фіскальної політики, узгоджених взаємовідносин Національного банку України й уряду країни з питань боргової політики, а також розроблення ефективних форм і методів зниження боргового тягаря в контексті переходу від реструктуризації боргових зобов'язань щодо стратегічного менеджменту, що й обумовлює актуальність роботи.

Зокрема, як стверджує С. Фішер [48], у світі досі не розроблено єдиної теорії управління державним боргом, а тому в науковій літературі підходи до формування політики управління державною заборгованістю є різними. Про диференціацію позицій можна судити з переліку концептуальних підходів та міркувань з цього питання, який був складений та систематизований на основі узагальнення джерел [58, 86, 223, 448, 451] (рис. 2.3).

Згідно з Маастрихтською угодою державний борг не може перевищувати 60 % валового внутрішнього продукту країни [341]. За методикою Світового банку [378] критичним рівнем державного боргу є 50 % валового внутрішнього продукту, а граничною межею коефіцієнта обслуговування державного боргу вважають 25 % валового внутрішнього продукту. На жаль, й нині в Україні не має загальновизнаної методики розрахунку боргового тягаря, хоч вже зроблені перші кроки.

Так, у законопроекті «Про державний борг України» зроблено спробу здійснити процедуру управління державним боргом на основі переліку таких показників [241]: відношення державного боргу щодо валового внутрішнього продукту, відношення загальної суми зовнішнього боргу до валютної виручки від експорту товарів або послуг, відношення загальної суми річних боргових платежів до валютної виручки від експорту товарів або послуг та відношення загальної суми річних боргових платежів до валового внутрішнього продукту країни.

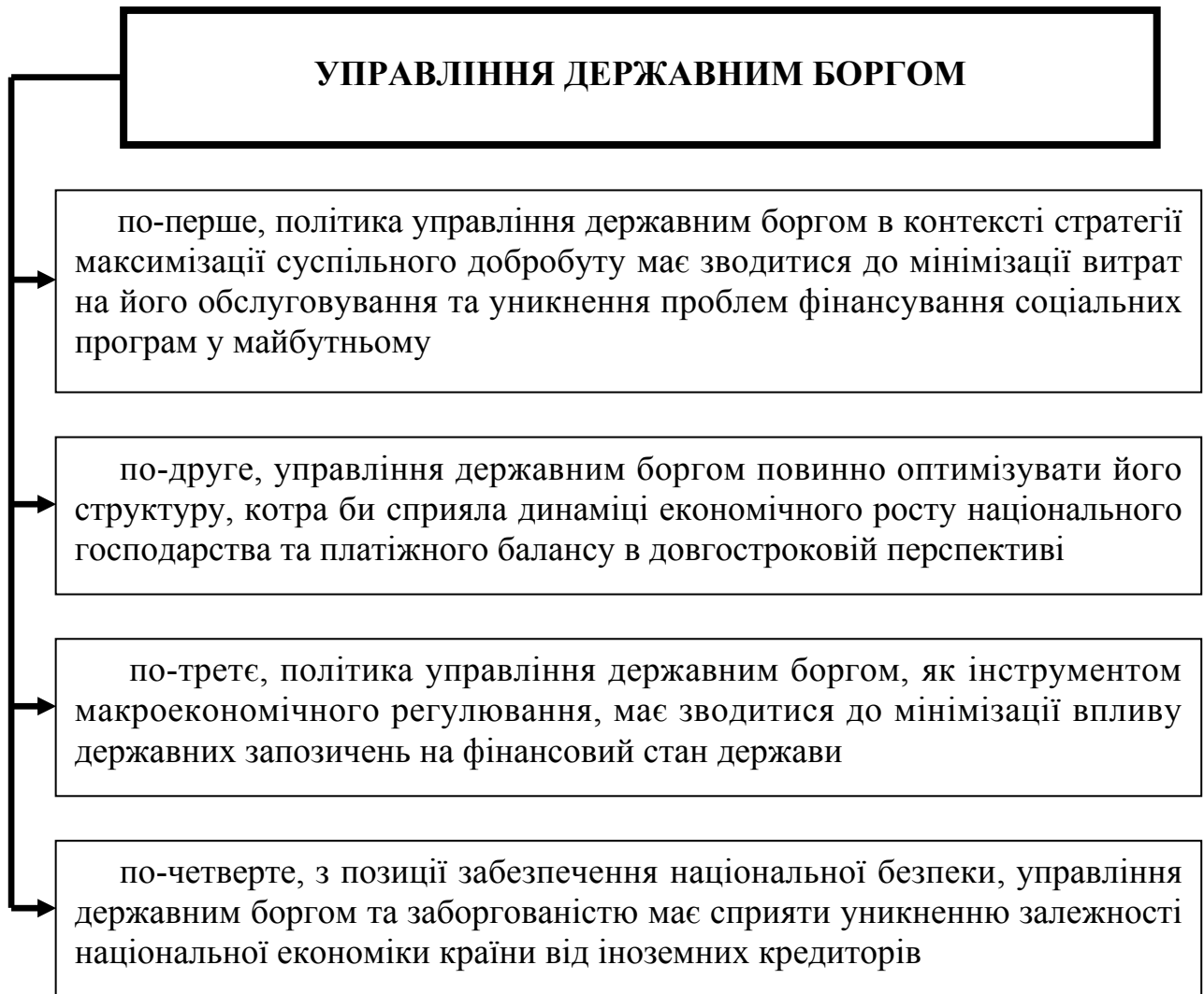

Рисунок 2.3 – Концептуальні підходи до управління державним боргом України (джерело: класифіковано на засадах узагальнення [58, 86, 223, 448, 451])

Як видно, це не весь перелік індикаторів управління державним боргом, бо вони дають часткове уявлення про рівень боргових зобов'язань, покладених на бюджетну систему держави, але це спроба переходу від неконтрольованого нарощування заборгованості до зваженого управління динамікою державного боргу. Тому, враховуючи специфіку стану державної заборгованості України, дуже важливо розробити комплексну систему показників, які, окрім загальної платоспроможності і тимчасової ліквідності, включали б індикатори гранично безпечного боргового навантаження на державний бюджет, що й є наступним етапом проведення дослідження в рамках розроблення методичних підходів до

оцінювання рівня боргової складової бюджетної безпеки як основи формування переліку пріоритетних індикаторів-показників оцінювання рівня фінансової безпеки національної економіки України за складовими.

Сучасні тенденції розвитку теорії управління рівнем державного боргу обумовлюють вирішення проблеми зниження боргового навантаження, ризику невиконання боргових зобов'язань і забезпечення платоспроможності держави за допомогою такого методу управління державною заборгованістю України як реструктуризація.

Незважаючи на деякі зрушення в сфері управління державним боргом, які відбулися протягом останніх років, необхідність оптимізації управління боргом є дійсно актуальною, оскільки за умов ринкової економіки складові бюджетної системи, з одного боку, є показниками економічного зростання національного господарства, а, з іншого, здійснюють вплив на процес суспільного відтворення. Як свідчить наше дослідження, боргові зобов'язання має більшість країн світу, зокрема, в дисертації досліджено та проаналізовано динаміку державного боргу за останні 10 років, що дає можливість спостерігати за ростом заборгованості в період фінансової кризи (рис. 2.4).

Аналіз динаміки державного внутрішнього і зовнішнього боргу України за 2005-2015 роки дозволяє визначити головні причини зростання заборгованості в 2014 році або на початку 2015 року [231]: безпрецедентна політична криза, анексія АР Крим та тривалий військовий конфлікт на сході України; рецесія, викликана перегрупуванням економічних зав'язків з міжнародними партнерами та руйнуванням інфраструктури чи промислових об'єктів на частині території України; фінансування за рахунок запозичень дефіциту державного бюджету, зростання якого обумовлене в значній мірі збільшенням видатків на оборону та обслуговування державного боргу; необхідність потужної підтримки державних підприємств і банківських установ, зокрема, НАК «Нафтогаз України» тощо.

Наведена динаміка державного внутрішнього і зовнішнього боргу України за досліджуваний період показує, що з 2015 року відбулось деяке зменшення загального обсягу державного боргу приведенного в еквіваленті іноземної валюти.

Дійсно, якщо за показниками 01.01.2015 року, сукупний обсяг заборгованості України перед внутрішніми і зовнішніми кредиторами склав 69,81 млрд. дол. США, то станом на 01.01.2016 року – 67,66 млрд. дол. США [326].

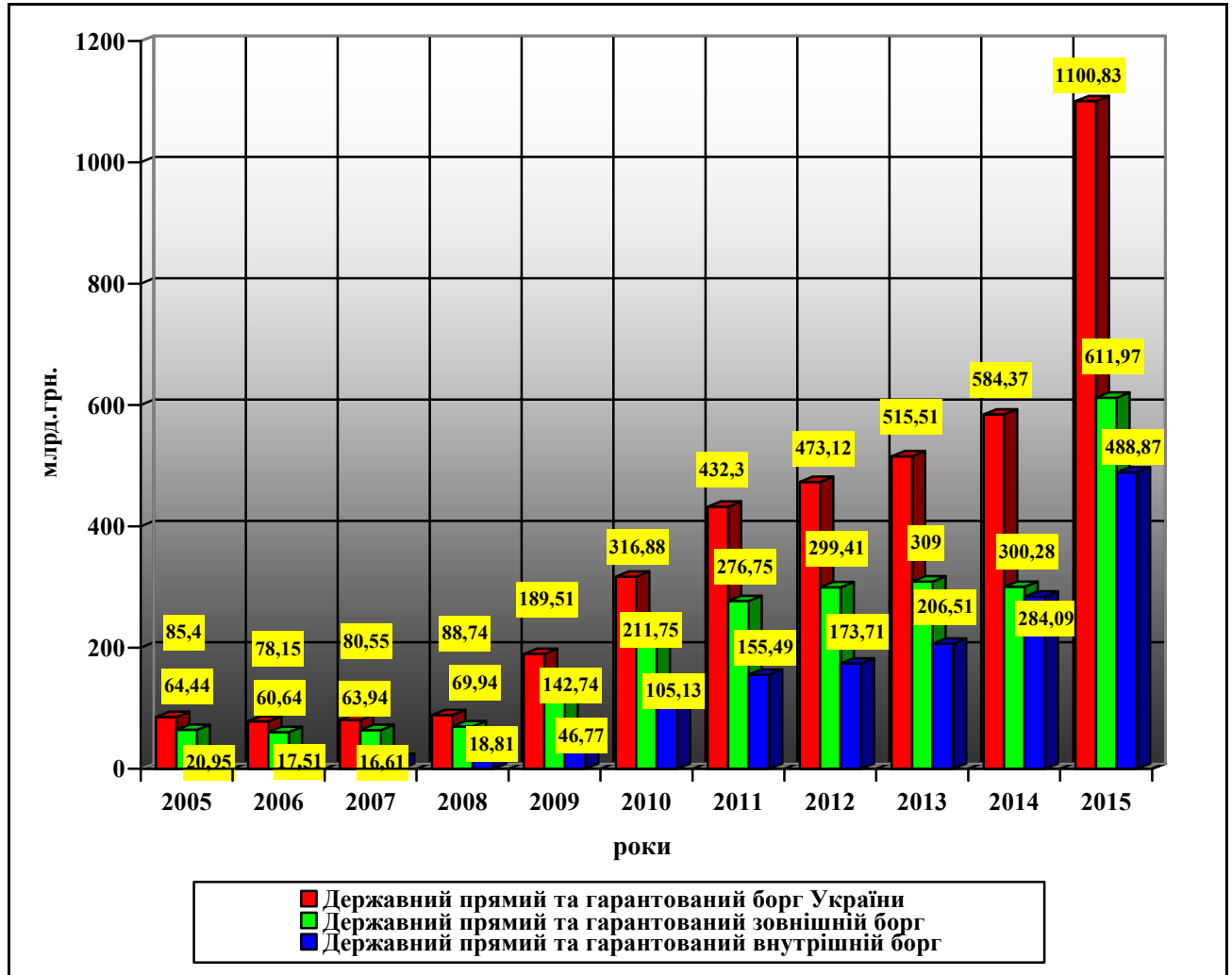

Рисунок 2.4 – Динаміка внутрішнього та зовнішнього боргу України за 2005-2015 роки, млрд. грн. (джерело: складено за даними Міністерства фінансів України [329] і результатами власних розрахунків)

Крім того, в структурі державного та гарантованого державою боргу за групами кредиторів найбільша частка належить власникам державних цінних паперів на внутрішньому ринку (35 %). В якості кредиторів країни виступають деякі українські фінансові установи, наприклад, Національний банк України, АТ «Укрексімбанк», АТ «Ощадбанк» та АБ «Укргазбанк». Національний банк

України є власником 80 % випущених облігацій внутрішньої державної позики, тому його частка в структурі внутрішніх кредиторів держави є більшою.

Щодо структури українського боргу в розрізі валют погашення станом на 01.01.2016 року, то найбільшою складовою є державний борг, номінований у дол. США – 45,21 % (30,60 % станом на 01.01.2012 року). Вагомою є частка національної валюти – 31,53 % (36,15 % станом на 01.01.2012 року) і спеціальні права запозичення Міжнародного валютного фонду – 17,18 % (29,25 % станом на 01.01.2012 року). Зростання питомої ваги державного боргу, номінованого в іноземній валюті, означає збільшення витрат уряду з обслуговування боргових зобов'язань, що будуть номіновані в іноземній валюті. Для українських ринків це відобразиться у ще більшому скороченні валютної пропозиції та подальшій девальвації гривні [329].

Втім, на думку О.Г. Горобця [86], О.Д. Рожко [373] та О.В. Царука [451], якщо обсяги доходної частини бюджету є недостатніми, то державні, особливо зовнішні, запозичення викликають дефіцит платіжного балансу й нарощування обсягів заборгованості, що, у свою чергу, потребує нових державних запозичень. Намагання уряду сплатити зовнішні зобов'язання за рахунок рестриктивної фіскальної політики можуть привести до вилучення значного обсягу фінансових ресурсів з обороту, результат від проведення якої піде на користь численним кредиторам.

В іншому випадку, коли уряд не має ресурсів щодо виплати державної заборгованості, він може взяти необхідні кошти в борг у Національного банку України, який через нестачу валютних резервів, теж змушений буде купувати іноземну валюту на валютному ринку, тобто «вкинути» в економічний оборот величезну суму національних грошей. Така емісія при низьких валютних запасах призведе до того, що залишки на кореспондентських рахунках комерційних банків збільшаться, а це посилить додатковий тиск на іноземну валюту.

Але слід зазначити, що коли країна обтяжена зовнішньою заборгованістю, відмова від зовнішніх джерел фінансування і нарощування обсягів внутрішніх запозичень прирікає національну економіку на інфляцію. Зменшення зовнішньої

заборгованості не повинно відбуватися за допомогою згортання інвестиційних процесів, інфляції або збільшення податкового тягаря, оскільки негативним наслідком може стати гальмування економічного зростання. Найближчими роками через недовіру приватних інвесторів або кредиторів зовнішня боргова політика держави здійснюватиметься, насамперед, через співпрацю України з іноземними урядами або міжнародними фінансово-кредитними організаціями такими як Міжнародний валютний фонд, Світовий банк та Європейський банк реконструкції та розвитку.

Тому, як свідчить проведене дослідження, у зв'язку із ростом державних запозичень і боргових зобов'язань виникає необхідність інтегрованого розгляду боргової проблеми, що є безальтернативною умовою формування системних основ управління бюджетною безпекою як індикатором ефективності бюджетної політики в рамках розроблення системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України.

Управління особливостями складових функціонального аспекту розробки бюджетної політики країни, а точніше, статтями доходів і видатків державного бюджету та джерелами їх формування або напрямками використання здійснює сукупність органів оперативного управління бюджетом. Відповідно до діючого національного законодавства такі органи оперативного управління бюджетом як Міністерство фінансів України, Рахункова палата України, Державна фіскальна служба України, Державна казначейська служба України, Державна фінансова інспекція України мають завдання в частині формування і реалізації бюджетної політики та виконують ряд функцій (додаток Г, табл. Г.3).

Ефективна реалізація повноважень учасників оперативного управління бюджетним процесом в Україні здійснюється за рахунок нормативно-правового регулювання бюджетних відносин. Центральне місце в нормативно-правовому полі нашої держави, що регламентує порядок здійснення бюджетного процесу, належить Конституції України [215], Закону України «Про Державний бюджет України» [327], бюджетним резолюціям Верховної Ради України, Бюджетному кодексу України [51] та Податковому кодексу України [354].

Головною проблемою, що є логічним продовженням дослідження впливу бюджетної політики на забезпечення фінансової стабільності та економічного розвитку держави, є співвідношення бюджетного і податкового законодавства. На думку, І.В. Запатріної [169] та І.Я. Чугунова [457], практика формування і реалізації бюджетів підтверджує неузгодженість бюджетного законодавства України з численними нормативно-правовими актами, наприклад, з податковим законодавством.

Слід зазначити, що протягом останніх десяти років, в процесі реалізації бюджетної політики під впливом різноманітних факторів видно, що Бюджетний кодекс України [51] передбачає уточнення діючих й введення нових понять та термінів у сферу бюджетного законодавства, конкретизацію основних функцій розпорядників бюджетних коштів та уточнення норм Бюджетного кодексу щодо особливостей виконання бюджетів у разі несвоєчасного прийняття закону.

У 2010 році Кабінет Міністрів вніс на розгляд Верховної Ради України законопроект № 6495 «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України» й законопроект № 7450 «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України та деяких інших законодавчих актів України» [327], які передбачають приведення норм Бюджетного кодексу [51] у відповідність до Податкового кодексу України [354] та деяких інших законодавчих актів. У зв'язку з цим, з 01.01.2011 року в країні набув чинності новий Бюджетний кодекс України.

Так, нова редакція Бюджетного кодексу України передбачала уточнення назв деяких податків та зборів й вилучення із тексту кодексу ряду податків та зборів у зв'язку з їх скасуванням. Цим законом також внесено декілька змін до інших нормативно-правових актів України, наприклад, щодо Закону України «Про акціонерні товариства», Закону України «Про Національний банк України» [158] та Закону України «Про господарські товариства» [89] тощо. За оцінками Кабінету Міністрів України [327] нова редакція Бюджетного кодексу України регулює питання забезпечення надходжень та оптимізації бюджетних видатків. Особливо актуально, коли світова фінансова криза суттєво ускладнила процес наповнення бюджетів усіх рівнів.

Втім, в процесі «бюджетної епопеї», яка триває вже декілька років, перед ухваленням головного кошторису України на 2017 рік парламент прийняв ще низку законів, котрі забезпечать основу для виконання бюджету. Серед них є нова версія Бюджетного кодексу, яка, як свідчать праці провідних вітчизняних фахівців [54, 227, 357, 406, 486] з бюджетних питань, має низку як позитивних, так і негативних нововведень, зокрема:

по-перше, місцеві (обласні) бюджети отримають 25 % від рентної плати за видобуток корисних копалин загальнодержавного значення, окрім нафти та природного газу, а не 0 %, як було запропоновано влітку (до 2016 року частка складала 50 %). Як й в першому випадку, це краще, ніж пропонувалося, проте такий перерозподіл де-факто стає фактором централізації ресурсів та потоків;

по-друге, органам місцевого самоврядування дозволяється розміщувати кошти «бюджетів розвитку» у державних банках (до цього кошти місцевого бюджету, окрім тимчасово вільних, мали знаходитись лише на казначейських рахунках). Однак, якщо місцеві органи виконавчої влади наважаться на такий крок, то втратять можливість покривати тимчасові касові розриви за рахунок Державної казначейської служби України;

по-третє, державним та комунальним вищим навчальним чи культурним закладам дозволяється акумулювати кошти за надані послуги або кошти від отриманих грантів на рахунках державних банків, завдяки чому, спрощується процедура використання цих коштів тощо.

Більш того, як видно з додатку Г, табл. Г.4, низка положень ухваленого Бюджетного кодексу має цілком прогресивну суть. Хоча деякі з них виписані неідеально, але при належному доопрацюванні можуть стати хорошою основою для нової бюджетної системи. Однак, основна частина непродуманих положень нового Бюджетного кодексу України стосується децентралізації.

Оскільки, враховуючи те, що головні спірні питання Бюджетного кодексу України стосуються децентралізації влади тому, аналізуючи основні положення кодексу можна дійти до висновку, що хоча, на перший погляд, у Бюджетному кодексі України зроблено кілька кроків до децентралізації, однак, насправді,

без відповідних змін щодо Закону України «Про місцеве самоврядування», ці зміни можуть призвести до ще більшої централізації. Це буде залежати від розподілу повноважень між місцевими адміністраціями та місцевими радами в кожній конкретній області або районі.

На нашу думку, ліквідація найнижчого рівня місцевого самоврядування означатиме, що більшість людей не відчують децентралізацію на практиці, тобто вони не матимуть права голосу щодо організації базових послуг у населеному пункті чи районі міста, оскільки все буде вирішуватися на рівні району (міста), принаймні поки не будуть сформовані «об'єднані громади» [231], на що піде чимало часу. Тим не менше, прийняті зміни надають свободи місцевим органам влади, а, отже, можуть стати відправною точкою щодо децентралізації.

Крім того, за умов дефіцитності бюджетних коштів модель фінансового вирівнювання, що впроваджена Бюджетним кодексом [51], не відрізняється від попередньої більшою ефективністю та породжує нові проблеми в організації системи міжбюджетних відносин країни. Тому, теоретичне дослідження, аналіз фактичних результатів відносин між ланками бюджетної системи і вироблення практичних рекомендацій є передумовою вирішення проблем щодо формування системних основ управління бюджетною безпекою як індикатором ефективності бюджетної політики в рамках розроблення системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України, що буде здійснено в наступних розділах роботи.

У зв'язку з цим, вищеперелічена низка спірних положень Бюджетного кодексу України змушує шукати нові інструменти у відносинах із платниками податків, значна кількість із яких, у випадку бездіяльності установ державної влади і посилення тиску, може спрямувати свої фінансові потоки повз казну.

Отже, одним із вказаних інструментів повинен стати Податковий кодекс України [354]. Податковий кодекс встановлює, змінює й скасовує податки та збори, дає їх перелік та порядок адміністрування, визначає платників податків, їх права та обов'язки, компетенцію та повноваження контролюючих органів, а також закріплює відповідальність за порушення податкового законодавства.

На погляд сучасних провідних фахівців [68, 283-284, 290, 461], до цього часу в країні податкове законодавство було доволі розмитим. Його основні положення стосувалися прав та обов'язків податкових органів, права ж платників податків не були взагалі систематизовані, а їх суть не розкрита. Податкове законодавство включало пункти, котрі дозволяли платникам податків тільки знайомитися з актами перевірки та оскаржувати рішення податківців.

Для вирішення цієї проблеми був прийнятий Податковий кодекс України [354], який вступив в дію з 01.01.2011 року. Документ встановлює і регулює загальнодержавні та місцеві податки або збори, їх адміністрування, а також введене автоматичне відшкодування податку на додану вартість. Окрім того, Податковий кодекс залишає спрощену систему оподаткування, унеможливорює юридичних осіб оптимізувати податки за рахунок приватних підприємців, а також зберігає рівновагу у відносинах з податковими чиновниками.

Згідно з Податковим кодексом України [354], оподаткування доходів фізичних осіб буде здійснюватися за ставкою 15 % для осіб із щомісячним доходом до 10 мінімальних зарплат і за ставкою 17 % для осіб із щомісячним доходом понад 10 мінімальних зарплат. Водночас з 2011 року ставка податку на прибуток підприємств знизилася з 25 % до 23 %, з 2012 року – до 21 %, з 2013 року – до 19 %, з 2014 року – до 16 %, проте податок на додану вартість знижено з 2014 року з 20 % до 17 %.

Але, протягом кількох років, після прийняття документа, було не мало дискусій серед економістів щодо необхідності доопрацювання і внесення змін у Податковий кодекс України для розширення можливостей розвитку малого і середнього бізнесу. Тому урядом в 2015 році прийнято нові рішення як необхідні кроки щодо результатів національної економіки (додаток Г, табл. Г.5).

Так, після внесення змін до Бюджетного і Податкового кодексів України проблеми бюджетної політики щодо забезпечення бездефіцитності бюджету, прозорості бюджетної політики та посилення бюджетної дисципліни в країні привертають все більшу увагу фахівців із-за впливу складових функціонального аспекту формування бюджетної політики України на забезпечення фінансової

стабільності та економічного розвитку держави в макроекономічному аспекті, визначивши її роль у розвитку суспільно-економічної системи.

Таким чином, ефективність впливу функціонального аспекту формування бюджетної політики на забезпечення фінансової стабільності та економічного розвитку держави в основі управління бюджетною безпекою як індикатором реалізації бюджетної політики залежить від сучасної системи управління її функціонуванням і розвитком. У зв'язку з цим, в роботі на основі розглянутих та досліджених складових формування бюджетної політики запропонована концептуальна модель регуляторних дій щодо становлення системного підходу із розроблення бюджетної політики держави на перспективу, як одна із умов досягнення стратегічних соціально-економічних інтересів і розроблення підходів до оцінювання рівня боргової складової бюджетної безпеки, що візьмуть участь у формуванні переліку пріоритетних індикаторів-показників оцінювання рівня фінансової безпеки економіки національного господарства країни за складовими (рис. 2.5).

Виявлено, що ефективність бюджетної політики України слід оцінювати за ступенем виконання нею належних функцій. З огляду на це, ефективність бюджетної політики повинна розглядатися, по-перше, з точки зору виконання державного бюджету (фіскальна ефективність), а по-друге – з точки зору впливу на соціально-економічну динаміку в національній економіці країни (стратегічна ефективність).

Сучасні провідні фахівці [54, 56, 151, 214, 403, 486] відзначають, що якщо фіскальна ефективність застосовується в країні досить активно, то стратегічна ефективність бюджетної політики не здобула належної уваги. З цієї точки зору необхідною є систематизація критеріїв оцінювання ефективності бюджетної політики, дотримання яких дозволить щонайменше мінімізувати чи повністю ліквідувати суперечливість і невизначеність пріоритетів розвитку національної економіки, що перешкоджає формуванню збалансованої бюджетної політики та є одним з факторів її фіскалізації (рис. 2.6).

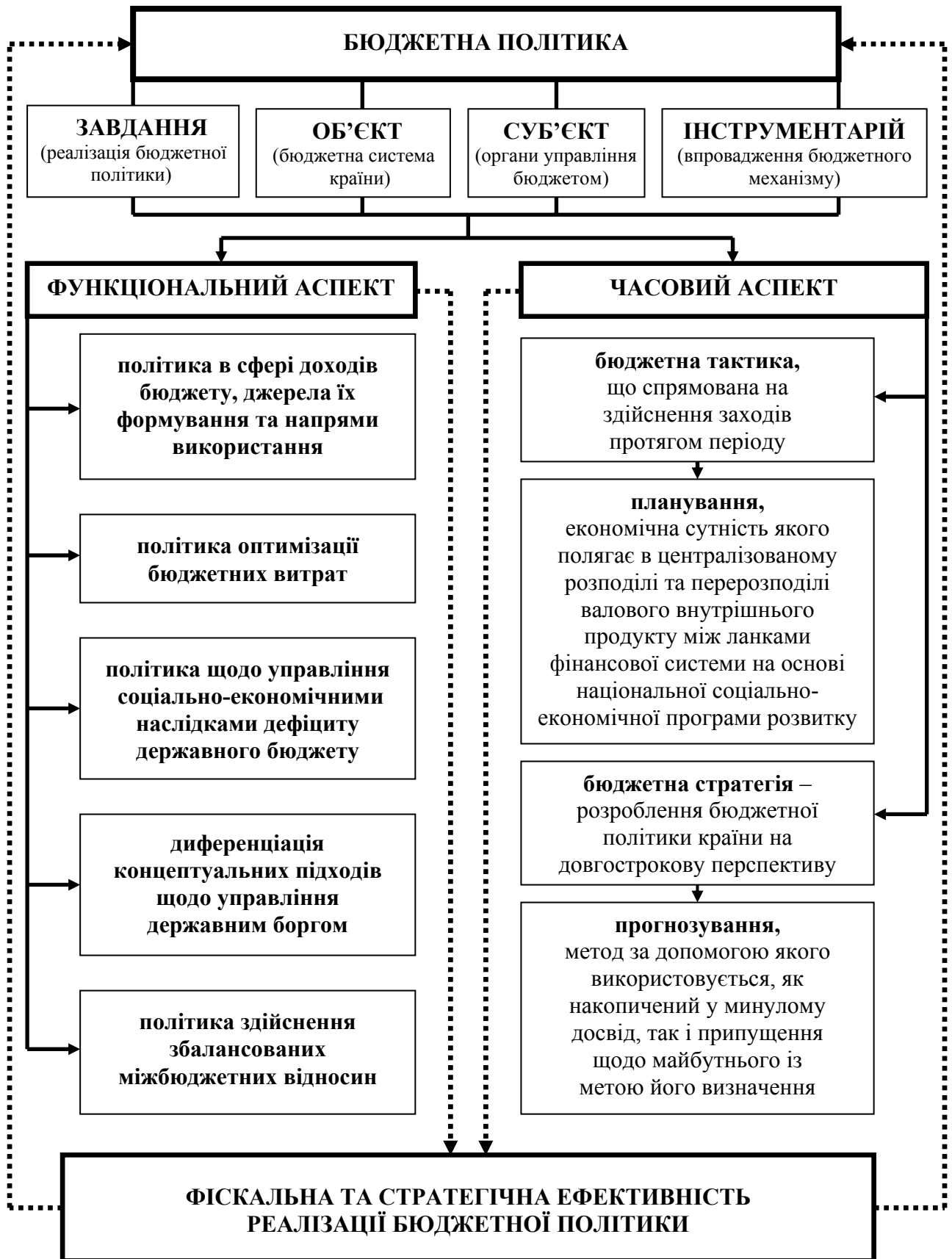

Рисунок 2.5 – Концептуальна модель регуляторних дій щодо становлення системного підходу з розроблення бюджетної політики України на перспективу (джерело: авторська розробка, вперше, оприлюднено в [241])

Щодо часового аспекту формування бюджетної політики України, то він, на нашу думку, повинен охоплювати бюджетну стратегію, тобто розроблення бюджетної політики країни на довгострокову перспективу, і бюджетну тактику, що спрямована на здійснення заходів протягом періоду. Заходи мають бути узгоджені з соціально-економічною стратегією і не містити протиріч в реаліях.

Рисунок 2.6 – Критерії ефективності бюджетної політики України (джерело: класифіковано на засадах систематизації [56, 151, 214, 403, 486])

Як вже було зазначено, однією із головних складових часового аспекту формування бюджетної політики України є основні етапи та методи розробки бюджетної тактики, як комплексу адаптивних заходів впливу держави на стан функціонування бюджетних взаємовідносин з метою надання їм параметрів, визначених завданнями бюджетної стратегії [131].

Доцільним є дослідження основи бюджетної тактики – це планування, економічна сутність якого полягає в централізованому розподілі і перерозподілі валового внутрішнього продукту між ланками фінансової системи на основі національної соціально-економічної програми розвитку країни [357]. Під час вивчення змін щодо Бюджетного кодексу України визначено, що бюджетне планування здійснюється за програмно-цільовим методом, проте застосування його не є повномасштабним, бо використовуються лише окремі елементи.

Як довела практика, у зв'язку з фрагментарністю нормативно-правового регулювання елементів програмно-цільового методу чи слабкістю вимог щодо відповідальності керівників бюджетних установ за ефективність використання бюджетних коштів, застосування цього методу на рівні бюджету є здебільшого формальним, що стримує якісне формування системних положень управління бюджетною безпекою як індикатором ефективності державної політики.

За оцінками Т.П. Вахненка [57-59], В.Г. Дем'янишина [107], І.О. Лютого [262] та Ю.В. Пасічника [336] програми, які складають міністерства, пишуться швидше за певним шаблоном, ніж розробляються, вони встановлюють дуже розмиті індикатори ефективності виконання програм і при цьому продовжують витратити кошти на штати. На рівні місцевих бюджетів використання даного методу стримується нестачею фахівців із необхідним рівнем кваліфікації для розроблення даних програм, а також постійними проблемами з невизначеністю обсягу трансфертів до моменту прийняття закону про державний бюджет. Крім того, за результатами проведених наукових досліджень доведено, що [441]:

недосконалість планування бюджетних програм розпорядниками коштів. Фактично для ефективної реалізації програмно-цільового методу необхідно запровадження в органах державної влади стратегічного планування. На жаль,

на даному етапі дуже мало міністерств упровадили стратегічне планування. При цьому ефективність такого впровадження не дуже висока, оскільки немає розуміння зв'язку між стратегічним плануванням, фінансуванням, бюджетними програмами, що потребує подальших напрацювань;

визначення показників результативності програм, однак жодна бюджетна програма не має таких показників. У нормативних актах перераховані групи показників без акцентування уваги на методах їх визначення, крім показників ефективності в їх класичному вираженні без уточнень. Більш того, практично неможливо здійснити контроль за виконанням бюджетної програми, бо відсутніми будуть базові показники, з якими повинні порівнюватися результати завдань.

Як результат, в роботі обґрунтовано необхідність розробки методичного підходу щодо формування переліку пріоритетних індикаторів-показників оцінки рівня фінансової безпеки економіки України за складовими в рамках системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України, що передбачено цим науковим дослідженням;

відсутність механізму відбору бюджетних програм для фінансування, але фактично такий відбір взагалі не проводиться. Навіть, якщо механізм відбору й існує, то він непрозорий, що викликає нарікання як з боку розпорядників коштів, так й з боку громадськості. Сьогодні в умовах обмеженості ресурсів найчастіше проводиться не відбір програм для бюджетного фінансування, але зменшення його обсягу. Це негативно впливає, як на виконання бюджетних програм, так й на стан державного бюджету. На нашу думку, вирішення питання можливе за допомогою побудови Концепції забезпечення фінансової безпеки національної економіки України як концептуальної основи системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України;

відсутність механізму моніторингу виконання бюджетних програм з боку держави. На сьогодні моніторингом виконання програм займаються головні розпорядники бюджетних ресурсів. Оскільки інформація про детальні плани бюджетних програм та про їх виконання відсутня, то зробити будь-який аналіз неможливо. Відсутній також аналіз ризиків як виконання робіт, так й реалізації

ресурсів, відсутнє прогнозування наслідків невиконання програм, що, в підсумку, вимагає створення організаційної структури моніторингу складових фінансової безпеки національної економіки України.

Як відмічають А.О. Єпіфанов, І.І. Д'яконова або І.В. Сало [42], бюджет кожного року від початку і до кінця є новим документом, який складається за умов поточної реальності, не враховуючи стратегії розвитку як довгострокового курс бюджетної політики країни розрахованого на перспективу, що передбачає вирішення масштабних завдань, визначених загальнонаціональною стратегією соціально-економічного розвитку України. Отже, процес реалізації бюджетної стратегії в Україні за існуючих умов господарювання наражається на серйозні труднощі, подолання яких вимагає фундаментальних наукових досліджень у сфері бюджетних відносин, що й пояснює актуальність цього питання.

Слід зазначити, що бюджет планується на рік, в той час, як стратегічний розвиток держави та її складових потребує довгострокових фінансових планів країни. Як результат, фінансово-бюджетна та соціально-економічна стратегії держави розвиваються паралельними шляхами замість необхідного симбіозу. Держава фактично не має можливостей для проведення антициклічної політики, тобто балансування дефіцитними і профіцитними бюджетами залежне від циклу.

Враховуючи те, що основою бюджетної тактики є планування, потрібно зауважити, що основою розробки бюджетної стратегії є прогнозування, метод за допомогою якого використовується як накопичений у минулому досвід, так і припущення щодо майбутнього із метою його визначення. На нашу думку, якщо прогнозування виконано якісно, результатом буде картина майбутнього, яку можна застосовувати як основу. Однак, як свідчать результати проведеного дослідження існування різних форм власності, а також методів господарювання, відсутність директивного управління виробництвом роблять непридатним для цього нормативний метод бюджетного прогнозування [441].

Зокрема, в роботі рекомендовано при прогнозуванні бюджетної політики впроваджувати замість нормативного чи цільового методів прогнозування такі кількісні методи бюджетного прогнозування як аналіз часових рядів (виявлення

тенденцій минулого та продовження в майбутньому) і каузальне чи причинно-наслідкове моделювання (спроба спрогнозувати ситуацію шляхом дослідження залежності між різними факторами), якщо є підстави вважати, що діяльність у минулому мала тенденцію, яку можна продовжити (рис. 2.7).

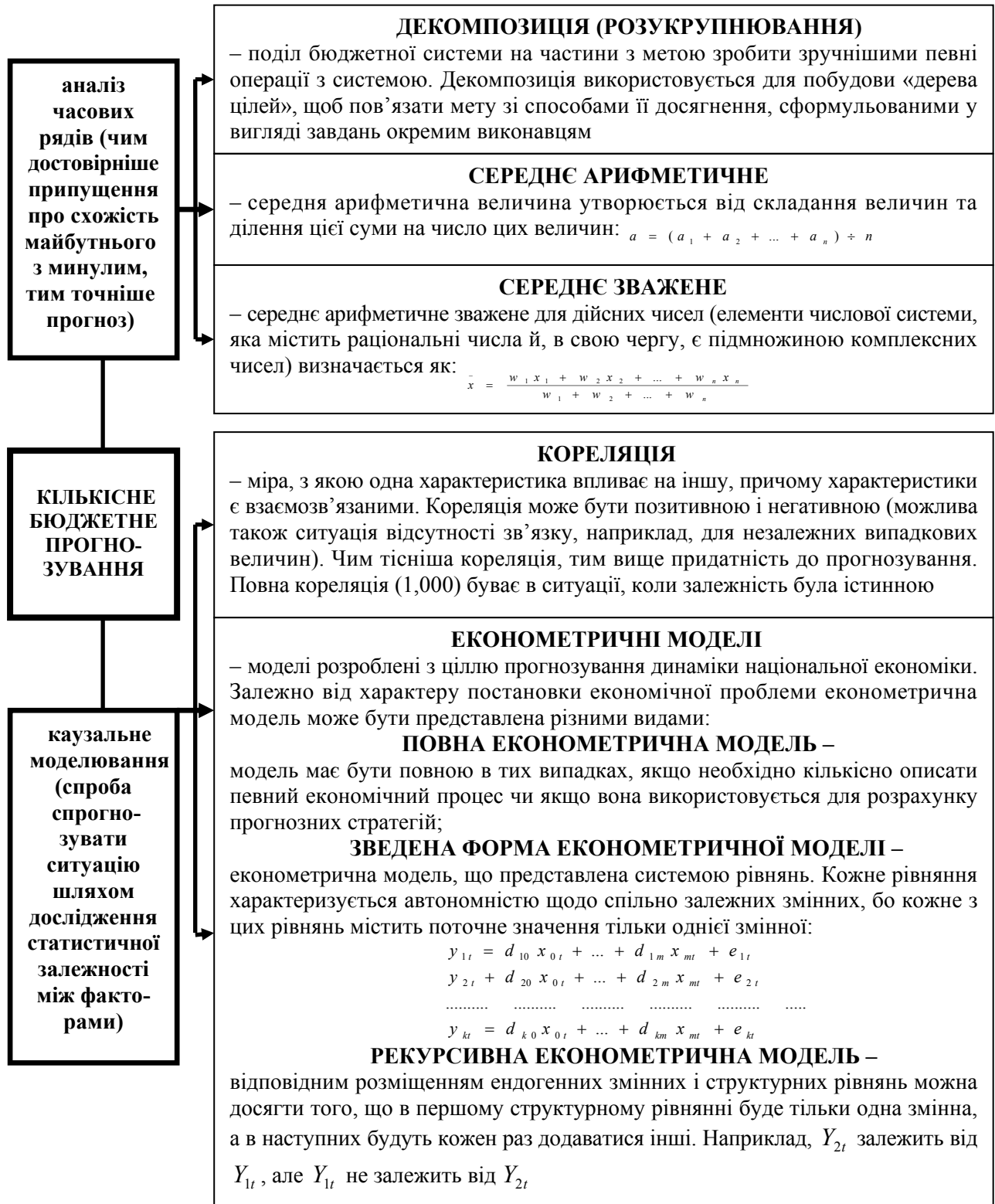

Рисунок 2.7 – Кількісний підхід до прогнозування бюджетної політики
(джерело: авторська розробка на засадах систематизації [56, 151, 214, 486])

Отже, бюджетна стратегія в діалектичній єдності з бюджетною тактикою формують бюджетну політику держави. Методи бюджетного планування та прогнозування мають діяти в комплексі з метою оптимізації бюджетних коштів, оскільки бюджетна тактика та бюджетна стратегія, як способи формування та реалізації системних основ управління бюджетною безпекою як індикатором ефективності бюджетної політики, на практиці мають спрацьовувати одночасно.

Підбиваючи підсумки впливу бюджетної політики країни на забезпечення фінансової стабільності або економічного розвитку маємо констатувати, що отримано висновки та результати, які визначають напрям подальших розробок в контексті бюджетної безпеки, як умови досягнення стратегічних національних соціально-економічних інтересів.

2.2 Бюджетна безпека як критерій ефективності бюджетної політики та забезпечення платоспроможності держави

Незважаючи на численні праці, присвячені вивченню функціонального і часового аспектів формування бюджетної політики та дослідженню її впливу на забезпечення фінансової стабільності й економічного розвитку, системні основи управління бюджетною безпекою країни як критерієм ефективності бюджетної політики і забезпечення платоспроможності держави не є досить сформованими та перебувають у безперервному розвитку, що не сприяє становленню системи бюджетної безпеки України як умови досягнення стратегічних національних соціально-економічних інтересів.

У зв'язку з цим, одним із головних завдань цієї дисертації є формування сучасного концептуального підходу до розуміння значення бюджетної безпеки в досягненні стратегічних соціально-економічних інтересів України та розробка механізму забезпечення бюджетної безпеки, що складе одну з концептуальних

положень системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України.

Отримані результати під час дослідження впливу бюджетної політики на забезпечення фінансової стабільності та економічного розвитку й сформована концептуальна модель регуляторних дій щодо становлення системного підходу із розроблення бюджетної політики України на перспективу повинні слугувати підґрунтям методологічного забезпечення бюджетної безпеки як передумови досягнення стратегічних соціально-економічних інтересів України та розробки методичних підходів щодо оцінювання рівня боргової складової бюджетної безпеки національної економіки України.

Доцільним є дослідження безпеки бюджетної політики України як такого стану складових бюджетної системи при якому забезпечується збалансований розвиток і гарантований захист національної економіки, фінансової системи та сукупності відособлених, проте взаємопов'язаних сфер або ланок фінансових відносин, які відображають особливості мобілізації та використання ресурсів для задоволення економічних й соціальних потреб суспільства. Тому, на думку багатьох провідних українських фахівців із бюджетних питань [109, 114, 211, 336, 457], бюджетна безпека національної економіки як один із найважливіших факторів економічного розвитку, виступає своєрідним критерієм ефективності її бюджетної політики та організації й реалізації стадій бюджетного процесу на сучасному етапі.

Визначено, що система бюджетної безпеки виражає здатність держави за допомогою бюджету виконувати властиві їй функції та завдання, а також задовольняти потреби платників податків й одержувачів бюджетних ресурсів з урахуванням індивідуальних, корпоративних і суспільних інтересів. Крім того, посилення уваги щодо проблеми бюджетної безпеки обумовлено динамікою суспільних процесів як в національному, так й у глобальному вимірах, а також зміною підходів до визначення сутності поняття «безпека».

Отже, на нашу думку, модифікація сутності безпеки зі сфери військово-політичних відносин у національну економіку визначається зростаючою роллю

нових її параметрів, пов'язаних, насамперед, із економічним або фінансовим становищем держав, глобалізацією світової економіки, сучасними тенденціями в концентрації капіталу та виробництва в різних регіонах світу.

Теоретико-методологічні засади управління основами бюджетної безпеки як передумовою досягнення стратегічних національних соціально-економічних інтересів розглянуто в працях, як зарубіжних вчених Ш. Бланкарта [35], Дж. Б'юкенена [48], Р. Дорнбуша [124], Л. Коженьовські [206], Дж. Стігліца [408], С. Фішера [356], так й вітчизняних фахівців О.І. Барановського [15], В.М. Геєця [75], В.Г. Дем'янишина [109], А.О. Єпіфанова [142], М.М. Єрмошенка [144], В.І. Мунтіяна [299], К.В. Павлюка [333], А.І. Сухорукова [414-416] та ін.

Враховуючи різноманітні погляди фахівців [50, 63, 104, 109, 111, 114, 211, 259, 362, 444] на сутність або принципи управління бюджетною безпекою, як індикатором ефективності державної бюджетної політики, ґрунтуючись на їх критичному аналізі або результатах власних досліджень, можна засвідчити опосередкований характер вивчення актуальних питань бюджетної безпеки в контексті досліджень основи формування фінансової складової економічної безпеки в умовах розвитку національної економіки України.

Слід зазначити, що головні методологічні основи формування сутності поняття «бюджетна безпека» визначено «Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України», котрі затверджені Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України № 1277 від 29.10.2013 року [301], згідно якому під бюджетною безпекою країни розуміють такий стан забезпечення платоспроможності і фінансової стійкості бюджетних коштів, що надає можливість органам державної влади максимально ефективно виконувати покладені на них функції. На наш погляд, платоспроможність будь-якої країни, в тому числі й України, залежить від динаміки валового внутрішнього продукту, ефективності експортного потенціалу та міжнародної валютної ліквідності.

Тому, при формуванні сучасного концептуального підходу до розуміння значення бюджетної безпеки в досягненні стратегічних соціально-економічних інтересів і розробленні механізму забезпечення бюджетної безпеки країни, що

складе одну з концептуальних основ системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки, необхідно починати з розгляду і оцінки одного з головних елементів забезпечення платоспроможності держави – валового внутрішнього продукту України.

Доведено, що за перші десять років незалежності України, через щорічне зменшення обсягів вітчизняного виробництва, держава втратила майже 60 % валового внутрішнього продукту [328]. Цей спад вдвічі перевищив глибину падіння економіки в роки Великої депресії. Від зазначеного шоку національна економіка, по суті, так і не оговталася ні кількісно, ні якісно. Тому сьогоднішня криза, початок якої пов'язують зі зміною політичної влади в країні, не більше ніж чергове сповзання до дна економічної ями, в яку Україна потрапила чверть століття тому.

Як свідчать статистичні дані Державної служби статистики України, надія промайнула в 2000 році, коли вперше виріс валовий внутрішній продукт на 5,9 % [326]. Проте наступні роки показали його нестійкість, навіть, у благополучні роки Україну лихоманило й темпи зростання валового внутрішнього продукту стрибали із 12,1 % (2004 рік) до 2,7 % (2005 рік) [326]. З початком глобальної рецесії Україна знову виявилася найслабшою в світі: у 2009 році національна економіка очолила список світових невдах, впавши на 14,8 %. Тоді глибина спаду українського валового внутрішнього продукту в сім разів перевищила середньосвітовий (- 2,1 %) [328].

Так, на думку сучасних провідних вчених М.М. Єрмошенка [144] та В.І. Мунтіяна [299], однією з причин цього колапсу стала технологічна деградація України. За роки незалежності держава втратила не просто окремі підприємства та наукові комплекси, а цілі галузі національного господарства. З вітчизняної промисловості зникли такі галузі, як верстатобудування, приладобудування, мікроелектроніка, автоматика. Без їх складної та дорогої продукції вичерпалися доходи бюджету, зникли виробництва-суміжники, казна збідніла, розчинилися міжнародні очікування та національні перспективи.

Окрім того, як стверджують вітчизняні фахівці А.О. Єпіфанов, І.В. Сало [142] і В.М. Федосов [436], втративши технологічну базу національна економіка опинилася прив'язаною до світової кон'юнктури на сировину. Це пояснює, чому стійкий економічний підйом в незалежній Україні припав на 2000-2007 роки, хоча навряд чи тоді корупції, фальсифікату або політичних чвар було менше, ніж сьогодні. Причина цілком зрозуміла: в основі тодішнього зростання лежали не реформи, не особливий бізнес-клімат та не добра воля політиків, а незалежний від них зліт цін на сировину.

Отже, саме це сприяло підвищенню валового внутрішнього продукту на 7,5 % на рік, що вдвічі переважало загальносвітову динаміку (+ 3,4 %) [328]. Завдяки цьому на країну зійшла «сировинна благодать» [380]: потік іноземної валюти та інвестицій, ревальваційний тиск на гривню та її курсове посилення, зростання особистих доходів, бюджетних надходжень і міжнародних валютних резервів, збільшення капіталу, кредитна експансія та будівельна лихоманка.

Але, все сталося за пару місяців, коли впали світові ціни на сировину. У нашому випадку, їх річний приріст обрушився із + 64 % у третьому кварталі 2008 року до – 11 %, – 36 %, – 39 % у перших трьох кварталах 2009 року. Тоді валовий внутрішній продукт країни і поставив антирекорд року, провалившись на – 14,8 % [328]. Пов'язані з ним проблеми не вирішені до сих пір: знецінення гривні, валютні борги, зовнішня заборгованість, залежність від Міжнародного валютного фонду, неплатоспроможність позичальників або їх банкрутство, безробіття та масове почуття безвиході.

Втім, згідно з даними Державної служби статистики України [326], у 2010-2011 роках відбувся черговий сплеск сировинної кон'юнктури, який тривав два роки. Втім, економічна політика України та її короткостроковість не дозволили ні розігнати зростання валового внутрішнього продукту з середньорічних 4,7 %, ні розв'язати накопичені проблеми. Криза національної економіки почалася у 2012 році з відновленням сировинної рецесії та триває четвертий рік поспіль, що наведено на рис. 2.8 та рис. 2.9.

Рисунок 2.8 – Динаміка номінального валового внутрішнього продукту України за 2005-2015 роки, млрд. грн. (джерело: складено за даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [328] та результатами власних розрахунків)

Враховуючи це, можна із точністю стверджувати, що падіння валового внутрішнього продукту України, бюджетні проблеми і девальвація національної валюти сталися й без військової інтервенції. Структурна вразливість економіки України, нестійкість її фінансової системи та пригнічені ціни на сировину не віщували нічого доброго, а анексія Криму та війна в Донбасі тільки посилили цей процес.

На нашу думку, Україна потребує нової моделі управління економікою і проведення структурної трансформації бюджетоутворюючих галузей, чия сума сукупних товарів утворювала би реальний валовий внутрішній продукт країни. У зв'язку із цим, проаналізуємо структуру валового внутрішнього продукту

країни за 2016 рік, сформовану з бюджетоутворюючих галузей, які виробляють поточний рівень сукупного суспільного продукту [247].

Рисунок 2.9 – Динаміка валового внутрішнього продукту України за 2005-2015 роки, % (джерело: складено за даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [328] та результатами власних розрахунків)

Структура валового внутрішнього продукту країни є незмінною протягом останніх 3-х років, тобто з 2013 по 2016 період. За інформацією Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [328] сільське господарство, торгівля та промисловість займають найбільшу частку в загальному обсязі валового внутрішнього продукту країни. Найменшу частку в загальному обсязі валового внутрішнього продукту України традиційно займає будівництво та енергетика, а також мистецтво, спорт та культура (рис. 2.10).

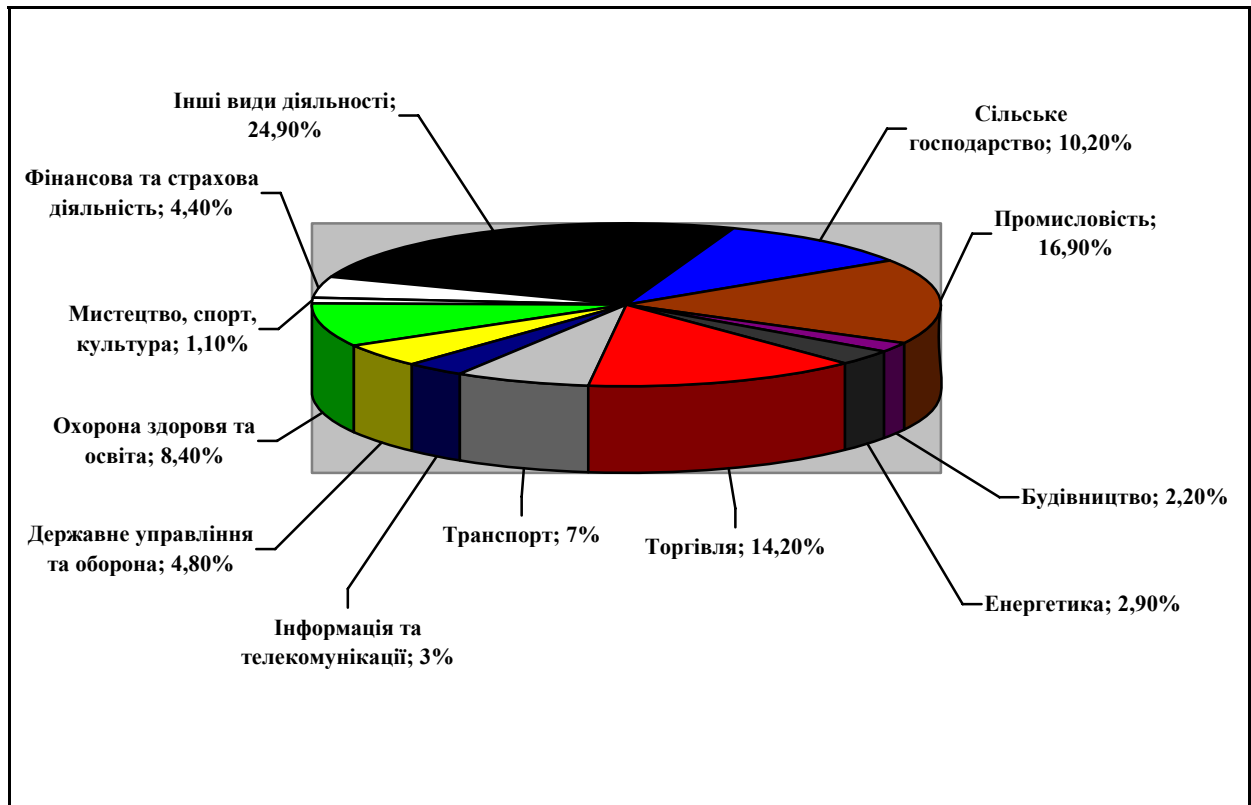

Рисунок 2.10 – Структура валового внутрішнього продукту України за основними видами економічної діяльності за 2016 рік, % (джерело: складено за даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [328])

Але, як свідчать результати останніх досліджень, якщо хочемо отримати значні темпи щорічного приросту економіки, то тільки інтенсивний розвиток зазначених галузей не дасть такої можливості, потрібен ще й екстенсивний їх розвиток. Є потреба у розвитку нових бюджетоутворюючих галузей економіки, котрі б характеризувалися високою питомою вагою у валовому внутрішньому продукті країни, затребуваністю продукції, високою технологічністю і доданою вартістю. Цими галузями, наприклад, можуть стати: енергетика, інформаційно-комунікаційна галузь, транспорт, міжнародне сполучення. Деякі з цих галузей володіють серйозним експортним потенціалом товарів та послуг, що допоможе, з часом, негативне сальдо платіжного балансу України перетворити на стабільно позитивне, таким чином посиливши системні основи управління бюджетною безпекою країни як критерієм ефективності бюджетної політики та забезпечення платоспроможності держави [247].

Крім динаміки валового внутрішнього продукту України на формування сучасного концептуального підходу до розуміння значення бюджетної безпеки в досягненні стратегічних національних соціально-економічних інтересів або розроблення механізму забезпечення бюджетної безпеки країни, який складе одну з концептуальних положень системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки, впливає й ефективність експортного потенціалу України як результат реалізації конкурентних переваг держави у світовому господарстві.

Доведено, що позитивне сальдо торгового балансу у зовнішній торгівлі є свідченням успішної економічної політики країни та реалізації її інноваційного потенціалу. Однак, загальне падіння попиту та гальмування зростання світової економіки зачепило торговельні операції всіх країн світу або торкнулося усіх реальних секторів економіки. Нажаль, для більшості країн світу, в тому числі й для України, ця небезпека вже перетворилася в загрозову реальність. Також, слід зазначити, що ступінь залежності країн, які розвиваються, від зовнішньої торгівлі за останні 10-15 років підвищився.

Крім того, із поширенням кризових явищ те, що було фундаментом для сталого економічного розвитку, сьогодні змінило напрям впливу. Залежність від зовнішніх ринків, коливання обмінного курсу національних валют та зниження споживчого попиту стали факторами значного ризику і ускладнюють боротьбу з фінансовою кризою.

Незважаючи на заяви експертів [149, 259, 444] про необхідність підтримки вільного руху товарів, послуг, капіталів, керівництво багатьох країн збудувало чимало торговельних бар'єрів. Зокрема, КНР, підтримуючи систему «слабкого юаня», змінив механізми оподаткування зовнішньої торгівлі, щоб підтримати конкурентоспроможність своїх компаній або стимулювати збут їх продукції. У США розроблено пакет державної допомоги для вітчизняних компаній, який поставив іноземних виробників у нерівні умови. В'єтнам підняв імпортне мито в півтора рази, а Індонезія запровадила норми, згідно з якими імпортувати певні категорії товарів можна лише через п'ять портів.

За даними Світової організації торгівлі [179], кількість антидемпінгових дій за 2014-2015 роки зросла на 40 %. Це негативний сигнал, який свідчить про поширення тенденцій, спрямованих проти вільного пересування товарів, послуг чи капіталів. Втім, в Україні модель національної економіки, що ґрунтується на застарілих технологіях, обумовлює випуск продукції з низьким рівнем доданої вартості та спричиняє зниження рівня її конкурентоспроможності. Державна підтримка багатьох суб'єктів підприємницької діяльності надто обтяжлива для бюджету країни, а механізми допомоги залишаються непрозорими. За останніми даними Міністерства економічного розвитку та торгівлі України [328], падіння обсягів експорту відбувалося за основними товарними групами – продукція машинобудування, металопродукція та продукція хімічної промисловості, окрім окремих позицій агропромислового комплексу.

На нашу думку, однією із причин згортання економічної активності у провідних галузях національного господарства, які були основним джерелом надходжень до бюджету є невідповідна імпортоорієнтована модель розвитку країни. Отже, така позиція є небезпечною й потребує конструктивної критики. Насамперед тому, що в країнах, на які ми рівняємося, Великій Британії, США, Німеччині, Швеції, митні платежі становлять кілька відсотків дохідної частини державного бюджету, а в Україні – майже третину.

Замість підвищення експортного потенціалу країни, а це створення нових наукомістких виробництв, робочих місць, освоєння можливостей внутрішнього ринку, відбувалося створення нації «купи-продай». Це шлях до зникнення зі списку перспективних на користь країн-невдах. Слід зазначити, що в 1993-1997 роках експортний потенціал України був порівнянний із експортом Туреччини, Польщі та Чехії. Протягом 2012-2015 років обсяг сумарного експорту України катастрофічно скорочується й зараз складає 25-30 % від показників цих країн (Польща – 218 млрд., Туреччина – 176 млрд., Чеська Республіка – 147 млрд., Україна – 52 млрд. дол. США) [326].

Крім того, за розрахунками Світового банку, частка високотехнологічного експорту в країнах, де національна економіка швидко зростає, досягає 40 %, у

розвинених країнах – 25 %, але в Україні – лише 6 %, причому в останні роки спостерігається тенденція до зниження цього показника [378]. Як стверджують фахівці [149, 259, 294] видобування і вивезення сировини не лише виснажують землю або надра, вони перетворюють країну з майстра на підручного з усіма наслідками для кваліфікації та оплати праці. Тому вихід простий – зробити так, як було раніше, виробляти та експортувати, оскільки для країни це природно, тим більше, що українська економіка національного господарства традиційно була експортоорієнтованою.

Аналізуючи ефективність експортного потенціалу України, що є однією із складових механізму забезпечення бюджетної безпеки країни, як критерія ефективності бюджетної політики держави, необхідно акцентувати увагу на пріоритетах експортної спеціалізації. Дослідженням цього питання займалися експерти Інституту суспільно-економічних досліджень [247]. Використовуючи методику міжнародних економічних організацій, вони дійшли висновку, що сучасні галузі національної економіки можна поділити на чотири категорії: стратегічні, потенційні та поточні лідери, а також проблемні галузі економіки національного господарства.

На думку, експертів Інституту суспільно-економічних досліджень [247], до першої категорії сучасних галузей національної економіки можна віднести комп'ютерне програмування, виробництво машин та устаткування; до другої – фармацевтична промисловість та телекомунікації (електрозв'язок); до третьої – сільське господарство та хімічне виробництво; до четвертої – видобування та збагачення вугілля, текстильне виробництво. Отже, продукція з першої і другої категорій сучасних галузей національної економіки роблять український експорт наступальним та залучають інвестиції в країну. Саме, за рахунок знаходження перспективних сегментів ринку та їх преференційного розвитку сусідні країни отримали результат.

Можна погодитися з висловлюванням І.О. Лютого [264] і Ю.В. Пасічника [336], що обіцянки Європейського Союзу з надання підтримки для української продукції через преференційний режим, виявились порожніми для найбільш

економічно активної частини населення України (можливо деструктивну роль відіграла політична нестабільність на сході країни). Так, в результаті за останні два роки обсяг експорту товарів та послуг зменшився вдвічі через скорочення у Росію, тоді як питома вага країн Європейського Союзу залишалася на тому ж рівні або знизилася [326]. При цьому, заміщення ринків збуту для української продукції, так й не відбулося.

Аналіз даних, який пропонується Міністерством економічного розвитку і торгівлі України [328] свідчить, що українська економіка за своїм експортним потенціалом опустилась на рівень 2005 року – 30 млрд. дол. США. Ще в 2012 році обсяг експорту товарів або послуг із України встановив черговий рекорд, перевищивши значення 2008 року та досягнувши 64 млрд. дол. США [326], що створювало надійне джерело надходжень іноземної валюти в країну (рис. 2.11).

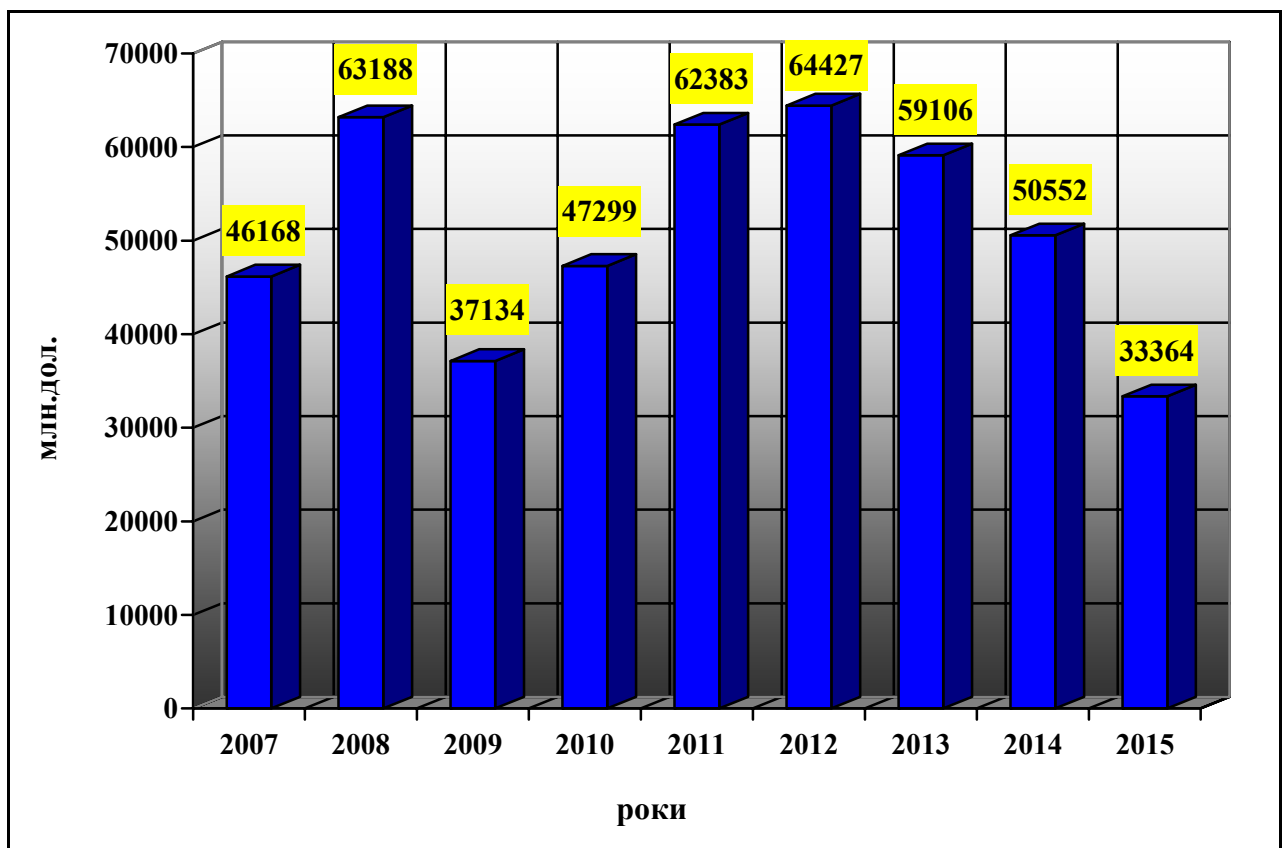

Рисунок 2.11 – Динаміка експорту української продукції за 2007-2015 роки, млн. дол. США (джерело: складено за даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [328] та результатами власних розрахунків)

Втім, країна втратила 25 млрд. дол. США в результаті згорання торгових відносин із Росією, які на Заході ніхто не компенсував. Ще 8 млрд. дол. США недотримано в результаті скорочення поставок в Європейський Союз [328]. Якщо в 2012 році до Європи поставлено продукції на 16 млрд. дол. США, то в 2016 році показник склав 10 млрд. дол. США. Отже, вищезазначене підтверджує відсутність адекватної політики влади щодо інтеграції у світові економічні об'єднання, яка спустошила економіку та призвела до втрати виробничих потужностей, що позначилось на рівні доходів населення і девальвувало ресурс для подальшого зростання.

Крім того, Україна має потужний науково-промисловий потенціал, який, на відміну від більшості країн, не має відповідної інституційної та фінансової державної підтримки для просування на світові ринки, через що, незважаючи на технічні та цінові переваги, не використовується повною мірою експортний потенціал високотехнологічних товарів українського виробництва на зовнішніх ринках. На нашу думку, сьогодні існує необхідність розроблення інституційного підходу до формування механізму реалізації державної фінансової підтримки експортного потенціалу, який забезпечить його нарощування та закріплення на традиційних чи нових ринках збуту, що й є одним із завдань, запропонованої в дисертації, системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України [245].

Іншим важливою складовою механізму забезпечення бюджетної безпеки, яка вплине на формування сучасного концептуального підходу щодо розуміння значення бюджетної безпеки в досягненні стратегічних національних соціально-економічних інтересів та складе одну із концептуальних положень системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки економіки України, є міжнародна валютна ліквідність держави.

Як відомо, міжнародна валютна ліквідність будь-якої країни, в тому числі й України, виступає засобом міжнародних платежів, що використовується для покриття дефіциту платіжного балансу держави, і засобом валютної інтервенції, який є основним методом валютного регулювання. Потрібно акцентувати увагу

на тому, що Національний банк України застосовує валютну інтервенцію для зрівноваження попиту або пропозиції на іноземну валюту та обмеження рівня коливань курсу національної грошової одиниці.

Але, як стверджують А.О. Єпіфанов, І.І. Д'яконова та І.В. Сало [141-142], використання валютних інтервенцій має певні межі, адже вони ефективні за незначної невривноваженості платіжного балансу держави, що характеризується періодичною зміною активного або пасивного сальдо торгового балансу. Через обмеженість валютних резервів продаж іноземної валюти має чергуватися з її купівлею, бо інакше резерви можуть бути вичерпані. У зв'язку з цим держави, які мають дефіцит платіжного балансу, нерідко замість валютних інтервенцій застосовують різні форми валютних обмежень.

Крім того, на погляд сучасних провідних вчених [282, 294, 352], в умовах фіксованого валютного курсу проведення інтервенцій обмежене інфляційним знеціненням національної грошової одиниці. Зокрема, у разі падіння валютного курсу в результаті інфляційних процесів, проведення інтервенції передбачає девальвацію валюти цієї країни або ревальвацію валют інших держав.

На нашу думку, часто валютні інтервенції використовуються не тільки з метою забезпечення стабільності валютного курсу, а й для підтримування його на заниженому рівні з метою підвищення конкурентоспроможності експорту. Це дає змогу експортерам отримувати від Національного банку України в обмін на іноземну валюту більшу кількість національної валюти та зберігати норму прибутку, продаючи товари за демпінговими цінами. Із цієї точки зору, потрібно підвищення рівня міжнародної валютної ліквідності країни на основі активізації національної валютної політики у сфері міжнародних валютних відносин, що передбачає функціонування національної валюти у міжнародному обороті через валютно-кредитні та фінансові організації.

Так, з приєднанням країни у 1992 році до найвпливовіших міжнародних валютно-кредитних і фінансових організацій – Міжнародного валютного фонду [288], Світового банку [378] і Європейського банку реконструкції та розвитку [137] розпочато інтеграцію України у світовий фінансовий простір. Потім Уряд

почав взаємодіяти й з іншими міжнародними організаціями Групи Світового банку [378] – Міжнародною асоціацією розвитку, Міжнародною фінансовою корпорацією, Багатостороннім агентством з гарантування інвестицій (додаток Д, табл. Д.1).

Аналізуючи досвід співробітництва країни з міжнародними фінансовими інститутами, слід відзначити, що існує необхідність удосконалення механізмів її взаємодії. Враховуючи європейський вектор зовнішньої політики України, потрібно активно розвивати співпрацю із Європейським Союзом або іншими міжнародними валютно-кредитними та фінансовими організаціями, зокрема, з Європейською асоціацією вільної торгівлі.

Стосовно Європейської асоціації вільної торгівлі [136], то це зона вільної торгівлі, що об'єднує митні території європейських країн, які не вступили до Європейського Союзу, зокрема, Республіки Ісландія, Князівства Ліхтенштейн, Королівства Норвегії та Швейцарської Конфедерації. Європейська асоціація вільної торгівлі забезпечує країнам-членам режим вільної торгівлі товарами та послугами, а також гарантує вільний рух фінансових ресурсів і фізичних осіб.

Проте співробітництво із країнами здійснюється на двох рівнях. Перший передбачає укладення двосторонніх угод про вільну торгівлю. Європейська асоціація вільної торгівлі уклала такі угоди з Болгарією, Ізраїлем, Македонією, Мексикою, Південною Кореєю, Румунією, Сінгапуром, Тунісом, Туреччиною і Хорватією. Втім, другий рівень співпраці передбачає укладення Європейською асоціацією вільної торгівлі спільних декларацій про співробітництво. Укладено спільні декларації про співробітництво з наступними країнами і регіональними організаціями, зокрема, Албанією, Алжиром, Єгиптом, Сербією, Чорногорією, Україною, Торговельно-економічним союзом країн Латинської Америки або Організацією співробітництва країн Перської затоки.

Визначено, що стратегічною метою Європейської асоціації вільної торгівлі є лібералізація торгівлі з партнерами шляхом укладення двосторонніх угод про вільну торгівлю або розвитку співпраці в рамках Світової організації торгівлі. Угода про торгівлю між Україною та країнами Європейської асоціації вільної

торгівлі ратифікована Законом України «Про ратифікацію Угоди про вільну торгівлю між Україною та державами ЄАВТ, Угоди про сільське господарство між Україною та Королівством Норвегія, Угоди про сільське господарство між Україною та Ісландією та Угоди про сільське господарство між Україною та Швейцарською Конфедерацією» № 4091-VI від 7 грудня 2011 року [166].

Аналіз Закону України «Про ратифікацію Угоди про вільну торгівлю між Україною та державами ЄАВТ, Угоди про сільське господарство між Україною та Королівством Норвегія, Угоди про сільське господарство між Україною та Ісландією та Угоди про сільське господарство між Україною та Швейцарською Конфедерацією» [166] свідчить, що основними цілями Угоди, яка ґрунтується на торговельних відносинах між ринковими економіками є: значне збільшення інвестиційних можливостей у сфері вільної торгівлі; досягнення лібералізації ринків державних закупівель; сприяння конкуренції в економіках, особливо це стосується відносин між Сторонами; забезпечення ефективного захисту прав інтелектуальної власності; сприяння гармонійному розвитку та розширенню світової торгівлі шляхом усунення бар'єрів в інвестуванні й торгівлі. Це головні аспекти створення вільної торгівлі, які Україна як прихильник європейського вектора зовнішньої політики, має реалізувати на внутрішньому ринку.

Крім того, на нашу думку, потрібно ґрунтовно вивчити можливості інших валютно-кредитних і фінансових організацій світового і регіонального масштабу на предмет використання їхніх можливостей для сприяння розвитку української економіки, наприклад, Організації Об'єднаних Націй з промислового розвитку [321], Продовольчої та сільськогосподарської організації Організації Об'єднаних Націй [367].

Оскільки Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку [321] – спеціальна установа Організації Об'єднаних Націй, що створена у 1966 році, головна мета якої полягає у сприянні промислового розвитку або прискореній індустріалізації країн, які розвиваються шляхом мобілізації ресурсів. До складу входять 171 держава, Україна є членом цієї організації з 1985 року. Оперативна діяльність Організації Об'єднаних Націй з промислового розвитку полягає в

наданні технічної допомоги країнам, які розвиваються, у здійсненні проектів або розробці регіональних довгострокових стратегій економічного розвитку. Допоміжна діяльність Організації Об'єднаних Націй з промислового розвитку включає збір, узагальнення та публікацію інформації, проведення досліджень, організацію конференцій з питань промислового розвитку.

Щодо іншої фінансової організацій світового масштабу – Продовольчої та сільськогосподарської організації Організації Об'єднаних Націй [367], то її діяльність спрямована на зменшення проблеми бідності і голоду у світі шляхом сприяння розвитку сільського господарства і вирішення проблеми продовольчої безпеки – це гарантування державою безперешкодного доступу людини до продуктів харчування з метою підтримання її звичайної життєвої діяльності.

Заслуговують на увагу програми Продовольчої та сільськогосподарської організації Організації Об'єднаних Націй, які допомагають країнам готуватися до можливого виникнення кризового стану з продовольством і, у разі потреби, передбачають надання допомоги. Проекти Продовольчої і сільськогосподарської організації Організації Об'єднаних Націй щорічно залучають понад 2 мільярди пожертвувань від держав, які вкладаються в розвиток сільського господарства.

Отже, узагальнення наведених даних щодо особливостей співпраці країни з такими міжнародними валютно-кредитними та фінансовими організаціями як Міжнародний валютний фонд, Світовий банк, Європейський банк реконструкції та розвитку, Міжнародна фінансова корпорація, Міжнародна асоціація розвитку, Багатостороннє агентство із гарантування інвестицій та Європейська асоціація вільної торгівлі, а також вивчення нових можливостей співробітництва з іншими фінансовими інститутами світового масштабу для сприяння розвитку економіки – Організацією Об'єднаних Націй з промислового розвитку і Продовольчою та сільськогосподарською організацією Організації Об'єднаних Націй, як умови підвищення рівня міжнародної валютної ліквідності України в рамках складової механізму забезпечення бюджетної безпеки, який впливає на формулювання підходу до розуміння значення бюджетної безпеки в досягненні стратегічних соціально-економічних інтересів свідчить про те, що співпраця з міжнародними

валютно-кредитними і фінансовими організаціями протягом 1992-2015 періоду, незважаючи на існуючі проблеми, демонструє поглиблення процесу ринкових перетворень, прискорення розвитку трансформаційних процесів або намагання виведення економіки України на траєкторію економічного зростання.

Так, з метою зменшення наслідків негативного впливу існуючих проблем на ефективність співпраці з валютно-кредитними або фінансовими інститутами світового і регіонального масштабу в роботі на основі узагальнення даних щодо зміцнення та підвищення результативності співпраці України з міжнародними фінансовими установами запропоновано керівництву Уряду України вирішити наступні питання, які сприятимуть досягненню макрофінансової стабілізації в контексті забезпечення економічного зростання, формуванню класичної моделі конкурентного середовища, захисту купівельної спроможності національної грошової одиниці, активізації інвестиційної діяльності в Україні і становленню та розвитку приватного підприємництва, що є необхідними умовами розробки системних основ управління бюджетною безпекою як критерієм ефективності бюджетної політики та забезпечення платоспроможності держави (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 – Стратегічні завдання державної політики в контексті підвищення ефективності співпраці з міжнародними фінансовими організаціями (*джерело: складено та систематизовано на засадах [63, 136-137, 288, 321, 367, 378]*)

Суб'єкти співпраці	Шляхи підвищення ефективності співпраці України з міжнародними інститутами
1	2
Кабінет Міністрів України	Провести аналіз цільового використання фінансових ресурсів, залучених від міжнародних валютно-кредитних й фінансових організацій та сприяти формуванню Координаційної ради із питань співробітництва з міжнародними організаціями; розробити тактику та стратегію боргової політики держави, а саме, вдосконалити механізм управління державним боргом, збільшити питому вагу середньо- та довгострокових кредитів і мінімізувати вартість обслуговування державного боргу; сприяти законодавчому формуванню бюджету розвитку та Українського банку реконструкції та розвитку як фінансового інструмента реалізації політики економічного зростання на основі конкурсного кредитування інвестиційних проектів

Продовження таблиці 2.3

1	2
НБУ у співпраці з Світовим банком та Європейським банком реконструкції та розвитку	Кабінету Міністрів України і Національному банку України у рамках співробітництва з Світовим банком й Європейським банком реконструкції та розвитку забезпечити пріоритетність спрямування зовнішніх ресурсів у реальний сектор економіки національного господарства із метою реалізації інноваційної моделі розвитку економіки, впровадження високих технологій, нарощування інвестиційного потенціалу України, підвищення конкурентоспроможності національного виробництва
Кабінет Міністрів України у співпраці з Верховною Радою України	Прискорити приведення національного законодавства країни у відповідність з принципами міжнародного права, забезпечити укладання потрібних міжнародних угод і конвенцій з проблем валютно-кредитних та фінансових відносин; вжити заходів щодо прийняття Закону «Про державний борг та гарантований державою борг» та правового забезпечення політики у сфері управління державним боргом, валютного регулювання і валютного контролю; запровадити ефективні механізми радикального поліпшення інвестиційного клімату на основі стабілізації національного законодавства та його адаптації до норм Європейського Союзу, вимог Світової організації торгівлі та ін.

Дослідження причинно-наслідкових зв'язків таких складових бюджетної безпеки держави як динаміки валового внутрішнього продукту, ефективності експортного потенціалу і структури міжнародної валютної ліквідності України дозволило визначити перелік потенційних і реальних джерел загроз, які можуть перешкодити розробці механізму забезпечення бюджетної безпеки національної економіки як критерію ефективності бюджетної політики або забезпечення платоспроможності держави, і на що слід акцентувати увагу при формулюванні авторського концептуального підходу до розуміння значення поняття «бюджетна безпека» в аспекті досягнення стратегічних національних соціально-економічних інтересів, що й обумовлює актуальність цієї дисертаційної роботи (рис. 2.12).

На погляд таких провідних вчених, як А.О. Єпіфанова [142], І.О. Лютого [264] і В.М.Федосова [436], потенційні джерела загроз розглянутим складовим бюджетної безпеки України визначаються змістом відтворювальних процесів

суб'єктів бюджетних правовідносин, ступенем узгодженості їх інтересів, тобто функціональною детермінованістю бюджетної політики, та концептуальними підходами до формування державного бюджету в умовах ринкової економіки, а також еквівалентністю розподілу бюджетних коштів.

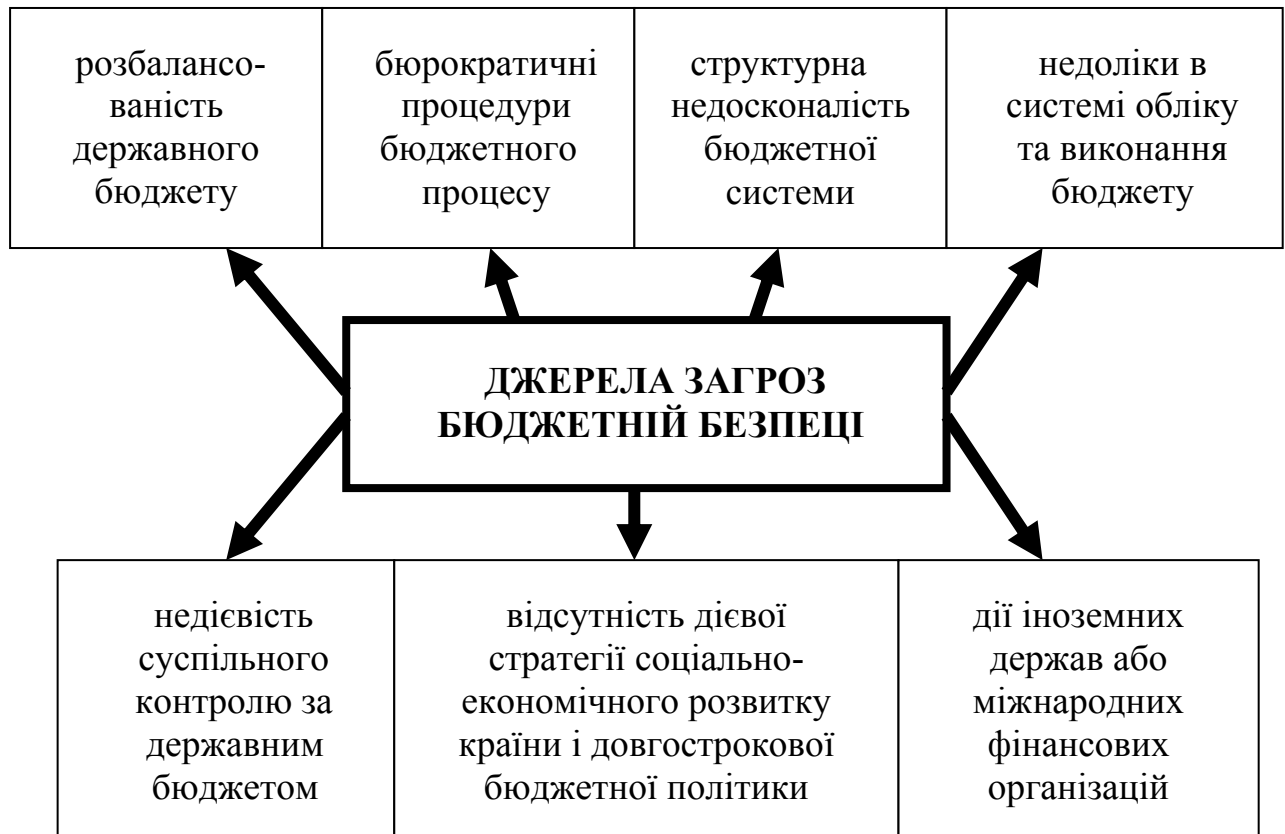

Рисунок 2.12 – Потенційні та реальні джерела загроз бюджетній безпеці України (джерело: класифіковано на засадах узагальнення [211, 362, 444])

Але, на нашу думку, відсутність чітких цілей і результатів використання бюджетних коштів є однією з основних загроз, які впливають на забезпечення реалізації досліджених складових бюджетної безпеки, та порушують механізм формування дохідної та видаткової частин державного бюджету. Окрім того, аргументовано, що ключовим протиріччям у виникненні потенційних джерел загроз бюджетній безпеці країни є антагонізм зростаючих суспільних потреб й обмеженості бюджетних коштів. Чим більше потреб у суспільстві залишаються незадоволеними внаслідок обмеженості бюджетних ресурсів, тим нижчим є рівень реалізації їх інтересів, а масштабнішим обсяг негативних впливів.

Тому, дослідження запропонованих в роботі таких складових бюджетної безпеки як динаміки валового внутрішнього продукту, ефективності експортного потенціалу та структури міжнародної валютної ліквідності довело правомірність її розгляду як однієї з концептуальних основ системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України невід'ємним атрибутом якої є механізм забезпечення бюджетної безпеки країни реалізація якого вплине на формування сучасного концептуального підходу до розуміння значення бюджетної безпеки в досягненні стратегічних соціально-економічних інтересів України, концентруючи в собі ключові вектори життя суспільства та трансформацію грошових відносин між державою, громадянами або бізнесом у суспільні блага, значні масштаби яких визначають актуальність бюджетного гарантування фінансової безпеки економіки [247] (рис. 2.13).

У зв'язку з тим, що аналіз розглянутих в рамках наукового дослідження складових бюджетної безпеки показав існуючі проблеми в процесі забезпечення платоспроможності країни, зокрема, головними причинами зменшення обсягів валового внутрішнього продукту є наявність у державі технологічної деградації і загрози поглиблення технологічного регресу, відновлення сировинної рецесії та відсутність структурної трансформації бюджетоутворюючих галузей, щодо ефективності експортного потенціалу, то на позитивне сальдо торгового балансу країни у зовнішній торгівлі впливає чимало торговельних бар'єрів, невідповідна імпортоорієнтована модель розвитку країни і відсутність пріоритетів експортної спеціалізації держави на світовому ринку, втім міжнародна валютна ліквідність країни залежить від застосування різних форм валютних обмежень, посилення інфляційного впливу на знецінення національної грошової одиниці України та підтримування валютного курсу на заниженому рівні із метою підвищення конкурентоспроможності експорту, то базуючись на запропонованому в роботі концептуальному підході до оцінювання державного управління національною економікою країни на основі забезпечення фінансової безпеки та її складових і з метою упорядкування та приведення до єдиного цілого результатів доцільним є розроблення механізму забезпечення бюджетної безпеки.

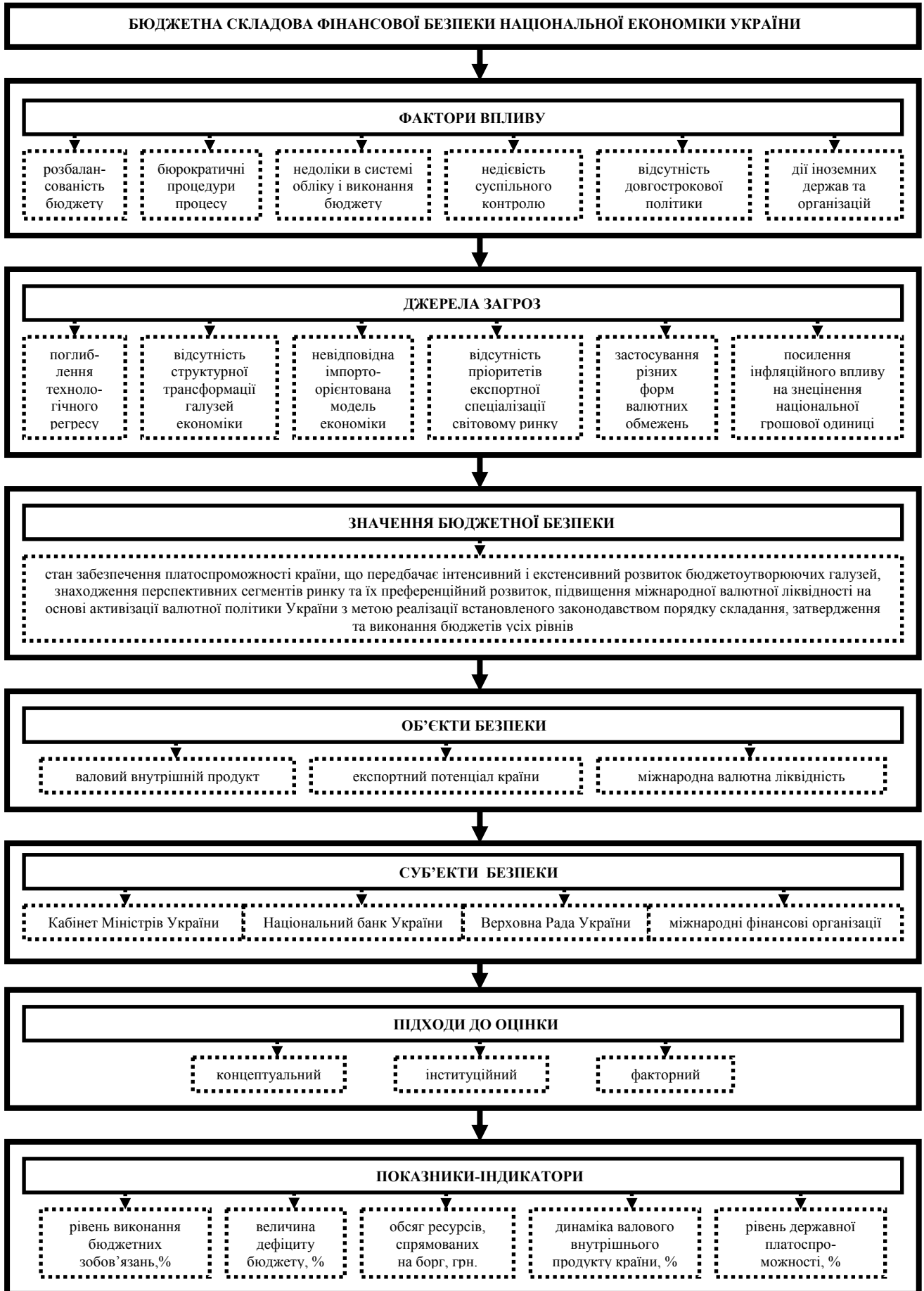

Рисунок 2.13 – Концептуальний базис механізму забезпечення бюджетної безпеки як критерію ефективності бюджетної політики України (джерело: авторська розробка)

Таким чином, запропонований в роботі механізм забезпечення бюджетної безпеки як критерій ефективності бюджетної політики України, спрямований на упорядкування та приведення до взаємодії особливостей функціонування таких її складових як динаміка валового внутрішнього продукту країни, ефективність експортного потенціалу і структура міжнародної валютної ліквідності держави, дозволяє сформулювати авторський підхід щодо визначення сутності поняття «бюджетна безпека» в досягненні стратегічних соціально-економічних інтересів держави, згідно якому, бюджетна безпека економіки – такий стан забезпечення платоспроможності країни, що передбачає інтенсивний і екстенсивний розвиток бюджетоутворюючих галузей, знаходження перспективних сегментів ринку та їх преференційний розвиток, підвищення міжнародної валютної ліквідності на основі активізації валютної політики України у сфері міжнародних валютних відносин з метою реалізації встановленого законодавством порядку складання, розгляду, затвердження та виконання бюджетів усіх рівнів.

2.3 Методики оцінювання рівня боргового навантаження на сучасний стан національної економіки України

Системні основи управління бюджетною безпекою держави як критерієм ефективності бюджетної політики та забезпечення платоспроможності України в рамках концептуальних положень розробки системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України не можуть розглядатися без методичних підходів до оцінювання рівня боргового навантаження на сучасний стан національної економіки держави.

Відмінною особливістю даної складової бюджетної безпеки національної економіки країни є то, що, як відомо, державні запозичення має більшість країн світу, але найбільший їх рівень – розвинуті. Виходячи із цього, факт наявності державного боргу не завжди є негативним явищем, але, навпаки, іноді він стає

стимулюючим фактором розвитку економіки за рахунок збільшення грошової маси, яку можна інвестувати у реальний сектор національного господарства України. Втім, недостатньо вивченим залишається питання щодо визначення, коли наявність державного боргу є корисною, а коли він є шкідливим явищем. Це питання намагаються вирішити провідні вчені-економісти, використовуючи термін «боргова безпека» країни.

Тому проблема оцінювання рівня боргової складової бюджетної безпеки країни є предметом багатьох наукових досліджень та висвітлюється в працях як вітчизняних, так й зарубіжних фахівців: О.І. Барановського [16], Т.П. Вахненко [59], В.С. Загорського [150], О.М. Карапетян [185], І.О. Лютого [265], С.М. Марченко [279], О.В. Озаріної [317], К.В. Павлюка [333], Ю.В. Пасічника [336], О.Д. Рожка [373], А.О. Ходжаян [448], О.В. Царука [451], І.Я. Чугунова [457].

Дослідження наукових праць [185, 279, 317, 373], присвячених питанням оцінювання рівня боргової безпеки держави як системної основи управління головною складовою бюджетної безпеки, дало можливість визначити наступні концептуальні засади, які пов'язані із особливостями управління державним боргом та його обслуговуванням, а також методологією оцінки рівня боргової безпеки України, але, на нашу думку, немає єдиної точки зору щодо факторів, які впливають на забезпечення боргової складової бюджетної безпеки України, систематизації показників-індикаторів боргової безпеки та їх граничних значень на засадах узагальнення підходів, та аналізу сучасного боргового стану країни і вдосконалення оцінювання його рівня, що пояснює актуальність цього питання.

Незважаючи на численні праці, які присвячені узагальненню методичних підходів до оцінювання рівня боргової складової бюджетної безпеки України, більшість сучасних провідних вчених [150, 333, 451] під борговою безпекою держави розуміють критичний рівень заборгованості з урахуванням вартості її обслуговування, ефективності реалізації внутрішніх та зовнішніх запозичень або оптимального співвідношення між ними, що дозволяє зберегти стійкість фінансової системи до внутрішніх чи зовнішніх загроз, забезпечити відносну незалежність країни, зберігаючи при цьому економічну можливість самостійно

здійснювати виплати без загрози втратити державного суверенітету, і одночасно підтримуючи належний рівень платоспроможності України.

Аналізування методичних підходів щодо оцінювання боргової складової бюджетної безпеки, окрім вивчення факторів, які впливають на забезпечення боргової безпеки, і систематизації показників-індикаторів боргової безпеки та їх граничних значень на засадах вдосконалення оцінювання рівня боргового стану держави, потребує аналітичного дослідження сутності державного боргу як загальної суми боргових зобов'язань з повернення отриманих та непогашених позик, котрі виникають внаслідок державного запозичення під час формування системних положень управління індикатором ефективності бюджетної політики, що є однією з концептуальних основ розробки системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки [236].

Як відомо, державний борг та гарантований державою борг поділяють на внутрішній борг як сукупність зобов'язань держави перед своїми громадянами (резидентами), які придбали за готівку державні цінні папери та надали державі кредити в тій чи іншій формі, що сплачується виключно в національній валюті, або зовнішній борг як різниця між сумою зовнішніх запозичень чи прийняття зобов'язань і сумою платежів з погашення державного боргу станом на певну дату, у тому числі, операції на дату, яка підлягає сплаті у валюті іншій ніж гривня.

Так, деякі провідні сучасні фахівці [265, 336, 448, 457] вважають, що до державного і гарантованого державою внутрішнього боргу відноситься борг, що утворюється при запозиченні коштів всередині країни, зокрема, фінансування бюджетного дефіциту, надання субсидій суб'єктам підприємницької діяльності, відшкодування виплат населенню, заборгованість уряду за державними цінними паперами тощо, а до державного і гарантованого державою зовнішнього боргу відноситься борг, що виникає при отриманні кредитів від міжнародних валютно-кредитних та фінансових організацій, іноземних держав та урядів, юридичних і фізичних осіб-нерезидентів, що треба враховувати при систематизації підходів до оцінювання рівня боргової безпеки економіки України.

Також, як зазначають І.Я. Чугунов, Ю.О. Лупенко, Н.І. Костіна або І.О. Луніна [457], загальна сума державного і гарантованого державою боргу країни складається з витрат, пов'язаних з погашенням, обслуговуванням і управлінням державним боргом. Ці категорії роз'яснюються у статтях Бюджетного кодексу України [51] таким чином: погашення державного боргу – виконання боргових зобов'язань перед кредиторами щодо сплати основної суми боргу, тобто суми позики, визначеної угодою, і номінальної вартості державних цінних паперів; обслуговування державного боргу – це комплекс заходів держави з погашення позик, виплати відсотків за ними, уточнення та зміни передумов їх погашення; управління державним боргом – це сукупність заходів щодо оптимізації боргу, його погашення та обслуговування, а також умов здійснення запозичення.

Окрім того, на думку С.М. Марченко [279] та О.В. Царук [451], для того щоб запобігти незворотним процесам в національній економіці, які зможуть вплинути на ефективність управління фінансовою безпекою України, оцінювати рівень боргового тягаря потрібно починати з розмежування наступних понять: платоспроможність країни у широкому розумінні (загальна платоспроможність) та платоспроможність країни у вузькому розумінні (стан ліквідності).

Отже, платоспроможність України у широкому розумінні або загальна платоспроможність означає здатність країни-боржника залучати позикові кошти або обслуговувати зовнішній борг, не порушуючи при цьому хід суспільного відтворювального процесу, котрий передбачає підтримку стабільних темпів економічного зростання. Для визначення загальної платоспроможності України в міжнародній практиці використовують показники, які порівнюють зовнішній борг із такими основними параметрами відтворювального процесу як динаміка валового внутрішнього продукту, норма нагромадження національного доходу, ефективність використання капітальних вкладень тощо.

Щодо платоспроможності України у вузькому розумінні, то трактування платоспроможності країни-боржника у вузькому значенні як стану ліквідності, передбачає наявність у держави в даний момент або період часу певної суми міжнародних платіжних засобів, достатньої для погашення поточних боргових

зобов'язань. Оцінка стану ліквідності держави базується на порівнянні розмірів поточних платежів за зовнішнім боргом із наявними обсягами таких ліквідних ресурсів як експортна виручка, золотовалютні резерви чи резервна позиція в Міжнародному валютному фонді.

Таким чином, підсумовуючи наведені позиції, можна зробити наступний висновок, що якісною характеристикою боргової складової бюджетної безпеки є визначення загальної платоспроможності України та стану її ліквідності. Проте, як свідчать дослідження методичних засад оцінки загальної платоспроможності України та стану її ліквідності, наведених в працях [16, 184, 208, 261], світова практика для оцінки вказаних параметрів використовує близько двох десятків показників-індикаторів та ще більшу кількість їх граничних значень. Так, А.О. Ходжаян [448] та О.В. Царук [451] відзначають, що така кількість показників-індикаторів та їх граничних значень зумовлена різноманітністю методик, які використовуються для їх розрахунку, а також специфікою застосування певних макроекономічних показників, родом державної заборгованості та джерелами її погашення.

Тому, узагальнення ключових характеристик методичних підходів щодо оцінювання рівня боргової безпеки держави дало можливість сформулювати концептуальний підхід щодо визначення сутності боргової складової бюджетної безпеки у формуванні системних положень управління бюджетною безпекою як критерієм ефективності бюджетної політики України, оскільки виконання умов боргової безпеки спрямовується на задоволення потреб держави у фінансових ресурсах із урахуванням того, що перевищення критичного рівня державної заборгованості може призвести до незворотних процесів щодо можливостей повернення боргів та їх обслуговування, до так званої «кризи ліквідності», й одновекторної економічної та політичної залежності від кредиторів [236].

Таким чином, сформульований концептуальний підхід щодо визначення сутності боргової складової бюджетної безпеки України у розробці системних основ управління бюджетною безпекою як критерієм ефективності бюджетної політики передбачає, що це головна складова бюджетної безпеки, основу якої

формує структура державного та гарантованого державою боргу, яку поділяють на внутрішні або зовнішні державні запозичення із урахуванням суми витрат, пов'язаних із погашенням, обслуговуванням та управлінням боргом, достатньої для інформаційного і нормативно-правового забезпечення платоспроможності України та її стану ліквідності, що дозволить розробити і розвинути соціально-економічну концепцію боргової стратегії держави.

Ключові положення сформульованого в дисертації авторського підходу до розуміння сутності поняття «боргова безпека» є теоретико-методологічним підґрунтям до визначення головних факторів, які впливають на забезпечення сучасного боргового стану України, що, в свою чергу, сприятиме формуванню механізму забезпечення боргової безпеки України як однієї з концептуальних основ розроблення системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України (рис. 2.14).

Рисунок 2.14 – Фактори, які впливають на забезпечення сучасного боргового стану України (джерело: класифіковано на засадах узагальнення [59, 150, 373, 451])

Окрім, визначення факторів, котрі впливають на забезпечення сучасного боргового стану держави, що, в свою чергу, сприятиме формуванню механізму забезпечення боргової складової бюджетної безпеки України, слід акцентувати увагу на тому, що така кількість показників-індикаторів й їх граничних значень, яка зумовлена різноманітністю методик, що використовуються для розрахунку, специфікою застосування певних макроекономічних показників, класифікацією державних запозичень та джерелами її погашення, не сприяє їх систематизації та формуванню комплексного підходу до оцінювання рівня боргової безпеки.

Тому, на нашу думку, оскільки боргова складова бюджетної безпеки є складним і суперечливим явищем, а чинним законодавством досі не визначено угодженої та збалансованої структури боргових показників-індикаторів або їх граничних значень і не розроблено комплексного підходу до оцінювання рівня боргової безпеки в роботі запропоновано дослідити показники-індикатори та їх граничні значення, які сформовані фахівцями Міжнародного валютного фонду [288], Світового банку [378], Міністерства економічного розвитку та торгівлі України [328] із метою формулювання комплексного підходу щодо кількісного обґрунтування навантаження, що є одним із першочергових завдань.

Крім того, на погляд С.М. Марченко [279] та О.В. Царук [450], проблема полягає ще в тому, що система показників-індикаторів та їх граничних значень, яка підходить для оцінювання рівня боргової складової бюджетної безпеки однієї групи країн, може не підійти іншій, бо рекомендовані показники-індикатори і їх граничні значення різняться як на національному, так і світовому рівні.

Відштовхуючись від цього, буде здійснена спроба на основі отриманих результатів під час проведення аналізу існуючих показників-індикаторів або їх граничних значень, які розроблені вченими як зарубіжних, так й національних фінансових інститутів, систематизувати методичні підходи щодо оцінювання рівня боргової безпеки, що дозволить брати участь в обґрунтовані підходу щодо формування переліку пріоритетних показників-індикаторів оцінювання рівня фінансової безпеки національної економіки за складовими як концептуальної основи розроблення системи державного управління фінансовою складовою

економічної безпеки національної економіки України, що й буде виконано в наступних розділах роботи.

Якщо досліджувати рекомендовані показники-індикатори та їх граничні значення, котрі сформульовані фахівцями як міжнародних, так й національних фінансових інститутів, то слід починати із системи міжнародних стандартів оцінювання рівня боргової складової бюджетної безпеки держави за назвою «Статистика зовнішнього боргу: керівництво для укладачів та користувачів», підготовлена під егідою Міжнародного валютного фонду [288], що наведено в додатку Е, табл. Е.1. Як відомо, підготовка основи кількісного обґрунтування боргового навантаження під керівництвом Міжнародного валютного фонду за назвою «Статистика зовнішнього боргу: керівництво для користувачів» почалася в 1999 році, яка заснована на досвіді, накопиченому в міжнародних валютно-кредитних та фінансових організаціях.

Отже, розглянута методика оцінювання рівня боргового навантаження, яка складена фахівцями Міжнародного валютного фонду, виконана на засадах системного підходу з використанням розрахункових показників-індикаторів, які характеризують здатність держави, юридичної чи фізичної особи своєчасно та в повному обсязі виконувати свої платіжні зобов'язання як платоспроможність, ліквідність, заборгованість державного, фінансового та приватного секторів, але в цій ситуації, як вже було зазначено вище, система показників-індикаторів, що підходять для оцінювання рівня боргової безпеки однієї групи країни, може не підійти іншій, бо вони різняться як на національному, так світовому рівні.

Тому, на нашу думку, слід акцентувати увагу на розробці класифікації критеріїв оцінювання ступеня боргової залежності держави залежно від того, до якої групи країн в світовій економіці належить національна економіка, яка досліджується, то це держава із високим рівнем зовнішньої заборгованості, держава з середньою величиною зовнішнього боргу чи держава з найменшою зовнішньою заборгованістю, на основі якої буде аналізуватися рівень боргової безпеки України за допомогою запропонованої структури боргових показників-індикаторів, яка складена фахівцями Міжнародного валютного фонду.

Ця пропозиція стосується й моделі складеної фахівцями Світового банку [378], однак розробники даної системи оцінювання стану боргової залежності удосконалили її таким чином, як вони відзначили, розрахункові показники-індикатори оцінювання рівня боргової безпеки слід обмежувати пороговими чи граничними значеннями оптимального рівня заборгованості, бо до певного часу ситуація з борговим навантаженням на економіку країни може перебувати під державним контролем, однак перевищення меж призведе до поглиблення або створення кризових явищ в економіці держави, тобто модель Світового банку сформульована на основі порогового підходу, що порівнює фактичні показники боргової безпеки країни з пороговими значеннями, вектор і ступінь відхилення від яких і визначає рівень боргового навантаження (додаток Е, табл. Е.2).

Наприклад, оцінити безпечність держави за рівнем заборгованості можна шляхом експертних оцінок, порівнюючи розрахункові показники-індикатори з їх граничними значеннями, які використовуються у відповідності з методикою Світового банку. Якщо хоча б один із індикаторів перевищує критичний рівень – 80 % поточної вартості погашення заборгованості до валового національного доходу або 220 % поточної вартості погашення державної заборгованості щодо експортного потенціалу, то держава відноситься до категорій із надмірною заборгованістю. Втім, коли критичного рівня не досягнуто, але співвідношення складає 3/5 показника, тобто 48 % поточної вартості погашення заборгованості щодо валового національного доходу або 132 % поточної вартості погашення заборгованості до експортного потенціалу, країна відноситься до категорій з помірною державною заборгованістю. Якщо ж, обидва співвідношення менші за 3/5 критичного значення, то рівень заборгованості вважається низьким.

Незважаючи на розглянуті методичні підходи до оцінювання боргового навантаження на економіку, зокрема, методика оцінювання боргової складової бюджетної безпеки за назвою «Статистика зовнішнього боргу: керівництво для укладачів та користувачів», розроблену фахівцями Міжнародного валютного фонду на засадах системного підходу, і мінімальну стандартну модель, складену фахівцями Світового банку на положеннях порогового підходу, в Україні вже

зроблено важливий крок до систематизації методичних підходів до оцінювання рівня боргової складової бюджетної безпеки. Згідно із Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі «Про затвердження Методичних рекомендацій до розрахунку рівня економічної безпеки України» [301] № 1277 від 29.10.2013 затверджено рекомендації до розрахунку економічної безпеки країни (табл. 2.4).

Таблиця 2.4 – Перелік показників-індикаторів та джерел вхідної інформації за складовими економічної безпеки (джерело: складено та систематизовано за даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [328])

Найменування показника-індикатора	Порядок розрахунку індикатора	Джерело вхідної інформації
1	2	3
1. Відношення державного та гарантованого державою боргу до валового внутрішнього продукту, %	обсяг державного та гарантованого боргу, млн. грн. / валовий внутрішній продукт, млн. грн. $\times 100$	Статистичні матеріали по стану державного боргу України [Електронний ресурс]: Міністерство фінансів України. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/public/h/archive/main?cat_id=325755
2. Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до валового внутрішнього продукту, %	обсяг валового зовнішнього боргу, млн. дол. \times середній курс гривні до долара / валовий внутрішній продукт, млн. грн. $\times 100$	Валовий зовнішній борг України [Електронний ресурс]: Національний банк України. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/Середній курс гривні [Електронний ресурс]: Національний банк України. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44446
3. Відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу, %	обсяг офіційних резервних активів, млн. дол. США / обсяг валового зовнішнього боргу, млн. дол. США $\times 100$	Огляд депозитних корпорацій [Електронний ресурс]: Національний банк України. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44579 Валовий зовнішній борг України [Електронний ресурс]: Національний банк України. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44466

Продовження таблиці 2.4

1	2	3
4. Відношення дефіциту / профіциту державного бюджету до валового внутрішнього продукту, %	дефіцит державного бюджету, млн. грн. / валовий внутрішній продукт, млн. грн. $\times 100$	Показники виконання Державного бюджету України [Електронний ресурс]: Міністерство фінансів України. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publication/archive/main?cat_id=77643
5. Рівень перерозподілу валового внутрішнього продукту через зведений бюджет, %	доходи зведеного бюджету, млн. грн. / валовий внутрішній продукт, млн. грн. $\times 100$	World economic outlook [Електронний ресурс]: Міжнародний валютний фонд. – Режим доступу: http://www.imf.org/external/ns/cs.aspx?id
6. Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету, %	(обслуговування державного боргу, млн. грн. + погашення державного боргу, млн. грн.) / доходи державного бюджету, млн. грн. $\times 100$	Показники виконання Державного бюджету України [Електронний ресурс]: Міністерство фінансів України. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publication/archive/main?cat_id=77643

Отже, щоб оцінити рівень боргового навантаження на стан національної економіки України за 2006-2015 роки, в дисертаційній роботі за допомогою переліку основних показників-індикаторів оцінювання рівня боргової безпеки держави проаналізовано вплив їх динаміки на залежність від внутрішніх або зовнішніх запозичень і визначено ключові проблеми управління рівнем боргової складової бюджетної безпеки, які перешкоджають зменшенню негативного впливу боргового тягаря на економіку України (табл. 2.5).

Таблиця 2.5 – Динаміка рівня боргового навантаження на стан економіки України за 2007-2016 роки, % (джерело: систематизовано та розраховано за даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [328])

Роки	Відношення державного та гарантованого державою боргу до ВВП, %		Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП країни, %		Відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу країни, %		Відношення дефіциту державного бюджету до ВВП, %	
	індикатор	темپ приросту, %	індикатор	темп приросту, %	індикатор	темп приросту, %	індикатор	темп приросту, %
2007	15,5	-	45,4	-	40,8	-	- 9,8	-
2008	12,4	- 20,0	51,5	+ 13,4	31,3	- 23,3	- 12,5	+ 27,6
2009	20,2	+ 62,9	56,6	+ 9,9	26,6	- 15,0	- 35,5	+ 184,0
2010	35,5	+ 75,7	57,7	+ 1,9	30,4	+ 14,3	- 64,4	+ 81,4
2011	39,6	+ 11,5	88,4	+ 53,2	25,7	- 15,5	- 23,6	- 63,4
2012	35,7	- 9,8	86,8	- 1,8	18,8	- 26,8	- 53,5	+ 126,6
2013	36,6	+ 2,5	76,5	- 11,9	15,5	- 17,6	- 64,7	+ 20,9
2014	40,4	+ 10,4	77,3	+ 1,1	6,8	- 56,1	- 78,1	+ 20,7
2015	69,3	+ 71,5	78,8	+ 1,9	11,2	+ 64,7	- 45,6	- 41,6
2016	79,7	+ 15,0	96,2	+ 22,1	10,8	- 3,6	- 10,5	- 77,0

Але, слід зазначити, що методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України охоплюють всі структури безпеки національної економіки, зокрема, боргову складову бюджетної безпеки на основі факторного підходу, тому оцінювання боргового навантаження на національну економіку враховує кілька показників-індикаторів економічного розвитку як відношення державного і гарантованого державою боргу до валового внутрішнього продукту, відношення валового зовнішнього боргу до валового внутрішнього продукту, відношення дефіциту і профіциту бюджету до валового внутрішнього продукту, дефіциту і профіциту бюджетних та позабюджетних фондів загальнодержавного управління до валового внутрішнього продукту, що вибірково характеризують стан внутрішнього ринку та акцентують увагу на потенціальних можливостях внутрішнього ринку, бо порівнюємо показники-індикатори тільки з ключовим фактором, який має найбільший вплив на стан боргової залежності держави,

тобто з валовим внутрішнім продуктом, проте не з національним доходом як одним з основних макроекономічних показників стану національних рахунків, тому необхідно не забувати про можливості у сфері вільної торгівлі, сприяння гармонійному розвитку або розширенню світової торгівлі шляхом усунення бар'єрів в інвестуванні, отже, про європейський вектор зовнішньої політики, ефективна реалізація котрого буде залежати від критеріїв оцінки можливостей зовнішньоекономічного потенціалу суб'єктів господарської діяльності [236].

У зв'язку із тим, що жодний із вищерозглянутих та проаналізованих як світових, зокрема, методик оцінки ступеня боргової залежності держави, які складені фахівцями Міжнародного валютного фонду та Світового банку, так й національних, зокрема, Методичні рекомендації до розрахунку рівня складових економічної безпеки України, які сформульовані Міністерством економічного розвитку і торгівлі України, методичних підходів до оцінювання рівня боргової безпеки країни не можна вважати досконалим, тому в дисертації акцентовано на необхідності створення підходу щодо формування переліку пріоритетних показників-індикаторів оцінки рівня фінансової безпеки економіки України за складовими як концептуальної основи розробки системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України, що й буде виконано під час наступних етапів наукового дослідження.

На нашу думку, зараз це дійсно необхідно, бо після аналізу сучасного боргового стану зрозуміло, що поточна економічна ситуація характеризується загрозливим зростанням боргового навантаження на економіку України, що виступає одним із факторів гальмування сталого економічного розвитку. Так, Н.Я. Кравчук [223] та О.Д. Рожко [373] відзначають, що головними причинами збільшення обсягу державного боргу в 2014-2016 роках стали:

безпрецедентна політична криза, анексія Автономної Республіки Крим та тривалий військовий конфлікт на сході країни;

економічна рецесія, викликана перегрупуванням економічних зав'язків з міжнародними партнерами, та руйнуванням інфраструктури чи промислових об'єктів на частині території країни;

фінансування бюджетного дефіциту за рахунок державних запозичень, зростання якого обумовлене збільшенням видатків на оборону і обслуговування державного боргу;

необхідність потужної державної підтримки державних підприємств та банківських установ.

Згідно із даними Міністерства фінансів України [329], загальний обсяг державного та гарантованого державою боргу зберігає тенденцію до зростання протягом досліджуваного періоду. Протягом останніх 5 років сукупний обсяг державного боргу зріс більш ніж втричі до 1424,13 млрд. грн. (67,66 млрд. дол. США в еквіваленті). Разом із тим, обсяг внутрішнього боргу, номінований у національній валюті, за цей період збільшився до 508,15 млрд. грн. (+ 19,27 млрд. грн.). Показники зовнішнього боргу за даний же період також показали зростання на + 12 % до 43,52 млрд. дол. США. В структурі державного або гарантованого державою боргу за групами кредиторів країни найбільша частка належить власникам державних цінних паперів (35,1 %).

Це пов'язано із тим, що власне державні банки є єдиними покупцями облігацій внутрішньої державної позики на внутрішньому ринку, адже інші комерційні банки мають можливість придбавати валюту в обсязі не більше 0,1 % обсягу регулятивного капіталу за день. Втім, Національний банк України є власником близько 80 % випущених облігацій внутрішньої державної позики, тому його реальна частка в структурі внутрішніх кредиторів є значно більшою. Частка власників державних паперів на зовнішньому ринку України в загальній структурі державного боргу відповідає 29,6 % та відображає заборгованість за облігаціями зовнішньої державної позики 2006-2016 років на суму 383,16 млрд. грн. (18,28 млрд. дол. США в еквіваленті) [330].

Крім того, на нашу думку, враховуючи об'єктивне скорочення експорту, а також девальвацію національної валюти, що відповідним чином зменшило вартість частини валового внутрішнього продукту, котра виражена внутрішнім споживанням, можна говорити про падіння валового внутрішнього продукту приблизно вполовину тільки за рік. За даними Державної служби статистики

[326], за II квартал 2016 року обсяг валового внутрішнього продукту України скоротився на 17,2 %, а за IV квартал – на 14,7 % у порівнянні з показниками за аналогічні періоди попереднього року.

На погляд таких провідних вчених, як Т.П. Вахненко [57], К.В. Павлюк [333], А.І. Сухоруков і С.Т. Пиріжкова [414], якщо вдасться досягти зростання економіки національного господарства на 5-6 %, що є високим показником для країн з порівняним рівнем економічного розвитку, для відновлення докризових позицій може знадобитися більш ніж десять років, враховуючи продовження військових дій, загрозу їх ескалації та ефективність реформаторської політики.

Однак, декілька проведених за останній час заходів із реструктуризації боргових зобов'язань України та боргова політика, що стала більш виваженою, спричинили деяке зниження довіри щодо українського ринку. Як відомо, у середньостроковій стратегії управління державним боргом на 2014-2016 роки, затвердженій Постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2014 року № 320 [327], визначалися наступні планові індикатори на кінець 2014, 2015 та 2016 років відповідно: відношення обсягу державного боргу до внутрішнього валового продукту країни – на рівні не більш як 30,6 %, 30,9 % та 31 %; частка внутрішнього боргу – не менш як 50 %; середньозважений строк погашення державного боргу – не менш як 5,1, 5,3 та 5,4 року.

Для довідки, за результатами 2016 року названі показники набули таких значень: відношення загального обсягу державного боргу щодо внутрішнього валового продукту – 96 %, частка внутрішнього боргу – 44 %, середньозважений строк до погашення державного боргу країни – 4,8 року [326]. Різка зміна умов сталого економічного розвитку та посилення необхідності у нових державних запозиченнях зумовили прийняття заходів з регулювання заборгованості.

Тому, в квітні 2016 року за пропозицією Міністерства фінансів України [329] на засіданні Уряду затверджено перелік зовнішніх боргових зобов'язань щодо яких планується здійснення правочинів стосовно зміни умов запозичень та надано настанови для вжиття заходів учасниками процесу реструктуризації. Правочини стосовно зміни умови запозичень повинні забезпечити виконання

Україною трьох кількісних зобов'язань перед Міжнародним валютним фондом [288] щодо досягнення конкретних показників, а саме:

заощадження на платежах за борговими зобов'язаннями, гарантованих державою, та суб'єктів господарської діяльності державного сектору економіки на суму 15 млрд. дол. США за період реалізації програми;

забезпечення до 2020 року співвідношення державний борг / валовий внутрішній продукт країни на рівні не вище ніж 71 % від валового внутрішнього продукту та підтримання потреб у фінансуванні бюджету країни за борговими операціями в середньому на рівні 10 % від валового внутрішнього продукту, максимум 12 % від валового внутрішнього продукту в 2019-2025 роках.

Також, за результатом перемовин Міністерства фінансів України [329] із Комітетом зовнішніх приватних кредиторів на чолі із Franklin Templeton 27 серпня 2016 року була підписана угода із приводу реструктуризації частини зовнішнього державного боргу України. Серед положень вищеназваної угоди з реструктуризації містяться такі: зниження основної суми боргу на 20 % чи 3,8 млрд. дол. США; підвищення відсоткової ставки за борговими зобов'язаннями з 7,22 % до 7,75 %; зміна терміну погашення боргу (терміни перенесені з 2015-2023 років на 2019-2027 роки); емісія нових боргових паперів, ставка дохідності по яких прив'язана до темпів зростання валового внутрішнього продукту, про що зазначалося раніше.

Треба зазначити, що за оцінкою міжнародного рейтингового агентства Moody's [179], в довгостроковій перспективі збитки приватних кредиторів, які погодились на реструктуризацію, у півтора рази перевищать розмір списання, закріпленого угодою, і складуть не 20 % від номіналу євробондів як вказується в угоді про реструктуризацію, а 30-35 %.

Отже, аналізування сучасного боргового стану України за останні роки на засадах системного, порогового та факторного підходів до оцінювання рівня боргової складової бюджетної безпеки дало уявлення щодо стану її боргової залежності від внутрішніх або зовнішніх запозичень та дозволило визначити ключові проблеми управління рівнем боргової безпеки, котрі перешкоджають

систематизації методичних підходів до оцінювання рівня боргової безпеки, тобто зменшенню негативного впливу боргового навантаження на економіку.

У зв'язку із цим, щоб уникнути наслідків зростаючої заборгованості та гарантувати стабільність управління борговою складовою бюджетної безпеки як критерієм ефективності бюджетної політики, в дисертації запропоновано систему заходів щодо зменшення негативного впливу на забезпечення боргової безпеки України, що дозволить врегулювати сучасний стан боргової безпеки держави, котрі, з одного боку, призведуть щодо зменшення ризиків зовнішньоборгового фінансування, але з іншого – зроблять економіку та суб'єктів підприємницької діяльності стійкішими до негативного впливу факторів (табл. 2.6).

Таблиця 2.6 – Сукупність заходів щодо зменшення негативного впливу на забезпечення боргової безпеки України (джерело: складено та систематизовано за результатами досліджень джерел [38, 65, 209, 258, 329, 330, 346, 463])

Заходи	Економічний зміст та порядок проведення заходів щодо врегулювання стану боргової безпеки держави
1	2
Прискорення темпів накопичення міжнародних валютних резервів	<p>Нарощування міжнародних резервів країни має відбуватися відповідно до обсягів приросту валового зовнішнього боргу (істотні розбіжності можливі лише при формуванні дефіциту державного бюджету). За попередніми даними міжнародні резерви України на 01.01.2017 року становили 13 млрд. 148 млн. дол. США в еквіваленті. З початку року обсяг резервів збільшився на 75 % чи на 5 млрд. 615 млн. дол. США [329].</p> <p>Нарощуванню резервів сприяло надходження від операцій swap з іноземними банками у сумі 650,5 млн. дол. США. Ще 9,5 млн. дол. регулятор купив під час валютних аукціонів для поповнення резервів. Зростання міжнародних валютних резервів відбулося, незважаючи на необхідність здійснити платежі уряду з погашення й обслуговування державного та гарантованого державою боргу в іноземній валюті. На ці цілі витрачено 129,5 млн. дол. США, окрім платежів на користь Міжнародного валютного фонду, у тому числі 34,9 млн. дол. США на обслуговування за облігаціями зовнішньої державної позики та державними цінними паперами.</p>

Продовження таблиці 2.6

1	2
	<p>Також 55,5 млн. дол. США спрямовано на платежі Уряду та Національного банку України на користь Міжнародного валютного фонду. Крім того, в 2016 році Національний банк України проводив інтервенції для згладжування коливань на міжбанківському валютному ринку. Протягом місяця було продано 143,1 млн. дол. США: із них на аукціонах – 130,4 млн. дол. США; за адресними інтервенціями – 12,7 млн. дол. США [330]. Наразі обсяг міжнародних резервів України є достатнім для виконання зобов'язань чи поточних операцій Уряду та Національного банку України</p>
<p>Зростання обсягів національного експорту</p>	<p>Слід реалізувати комплекс заходів зовнішньоекономічної політики, спрямованих на зростання обсягів національного експорту, і стримування експансії імпорту споживчих товарів чи послуг. Зміцнення торговельного балансу й накопичення достатнього обсягу фінансових ресурсів зменшуватиме ступінь вразливості платіжного балансу до несприятливих тенденцій у сфері руху міжнародних капіталів.</p> <p>У цьому контексті треба зазначити, що правила Світової організації торгівлі не перешкоджають розвитку нормальної системи митного контролю (перекриттю каналів для «чорного» і «сірого» імпорту), а також наданню підтримки національним експортерам у формі страхування ризиків або кредитування експортних контрактів, лобіювання інтересів на політичній арені. Більш того, ці правила передбачають запровадження особливих умов оподаткування (на обмежений період часу) для молодих галузей національного господарства [346]</p>
<p>Здійснення політики регулювання доходів населення</p>	<p>Розвиток політики стрімкого зростання реальних доходів, не забезпечених зростанням реального валового внутрішнього продукту, вестиме щодо поглиблення негативного сальдо поточного рахунку платіжного балансу (через нарощування імпорту продукції), або може стати пусковим механізмом дестабілізації фінансової системи України при зменшенні нетто-надходження іноземного капіталу [209].</p> <p>Потрібно враховувати, що збільшення дефіциту бюджету України потребуватиме залучення додаткових коштів для фінансування, що може виявитися проблематичним при погіршенні кон'юнктури міжнародного ринку капіталів та зниженні довіри внутрішніх інвесторів до уряду</p>

Продовження таблиці 2.6

1	2
Недопущення підвищення номінального курсу гривні	<p>Девальвація долара на світових валютних ринках або номінальна девальвація гривні до євро, російського рубля, інших валют породжує спокусу «підтягнути» курс гривні і продемонструвати «силу». Але, з точки зору забезпечення довгострокових інтересів або гарантування стабільності в період розбалансування світових фінансових ринків, такий варіант валютно-курсової політики не є раціональним. Країна має негативне сальдо як поточного рахунку балансу, так й торговельного балансу у випадку ревальвації гривні дисбаланси наростатимуть, що небажано за передумов уповільнення динаміки надходження іноземних капіталів [38].</p> <p>Стійкий дефіцит поточного рахунку платіжного балансу є відображенням низької конкурентоспроможності вітчизняних виробників, нездатних задовольнити зростаючий внутрішній попит, завоювати ніші світового ринку. А низький обмінний курс національної валюти, як доведено, є одним із основних важелів підтримання національної конкурентоспроможності, коли держава і суб'єкти фінансового ринку не здатні задіяти інші важелі (структурні, інноваційні, зовнішньополітичні та ін.)</p>
Стимулювання розвитку внутрішнього ринку капіталів	<p>Стимулювання розвитку внутрішнього ринку капіталів підвищить зацікавленість учасників фінансового ринку України у використанні гривневих інструментів. В даному випадку корисним бути досвід інших країн з перехідною економікою або країн, що розвиваються. Після руйнівних фінансових криз кінця 1990 року уряди держав почали проводити операції, спрямовані на зниження заборгованості в іноземній валюті, або вживати заходи щодо розвитку внутрішнього ринку позикових капіталів. Найбільшого прогресу в розвитку державних внутрішніх запозичень досягли Бразилія, Китай, Мексика, Туреччина та ПАР. У країнах із ринками, котрі формуються, внутрішній ринок державних боргових зобов'язань зріс від 10,3 трлн. дол. США у 2007 році до 42,5 трлн. дол. США – на кінець 2016 року [329]</p>
Посилення контролю за фінансовим станом підприємств	<p>Посилення контролю за фінансовим станом державних підприємств-позичальників на зарубіжних ринках сприятиме їх оздоровленню. Як доведено, зовнішні позики державних підприємств генерують системні ризики.</p>

Продовження таблиці 2.6

1	2
	<p>Неспроможність суб'єктів виконати зовнішні зобов'язання із високою ймовірністю перекриє доступ до зовнішнього фінансування для інших підприємств, що зможе викликати ланцюгову реакцію корпоративних дефолтів, призвести до дестабілізації фінансової системи країни. А тому проблема обслуговування зовнішніх боргів державними установами заслуговує на найпильнішу увагу уряду</p>
<p>Запровадження нормативу адекватності капіталу</p>	<p>Використання нормативу адекватності капіталу (нормативу платоспроможності) відображає здатність банку своєчасно і в повному обсязі виконати зобов'язання за торговельними, кредитними, іншими операціями грошового характеру. Чим вище значення показника адекватності капіталу, тим більша частка ризику, що її приймають на себе власники банку, та навпаки, чим нижче значення показника, тим більша частка ризику, що її приймають на себе кредитори банку. Норматив адекватності регулятивного капіталу встановлюється щодо запобігання надмірному перекладанню банком кредитного ризику і ризику неповернення активів на кредиторів банку. Для розрахунку адекватності капіталу банку активи, котрі деталізовані до рівня об'єктів обліку, які відображаються на окремих синтетичних рахунках, поділяються на 5 груп за ступенем ризику, підсумовуються з урахуванням коефіцієнтів ризику, які складуть 0 %, 10 %, 20 %, 50 %, 100 % [258]</p>
<p>Проведення рефінансування Національним банком України довгострокових кредитів комерційних банків</p>	<p>Гроші мають випускатися в обіг під сформовані банками активи інвестиційного спрямування, котрі попереджатиме утворення девальваційного нависання зовнішньоборгових зобов'язань корпоративного сектора і сприятиме активізації інвестиційної діяльності в національній економіці. Створення дієвої системи рефінансування Національним банком країни комерційних банків має спиратися на наявність надійного забезпечення у вигляді державних цінних паперів. У цьому контексті першочергового значення набуває переорієнтація позикової діяльності уряду з зовнішнього фінансового ринку на внутрішній, поліпшення інвестиційних якостей державних облігацій та формування бази інституційних інвесторів [65]</p>

Далі увага концентрується на вдосконаленні оцінювання рівня боргової складової бюджетної безпеки країни, оскільки в процесі дослідження сучасного боргового стану України доведено, що поміж розмаїття методичних підходів щодо оцінки рівня боргової безпеки держави не вистачає ряду результативних показників-індикаторів за допомогою яких можна було б виявити та показати існуючі прогалини при визначенні рівня боргового навантаження на економіку національного господарства та запропоновано декілька таких результативних показників для використання під час оцінки боргового стану України (додаток Е, рис. Е.1).

Підсумовуючи отримані результати, можна відзначити, що дослідження систематизації методичних підходів щодо оцінювання рівня боргової складової бюджетної безпеки держави на засадах теоретико-методологічних положень таких ключових питань як визначення факторів, які впливають на формування та забезпечення боргової безпеки України, аналізування показників-індикаторів боргової безпеки та їх граничних значень як основи кількісного обґрунтування рівня боргового навантаження, оцінка сучасного боргового стану на принципах системного, порогового, факторного підходів, що дозволили визначити ключові проблеми управління борговою безпекою України, і необхідність вдосконалення оцінювання рівня боргової безпеки на основі результативних показників-індикаторів, за допомогою яких можна виявити і показати існуючі прогалини при визначенні рівня боргового навантаження на національну економіку, дало можливість сформулювати концептуальний підхід до визначення суті боргової складової в розробленні системних основ управління бюджетною безпекою як критерієм ефективності бюджетної політики держави, а на його положеннях розробити механізм забезпечення боргової складової бюджетної безпеки країни, який є одним із ключових завдань методичного підходу до формування переліку пріоритетних показників-індикаторів оцінювання рівня фінансової безпеки національної економіки України за складовими системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України (рис. 2.15).

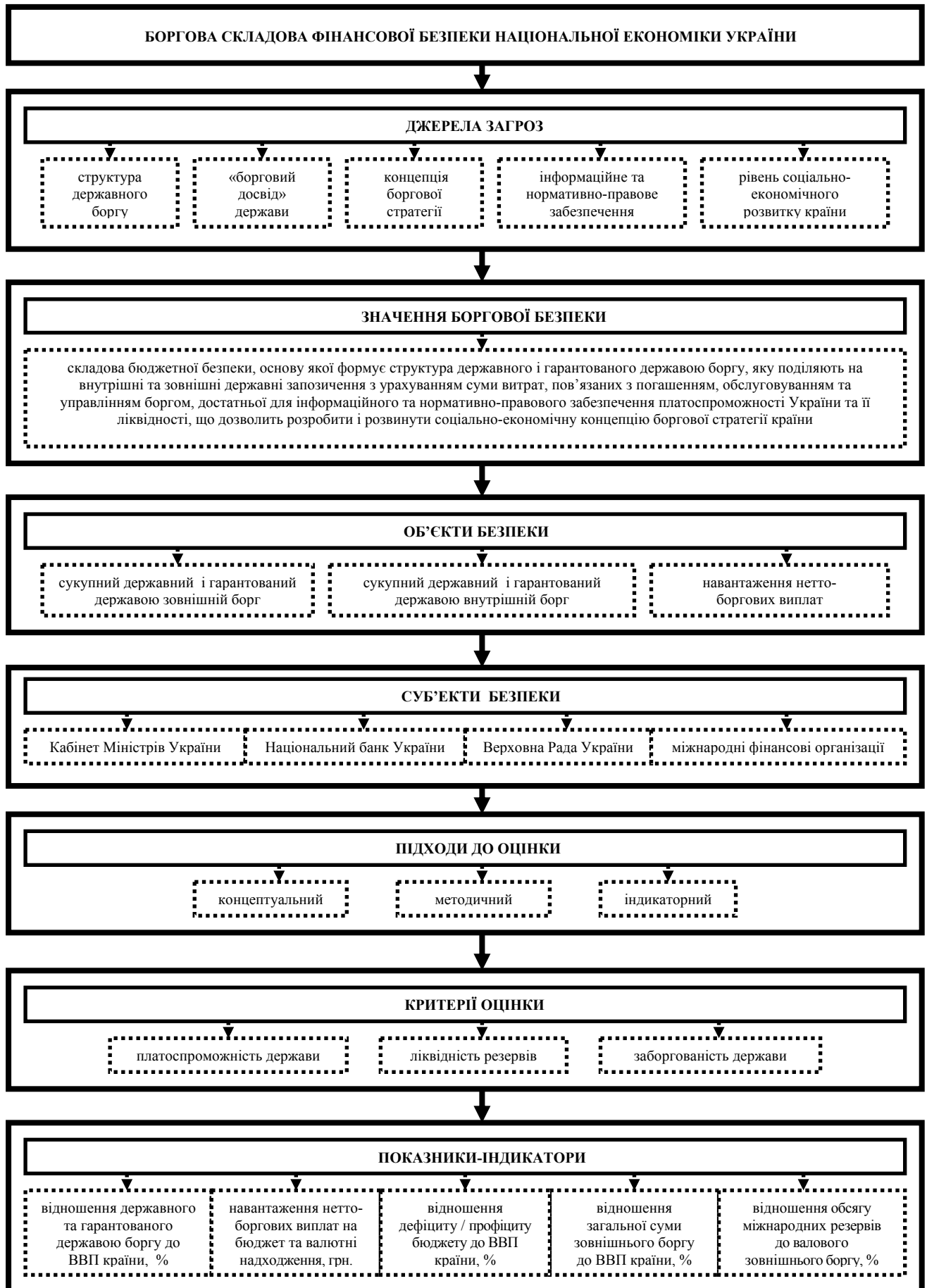

Рисунок 2.15 – Концептуальний базис механізму забезпечення боргової складової бюджетної безпеки України (джерело: авторська розробка)

Таким чином, узагальнення ключових положень систематизації підходів до оцінювання рівня боргової складової бюджетної безпеки країни дозволило сформулювати концептуальний підхід до визначення суті боргової складової в розробці системних основ управління бюджетною безпекою як індикатором ефективності бюджетної політики держави, що сприяло формуванню механізму забезпечення боргової безпеки України як однієї з концептуальних положень системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки.

ВИСНОВКИ ЗА РОЗДІЛОМ 2

1. Побудовано концептуальну модель регуляторних дій щодо становлення системного підходу з розроблення бюджетної політики України на перспективу, впровадження якої на противагу існуючим підходам, дозволило оцінити вплив функціонального аспекту формування бюджетної політики на забезпечення фінансової стабільності та соціально-економічного розвитку шляхом аналізу політики у сфері доходів бюджету, політики оптимізації бюджетних видатків, політики держави щодо управління економічними наслідками дефіциту бюджету й державного боргу, політики у сфері здійснення збалансованих міжбюджетних відносин, та обґрунтувати тактичні чи стратегічні напрями його вдосконалення при реалізації стадій бюджетного процесу.

2. Сформульовано перелік принципово важливих критеріїв фіскальної (рівень виконання бюджетних зобов'язань, величина дефіциту бюджету, обсяг ресурсів, спрямованих на обслуговування і погашення державного боргу, термін простроченої заборгованості, величина золотовалютних резервів) і стратегічної ефективності (динаміка макроекономічних показників в процесі структуризації економіки, рівень платоспроможності держави, динаміка валового внутрішнього продукту країни, рівень інфляційних процесів в економіці, динаміка валютного

курсу гривні) оцінювання реалізації бюджетної політики, дотримання яких на противагу існуючим ознакам, дозволяє щонайменше мінімізувати чи повністю ліквідувати суперечливість і невизначеність пріоритетів розвитку національної економіки України, що перешкоджає формуванню збалансованої бюджетної політики та є одним із факторів її фіскалізації.

3. Запропоновано кількісний підхід до прогнозування бюджетної політики країни, відмітною особливістю якого є те, що він рекомендує при прогнозуванні бюджетної політики України впроваджувати замість нормативного і програмно-цільового методу планування наступні кількісні методи прогнозування як аналіз часових рядів (виявлення тенденцій минулого і продовження їх в майбутньому) і каузальне й причинно-наслідкове моделювання (спроба спрогнозувати ситуацію шляхом дослідження статистичної залежності між різними факторами), якщо є підстави вважати, що діяльність у минулому мала певну тенденцію, яку можна продовжити.

4. Досліджено причинно-наслідкові зв'язки між ключовими складовими бюджетної безпеки національної економіки, котрі на відміну від проведених оцінок, визначаються змістом відтворювальних процесів суб'єктів бюджетних правовідносин, ступенем узгодженості їх інтересів, точніше функціональною детермінованістю бюджетної політики, й еквівалентністю розподілу бюджетних коштів, що дозволило виявити і систематизувати перелік реальних і потенційних джерел загроз як розбалансованість бюджету, бюрократичні процедури процесу, структурна недосконалість бюджетної системи, недоліки в системі обліку та виконання бюджету, недовіра суспільного контролю за бюджетом, відсутність довгострокової бюджетної політики та дії іноземних держав або міжнародних фінансових організацій, які перешкоджають розробці механізму забезпечення бюджетної безпеки як критерію ефективності бюджетної політики і забезпечення платоспроможності держави, і на що слід акцентувати увагу при формулюванні авторського підходу щодо розуміння значення бюджетної безпеки в досягненні стратегічних національних соціально-економічних інтересів.

5. Розроблено механізм забезпечення бюджетної безпеки як індикатор ефективності бюджетної політики та забезпечення платоспроможності держави, відмітною особливістю котрого, є впорядкування та приведення до взаємодії отриманих результатів під час оцінювання таких складових бюджетної безпеки як динаміка валового внутрішнього продукту країни, ефективність експортного потенціалу та структура міжнародної валютної ліквідності, що показало ключові проблеми в процесі забезпечення платоспроможності держави як поглиблення технологічного регресу, відновлення сировинної рецесії, відсутність структурної трансформації бюджетоутворюючих галузей, невідповідна імпортоорієнтована модель розвитку економіки, відсутність пріоритетів експортної спеціалізації держави на світовому ринку, застосування різних форм валютних обмежень, посилення інфляційного впливу на знецінення національної грошової одиниці, тобто концентруючи в собі ключові вектори життя суспільства і трансформацію грошових відносин між державою, громадянами та бізнесом у суспільні блага, масштаби яких визначають актуальність бюджетного гарантування фінансової безпеки національної економіки України.

6. Сформульовано авторський підхід щодо визначення сутності поняття «бюджетна безпека» в досягненні стратегічних соціально-економічних інтересів держави, який на противагу існуючим підходам, розглядає бюджетну безпеку як такий стан забезпечення платоспроможності країни, що передбачає інтенсивний і екстенсивний розвиток бюджетоутворюючих галузей національної економіки, знаходження перспективних сегментів ринку та їх преференційний розвиток, підвищення міжнародної валютної ліквідності на основі активізації валютної політики України у сфері міжнародних валютних відносин із метою реалізації встановленого законодавством порядку складання, розгляду, затвердження та виконання бюджетів усіх рівнів.

7. Запропоновано напрями вирішення проблеми забезпечення боргової безпеки держави, де базовими є стимулювання розвитку внутрішнього ринку капіталів, що підвищує зацікавленість учасників фінансового ринку України у використанні гривневих інструментів, і запровадження нормативу адекватності

капіталу чи нормативу платоспроможності, що відображає здатність суб'єктів реального сектору країни своєчасно і в повному обсязі виконати зобов'язання за операціями грошового характеру, які відрізняються тим, що їх дотримання та виконання призведе до зменшення ризиків зовнішньоборгового фінансування і зробить національну економіку значно стійкішою до впливу таких ключових факторів як структура державного боргу та «борговий досвід» країни, оскільки проведений аналіз сучасного боргового стану України за 2006-2016 роки на засадах факторного і порогового підходів до оцінювання рівня боргової безпеки країни виявив наслідки зростаючої заборгованості від внутрішніх та зовнішніх запозичень, особливо протягом останніх 5 років сукупний обсяг державного боргу зріс більш ніж втричі до 1424,13 млрд. грн. (67,66 млрд. дол. США), і визначив основні проблеми управління борговою складовою бюджетної безпеки як критерієм ефективності бюджетної політики, які перешкоджають зменшенню негативного впливу боргового навантаження на економіку України.

8. Сформовано перелік результативних показників-індикаторів відносно оцінювання рівня боргового стану України, який містить, зокрема навантаження нетто-боргових виплат на бюджет та валютні надходження, співвідношення державного боргу та грошової маси, співвідношення міжнародних резервів та зовнішнього боргу, співвідношення валютних резервів та короткострокових зовнішніх зобов'язань, які поміж розмаїття методичних підходів до оцінювання рівня боргової безпеки держави, виявили та показали ключові прогалини при визначенні рівня боргового навантаження на економіку України, оскільки, як доведено, що перевищення критичного рівня державної заборгованості може призвести до незворотних процесів щодо можливостей повернення боргів та їх обслуговування, до так званої «кризи ліквідності», і одновекторної економічної та політичної залежності від кредиторів.

9. Розроблено механізм забезпечення боргової безпеки України, який на відміну від існуючих, є підґрунтям методичного підходу щодо формування переліку пріоритетних показників-індикаторів оцінювання рівня фінансової безпеки національної економіки України за складовими, що є концептуальною

основою розроблення системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України, і висвітлює визначення факторів, які вплинули на забезпечення боргової безпеки країни, аналізування показників-індикаторів боргової безпеки держави та їх граничних значень як основи кількісного обґрунтування рівня боргового навантаження, оцінювання сучасного боргового стану України на принципах факторного та порогового підходів, що дозволило визначити проблеми управління борговою складовою бюджетної безпеки держави, та необхідність вдосконалення оцінювання рівня боргової безпеки України на основі результативних показників-індикаторів за допомогою яких виявлено та показано ключові прогалини при визначенні рівня боргового навантаження на економіку, що й дало можливість стверджувати про доцільність його використання.

Результати розділу 2 висвітлено у таких працях автора [1; 3; 6-8; 12-13; 15; 18-19; 22-23; 28; 32-33; 37], наведених у **Додатку Н**.

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
БАНКІВСЬКОЇ БЕЗПЕКИ В КОНТЕКСТІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
ФІНАНСОВОЮ БЕЗПЕКОЮ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

3.1 Ключові пріоритети інституційного забезпечення грошово-кредитної політики держави на сучасному етапі економічних реформ

З точки зору пріоритетів формування механізму забезпечення банківської безпеки України як основи підвищення доходності суб'єктів господарювання, успіх реалізації стратегічних принципів грошово-кредитної політики в контексті банківської та валютної криз і забезпечення її позитивного впливу на розвиток національного господарства багато в чому залежать від скоординованості дій державних регуляторів як на рівні системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України, так й на рівні прийняття тактичних операційних рішень.

Як відомо, розгортання кризових явищ в українській економіці виявило гострі кути та проблемні питання в реалізації стратегічних принципів грошово-кредитної політики в контексті банківської та валютної криз, які знижують її ефективність як інструмента політики макростабілізації і розвитку національного господарства. Крім того, навіть, сформовані основні складові інституційного забезпечення грошово-кредитної політики держави та впроваджений сучасний інструментарій грошово-кредитної політики Національного банку України [330] характеризується досить низькою ефективністю.

Також дискусійним залишається питання щодо забезпечення ефективності в досягненні стратегічних принципів грошово-кредитної політики в контексті банківської чи валютної кризи, ефективності використання її інструментів та адекватності цих інструментів існуючим економічним умовам. Стрибкоподібні

зміни валютного курсу, значні інфляційні очікування, високі процентні ставки є наслідком низької ефективності реалізації системи державного управління грошово-кредитною політикою України. У зв'язку з цим, перед даним науковим дослідженням постає важливе завдання – формування механізму забезпечення банківської безпеки як основи підвищення доходності суб'єктів господарювання, який є однією із концептуальних положень розроблення системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки економіки України.

Вагомим дослідницьким внеском у формуванні механізму забезпечення банківської безпеки як основи підвищення доходності суб'єктів господарської діяльності є результати В.В. Батрименко [18], О.А. Кириченка, С.В. Мелесика [196], М.І. Макаренка, І.І. Д'яконової, Ф.О. Журавкі [273], І.А. Нідзельської [311], А.І. Сухорукова, С.Т. Пиріжкової [414], В.М. Опаріна, С.В. Львовчкіна [436]. Але, суттєве значення для дослідження реалізації стратегічних принципів грошово-кредитної політики в контексті банківської або валютної криз має внесок таких закордонних класиків економічної думки як Дж. Кейнса [192], І. Фішера [124], М. Фрідмена [442], Дж. Хікса [48] та ін.

Звісно, щоб сформулювати ефективний механізм забезпечення банківської безпеки держави як основи підвищення доходності суб'єктів національного господарства потрібно спочатку дослідити теоретико-методологічні положення реалізації стратегічних принципів грошово-кредитної політики країни в контексті банківської і валютної криз. На нашу думку, під грошово-кредитною політикою розуміють комплекс взаємозв'язаних та скоординованих на досягнення певних цілей заходів щодо регулювання грошового ринку, які проводить держава через свій центральний банк.

Так, деякі експерти [237] відносять до стратегічних принципів грошово-кредитної політики будь-які заходи держави, котрі стосуються грошової сфери, включаючи й ті, які здійснюються без участі центрального банку. Наприклад, це заходи, які спрямовані на зміну рівня оподаткування, структури бюджетних видатків тощо. Проте такий підхід надто широкий і не дає можливості виявити специфіку політики і використати властиві їй механізми з найбільшим ефектом.

Однак, існують й надто вузькі тлумачення грошово-кредитної політики, наприклад, як сукупності заходів держави щодо забезпечення оптимального валютного курсу [473]. За такого підходу сутність грошово-кредитної політики зводиться до одного із можливих варіантів розвитку регулятивного процесу, коли за тактичну ціль політики вибирається стабілізація валютного курсу. Інші можливі варіанти його розвитку залишаються поза увагою, що істотно збіднює механізм та результативність грошово-кредитної політики України.

У зв'язку з цим, за висновком провідних українських економістів як М.І. Макаренка та І.І. Д'яконової [273], найбільш прийнятним є визначення, котре відносить до стратегічних принципів грошово-кредитної політики ті заходи і дії регулятивного характеру, які здійснюються безпосередньо центральним банком чи за його участю і реалізуються через грошовий ринок у всіх його різновидах, включаючи валютний. У такому трактуванні грошово-кредитна політика країни виступає як системний або організаційно-оформлений регулятивний механізм зі своїми цілями, інструментами та роллю у розробленні системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України, що є головним завданням цієї наукової роботи.

У сучасній системі поглядів на цю проблему окреслюється, як правило, два підходи до розуміння проблеми реалізації стратегічних принципів грошово-кредитної політики в контексті банківської та валютної криз – кейнсіанський і монетаристський (табл. 3.1). Кейнсіанський підхід [58] до визначення сутності цього актуального питання виходить із того, що ринковій економіці властива розбалансованість та нерівномірність відтворювального процесу, що зумовлює низьку ефективність монетарних факторів регулювання особливо на коротких часових інтервалах і вимагає більш прямого та потужного втручання держави в процеси, зокрема через механізм фіскально-бюджетної політики.

Проте, представники сучасного монетаризму [442] відновили ключову ідею класичної теорії про здатність ринкової економіки до саморегулювання і на цій підставі в центр уваги знову поставили монетарну політику. Практичні рекомендації представників монетаризму зводяться, передусім, до проведення

жорсткої монетарної політики в основу якої потрібне брати сформульоване М. Фрідманом [442] «грошове правило» і максимального обмеження прямого та адміністративного втручання у процеси суспільного відтворення, лібералізації ринку, підприємницької діяльності тощо.

Таблиця 3.1 – Генезис підходів до розуміння проблеми реалізації стратегічних принципів грошово-кредитної політики (джерело: систематизовано на засадах узагальнення [124, 192, 442])

Категорія	Підходи	
	кейнсіанський	монетаристський
Грошово-кредитна політика	<p>Дж.М. Кейнс стверджував, що економіка може надовго «зависнути» у стані заниженого випуску або безробіття, бо механізм відновлення повного використання ресурсів робочої сили та матеріально-речового капіталу діє недосконало. Вихід із цього становища він вбачав у державному втручанні для підвищення сукупного попиту, а інструментом втручання – це грошово-кредитні важелі економіки. Вирішального значення у структурі сукупного попиту кейнсіанська теорія надає інвестиційному. На інвестиції найсильніший вплив має відсоткова ставка, бо вона є витратами на отримання кредиту для фінансування рішень. Отже, використовуючи методи грошово-кредитної політики, країна має можливість впливати на рівень відсоткової ставки, а через неї – на рівень інвестицій, забезпечуючи таким способом повне використання ресурсів</p>	<p>Монетаристи впевнені, що ринкова економіка є стійкою і ринковий механізм забезпечує самостійне відновлення економічної рівноваги. Вирішальне значення в розвитку виробництва, на їхню думку, належить грошам. Згідно з цією точкою зору, на швидкість обігу грошей впливає очікуваний рівень інфляції та відсоткова ставка. Крім цього, монетаристи виявили зв'язок між зростанням грошової маси, реального та номінального валового внутрішнього продукту, що дає можливість через зміну темпів зростання грошей впливати на виробництво. На їхню думку, головним об'єктом регулювання має бути не відсоткова ставка, а темпи зростання грошей. Тому центральний банк має проводити передбачувану політику і забезпечувати зростання грошової маси</p>

Аналіз визначень наведених українськими вченими або експертами та визначень існуючих у нормативно-правових актах дозволяє зробити висновок про те, що реалізація стратегічних принципів грошово-кредитної політики в контексті банківської або валютної криз є багатоплановим суспільним явищем, котре характеризується різними сутнісними ознаками або формами прояву та зумовлюється відсутністю консенсусного визначення цього поняття.

Отже, щоб конкретизувати сутність цієї економічної категорії в процесі формування механізму забезпечення банківської безпеки України як складової підвищення доходності суб'єктів господарювання в дисертації запропоновано відійти від багатоаспектного до консенсусного підходу до розуміння проблем реалізації принципів грошово-кредитної політики в контексті криз.

Тому в роботі сформульовано консенсусний підхід до визначення сутності поняття «грошово-кредитна політика» із урахуванням особливостей кожного з розглянутих підходів, що передбачає: «грошово-кредитна політика – комплекс взаємопов'язаних та скоординованих заходів держави регулятивного характеру, котрі здійснюються безпосередньо Національним банком України або за його участю, і реалізуються через складові механізму фіскально-бюджетної політики за рахунок операційних важелів, дотримуючись при цьому середньострокових орієнтирів, забезпечуючи прозорість політики країни, поєднуючи незалежність у виконанні головної конституційної функції з узгодженістю дій інших органів державної влади» [237, с. 79].

Як вже зазначалось, вирішальна роль у розробці та реалізації грошово-кредитної політики належить Національному банку України, оскільки він несе відповідальність перед суспільством за стан монетарної сфери. Як передбачено ст. 100 Конституцією України Рада Національного банку самостійно розробляє засади грошово-кредитної політики й здійснює контроль за проведенням [215]. Під час дослідження та узагальнення джерел [158, 263] систематизовано засади грошово-кредитної політики Національного банку України для виявлення таких суперечливих дій, які зможуть вплинути на реалізацію стратегічних принципів грошово-кредитної політики в контексті криз, та на що потрібно акцентувати

увагу при формуванні механізму забезпечення банківської безпеки України як основи підвищення доходності суб'єктів господарювання (додаток Ж, рис. Ж.1).

Втім, ефективна реалізація основних стратегічних принципів грошово-кредитної політики в процесі формування механізму забезпечення банківської безпеки як основи підвищення доходності суб'єктів господарювання залежить від динаміки показників грошово-кредитної політики Національного банку, які характеризують монетарну діяльність центрального банку. Тому, в дослідженні наведено та проаналізовано балансовий звіт Національного банку України за 2009-2016 роки (табл. 3.2; 3.3; 3.4).

Таблиця 3.2 – Балансовий звіт Національного банку України за 2009-2016 роки, млрд. грн. (джерело: складено і систематизовано за даними Національного банку України [330])

Назва показника	Роки							
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Активи:								
Монетарне золото і СПЗ	4144	5942	7254	8202	9252	8021	14426	19789
Готівкові кошти та депозити	115327	98020	122401	101454	60562	58148	17340	165296
Цінні папери, крім акцій	135888	165352	206362	225187	233830	254593	418771	575586
Акції та інші форми участі в капіталі	187	217	219	234	400	554	559	334
Кредити	72632	91332	78650	78222	82520	82808	126099	117888
Інша дебіторська заборгованість	20159	18144	31604	29152	31261	17759	32042	114402
Нефінансові активи	7790	9249	10233	10965	12284	11757	14448	13814
Усього	356128	388257	456721	453416	430108	433639	623683	1008994
Пасиви:								
Готівкові кошти, випущені в обіг	167538	170536	200092	209565	222786	261870	304811	308237
Депозити	85039	91944	124999	120787	91904	82893	107819	324213
Цінні папери, крім акцій	2809	3421	9441	5529	334	3126	19609	89845

Продовження таблиці 3.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Інша кредиторська заборгованість	2713	16271	17187	17699	17156	16622	47079	91700
СПЗ, отримані в порядку розподілення	1015	1020	999	1002	1001	1006	1861	2709
Акції та інші форми участі в капіталі	97905	105005	104002	98838	96928	68122	142505	161007
Усього	356128	388257	456721	453416	430108	433639	623683	1008994

Таблиця 3.3 – Динаміка активів грошово-кредитної політики Національного банку України за 2009-2016 роки, % (джерело: систематизовано і розраховано за даними Національного банку України [330])

Назва показника	Роки							
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Активи:								
Монетарне золото і СПЗ	-	143,4	122,1	113,1	112,8	86,7	179,9	137,2
Готівкові кошти та депозити	-	85,0	124,9	82,9	59,7	96,0	29,8	953,3
Цінні папери, крім акцій	-	121,7	124,8	109,1	103,8	108,9	164,5	137,4
Акції та інші форми участі в капіталі	-	116,0	100,9	106,8	170,9	138,5	100,9	59,7
Кредити	-	125,7	86,1	99,5	105,5	100,3	152,3	93,5
Інша дебіторська заборгованість	-	90,0	174,2	92,2	107,2	56,8	180,4	357,0
Нефінансові активи	-	118,7	110,7	107,2	112,0	95,7	122,9	95,6
Усього активів	-	110,6	117,6	99,3	94,9	100,8	143,8	161,8

Таблиця 3.4 – Динаміка пасивів грошово-кредитної політики Національного банку України за 2009-2016 роки, % (джерело: систематизовано і розраховано за даними Національного банку України [330])

Назва показника	Роки							
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Пасиви:								
Готівкові кошти, випущені в обіг	-	101,8	117,3	104,7	106,3	117,5	116,4	101,1
Депозити	-	108,1	136,0	96,6	76,1	90,2	130,1	301,0
Цінні папери, крім акцій	-	121,8	276,0	58,6	6,0	935,9	627,3	458,2
Інша кредиторська заборгованість	-	599,7	105,6	103,0	96,9	96,8	283,2	194,8
СПЗ, отримані в порядку розподілення	-	100,5	97,9	100,3	99,9	100,5	185,0	145,6
Акції та інші форми участі в капіталі	-	107,3	99,0	95,0	98,1	70,3	209,2	113,0
Усього пасивів	-	109,0	117,6	99,3	94,9	100,8	143,8	161,8

Таким чином, щоб підвести результати діяльності Національного банку України за 2009-2016 роки (табл. 3.2) і оцінити вплив динаміки показників його грошово-кредитної політики за останні 8 років (табл. 3.3; 3.4) на формування механізму забезпечення банківської безпеки України як складової підвищення доходності суб'єктів господарювання в процесі розробки системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки, в роботі запропоновано розрахувати середньорічний темп зростання і приросту показників грошово-кредитної політики Національного банку України за рахунок середньогеометричного статистичного методу (табл. 3.5; 3.6).

Таблиця 3.5 – Середньорічний темп зростання та приросту активів грошово-кредитної політики Національного банку України за 2009-2016 роки, % (джерело: складено та розраховано за даними Національного банку України [330])

Показники	Середньорічний темп приросту, %
Активи:	
Монетарне золото та СПЗ	+ 25,0
Готівкові кошти та депозити	+ 5,3
Цінні папери, крім акцій	+ 22,9
Акції та інші форми участі в капіталі	+ 8,6
Кредити	+ 7,1
Інша дебіторська заборгованість	+ 28,1
Нефінансові активи	+ 8,5
Усього активів	+ 16,3

Як видно з таблиці 3.5 заходи, які впроваджено та реалізовано в процесі функціонування Національного банку України за 2009-2016 роки, мали в цілому позитивний вплив на реалізацію стратегічних принципів грошово-кредитної політики України в контексті банківської та валютної кризи результатом чого є середньорічний темп приросту наступних активів грошово-кредитної політики Національного банку України [330] за 2009-2016 роки як монетарного золото та СПЗ на + 25,0 %, цінних паперів на + 22,9 %, готівкових коштів та депозитів на + 5,3 %, кредитів на + 7,1 %, іншої дебіторської заборгованості на + 28,1 %, нефінансових активів на + 8,5 %.

Таблиця 3.6 – Середньорічний темп зростання та приросту пасивів грошово-кредитної політики Національного банку України за 2009-2016 роки, % (джерело: складено і розраховано за даними Національного банку України [330])

Показники	Середньорічний темп приросту, %
Пасиви:	
Готівкові кошти, випущені в обіг	+ 9,0
Депозити	+ 21,0
Цінні папери, крім акцій	+ 63,9
Інша кредиторська заборгованість	+ 65,3
СПЗ, отримані в порядку розподілення	+ 15,0
Акції та інші форми участі в капіталі	+ 7,4
Усього пасивів	+ 16,0

Втім, як свідчать зроблені в роботі розрахунки за даними Національного банку України [330] за 2009-2016 роки, відбувався не лише середньорічний темп приросту активів грошово-кредитної політики Національного банку України за 2009-2016 роки, однак і значне зростання пасивів, зокрема готівкових коштів, випущених в обіг на + 9,0 %, депозитів на + 21,0 %, цінних паперів на + 63,9 %, іншої кредиторської заборгованості на + 65,3 %, СПЗ, отриманих в порядку розподілення на + 15,0 %, акцій та інших форм участі в капіталі на + 7,4 %, що необхідно враховувати при формуванні механізму забезпечення банківської безпеки як основи підвищення доходності суб'єктів господарювання, оскільки за допомогою пасивних операцій Національного банку України формуються ресурси банків, які потрібні понад власний капітал для забезпечення нормальної

банківської діяльності, підтримання ліквідності на належному рівні і отримання запланованого доходу.

Підсумовуючи проведений аналіз балансового звіту Національного банку України (за методологією грошово-кредитної статистики) за 2009-2016 роки, можна констатувати, що антикризові заходи Національного банку спрямовані на вирішення таких задач цього наукового дослідження – формування економіко-організаційних основ забезпечення безпеки діяльності банківських установ в Україні та оптимальних умов реалізації валютної безпеки як основи стабільності національної грошової одиниці, що є концептуальними засадами розроблення системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України [237].

Як відомо, залежно від результативності реалізації стратегічних принципів грошово-кредитної політики в контексті банківської та валютної криз в процесі розроблення механізму забезпечення банківської безпеки держави як основи підвищення доходності суб'єктів національного господарства Національним банком України приймається рішення щодо формування інструментарія його монетарної політики.

На думку таких провідних українських експертів з питань таргетування в грошово-кредитній політиці держави як М.І. Макаренко, І.І. Д'яконова та Ф.О. Журавка [273] останнім часом при реалізації стратегічних принципів грошово-кредитної політики Національний банк використовує певний інструментарій, який охоплює: визначення норм обов'язкових резервів, процентну політику, рефінансування комерційних банків, операції з цінними паперами на відкритому ринку, підтримання курсу валюти, регулювання імпорту та експорту капіталу.

Тому, в роботі систематизовано та проаналізовано основні інструменти грошово-кредитної політики Національного банку України від ефективності реалізації котрих залежить доцільність формування механізму забезпечення банківської безпеки як основи підвищення доходності суб'єктів господарювання під час розроблення системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України.

Отже, за характером свого впливу на грошово-кредитну сферу політика резервних вимог – це інструмент безпосереднього втручання регулятивного органу у функціонування банківської системи. Доведено, що підвищення норми резервних вимог призводить до зростання бездохідних активів і відповідно до зниження прибутку. Намагаючись компенсувати втрачений прибуток, банки підвищують вартість своїх кредитів, знижують процентні ставки за депозитами, здійснюють реструктуризацію банківських пасивів, що призводить до зниження ефективності використання залучених коштів [122].

Однак, крім жорсткого адміністративного впливу, політика обов'язкових резервних вимог може використовуватися Національним банком України, як засіб антициклічної чи антиінфляційної політики. Резервні вимоги, пов'язані з показниками грошової маси або їхня взаємодія з іншими макроекономічними показниками відбувається через трансмісійний механізм впливу змін грошової пропозиції на реальний сектор економіки. Так, враховуючи наступні властивості резервних вимог Національний банк України з метою стимулювання, зокрема інвестиційної активності суб'єктів господарювання проводить політику, котра спрямована на зниження норм резервних вимог, а тимчасове збільшення норми резервування спричинює зниження інфляційного тиску, що сприяє стабільності курсу національної валюти.

Більш того, як стверджують І.І. Д'яконова та Ф.О. Журавка [273], резервні вимоги використовуються Національним банком, як інструмент регулювання банківської ліквідності. Одним із показників, який характеризує ліквідність, є залишки резервів на рахунках комерційних банків у Національному банку України. Регулюючи стан банківських рахунків Національний банк України своїми діями намагається підтримувати оптимальну суму коштів на вказаних рахунках. Так, підвищення Національним банком України норми резервування призводить до скорочення надлишкових резервів у розпорядженні комерційних банків, тобто до скорочення ліквідності. Але зниження, навпаки, збільшує вільну ліквідність, розширює можливості комерційних банків до проведення активних банківських операцій.

На нашу думку, політика резервних вимог Національного банку України може мати стимулювальну спрямованість. Маневруючи елементами механізму обов'язкового резервування Національний банк України може стимулювати розвиток банків, банківських операцій, фінансових інструментів.

Стосовно іншого інструмента монетарної політики Національного банку України, зокрема процентної політики, то це інструмент грошово-кредитного регулювання національної економіки полягає в тому, що Національний банк України визначає рівень процентних ставок за ломбардними або обліковими кредитами, які він надає комерційним банкам у порядку рефінансування їхніх активних операцій.

Так, на погляд експертів [62, 407, 484], змінюючи рівень облікової ставки Національний банк України впливає на пропозицію грошей. Підвищення рівня облікової ставки веде до подорожчання кредитів Національного банку України для комерційних банків. У цьому випадку банки прагнутимуть компенсувати втрати викликані зростанням облікової ставки, тобто подорожчанням кредиту, шляхом підвищення ставок за кредитами яких вони надають позичальникам, тобто суб'єктам господарювання. Але, зниження Національним банком України рівня облікової ставки має зворотний вплив, що стимулює зростання попиту на кредити з боку комерційних банків, веде до зростання обсягів рефінансування, збільшує грошову базу, розширює пропозицію.

Крім того, необхідно акцентувати увагу на тому, що процентна політика Національного банку впливає на динаміку змін обмінного курсу національної валюти через стимулювання припливу чи відпливу короткострокових капіталів, які переміщуються між країнами у пошуку найбільш прибуткового розміщення. Підвищення Національним банком України облікової ставки стимулює приплив короткострокових капіталів у країну з тих країн, де облікова ставка нижча, та сприяє поліпшенню стану платіжного балансу або зростанню обмінного курсу національної валюти. У разі зниження Національним банком України облікової ставки має місце відплив капіталів із країни у ті країни, де облікова ставка вища, що зумовлює падіння обмінного курсу національної валюти.

За даними Національного банку України [330], в умовах високих темпів інфляції, які супроводжували початкові стадії реформування економіки країни, грошово-кредитна політика, яку здійснював Національний банк України, була фактором зростання пропозиції грошей та розкручування інфляційної спіралі. Протягом 2003-2013 років в країні спостерігалася в цілому позитивна динаміка основних макроекономічних показників – зростання реального обсягу валового внутрішнього продукту, сповільнення темпів інфляції та курсова стабільність. Тому ситуація, яка склалася на грошовому ринку, дала змогу Національному банку України поступово знижувати облікову процентну ставку (рис. 3.1).

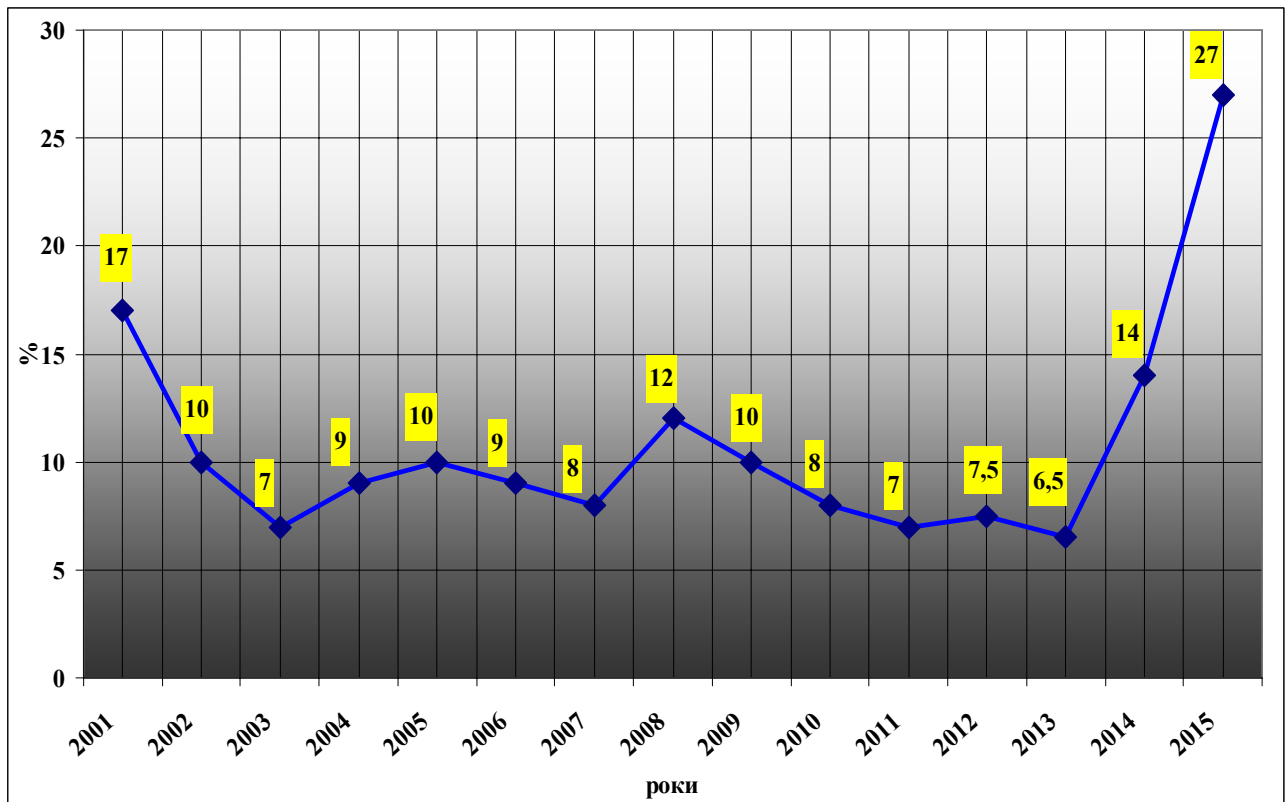

Рисунок 3.1 – Динаміка облікової ставки Національного банку України за 2001-2015 роки, % (джерело: складено за даними Державної служби статистики України [326])

Але, незважаючи на зусилля Національного банку України в умовах, які склалися в економіці країни на сучасному етапі, вартість банківських кредитів все ще залишається високою та більше ніж удвічі перевищує облікову ставку Національного банку України.

Водночас, рефінансування комерційних банків як інструмент грошово-кредитної політики тісно пов'язане з процентною політикою, але має й власні ознаки, які базуються на функції Національного банку України як «кредитора в останній інстанції». Відомо, що комерційні банки звертаються до нього за кредитом найчастіше у разі появи тимчасового дефіциту первинних резервів, тобто коштів на кореспондентському рахунку в Національному банку України.

О.А. Кириченко і С.В. Мелесик [196] акцентують увагу на тому, що такі позики банки просять, як правило, на короткий строк та одержують у порядку переобліку комерційних векселів й під заставу цінних паперів. Надаючи названі кредити Національний банк України збільшує первинні резерви банків, а, отже, й загальну суму грошей в обігу.

Як уже зазначалося, серед ключових інструментів грошово-кредитної політики важливе значення має політика, котру проводить Національний банк України як кредитор в останній інстанції. В країнах з розвинутими ринковими відносинами центральний банк надає кредити комерційним банкам або іншим фінансово-кредитним установам, рефінансуючи їхні активні операції, тобто здійснюючи переоблік комерційних векселів і надаючи ломбардний кредит.

Отже, Національний банк використовує зазначені види кредитування, але на початку своєї діяльності у ролі центрального банку Національний банк України застосовував як адміністративні, так й ринкові методи кредитування. Причому, Національний банк України кредитував, як безпосередньо дефіцит державного бюджету, так й надавав централізовані кредити певним секторам національної економіки, тобто опосередковано покривав недостачу ресурсів для фінансування державного сектора національної економіки. У зв'язку з цим, в роботі на основі узагальнення джерел [287, 372, 484], систематизовано методи рефінансування Національним банком України комерційних банків із метою визначення стратегічних принципів реалізації грошово-кредитної політики в контексті кризи при формуванні механізму забезпечення банківської безпеки держави як основи підвищення доходності суб'єктів господарювання України (рис. 3.2).

Рисунок 3.2 – Політика рефінансування Національним банком України комерційних банків (джерело: класифіковано на засадах узагальнення [287, 372, 484])

Тому, останнім часом центральні банки країн із розвинутою ринковою економікою віддають перевагу такому інструменту грошово-кредитної політики як реалізація операцій з цінними паперами на відкритому ринку. Слід зазначити, що ці операції Національного банку України зумовлюють зміну резервів банків, котрі, у свою чергу, позначається на обсязі або вартості банківських кредитів. Національний банк України продає цінні папери зі свого портфеля, коли йому потрібно стабілізувати або зменшити масу грошей в обігу, стримати зростання платоспроможного попиту, сприяти підвищенню рівня процентної ставки та в кінцевому підсумку знизити інфляцію.

Так, В.В. Батрименко [18], І.А. Нідзельська [311] та А.І. Сухоруков [414] вважають, що позитивні аспекти цього інструменту грошово-кредитної політики полягають у тому, що Національний банк України самостійно визначає обсяг,

час або напрям здійснення операцій на відкритому ринку, що дозволяє йому повністю контролювати цей процес. Зокрема, наслідки проведення операцій на відкритому ринку легко піддаються коригуванню.

У зв'язку із важливістю цього інструмента грошово-кредитної політики Національного банку України для реалізації стратегічних принципів грошово-кредитної політики в контексті банківської та валютної криз в роботі складено механізм реалізації операцій на відкритому ринку, що робить його привабливим для формування механізму забезпечення банківської безпеки держави як основи підвищення доходності суб'єктів господарювання України (рис. 3.3).

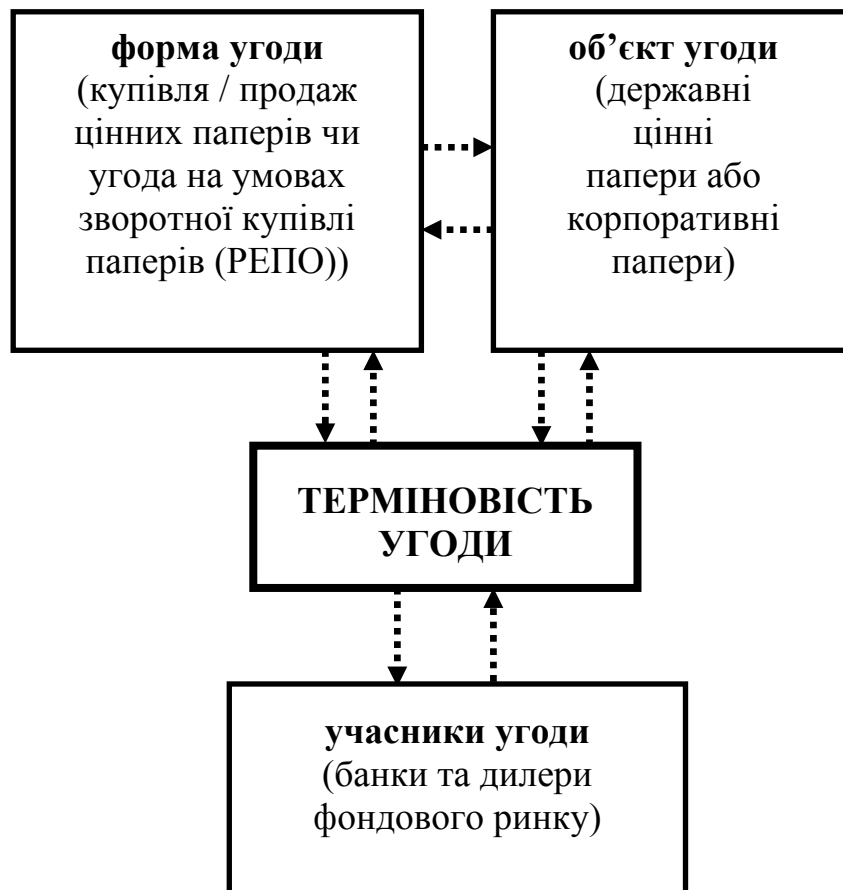

Рисунок 3.3 – Механізм проведення операцій з цінними паперами на відкритому ринку (джерело: систематизовано на засадах узагальнення [18, 311, 414])

На нашу думку, зростання попиту на цінні папери з боку Національного банку України призводить до зростання їх ринкової вартості або одночасно до падіння фактичної доходності, що, звичайно, спонукає власників цінних паперів

(комерційні банки, інституційних інвесторів або населення) до їх продажу. І навпаки, якщо зростає пропозиція цінних паперів, зокрема з боку Національного банку України, то це призводить до зниження цін на цінні папери й відповідно до підвищення їх фактичної доходності, що, у свою чергу, стимулює інвесторів вкладати гроші в цінні папери.

Ключовою ознакою наступного інструмента грошово-кредитної політики Національного банку країни – політики підтримання курсу національної валюти є то, що він охоплює операції із управління валютними резервами держави. Доведено, якщо на валютному ринку попит на іноземну валюту, яка є базовою для визначення курсу національної валюти, перевищує пропозицію, це може призвести до падіння курсу національної валюти, тобто девальвації. Щоб цього не допустити, Національний банк України продає частину валютного резерву, урівноважуючи попит з пропозицією і відповідно підтримуючи курс національної валюти.

Втім, до купівлі іноземної валюти на валютному ринку Національний банк України вдається тоді, коли пропозиція на таку валюту перевищує попит й це може призвести до ревальвації національної валюти. На думку В.М. Федосова та В.М. Опаріна [436], й девальвація, й ревальвація національної валюти – це відхилення від сталого економічного процесу, тому Національний банк України прагне або зовсім не допускати таких явищ, або регулювати курс національної валюти в межах заздалегідь визначеного валютного коридору.

Як будь-яка ціна, валютний курс відхиляється від вартісної основи під впливом попиту і пропозиції валюти, співвідношення яких залежить від багатьох факторів, які відображають зв'язок валютного курсу з іншими економічними категоріями – вартістю, ціною, грошима, процентом, платіжним балансом й ін. Тому, в роботі на засадах узагальнення джерел [263, 273, 441], упорядковано і класифіковано основні фактори впливу на взаємозв'язок валютного курсу із іншими економічними категоріями, бо від результатів їх реалізації залежить доцільність формування механізму забезпечення банківської безпеки як основи підвищення доходності суб'єктів національного господарства (рис. 3.4).

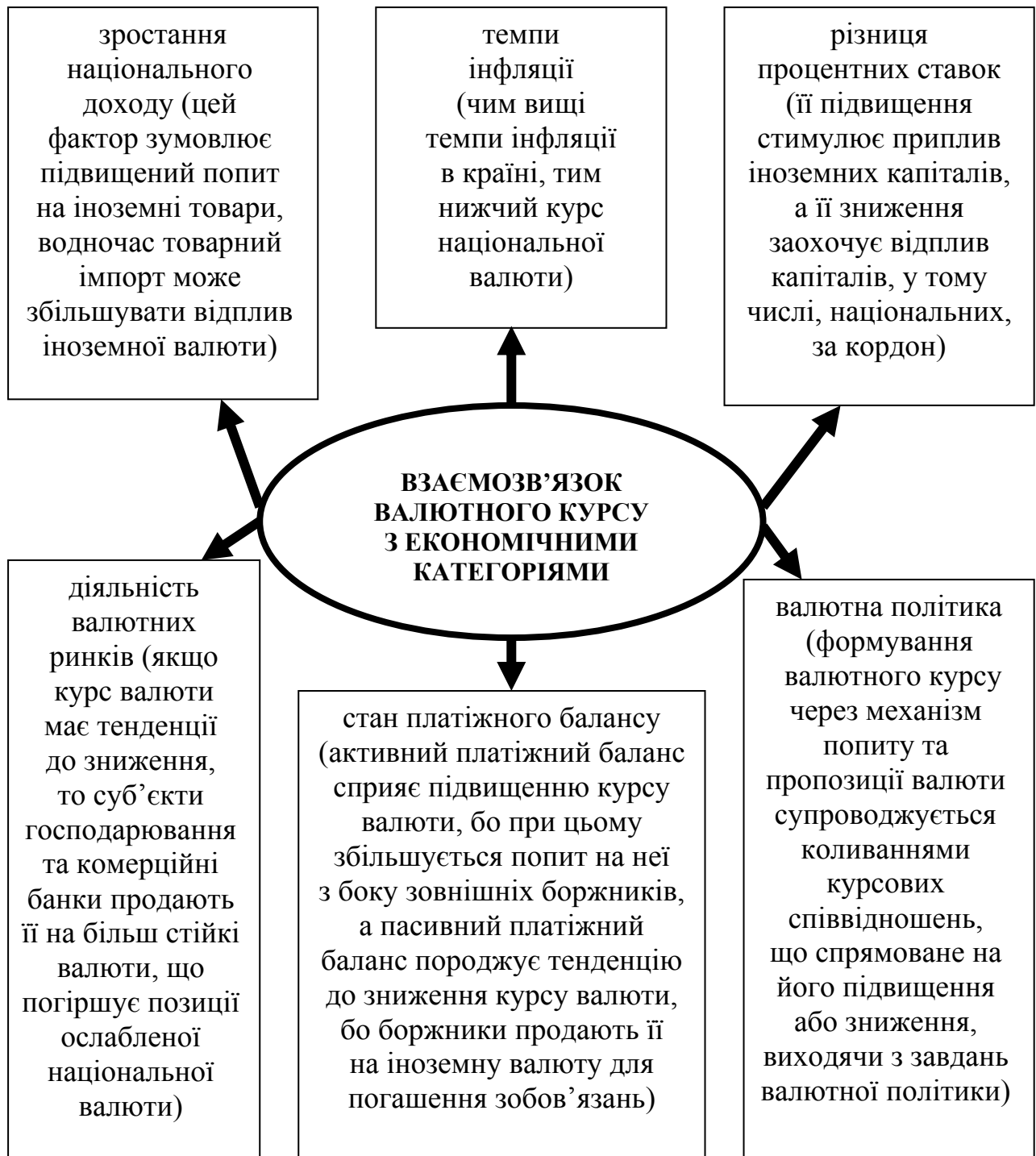

Рисунок 3.4 – Фактори впливу на взаємозв'язок валютного курсу з економічними категоріями (джерело: класифіковано на засадах узагальнення [263, 273, 441])

Крім того, різкі коливання валютного курсу посилюють нестабільність міжнародних економічних, зокрема валютно-кредитних й фінансових відносин, викликають негативні соціально-економічні наслідки, бо зниження валютного

курсу скорочує реальну заборгованість у національній валюті і збільшує тягар зовнішніх боргів, виражених в іноземній валюті.

Втім, при підвищенні курсу національної валюти внутрішні ціни стають менш конкурентоспроможними, ефективність експорту знижується, що може призвести щодо стагнації експортних галузей національного господарства. Як результат, стимулюється приплив у країну іноземних й національних капіталів, збільшується вивезення прибутків на іноземні капіталовкладення [47].

У зв'язку із цим, Національному банку України доводиться здійснювати регулювання імпорту та експорту капіталу, що передбачає реєстрацію імпорту або експорту капіталу, установлення максимальних або мінімальних розмірів ставок за іноземними депозитами в українських банках, установлення для осіб, які мають борги перед нерезидентами, обов'язкового безпроцентного вкладення певної частини від суми даних зобов'язань в уповноважених банках країни.

Але, на нашу думку, відчутно впливають на стан грошового обігу в країні іноземні фінансові інвестиції, які вкладаються в національні цінні папери зі спекулятивними цілями. Так, це стосується капітальних вкладень іноземними інвесторами свого капіталу в боргові зобов'язання країни. Якщо привабливість цінних паперів знижується, відбувається відплив іноземного капіталу з країни, що провокує зниження курсу національної валюти.

Як результат, виникає необхідність вживання з боку Національного банку України певних заходів, серед яких – підвищення процентної ставки або рівня дохідності емітованих державою цінних паперів. Водночас, Національний банк України не має допускати відпливу за кордон національної валюти, що може виникнути внаслідок відносно заниженої процентної ставки в країні.

Підсумовуючи вищевикладене слід зазначити, що в роботі досліджено та визначено основні особливості функціонування і суперечливі аспекти реалізації деяких інструментів грошово-кредитної політики Національного банку України як складової формування механізму забезпечення банківської безпеки України, який буде враховано в процесі розроблення системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України.

Як зазначають провідні експерти [127, 273, 309], для успішної реалізації розглянутого інструментарію грошово-кредитної політики необхідна наявність відповідної інституційної основи, ключовими складовими якої є банківська система і грошовий ринок. Слід зазначити, що розробка механізму забезпечення банківської безпеки як основи підвищення доходності суб'єктів національного господарства ставить ряд вимог до банківської системи щодо рівня розвитку її інфраструктури та якості функціонування.

На наш погляд, розвитку банківської системи країни як однієї з головних складових інституційної основи реалізації монетарної політики перешкоджають численні об'єктивні або суб'єктивні фактори. Зокрема, О.А. Кириченко та С.В. Мелесик [196] до об'єктивних факторів відносять: низькі доходи переважної більшості населення України, не відновлена повною мірою довіра населення до банків, відсутність належної структури гарантування банківських вкладів, значна питома вага збиткових компаній, колосальна частка наявного грошового обігу (майже 2/5 усієї грошової маси). З урахуванням цього можна говорити, що в державі немає відносно стабільних джерел надходження ресурсів у банки.

Щодо деяких суб'єктивних факторів, які гальмують розвиток банківської системи, то за оцінкою А.І. Сухорукова та С.Т. Пиріжкової [414], це вузькість асортименту пропонованих банківських послуг, наявність проблемних кредитів, відсутність кредитних історій, наявність проблем з ліквідністю застав.

Крім того, як стверджують експерти [311, 407, 485], банки здебільшого так й не повернулися обличчям до реального сектора економіки, що значною мірою зумовлено як їхньою неготовністю надавати довгострокові кредити, так і нестійкістю функціонування підприємств, відсутністю реальних перетворень у вітчизняній економіці, як результат, кредитними ризиками. Не зважаючи на помітну за останні роки тенденцію щодо зниження, кредитні ставки банків усе ще перевищують дисконтну ставку Національного банку України.

Також, слід акцентувати увагу на тому, що в окремих випадках комерційні банки відчувають відсутність належної нормативно-правової бази. Зокрема, це стосується захисту прав кредиторів, формування спостережних рад комерційних

банків, стимулювання підвищення капіталізації і збільшення обсягів залучення коштів фізичних та юридичних осіб, недопущення перекладання на комерційні банки не властивих їм функцій контролюючих органів [484]. Водночас, деякі нормативно-правові акти, котрі регламентують банківську діяльність, мають переважно організаційно-адміністративний характер й тому навряд чи можуть дати бажаний ефект у справі неухильного та стабільного розвитку банківської системи як головної інституційної основи впровадження монетарної політики.

І останнє, на чому хотілося би зупинитися, це попри зняття обмеження на участь іноземного капіталу в банківському секторі України та вимог щодо мінімальної величини статутного капіталу комерційних банків із іноземною участю, низка регулятивних вимог до руху капіталу все ще розглядаються як такі, які ускладнюють доступ на ринок банківських послуг України або вихід українських комерційних банків на ринки інших країн.

За результатами узагальненого аналізу розвитку інфраструктури та якості функціонування банківської структури як ключової складової інституційної основи грошово-кредитної політики країни запропоновано першочергові кроки у справі підвищення рівня банківської системи, що і буде враховано в процесі розробки механізму забезпечення банківської безпеки України як інструмента підвищення доходності суб'єктів господарювання (рис. 3.5).

Що стосується грошового ринку як іншого елементу інституційної основи грошово-кредитної політики України, то він створює таке середовище, в якому формується та функціонує інструментарій монетарної політики держави. Для того, щоб зрозуміти як грошовий ринок країни впливає на успішну реалізацію стратегічних принципів грошово-кредитної політики країни та її інструментів в контексті банківської і валютної криз, в роботі на основі отриманої інформації досліджено і виявлено ті головні вимоги, яким грошовий ринок як економічна категорія, має відповідати під час розробки механізму забезпечення банківської безпеки як підвищення доходності суб'єктів господарювання

досягнення високого рівня структуризації грошового ринку країни за якого успішно функціонують його складові, – кредитний ринок із сегментами ринку

грошей та ринку капіталу, міжбанківський ринок, ринки корпоративних цінних паперів, валютний ринок;

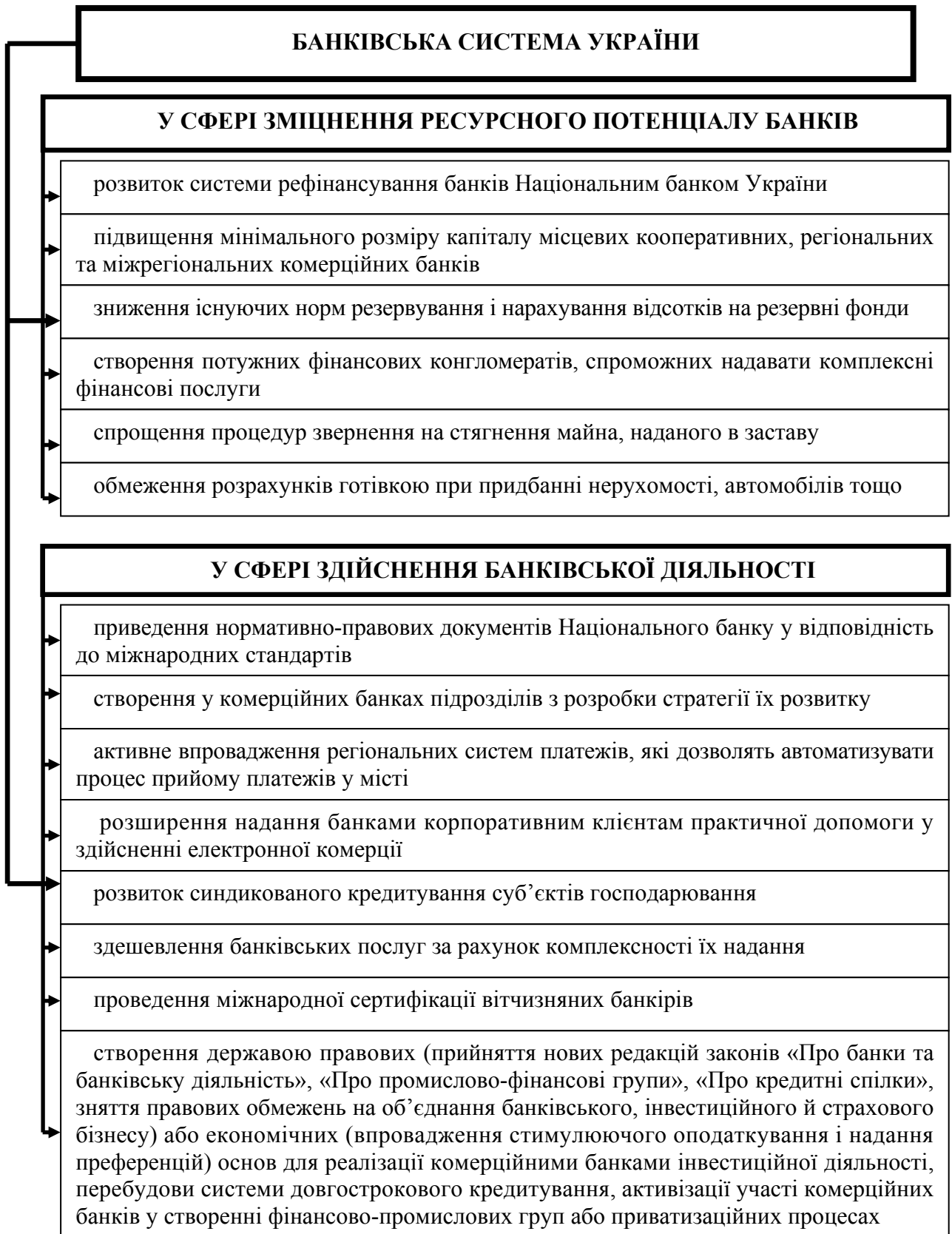

Рисунок 3.5 – Рекомендації щодо підвищення впливу банківської системи на економіку України (джерело: авторська розробка на засадах систематизації [18, 64, 311, 407, 424, 485])

лібералізація всіх секторів грошового ринку для забезпечення вільного переміщення грошей, вільного доступу на ринки суб'єктів господарювання, формування реального співвідношення попиту або пропозиції та забезпечення реального зв'язку між ціновими індикаторами – ставкою банківського процента, доходом з цінних паперів, обмінним курсу валют;

наявність зовнішньоекономічних зв'язків країни, забезпечення конвертації національної валюти, проведення реальної курсової політики.

Однак, в процесі дослідження грошового ринку як складової інституційної основи реалізації монетарної політики визначено, що в літературі не існує чіткого тлумачення поняття «грошовий ринок», яке часто підміняється поняттям «фінансовий ринок». Це пов'язано з тим, що термін «грошовий ринок» в Україні практично не досліджений чи не проаналізовано його сегменти у взаємозв'язку. Так, у законодавстві йдеться про «ринок цінних паперів», а специфіка сегментів грошового ринку не визначається взагалі. Раніше поняття «грошовий ринок» розглядали або як ринок позичкових капіталів, або короткострокових фінансових активів.

На погляд І.О. Лютого [268] із таким підходом можна погодитися, якщо термін «фінансовий ринок» трактувати широко, – це особливий сектор ринку, на якому балансуються попит і пропозиція на всі види активів, а, значить, й на гроші. Саме такої точки зору дотримується економісти Л. Харріс [446] та Дж. Хікс [48], які ставлять знак рівності між грошовим і фінансовим ринками й з цих позицій аналізують кейнсіанську і класичну моделі ринку. Ототожнює грошовий ринок з фінансовим і багато інших вчених-економістів [140, 397, 441]. Втім, В.В. Батрименко [18], І.А. Нідзельська [311], А.І. Сухоруков [414] розглядають ринок як механізм за допомогою якого урівноважуються попит і пропозиція на гроші.

У зв'язку з тим, що складна сутність і багатоликість існування грошового ринку країни істотно ускладнюють розуміння механізму його функціонування та реалізації, тому в роботі сформовано механізм функціонування та реалізації інституційної моделі грошового ринку України, який відображає взаємозв'язки між суб'єктами грошового ринку, що реалізуються через потоки грошей або їх

інструментів. У загальному вигляді механізм функціонування і реалізації моделі грошового ринку можна подати як схему потоків грошей або їх інструментів між трьома групами суб'єктів господарювання: тими, що заощаджують гроші; тими, що запозичують гроші; посередниками (рис. 3.6).

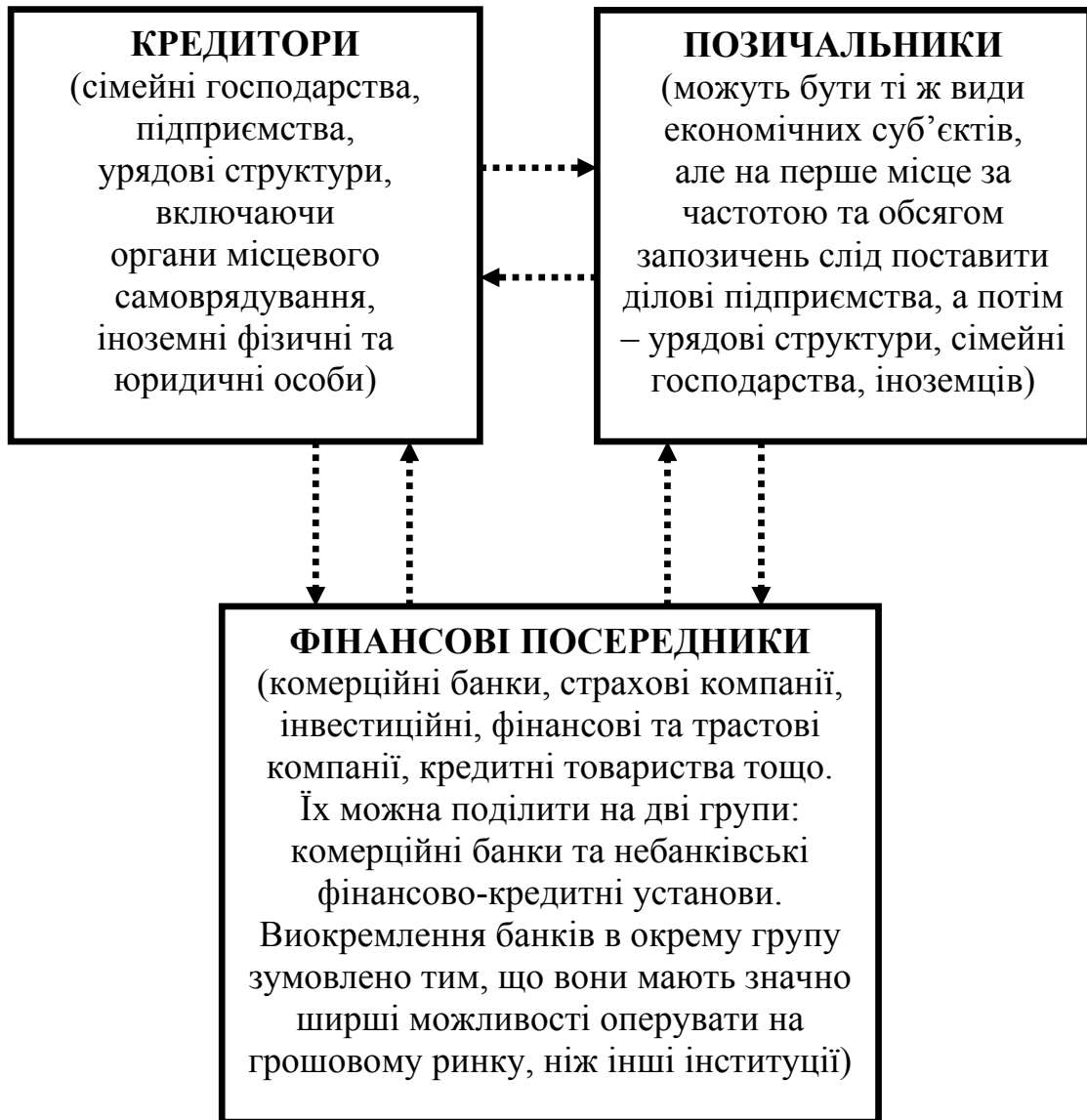

Рисунок 3.6 – Механізм функціонування та реалізації інституційної моделі грошового ринку України (джерело: систематизовано на засадах узагальнення [18, 140, 268, 311, 397, 441])

Проте, на нашу думку, ефективне регулювання грошового ринку через інструментарій грошово-кредитної політики неможливо без одного з ключових

і найскладніших явищ ринку грошей – це попиту на гроші. В Україні, де тільки почав формуватися механізм функціонування та реалізації інституційної моделі грошового ринку країни як основа механізму забезпечення банківської безпеки вивчення попиту на гроші набуває особливого практичного значення.

Як свідчать результати дослідження, на відміну від попиту на товарних ринках, який формується як потік куплених товарів за певний період, попит на гроші виступає як запас грошей, який прагнуть мати у своєму розпорядженні суб'єкти господарювання на певний момент. Якщо запас грошей розглядати як елемент багатства, яким володіють суб'єкти господарювання, то попит на гроші можна трактувати як їхнє бажання мати певну частину свого портфеля активів в ліквідній формі. Такий підхід до вивчення попиту на гроші впроваджений Дж. Кейнсом [192], який назвав трактування попиту на гроші теорією переваги ліквідності. За такого трактування попиту на гроші це явище набуває значення в практиці управління грошовою сферою та забезпечення її безпеки як основи підвищення доходності суб'єктів господарювання.

Крім того, наявність попиту на гроші означає, що в його межах суб'єкти національного господарства триматимуть гроші в себе, не «викинуть» їх на товарний, валютний, фондовий ринки і не порушать сформовану там рівновагу. Тому, зростання попиту на гроші розширює можливості емісії, її зростання не зашкодить вказаним ринкам, буде без інфляційним і призведе до підвищення рівня монетизації національної економіки України.

Враховуючи важливість вказаного елемента грошового ринку як складової інституційної основи реалізації грошово-кредитної політики для формування механізму забезпечення банківської безпеки в дисертації з'ясовано мотиви, які заохочують суб'єктів господарювання нагромаджувати гроші, та визначено фактори, які впливають на ці мотиви, а значить, – на динаміку попиту на гроші [237]: зміна обсягів виробництва та обсягів національного доходу, накопичення багатства, швидкість обігу грошей, зміна норми процента та фактор інфляції.

Але, слід звернути увагу на те, що з'ясовані та визначені закономірності руху попиту на гроші можна вважати класичними в тому плані, що вони широко

визнані в економічній літературі як об'єктивно діючі в розвинутій економіці. Доведено, що найповніше вони можуть проявитися в умовах добре розвинутої банківської системи, високорозвинутого ринку цінних паперів, лібералізованого ціноутворення, вільного руху грошей по каналах обороту, низької ризиковості грошових операцій тощо. Все це забезпечує економічним суб'єктам можливість реалізувати мотивацію до накопичення запасів грошей.

Втім, за економічних умов, які склалися сьогодні в Україні, мотиви, які заохочують суб'єктів господарювання нагромаджувати гроші, або фактори, які впливають на ці мотиви, а значить, – на динаміку попиту на гроші перебувають в процесі змін і становлення. Тому, класичні фактори впливу на попит на гроші діють у деформованому вигляді, що необхідно мати на увазі під час формування механізму забезпечення банківської безпеки (додаток Ж, табл. Ж.1).

Отже, вивчення механізму попиту на гроші має важливе значення щодо практики регулювання грошового обороту, як у сучасних умовах формування механізму забезпечення банківської безпеки країни, що є основою підвищення доходності суб'єктів національного господарства, де його закономірності по суті деформовані, так і на перспективу, бо є одним з концептуальних положень розробки системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України.

Водночас, не треба забувати і про другу силу, що у взаємодії з попитом визначає кон'юнктуру грошового ринку – пропозиція грошей, суть якої полягає в тому, що суб'єкти господарювання в будь-який момент мають у розпорядженні певний запас грошей, які вони можуть за сприятливих обставин спрямувати в оборот. Доведено, якщо фактичний запас грошей окремого індивіда перевищує його попит на гроші, але це можливо при зростанні альтернативної вартості зберігання грошей, то цей індивід пропонуватиме частину свого запасу грошей на ринок до продажу. І навпаки, при перевищенні попиту над наявним запасом індивід буде купувати їх на ринку або іншими способами задовольняти свій попит.

Також, слід зазначити, що на макроекономічному рівні пропозиція грошей формується по-іншому. Вважається, що суб'єкти господарювання одночасно не можуть запропонувати на ринку грошей більше від наявного у них запасу грошей, бо фактична маса грошей в обороті є природною межею пропозиції грошей. Ніякі стимулюючі фактори не можуть збільшити пропозицію грошей понад цю межу. Якщо ж виникає потреба збільшити пропозицію понад межу, що можливо при зростанні сукупного попиту на гроші, то це можна зробити тільки додатковою емісією грошей в оборот.

Втім, визнання емісії грошей вирішальним фактором зміни пропозиції грошей надає останній характеру екзогенного явища, рух якого визначається не внутрішньоекономічними процесами і мотивацією суб'єктів господарювання, а зовнішніми факторами, які лежать у сфері банківської діяльності. Посилаючись на екзогенність пропозиції грошей, деякі вчені-економісти та фахівці [313, 407] роблять спроби відірвати рух пропозиції грошей від руху попиту, надати йому самостійного значення. На наш погляд, подібний підхід загрожує розривом двох складових грошового ринку – попиту та пропозиції, втратою об'єктивних меж зміни пропозиції грошей, переходом на позиції суб'єктивізму та волюнтаризму в грошово-кредитній політиці України.

З огляду на викладене, в роботі визначено об'єктивні межі пропозиції грошей, тобто емісії грошей, бо важливо правильно визначити співвідношення пропозиції та попиту як двох складових грошового ринку України: яка з них є первинною, а яка – вторинною. Оскільки з двох сил грошового ринку попит на гроші змінюється, передусім, під впливом об'єктивних факторів, які формуються всередині сектора національної економіки, а пропозиція грошей має переважно екзогенний характер, то тільки попит на гроші може бути первинним фактором у взаємодії з пропозицією грошей. Остання повинна у динаміці орієнтуватися та прилаштовуватися до зміни попиту на гроші. Тільки за цієї умови вплив суб'єктивного фактора на кон'юнктуру грошового ринку буде мінімізованим, а зміни ключових індикаторів грошового ринку (маса грошей, рівень процента, рівень інфляції) будуть об'єктивними і не матимуть наслідків [237].

Отже, є підстави вважати, що ті фактори, які визначають зміну попиту на гроші у кінцевому підсумку визначають межі зміни пропозиції грошей. Спробу знайти інші фактори, які визначають обсяг пропозиції грошей, не зачіпаючи попиту на гроші, відкривають шлях до вольових рішень у монетарній політиці. Але будь-які емісійні вливання можуть бути виправдані необхідністю фінансово забезпечити певні «гострі» потреби суспільства, інвестування та підтримання пріоритетних виробництв національної економіки України.

На думку М.І. Макаренко, І.І. Д'яконової та Ф.О. Журавка [273] визнання попиту на гроші об'єктивною межею для пропозиції грошей, а самої пропозиції – результатом діяльності комерційних банків, може створити враження, що завданням грошово-кредитної політики банківської системи є дійсно технічне «підтягування» грошової маси до попиту на гроші при зміні його обсягу. Проте це лише поверхове і загальне враження. За ним криється надзвичайно складний процес зростання маси грошей, тобто грошової пропозиції, на який, крім рішень Національного банку України впливає значна кількість факторів, які можуть деформувати пропозицію грошей порівняно з визначеними цілями, відхиляючи її від попиту на гроші.

Тому, в процесі дослідження на основі систематизації джерел [140, 309, 372] визначено головні фактори, які впливають на формування обсягу грошової пропозиції порівняно з визначеними цілями, відхиляючи її від попиту на гроші, й вирішено розглядати кожний із цих факторів як самостійний елемент впливу на обсяг пропозиції грошей (додаток Ж, рис. Ж.2).

На нашу думку, аналіз факторів впливу на пропозицію грошей свідчить, що остаточний обсяг пропозиції грошей формується зусиллями чотирьох груп суб'єктів: Національного банку України, комерційних банків, а також банківських вкладників та позичальників. Це робить управління пропозицією грошей досить складним завданням. Щоб вивести пропозицію грошей на запланований рівень, не досить відповідно відрегулювати грошову базу, для цього необхідно ще й забезпечити мультиплікативне зростання депозитів під впливом факторів (рис. 3.7).

Рисунок 3.7 – Концептуальна модель інституційного забезпечення грошово-кредитної політики країни та впровадження інструментарію грошово-кредитної політики НБУ (джерело: авторська розробка)

Здійснення в роботі підсумкової оцінки реалізації стратегічних принципів грошово-кредитної політики України в контексті банківської чи валютної криз та узагальнення висновків за результатами попередніх етапів аналізу свідчить про необхідність складання алгоритму інституційного забезпечення грошово-кредитної політики країни і впровадження інструментарію грошово-кредитної політики Національного банку через багатоаспектність її функціонування, що ускладнює або деформує розуміння сутності монетарної політики із огляду на результативність та ефективний вплив на національну економіку, бо монетарна політика є не просто однією зі складових формування механізму забезпечення банківської безпеки як основи підвищення доходності суб'єктів господарської діяльності, а однією із концептуальних засад розробки системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України.

3.2 Економіко-організаційні проблеми забезпечення безпеки діяльності банківських установ в Україні

Ситуація, що склалася в розробленні економіко-організаційних положень безпеки діяльності банківських установ в країні свідчить про значні прорахунки концептуального характеру, бо банківська діяльність як один з найважливіших секторів національної економіки, який здійснює суттєвий вплив на ключові її складові, не має обґрунтованого теоретичного та методологічного системного відображення.

Так, на погляд фахівців банківської справи [17, 128, 198, 389], поки що недостатньо досліджено наступні поняття як «система банківської безпеки», «економічна безпека банківської установи» та «фінансова безпека банківської установи», відсутні науково обґрунтована концепція та механізм забезпечення банківської безпеки України, класифікація джерел загроз банківській безпеці, ґрунтовна характеристика економічних та фінансових регуляторів забезпечення

безпеки діяльності банківських установ в Україні, що й буде виконано в цьому розділі роботи як один із етапів проведення дослідження, присвяченого розробці концептуальних засад системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України.

Доведено, що банківська сфера характеризується високою ризикованістю в порівнянні з іншими секторами національної економіки, бо ця особливість обумовлена специфікою тих функцій, які виконує кожний суб'єкт банківської діяльності. Банківські установи мають багато партнерів, клієнтів, позичальників фінансовий стан котрих безпосередньо впливає на їхнє положення. Окрім того, банківська діяльність різноманітна і включає операції залучення, зберігання та транспортування коштів, надання різних видів фінансових послуг, випуск та покупку цінних паперів, видачу кредитів, факторинг [228].

Тому, в наукових публікаціях останніх років приділяється багато уваги проблематиці функціонування банківських установ в Україні, аналізу кризових явищ в банківському секторі та заходам щодо ліквідації їх наслідків, численним напрямам і шляхам вдосконалення їх роботи. Таке зростання уваги до комплексу цих питань пояснюється тим, що економіко-організаційні засади забезпечення безпеки діяльності банківських установ в Україні, не дивлячись на інтенсивне зростання їх масштабів, не задовольняють потреби економіки країни в повному обсязі, не стали умовою для формування потужного механізму забезпечення банківської безпеки як основи підвищення доходності суб'єктів господарювання, а, навпаки, стали каталізаторами банківської кризи.

Слід зазначити, ще до початку банківської кризи вітчизняними вченими та практиками [94, 174, 202, 409] висловлювались думки про зростання ризиків у банківській системі, зокрема, через агресивну кредитну політику банківських установ. На даний момент банківська криза стала абсолютною реальністю, як у світовому, так й в національному масштабах, що робить негативний вплив на реальний сектор національної економіки. Саме через це, було вирішено провести дослідження економіко-організаційних засад забезпечення безпеки діяльності банківських установ як однієї з складових формування механізму забезпечення

банківської безпеки в контексті державного управління фінансовою безпекою національної економіки України.

У зв'язку з цим, вивченню головних аспектів економіко-організаційних засад забезпечення безпеки діяльності банківських установ в країні, присвячені наукові праці таких провідних фахівців банківської справи як В.В. Батрименка [18], В.М. Геєця [75], М.І. Диби та Є.С. Осадчого [121], О.А. Кириченка та С.В. Мелесик [196], І.А. Нідзельської [311], А.В. Сидорової та М.А. Жмайло [389], Л.М. Стрельбицької та М.П. Стрельбицького [409].

На думку одних експертів [18, 196, 389], банківська система країни може вважатися однією з самих захищених систем, про що свідчать жорсткість норм сертифікації Національного банку України, домінування державних силових структур у питаннях технічної оснащеності банківських установ або відносно небагата, у порівнянні з деякими зарубіжними країнами, статистика фінансових злочинів. Інші фахівці банківської справи [75, 121, 311, 409, 433] вважають, що економіко-організаційні засади забезпечення безпеки діяльності банківських установ в Україні вимагають серйозних реформ, починаючи від законодавчого забезпечення та державного регулювання банківської діяльності, і закінчуючи системою підготовки кадрів, а також функціями або повноваженнями служб безпеки банківських установ.

Отже, поняття «банківська безпека» держави розглядається по-різному, а, точніше, експерти та вчені-економісти по-різному розставляють акценти. Як вважає О.А. Кириченко, «...банківська безпека – система заходів, що забезпечує захищеність інтересів власників, клієнтів, працівників та керівництва банку від зовнішніх чи внутрішніх загроз» [198, с. 42]. На думку О.А. Кириченко [198], рівень захищеності характеризується здатністю банку протистояти спробам, як прямого несанкціонованого проникнення в приміщення банку зі злочинною метою, так спробам завдати шкоди банку з боку конкурентів шляхом втручання в діяльність, набуття впливу на банк із метою здійснення фінансових афер або махінацій, відмивання «брудних грошей» та переказів грошових коштів їх за кордон.

Так, на погляд І.А. Нідзельської [311], питання забезпечення банківської безпеки в країні є актуальними не лише безпосередньо для її суб'єктів, а також і для решти учасників ринкових відносин. Безумовно, в першу чергу, вказаним питанням опікуються власники банківських установ, акціонери, які турбуються про розвиток бізнесу та несуть за нього матеріальну, моральну або соціальну відповідальність. Економіко-організаційне забезпечення безпеки банківських установ турбує клієнтуру, тобто юридичних і фізичних осіб, які є вкладниками, позичальниками кредитів та користувачами банківських послуг. З огляду на це, І.А. Нідзельська підкреслює, що забезпечення безпеки діяльності банківських установ висвітлює, передусім, безпеку банку як організації і безпеку операцій.

Втім, розглядаючи безпеку діяльності банківської установи через призму організації, слід акцентувати увагу як на її зовнішньому, так й внутрішньому середовищі. Зовнішнє середовище, в якому змушена функціонувати банківська установа, рекомендується розглядати як результат впливу дій із боку клієнтів, партнерів, конкурентів або державних органів, а внутрішнє середовище банку формується діями персоналу в особі спеціалістів або менеджерів його відділів, неформальних груп, а також адміністрації організації та його власників. Часто фоном для цього є некомпетентність спеціалістів та менеджерів банку, навмисні дії та бажання працівників збагатитися за допомогою можливостей установи, у тому числі за рахунок зговору з клієнтурою, а також із конкурентами.

Відносно безпеки банківських операцій, то вона представляє не менший інтерес, оскільки стосується сутності банківської діяльності або безпосередньо пов'язана з забезпеченням безпеки діяльності банківських установ. Особливий інтерес становлять технологія професійних порушень та використання діючого порядку чи правил, недоліків та порушень у банківській установі в особистих інтересах персоналу та його власників, а також в інтересах конкуруючих банків чи небанківських організацій.

Так, М. Жмайло [389] трактує безпеку діяльності банківської установи як: стан стійкої життєдіяльності, за якої забезпечується реалізація банківської мети та основних її інтересів, захист від внутрішніх або зовнішніх дестабілізуючих

факторів незалежно від умов функціонування банку; властивість своєчасно та адекватно реагувати на всі прояви внутрішнього або зовнішнього середовища банківської установи; здатність протистояти різним посяганням на діяльність та імідж банківської установи, створювати ефективний захист загроз.

Розглянувши підходи до визначення суті поняття «банківська безпека», представлені провідними фахівцями банківської справи [121, 196, 389], можна зробити висновок, що ефективна реалізація економіко-організаційних засад забезпечення безпеки діяльності банківських установ залежить від виконання таких послідовних заходів щодо забезпечення банківської безпеки України, які класифіковано на засадах систематизації джерел (рис. 3.8).

Рисунок 3.8 – Організація системи забезпечення банківської безпеки в Україні (джерело: класифіковано на засадах систематизації [121, 196, 389])

Враховуючи важливість економіко-організаційних засад забезпечення безпеки діяльності банківських установ для реалізації ключових пріоритетів інституційного забезпечення грошово-кредитної політики України на сучасному етапі економічних реформ, розроблення механізму забезпечення банківської безпеки України повинно базуватися на теоретико-методологічних положеннях формування фінансової складової економічної безпеки національної економіки України, структурних і функціональних аспектах безпеки діяльності банківських установ і реалізації стратегічних принципів грошово-кредитної політики країни в контексті банківської кризи як концептуальні положення системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України [228].

Для того, щоб перейти від багатоаспектного до концептуального підходу щодо розуміння поняття «система банківської безпеки» та сформуванню науково обґрунтовану концепцію і механізм забезпечення банківської безпеки країни, в роботі сформульовано основні підходи на основі яких зроблено комплексний аналіз економічних та фінансових регуляторів забезпечення безпеки діяльності банківських установ в Україні, що є одним з етапів проведення цього наукового дослідження (табл. 3.7).

Застосування критеріального підходу до розуміння проблеми організації ефективної системи банківської безпеки дозволило виявити основні критерії забезпечення безпеки діяльності банківських установ в Україні – це стабільність економічної та фінансової безпеки банківської установи. В науковій літературі поширено визначення економічної банківської безпеки як сукупності охорони комерційної та банківської таємниці, однак в понятійному аспекті її значення визначається предметом всієї банківської безпеки, оскільки будь-які банківські втрати мають економічні наслідки.

Наприклад, О.А. Кириченко і С.В. Мелесик [196] зазначають, що сутність економічної безпеки в банківській системі полягає в ефективному використанні її ресурсів щодо запобігання загроз банківським установам та створення умов стабільного функціонування або максимізації прибутку. При цьому, науковці

вважають, що рівень економічної безпеки банківської установи визначається тим, наскільки ефективно їх службам вдається запобігати погрозам та усувати збитки від негативного впливу зовнішніх факторів на банківську систему.

Таблиця 3.7 – Генезис підходів до розуміння проблеми організації ефективної системи банківської безпеки держави (джерело: систематизовано на засадах узагальнення [75, 311, 409, 456])

Категорія	Підходи		
	дуалістичний	системно-цільовий	критеріальний
Система банківської безпеки	дослідження системи банківської безпеки в Україні на основі цього підходу передбачає аналіз антикризового потенціалу та потенціалу розвитку банківських установ	даний підхід розглядає систему банківської безпеки в Україні як багатоступеневу систему, орієнтовану на досягнення кінцевого результату – підвищення рівня соціально-економічного розвитку	основний підхід до вивчення системи банківської безпеки полягає в оцінці адекватності потенціалу банківського сектора національної економіки сформованому рівню банківських ризиків

На погляд Л.М. Стрельбицької і М.П. Стрельбицького [409], економічна безпека банківської системи країни передбачає такий стан, за яким її фінансова стабільність або репутація не можуть бути підірвані цілеспрямованими діями певної групи осіб, організацій чи ситуацією, яка складається всередині та поза банківського сектору національної економіки.

А на думку С. Яременко [485], економічна банківська безпека – це стан, який забезпечує стабільність та економічний розвиток банківського сектору економіки, гарантований захист його фінансових або матеріальних ресурсів, здатність адекватно та без суттєвих втрат реагувати на зміни внутрішньої або

зовнішньої ситуації. При цьому, він акцентує увагу на тому, що економічна безпека банківської установи як структурна складова механізму забезпечення банківської безпеки, обумовлена прагненням банківських установ до збільшення прибутку, гострою конкурентною боротьбою, обмеженістю ресурсів та джерел їх формування, нестабільною економічною ситуацією, несподіваними змінами і підвищеним ризиком проведення банківських операцій в сучасних умовах.

Підсумовуючи вищесказане можна зробити висновок, що економічна безпека банківської системи передбачає забезпечення умов для ефективного проведення банківською установою операцій й здійснення угод, раціонального використання кредитних або фінансових ресурсів, надійного транспортування готівки та цінностей, правильної експлуатації техніки і обладнання банків, що стало підґрунтям для розроблення системи обов'язкових умов забезпечення економічної безпеки в банківській системі України (рис. 3.9).

Отже, враховуючи основні сутнісні характеристики економічної безпеки банківської системи України, що визначено в процесі наукового дослідження, і обов'язкові умови її забезпечення, які систематизовано на засадах узагальнення вказаних джерел, в роботі сформульовано концептуальний підхід до розуміння поняття «економічна безпека банківської установи» як складової банківської безпеки держави: «економічна безпека банківської установи – це результат досягнення стану захищеності економічних інтересів банківської установи, які проявляються в ході реалізації її цілей або завдань, та полягає у формуванні умов для реалізації передбачених статутом видів банківської діяльності».

Як відомо, існуючий стан економічної безпеки банківської системи або її банківських установ далекий від вимог, які пред'являються сучасним етапом соціально-економічного розвитку суспільства. Не дивлячись на зусилля, які роблять органи державної влади, а також суб'єкти банківської діяльності під час реалізації ключових пріоритетів інституційного забезпечення грошово-кредитної політики України в контексті банківської кризи, що було досліджено та доведено в п. 3.1 наукової роботи, періодично виникають кризи із широким діапазоном наслідків – від локальних до світових.

Рисунок 3.9 – Система обов’язкових умов забезпечення економічної безпеки банківської системи України (джерело: авторська розробка на засадах узагальнення [94, 174, 196, 409])

Тому, щоб визначити стратегічні орієнтири рівня економічної безпеки банківської системи та наскільки ефективно банківським установам вдається запобігати загрозам чи усувати збиток від негативного впливу на банківський сектор національної економіки, в роботі на засадах систематизації джерел [94, 174, 196, 409] сформульовано класифікацію факторів, які викликають загрози забезпеченню економічної безпеки в банківській системі, що, в свою чергу, може сприяти попередженню більшості проблем, які перешкоджають і просто

ускладнюють економіко-організаційні засади забезпечення безпеки діяльності банківських установ в Україні (рис. 3.10).

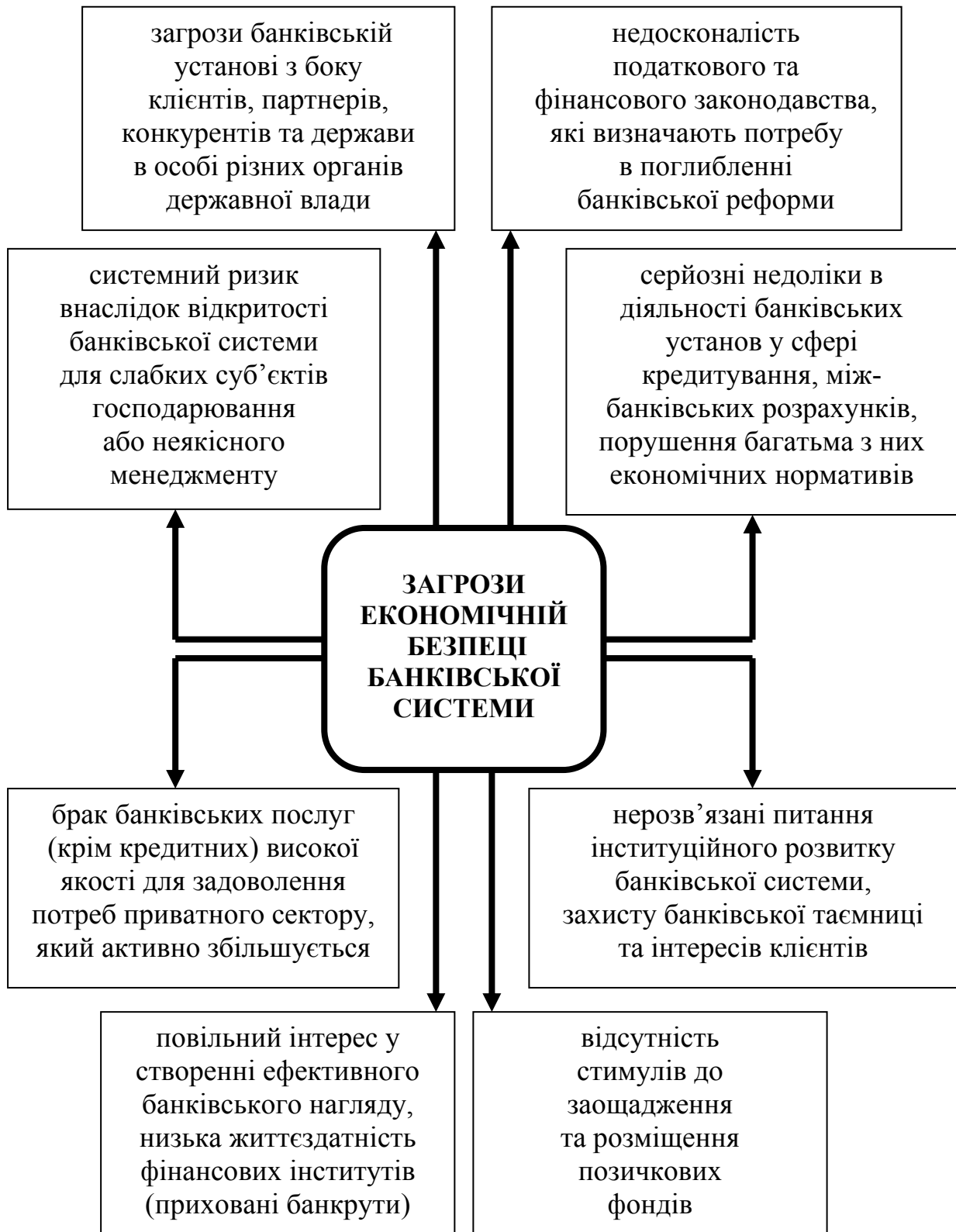

Рисунок 3.10 – Фактори, які викликають загрози забезпеченню економічної безпеки банківської системи України (джерело: класифіковано на засадах систематизації [94, 174, 196, 409])

Крім того, результати дослідження економічних регуляторів забезпечення банківської безпеки України показали, що одним із способів підтримання або відновлення безпеки може стати запропонований автором новий підхід щодо оцінювання рішень по управлінню економічною безпекою банківських установ країни, де базовою визначено трьохрівневу систему показників, що передбачає отримання інформації для підготовки, прийняття і впровадження управлінських рішень за допомогою використання на першому системному рівні первинних статистичних показників, що фігурують у балансах або платіжних документах банківських установ як вихідна інформація для оцінювання їх ретроспективного і фактичного стану, на другому – основних показників ефективності банківської діяльності як вихідні дані для розрахунку інтегрального показника оцінювання рівня економічної безпеки банківської системи, й на третьому – інтегрального показника економічної безпеки банківської системи, що надасть комплексну оцінку рівня її забезпечення і допоможе суб'єктам господарювання бути вчасно поінформованим про стан банківської справи на грошовому ринку та завчасно підготуватися до можливих потрясінь в банківському секторі економіки, яку складено як наукове підґрунтя формування переліку пріоритетних показників-індикаторів оцінювання рівня фінансової безпеки національної економіки за складовими, що й буде враховано в процесі розроблення концептуальних засад системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки економіки України (рис. 3.11).

Отже, запропонована комбінація розглянутих та досліджених складових економічної безпеки банківської системи України, що складається з підходу до визначення сутності економічної безпеки в банківській системі країни, системи обов'язкових умов забезпечення економічної безпеки банківської структури, класифікації факторів, котрі викликають загрози забезпеченню економічної безпеки в банківській системі, методичного підходу до оцінювання рішень по управлінню економічною безпекою банківських установ на основі трьохрівневої системи показників та сформульованого концептуального підходу до розуміння поняття «економічна безпека банківської установи» як складової забезпечення

банківської системи, дозволила сформувати механізм забезпечення економічної безпеки банківської системи України, який спрямований на підвищення рівня управління економічною безпекою банківських установ та швидку адаптацію їх до мінливих умов конкурентної боротьби в банківському секторі національної економіки країни, що є одним із способів вирішення економіко-організаційних проблем забезпечення безпеки діяльності банківських установ (рис. 3.12).

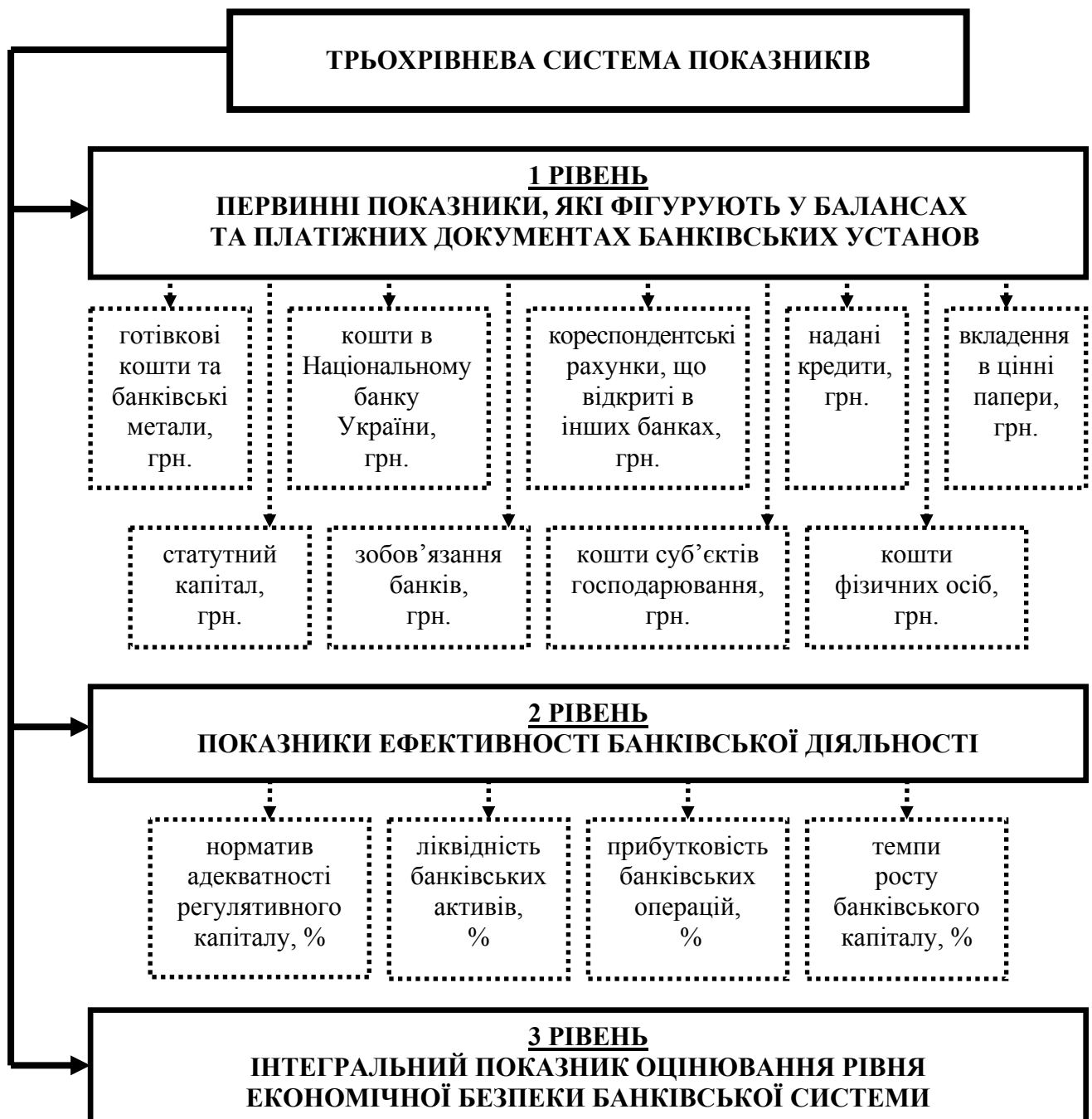

Рисунок 3.11 – Методичний підхід до оцінювання рішень по управлінню економічною безпекою банківських установ на основі трьохрівневої системи показників (джерело: складено автором за підсумками власних досліджень)

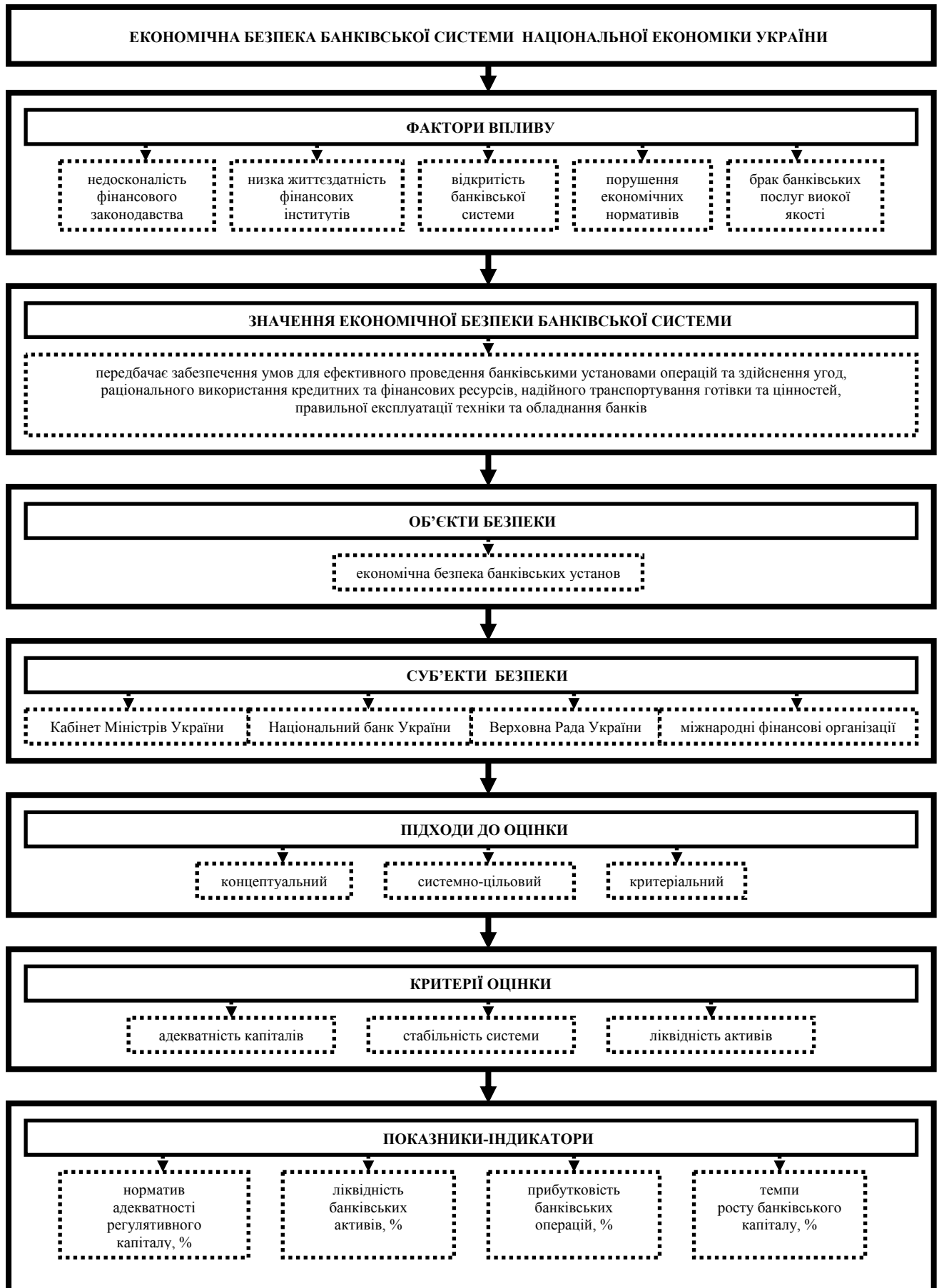

Рисунок 3.12 – Концептуальний базис механізму забезпечення економічної безпеки банківської системи України (джерело: авторська розробка)

Відносно другої складової забезпечення безпеки діяльності банківських установ, то в жорстких конкурентних умовах найбільш важливою та складною є проблема забезпечення фінансової складової економічної безпеки банківського сектору національної економіки країни, оскільки фінансова складова – результат забезпечення банківської безпеки держави, безпечний рівень якої визначається результативністю її дій.

На нашу думку, забезпечення фінансової безпеки як банківської системи в цілому, так й окремих компонентів, тобто банківських установ, враховуючи її особливе значення для економіко-організаційних засад забезпечення безпеки діяльності банківських установ в країні, – це складна та багатогранна проблема, якій необхідно приділяти постійну увагу, оскільки питання фінансової безпеки банківської системи України та її структур не отримали належного наукового відображення в публікаціях провідних фахівців із банківських справ.

У зв'язку з цим, на погляд провідних науковців [141, 202, 447], фінансову складову економічної безпеки банківської системи потрібно розглядати в двох підходах: по-перше, з точки зору фінансових наслідків її діяльності для країни в цілому, а, по-друге, із точки зору недопущення та відвернення потенційних або явних загроз фінансовому стану банківського сектору національної економіки, Національному банку України та банківським установам.

Так, С.І. Ткаченко [424] вважає, що під фінансовою безпекою банківської системи слід розуміти комплекс заходів по досягненню максимально можливої платоспроможності та фінансової стійкості банківської установи, ліквідності її балансу, ефективної структури банківського капіталу і найбільш прибуткових напрямів капітальних вкладень, що досягається шляхом комплексного аналізу, чіткого тактичного та стратегічного планування, запобігання можливим загрозам фінансового характеру.

Крім того, з точки зору наслідків реалізації фінансової безпеки банківської системи для економіко-організаційних засад забезпечення безпеки діяльності банківських установ в Україні, як підтверджують Л.М. Стрельбицька та М.П. Стрельбицький [409], фінансове здоров'я й, як результат, безпека банківської

системи багато в чому залежить від економічних нормативів, що регламентують діяльність банківських установ, обґрунтованості та безумовного їх дотримання, бо суперечливість чи недосконалість існуючих нормативів збільшує кількість проблемних структур.

Тому, в роботі під час аналізу існуючої системи економічних нормативів, яка безпосередньо впливає на формування фінансової складової економічної безпеки банківської системи країни або її структур, систематизовано основні умови забезпечення безпеки банківської діяльності, дотримання та ефективна реалізація яких дозволить усунути недоліки, які перешкоджають безпеці (рис. 3.13).

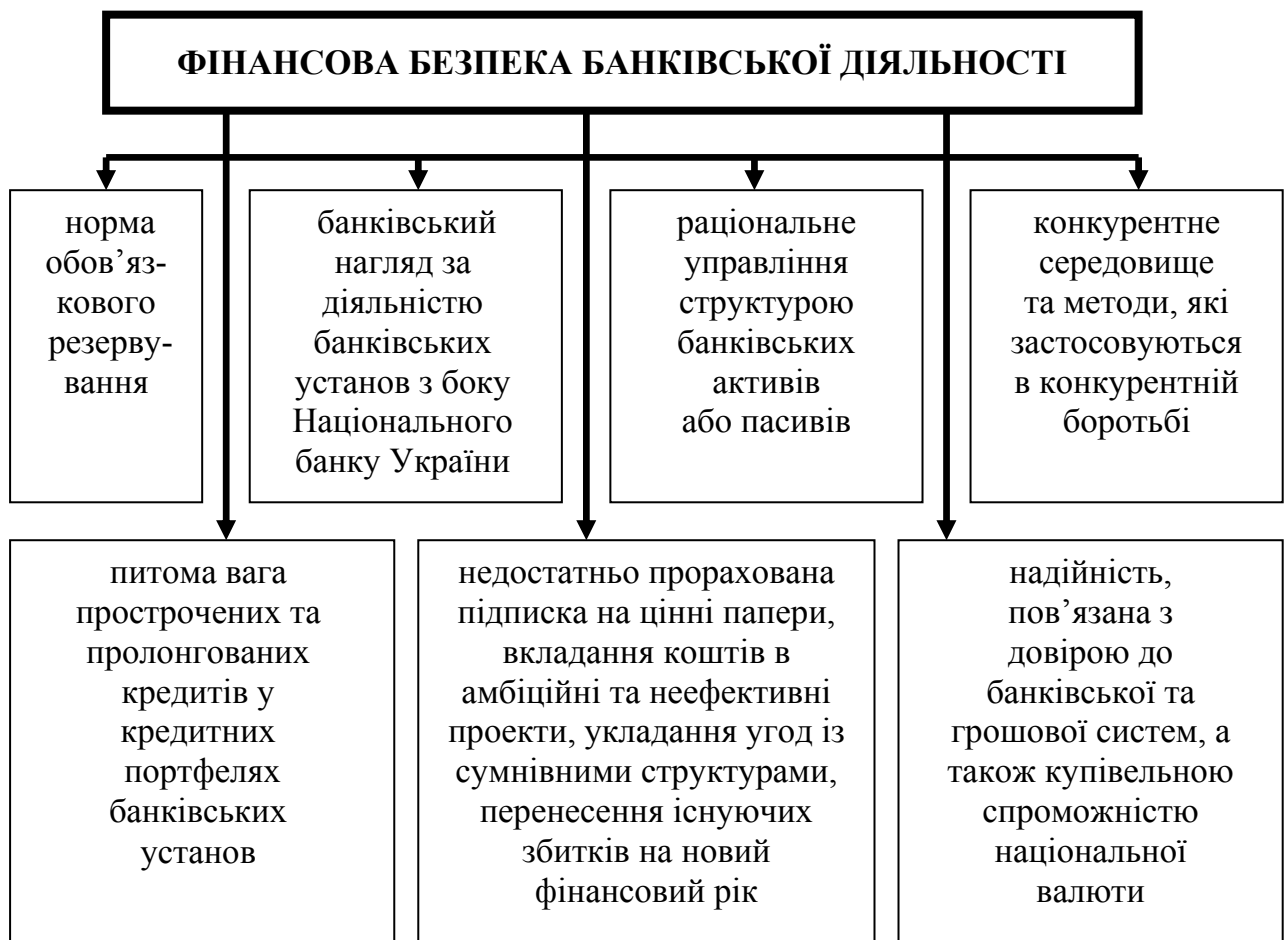

Рисунок 3.13 – Умови забезпечення фінансової безпеки діяльності банківських установ та банківської системи в цілому (джерело: авторська розробка на засадах систематизації [17, 141, 174, 202, 271, 447, 487])

На погляд багатьох фахівців із банківської справи [17, 174, 271, 487], в сучасних ринкових умовах основним критерієм забезпечення безпеки діяльності

банківських структур, а, відтак, й фінансової складової економічної безпеки банківського сектору економіки, є рівень прибутковості банківських активів, тобто відповідно до запропонованих умов забезпечення фінансової безпеки банківської діяльності, – це раціональне та ефективне управління структурою банківських активів та пасивів.

Щодо забезпечення фінансової безпеки діяльності банківських установ, то найважливішим показником їх фінансової стійкості та стабільності є питома вага залучених коштів громадян у загальному обсязі залучених коштів банку. Отже, саме ці показники, зокрема, рівень прибутковості банківських активів та питома вага залучених коштів громадян у загальному обсязі залучених коштів банку є основними індикаторами фінансової складової економічної безпеки банківської системи з урахуванням ризиків не дотримання й не виконання яких є потенційною загрозою втрати ліквідності та платоспроможності установи.

У зв'язку з цим, в роботі із метою посилення економіко-організаційних засад забезпечення фінансової безпеки діяльності банківських установ в країні до можливих загроз або кризових ситуацій, виокремлено головні показники оцінювання фінансової безпеки банківської системи та її установ, які надалі стануть методичним підґрунтям формування переліку пріоритетних показників-індикаторів оцінювання рівня фінансової безпеки національної економіки за складовими системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки економіки, що є одним із актуальних завдань (рис.3.14).

Втім, під час обґрунтування підходу з формування переліку пріоритетних показників-індикаторів оцінки рівня фінансової безпеки економіки України за складовими потрібно акцентувати увагу не лише на нормативах, встановлені Національним банком України, але й враховувати індикатори оцінювання рівня фінансової безпеки банківського сектору або його структур, запропоновані для впровадження в банківську діяльність міжнародними фінансово-кредитними організаціями, західними науковцями та іншими органами виконавчої влади, тому в дисертації вивчено та узагальнено зарубіжний і вітчизняний досвід цих методик для вирішення проблеми, пов'язаної з обґрунтуванням консенсусного

підходу до розрахунку рівня фінансової безпеки банківської системи України та її установ, що є однією із концептуальних положень системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки економіки України.

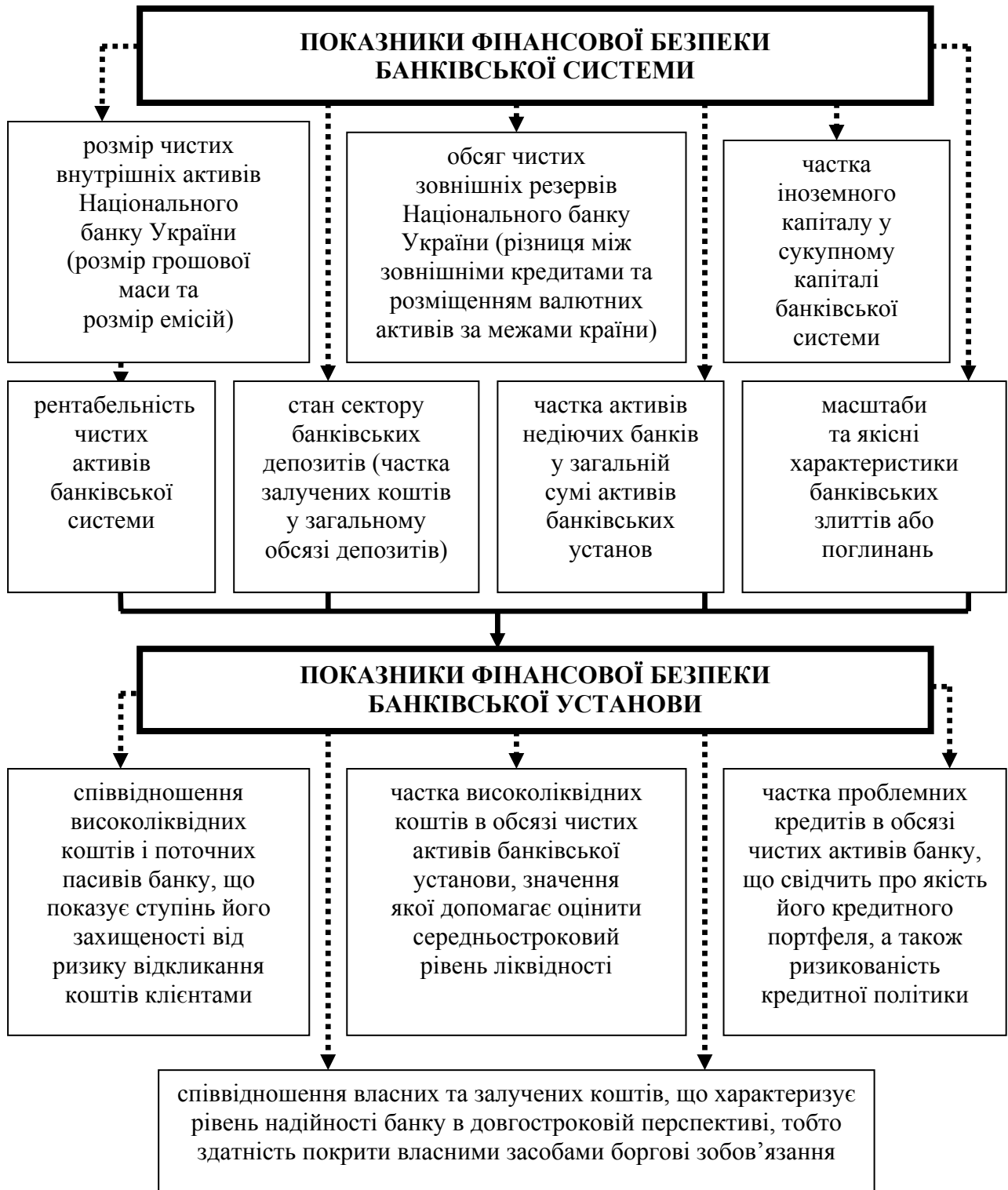

Рисунок 3.14 – Показники оцінювання фінансової безпеки банківської системи України та її установ (джерело: уточнено на засадах узагальнення [17, 141, 202, 271, 447, 487])

Отже, досліджено та проаналізовано структуру індикаторів фінансової стабільності, розроблених фахівцями Міжнародного валютного фонду [288], для фінансових систем різних країн світу, зокрема банківської системи України, яка має можливість забезпечити безперервний виробничий процес суб'єктів господарювання, що характеризує її спроможність підтримувати рівновагу та відновлювати стан після потрясінь, посилення диспропорцій чи відхилень від безпечних параметрів, спричинених такими кризовими явищами, як спадом економіки, кризою та трансформацією економіки (додаток К. рис. К.1).

Водночас, фундаментальними дослідженнями в галузі оцінки фінансової складової економічної безпеки банківської системи та її установ, слід визнати розробки західних науковців, які здійснили узагальнення зарубіжного досвіду фінансових чи банківських криз. Так, Б. Айхенгрін, А. Роуз та К. Віплосц [286] при дослідженні причин виникнення банківських криз виокремили наступні: внутрішня економічна політика, зовнішні макроекономічні умови, політика обмінного курсу, структура фінансової системи, недосконалість контролю та регулювання. Виходячи з виділених факторів, сформульовано основні групи індикаторів – провісників банківської кризи (додаток К, рис. К.2).

Втім, врахування О.І. Барановським [286], українських реалій розвитку банківського сектора економіки призвело щодо формування погляду, за яким стійкість банківської системи може характеризувати фактичний стан виконання вітчизняними банківськими установами, встановлених Національним банком України, нормативів та дотримання порогових значень індикаторів фінансової безпеки. Запропоновані автором показники безпеки банківської діяльності та співвідношення фактичного і порогового значення можуть показати справжню ситуацію на фінансовому ринку, наприклад, це показники приросту грошової маси, обсягу готівки у відсотках до валового внутрішнього продукту, рівень доларизації грошового обігу, обсяги іноземної валюти готівкою до національної валюти готівкою, кредитні надходження та вартість банківських кредитів.

Також, проблемами обґрунтування методичних підходів для оцінювання стану та розрахунку рівня банківської складової фінансової безпеки суб'єктів

національної економіки, зокрема, установ банківського сектору, займаються фахівці Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [328]. Тому, в роботі вивчено перелік індикаторів і джерел вхідної інформації за банківською складовою фінансової безпеки національної економіки для того, щоб виявити складнощі при розрахунку показників (табл. 3.8).

Таблиця 3.8 – Перелік показників-індикаторів та джерел вхідної інформації за складовими економічної безпеки (джерело: складено та систематизовано за даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [328])

Найменування показника-індикатора	Порядок розрахунку індикатора	Джерело вхідної інформації
1	2	3
1. Частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентам, %	прострочена заборгованість за кредитами, млн. грн. / кредити надані, млн. грн. $\times 100$	Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]: Національний банк України. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798
2. Співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті, %	кредити, надані резидентам, млн. грн. / депозити, залучені депозитними корпораціями від резидентів, млн. грн. $\times 100$	Грошово-кредитна статистика [Електронний ресурс]: Національний банк України. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44579
3. Рентабельність банківських активів, %	-	Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]: Національний банк України. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798

Продовження таблиці 3.8

1	2	3
4. Співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів, разів	(кредити, надані резидентам строком від 1 до 5 років, млн. грн. + кредити, надані резидентам строком понад 5 років, млн. грн.) / (депозити, залучені від резидентів строком від 1 до 5 років, млн. грн. + депозити, залучені від резидентів строком понад 5 років, млн. грн.)	-
5. Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань, %	-	Звітна форма та довідкові дані з компіляції індикаторів фінансової стійкості [Електронний ресурс]: Національний банк України. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44575
6. Частка активів п'яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи, %	обсяг активів п'яти найбільших банків за розмірами активів, млн. грн. / активи банків, усього, млн. грн.	Дані фінансової звітності банків України [Електронний ресурс]: Національний банк України. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=64097

За результатами аналізу визначено, що розглянуті та досліджені системи індикаторів оцінки і розрахунку рівня фінансової безпеки банківської системи та структур, які розроблені та сформульовані фахівцями Міжнародного валютного

фонду, західними і вітчизняними науковцями, а також експертами Міністерства економічного розвитку та торгівлі України мають як позитивні, так й негативні моменти. На нашу думку, позитивними моментами є: спроба розробки критеріїв відбору показників і формування системи індикаторів; застосування системного підходу до формування економіко-організаційних засад забезпечення безпеки діяльності банківських установ; спроба врахування системних коливань через галузеву та секторальну структуру національної економіки; введення в практику періодичності розрахунку показників на кварталній та річній основі.

Що стосується недоліків, то як показують виявлені суперечливі і негативні тенденції у вирішенні цього питання, то найбільш важливими на даний момент є такі негативні моменти: занадто широкий спектор показників, як результат, дублювання один одного, а їх різновекторна динаміка не дає змоги визначити загальну тенденцію щодо фінансової стабільності безпеки банківської системи або її установ й підкреслює їх кількісне перевантаження; розглянутий перелік індикаторів практично не передбачає ні одного показника, який би стосувався безпосередньо банківської діяльності; значну частину показників неможливо чи вкрай складно розрахувати і проаналізувати у вітчизняних економічних умовах; бракує порогових значень досліджених індикаторів, що пояснюється різними економічними та фінансовими умовами [228].

Тому, результати досліджень, одержані під час виконання цього завдання, будуть враховані в процесі формування переліку пріоритетних показників-індикаторів оцінювання рівня фінансової безпеки національної економіки за складовими як важливої концептуальної основи розробки системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки економіки України.

Але, окрім того, на сьогодні відсутній єдиний підхід щодо визначення факторів активації загроз фінансовій складовій економічної безпеки банківських установ як головного компоненту банківського сектору національної економіки. Зокрема, О.А. Кириченко [198] вважає, що найбільшу загрозу безпеці діяльності банківських установ становлять наступні негативні явища як недостатня якість банківських капіталів, занадто ризикова кредитна політика керівників банків,

недосконала система депозитного страхування, недостатній рівень ліквідності банківських активів, низький рівень кредитоспроможності суб'єктів реального сектору економіки і невідповідність діяльності установ міжнародним стандартам.

Так, С.І. Ткаченко [424] відзначає, що основними загрозами фінансовому забезпеченню безпеки діяльності банківської системи та її структур є: низький рівень капіталізації банківської системи країни та обмеженість ресурсної бази банківських установ; характер спрямованості кредитної діяльності банківської системи; низький рівень залучення іноземної валюти та готівки у національній валюті, що знаходиться у населення; практична відсутність системи депозитного страхування як вкладів населення, так й депозитів суб'єктів підприємництва в банківських установах; невиправдано високі обсяги коштів банківських установ, заощаджених у вигляді викуплених у держави облігацій внутрішньої державної позики, зокрема й реструктуризованих урядом країни у конвертовані облігації внутрішньої державної позики.

Втім, С. Яременко [485] під загрозами фінансовим регуляторам безпеки банківського сектору економіки та його структур розуміє потенційно можливі і реальні дії конкурентів, здатних завдати банківським установам матеріальний чи моральний збиток, що створює небезпеку для розвитку банківських структур відповідно до їх завдань й інтересів. У зв'язку з цим, С. Яременко диференціює загрози банківській безпеці країни на: економічні (шахрайство, недобросовісна конкуренція); фізичні (пограбування, неефективна експлуатація); інтелектуальні (розголошення й неправомірне використання банківської інформації, соціальні конфлікти та ідеологічні диверсії).

Таким чином, щоб зменшити негативний вплив загроз на забезпечення фінансової складової економічної безпеки банківської системи або її установ в роботі опрацьовано інформацію, котра дає можливість узагальнити численні джерела формування як зовнішніх, так й внутрішніх загроз банківській сфері національної економіки, напрями їх реалізації, об'єкти дії та можливі наслідки для вдосконалення економіко-організаційних положень забезпечення безпеки діяльності банківських установ, що є ключовим пріоритетом інституційного

забезпечення грошово-кредитної політики України на етапі економічних реформ (рис. 3.15).

Рисунок 3.15 – Джерела формування загроз банківському сектору економіки (джерело: авторська розробка на засадах узагальнення [14, 121, 187, 379, 410])

Особливо це актуально зараз, коли основною макроекономічною роллю банківської сфери є акумуляція та перерозподіл тимчасово вільних ресурсів для забезпечення потреб інституційних секторів національної економіки. Оцінку ефективності функціонування вітчизняної банківської сфери та забезпечення безпеки діяльності банківських установ в передумовах зростаючої експансії іноземних банків до банківського сектору національної економіки і загострення конкуренції в ньому можливо провести, розраховуючи середньорічний темп зростання та приросту основних показників діяльності банківських установ за 2009-2016 роки за допомогою статистичного методу (табл. 3.9; 3.10; 3.11):

Таблиця 3.9 – Основні показники діяльності банківських установ України за 2009-2016 роки, млрд. грн. (джерело: складено та систематизовано за даними Національного банку України [330])

Назва показника	Період							
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1. Кількість банків	175	184	182	176	176	176	180	163
1.1. з них: з іноземним капіталом	47	53	51	55	53	53	49	51
1.2. у т.ч. зі 100 % іноземним капіталом	17	17	18	20	22	22	19	19
2. Активи банків	599396	926086	880302	942088	1054280	1127192	1278095	1316852
2.1. Готівкові кошти та банківські метали	18313	20668	21725	26749	27008	30346	36390	28337
2.2. Кошти в Національному банку України	19120	18768	23337	26190	31310	33740	47222	27554

Продовження таблиці 3.9

1	2	3	4	5	6	7	8	9
2.3. Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках	26293	40406	51323	67596	78395	99472	78106	99752
2.4. Кредити надані, з них:	485368	792244	747348	755030	825320	815327	911402	1006 358
2.4.1. кредити, що надані суб'єктам господарювання	276184	472584	474991	508288	580907	609202	698777	802582
2.4.2. кредити, що надані фізичним особам	153633	268857	222538	186540	174650	161775	167773	179040
2.5. Вкладення в цінні папери	28693	40610	39335	83559	87719	96340	138287	168928
3. Пасиви банків	599396	926086	880302	942088	1054280	1127192	1278095	1316852
3.1. Капітал, з нього:	69578	119263	115175	137725	155487	169320	192599	148023
3.1.1. статутний капітал	42873	82454	119189	145857	171865	175204	185239	180150
3.2. Зобов'язання банків, з них:	529818	806823	765127	804363	898793	957872	1085496	1168829
3.2.1. кошти суб'єктів господарювання, з них:	111995	143928	115204	144038	186213	202550	234948	261372
3.2.1.1. строкові кошти суб'єктів господарювання	54189	73352	50511	55276	74239	92786	104722	102527
3.2.2. кошти фізичних осіб, з них:	163482	213219	210006	270733	306205	364003	433726	416371
3.2.2.1. строкові кошти фізичних осіб	125625	175142	155201	206630	237438	289129	350779	319121

Таблиця 3.10 – Динаміка показників діяльності банківських установ України за 2009-2016 роки, % (джерело: систематизовано та розраховано за даними Національного банку України [330])

Назва показника	Роки							
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1. Кількість діючих банків	-	105,1	98,9	96,7	100,0	100,0	102,3	90,6
1.1. з них: з іноземним капіталом	-	112,8	96,2	107,8	96,4	100,0	92,5	104,1
1.2. у т.ч. зі 100 % іноземним капіталом	-	100,0	105,9	111,1	110,0	100,0	86,4	100,0
2. Активи банків	-	154,5	95,1	107,0	112,0	107,0	113,4	103,0
2.1. Готівкові кошти та банківські метали	-	112,9	105,1	123,1	101,0	112,4	120,0	77,9
2.2. Кошти в Національному банку України	-	98,2	124,3	112,2	120,0	107,8	140,0	58,3
2.3. Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках	-	153,7	127,0	131,7	116,0	126,9	78,5	127,7
2.4. Кредити надані, з них:	-	163,2	94,3	101,0	109,3	98,8	111,8	110,4
2.4.1. кредити, що надані суб'єктам господарювання	-	171,1	100,5	107,0	114,3	104,9	114,7	115,0
2.4.2. кредити, що надані фізичним особам	-	175,0	82,8	83,8	93,6	92,6	103,7	106,7
2.5. Вкладення в цінні папери	-	141,5	96,9	212,4	105,0	109,8	143,5	122,2
3. Пасиви банків	-	154,5	95,1	107,0	112,0	107,0	113,4	103,0
3.1. Капітал, з нього:	-	171,4	96,6	119,6	112,9	108,9	113,7	76,9
3.1.1. статутний капітал	-	192,3	144,6	122,4	117,8	102,0	105,7	97,3
3.2. Зобов'язання банків, з них:	-	152,3	94,8	105,1	111,7	106,6	113,3	107,7
3.2.1. кошти суб'єктів господарювання, з них:	-	128,5	80,0	125,0	129,3	108,8	116,0	111,2
3.2.1.1. строкові кошти суб'єктів господарювання	-	135,4	69,0	109,4	134,3	125,0	112,9	98,0
3.2.2. кошти фізичних осіб, з них:	-	130,4	98,5	129,0	113,1	118,9	119,2	96,0
3.2.2.1. строкові кошти фізичних осіб	-	139,4	88,6	133,1	115,0	121,8	121,3	91,0

Таблиця 3.11 – Динаміка показників діяльності банківських установ України за 2009-2016 роки, % (джерело: розраховано за даними Національного банку України [330])

Показники	Середньорічний темп приросту, %
1. Кількість діючих банків	- 1,1
1.1. з них: з іноземним капіталом	+ 1,1
1.2. у т.ч. зі 100 % іноземним капіталом	+ 1,6
2. Активи банків	+ 11,9
2.1. Готівкові кошти та банківські метали	+ 6,5
2.2. Кошти в НБУ	+ 5,4
2.3. Кореспондентські рахунки, що відкриті в банках	+ 20,9
2.4. Кредити надані, з них:	+ 11,0
2.4.1. кредити, що надані суб'єктам господарювання	+ 16,5
2.4.2. кредити, що надані фізичним особам	+ 2,2
2.5. Вкладення в цінні папери	+ 28,8
3. Пасиви банків	+ 11,9
3.1. Капітал, з нього:	+ 11,4
3.1.1. статутний капітал	+ 22,9
3.2. Зобов'язання банків, з них:	+ 12,0
3.2.1. кошти суб'єктів господарювання, з них:	+ 12,9
3.2.1.1. строкові кошти суб'єктів господарювання	9,6
3.2.2. кошти фізичних осіб, з них:	+ 14,3
3.2.2.1. строкові кошти фізичних осіб	+ 14,2

Динаміка основних показників банківської діяльності в Україні за 2009-2016 роки свідчить, що основними критеріями забезпечення безпеки діяльності банківських установ є показники, які за останні 8 років збільшилися в декілька разів, тим самим вплинувши на реалізацію ключових пріоритетів інституційного забезпечення грошово-кредитної політики країни на етапі економічних реформ.

В роботі [228] визначено п'ять ключових загроз фінансовій безпеці банківської системи України, що характеризують сучасний стан банківських установ:

по-перше, середньорічний темп зменшення кількості діючих банківських установ на $-1,1\%$ за рахунок збільшення іноземних банків на $+1,1\%$ або банківських установ зі 100% іноземним капіталом на $+1,6\%$ відповідно сприяє переходу вкладників до іноземних конкурентів, котрі мають більш сприятливі умови для отримання прибутку, та загостренню боротьби між ними у зв'язку з погіршенням ставлення клієнтів до банківського сектору економіки України;

по-друге, значне зростання середньорічного темпу розповсюдження мережі кореспондентських рахунків, які відкриті в інших банківських установах на $+20,9\%$, свідчить про високий рівень тривоги керівництва банківських структур щодо наявності загроз підтриманню банками ліквідності на такому рівні, що би забезпечував безперебійне і у повному розмірі проведення розрахунків з іншими установами, особливо з платежами клієнтів;

по-третє, в умовах економічного спаду середньорічний темп росту обсягу кредитних ресурсів банківських установ має тенденцію до збільшення на $+11,0\%$, особливо кредитів, наданих банками суб'єктам господарювання на $+16,5\%$, що, на нашу думку, зумовило необхідність зосередитися на реструктуризації та очищенні балансів, що, в свою чергу, стане стримувати активність банківських установ на ринку. Але банківські структури, які мають кращу якість активів та вільні кредитні ресурси, зможуть перерозподілити ринок на свою користь;

по-четверте, зростання середньорічного темпу вкладень в цінні папери на $+28,8\%$ характерно для більшості фінансових установ, які інвестують активи у цінні папери, оскільки це приносить, зокрема, банківським структурам певний прибуток у вигляді процентів або слугує гарантією швидкого перетворення в гроші у випадку потреби, що особливо актуально в умовах нестабільності;

по-п'яте, середньорічний темп росту зобов'язань банківських установ на $+12,0\%$ акцентує увагу на збільшенні вимог до активів банківських структур, що зобов'язує їх сплатити фіксовану суму коштів у визначений час у майбутньому, тим самим загрожуючи забезпеченню безпеки діяльності банківських установ.

Підсумовуючи результати проведеного дослідження та посилаючись на висловлювання фахівців банківської справи в роботі доцільно підкреслити, що незважаючи на наявність необхідних умов забезпечення фінансової безпеки діяльності банківських установ і банківської системи країни в цілому, достатню кількість індикаторів оцінювання фінансової безпеки банківської системи або її установ, розроблених та запропонованих щодо впровадження в банківську діяльність міжнародними фінансово-кредитними організаціями, науковцями та іншими органами виконавчої влади, та виявлені джерела загроз банківському сектору національного господарства в плані попередження їх виникнення або реалізації, на сьогоднішньому етапі розвитку економіко-організаційних засад забезпечення безпеки діяльності банківських установ більшість показників-індикаторів не в змозі ефективно відобразити таку складну та неоднозначну категорію як фінансову безпеку банківських установ економіки України.

Тому, в дисертації сформульовано концептуальний підхід до визначення поняття «фінансова безпека банківської установи», який передбачає, що суть фінансової складової економічної безпеки банківської установи країни полягає в забезпеченні організаційно-управлінських, технічних та профілактичних заходів, котрі спрямовані на якісний захист інтересів, прав або обов'язків банківської установи, що гарантує збільшення статутного капіталу, підвищення ліквідності банківських активів, забезпечення зворотності кредитних ресурсів, збереження фінансових та матеріальних цінностей.

Отже, враховуючи концептуальний підхід щодо оцінювання державного управління національною економікою країни на основі забезпечення фінансової безпеки та авторський підхід до розуміння сутності поняття «фінансова безпека банківської установи» сформовано механізм забезпечення фінансової безпеки банківської системи України, що є науковим підґрунтям вирішення тактичних або стратегічних завдань практичної реалізації його складових, тобто одним із ключових способів розв'язання економіко-організаційних проблем забезпечення безпеки діяльності банківських установ в контексті державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки (рис. 3.16).

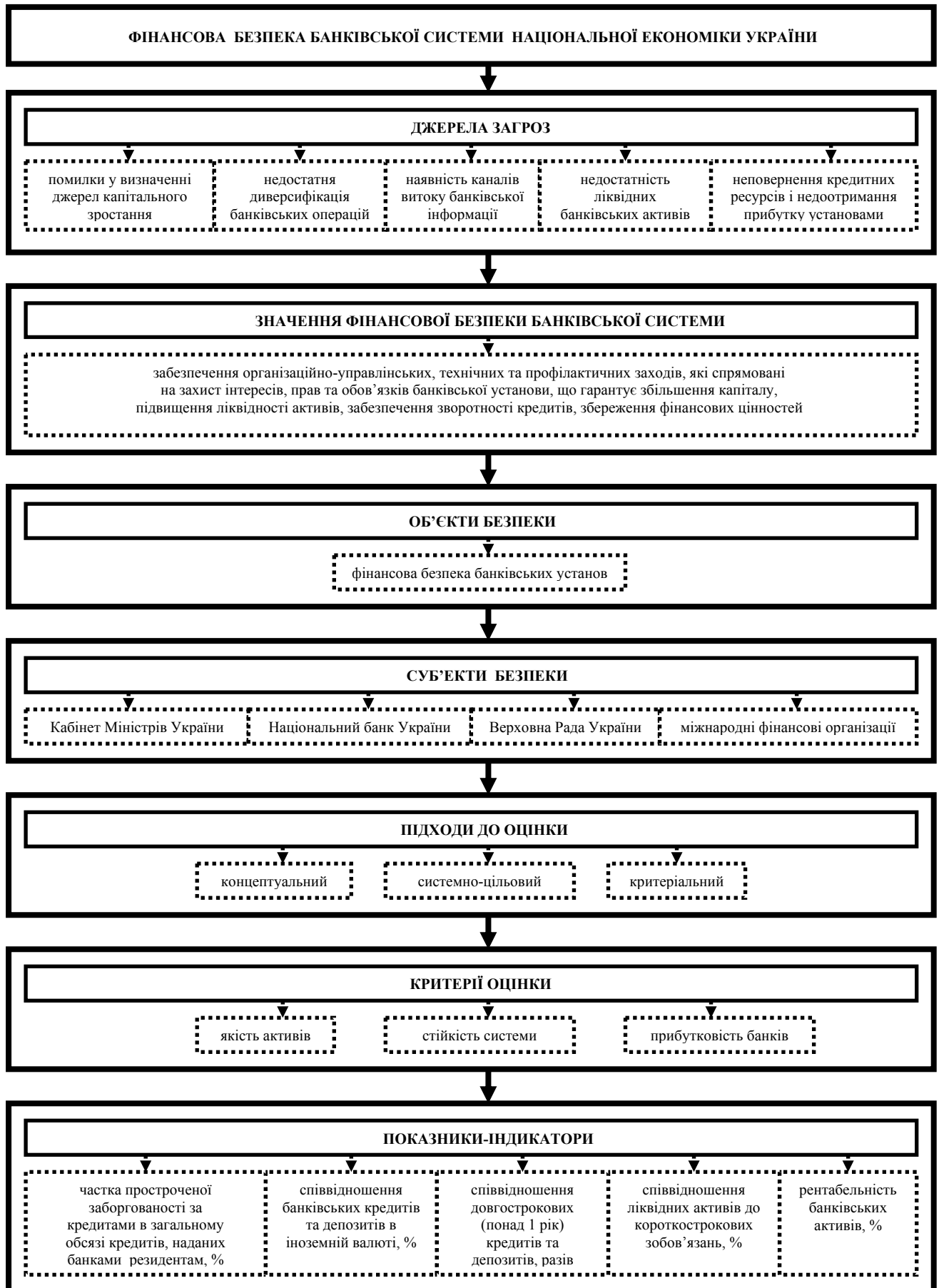

Рисунок 3.16 – Концептуальний базис механізму забезпечення фінансової безпеки банківської системи України (джерело: авторська розробка)

Таким чином, дослідження головних тенденцій економіко-організаційних засад забезпечення безпеки діяльності банківських установ в країні реалізовано, базуючись на системному підході в декілька етапів, на першому – визначено особливості взаємодії складових механізму забезпечення економічної безпеки банківської системи України, що спрямований на підвищення рівня управління економічною безпекою банківських установ й їх швидку адаптацію до мінливих умов конкурентної боротьби в банківському секторі національної економіки, а на другому – наукове підґрунтя формування механізму забезпечення фінансової безпеки банківської системи України та вирішення тактичних або стратегічних завдань практичної реалізації його складових, що є одним із ключових способів розв’язання економіко-організаційних проблем забезпечення безпеки діяльності банківських установ в контексті державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України.

3.3 Інструменти забезпечення оптимального рівня валютної безпеки для згладжування коливань курсу національної грошової одиниці

Найважливішою складовою механізму забезпечення банківської безпеки України є відповідний рівень валютної безпеки, який потрібний для підтримки стабільності національної грошової одиниці. Як відомо, в умовах розширення ринкових відносин значення валютної складової фінансової безпеки України невимірно посилюється, збільшуються масштаби та обсяги валютних операцій, зростає кількість суб’єктів валютних відносин, бо стійкість національної валюти та її конвертованість одна з ключових концептуальних засад розробки системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки економіки України.

Однак, не тільки недосконалість українського валютного законодавства, а й фактична відсутність до недавнього часу національної валюти (в істинному

розумінні цієї економічної категорії), належного обсягу або складу валютних резервів, нормального валютного паритету, умови введення конвертованості національної валюти, продуманої валютної політики країни, дієвого валютного контролю та обґрунтованого курсу національної грошової одиниці призводять до безсистемності в цій дуже важливій для реалізації ключових пріоритетів інституційного забезпечення грошово-кредитної політики України сфері.

Тому, тільки деяким умовам формування відповідного рівня валютної безпеки, потрібного для підтримки стабільності національної грошової одиниці, присвячені роботи вітчизняних науковців і експертів, зокрема О.І. Барановського [17], Д.О. Беляєва [27], С.Я. Боринця [46], Н.О. Кухарської [250], В.І. Мунтіяна [299], В.М. Пилипчука [347], В.Л. Плескач, А.В. Кулик [351], Ю. Сколотяного, О. Дубинського [394], Є.В. Степанюка [407], А.І. Сухорукова, С.Т. Пиріжкової [414] та ін.

Втім, визначено, що забезпечення валютної безпеки країни залежать від вирішення наступних проблем як формулювання концептуального підходу до визначення суті поняття «валютна безпека», виявлення джерел загроз валютній складовій фінансової безпеки національної економіки, аналіз використання порогових значень показників-індикаторів, які конкретизують стан валютного забезпечення й, як результат, розроблення механізму забезпечення валютної безпеки економічних відносин в країні, бо однією із умов успішної реалізації системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України є стабільність і конвертованість валюти.

Як свідчать результати дослідження, результативність взаємодії складових механізму забезпечення валютної безпеки країни знаходиться під впливом таких обов'язкових умов – забезпечення стабільності національної грошової одиниці, що зміцнює інтеграцію держави до світової економічної системи та захищає від потрясінь її на міжнародних валютних ринках; формування гнучкого режиму курсоутворення, який би створив оптимальні умови для вітчизняного експорту та масштабного припливу в країну інвестицій; ступінь забезпеченості економіки країни валютними коштами, достатнього для збереження позитивного сальдо

платіжного балансу; виконання міжнародних зобов'язань й накопичення обсягу золотовалютних резервів [246].

Таким чином, враховуючи перелік обов'язкових умов розробки механізму забезпечення валютної безпеки України в дисертації проаналізовано економічні категорії, які, на нашу думку, зможуть сформувати відповідний рівень валютної безпеки економічних відносин, котрий потрібний для підвищення доходності суб'єктів реального сектору в контексті державного управління фінансовою безпекою національної економіки України.

Отже, ключовою складовою механізму забезпечення валютної безпеки України є валютне регулювання, яке спрямоване, насамперед, на організацію міжнародних розрахунків і визначення порядку здійснення операцій з іноземною валютою та валютними цінностями. Як відомо, основним документом, котрий регламентує валютну сферу економіки, залишається Декрет Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» № 15-93 від 21.01.1993 року (редакція станом на 27.09.2014 рік) [103], що встановлює режим здійснення валютних операцій, визначає загальні принципи валютного регулювання, повноваження органів державної влади або фінансових установ в регулюванні валютних операцій, права і обов'язки суб'єктів валютних відносин, порядок здійснення контролю і відповідальність за порушення законодавства.

Окрім того, фахівці з валютних операцій [46, 250, 407] відзначають, що в основі валютного законодавства України є принцип обмеження використання іноземної валюти в господарському обігу або в грошових зобов'язаннях, котрі підлягають оплаті тільки в гривнях. Оплата грошових зобов'язань в іноземній валюті дозволяються у випадках встановлених національним законодавством. Так, розрахунки між резидентами або нерезидентами в межах торговельного обороту здійснюються в іноземній валюті через уповноважені установи – це банківські структури, які отримали генеральну ліцензію Національного банку України на здійснення валютних операцій, відповідають спеціальним вимогам загального характеру і вимогам, які стосуються конкретних напрямів вказаних валютних операцій.

Однак, на погляд Ю. Сколотяного та О. Дубинського [394], специфікою України є те, що іноземна валюта циркулює всередині держави паралельно із національною, що не характерно для країн із сучасною економікою. Українська гривня на власній території вступає в конкуренцію із набагато сильнішою та ліквідною валютою – американським долларом, а в останні роки – з євро. Щоб у таких передумовах національна валюта могла утримувати позиції та повноцінно виконувати функції грошей, зокрема слугувати засобом накопичення, рівень валютної безпеки економіки повинен бути стабільним та передбачуваним, що свідчить про необхідність розроблення підходу щодо створення організаційної структури моніторингу складових фінансової безпеки національної економіки як концептуальної основи системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки економіки України.

Не може не позначатися на формуванні рівня валютної безпеки України і друга складова механізму забезпечення валютної безпеки економічних відносин – валютна політика, що об'єднує економічні, організаційні та правові заходи у сфері валютних відносин, які пов'язані з використанням національної валюти у світовому господарстві при обміні результатами праці національних економік, а також використанням іноземної валюти на території України з метою реалізації стратегічних завдань економічного розвитку [246].

Щоб зрозуміти, які умови потрібні для розробки ефективного механізму функціонування внутрішнього валютного ринку, недопущення недобросовісної конкуренції, гарантування захисту валютних інтересів на зовнішніх ринках та забезпечення фінансової і макроекономічної стабільності як основи формування оптимального рівня валютної безпеки України в роботі досліджено та виявлено особливості реалізації заходів, котрі визначають спрямованість регулятивного впливу держави у валютній політиці економічних відносин (рис. 3.17).

Але, увага до комплексу економічних, організаційних та правових заходів у сфері валютних відносин викликана тим, що від його реалізації, насамперед, залежить успішне вирішення стратегічних (зростання валового внутрішнього продукту держави, рівня зайнятості, стабілізація цін), тактичних (вплив на такі

монетарні індикатори як масу грошей в обороті або рівень відсоткової ставки), специфічних (забезпечення збалансованості платіжного балансу та стабільних джерел надходження іноземної валюти на національний ринок, високого рівня конвертованості та стабільності курсу національної грошової одиниці) цілей валютної політики, які здійснюють істотний вплив на забезпечення валютної безпеки економічних відносин в Україні.

Рисунок 3.17 – Комплекс заходів у сфері валютних відносин, що вживаються державою на національному та міжнародному рівнях (джерело: систематизовано на засадах узагальнення [27, 351, 393-394, 468])

Крім того, на умови формування оптимального рівня валютної безпеки держави впливає ще одна складова механізму забезпечення валютної безпеки економічних відносин – це валютна система, як організаційно-правова форма реалізації валютних відносин у межах економічного простору внутрішня єдність якої залежить від ефективної взаємодії її компонентів, які систематизовано в додатку Л, табл. Л.1.

Втім, під час дослідження особливостей елементів валютної системи як основи механізму забезпечення валютної безпеки економічних відносин в країні визначено, вплив валютної системи на формування відповідного рівня валютної безпеки залежить від результативності використання комплексу інструментів як курсова та облікова політика Національного банку України, девізна політика, регулювання сальдо платіжного балансу країни, формування золотовалютних резервів ключові аспекти економічного розвитку яких будуть використані при розробленні концептуальних засад системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України в наступних розділах роботи (рис. 3.18).

Доведено, що курсова політика полягає в цілеспрямованому проведенні комплексу заходів із метою корекції валютного курсу національної грошової одиниці. Якщо необхідно знизити обмінний курс валюти, то Національний банк України здійснює політику девальвації, що, як стверджує С. Боринець, сприяє підвищенню конкурентоспроможності національного виробництва в умовах інноваційного розвитку, посиленню торговельних позицій України на світовому ринку та стимулюванню експорту.

Втім, Ю. Сколотяний [393] відзначає, що політика девальвації негативно впливає на позиції імпортерів, бо їм доводиться купувати іноземну валюту за вищим курсом, що може спровокувати зростання цін на імпортні товари і втрати імпортерів повністю перекриють вигреш експортерів за рахунок інфляційного зростання цін. Тому, послаблення національної валюти вигідно українським експортно-орієнтованим суб'єктам господарювання з таких секторів економіки як металургія, машинобудування, хімічна промисловість і сільське господарство.

Крім того, експортна виручка забезпечує підприємства твердою валютою в якій вони мають потребу для обслуговування своїх зовнішніх зобов'язань, знижуючи схильність кредитним ризикам.

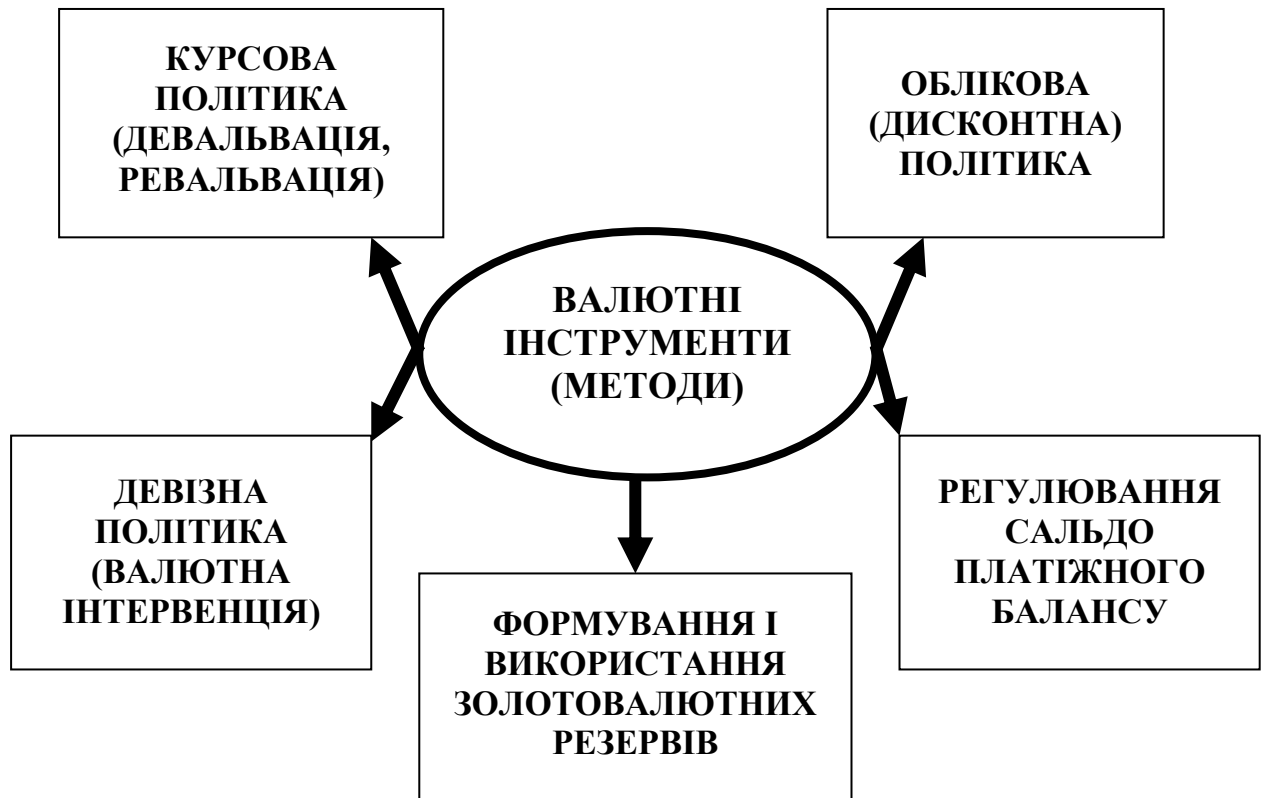

Рисунок 3.18 – Комплекс інструментів впливу на формування відповідного рівня валютної безпеки національної економіки (джерело: класифіковано на засадах узагальнення [17, 27, 347])

Так, на думку експертів [212, 281, 312], багато українських сталеливарних підприємств укладають угоди про постачання залізної руди та коксу, фіксуючи ціни в доларах, й тому навряд чи отримають суттєві переваги від девальвації гривни. З іншого боку, вітчизняні виробники залізної руди, вугілля або коксу, витрати яких виражені в гривні, а продають продукцію за цінами, прив'язаними до долара, отримають переваги від зниження курсу національної валюти.

Щодо машинобудування, то виробники залізничних вагонів, авіадвигунів, нафтогазового устаткування експортують свою продукцію в СНД. У зв'язку із цим, багатьом з цих компаній доводиться імпортувати значну долю виробничих ресурсів і дія девальвації гривни на їх діяльність буде обмеженою.

Інша ситуація в хімічній промисловості України. Незважаючи на те, що хімічні компанії отримують більшу частину прибутку за рахунок експортних контрактів, але їм доводиться імпортувати значну частину виробничих ресурсів, що, звичайно, веде до збільшення витрат, тому сумарна дія курсових змін на підприємства буде обмежена. Отже, імпортери страждають від зниження курсу гривні, а експортери, виробничі витрати яких виражені в національній валюті, виграють в цій ситуації.

Також, країна є найбільшим експортером сільськогосподарської продукції і внутрішні ціни на агропродукцію часто прив'язані до курсу долара. У зв'язку з цим, девальвація гривні забезпечує певні переваги аграрним підприємствам. Наприклад, виробники соняшникової олії несуть значну частину витрат в гривні та можуть повернути на свою користь зміну валютного курсу. Що стосується інших виробників цього сектора національного господарства, то навіть незначна частка експорту може зіграти позитивну роль, забезпечивши іноземною валютою для погашення зовнішніх зобов'язань [307].

Втім, якщо необхідно підвищити обмінний курс національної валюти, то Національний банк України впроваджує політику ревальвації, яка стимулює розвиток імпорту товарів, оскільки імпортери для своїх платежів за кордоном купують іноземну валюту за нижчим курсом. Крім того, можливо збільшиться пропозиція на товарних ринках, що позитивно впливатиме на стабільність цін і скорочення виробничих витрат на підприємствах з великим обсягом споживання імпортованих енергії, сировини, комплектуючих. Але, експортери за політики ревальвації зазнаватимуть втрат й якщо компанії не є великими «споживачами імпорту», то можуть послабити свої конкурентні позиції на світовому ринку.

За останні роки навколо можливого зміцнення курсу національної валюти точиться чимало розмов та суперечок. Одні фахівці з валютних операцій [307, 468] впевнені, що для ревальвації гривні існують об'єктивні умови, зокрема, наводяться аргументи про суттєве послаблення долара на фінансовій арені світу та надлишкову пропозицію цієї іноземної валюти на національному валютному ринку. Інші [46, 299, 351], навпаки, дотримуються точки зору, що поспішати з

процесом зміцнення національної валюти не потрібно, бо це може зашкодити національному виробнику, а, отже, вітчизняній економіці.

Стає очевидним, що у випадку зміцнення національної валюти серйозних втрат зазнають національні експортери. А враховуючи той аспект, що рахунок йде на мільйони гривень, не важко зрозуміти, що й втрати будуть суттєвішими. Водночас, у разі ревальвації національної валюти, вітчизняні товари стануть менш конкурентоздатними на міжнародних ринках завдяки зростанню цін на них. Але коли конкурентоздатність переважної частини національної продукції на зовнішніх ринках залишає бажати кращого, то подібний сценарій ще більше ускладнює поточну ситуацію в країні. За таких умов дефіцит торгового балансу, який на сьогодні в Україні й так є негативним, буде надалі зростати.

За даними Державної служби статистики України [326], негативне сальдо зовнішньої торгівлі товарами (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і зони проведення антитерористичної операції) за січень-червень 2016 року склало 731 млн. дол. США проти негативного сальдо в 254,9 млн. дол. США за аналогічний період 2015 року. При цьому за січень-червень 2016 року експорт товарів склав 4 млрд. 722 млн. дол. США, а імпорт – 5 млрд. 453 млн. дол. США. Порівняно з січнем-червнем 2015 року як в експорті, так й в імпорті відбулося скорочення поставок на 21,3 % та 12,8 % відповідно (на 1 млрд. 274,6 млн. дол. США та 798,5 млн. дол. США відповідно).

Коефіцієнт покриття експортом імпорту склав 0,87 (січень-червень 2015 – 0,96). Зовнішньоторговельні операції проводилися з партнерами із 194 країн світу. Обсяг експорту товарів у країни Європейського Союзу становив 2 млрд. 97,6 млн. дол. США або 44,4 % від загального обсягу експорту та зменшився порівняно із січнем-червнем 2015 року на 2,1 %. Імпорт продукції із держав Європейського Союзу склав 2 млрд. 454 млн. дол. США чи 45 % від загального обсягу та зменшився проти січня-червня 2015 року на 1,9 % [328].

Зрозуміло, це обов'язково негативно позначиться на макроекономічних показниках країни. Доведено, збільшення обмінного курсу національної валюти допомагає боротися зі страшним економічним ворогом нинішнього уряду – це

зниженням інфляційного потенціалу економіки. В умовах інтенсивної інфляції останніх років, котра не в останню чергу викликана надмірною пропозицією іноземної валюти на ринку, ревальвація здатна трохи пригальмувати інфляційні процеси. Інтенсивне надходження іноземної валюти в країну, зокрема завдяки грошовим переказам трудових мігрантів, вимагає від уряду України емітувати національну валюту в розмірах, які дали змогу забезпечити відносну рівновагу між національною та іноземною валютою, яку за неї можна придбати.

Отже, стає зрозумілим, що емісія національної валюти спричиняється не стільки завдяки росту виробничих потужностей і зростанню випуску продукції, скільки через надмірне засилля вітчизняного ринку іноземною валютою. А це й є однією з головних причин розвитку інфляційних процесів, які останнім часом панують в державі.

Аналіз даних, що пропонується Державною службою статистики України [326] свідчить, що інфляція в 2017 році може вдвічі перевищити прогнозовані Урядом 12 % і скласти 20-25 %. Крім того, деякі експерти [246] зазначають, що при рівні інфляції в 2016 році 45 % порівняно зі зростанням на 24,9 % у 2015 році ціни на товари зросли нерівномірно і, в першу чергу, це стосується товарів повсякденного попиту, наприклад, продуктів харчування. По цій групі товарів інфляція склала минулого року 50-70 % [326]. Інфляція в минулому році досягла максимального значення за останні 20 років. Експерти зі валютних операцій пов'язують це зі стрімким падінням купівельної спроможності (рис. 3.19).

Під час формування оптимального рівня валютної безпеки економіки країни як основи стабільності національної валюти слід акцентувати увагу на тому, що в різних країнах підхід до формування валютно-курсової динаміки залишався зваженим або був направлений на поступове підвищення гнучкості валютного режиму. Зокрема, найбільші держави-лідери при акумуляції резервів не допускали різких курсових коливань та надмірне їх наповнення не ставало приводом до адміністрування режимів.

На нашу думку, якби йшлося про послідовне, проте поступове зниження активності Національного банку України на внутрішньому валютному ринку та

збільшення гнучкості валютно-курсової динаміки, напевно, оцінка його дій була би абсолютно іншою. Однак, Національний банк України зайняв вичікувальну позицію, що підсилює невизначеність та поширення панічних настроїв, котрі підштовхували до здачі іноземної валюти за заниженим курсом.

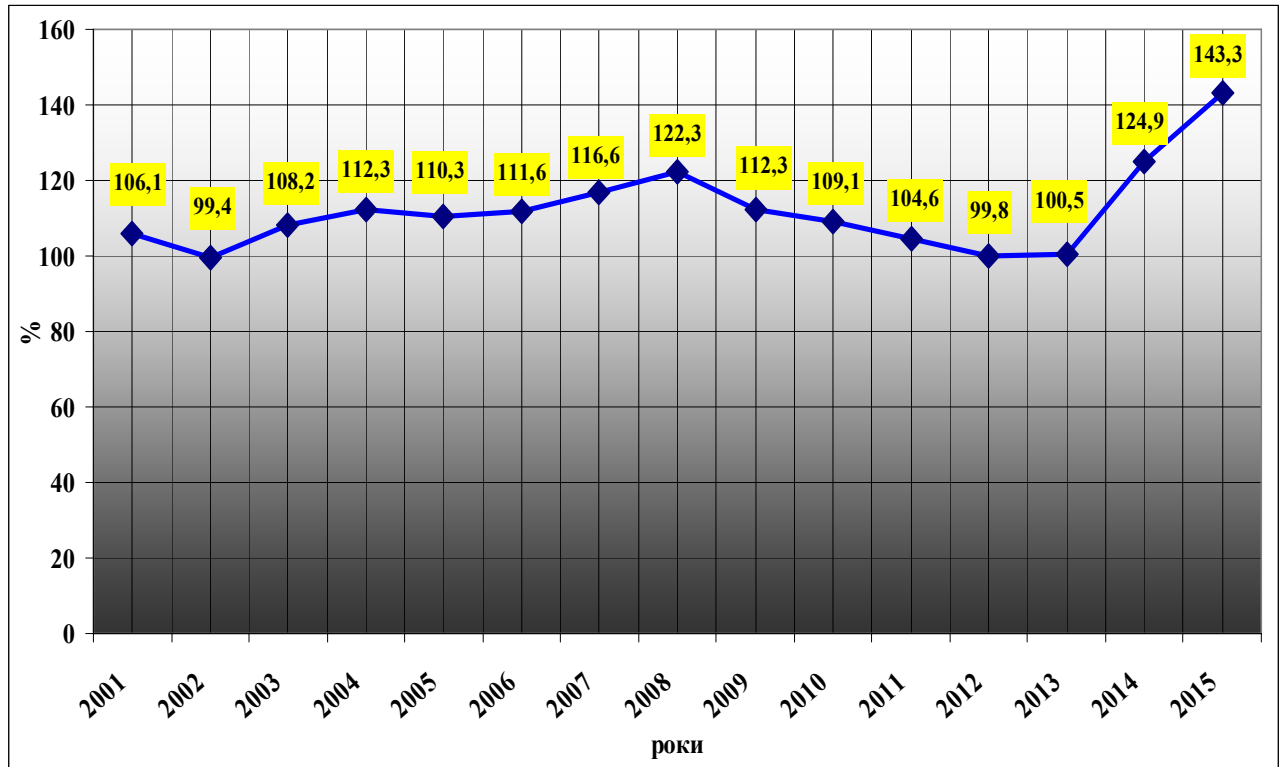

Рисунок 3.19 – Динаміка індексів споживчих цін на товари та послуги у 2001-2015 роках, % (джерело: складено за даними Державної служби статистики України [326] та результатами власних розрахунків)

Таким чином, враховуючи сумніви в можливостях Національного банку України забезпечити фінансову стабільність і прогнозованість валютно-курсової динаміки, а також важливість зменшення інфляційного потенціалу, в процесі дослідження руйнівних наслідків інфляційної політики та динаміки її процесів в роботі сформульовано перелік заходів зі зменшення інфляційного потенціалу національної економіки як одна із головних умов інституційного забезпечення грошово-кредитної політики України на сучасному етапі економічних реформ (рис. 3.20).

Рисунок 3.20 – Система заходів щодо зменшення інфляційного потенціалу національної економіки України (джерело: класифіковано на засадах узагальнення [20, 281, 312, 358])

Щодо облікової (дисконтної) політики Національного банку України як одного з інструментів реалізації національної валютної системи, що є основою механізму забезпечення валютної безпеки економічних відносин, то її значення для формування відповідного рівня безпеки країни полягає в цілеспрямованому

підвищенні та зниженні облікової ставки центрального банку і відповідній зміні ставок депозитного та позичкового відсотків.

Доведено, якщо відсоткові ставки збільшуються, то зменшується грошова маса в обороті, знижується відплив вільних капіталів за кордон, зростає приплив іноземної валюти із-за кордону. Все це сприяє зростанню курсу національної валюти та зміцненню її позицій на валютному ринку. При зниженні облікової ставки Національного банку України весь процес впливу на валютний ринок відбувається у зворотному напрямі.

На погляд С.Я. Боринця [46], за рахунок облікової ставки Національний банк України встановлює для суб'єктів господарювання орієнтир щодо вартості залучених та розміщених коштів на відповідний період й є відсотковою ставкою, котра залежить від процесів, що відбуваються в макроекономічній, бюджетній сферах національної економіки та на грошово-кредитному ринку, динаміку якої за 2001-2015 роки наведено на рис. 3.21.

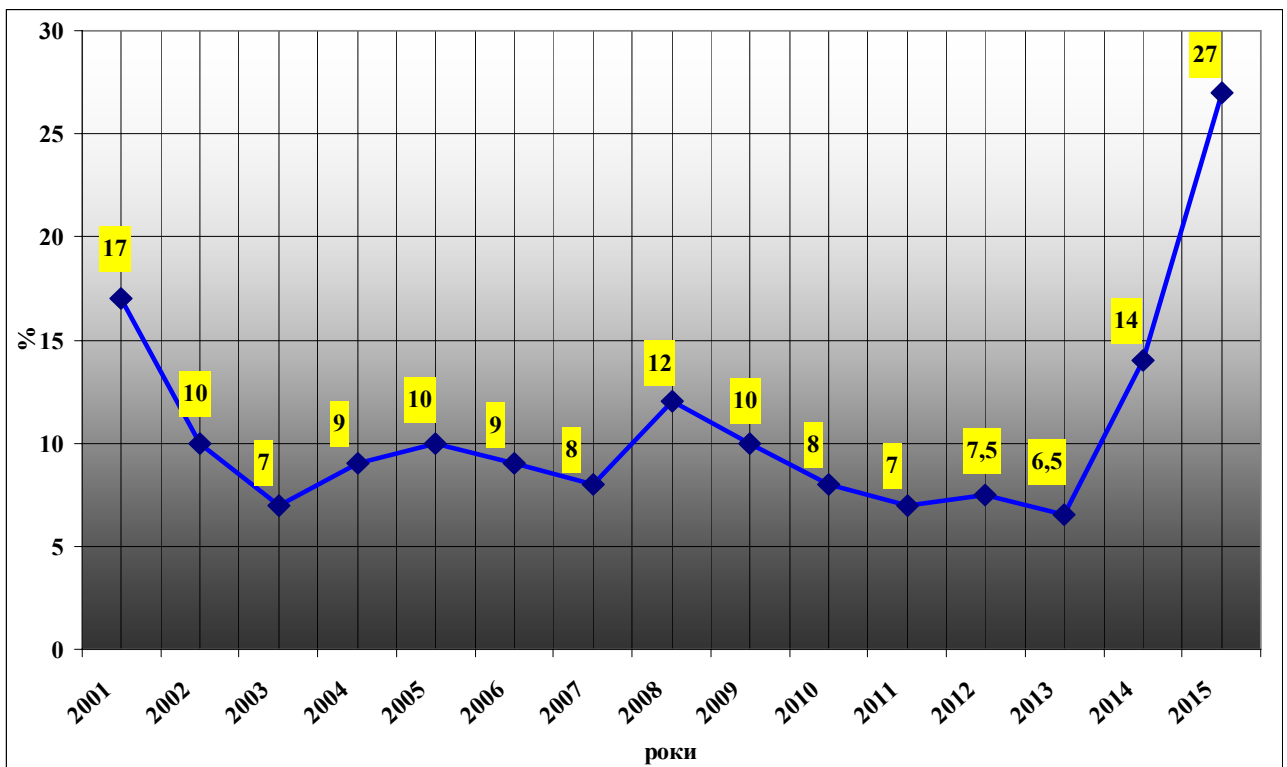

Рисунок 3.21 – Динаміка облікової ставки Національного банку України у 2001-2015 роках, % (джерело: складено за даними Державної служби статистики України [326] та результатами власних розрахунків)

Проаналізувавши думки експертів [250, 351, 394] щодо впливу облікової ставки Національного банку України на забезпечення валютної безпеки, що є елементом механізму забезпечення банківської безпеки в контексті державного управління фінансовою безпекою національної економіки країни визначено, що результативність облікової політики залежить від ефективності її застосування у випадках, коли цього потребує поточна ситуація (додаток Л, рис. Л.1).

Одним з наслідків впливу облікової політики на формування оптимального рівня безпеки валютної сфери національної економіки є відповідна зміна ставки депозитного відсотка, що компенсує ризик, який мають вкладники за зберігання грошових коштів, цінних паперів, інших матеріальних цінностей на рахунках, в депозитаріях або сховищах банківських структур. Втім, як стверджують Ю. Сколотяний та О. Дубинський [394], депозитна відсоткова політика покликана, насамперед, забезпечувати вигоду кредиторам від розміщення тимчасово вільних коштів, а також можливість використання позичальниками фінансових ресурсів, які зберігаються у них, для проведення різного роду операцій при мінімальних операційних витрат.

Для того, щоб ставка депозитного відсотка передбачала об'єктивність при встановленні відсотків по усім видам депозитів та обґрунтованість відповідних відсоткових ставок, бо це підтримує ліквідність клієнта і банківської структури, в роботі визначено фактори, які впливають на здійснення депозитних операцій і управління залученими коштами, що враховано під час формування механізму забезпечення валютної безпеки економічних відносин як одна з концептуальних положень розроблення системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки економіки України (рис. 3.22).

Однак, в передумовах посилення кризових явищ в національній економіці важливо враховувати зміну ставки позичкового відсотка на фазах економічного циклу. Як відзначають фахівці з валютних операцій [17, 299, 407], це впливає з того, що ставка позичкового відсотка залежить від кругообігу функціонуючого капіталу в різних сферах національної економіки, а тому закономірності руху обумовлені циклічними коливаннями виробництва. Скорочення виробництва під

час кризових явищ в економіці держави супроводжуються гострою нестачею позичкового капіталу і, як підсумок, різким підвищенням норми відсотка. Адже, в цей час вкладники, щоб уберегти свої заощадження чи грошові капітали від знецінення, намагаються їх отоварити, що веде до зменшення вкладів.

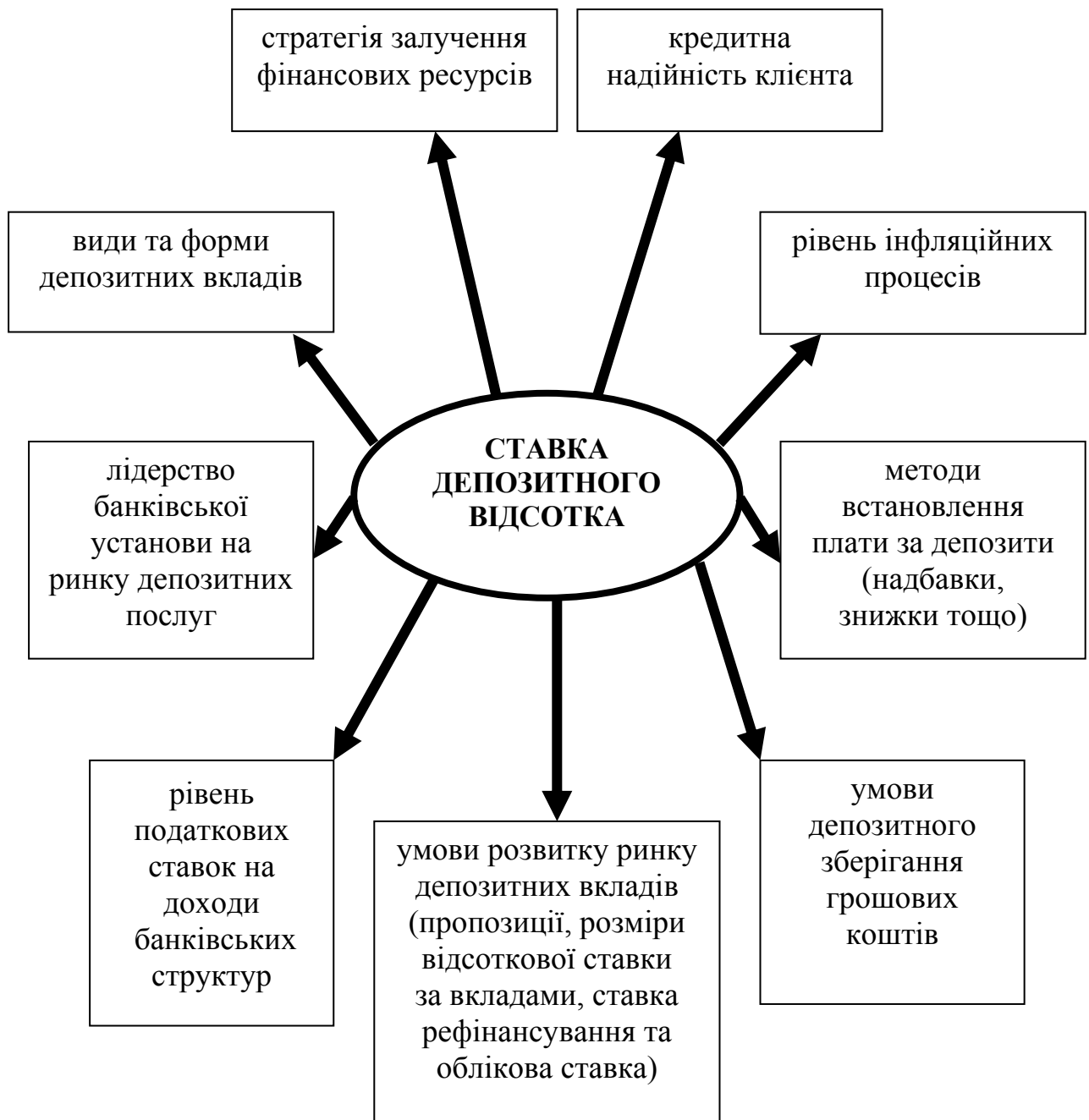

Рисунок 3.22 – Фактори впливу на здійснення депозитних операцій та управління залученими ресурсами (джерело: класифіковано на засадах узагальнення [46, 281, 307, 358])

Зокрема, у період застою, коли частина продуктивного капіталу суб'єктів господарювання набуває грошової форми, нагромадження позичкового капіталу випереджає нагромадження активного капіталу, знижується норма прибутку та позичкового відсотка. Таким чином, для періодів поживлення національного господарства та економічного піднесення характерним є те, що різко зростає попит на кредитні ресурси при недостатніх обсягах позичкового капіталу, а тому ставка позичкового відсотка підвищується.

Для того, щоб зрівноважити коливання ставки позичкового відсотка, які не сприяють розробці механізму забезпечення валютної безпеки економічних відносин як оптимальної умови стабільності національної валюти, в дисертації вивчено сукупність факторів та виокремлено ключові елементи, які, на нашу думку, безпосередньо впливають на формування відповідного рівня валютної безпеки України.

Але, результати проведеного дослідження дозволили визначити, що крім зрівноваженого підвищення та зниження ставок депозитного або позичкового відсотків й цілеспрямованої зміни їх базисної основи, тобто облікової ставки Національного банку України, на формування механізму забезпечення валютної безпеки економічних відносин в країні як однієї з концептуальних засад системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки економіки України впливає ще один інструмент валютного регулювання, що забезпечує відповідний рівень валютної безпеки – девізна політика, яка формує обмінний курс національної валюти через купівлю-продаж іноземної валюти [246].

Як видно, девізна політика проводиться у формі валютних інтервенцій. Щоб зупинити падіння курсу національної валюти і зростання курсу іноземної валюти, Національний банк України повинний збільшити продаж іноземної валюти на ринку, піднявши цим її пропозицію до наявного попиту. І навпаки, щоб зупинити підвищення курсу національної валюти і падіння курсу іноземної, Національний банк України повинен зменшити продаж чи збільшити купівлю останньої. Все це свідчить про те, що застосовуючи то один, то другий із цих інструментів Національний банк України може підтримувати валютний ринок та

курс у стані рівноваги, проте, як стверджують В.Л. Плескач та А.В. Кулик [351], для цього потрібно мати достатній обсяг валютних резервів.

Втім, на думку фахівців з валютних операцій [20, 212, 393, 468], валютні інтервенції впливають не тільки на кон'юнктуру валютного ринку та динаміку валютного курсу, а й на кон'юнктуру ринку грошей чи товарних ринків. Адже продаж іноземної валюти за національну призводить до зменшення маси грошей в обороті та пропозиції грошей, що спричинює скорочення платоспроможного попиту. Тому, на нашу думку, щоб уникнути негативного впливу результатів валютної інтервенції на реальний сектор національної економіки, одночасно із операціями валютної інтервенції необхідно проводити на відкритому ринку операції протилежного спрямування: у разі продажу іноземної валюти на ринку, на таку ж суму на відкритому ринку купують цінні папери, однак при купівлі іноземної валюти продають цінні папери.

Крім того, валютні інтервенції можуть проводитися й для стимулювання експортних операцій. Для реалізації цієї валютної операції Національному банку України як головному органу валютного регулювання в країні може ставитися завдання забезпечити штучне заниження курсу національної валюти. Завдяки цьому експортери в обмін на виручену іноземну валюту отримують більше коштів у національній грошовій одиниці і збільшать власну норму прибутку чи, підтримуючи цю норму на незмінному рівні, забезпечать реалізацію товарів за кордоном за нижчими цінами, підвищуючи конкурентоспроможність суб'єкта підприємництва [279].

Отже, подальше дослідження та оцінка механізму проведення валютних інтервенцій, який передбачає залучення до відповідних операцій на валютному ринку уповноважених банківських установ, котрі виконують роль первинних дилерів на ринку, поширюючи ефект від валютних інтервенцій Національного банку України через власні операції зі своїми клієнтами й іншими банківськими структурами на динаміку обмінного курсу, дозволили визначити і виділити таку систему джерел проведення валютних інтервенцій в Україні як короткострокові кредити, продаж цінних паперів, розміщених в іноземній валюті, своп-угоди чи

золотовалютні резерви, особливості реалізації яких обов'язково буде враховано при формуванні оптимального рівня валютної безпеки України.

Водночас, використання девізної політики щодо забезпечення валютної безпеки економічних відносин в державі як основи стабільності національної грошової одиниці, підвищення доходності суб'єктів господарювання має певні обмеження. Це пов'язано, насамперед, з тим, що валютна інтервенція може мати тільки тимчасовий характер, бо розміри офіційних валютних резервів України є, як правило, обмеженими. А це означає, що продаж іноземної валюти з резервів має обов'язково чергуватися з її купівлею, інакше золотовалютні резерви надто швидко будуть вичерпані.

Як зазначалось вище, одним із джерел забезпечення реалізації валютних інтервенцій девізної політики є золотовалютні резерви України, що призначені для вирішення особливо важливих, проблемних завдань і, зокрема, внутрішньої та зовнішньої стабільності національної грошової одиниці за рахунок запасів золота чи грошових ресурсів, які номіновані у вільно конвертованій валюті, що є власністю держави, тобто суспільства.

Як свідчить більшість джерел [27, 250, 312], золотовалютні резерви мають таку структуру активів як цінні папери, котрі оплачуються в іноземній валюті, спеціальні права запозичення, монетарне золото, іноземна валюта у виді монет і банкнот, кошти на рахунках за кордоном, резервна позиція в Міжнародному валютному фонді, інші активи за умови забезпечення їх надійності і ліквідності, що безпосередньо впливає на ефективну взаємодію складових валютної системи.

Проведене дослідження джерел поповнення чи ефективності управління золотовалютними резервами дозволило зробити такі висновки, що необхідний для України обсяг золотовалютних резервів для забезпечення валютної безпеки національної економіки прийнято розраховувати, виходячи із суми виплат за позиками і кредитами, а також прогнозованого негативного платіжного балансу експортно-імпортних операцій.

Виявлено, що недостатня реакція Національного банку України як єдиного зберігача золотого запасу дорогоцінних металів та каменів на загрози динаміці

ключових компонентів валютно-курсової політики в умовах системної кризи, що є підтвердженням узаконеного монополізму і важкої ситуації в забезпеченні розвитку банківських установ в Україні, негативно позначилося на стабільності валюти й, як підсумок, підвищенні доходності суб'єктів господарювання.

Як підкреслює Д.О. Беляєв [27], у ринково розвинутих країнах валютні резерви розміщені в найбільш надійних банківських установах та інвестуються на вигідних для власника, тобто держави, умовах в іноземні фінансові активи. Крім того, практично в усіх ринково розвинутих країнах золотовалютні резерви є власністю держави, а точніше суспільства. Жодний центральний банк країни не може заявляти абсолютні права на повне та безконтрольне управління або розпорядження, а тим більше володіння цим найбільш ліквідним різновидом національного багатства як це відбувається в Україні.

Так, деякі фахівці з валютних операцій [17, 347, 351], акцентують увагу на тому, що зростання золотовалютного запасу країни до обсягів, які перевищують оптимальний рівень, ринково розвинуті держави розглядають як недолік, ніж позитивне явище. У фінансовій теорії існує таке поняття як «коефіцієнт Ренді» [46], за яким обсяг золотовалютних резервів повинен складати не більш як 30 % державного бюджету. У зв'язку з цим, ринково розвинуті країни світу формують золотовалютні резерви в мінімальних розмірах (рис. 3.23).

Винятком є Китайська Народна Республіка і Японія, валютні резерви яких сьогодні є найбільшими у світі. Втім, в Японії валютні резерви не перевищують 10 % валового внутрішнього продукту країни (\$ 1 трлн.). Щодо золотовалютних резервів Китайської Народної Республіки, то вони збільшуються і дорівнюють \$ 1,9 трлн. Китайська економіка демонструє безпрецедентні темпи зростання, що дозволяє формувати авангардні валютні резерви та розміщувати їх у США, вкладаючи в найбільш високоліквідні активи [179].

За даними Національного банку України [330], міжнародні резерви країни на 01.01.2017 рік становили 13 млрд. 538 млн. дол. США і порівняно з 01.01.2016 роком зросли в 2,4 рази за рахунок розміщення облігацій внутрішньої державної позики, деномінованих в доларах США. Однак, у 2011 році Національний банк

України мав золотовалютні резерви понад 38 млрд. дол. США – це рекордний показник за всю історію незалежності держави. У 2013 році міжнародні резерви Національного банку України склали 23,143 млрд. дол. США, а у 2015 році – 20,415 млрд. дол. США.

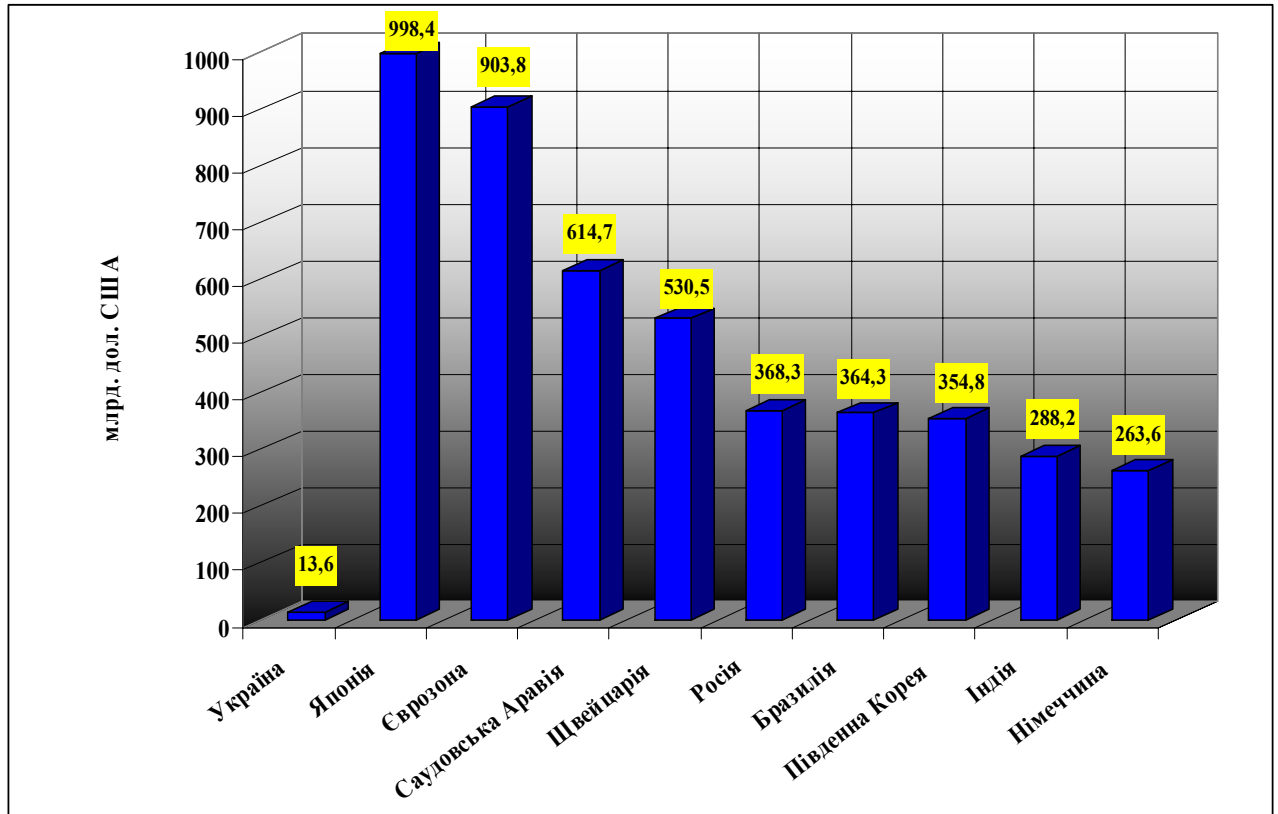

Рисунок 3.23 – Розподіл золотовалютних запасів у різних державах світу, млрд. дол. США (джерело: складено за даними Національного банку України [330])

Як видно з наведених даних, відбувається зменшення валютних резервів, що пояснюється необхідністю здійснювати валютні аукціони для згладжування надмірних коливань курсу національної валюти, спрямовувати кошти резервів на платежі Уряду із погашення й обслуговування державного та гарантованого державою боргу в іноземній валюті, а Національному банку України на користь Міжнародного валютного фонду.

Як стверджує Д.О. Беляєв [27], резервуючи валютні надходження та не узгоджуючи свої дії, ні з Верховною Радою України, ні з Урядом, керівництво

Національного банку України безконтрольно розпоряджається та розміщає за межами країни, тобто фактично забирає в українського суспільства, ще один державний бюджет. Крім того, угоди стосовно розміщення валютного резерву держави складаються за допомогою зарубіжних консультантів і відповідні права українських інвесторів підпорядковані міжнародному законодавству. Отже, внаслідок схильності керівництва Національного банку України до іноземних порадників золотовалютні резерви не можуть бути використані в країні в період найбільшої потреби.

Водночас, керівництво Національного банку України постійно заявляє, посилаючись на перевірки, які проведені Міжнародним валютним фондом, що із валютними резервами держави все гаразд. Тоді багатьом фахівцям [20, 212, 307] із валютних операцій незрозуміло, чому виникає необхідність у чергових міжнародних запозиченнях. Проте, як вважають представники Національного банку України, міжнародні резерви одних країн є легким джерелом доходів банківських установ або інвестиційних фондів в інших країнах.

На нашу думку, необхідність оптимізації відносин Уряду і Національного банку України зумовлена потребою їх узгодженої політики і співпраці. Лише на таких засадах можлива інституціональна раціоналізація політики формування, розміщення або використання золотовалютних резервів держави. Однак, Закон України «Про Національний банк України» № 679-XIV від 20.05.1999 року (із змінами, внесеними згідно з Законом № 911-VII від 24.12.2015 року) [158] надає керівництву Національного банку України безпрецедентні права і привілеї, що є одним із аспектів на який буде звернено увагу під час створення організаційної структури моніторингу складових фінансової безпеки національної економіки як концептуальної основи розробки системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України, бо інформація стосовно формування, умов розміщення та фактичного використання валютних резервів є закритою, навіть, для її найвищих владних державних структур – це Парламенту та Уряду, а також є недоступною для визначеного Конституцією України наглядового органу – Ради Національного банку України.

Заключним елементом національної валютної системи, що безпосередньо бере участь у взаємодії складових механізму забезпечення валютної безпеки економічних відносин в Україні, необхідність формування якого обґрунтовано закономірностями та тенденціями становлення комплексу економічної безпеки національного господарства, є регулювання сальдо платіжного балансу країни, який відбиває кількісне та якісне вираження масштабів, структури чи характеру зовнішньоекономічних операцій держави або її участі у сучасному світовому господарстві.

Ю. Сколотяний та О. Дубинський [394] відзначають, що відображаючи операції здійснені між національною економікою і господарствами інших країн, платіжний баланс слугує важливою інформаційною базою щодо розроблення основних засад валютної, грошово-кредитної, зовнішньоекономічної політики держави, оцінки перспектив щодо участі України у міжнародному поділі праці та її позицій на світових ринках.

Дослідження сукупності економічних, зокрема фінансових, бюджетних, боргових, грошово-кредитних і валютних заходів, які спрямовані на формування статей платіжного балансу, дозволило визначити особливості економічного впливу платіжного балансу держави на відповідний рівень валютної безпеки національної економіки та виокремити наступні складові частини як рахунки поточних операцій, які враховують баланс товарів, баланс послуг, доходи та поточні трансферти, а також рахунки операцій з капіталом або фінансовими інструментами, які відображають прямі інвестиції, портфельні інвестиції, інші інвестиції, резервні активи за допомогою яких відбувається регулювання сальдо платіжного балансу, наслідки реалізації яких будуть враховані під час розробки системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України.

На нашу думку, результативність перерахованих складових частин, котрі забезпечують регулювання сальдо платіжного балансу України, залежить від того є воно пасивним чи активним. Так, експерти з валютних операцій [17, 46, 281, 358, 468] вважають, що за пасивного сальдо платіжного балансу необхідно

вживати такі заходи, котрі спрямовані на стимулювання експорту, обмеження імпорту та залучення іноземних капіталів.

Що стосується активного сальдо платіжного балансу країни, то при цьому сальдо рекомендується застосовувати такі заходи як стимулювання імпорту, обмеження експорту, сприяння вивезенню капіталів, наприклад, через надання кредитів і обмеження їх ввезення в країну. Так, досягнення зазначених заходів залежить від розглянутих таких валютних інструментів як дисконтна політика, девізна політика, валютні обмеження або рестриктивні заходи, систематизації основних передумов, принципів їх проведення або можливих результатів для регулювання сальдо платіжного балансу, як ключової складової національної валютної системи країни, що формує механізм забезпечення валютної безпеки економічних відносин.

Однак, слід зазначити, що величина сальдо платіжного балансу України визначається не лише результативністю реалізації складових частин платіжного балансу держави, за допомогою яких відбувається регулювання його сальдо, та ефективністю валютних інструментів, що спрямовані на досягнення зазначених заходів в системі регулювання сальдо платіжного балансу, але ще знаходиться під впливом цілого ряду різноманітних факторів, котрі різняться за строком дії, характером впливу та значимістю, наслідки прояву яких узагальнено в додатку Л, табл. Л.2, а також враховано при розробці механізму забезпечення валютної безпеки економічних відносин в Україні як однієї з концептуальних положень системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України.

Втім, оцінити результативність реалізації складових частин платіжного балансу України, котрі здійснюють регулювання його сальдо, та ефективність впливу валютних інструментів на досягнення зазначених заходів в структурі регулювання сальдо платіжного балансу можливо за допомогою збалансованої системи показників-індикаторів, котра зможе не тільки конкретизувати міру валютного забезпечення національної економіки, тобто оптимальний рівень валютної складової фінансової безпеки в передумовах розвитку національного

господарства, однак спрогнозувати на основі аналізування їх результативності суттєві з погляду державного управління аспекти формування та регулювання сальдо платіжного балансу України [212, 281, 468].

Методологічні засади оцінювання умови забезпечення валютної безпеки України як основи стабільності національної грошової одиниці визначаються «Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України», які були затверджені Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України № 1277 від 29.10.2013 року [301], що наведено в табл. 3.12.

Таблиця 3.12 – Перелік показників-індикаторів та джерел вхідної інформації за складовими економічної безпеки (джерело: складено та систематизовано за даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [328])

Найменування показника-індикатора	Порядок розрахунку індикатора	Джерело вхідної інформації
1	2	3
1. Індекс зміни офіційного курсу національної грошової одиниці до долара США, середній за період	офіційний курс національної грошової одиниці до долара США у поточному періоді, середній за період / офіційний курс національної грошової одиниці до долара США у відповідному періоді попереднього року, середній за період	Середній курс гривні [Електронний ресурс]: Національний банк України. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44446

Продовження таблиці 3.12

1	2	3
2. Різниця між форвардним та офіційним курсом гривні, грн.	офіційний курс національної грошової одиниці до долара США, станом на кінець періоду – форвардний курс національної грошової одиниці до долара США, станом на кінець періоду	Обмінний курс [Електронний ресурс]: Національний банк України. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44446
3. Валові міжнародні резерви України, місяців імпорту	-	Монетарний огляд [Електронний ресурс]: Національний банк України. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=58037
4. Частка кредитів в іноземній валюті в загальному обсязі наданих кредитів, %	кредити, надані резидентам у іноземній валюті, млн. грн. / кредити, надані резидентам, млн. грн. × 100	Кредити, надані депозитними корпораціями (крім Національного банку України) [Електронний ресурс]: Національний банк України. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=65833&cat_id=44578
5. Сальдо купівлі-продажу населенням іноземної валюти, млрд. дол. США	обсяг валюти, проданої населенню, млрд. дол. США – обсяг валюти, купленої банками у населення, млрд. дол. США	Основні тенденції валютного ринку [Електронний ресурс]: Національний банк України. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=58039
6. Рівень доларизації грошової маси, %	(переказні депозити в іноземній валюті, млн. грн. + інші депозити в іноземній валюті, млн. грн. + цінні папери, крім акцій, в іноземній валюті, млн. грн.) / грошова маса (M3) × 100	Огляди депозитних корпорацій [Електронний ресурс]: Національний банк України. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44579

Отже, щоб зрозуміти як змінюється стан забезпечення валютної безпеки економічних відносин в Україні в середньому за період, зокрема за 2016 рік, в дисертаційній роботі за допомогою переліку основних показників-індикаторів оцінки рівня валютної складової фінансової безпеки національної економіки проаналізовано вплив їх динаміки на забезпечення оптимального рівня валютної безпеки для згладжування коливань курсу національної грошової одиниці, що є однією з умов підвищення доходності суб'єктів господарської діяльності (табл. 3.13).

Таблиця 3.13 – Динаміка стану валютної безпеки економічних відносин в Україні за 2016 рік, % (джерело: систематизовано і розраховано за даними Національного банку України [330])

Місяці	Індекс зміни офіційного курсу національної грошової одиниці до долара США, середній за період (за 100 дол.)		Валові міжнародні резерви України, млрд. дол. США		Сальдо купівлі-продажу населенням іноземної валюти, млрд. дол. США	
	індикатор	темп приросту, %	індикатор	темп приросту, %	індикатор	темп приросту, %
01	1615,78	-	5433,23	-	518,24	-
02	2776,31	+ 71,8	4698,88	- 13,5	506,63	- 2,2
03	2344,26	+ 15,6	9052,92	+ 92,7	208,96	- 58,8
04	2104,68	- 10,2	8665,00	- 4,3	81,55	- 60,8
05	2105,82	+ 0,1	9000,74	+ 3,8	68,62	- 15,8
06	2101,54	- 0,2	9351,38	+ 4,0	209,28	+ 207,4
07	2161,18	+ 2,8	9410,66	+ 0,8	88,97	- 57,8
08	2118,54	- 2,0	11662,00	+ 24,0	9,21	- 89,7
09	2152,75	+ 1,6	11777,36	+ 1,0	152,24	+1588,0
10	2290,40	+ 6,4	11890,22	+ 0,8	254,00	+ 67,1
11	2388,47	+ 4,3	12203,41	+ 2,6	133,64	- 47,6
12	2400,07	+ 0,5	12359,27	+ 1,8	91,48	- 31,5

Відтак, методичні рекомендації щодо розрахунку рівня валютної безпеки як однієї з складових фінансової безпеки національної економіки визначають перелік індикаторів стану валютної безпеки, їхні порогові значення, алгоритм розрахунку інтегрального індексу рівня валютної безпеки, базуються на аналізі індикаторів стану валютної безпеки з виявленням джерел загроз національній економіці і застосовуються Міністерством економічного розвитку та торгівлі України для інтегральної оцінки рівня валютної безпеки економічних відносин.

На нашу думку, виявлені аспекти оцінки рівня валютної безпеки України не сприяють дослідженню взаємозв'язку розглянутих елементів цієї складної за внутрішньою будовою та ієрархічною декомпозицією структури, бо аналіз цієї економічної категорії відбувається за рахунок шести узагальнюючих показників, які характеризують валютну безпеку національної економіки взагалі, але не за кількістю діючих валютних компонентів кожний із яких, як виявилось, має відмітні ознаки, тому тільки при взаємодії розглянутих елементів та з метою приведення їх до функціонально-конструктивної єдності можна розв'язати таке актуальне завдання цієї наукової роботи – створення організаційної структури моніторингу складових фінансової безпеки національної економіки України.

Таким чином, враховуючи отримані результати можна зробити наступний висновок, щоб упорядкувати складові валютної безпеки України для створення оптимальних передумов забезпечення валютної безпеки як основи підвищення доходності суб'єктів господарювання, базуючись на концептуальному підході до оцінювання державного управління національною економікою країни на основі забезпечення її фінансової безпеки, в роботі розроблено механізм забезпечення валютної безпеки економічних відносин в країні впровадження якого спрямовано на забезпечення стабільності валюти, що зміцнює інтеграцію країни до світової економічної системи, формування гнучкого режиму курсоутворення, який би створив відповідні умови для експорту і припливу в Україну інвестицій, ступінь забезпеченості національної економіки валютними коштами, достатнього для додержання позитивного сальдо платіжного балансу, виконання міжнародних зобов'язань та накопичення необхідного обсягу валютних резервів (рис. 3.24).

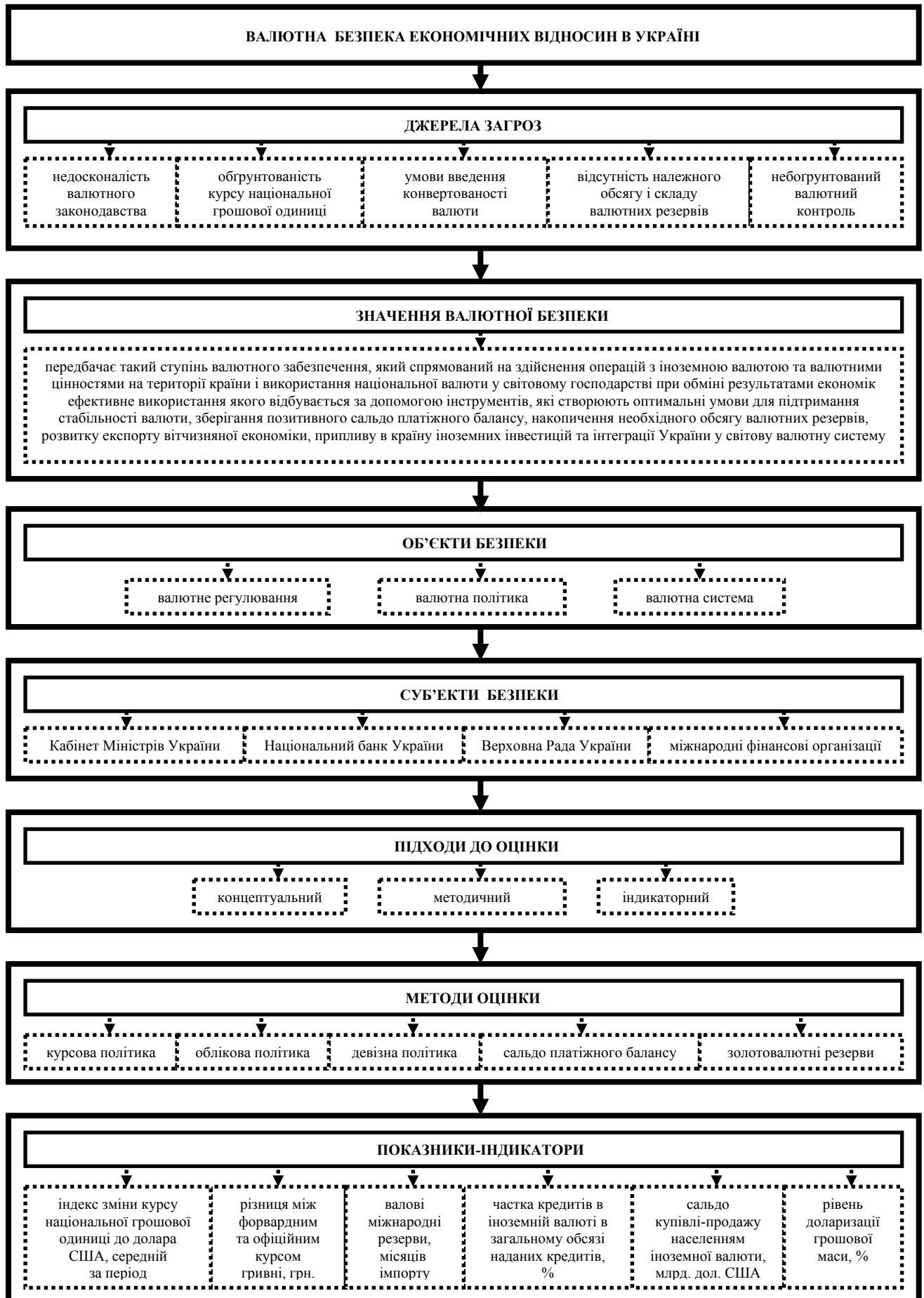

Рисунок 3.24 – Концептуальний базис механізму забезпечення валютної безпеки економічних відносин в Україні (джерело: авторська розробка)

Крім того, із-за відсутності методичного підходу до розуміння значення цієї економічної категорії для формування механізму забезпечення банківської безпеки в контексті державного управління фінансовою безпекою національної економіки в науково-практичній літературі, запропонований в роботі механізм забезпечення валютної безпеки економічних відносин дозволив сформулювати авторський підхід до визначення сутності поняття «валютна безпека» країни.

Отже, валютна безпека національної економіки України передбачає такий ступінь валютного забезпечення, який представлений в організаційно-правовій формі реалізації заходів у сфері сучасних валютних відносин, що спрямовані на здійснення операцій з іноземною валютою й валютними цінностями на території країни і використання національної валюти у світовому господарстві при обміні результатами національних економік ефективного використання яких відбувається за допомогою фінансових інструментів, які створюють оптимальні умови для підтримання стабільності національної валюти, зберігання позитивного сальдо платіжного балансу України, накопичення необхідного обсягу золотовалютних резервів, розвитку експорту вітчизняної економіки, припливу в країну іноземних інвестицій та інтеграції України у світову валютну систему.

ВИСНОВКИ ЗА РОЗДІЛОМ 3

1. Досліджено динаміку показників монетарної політики Національного банку України за 2009-2016 роки і розраховано середньорічний темп зростання та приросту їх за останні роки. Проведені розрахунки показують, що заходи, які впроваджено Національним банком України, в цілому сприяють реалізації ключових пріоритетів інституційного забезпечення грошово-кредитної політики України на етапі економічних реформ, результатом чого є: 1) середньорічний темп приросту таких активів як монетарного золото та СПЗ на + 25,0 %, цінних паперів на + 22,9 %, готівкових коштів та депозитів на + 5,3 %, кредитів на + 7,1

%, іншої дебіторської заборгованості на + 28,1 % та нефінансових активів на + 8,5 %; 2) середньорічний темп приросту таких пасивів як готівкових коштів, випущених в обіг на + 9,0 %, депозитів на + 21,0 %, цінних паперів на + 63,9 %, іншої кредиторської заборгованості на + 65,3 %, СПЗ, отриманих в порядку розподілення на + 15,0 %, акцій та інших форм участі в капіталі на + 7,4 %.

2. Розроблено механізм функціонування та реалізації інституційної моделі грошового ринку як одного із основних елементів інституційного забезпечення грошово-кредитної політики України, який на відміну від існуючих підходів, відображає взаємозв'язки між ключовими групами суб'єктів господарювання – позичальниками, кредиторами і фінансовими посередниками, які реалізуються через потоки грошей та за допомогою таких інструментів як визначення норм обов'язкових резервів, формування процентної політики, рефінансування банків, операції з цінними паперами на відкритому ринку, підтримання курсу валюти і регулювання імпорту та експорту капіталу, що таким чином висвітлює складну сутність і багатолікість існування грошового ринку із-за створення середовища в якому формується інструментарій грошово-кредитної політики Національного банку України.

3. Запропоновано концептуальну модель інституційного забезпечення грошово-кредитної політики країни та впровадження інструментарію грошово-кредитної політики Національного банку України, відмітною особливістю якої є те, що модель розкриває суб'єктно-об'єктну взаємодію між такими складовими інституційного забезпечення грошово-кредитної політики як банківська система (розвиток інфраструктури і якості забезпечення банківської системи) і грошовий ринок (створення середовища, в якому формується і реалізується інструментарій грошово-кредитної політики), що дозволяє представити її у виді послідовного багатоаспектного процесу, спрямований на досягнення певного результату, бо багатоаспектність її функціонування ускладнює та деформує розуміння суті монетарної політики країни з огляду на результативність діяльності економічних систем.

4. Визначено перелік ключових факторів як недосконалість фінансового законодавства, відсутність інституційного розвитку банківської системи країни, відкритість банківської системи для слабких суб'єктів господарської діяльності, порушення економічних нормативів та брак банківських послуг високої якості, змістовність яких відрізняється тим, що сприятиме попередженню виникнення проблем, які перешкоджають та ускладнюють економіко-організаційні основи забезпечення банківської безпеки та безпеки діяльності банківських установ в контексті державного управління фінансовою безпекою національної економіки України.

5. Обґрунтовано значущість нового підходу щодо оцінювання рішень по управлінню економічною безпекою банківських установ, де базовою визначено трьохрівневу систему показників, котрий на протигагу існуючим, передбачає отримання інформації для підготовки, прийняття, впровадження управлінських рішень за допомогою використання на першому системному рівні первинних статистичних показників, що фігурують у балансах або платіжних документах банківських установ як вихідна інформація для оцінювання їх ретроспективного і фактичного стану, на другому – основних показників ефективності банківської діяльності як вихідні дані для розрахунку інтегрального показника оцінювання рівня економічної безпеки банківської системи, та на третьому – інтегрального показника економічної безпеки банківської системи, який надасть комплексну оцінку рівня її забезпечення і допоможе суб'єктам господарювання бути вчасно поінформованим про стан банківської справи на грошовому ринку та завчасно підготуватися до можливих потрясінь в банківському секторі економіки, яку складено як наукове підґрунття формування переліку пріоритетних показників-індикаторів оцінювання рівня фінансової безпеки національної економіки за складовими, що буде враховано в процесі розроблення концептуальних засад системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки економіки України.

6. Запропоновано механізм забезпечення фінансової безпеки банківської системи України, що, на відміну від існуючих підходів, спирається на наявність

необхідних передумов забезпечення фінансової безпеки діяльності банківських установ і банківської системи держави в цілому, достатню кількість індикаторів оцінювання рівня фінансової безпеки банківської системи країни, розроблених та запропонованих щодо впровадження в банківську діяльність міжнародними фінансово-кредитними організаціями, науковцями, іншими органами виконавчої влади, і виявлені джерела загроз банківському сектору національної економіки України в плані попередження їх виникнення та реалізації, тобто є методичним підґрунтям вирішення тактичних або стратегічних завдань практичної реалізації його структурних компонентів в контексті державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки.

7. Виявлено комплекс економічних, організаційних та правових заходів, відмітною особливістю якого є те, що він визначає спрямованість регулятивного впливу держави у валютній політиці економічних відносин, від якої залежить успішне вирішення стратегічних (зростання валового внутрішнього продукту держави, рівня зайнятості, стабілізація цін), тактичних (вплив на такі монетарні індикатори як маса грошей в обороті і рівень відсоткової ставки), специфічних (забезпечення збалансованості платіжного балансу країни та стабільних джерел надходження іноземної валюти, високого рівня конвертованості та стабільності курсу національної грошової одиниці) цілей, тим самим здійснюючи істотний вплив на забезпечення оптимального рівня валютної безпеки України.

8. Розроблено механізм забезпечення валютної безпеки економічних відносин в Україні, котрий висвітлює забезпечення стабільності валюти, що зміцнює інтеграцію країни до світової валютної системи, формування гнучкого режиму курсоутворення, який би створив відповідні умови для експорту або припливу в державу інвестицій, ступінь забезпеченості економіки валютними коштами, достатнього для додержання позитивного сальдо платіжного балансу, виконання міжнародних зобов'язань, накопичення потрібного обсягу валютних резервів, який відрізняється тим, що упорядковує складові валютної безпеки України для створення оптимальних умов її забезпечення як основи підвищення доходності суб'єктів господарювання.

9. Сформульовано концептуальний підхід до визначення сутності поняття «валютна безпека» для формування механізму забезпечення банківської безпеки в контексті державного управління фінансовою безпекою економіки країни, що відображає стан валютного забезпечення, який представлений в організаційно-правовій формі реалізації заходів у сфері валютних відносин, що спрямовані на здійснення операцій з іноземною валютою і валютними цінностями на території країни, використання національної валюти у світовому господарстві при обміні результатами національних економік ефективного використання яких відбувається за допомогою фінансових інструментів, які створюють оптимальні передумови для підтримання стабільності валюти, зберігання позитивного сальдо платіжного балансу країни, накопичення необхідного обсягу валютних резервів, розвитку експорту вітчизняної економіки, припливу в державу іноземних інвестицій та інтеграції України у світову валютну систему.

Результати розділу 3 висвітлено у таких працях автора [4; 8-10; 14-15; 18-19; 21; 24; 40], наведених у **Додатку Н**.

РОЗДІЛ 4

УПРАВЛІНСЬКІ ПІДХОДИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ НЕБАНКІВСЬКОГО
ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ4.1 Пріоритетні напрями державної політики щодо вдосконалення ринкової
інфраструктури фондового ринку України

Розробка концептуальних засад системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України неможлива без формування пріоритетних напрямів державної політики щодо розвитку сучасної інфраструктури фондового ринку, бо ринок цінних паперів є особливою сферою життєдіяльності суспільства, в якій відбувається перерозподіл власності, потоків капіталів, переоцінка фінансових інструментів, формування нових економічних відносин та суб'єктів господарської діяльності.

За оцінками експертів [220, 375, 453], роль фондового ринку в управлінні фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки визначають функції, котрі полягають у переміщенні капіталу із галузей з низькою нормою прибутку в галузі національного господарства з найвищою нормою прибутку, виконанні посередницької ролі в процесі збирання коштів у їх власників – це внутрішніх та іноземних інвесторів, ефективному їх розміщенні як у державному, так й приватному секторах економіки України. З огляду на це, інституціональний механізм управління набуттям необхідних якісних параметрів розвитку ринку цінних паперів є однією із стратегічних засад державної політики забезпечення фінансової безпеки фондового ринку України.

У зв'язку з цим, дослідженню особливостей функціонування вітчизняного фондового ринку та розкриттю його окремих аспектів як виявлення бар'єрів, які перешкоджають його розвитку, пошук можливостей здатних переорієнтувати фондовий ринок на виконання нових завдань в процесі економічного розвитку,

розроблення заходів економічної політики, спрямованих на усунення перешкод формуванню високоефективного фондового ринку, присвячено роботи багатьох представників економічних шкіл в різні періоди, зокрема, вони розглядалися у працях Є. Домара [124], Дж. Кейнса [192], Дж. Мілля [48], П. Самуельсона [377], Е. Хансена [408], Р.Ф. Харрода [356], або провідних українських вчених – О.В. Гаврилюка [72], В.І. Кириленка [193], С.М. Кожем'якіної [205], О.Е. Корнійчука [220], О.В. Макарюка [275], О.М. Мозгового [296], В.В. Оскольського [325], В.О. Поворозника [353], І.О. Школьник [474-479] та ін.

Незважаючи на те, що в країні фондовий ринок формально існує понад 20 років з моменту прийняття Постанови Верховної Ради України «Про Концепцію функціонування та розвитку фондового ринку в Україні» [361] № 342/95-ВР від 22.09.1995 року, Указу Президента України «Про державну комісію із цінних паперів і фондового ринку» [432] № 446/95 від 12.06.1995 року (Редакція станом на 23.11.2011), Закону України «Про державне регулювання ринку цінних паперів України» [155] № 448/96-ВР від 30.10.1996 року (Редакція станом на 01.05.2016) та Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» [162] № 3480-15 від 23.02.2006 року (Редакція станом на 01.05.2016), але протягом останніх років макроекономічні процеси характеризувалися нестабільністю, що відповідним чином позначилося на розвитку фондового ринку України.

Необхідно зазначити, що головним індикатором стану фондового ринку є біржовий індекс, котрий дає можливість оцінити загальну ситуацію на ринку цінних паперів. Так, за матеріалом річного звіту Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [331], вітчизняні фондові індекси завершили 2015 рік зниженням, наприклад, індекси ПФТС та UX (Українська біржа), N'Comm10 (НКЦПФР) впали із початку року на 39,94 %, 35,26 % або 27,86 % відповідно. Втім, за підсумками 2015 року обсяг торгів на ринку цінних паперів знизився на 6,83 % у порівнянні з 2014 роком та становив 2172,67 млрд. грн. (рис. 4.1).

Крім того, протягом 2015 року на організаційно оформленому фондовому ринку спостерігалася консолідація торгівлі цінними паперами. Із 10 фондових бірж, котрі функціонують в Україні, тільки дві біржі «ПФТС» та «Перспектива»

відзначалися помітними обсягами торгівлі, контролюючи більш ніж 95,56 % вартості контрактів, в структурі обсягів яких на біржу «Перспектива» припадає 76,98 % всіх обсягів торгів у 2015 році, а «ПФТС» – 18,58 % (рис. 4.2).

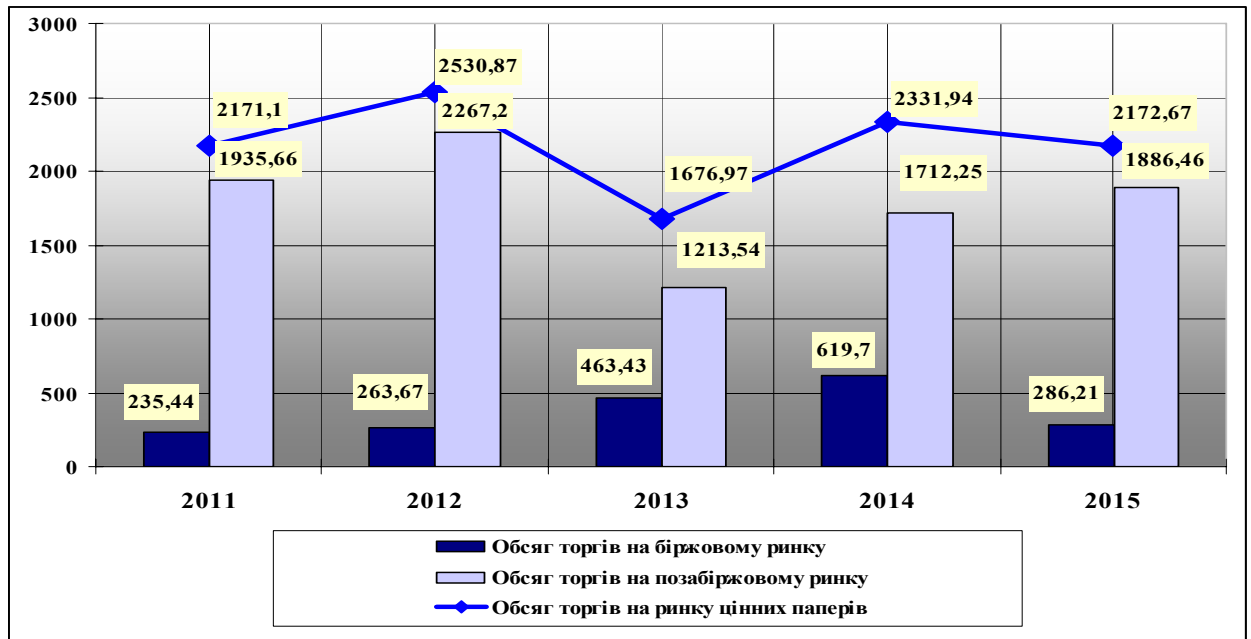

Рисунок 4.1 – Обсяг торгів на ринку цінних паперів України у 2011-2015 роках, млрд. грн. (джерело: складено за даними Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [331])

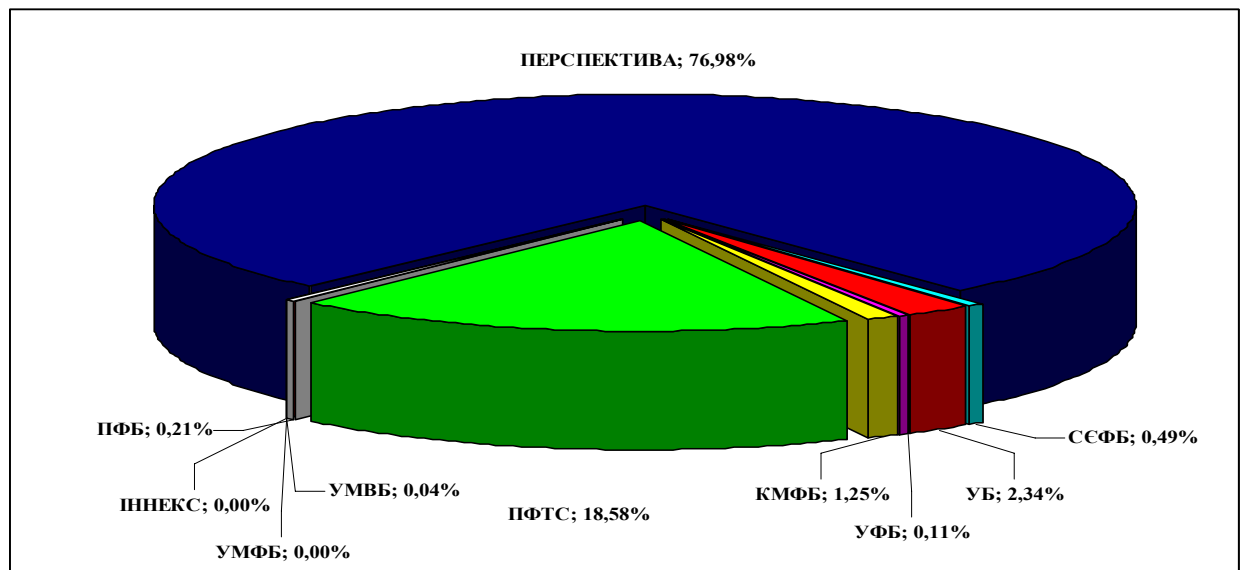

Рисунок 4.2 – Структура обсягу біржових контрактів із цінними паперами на організаторах торгівлі протягом 2015 року, % (джерело: складено за даними Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [331])

Втім, як відзначають В.В. Оскольський [325] та В.О. Поворозник [353], у той час, коли національна економіка продовжує зазнавати серйозних проблем головною рушійною силою вітчизняного ринку цінних паперів України стал не інституціональний механізм управління набуттям необхідних якісних параметрів розвитку фондового ринку, а істотне скорочення обсягів торгів, що пов'язано із відходом багатьох іноземних інвесторів з фондового ринку України із початком фінансової кризи, які зосередили увагу на більш великих ринках держав BRIC, та приплив великої кількості спекулятивного капіталу, що впливає на зростання фондових показників, які не відповідають динаміці відновлення економічних потужностей національної економіки України.

Як відомо, будь-яка професійна діяльність здійснюється за тією чи іншою технологією. Професійна діяльність на фондовому ринку України має також чітко виражену технологію, досить специфічну та порівняно стабільну, котру під час дослідження проаналізовано і систематизовано на види, на основі особливостей реалізації яких побудовано концептуальну модель інституційного становлення та набуття необхідних якісних параметрів розвитку фондового ринку України, спрямовану на забезпечення його фінансової безпеки, що є одним із структурних елементів системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України (рис. 4.3).

Головним компонентом запропонованої в роботі концептуальної моделі інституційного становлення та набуття необхідних якісних параметрів розвитку фондового ринку, як один із пріоритетних напрямів державної політики щодо розвитку сучасної інфраструктури ринку цінних паперів, є емісія цінних паперів пріоритетну роль у випуску яких в країні відіграє ринок акцій, що посідає важливе місце серед ринків капіталів. На думку О. Корнійчука [220], ринок акцій є одним із факторів, який визначає інвестиційний клімат в Україні, сприяє залученню чи перерозподілу капіталу у перспективні сфери національної економіки.

Водночас, за даними Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [331], за період 2011-2015 років спостерігалася нерівномірна тенденція обсягу випуску акцій. В 2012 році обсяг емісії зменшився у 3,5 рази порівняно з

попереднім 2011 роком. Наступні роки демонстрували поживлення емісійної діяльності на ринку акцій, а у 2015 році обсяг випуску акцій став 122,30 млрд. грн., нестабільність розвитку якого негативно впливає на перспективи зміцнення безпеки фондового ринку України. Слід зазначити, що найбільші обсяги випусків акцій, які зареєструвала Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку [331], належали емітентам видами діяльності яких є фінансова та страхова (88,28 млрд. грн. чи 72,18 % від загального обсягу), а також наукова та технічна (29,72 млрд. грн. чи 24,30 %).

Рисунок 4.3 – Систематизація професійної діяльності на фондовому ринку України (джерело: узагальнено та систематизовано на засадах [193, 275, 477], оприлюднено в [240])

Як видно з даних таблиці 4.1, на кінець 2015 року кількість випусків акцій, які перебувають в обігу на фондовому ринку, становила 12 216 шт., з них 9,54 % допущено до торгів на фондових біржах. Кількість випусків акцій, які допущено до торгів на організаторах торгівлі, зменшилася порівняно з 2014 періодом, що пов'язано з загальними ринковими тенденціями і запровадженням нових вимог для внесення та перебування цінних паперів у біржовому реєстрі організаторів торгівлі. Якщо говорити про обсяг торгів акціями на ринку цінних паперів у 2015 році, то він збільшився на 11,26 % порівняно з 2014 роком та становив 462,28 млрд. грн. (рис. 4.4). Отже, зростання обсягу торгів акціями відбулося за рахунок збільшення операцій з цим видом цінних паперів на позабіржовому ринку.

Таблиця 4.1 – Інформація щодо кількості випусків акцій, які перебувають в обігу на фондовому ринку країни, шт. (джерело: складено та систематизовано за даними Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [331])

Кількість випусків цінних паперів	Станом на 31.12.2011	Станом на 31.12.2012	Станом на 31.12.2013	Станом на 31.12.2014	Станом на 31.12.2015
кількість випусків цінних паперів, що перебувають в бігу на фондовому ринку	15 611	15 611	14 706	12 616	12 216
кількість випусків цінних паперів, які допущено до торгів на фондових біржах	897	1 338	1 499	1 466	1 166
кількість випусків цінних паперів, які не допущено до торгів на фондових біржах	14 714	14 273	13 207	11 150	11 050□

За оцінками експертів [296, 375], другим важливим сегментом розміщення цінних паперів, як складової концептуальної моделі інституційного становлення і набуття необхідних якісних параметрів розвитку ринку цінних паперів України, є ринок облігацій на якому відбувається обіг боргових зобов'язань, інструментами

реалізації яких в країні є державні та корпоративні облигації. На нашу думку, на сьогодні ринок державних облигацій відіграє одну з ключових ролей у формуванні інституціонального механізму управління набуттям якісних параметрів розвитку фондового ринку України, оскільки державні облигації виступають інструментом запозичень, дозволяючи залучати необхідні ресурси для забезпечення фінансової складової економічної безпеки національної економіки на прийнятних умовах.

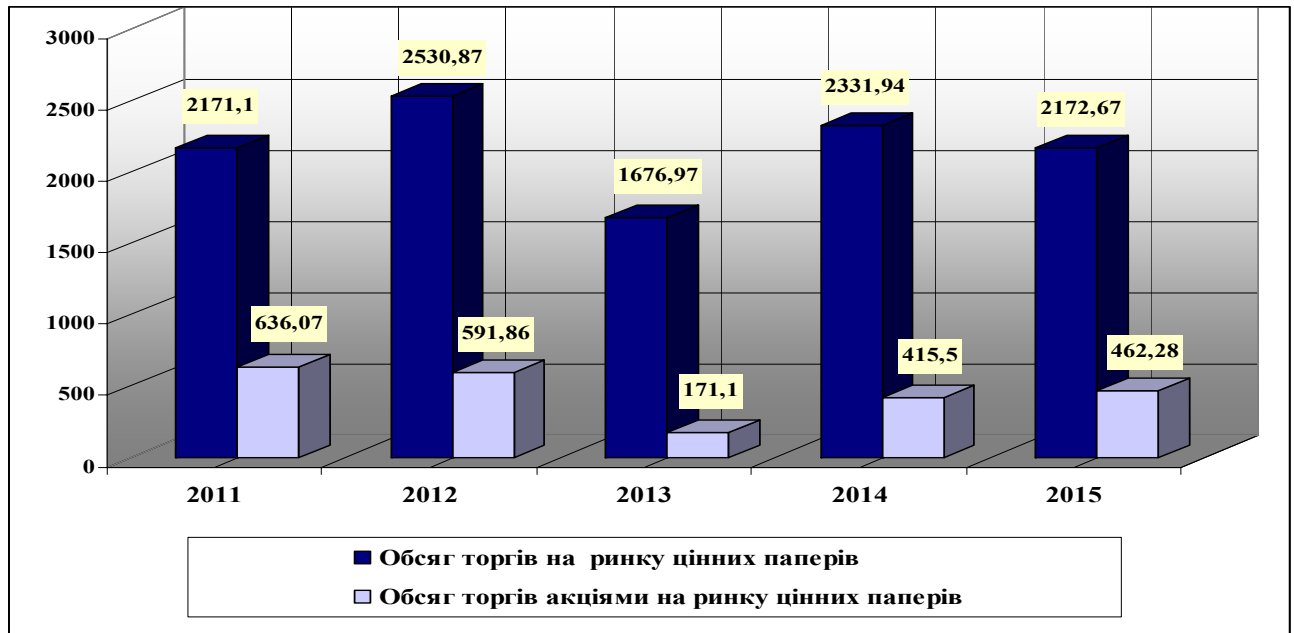

Рисунок 4.4 – Обсяг торгів акціями на ринку цінних паперів України у 2011-2015 роках, млрд. грн. (джерело: складено за даними Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [331])

За даними Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [331], на кінець 2015 року кількість випусків державних облигацій, які перебувають в обігу на фондовому ринку України, становила 264 шт. Зокрема, за останні п'ять років кількість випусків державних облигацій, які допущено до торгів на біржах, зберігає впевнену тенденцію до збільшення, що наведено в таблиці 4.2. Однак, незважаючи на те, що ринок державних облигацій займає вагому частину на ринку цінних паперів України, другий рік поспіль обсяг торгів державними облигаціями знижується. У 2015 році обсяг торгів державними облигаціями становив 283,36 млрд. грн., що менше на 58,82 % порівняно з 2014 роком (рис. 4.5).

Таблиця 4.2 – Інформація щодо кількості випусків державних облігацій, котрі перебувають в обігу на фондовому ринку України, шт. (джерело: складено та систематизовано за даними Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [331])

Кількість випусків цінних паперів	Станом на 31.12.2011	Станом на 31.12.2012	Станом на 31.12.2013	Станом на 31.12.2014	Станом на 31.12.2015
кількість випусків цінних паперів, що перебувають в бігу на ринку	119	142	184	265	264
кількість випусків цінних паперів, які допущено до торгів на фондових біржах	114	142	184	263	264
кількість випусків цінних паперів, які не допущено до торгів на фондових біржах	5	0	0	2	0□

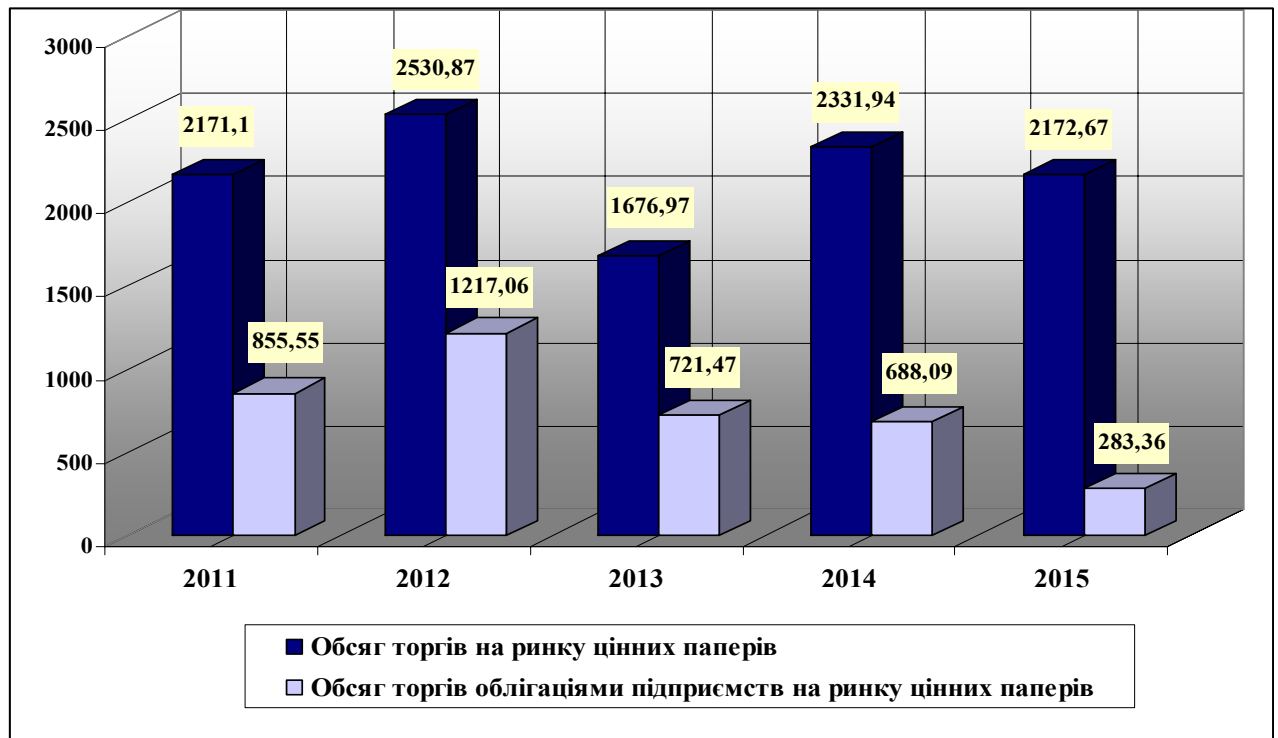

Рисунок 4.5 – Обсяг торгів державними облігаціями на ринку цінних паперів України у 2011-2015 роках, млрд. грн. (джерело: складено за даними Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [331])

Щодо іншого інструменту реалізації обігу боргових зобов'язань на ринку цінних паперів, то емісія корпоративних облігацій сьогодні є вагомим і успішно функціонуючим елементом, що впливає на сучасний стан розвитку вітчизняного фондового ринку. Представлені дані акцентують увагу на тому, що у 2015 році відбулося скорочення емісійної діяльності на ринку корпоративних облігацій. Протягом цього періоду регулятор зареєстрував 147 випусків облігацій суб'єктів господарювання на суму 11,42 млрд. грн. Порівняно з 2014 роком обсяг випусків облігацій підприємств зменшився на 17,59 млрд. грн. чи на 60,63 % (табл. 4.3).

Таблиця 4.3 – Обсяг зареєстрованих випусків корпоративних облігацій суб'єктів господарювання у 2011-2015 роках, млн. грн. (джерело: складено і систематизовано за даними Національної комісії з цінних паперів і фондового ринку [331])

Вид емітента	2011	2012	2013	2014	2015
усього, в тому числі:	35 914,44	51 386,61	42 467,78	29 009,22	11 421,17
підприємства та інші	21 920,94	39 588,17	34 427,78	23 984,22	11 421,17
банки	13 893,50	11 770,00	8 040,00	4 800,00	-
страхові компанії	100,00	28,44	-	225,00	-

Окрім того, за даними річного звіту Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [331], у 2015 періоді найбільші обсяги випусків облігацій підприємств, зареєстрованих Комісією, здійснені емітентами за такими видами економічної діяльності: будівництво (4,06 млрд. грн. або 35,54 % від загального обсягу); добувна промисловість та розроблення кар'єрів (2,10 млрд. грн. або 18,3 %); переробна промисловість (1,91 млрд. грн. або 16,72 %); професійна, наукова та технічна діяльність (1,80 млрд. грн. або 15,79 %). Втім, на кінець 2015 року кількість випусків корпоративних облігацій, які перебувають в обігу на ринку, становила 5 908 шт., з них 6,58 % допущено до торгів на біржах (табл. 4.4).

Таблиця 4.4 – Інформація щодо кількості випусків корпоративних облігацій, які перебувають в обігу на фондовому ринку України, шт. (джерело: складено та систематизовано за даними Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [331])

Кількість випусків цінних паперів	Станом на 31.12.2011	Станом на 31.12.2012	Станом на 31.12.2013	Станом на 31.12.2014	Станом на 31.12.2015
кількість випусків цінних паперів, що перебувають в обігу на фондовому ринку	4 849	5 185	5 488	5 753	5 908
кількість випусків цінних паперів, які допущено до торгів на фондових біржах	395	472	548	537	389
кількість випусків цінних паперів, які не допущено до торгів на фондових біржах	4 454	4 713	4 940	5 216	5 519□

Окремо варто виділити в емісійній діяльності підприємств на фондовому ринку України, як структуроутворюючу одиницю запропонованої в дослідженні концептуальної моделі інституційного становлення і набуття необхідних якісних параметрів розвитку фондового ринку, що є, на нашу думку, одним із заходів державної політики щодо розвитку сучасної інфраструктури фондового ринку, ринок депозитних сертифікатів, представлений такими інструментами: ощадними та депозитними сертифікатами Національного банку України.

За результатами спостереження Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [331] і Національного банку України [330] станом на 31.12.2015 року кількість випусків депозитних сертифікатів, котрі перебувають в обігу на фондовому ринку України, становила 137 шт. Упродовж останніх двох років на українському ринку цінних паперів відбулася низка важливих змін у загальній структурі операцій на ринку. Наприклад, у 2015 році обсяг торгів депозитними

сертифікатами на ринку цінних паперів збільшився на 37,9 % порівняно з 2014 роком та становив 1 233,12 млрд. грн. (рис. 4.6).

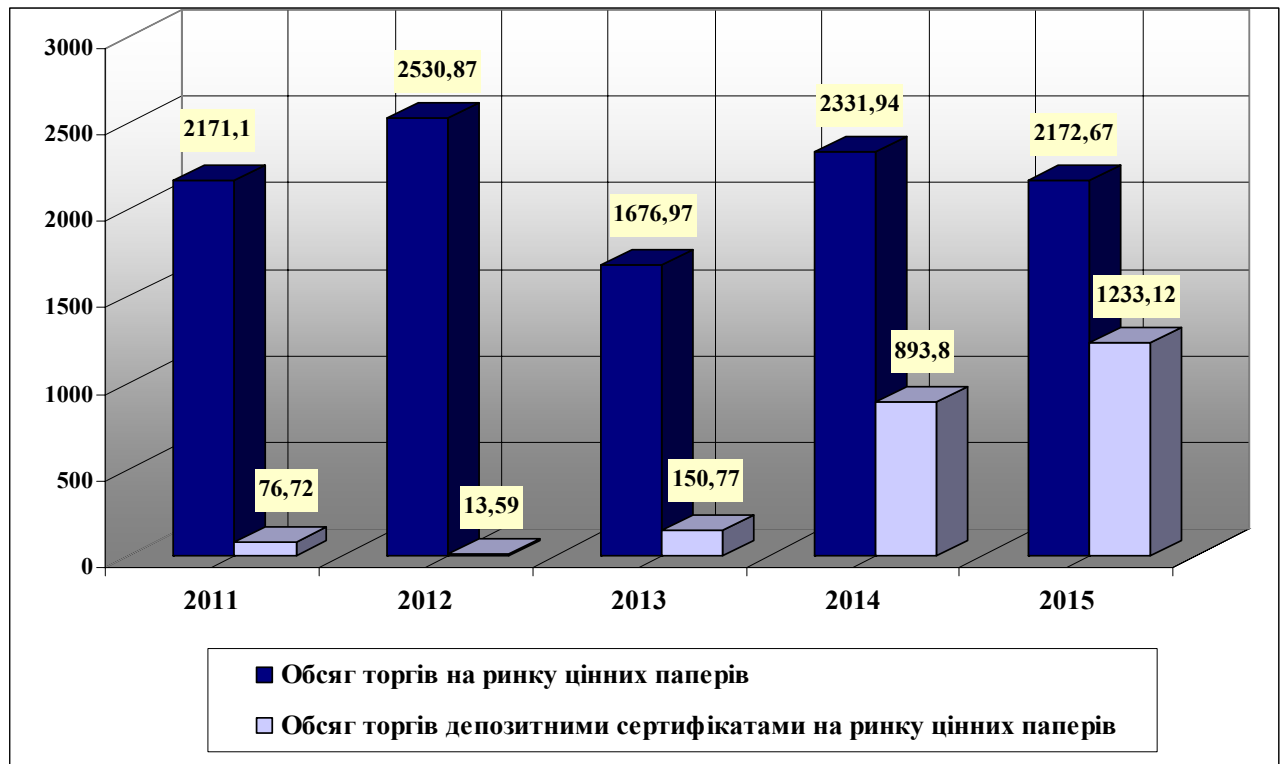

Рисунок 4.6 – Обсяг торгів депозитними сертифікатами на ринку цінних паперів України у 2011-2015 роках, млрд. грн. (джерело: складено за даними Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [331] і Національного банку України [330])

За висновком експертів [296, 453, 477], зростання операцій з депозитними сертифікатами у 2015 році відбулося внаслідок проведення активної монетарної політики Національним банком України. В структурі торгів на ринку цінних паперів питома вага операцій з депозитними сертифікатами зросла із 38,33 % у 2014 до 56,76 % у 2015 році. Окрім того, зростання обсягу торгів депозитними сертифікатами у 2015 році відбулося за рахунок збільшення операцій з цінними паперами на позабіржовому ринку, що наведено в табл. 4.5.

Виходячи із отриманих даних та вище наведених зауважень до основних аспектів управління емісією цінних паперів визначено, що особливий вплив на формування пріоритетних напрямів державної політики щодо розвитку сучасної емісійної діяльності на фондовому ринку, як однієї зі складових концептуальної

моделі інституційного становлення або набуття необхідних якісних параметрів розвитку ринку цінних паперів, здійснює нерівномірну тенденцію обсягу випуску таких цінних паперів як акцій, державних та корпоративних облігацій, ощадних та депозитних сертифікатів, яка пов'язана з загальними ринковими тенденціями, запровадженням нових вимог щодо внесення та перебування цінних паперів у біржовому реєстрі організаторів торгівлі або проведенням монетарної політики Національним банком України, що призводить до зниження приватизаційної привабливості підприємницької діяльності, зменшення інвестиційної активності, нераціонального розміщення ресурсів, не створення умов для конкуренції або поширення монополізму, наслідки реалізації яких на ринку цінних паперів буде враховано при забезпеченні фінансової безпеки фондового ринку країни в процесі розроблення системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України.

Таблиця 4.5 – Обсяг торгів сертифікатами на біржовому та позабіржовому ринку України у 2011-2015 роках, млрд. грн. (джерело: складено та систематизовано за даними Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [331] та Національного банку України [330])

Вид ринку	2011	2012	2013	2014	2015
позабіржовий ринок	76,72	13,59	150,77	892,80	1 224,41
біржовий ринок	-	-	-	1,00	8,71
усього	76,72	13,59	150,77	893,80	1 233,12

Формування концептуальної моделі інституційного становлення та набуття необхідних якісних параметрів розвитку фондового ринку України як однієї із управлінських основ забезпечення фінансової безпеки фондового ринку держави неможливе без депозитарної діяльності, що надає послуги зі збереження цінних паперів незалежно від форми їх випуску, відкриття та ведення рахунків у цінних паперах власників і зберігачів, обслуговування угод та операцій емітентів щодо випущених ними цінних паперів. Втім, на думку експертів О.Е. Корнійчука [220]

та О.М. Мозгового [296], сучасний стан розвитку депозитарної діяльності значно відстає від потреб фондового ринку про що свідчать дані.

Як видно з наведених даних таблиць 4.6 та 4.7, станом на 31.12.2015 року кількість випусків цінних паперів, які обслуговував Центральний депозитарій цінних паперів, зменшилась на 1,95 % порівняно з цим показником, станом на кінець 2014 року. Загальна кількість цінних паперів на рахунках в цінних паперах депозитарних установ, депозитаріїв-кореспондентів та емітентів, які обслуговував Центральний депозитарій цінних паперів, станом на кінець 2015 року перевищила на 30,06 % показник 2014 року.

Таблиця 4.6 – Основні показники діяльності Центрального депозитарію цінних паперів у 2013-2015 роках, шт. (джерело: складено і систематизовано за даними Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [331])

Період	Загальна кількість випусків цінних паперів, які обслуговував Центральний депозитарій цінних паперів	Загальна кількість цінних паперів на рахунках в цінних паперах депозитарних установ, депозитаріїв-кореспондентів та емітентів, які обслуговував Центральний депозитарій цінних паперів
станом на 31.12.2013	12130	2 763 119 933 574
станом на 31.12.2014	11846	2 836 885 534 809
станом на 31.12.2015	11615	3 689 647 517 576

Крім того, як свідчать дані депозитарних установ [331], у 2015 році серед розподілу цінних паперів на фондовому ринку країни за загальною номінальною вартістю на рахунках власників у депозитарних установах – 27,76 % належало юридичним особам, 6,50 % – фізичним особам, 11,38 % – фінансовим установам, 27,37 % – нерезидентам, 26,98 % – країні, 0,01 % – іншим. В структурі загальної номінальної вартості цінних паперів, яка належить власникам цінних паперів, на кінець 2015 значний обсяг вартості зосереджено в акціях – 69,68 % (рис. 4.7).

На нашу думку, нестабільний або нерівномірний розвиток депозитарного забезпечення фондового ринку України свідчить про наявність низки проблем у сфері державного регулювання депозитарної діяльності професійних учасників ринку цінних паперів, яка здійснюється відповідно до Господарського кодексу [89] № 436-15 від 16.01.2003 року (Редакція станом на 01.08.2016), Цивільного кодексу [452] № 435-15 від 16.01.2003 року (Редакція станом на 11.06.2016), Закону України «Про державне регулювання ринку цінних паперів України» [155] № 448/96-ВР від 30.10.1996 року (Редакція станом на 01.05.2016), Закону України «Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні» [156] № 710/97-ВР від 10.12.1997 року, Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» [162] № 3480-15 від 23.02.2006 року (Редакція станом на 01.05.2016), Закону України «Про депозитарну систему України» [167] № 5178-17 від 06.07.2012 року (Редакція станом на 09.12.2015).

Таблиця 4.7 – Кількість клієнтів Центрального депозитарію цінних паперів у 2013-2015 роках, шт. (джерело: складено і систематизовано за даними Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [331])

Період	Кількість відкритих рахунків на кінець періоду клієнтам Центрального депозитарію депозитарним установам / зберігачам цінних паперів	Кількість відкритих рахунків на кінець періоду клієнтам Центрального депозитарію емітентам цінних паперів	Кількість відкритих рахунків на кінець періоду клієнтам Центрального депозитарію депозитаріям кореспондентам
станом на 31.12.2013	425	10 618	3
станом на 31.12.2014	432	10 705	1
станом на 31.12.2015	433	10 610	1

Доведено, що виявлені в роботі суперечливі тенденції розвитку сучасної інфраструктури фондового ринку країни залежать від вирішення ряду проблем

як відсутність формування стабільної та прозорої системи обліку прав власності на цінні папери і наявність маніпуляцій з «подвійними реєстрами», що створює умови для конфліктів, особливо тих, які пов'язані з діяльністю реєстраторів.

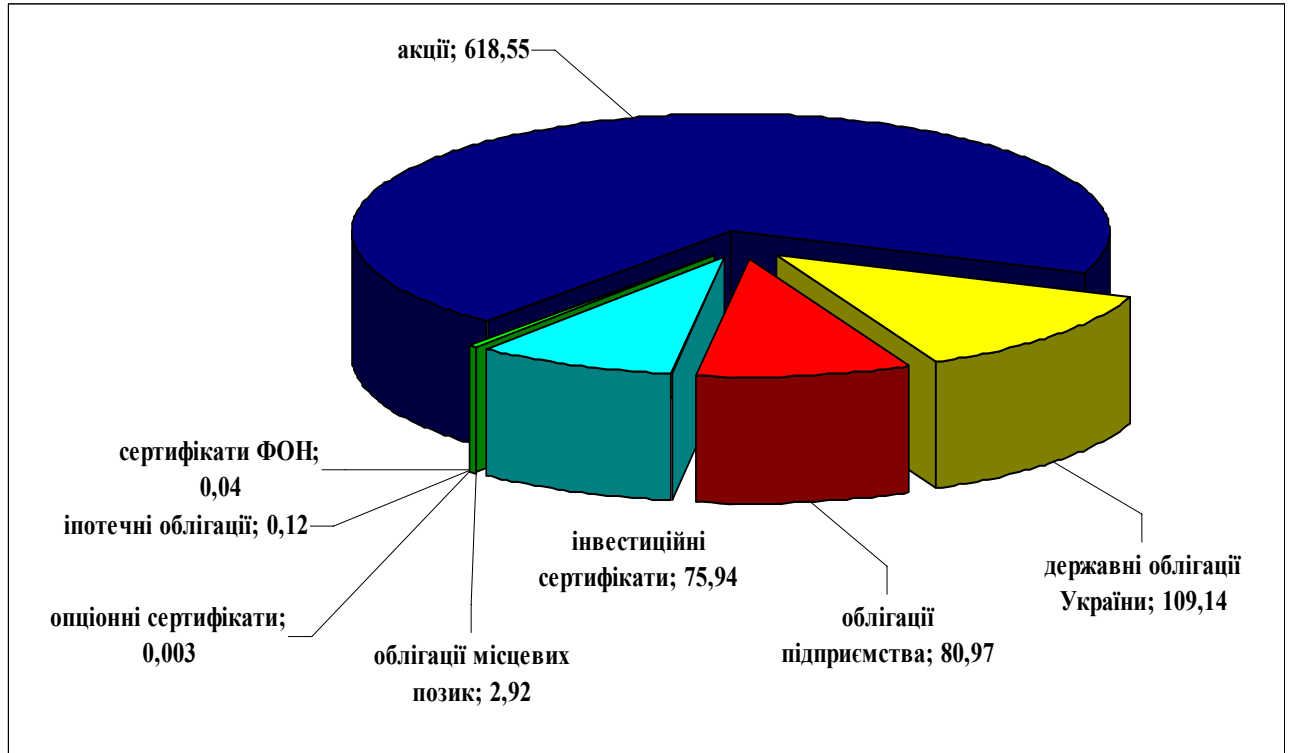

Рисунок 4.7 – Структура номінальної вартості іменних цінних паперів, які належать власникам цінних паперів з розподілом за фінансовими інструментами, станом на 31.12.2015 року, млрд. грн. (джерело: складено за даними Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [331])

Вирішення даних питань, на погляд В.В. Оскольського [325], сьогодні вже не вкладається в рамки внесення змін до існуючої нормативно-правової бази та потребує невідкладного й негайного прийняття проекту Закону України «Про систему депозитарного обліку цінних паперів», який неодноразово вносився за законодавчою ініціативою Комітету з питань фінансів та банківської діяльності Кабінету Міністрів України на розгляд Верховної Ради України у 2008 році, але даний проект був відхилений.

Так, цей законопроект на відміну від Законів України «Про Національну депозитарну систему і особливості електронного обігу цінних паперів в Україні»

[156] № 710/97-ВР від 10.12.1997 року та «Про депозитарну систему України» [167] № 5178-17 від 06.07.2012 року (Редакція станом на 09.12.2015) передбачає порядок та принципи взаємодії таких учасників депозитарної системи України як Центрального депозитарію, органів Центрального депозитарію, Національного банку України, депозитарних установ і Розрахункового центру з обслуговування договорів на фінансових ринках, що спрямована на забезпечення функціонування депозитарної системи щодо емісії цінних паперів, складання реєстру власників іменних цінних паперів та захисту інформації з системи депозитарного обліку сукупністю професійних й інших учасників депозитарної системи України.

Окремо, слід виділити передбачене законопроектом механізм державного регулювання, нагляду і контролю за депозитарною системою України, наприклад, ліцензування професійних учасників депозитарної системи України, вирішення спорів, здійснення контролю Центральним депозитарієм та відповідальність за порушення вимог цього законопроекту.

У зв'язку з цим, крім зазначених складових проекту Закону України «Про систему депозитарного обліку цінних паперів», особливості впровадження або реалізації яких будуть враховані при побудові Концепції забезпечення фінансової складової економічної безпеки національної економіки і створенні організаційної структури моніторингу складових фінансової безпеки національної економіки України, визначено перелік заходів з уніфікації взаємозв'язків між професійними учасниками депозитарної системи держави з обов'язковою умовою консолідації з Центральним депозитарієм цінних паперів, як стандартизація обліку цінних паперів за міжнародними стандартами, уніфікація документообігу щодо операцій з цінними паперами та нумерація цінних паперів випущених в Україні згідно з міжнародними стандартами, акумулювання доходів щодо цінних паперів взятих на обслуговування депозитарною системою країни та їх розподіл за рахунками, регламентація механізму застави щодо забезпечення цінних паперів прийнятих на обслуговування депозитарною системою України і реалізація комп'ютеризованих систем безготівкових розрахунків, що сформуєть основу забезпечення фінансової безпеки фондового ринку в процесі розроблення концептуальних засад системи

державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України.

Стосовно розрахунково-клірингової діяльності, яка, нарівні з емісійною та депозитарною діяльністю, бере активну участь у розробці концептуальної моделі інституційного становлення або набуття необхідних якісних параметрів розвитку фондового ринку України, що спрямована на забезпечення фінансової безпеки ринку цінних паперів, то проведене в дисертації дослідження виявило відсутність концептуально-методологічного підходу до створення ефективної розрахунково-клірингової системи.

У зв'язку з тим, що розрахунково-клірингова діяльність за операціями щодо цінних паперів передбачає оновлення інформації, підготовку бухгалтерських та облікових документів, необхідних для виконання угод щодо цінних паперів, та визначення зобов'язань, які гарантуватимуть розрахунки за угодами щодо цінних паперів, за підсумками аналізу можна зробити висновок, що ризик невиконання розрахунково-клірингових операцій усувається за рахунок реалізації наступних підходів – це розрахунок клірингових операцій по принципу «постачання проти платежу» (Delivery Versus Payment – далі DVP) та участь клірингової організації як центральної сторони по угоді (Central Counter Party – далі CCP), особливості використання яких виявлено та представлено в додатку М, табл. М.1.

Втім, як вважають експерти [193, 205, 296, 353], розрахунково-клірингова діяльність вибудовується виходячи з історичного розвитку біржових інститутів, рівня довіри між учасниками фондового ринку, принципів торгів та розрахунків. Тому, незважаючи на розбіжності, що притаманні розглянутим підходам щодо розуміння особливостей формування та використання розрахунково-клірингових систем фондового ринку, котрі функціонують на принципах DVP або CCP, при систематизації досвіду роботи доведено, що більшість відмінностей пов'язані з недоліками нормативно-правової бази України, а принципи роботи майже всіх клірингових компаній однакові, тому в дисертації запропоновано та сформовано механізм здійснення клірингових та розрахункових операцій, який передбачає момент укладення угоди на фондовій біржі до надходження цінних паперів та

коштів на рахунки контрагентів, що є однією з умов створення нового підходу до розрахунково-клірингової діяльності (рис. 4.8).

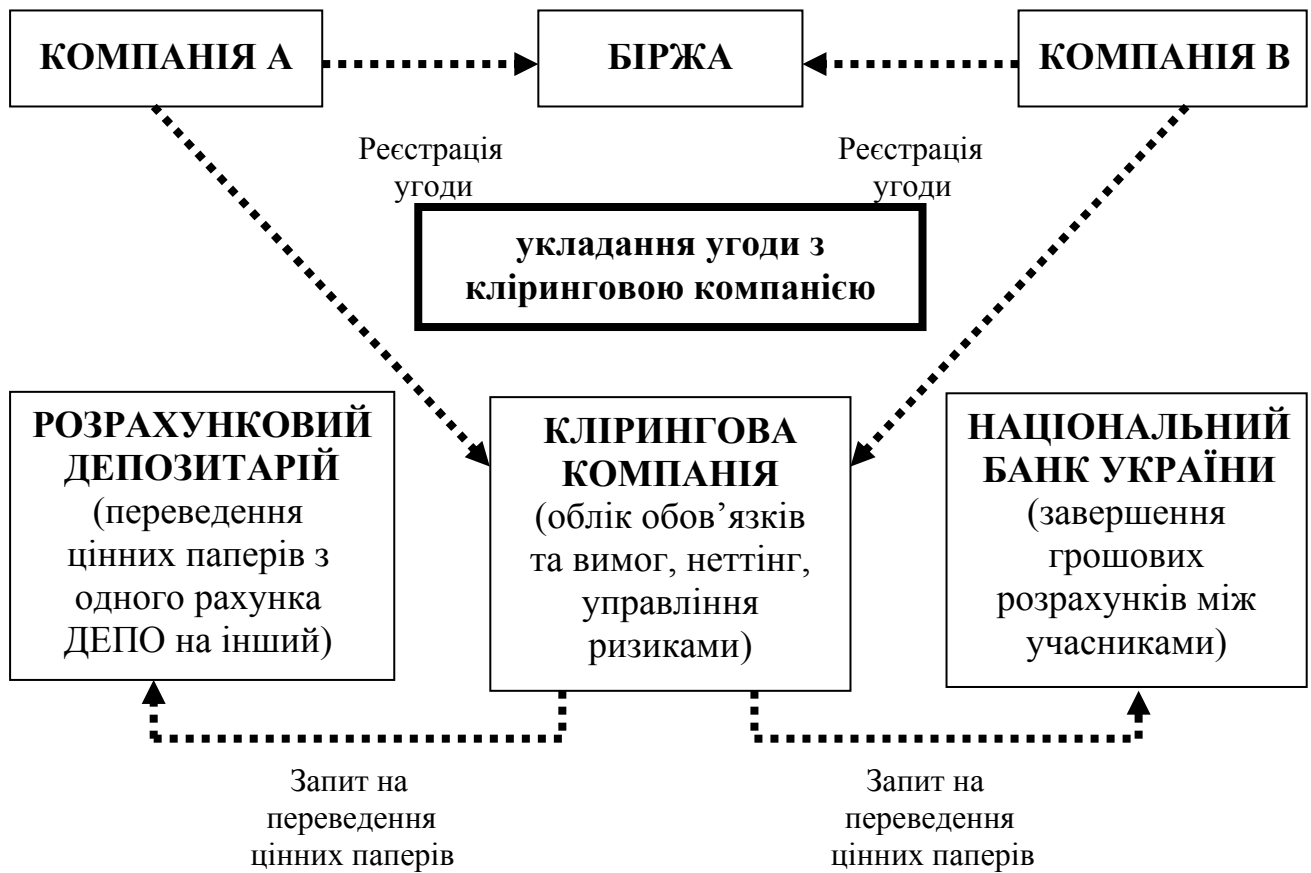

Рисунок 4.8 – Механізм здійснення клірингових та розрахункових операцій (джерело: авторська розробка на засадах узагальнення [193, 205, 296, 353])

Так, аналіз виконання розрахунково-клірингових операцій за допомогою наступних концептуально-методологічних підходів, як розрахунок клірингових операцій по принципу «постачання проти платежу» та організація клірингової компанії як центральної сторони по угоді, і сформований в дисертації механізм здійснення розрахунків клірингових операцій, що передбачає момент укладення угоди на фондовій біржі до надходження цінних паперів чи коштів на рахунки контрагентів, свідчить про необхідність побудови системи управління ризиками, яка би не ставила під загрозу існування самої розрахунково-клірингової системи та дозволяла б розрахунково-клірингової діяльності за операціями щодо цінних паперів почувати себе впевнено, навіть, в умовах серйозної дестабілізації ринку

цінних паперів і потенційно можливого дефолту одного чи декількох учасників системи, що посприяло виокремленню вимог до побудови системи управління загрозами існуванню розрахунково-клірингової діяльності як один із способів забезпечення фінансової безпеки ринку цінних паперів, що й є пріоритетним напрямом державної політики щодо розвитку його інфраструктури (рис. 4.9).

Рисунок 4.9 – Вимоги щодо побудови системи управління загрозами існуванню розрахунково-клірингової діяльності (джерело: класифіковано на засадах систематизації [193, 205, 296, 353])

Але, серед професійних учасників фондового ринку, які вже розглянуті та досліджені під час розробки концептуальної моделі інституційного становлення та набуття необхідних якісних параметрів розвитку фондового ринку, емітентів, депозитаріїв цінних паперів або розрахунково-клірингових організацій, провідне місце належить інституціональним інвесторам, для яких діяльність із залучення ресурсів від фізичних або юридичних осіб, наступного їх інвестування в цінні папери інших емітентів та здійснення комерційних операцій з ними є одним із основних джерел доходу та невід'ємною складовою частиною їх господарської діяльності.

Як відзначають українські вчені-економісти С.М. Кожем'якіна [205] та О.В. Макарюк [275], найбільш затребуваною формою фінансового посередництва на сьогодні є система спільного інвестування, яку згідно із Законом України «Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)» [159] № 2299-14 від 15.03.2001 року (Редакція станом на 01.01.2014), створюють пайові, корпоративні та венчурні інвестиційні фонди в економіці національного господарства.

Так, за даними Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [331], на кінець 2015 року регулятором зареєстровано випусків цінних паперів інститутів спільного інвестування на суму 450,28 млрд. грн. Найбільша кількість цінних паперів інститутів спільного інвестування розміщена серед юридичних осіб – це резидентів (75,63 %). Номінальна вартість розміщених цінних паперів інститутів спільного інвестування, котрі перебувають в обігу станом на кінець минулого року, становила 82,45 млрд. грн. Крім того, у 2015 році обсяг випусків цінних паперів інститутів спільного інвестування, котрі зареєстровані Комісією, становив 14,78 млрд. грн., що у порівнянні із 2014 роком менше на 14,33 млрд. грн. (рис. 4.10). На кінець 2015 року кількість випусків цінних паперів інститутів спільного інвестування, які перебувають в обігу на фондовому ринку України, становила 1 668 шт., з них допущено до торгів на фондових біржах країни 13,61 % (табл. 4.8).

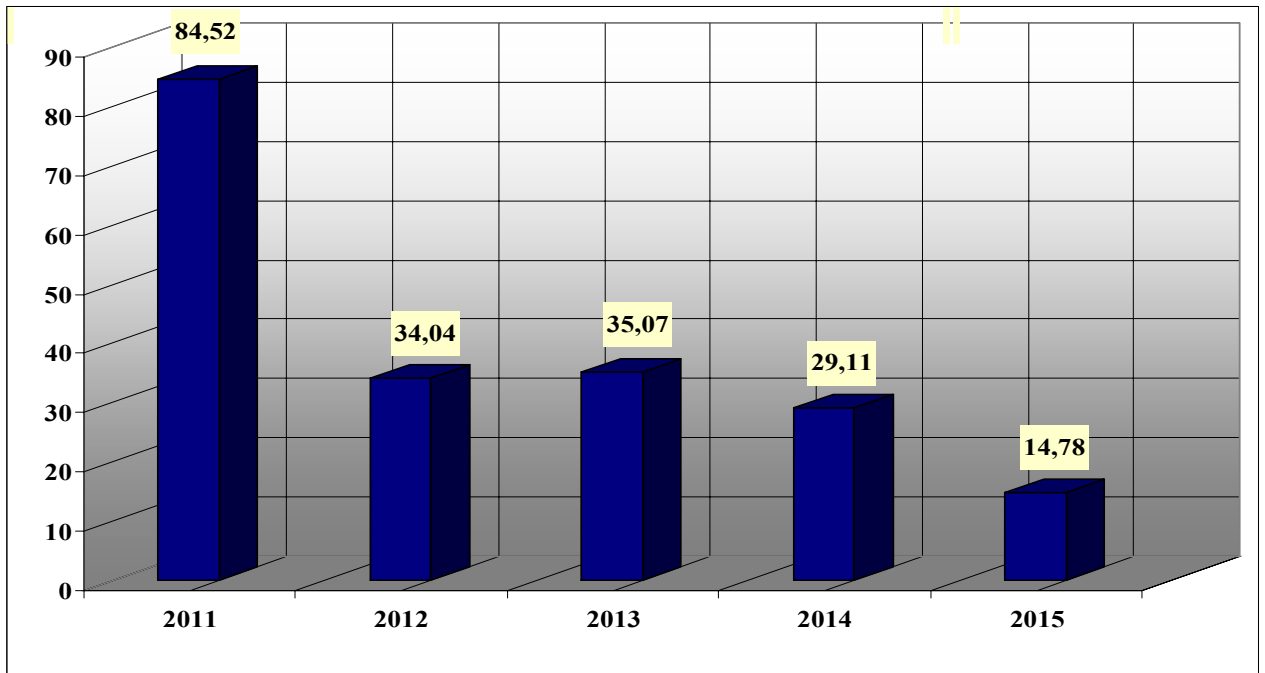

Рисунок 4.10 – Обсяг зареєстрованих випусків цінних паперів інститутів спільного інвестування у 2011-2015 роках, млрд. грн. (джерело: складено за даними Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [331])

Таблиця 4.8 – Інформація щодо кількості випусків цінних паперів інститутів спільного інвестування, які перебувають в обігу на фондовому ринку країни, шт. (джерело: складено та систематизовано за даними Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [331])

Кількість випусків цінних паперів	Станом на 31.12.2011	Станом на 31.12.2012	Станом на 31.12.2013	Станом на 31.12.2014	Станом на 31.12.2015
кількість випусків цінних паперів, що перебувають в обігу на фондовому ринку	1 259	1 385	1 560	1 634	1 668
кількість випусків цінних паперів, які допущено до торгів на фондових біржах	217	240	284	301	227
кількість випусків цінних паперів, які не допущено до торгів на фондових біржах	1 042	1 145	1 276	1 333	1 441 □

Водночас, в більшості джерел [72, 375, 453, 477] зазначається, що найбільш привабливими інституціональними інвесторами для розвитку інфраструктури фондового ринку України й забезпечення його фінансової безпеки, які не схильні до значного ризику, є не інтервальні чи закриті інститути спільного інвестування, а відкриті, бо цінні папери такого фонду продаються і купуються інвесторами у будь-який період, що буде обов'язково враховано при формуванні Концепції забезпечення фінансової складової економічної безпеки національної економіки як концептуальної основи розробки системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України, бо згідно із звітом Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [331], загальна сума активів інститутів спільного інвестування на 2015 рік становила 243,34 млрд. грн., з яких 232,15 млрд. грн. – активи венчурних, але 11,19 млрд. грн. – активи невенчурних інститутів інвестування, що свідчить про зниження кількості фондів (рис. 4.11).

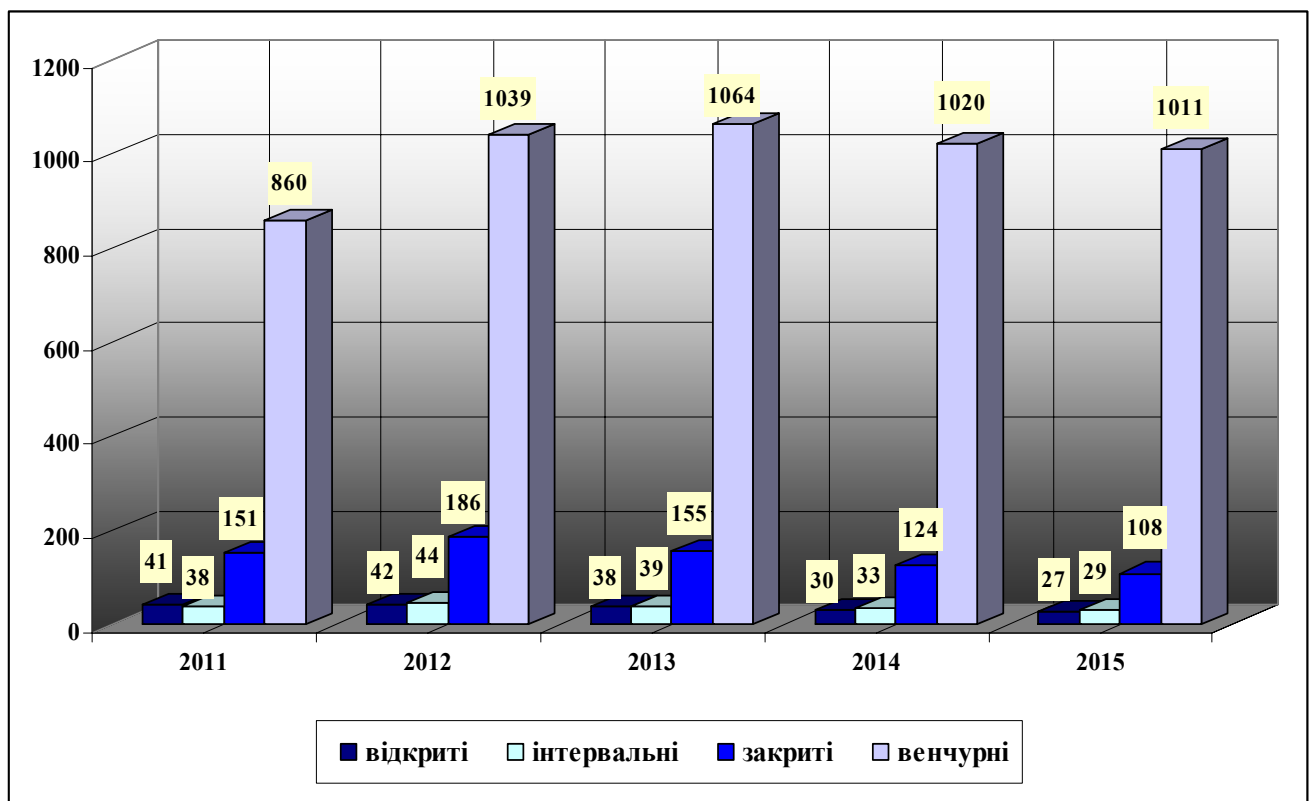

Рисунок 4.11 – Кількість інвестиційних фондів в Україні у 2011-2015 роках, шт. (джерело: складено за даними річного звіту Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [331])

При розробці концептуальної моделі інституційного становлення і набуття необхідних якісних параметрів розвитку фондового ринку слід акцентувати увагу на венчурних фондах, тобто інвестуванні ризикового капіталу, що залишається одним із найважливіших джерел для суб'єктів господарювання, швидкий ріст та розвиток яких постійно потребує додаткових інвестицій, що стало можливим після прийняття Закону України «Про інститути спільного інвестування (пайові й корпоративні інвестиційні фонди)» № 2299-14 від 15.03.2001 року (Редакція станом на 01.01.2014) [159].

У зв'язку з тим, що основна доля венчурних інвестицій спрямовується на розвиток проектів, спочатку профінансованих за рахунок бюджетних коштів чи великих корпорацій, тому венчурний капітал як стверджують О. Гаврилюк [72] та В.І. Кириленко [193], грає значну роль на подальших стадіях інвестиційного процесу, коли проекти комерціалізуються. Отже, венчурний інвестиційний фонд фінансує суб'єктів господарювання лише до того моменту, поки вони не стануть конкурентоздатними, щоб бути проданими стратегічному інвесторові або бути виведеними на фондовий ринок, заповнюючи розрив між власними джерелами і джерелами капіталу, котрі надаються фінансовим ринком або банківськими установами.

Як показують проміжні результати проведеного дослідження, ефективність реалізації зазначених принципів організації венчурного фінансування суб'єктів господарювання залежить від системності та узгодженості взаємодії їх дій, що і розкриває зміст механізму використання венчурного капіталу, який вдосконалено на засадах узагальнення джерел як обов'язковий елемент процесу інституційного становлення та набуття необхідних якісних параметрів розвитку фондового ринку України (рис. 4.12).

Крім того, враховуючи різні аспекти венчурного інвестування або аналіз ризиків на шляху до венчурних інвестицій в дисертації визначено головні умови, які мають бути виконані, щоб венчурні фонди мали дійсно серйозний вплив на забезпечення галузей національного господарства або їх проектів венчурними

інвестиціями, котрі мають далеко не вичерпаний потенціал росту, що потребує потенційно вигідних для інвестора напрямів державної політики:

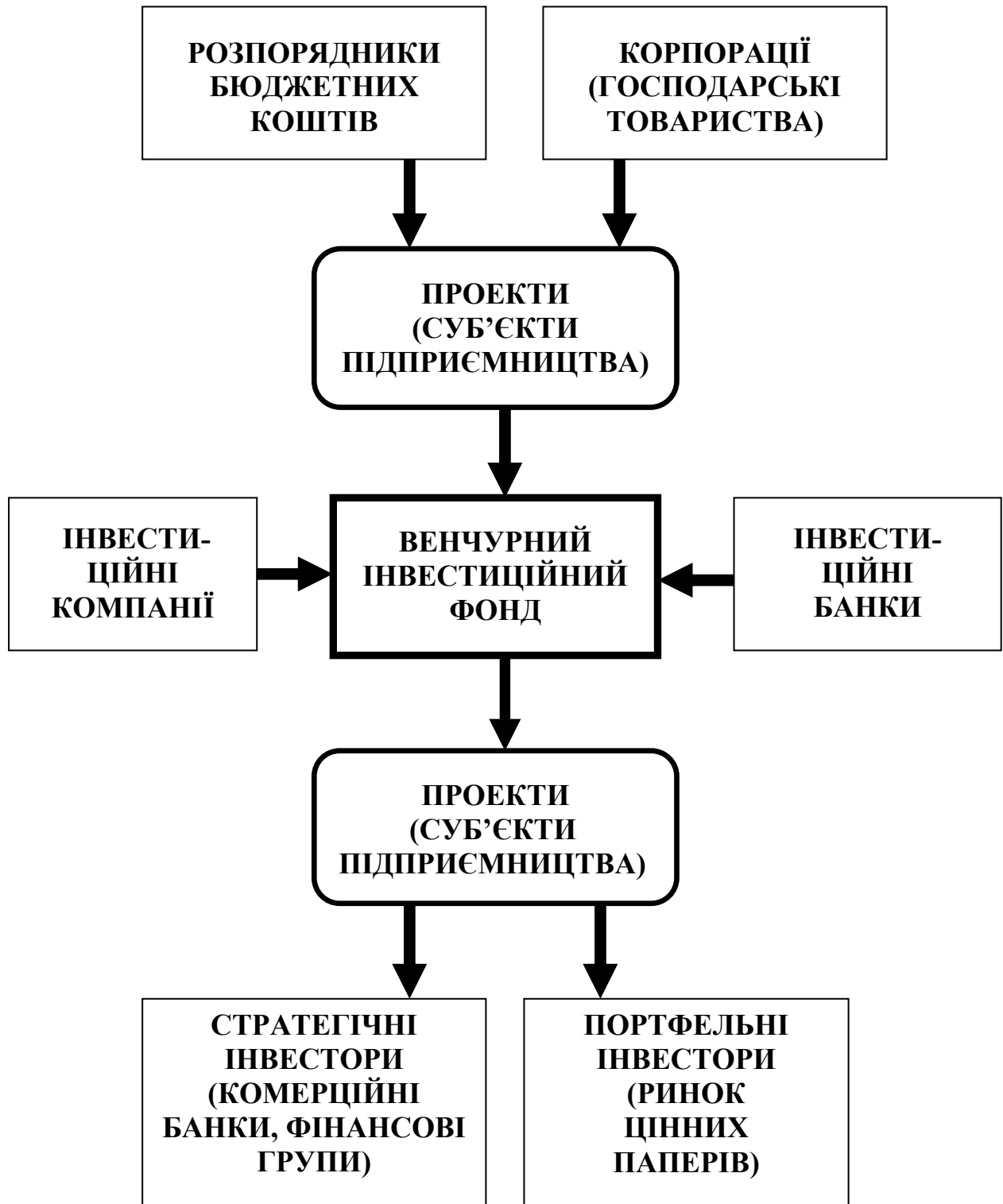

Рисунок 4.12 – Інституціональний механізм фінансового забезпечення венчурних інвестицій (джерело: удосконалено на засадах систематизації [90, 220, 375, 479])

перша умова полягає в доступі щодо джерел фінансування інвестицій. Так, згідно з Законом «Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)» [159] № 2299-14 від 15.03.2001 року (Редакція станом на 01.01.2014), ні фізичні особи, ні інституціональні інвестори не можуть інвестувати до венчурних фондів, що скорочує потенційну інвестиційну базу для венчурного капіталу. Як визначено, джерелами фінансування венчурних фондів в Україні можуть стати або вільні ресурси фінансово-промислових структур, або ресурси зарубіжних інвесторів;

друга умова передбачає створення можливостей структурування угод, які обмежували б ризики венчурних інвестиційних фондів в Україні. За висновками експертів [90, 325, 375, 478], йдеться про інструменти власності – конвертовані привілейовані акції. Щодо привілейованих акцій, то, по-перше, вони не дають власнику права на участь в управлінні товариством або права голосу на зборах акціонерів, а, по-друге, сумарна номінальна вартість випущених товариством привілейованих акцій не може перевищувати 25 % величини його статутного фонду, що може виявитися не достатньо для проекту. Тому єдиний інструмент, який може використовувати венчурний інвестор в країні, залишаються звичайні акції, що характерно для діяльності фондів приватного капіталу на більшості ринків, які розвиваються, але головним недоліком тут є відсутність страхування венчурного фінансування проектів на випадок їх несприятливої реалізації;

й, нарешті, третя умова – створення умов для системи IPO (Initial Public Offering – Первинне Публічне Розміщення). Українські підприємці починають усвідомлювати переваги пов'язані з публічним лістингом та приєднуються до тренду залучення фінансових ресурсів через IPO. На думку В.І. Кириленко [193], таку популярність системи IPO можна пояснити унікальною можливістю для власників бізнесу отримати справедливую ціну за продаж активів і запропонувати до лістингу менше 50 % від загального статутного капіталу, зберігаючи таким чином контроль над рішеннями пов'язаними з розвитком і стратегією бізнесу.

Спираючись на результати виконаного аналізу та узагальнення розглянутих підходів щодо управління структурними компонентами концептуальної моделі

інституційного становлення та набуття необхідних якісних параметрів розвитку фондового ринку України, яку запропоновано в роботі як методичне підґрунтя дослідження проблем забезпечення фінансової безпеки фондового ринку в якості основи стабільного функціонування фінансового ринку держави виявлено, що різні етапи перехідного процесу вимагають від ринку цінних паперів вирішення специфічних завдань, характерних для відповідного етапу трансформації.

Проведені дослідження свідчать, що вітчизняний фондовий ринок України використовується лише у приватизаційних процесах, але первинне розміщення цінних паперів практично не відбувається, що не сприяє забезпеченню суб'єктів господарювання реальними коштами. Тому, за сучасних умов фондовий ринок має переорієнтуватися з перерозподілу прав власності під час приватизації на акумулювання та перерозподіл інвестиційних ресурсів. У зв'язку з цим, з метою усунення перешкод, які заважають розвитку ринку цінних паперів та якісному виконанню покладених на нього функцій, в роботі за результатами дослідження джерел проведено їх систематизацію, що є методичним підґрунтям формування інституціонального механізму управління набуттям якісних параметрів розвитку фондового ринку України (додаток М, табл. М.2).

В більшості джерел зазначається, що усунення перерахованих перешкод на шляху реалізації ринком цінних паперів завдань щодо залучення інвестиційних ресурсів і забезпечення сталого економічного розвитку України неможливе без державного регулювання. Ця обставина додатково посилюється тим, що ринку цінних паперів України притаманний рух капіталів, який забезпечується обігом різноманітних видів цінних паперів чи їх похідних, котрі перебувають у тісній залежності від законодавчої бази. Як свідчить досвід, фондовий ринок України є одним з найбільш регламентованих на відміну від інших видів фінансового ринку [392].

Крім того, той же досвід свідчить про те, що на фондовому ринку України стикаються інтереси різних його учасників, які не вільні від суперечностей або, навіть, конфліктів. Як відомо, на фондовому ринку трапляються зловживання, обман, порушення законодавства та прав інвесторів із боку недобросовісних його

професіональних учасників, що свідчить про необхідність втручання, оскільки тільки держава має можливості для серйозної протидії негативним фінансовим проявам.

Водночас, як зазначає І. Школьник [478], не треба забувати, що фондовий ринок розвивається лише тоді, коли держава не перевищує меж свого втручання в процес залучення інвестиційних ресурсів та вкладення їх в економіку держави. Фондовий ринок здатний проявити свої позитивні якості тоді, коли на нього ніхто ззовні не тисне, не заперечує права вільного прийняття рішень учасниками угод з купівлі-продажу цінних паперів, зокрема, легітимних спекуляцій із похідними фінансовими інструментами вторинного ринку.

Втім, відбувається інший, на перший погляд, навіть, протилежний процес – процес опанування державою ситуації на фондовому ринку, який на перших етапах економічних перетворень став не стільки «вільним», скільки некерованим або сприятливим щодо прояву звичаїв фондових бірж минулого. У зв'язку із створенням цих напрямів стало доцільним використання комплексного підходу до оптимального розвитку фондового ринку, коли держава, не втручаючись в договірні відносини між продавцем та покупцем цінних паперів, стежить за тим, щоб це були дійсно договірні відносини, підпорядковані чинним правилам обігу цінних паперів, що дозволило скласти перелік пріоритетних напрямів державної політики щодо розвитку сучасної інфраструктури ринку цінних паперів України як управлінська основа забезпечення фінансової безпеки підприємницької діяльності (рис. 4.13).

Так, складена концептуальна модель інституційного становлення і набуття необхідних якісних параметрів розвитку фондового ринку України з наступних видів професійної діяльності як емісія цінних паперів, депозитарне забезпечення ринку цінних паперів, розрахунково-клірингова діяльність та система спільного інвестування, визначає пріоритетні напрями державної політики щодо розвитку сучасної інфраструктури фондового ринку, сутнісний зміст яких розкриється в процесі дослідження фінансової безпеки учасників фондового ринку в контексті

реструктуризації фінансового ринку національної економіки України, що є одним із завдань роботи та буде детально розглянуто в п. 4.2 (рис. 4.14).

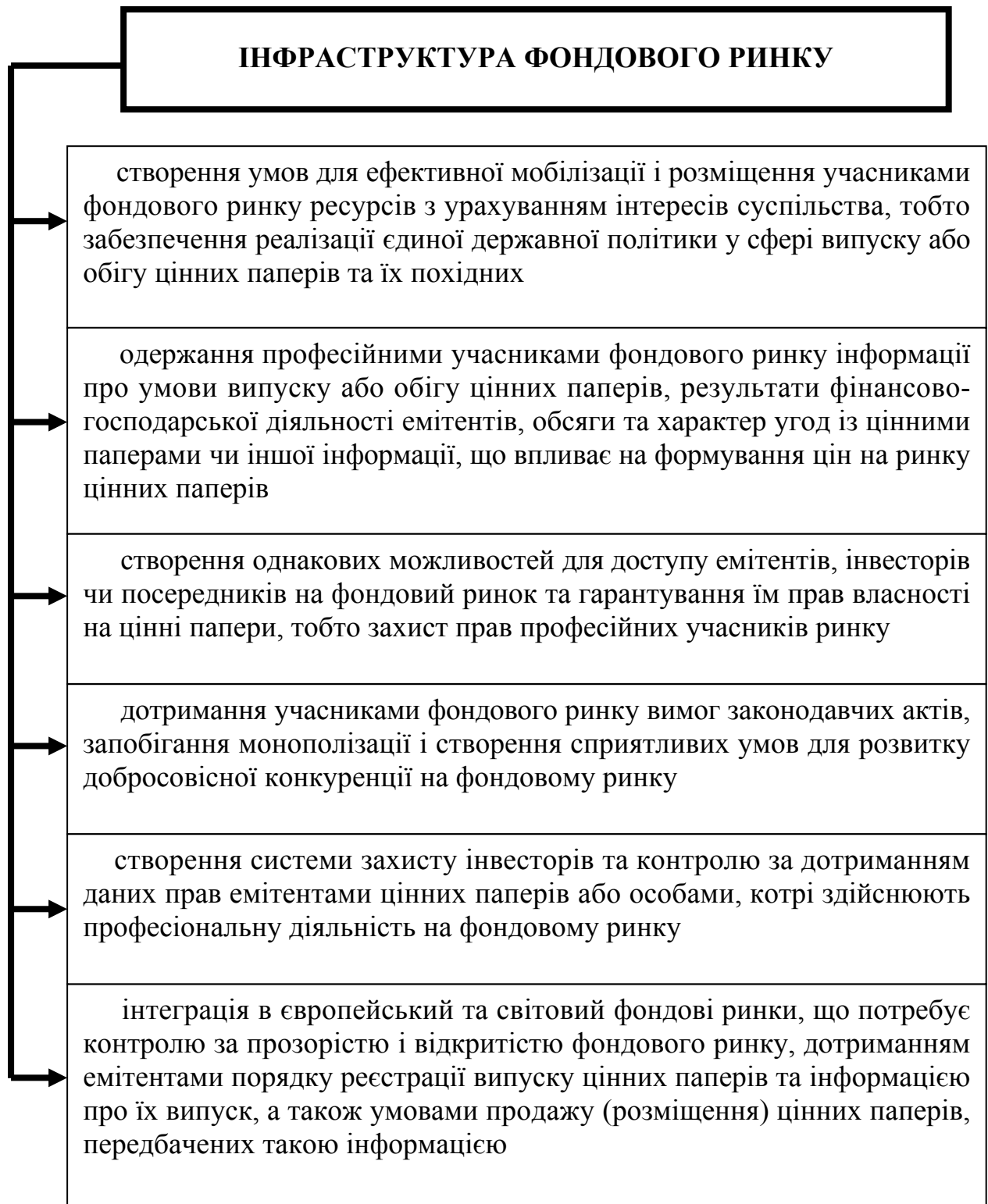

Рисунок 4.13 – Пріоритетні напрями державної політики щодо розвитку сучасної інфраструктури фондового ринку України
(джерело: авторська розробка на засадах узагальнення [90, 375, 453, 479])

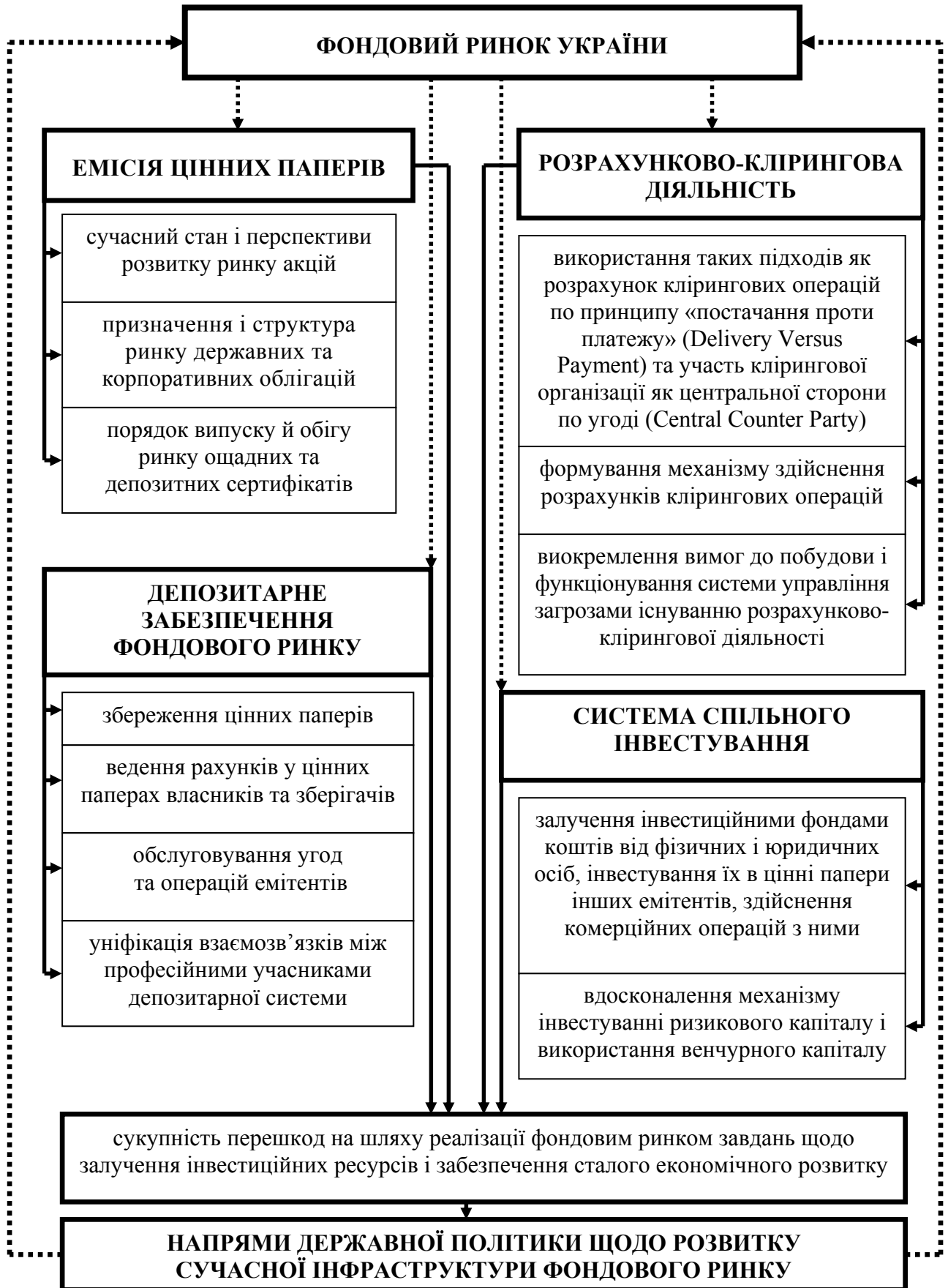

Рисунок 4.14 – Концептуальна модель інституційного становлення та набуття необхідних якісних параметрів розвитку фондового ринку України (джерело: авторська розробка, вперше, оприлюднено в [240])

Таким чином, дослідження пріоритетних напрямів державної політики до розвитку сучасної інфраструктури фондового ринку України як управлінської основи забезпечення фінансової безпеки фондового ринку в умовах становлення національної економіки сприяло систематизації професійної діяльності на види, на особливостях реалізації яких складено концептуальну модель інституційного становлення і набуття потрібних якісних параметрів розвитку фондового ринку України, що є однією з теоретико-методологічних засад формування фінансової складової економічної безпеки національної економіки.

4.2 Оцінка рівня фінансової безпеки фондового ринку країни в контексті фінансової реструктуризації ринкової економіки

Проведені дослідження пріоритетних напрямів державної політики щодо розвитку сучасної інфраструктури фондового ринку країни свідчать, що будь-які масштабні економічні перетворення залишаються незавершеними без створення конкурентоспроможного фінансового сектора здатного мобілізувати та надавати реформованій економіці інвестиційні ресурси. Втім, сучасний рівень економіки вимагає не тільки накопичення чи розподілу інвестиційних ресурсів, однак й їх швидкого перерозподілу з метою спрямування коштів у більш привабливі галузі національної економіки.

Це обумовлює пріоритетність фондового ринку як потенційного джерела фінансового сектору національної економіки, що сприяє обігу та раціональному розміщенню коштів, дає можливість оцінити ефективність управління суб'єктами господарської діяльності та створює умови для їх добросовісної конкуренції. У зв'язку із цим, потребує проведення дослідження фінансової безпеки учасників ринку цінних паперів в контексті реструктуризації фінансового ринку як основи забезпечення фінансової безпеки професійних учасників ринку цінних паперів України.

Якщо враховувати визначені у п. 4.1 роботи перешкоди на шляху реалізації фондовим ринком завдань щодо залучення інвестиційних ресурсів і забезпечення сталого економічного розвитку, які призвели до його стагнації, та сучасні події на ринку цінних паперів України, то треба акцентувати увагу на тому, що з метою його оптимізації та подальшого ефективного розвитку необхідно здійснити ряд першочергових заходів, які би забезпечили сприятливі умови для формування його безпечного фінансового рівня.

У сучасних працях фахівців [181, 297, 370, 388], безпека фондового ринку розглядається як оптимальний обсяг капіталізації ринку (з огляду на представлені на ньому цінні папери, їх структуру та рівень ліквідності), здатний забезпечити стійкий фінансовий стан емітентів, власників, покупців, організаторів торгівлі, інститутів спільного інвестування, реєстраторів, депозитаріїв і країни в цілому.

Як було зазначено в п.1.3 дисертації, дослідженню причин кризового стану економіки України, які загрожують фінансовій складовій економічної безпеки національного господарства та її структуроутворюючим елементам, багато уваги приділяється в роботах О.В. Ареф'євої та Т.Б. Кузенко [6], О.І. Барановського [16], З.В. Герасимчук і І.М. Вахович [76], Н.А. Гринюк [92-93], М.М. Єрмошенка [146], А.І. Сухорукова та С.Т. Пиріжкової [414], О.Ю. Шевченко [466-467].

Отже, на певних аспектах впливу, розглянутих в розділах 2 і 3, складових фінансової безпеки національної економіки на безпечний фінансовий рівень фондового ринку наголошують такі економісти, як В.І. Кириленко [193], О.Е. Корнійчук [220], О.В. Макарюк [275], О.М. Мозговий [296], В.В. Оскольський [325], В.О. Поворозник [353], П.О. Сидоренко [388] та ін. Однак, дослідники не проводять поглиблений аналіз цих аспектів, як й впливу наслідків дестабілізації фондового ринку в контексті реструктуризації фінансового ринку України.

Так, О.М. Мозговий [296] та П.О. Сидоренко [388], розглядають фінансову безпеку фондового ринку, як було вже зазначено вище, як оптимальний рівень його капіталізації, що дозволяє забезпечити фінансову стійкість усіх учасників ринку. Втім, на їх думку, значення кількісної оцінки показника капіталізації як характеристики забезпечення українського фондового ринку є перебільшеним з

огляду на його абсолютний характер, значну мінливість та чутливість щодо дії нефундаментальних факторів.

Але, на погляд В.І. Кириленко [193] і В.В. Оскольського [325], незважаючи на безпосередній взаємозв'язок між безпечним функціонуванням ринку цінних паперів та фінансовою стійкістю його учасників, спекулятивна сутність операцій із цінними паперами чи їх похідними, інформаційна асиметрія на ринку та низка інших факторів унеможливають забезпечення стійкого фінансового стану усіх його учасників одночасно. Тому, за умов досягнення належного рівня розвитку або ефективності виконання ринком своїх функцій, фінансові ризики учасників ринку залежатимуть лише від обраних ними підходів до професійної діяльності.

Крім того, більшість українських науковців, зокрема, О.В. Макарюк [275] і В.О. Поворозник [353] схиляється до того, що фондовий ринок – не лише цінні папери, не лише його учасники, а насамперед дії, які вони виконують, оперуючи цінними паперами щодо капіталізації ринку. Як відомо, що перед виконанням будь-якої дії необхідно прийняти певні управлінські рішення – як діяти чи діяти взагалі. Особливо це стосується оптимізації і подальшого зміцнення безпечного фінансового рівня фондового ринку, де навіть незначна помилка може призвести до великих неприємностей. Рішення приймають усі учасники фондового ринку: одні щодо випуску або продажу цінних паперів та залучення капіталу; інші – у розрахунку на придбання цінних паперів та вкладення капіталу; треті – з метою мати зиск із надання фондових послуг.

Тому, проаналізувавши існуючі підходи до визначення сутності фінансової безпеки фондового ринку України, хотілося би відзначити, що при оптимізації безпечного фінансового рівня фондового ринку слід більше акцентувати уваги на наступних аспектах функціонування ринку цінних паперів та його фінансового забезпечення як співвідношення капіталізації ринку цінних паперів до валового внутрішнього продукту країни, ємність фондового ринку та темпи його розвитку, співвідношення між первинним та вторинним фондовим ринком, позабіржовою і біржовою торгівлею зміст яких дозволить сформулювати концептуальне поняття цієї економічної категорії, скласти механізм забезпечення фінансової безпеки

фондового ринку, який буде спрямований на упорядкування та приведення до взаємодії особливостей формування його безпечного рівня, оцінити ситуацію на фондовому ринку та можливість досягнення поставлених інвестиційних цілей і здійснити вибір стратегії дій учасниками фондового ринку із цінними паперами на провідних фондових біржах світу, оскільки приділено недостатньо уваги у нормативно-правових актах та офіційних документах методичного характеру, що й підтверджує актуальність обраного напрямку дослідження.

Визначено, що продовження ринкових реформ в контексті реструктуризації фінансового ринку України неможливо без створення конкурентоспроможних механізмів залучення фінансових ресурсів, найдієвішим серед яких є ефективно працюючий ринок цінних паперів, що має сприяти зміцненню її економічного суверенітету.

Втім, в державі склалася абсолютна протилежна ситуація, що спричинено непрозорістю проведення торгів цінними паперами на організованих ринках, мізерними обсягами фондових операцій, які в кілька десятків разів менші, ніж у розвинутих країнах, й відсутністю ефективного механізму функціонування та забезпечення фінансової безпеки ринку цінних паперів, що в підсумку вплинуло на інфраструктуру фондового ринку України, зміцнення потенціалу її фінансової безпеки і стало однією з умов формування концептуального підходу до розробки механізму забезпечення фінансової безпеки ринку цінних паперів країни. Так, за даними Державної служби статистики України [326], питома вага цінних паперів компаній США на світовому ринку складає близько – 45 %, Японії – 20 %, Великобританії – 10 %, Франції – 4 %, Німеччини – 3,5 %, Канади – 2,5 %, решта 15 % – інших країн світу.

Зважаючи на вищесказане, можна зробити висновок, що одним з основних структуроутворюючих елементів механізму забезпечення фінансової безпеки фондового ринку України повинен бути не тільки рівень капіталізації фондового ринку, як стверджують більшість експертів [193, 325, 466], але співвідношення капіталізації ринку цінних паперів до валового внутрішнього продукту країни, що дозволить відобразити ринкову вартість компаній, які входять до лістингу бірж,

бо ринкова вартість компанії визначається як добуток курсової вартості цінних паперів фондового ринку на кількість її цінних паперів, які перебувають в обігу, та акцентувати на цьому увагу при визначенні стратегічних положень державної політики забезпечення фінансової безпеки фондового ринку України.

Водночас, починаючи із 2011 періоду простежується випередження темпів обсягів торгів цінними паперами проти динаміки обсягів валового внутрішнього продукту України, наприклад, обсяг торгів на ринку цінних паперів у 2015 році перевищив даний показник на 193,21 млрд. грн., що відбулося, як свідчать дані попередніх досліджень, за рахунок двох таких факторів – це зростання курсової вартості цінних паперів, зокрема акцій, і збільшення загальної кількості суб'єктів господарської діяльності, які випускають цінні папери для продажу широкому колу стратегічних інвесторів, що створює додаткові можливості для залучення інвестиційного капіталу компаніями через додатковий випуск цінних паперів та забезпечення фінансової безпеки фондового сектору фінансового ринку України (рис. 4.15).

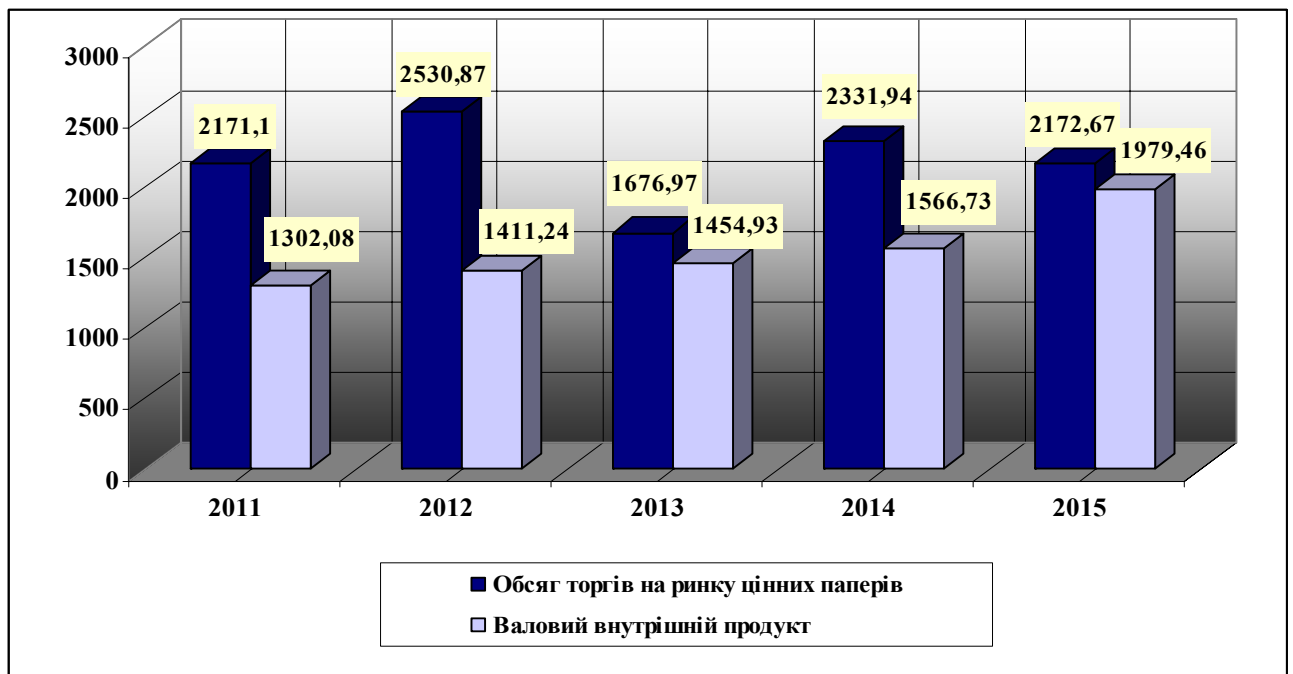

Рисунок 4.15 – Порівняльні дані обсягів торгів на ринку цінних паперів та валового внутрішнього продукту України за 2011-2015 роки, млрд. грн.

(джерело: складено за даними Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [331])

На нашу думку, ефективність розробки механізму забезпечення фінансової безпеки фондового ринку країни залежить не лише від капіталізації ринку цінних паперів, але й від такого показника як темп розвитку ємності фондового ринку України, який передбачає можливий обсяг реалізації цінних паперів при певному рівні та співвідношенні цін за проміжок часу, і як показує зміна структури обсягу торгів на ринку цінних паперів із розподілом за фінансовими інструментами за 2008-2015 роки вітчизняний ринок цінних паперів має можливості вдосконалення інфраструктури фондового сектору за передумови проведення реструктуризації фінансового ринку України (табл. 4.9; 4.10).

Таблиця 4.9 – Структура обсягу торгів на фондовому ринку України з розподілом за інструментами за 2008-2015 роки, % (джерело: складено та систематизовано за даними Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [331])

Цінні папери	Період							
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Акції	39,94	44,11	36,67	29,79	23,39	10,20	17,87	21,30
Векселі	21,72	25,18	20,51	16,50	16,28	0,20	0,08	1,34
Державні облігації	7,07	9,28	22,97	39,41	48,09	43,02	29,51	13,04
Облігації підприємств	23,23	7,60	4,51	4,78	4,93	5,90	3,00	2,47
Депозитні сертифікати	2,67	6,59	8,10	3,53	0,54	8,99	38,33	56,76
Деривативи	4,97	7,15	6,91	4,78	5,44	29,61	10,24	4,70
Інвестиційні сертифікати	0,03	0,01	0,24	1,10	0,98	1,07	0,41	0,27
Інші	0,37	0,09	0,08	0,11	0,34	1,01	0,56	0,12

Отже, щоб оцінити вплив зміни структури обсягу торгів на ринку цінних паперів із розподілом за фінансовими інструментами за 2008-2015 роки (табл. 4.9; 4.10) на ефективність формування механізму забезпечення фінансової безпеки ринку цінних паперів в контексті реструктуризації фінансового ринку України, в дисертації розраховано середньорічний темп зростання та приросту обсягу торгів цінними паперами на фондовому ринку за допомогою середньгеометричного статистичного методу за формулою 3.1 (табл. 4.11).

Таблиця 4.10 – Зміна структури обсягу торгів на фондовому ринку України з розподілом за фінансовими інструментами за 2008-2015 роки, % (джерело: розраховано за даними Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [331])

Цінні папери	Роки							
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Акції	-	110,4	83,1	81,2	78,5	43,6	175,2	119,2
Векселі	-	115,9	81,5	80,4	98,7	1,2	40,0	1675,0
Державні облігації	-	131,3	247,5	171,6	122,0	89,5	68,6	44,2
Облігації підприємств	-	32,7	59,3	106,0	103,1	120,0	51,0	82,3
Депозитні сертифікати	-	246,8	123,0	43,6	15,3	1664,8	426,4	148,1
Деривативи	-	143,9	96,6	69,2	113,8	544,3	34,6	45,9
Інвестиційні сертифікати	-	33,3	2400,0	458,3	89,1	109,2	38,3	65,9
Інші	-	24,3	88,9	138,0	309,1	297,1	55,4	21,4

Як видно з табл. 4.11, зміна структури обсягу торгів на фондовому ринку України з розподілом за фінансовими інструментами за 2008-2015 роки має як позитивний, так й негативний вплив на формулювання пріоритетних напрямів державної політики щодо розвитку сучасної інфраструктури фондового ринку країни і забезпечення його фінансової безпеки, результатом чого є середньорічний темп приросту обсягу торгів на фондовому ринку наступних цінних паперів, як державних облігацій на + 10,7 %, а депозитних та інвестиційних сертифікатів на + 54,8 % та + 36,9 % відповідно.

Але, проведений розрахунок середньорічного темпу зростання обсягів торгів на ринку цінних паперів із розподілом за фінансовими інструментами за 2008-2015 роки згідно з даними Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [331] показав, що відбулося не лише збільшення обсягу торгівлі державних облігацій, депозитних та інвестиційних сертифікатів, однак й зниження обсягу

торгівлі таких фінансових інструментів, зокрема акцій на – 8,6 %, векселів на – 33,1 %, облігацій підприємств на – 27,3 %, деривативів на – 0,8 % та інших цінних паперів на – 14,8 %, на що обов’язково слід акцентувати увагу при формуванні механізму забезпечення фінансової безпеки фондового ринку України, оскільки зміна структури обсягів торгів цінними паперами на фондовому ринку може негативно вплинути на пріоритетні напрями державної політики щодо розвитку інфраструктури ринку цінних паперів як управлінської основи забезпечення його фінансової безпеки.

Таблиця 4.11 – Середньорічний темп зростання та приросту обсягу торгів на фондовому ринку України з розподілом за інструментами за 2008-2015 роки, % (джерело: розраховано за даними Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [331])

Цінні папери	Середньорічний темп приросту, %
Акції	- 8,6
Векселі	- 33,1
Державні облігації	+ 10,7
Облігації підприємств	- 27,3
Депозитні сертифікати	+ 54,8
Деривативи	- 0,8
Інвестиційні сертифікати	+ 36,9
Інші	- 14,8

Слід також зазначити, що при розробці механізму забезпечення фінансової безпеки фондового ринку не можна забувати про співвідношення первинного та вторинного ринку цінних паперів, оскільки цей фактор як свідчать результати дослідження може дестабілізувати фондовий ринок та ослабити рівень безпечного функціонування.

Як стверджує О.Е. Корнійчук [220], співвідношення між первинним або вторинним ринком цінних паперів на розвинутих ринках коливається у межах 5-15 % обсягів вторинного ринку. Хоча підґрунтям ринку цінних паперів слугує первинний ринок і саме він визначає його сукупні масштаби та темпи розвитку, проте нині його обсяг незначний, бо емісія нових цінних паперів у розвинених країнах невелика або не завжди пов'язана із мобілізацією вільних ресурсів для фінансування економіки. Це означає, що в розвинених країнах відбувається не тільки зменшення масштабів первинного ринку, а і паралельно триває зниження його ролі як регулятора інвестиційної діяльності та економіки загалом.

Як відомо, існування первинного ринку цінних паперів за умов відсутності вторинного ринку практично неможливе, бо забезпечення ліквідності цінності паперів і створення передумов для найширшої торгівлі ними надає можливість власникові цінних паперів реалізувати їх у найстисліший термін за незначних варіацій курсів та невисоких витрат на реалізацію. Втім, на думку українських експертів [181, 388, 401], вторинний ринок завжди містить елемент спекуляції, бо його діяльність спрямована на отримання доходу у вигляді курсової різниці, а курсова вартість формується під впливом попиту та пропозиції, й існує багато способів впливу на курс цінних паперів у бажаному напрямі.

Але, на погляд В.В. Оскольського [325], роль вторинного фондового ринку цим не вичерпується. Вторинний ринок, концентруючи попит та пропозицію цінних паперів в обігу формує курс згідно з яким продавці згодні продавати, а покупці – купувати цінні папери, що необхідно в процесі розподілу позикового капіталу між галузями чи сферами національної економіки, а також суб'єктами господарської діяльності.

Визначено, що за умов масового акціонування державних підприємств, створення нових акціонерних структур, які потребують інвестицій та постійних державних позик, первинний ринок слугує провідним сегментом ринку цінних паперів, котрий має відповідну інфраструктуру, а вторинний фондовий ринок перебуває у зародковому стані. Тому, характерною особливістю українського фондового ринку є безумовне переважання первинного ринку.

На нашу думку, наявність відповідної ситуації на фондовому ринку країни пояснюється такими причинами: по-перше, небажання інвесторів продавати цінні папери, які вони придбали під час випуску, а ті інвестори, що хотіли би продати цінні папери, не можуть цього зробити, оскільки важко знайти покупця тому, що вкладання коштів в цінні папери більшості емітентів не приносить прибутків; а, по-друге, інституційні інвестори придбають цінні папери для того, щоб взяти участь в управлінні, користуватись пільгами, які емітент може надати акціонерам, а іноді шляхом акціонерних взаємовідносин намагаються закріпити зв'язки.

Отже, розвиток вторинного ринку цінних паперів, як однієї із складових механізму забезпечення фінансової безпеки фондового ринку держави, набуває особливого значення при дослідженні фінансової безпеки учасників фондового ринку в контексті реструктуризації фінансового ринку України.

Водночас, дослідження безпечного функціонування учасників фондового ринку України обґрунтувало необхідність включення в запропонований механізм забезпечення фінансової безпеки фондового ринку такої складової як біржова та позабіржова торгівля, що є один із головних показників ліквідності ринку цінних паперів, хоч розвиток біржової торгівлі в країні, як стверджує більшість експертів [92, 275, 353], не відповідає сучасним вимогам ринку цінних паперів в контексті реструктуризації вітчизняного фінансового ринку або світових глобалізаційних процесів.

Враховуючи той факт, що існування біржі в країні сприймалося, головним чином, як приміщення для аукціонів або електронне табло для оголошень, тому процеси консолідації та універсалізації біржової торгівлі не знайшли достатнього поширення, що спричинило низьку ліквідність фондових бірж, відсутність для їх розвитку ресурсів й, як результат, обмежений фондовий потенціал.

Стає очевидним, що стратегічною помилкою 90-х років необхідно визнати недооцінку на загальнодержавному рівні ролі фондової біржі як універсального фінансового механізму масштабом використання якого можна вимірювати стан розвитку національної економіки та створити регульований ринок фінансових ресурсів, оскільки учасники або посередники на фондовому ринку здебільшого

ігнорували біржову торгівлю тому, що надто ліберальні норми законодавства дозволяли їм ринкову взаємодію у позабіржовому режимі [478-479].

Як відомо, в Україні протягом останніх 5 років утримується ситуація, яка характеризується домінуванням позабіржового ринку, недостатньою кількістю інвестиційно-привабливих цінних паперів, які знаходяться в обігу, та низькою ліквідністю фондового ринку, що впливає на його капіталізацію, позбавляючи суб'єктів господарювання можливостей для залучення ресурсів або змушуючи звертатися їх до кредитування, а слабка концентрація торгівлі цінними паперами на ринку ставить під сумнів наявність систем ціноутворення здатних визначити справедливу вартість фінансового ресурсу. Так, у 2015 періоді спостерігається зниження біржового сегмента фондового ринку України, порівняно з 2014 роком обсяг біржових контрактів із цінними паперами на організаторах торгівлі у 2015 зменшився на 53,8 % – до 286,21 млрд. грн., що еквівалентно 14,46 % валового внутрішнього продукту України (рис. 4.16).

Рисунок 4.16 – Обсяг біржових контрактів із цінними паперами на організаторах торгівлі у 2011-2015 роках, % (джерело: складено за даними Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [331])

На погляд В.В. Оскольського [325] та В.О. Поворозника [353], цілісності біржової торгівлі в Україні заважає слабка взаємодія фондових бірж із системами

виконання і гарантування біржових угод, бо відокремленість біржової торгівлі від Центрального депозитарію цінних паперів і паралельне існування окремих систем депозитарного обліку державних чи корпоративних цінних паперів призводить до збільшення фінансових витрат учасників ринку і власників цінних паперів, тобто створює труднощі як для інвесторів і учасників фондового ринку, так і для країни в цілому. Так, відсутність консолідованої системи розкриття біржової інформації знижує прозорість ринку цінних паперів та його привабливість для потенційних вітчизняних чи іноземних інвесторів, бо не забезпечується доступ до своєчасних і достовірних даних щодо об'єктів інвестування і поточної ситуації на ринку цінних паперів, знижується вірогідність фондових індексів та нівелюється можливість визначення кредитних рейтингів.

Грунтуючись на сучасному стану біржової торгівлі в Україні, що потребує структурної перебудови, суттєвої технологічної модернізації, адаптації до норм європейського законодавства та впровадження кращої практики функціонування аналогічних систем на світових фондових ринках, в роботі сформульовано перелік науково обґрунтованих пропозицій щодо створення біржової інфраструктури та вдосконалення організації біржової торгівлі на фондовому ринку, що сприятиме забезпеченню його фінансової безпеки під час побудови Концепції забезпечення фінансової складової економічної безпеки економіки України як концептуальної основи розроблення системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки (рис. 4.17).

Щодо впливу фондового позабіржового ринку на формування механізму забезпечення фінансової безпеки фондового ринку України, як компоненту ринку цінних паперів, котрий перебуває поза сферою діяльності фондових бірж, то на погляд українських експертів [267, 297, 436], позабіржова торгівля цінними паперами змушує фондові біржі безперервно поліпшувати якість своєї роботи, забезпечувати високий рівень надійності фондових угод, гарантій для інвесторів, виконання клірингових операцій, тобто постійно вдосконалюватися для того, щоб вистояти в конкурентній боротьбі з позабіржовим ринком в Україні. Однак, на нашу думку, найбільшу «загрозу» для бірж становить запровадження в діяльність

позабіржового ринку електронних систем передачі та обробки інформації, а також наполеглива робота «позабіржовиків» щодо підвищення рівня організації торгівлі за межами фондових бірж.

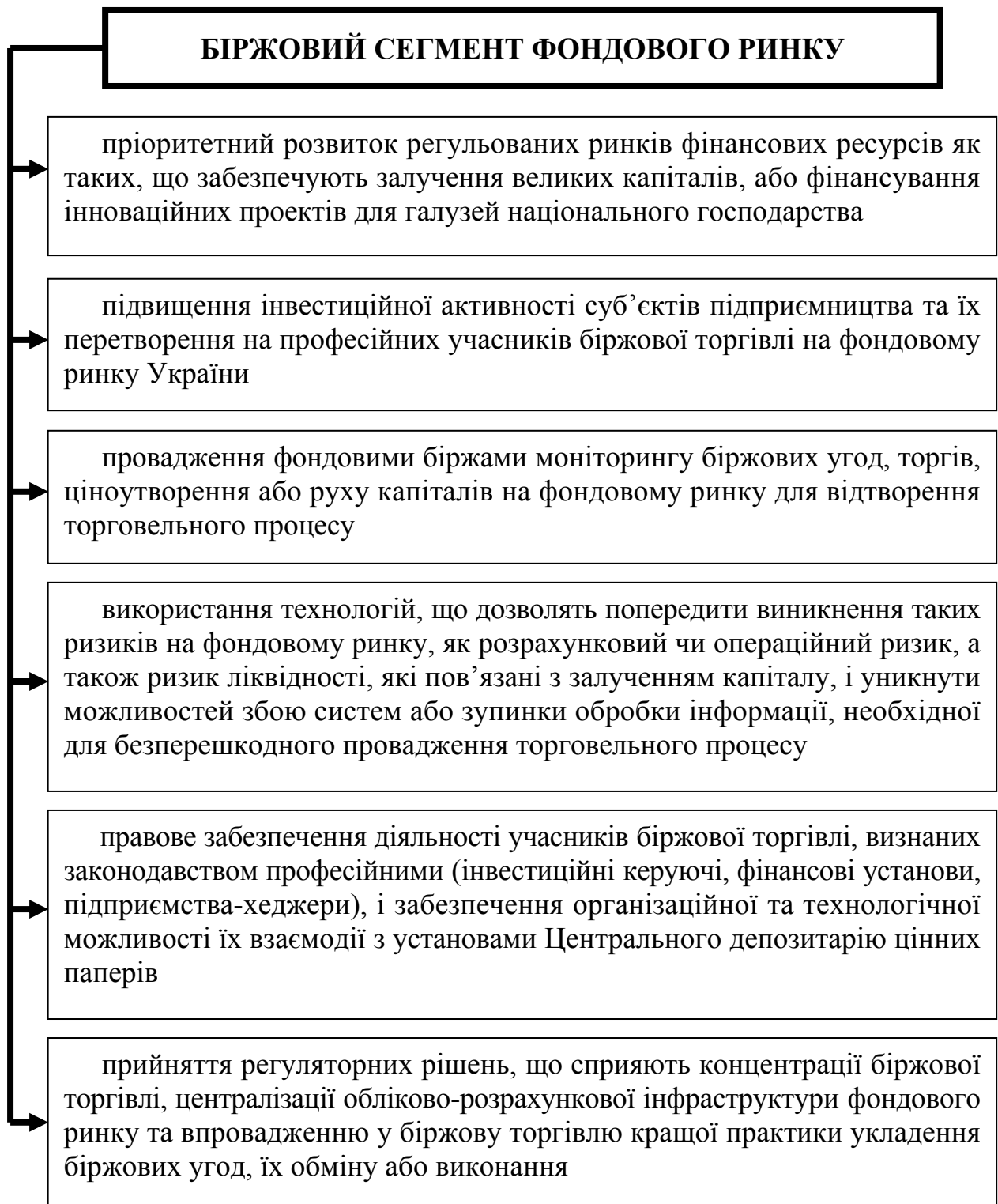

Рисунок 4.17 – Заходи щодо створення необхідної біржової інфраструктури та вдосконалення організації біржової торгівлі (джерело: авторська розробка на засадах систематизації джерел [92, 275, 353, 388, 478])

Як відомо, із метою сприяння розвитку відкритого позабіржового ринку цінних паперів в країні засновано на засадах саморегулювання, рівноправності, вільного волевиявлення і спільності інтересів своїх членів асоціативні об'єднання як Асоціація «Українські фондові торговці», Українська асоціація інвестиційного бізнесу, Українська асоціація довірчих товариств інвестиційних фондів і компаній, які, відповідно до основних напрямків діяльності, на системному рівні проводять роботу в напрямку удосконалення законодавчої або нормативної бази з питань діяльності з торгівлі цінними паперами, удосконалення саморегулювання або забезпечують проведення публічних заходів.

Враховуючи зниження обсягу біржових контрактів із цінними паперами на організаторах торгівлі у 2011-2015 роках або ключові аспекти функціонування позабіржового сегменту фондового ринку в Україні визначено, яка сукупність об'єктивних факторів сприяє саме його пріоритетному розвитку, а не біржовому фондовому ринку або яким чином це вплине на пріоритетні напрями державної політики щодо розвитку сучасної інфраструктури фондового сектору в контексті реструктуризації фінансового ринку як управлінської основи забезпечення його фінансової безпеки (рис. 4.18).

Отже, сформульований на засадах узагальнення джерел [146, 296, 325, 353] перелік факторів, які сприяють переважному розвитку позабіржового сегменту фондового ринку в країні, акцентує увагу на необхідності зближення з біржовим сегментом ринку цінних паперів і впорядкування взаємодії учасників фондового ринку, оскільки, як стверджують експерти [92, 297, 418], багаторазові спроби реорганізації фондових бірж викликають волатильність фондових індексів, що безпосередньо впливає на розвиток інфраструктури фондового ринку України та забезпечення його фінансової безпеки.

Як відомо, з початком розвитку українського фондового ринку фахівцями робилися неодноразові спроби використання світових методик та розробки на їх основі власних українських біржових індексів [388]. Зокрема, починаючи з 1995 року, в країні розраховувався L-індекс за яким головним критерієм при відборі акцій підприємств було забезпечення ліквідності протягом останніх двох місяців

та щотижневе котирування цінних паперів, градації за іншими критеріями не здійснювалось. Але, у зв'язку з відсутністю достатньої кількості компаній, акції яких відповідали б наведеним вище критеріям, індекс був введений тимчасово, бо не міг достовірно відтворювати фондової ситуації.

Рисунок 4.18 – Об'єктивні фактори, що сприяють переважному розвитку позабіржового сегменту фондового ринку в Україні
(джерело: класифіковано на засадах узагальнення [181, 267, 370, 436])

Потім з початком фінансової стабілізації і розвитку національної економіки інвестиційні компанії почали розраховувати відразу кілька фондових біржових індексів – це WOOD-15, КАС-20, ProU-50 та ПФТС-індекс, які вже ґрунтуються на врахуванні середніх курсів окремих видів цінних паперів, що користувалися підвищеним попитом за поточний період на українському фондовому ринку, аналізують причини зміни їх курсів та дають прогнози розвитку ринку цінних паперів чи рекомендації інвесторам.

Тому, щоб зробити аргументовані висновки і обґрунтовані пропозиції щодо формування переліку пріоритетних показників оцінки рівня фінансової безпеки національної економіки за складовими як концептуальної основи розроблення системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки економіки України, в роботі зроблено порівняльний опис основних українських фондових біржових індексів, що наведено у табл. 4.12.

Таблиця 4.12 – Порівняльний опис фондових біржових індексів за 1997-2015 роки
(джерело: систематизовано за результатами власних досліджень)

Фондові біржові індекси	Компанії, що розраховують	Галузі, що досліджуються	Призначення фондового біржового індексу	Методика розрахунку індексу
1	2	3	4	5
WOOD-15	WOOD& Company	чорна металургія, нафтогазова промисловість, хімічна промисловість, енергетика, машинобудування, транспорт	відображає зміни, які відбуваються на ринку, у тому числі, злиття компаній, банкрутство, включення компаній до бази індексу	внесення до бази індексу компаній-претендентів, капіталізація яких, повинна перевищити ринкову капіталізацію останньої у списку компанії на 5%
КАС-20	ТОВ «Альфа-Капітал»	чорна металургія, нафтогазова промисловість, хімічна промисловість, енергетика, машинобудування, транспорт, целюозна промисловість, банки	призначено для інвесторів, які вкладають кошти в акції декількох суб'єктів підприємництва, що сприяє отриманню об'єктивної інформації про динаміку	здійснення котирування цінних паперів ліквідних компаній, що дозволяє будувати не тільки лінійну зміну індексу, однак й враховувати

Продовження таблиці 4.12

1	2	3	4	5
			фондового ринку та проведенню більш глибокого його аналізу	зміни його мінімальних чи максимальних значень
PROU-50	ПрАТ «ІК «Прспект Інвестментс»	чорна металургія, кольорова металургія, нафтогазова промисловість, хімічна промисловість, енергетика, транспорт, целюлозна промисловість, банки	використовується для вирішення власних завдань компанії – це надання та забезпечення інформаційно-аналітичної підтримки клієнтів	змінення бази індексу, тобто капіталізації компаній, потрібним способом у будь-який час: введення та виведення емітентів, масштабування вибірки або нівелювання впливу цих змін
ПФТС	ПрАТ «Фондова біржа ПФТС»	чорна металургія, нафтогазова промисловість, хімічна промисловість, енергетика, машинобудування, транспорт, банки	відображає відсоток росту середнь-зважених цін акцій «індексного кошика» відносно базового періоду	здійснення розрахунків щодня за результатами торгів на основі середнь-зваженої ціни за угодами
КР-Dragon	ТОВ «СП «Драгон Капітал»	чорна металургія, кольорова металургія, нафтогазова промисловість, хімічна промисловість, енергетика, транспорт, целюлозна промисловість, банки	показує динаміку компаній, які продаються на фондових біржах, знаходяться у вільному обігу та котируються на закордонних майданчиках, завдяки чому індекс є більш точним	поділ капіталізації компаній, які перебувають у вільному обігу, на капіталізацію за станом на момент закриття, з подальшим множенням на 1000 та поправочний коефіцієнт

Під час проведення порівняльного аналізу українських фондових біржових індексів визначено, що індекси Wood-15, КАС-20, PROU-50, ПФТС, КР-Dragon настільки сильно корелюють між собою, що маючи інформацію про зміну одного з п'яти, можливо сміливо робити передбачення щодо зміни чотирьох інших, що зумовлено схожістю проведення методики їх розрахунку.

Втім, головні недоліки при розрахунку українських фондових індексів, які викликають їх волатильність, полягають у різноманітності джерел отримання інформації про ринкову вартість цінних паперів, що пояснюється відсутністю єдиного центру котирування, відносно невеликим обсягом фондового ринку та його залежністю від руху коштів іноземних інвесторів, бо фактично українські фондові біржові індекси є індикатором руху ресурсів іноземних інвесторів на українському ринку цінних паперів [11, 181, 478].

Тому, в контексті формування в науковій роботі переліку пріоритетних показників-індикаторів оцінки рівня фінансової безпеки національної економіки за складовими посилюється необхідність у використанні більш інформативних показників, які би враховували запропоновані пріоритетні напрями державної політики щодо розвитку сучасної інфраструктури фондового ринку і забезпечення його фінансової безпеки.

Узагальнюючи різні наукові погляди експертів на дослідження фінансової безпеки учасників фондового ринку в контексті реструктуризації фінансового ринку України виявлено на вирішення яких проблемних питань, що заважають підвищенню ефективності функціонування та прискоренню розвитку фондового ринку як найважливішому сегменту фінансового ринку, слід акцентувати увагу в процесі розроблення концептуальних засад системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки економіки національного господарства України:

визначення принципів взаємодії між державою та приватним сектором, бо приватний сектор повинен ініціювати, виконувати та опосередковувати операції на фондовому ринку, тобто працювати з урядом, а не очікувати від нього лише дій для розв'язання його проблем, а уряд, зі свого боку, має наглядати за ринком, застосовуючи таку політику регулювання за якої він більшою мірою спрямовує розвиток ринку цінних паперів, кредитуючи або розділяючи деякі ризики, ніж виконує за нього його функції;

формування цілісного ринку цінних паперів, що забезпечується наявністю Національної фондової біржі – місця котирування цінних паперів, Центрального

депозитарію цінних паперів, Клірингового банку, тобто ефективного державного регулювання системи обігу цінних паперів спеціально створеними державними органами;

розвиток біржового сектору фондового ринку, що гальмується відсутністю акцій стратегічних суб'єктів господарювання, які не задовольняють необхідним умовам офіційного котирування цінних паперів у порівнянні із позабіржовою торгівлею, однак процедура здійснення угод купівлі-продажу цінних паперів на позабіржовому сегменті фондового ринку національної економіки країни потребує впорядкування;

збільшення привабливості вітчизняного фондового ринку для потенційних інвесторів за рахунок його міжнародної інтеграції, оскільки іноземні інвестори вітатимуть вищі стандарти розкриття інформації, практики розміщення цінних паперів або прозорості торгівлі. Розвинені країни зацікавлені у такій інтеграції, бо працюючи разом, надаючи інформацію чи допомогу у вирішенні негативних моментів, можуть подолати проблеми швидше шляхом розроблення стандартів, необхідних для безпечного функціонування та ефективного розвитку фінансових ринків.

Як показали результати дослідження фінансової безпеки учасників ринку цінних паперів в контексті реструктуризації фінансового ринку, волатильність індикаторів розвитку сучасної інфраструктури фондового ринку залежить від упорядкування й приведення до взаємодії особливостей оптимізації безпечного функціонування та фінансового забезпечення розглянутих структуроутворюючих процесів як співвідношення капіталізації фондового ринку України до валового внутрішнього продукту, ємність фондового ринку країни і темпи його розвитку, співвідношення між первинним та вторинним фондовим ринком, позабіржовою і біржовою торгівлею, що можливо досягти за допомогою сформованого автором механізму забезпечення фінансової безпеки фондового ринку України, базуючись на підході щодо оцінювання державного управління національною економікою країни на основі забезпечення фінансової безпеки, що представлено на наступному рис. 4.19.

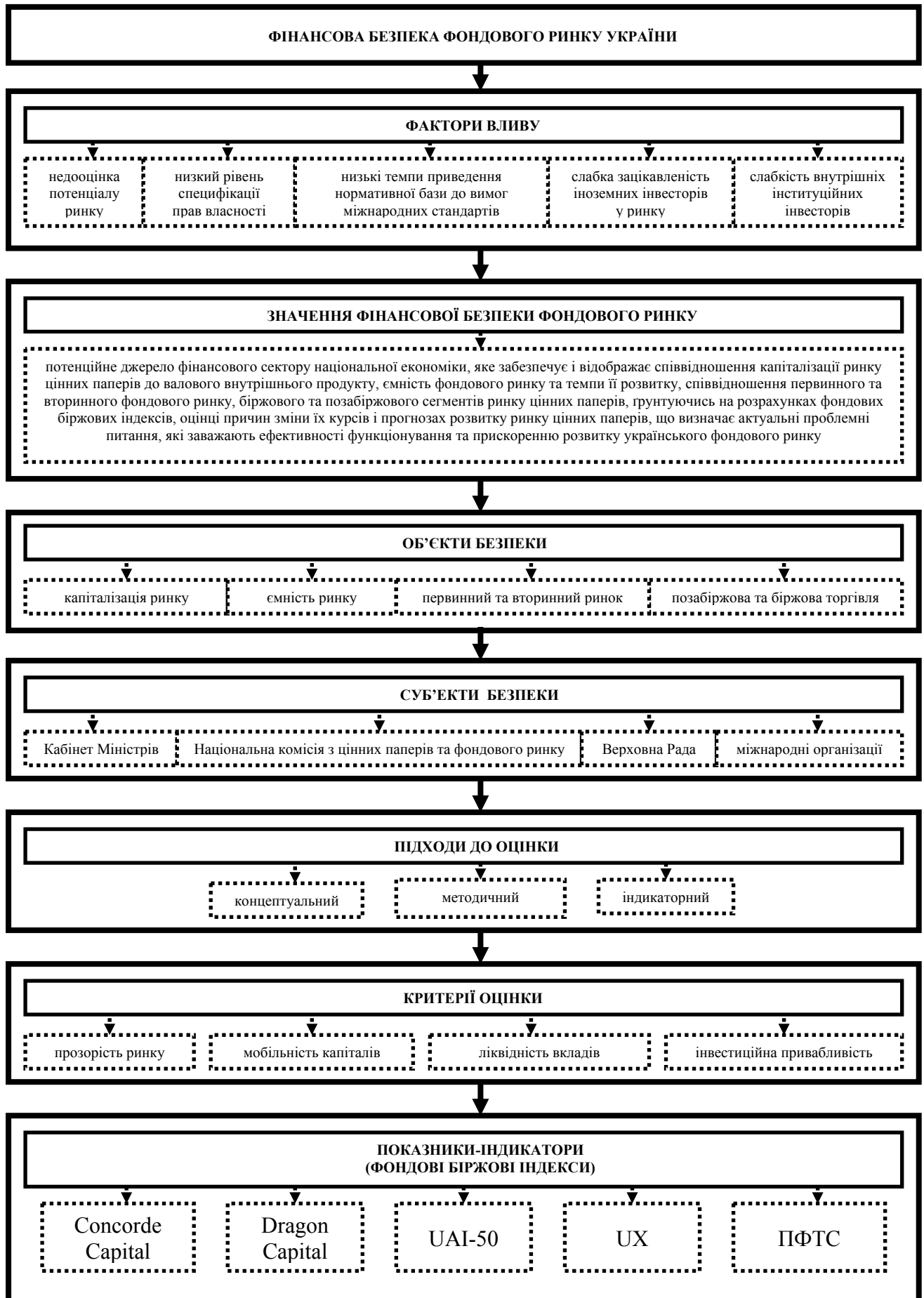

Рисунок 4.19 – Концептуальний базис механізму забезпечення фінансової безпеки фондового ринку України (джерело: авторська розробка)

Відтак, розроблений в дисертації механізм забезпечення фінансової безпеки фондового ринку дозволив, враховуючи існуючі підходи до визначення сутності поняття «фінансова безпека фондового ринку», сформулювати концептуальний підхід до трактування цієї економічної категорії, згідно з яким, фінансова безпека фондового ринку країни – потенційне джерело фінансового сектору національної економіки, яке забезпечує і відображає співвідношення капіталізації ринку цінних паперів до валового внутрішнього продукту, ємність фондового ринку та темпи її розвитку, співвідношення первинного та вторинного фондового ринку, біржового та позабіржового сегментів ринку цінних паперів, ґрунтуючись на розрахунках фондових біржових індексів, оцінці причин зміни їх курсів і прогнозах розвитку ринку цінних паперів, що визначає актуальні проблемні питання, які заважають ефективності функціонування та прискоренню розвитку українського фондового ринку.

4.3 Шляхи підвищення ефективності забезпечення інвестиційної безпеки суб'єктів господарювання національної економіки на державному рівні

Очевидно, що гострий дефіцит інвестиційних ресурсів суттєво обмежує конкурентоспроможність українських підприємств і можливості їх інноваційного розвитку, а також водночас активізує комплекс загроз управлінню фінансової складової економічної безпеки національної економіки. Сьогодні українські суб'єкти господарювання, які працюють в нестабільному ринковому середовищі, переживають глибокий спад виробництва і знаходяться в критичному стані або в стані банкрутства.

Вищезазначене свідчить, що на фоні загальної економічної нестабільності спостерігається висока імовірність виникнення і розвитку кризового стану під час господарської діяльності, що і зумовлює необхідність пошуку шляхів підвищення ефективності забезпечення інвестиційної безпеки суб'єктів господарювання на

державному рівні як один із управлінських підходів щодо забезпечення безпеки небанківського фінансового сектору економіки України.

Це обумовлює приділяти увагу питанням, пов'язаним із забезпеченням ліквідності та платоспроможності суб'єктів господарської діяльності на підставі оптимального поєднання власних чи залучених коштів, отриманням прибутку та досягненням відповідного рівня рентабельності, достатнього для задоволення їх потреб при здійсненні інвестиційної діяльності та її активізації, вивченням умов створення сприятливого інвестиційного клімату, підвищенням рівня інвестиційної привабливості, залученням інвестиційних ресурсів та ефективним використанням їх на усіх рівнях державного управління за допомогою механізму забезпечення інвестиційної складової фінансової безпеки національної економіки формування якого, як свідчать попередні дослідження, є одним із шляхів забезпечення безпеки в системі державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки.

Оцінка визначень наведеної економічної категорії дозволяє стверджувати, що інвестиційна складова в структурі управління фінансовою безпекою суб'єктів національного господарства є порівняно новим та мало вивченим поняттям для вітчизняної економічної науки. Так, зазначені проблеми розвитку вітчизняної економіки знайшли своє відображення у працях таких науковців, як І.А. Бланк [36], В.Г. Бодров [43], О.В. Гаврилюк [71], П.А. Гайдуцький [73], О.І. Захаров та П.Я. Пригунов [173], В.І. Кириленко [193], С.М. Кожем'якіна [205], О.Л. Коробчинський [219], О.В. Макарюк [275], О.М. Підхомний, Н.О. Микитюк та І.П. Вознюк [349], Ю. Сколотяний та О. Дубинський [394], В.Г. Федоренко [435], І.Б. Хома [449], Л.О. Чаговець [454], С.М. Шкарлет [473]. Але, у наукових роботах перерахованих авторів дослідження цього напрямку обмежується в основному економічними відносинами на макрорівні.

Проведені дослідження дозволили визначити декілька ключових підходів до розуміння суті цього поняття, наприклад, на думку деяких науковців [36, 73, 219, 349], під інвестиційною безпекою держави необхідно розуміти спроможність підтримувати капітальні вкладення на рівні, який би гарантував необхідні темпи

відтворення, реструктуризації і технологічного переозброєння економіки, давав можливість поєднувати задоволення поточних потреб суб'єктів господарювання в капітальних вкладеннях за обсягом та структурою з урахуванням ефективного використання чи повернення їх коштів.

Так, О. Гаврилук [71] та С. Кожем'якіна [205] вважають, що інвестиційна безпека означає процес забезпечення такого стану національного господарства за якого економіка здатна зберігати та підтримувати достатній рівень інвестиційних ресурсів в передумовах дії внутрішніх чи зовнішніх загроз, що є необхідним для соціально-економічної стабільності України і зростання конкурентоспроможності її суб'єктів господарювання.

Отже, враховуючи проведений аналіз підходу до визначення сутності цієї економічної категорії можна стверджувати, що, із одного боку, інвестиційна безпека характеризує рівень використання інвестиційних ресурсів в економічній політиці суб'єктів господарювання, проте з іншого – визначає процес та напрями ефективного їх використання.

Щодо іншого підходу до розуміння суті поняття «інвестиційна безпека», то В.І. Кириленко [193], О.В. Макарюк [275] і С.М. Шкарлет [473] акцентують увагу на тому, що інвестиційна безпека – це рівень співвідношення між величиною інвестицій України за кордоном та отриманими інвестиціями, що задовольняє потреби національної економіки і підтримує позитивний баланс держави.

Тобто, більшість дослідників [43, 173, 435, 454] схиляється до значення, котре передбачено Методикою розрахунку рівня економічної безпеки України, затвердженої Наказом Міністерства економічного розвитку та торгівлі України «Про затвердження Методичних рекомендацій до розрахунку рівня економічної безпеки України» [301] № 1277 від 29.10.2013 року, згідної якої, інвестиційна безпека – це такий рівень національних та іноземних інвестицій (за передумови оптимального їхнього співвідношення), який здатний забезпечити довгострокову позитивну економічну динаміку при відповідному рівні фінансування сфери науково-технічної співпраці, створення інноваційної інфраструктури і адекватних інноваційних механізмів.

Враховуючи відмінні особливості підходу щодо визначення сутності цієї економічної категорії досягнення інвестиційної безпеки повинно відбуватися з урахуванням різкого скорочення експорту українського капіталу за межі країни, високого ступеня поєднання міжнародних капіталів, відсутності великих мас вільного іноземного капіталу та гострої конкуренції між сферами його вкладання чи країнами, які залучають іноземний капітал.

На наш погляд, понятійно-концептуальні засади забезпечення інвестиційної складової фінансової безпеки економіки держави свідчать про необхідність їх узагальнення з метою уточнення ролі інвестиційної безпеки в системі державного управління фінансовою складовою економічної безпеки економіки України, що дозволяє розробити підхід до його формулювання, як структуроутворюючого елементу механізму забезпечення інвестиційної складової фінансової безпеки національної економіки та її суб'єктів господарювання, алгоритм формування якого представлено в процесі вирішення цього наукового завдання.

Визначено, що визначальна роль у формуванні механізму забезпечення інвестиційної складової фінансової безпеки національної економіки України та її суб'єктів господарської діяльності належить інвестиційному клімату країни, що представляє собою сукупність політичних, правових або економічних умов, які забезпечують і сприяють інвестиційній діяльності вітчизняних чи закордонних інвесторів. Так, В.Г. Бодров [43] зазначає, що держава має сприяти формуванню привабливого інвестиційного клімату країни і гарантувати іноземним інвесторам недоторканність їхнього основного капіталу чи можливість його повернення з прибутком.

У зв'язку з важливістю цього складового елемента для розробки механізму забезпечення інвестиційної безпеки національної економіки в дисертації виявлено і зроблено групування комплексу факторів, які визначають інвестиційний клімат, забезпечують його подальший розвиток та впливають на процес інвестування національного господарства чи його активність в державі, бо значимість кожного фактора залежить від рівня економічного розвитку, історичних та національних тенденцій (рис. 4.20).

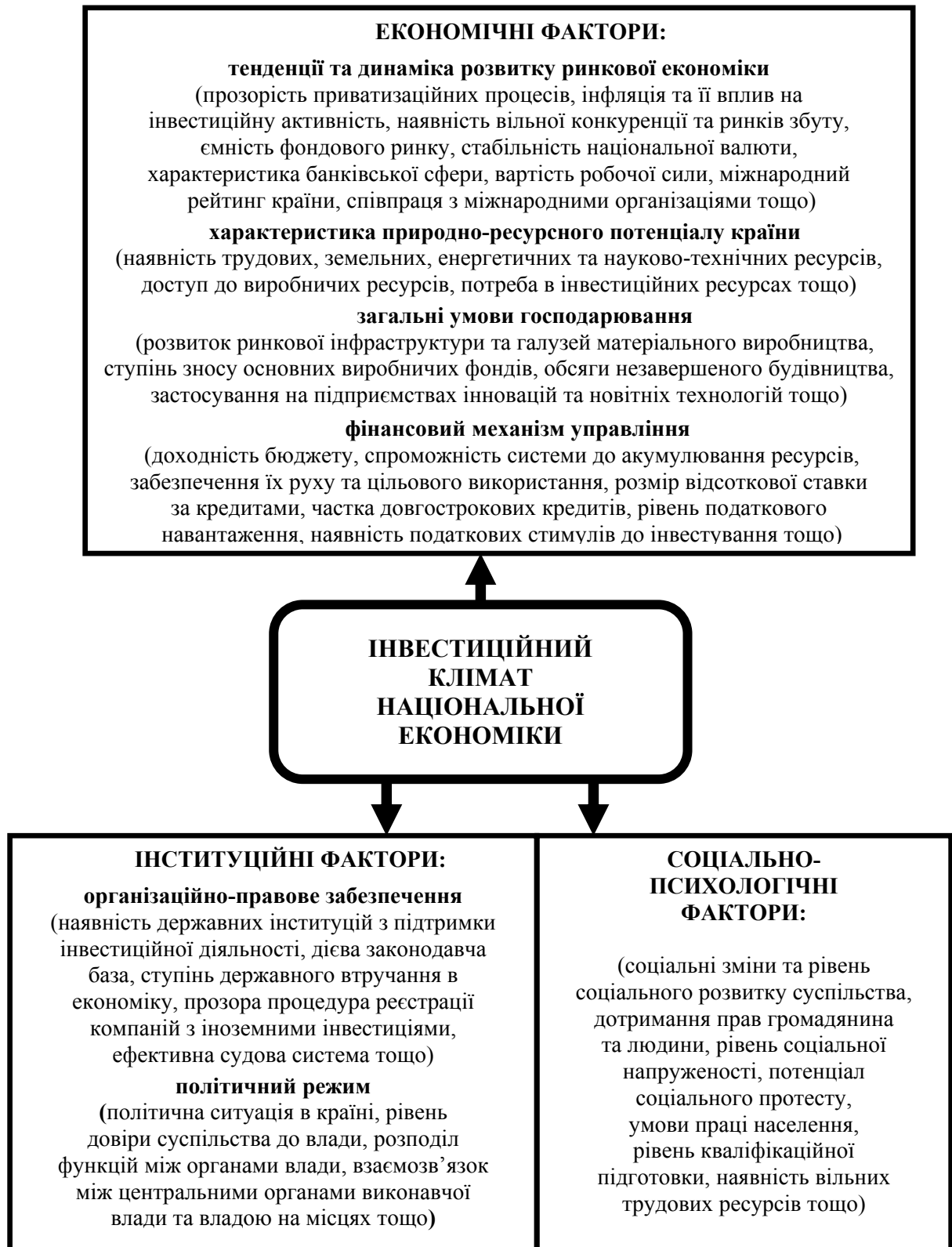

Рисунок 4.20 – Комплекс факторів, що забезпечує інвестиційний клімат в країні
(джерело: авторська розробка на засадах узагальнення [43, 110, 134, 342, 435])

Але спільною проблемою для забезпечення інвестиційної безпеки в системі державного управління фінансовою складовою економічної безпеки економіки

України є те, що інвестиційний клімат в період реформ визначається нестачею власних коштів, зниженням частки довгострокових кредитів, високими ставками по кредитах, які залучаються, і скороченням обсягів капітальних вкладень в різні сфери чи галузі національного господарства.

Слід зазначити, що в країні інвестиційний клімат був дуже несприятливим, особливо для іноземних інвесторів. Певне «потепління» в цьому плані відбулося в 2008 році, коли Україна почала розробляти і провадити політику по вступу до Світової організації торгівлі або можливого членства в Європейському Союзу. Також, за даними Організації Об'єднаних Націй, Україна входила до двадцятки найпривабливіших для інвесторів країн, посідаючи в цьому переліку 18-е місце [321]. Крім того, Україна залишається і досі привабливою для інвестицій, проте вона не залишилась осторонь від світових процесів, бо є достатньо інтегрованою у світове господарство, і порушення макростабільності на зовнішніх ринках має свій відголосок на внутрішніх процесах в Україні.

Так, згідно з даними провідної організації міжнародного бізнесу в Україні Європейської бізнес асоціації [138], в оцінюванні фактичних змін, які відбулися в інвестиційному кліматі з моменту переобрання Президента України в 2014 році, думки інвесторів розрізняються: 56 % бізнесменів незадоволені інвестиційним кліматом в Україні, 24 % керівників не помітили позитивних змін, проте 15 % відзначають стабілізацію національної валюти та 5 % помітили поліпшення на макрорівні.

Як стверджує більшість вітчизняних експертів [13, 43, 71, 110, 134, 172, 342, 435], на сьогодні в країні вже створено сприятливе нормативно-правове поле для здійснення інвестиційної діяльності. Наприклад, сфера регулюється Законами України «Про інвестиційну діяльність» [153] № 1560-12 від 18.09.1991 року (Редакція станом на 06.11.2014), «Про режим іноземного інвестування» [154] № 93/96-ВР від 19.03.1996 року (Редакція станом на 25.06.2016), «Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)» [159] № 2299-14 від 15.03.2001 року (Редакція станом на 01.01.2014), якими передбачено державна гарантія захисту інвестицій, незалежно від форм власності або джерел

інвестування, відшкодування збитків включаючи упущену вигоду чи моральну шкоду завданих їм внаслідок заходів, бездіяльності та не належного виконання державними органами і посадовими структурами передбачених законодавством обов'язків до іноземного інвестора, повернення інвестицій інвестору в натуральній формі чи у валюті інвестування без сплати мита, а також доходів з цих інвестицій у грошовій чи товарній формі в разі припинення інвестиційної політики країни, вживання національного режиму валютного регулювання і справляння податків на території України до суб'єктів господарської діяльності або інших юридичних осіб, створених за участю іноземних інвестицій, незалежно від форм та часу їх внесення тощо.

Визначено, що протягом останніх років Україна успішно реалізувала низку практичних кроків, котрі сприяли активній інтеграції до світового економічного простору і зростанню інвестиційної привабливості: підписано міждержавні угоди про сприяння та взаємний захист інвестицій з понад 70 країнами світу; укладено 60 міжнародних договорів про уникнення подвійного оподаткування з деякими країнами Європи, Азії, Північної та Південної Америки, Африки; отримано статус члена Світової організації торгівлі і утворено Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами України, яке ліквідовано в 2015 році.

Як відомо, Державне агентство із інвестицій та управління національними проектами України здійснювало управління стратегічно важливими проектами, котрі були спрямовані на енергозабезпечення та енергозбереження, підвищення рівня людського потенціалу або кардинальне збільшення припливу інвестицій. Кожен із цих проектів фактично означав створення нової індустрії в країні – це «LNG-термінал» (будівництво на чорноморському узбережжі України терміналу з прийому зрідженого газу), «Енергія природи» (створення «чистого» джерела енергії – вітру та сонця у плановому обсязі 2000 МгВт встановленої потужності, що є аналогом енергії отриманої від 2 млрд. куб. газу), «Нова якість життя» – в проекті повинно було бути реалізовано шість заходів, наприклад, «Чисте місто» (будівництво комплексів з переробки твердих побутових відходів), «Якісна вода» (програма забезпечення якісною питною водою), «Відкритий світ» (створення

інформаційно-комунікаційної освітньої мережі на базі технологій четвертого покоління), «Місто майбутнього» (формування стратегічного плану та проекту розвитку міста), «Нове життя» (нова якість охорони материнства або дитинства) та «Повітряний експрес» (створення швидкісного залізничного сполучення між Києвом та аеропортом Бориспіль) [229].

Втім, що стосується специфіки створення сприятливого інвестиційного клімату за останній період, то Міністерство економічного розвитку та торгівлі України має в планах залучити понад \$5 млрд. іноземних інвестицій у 2017 році, наприклад, інвестиції в українські стартапи у сфері інформаційних технологій, програма Європейського Союзу з фінансування науки та інновацій – «Горизонт 2020», програма Європейського Союзу з підтримки бізнесу – COSME.

Обґрунтовано, що серед головних причин непривабливості українського інвестиційного клімату спеціалісти [13, 77, 98, 342, 369, 455] називають повільні темпи реформування як національного господарства, так й законодавчої бази, важкі передумови входження іноземних інвесторів в національну економіку, не раціональний розподіл внутрішніх приватних чи державних інвестицій, а також несприятливий інвестиційний клімат в Україні можна пояснити нездатністю держави забезпечити фінансування тих суб'єктів господарської діяльності, які не можуть бути проінвестовані з приватних джерел.

Виявлено, що приватні інвестори не можуть вкладати кошти в певні галузі національного господарства країни, тому уряду держави необхідно сформулювати етапи розроблення інвестиційної стратегії таким чином, щоб не було підміни приватного інвестування бюджетними коштами, оскільки це знижує загальний рівень забезпечення інвестиційної безпеки в системі державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки і відволікає резерви від важливих завдань, котрі не в змозі виконувати приватний сектор, тобто державі необхідно інвестувати в ті галузі національного господарства, що залишаються непривабливими для приватних інвесторів.

Для того, щоб оцінити сучасний стан інвестиційного клімату в Україні або його привабливість як для інвесторів, що вже знайшли себе в цій сфері, так й для

тих, хто лише входить в українську економіку, в науковій роботі проаналізовано динаміку індексу інвестиційної привабливості України за 2011-2016 роки, який започаткований і розрахований Європейською бізнес асоціацією [138], як середнє арифметичне оцінок п'яти аспектів інвестиційного клімату (рис. 4.21).

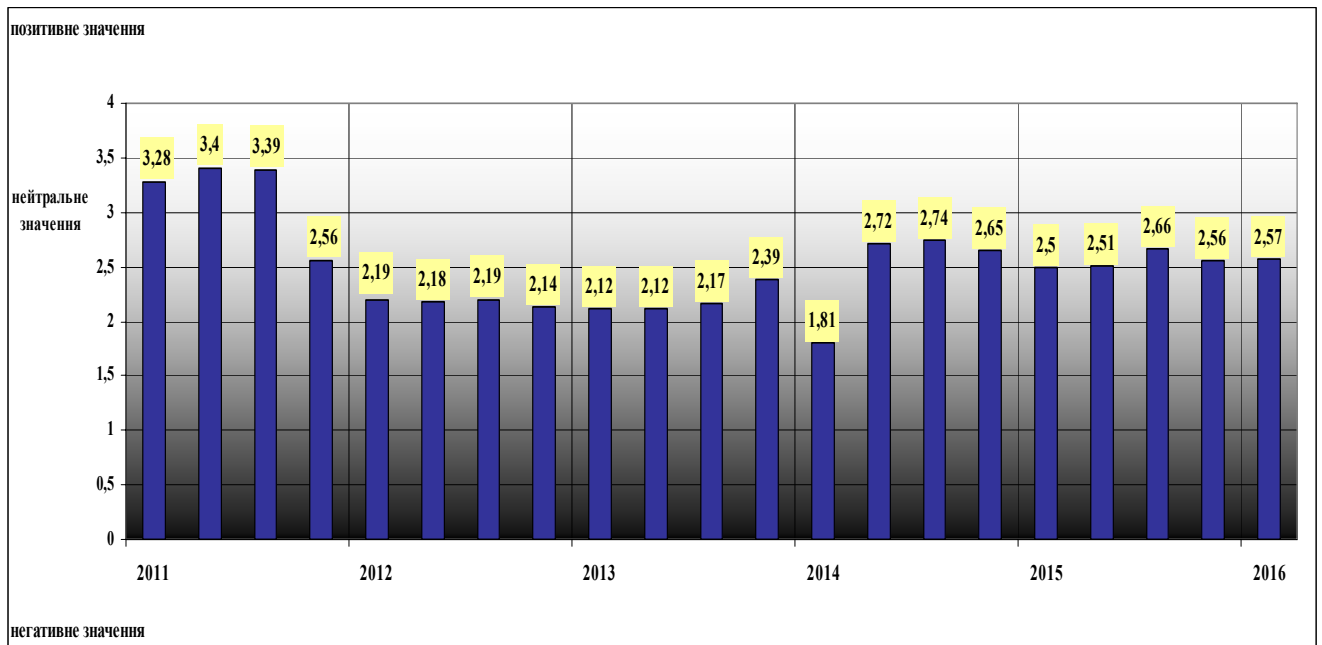

Рисунок 4.21 – Динаміка індексу інвестиційної привабливості України за 2011-2016 роки, % (джерело: розраховано за даними Європейської бізнес асоціації [138])

Результати аналізу динаміки індексу інвестиційної привабливості країни за 2011-2016 роки демонструють, що показник індексу (2,57 за 5-бальною шкалою) залишається у негативній площині, бо є нижчим за 3 бали (нейтральне значення), що стало основою для визначення або розрахунку ступеня ризику формування механізму забезпечення інвестиційної складової фінансової безпеки економіки та можливості його використання в процесі впровадження системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки в умовах тиску з боку податкової системи, корупції, відсутності реформ в цьому напрямку чи позитивних змін, що буде представлено в дослідженні.

Враховуючи обставини, які виявлено під час оцінювання рівня фінансової безпеки фондового ринку країни в контексті фінансової реструктуризації ринкової економіки з'ясовано, що розробка механізму забезпечення інвестиційної складової

фінансової безпеки національної економіки України неможлива без наступного структуроутворюючого елементу, як рух інвестицій в державу чи за її межі через фондовий ринок, оскільки саме через механізми фондового ринку формуються пропозиція або попит на інвестиційні ресурси, здійснюється їх акумуляція чи перерозподіл з метою економічного зростання, тобто відбувається рух капіталу шляхом обігу різноманітних цінних паперів та їх похідних.

Як свідчать дані Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [331], у 2015 році обсяг торгів на ринку цінних паперів за участю нерезидентів становив 345,12 млрд. грн. (рис. 4.22). Так, зацікавленість іноземних інвесторів українськими активами у 2015 році зросла тільки на 0,27 % порівняно із 2014 роком. Протягом останніх років обсяги продажу цінних паперів нерезидентами перевищують обсяги придбання. У 2015 році обсяг операцій з продажу цінних паперів нерезидентами збільшився на 5,83 % порівняно з 2014 роком (рис. 4.23).

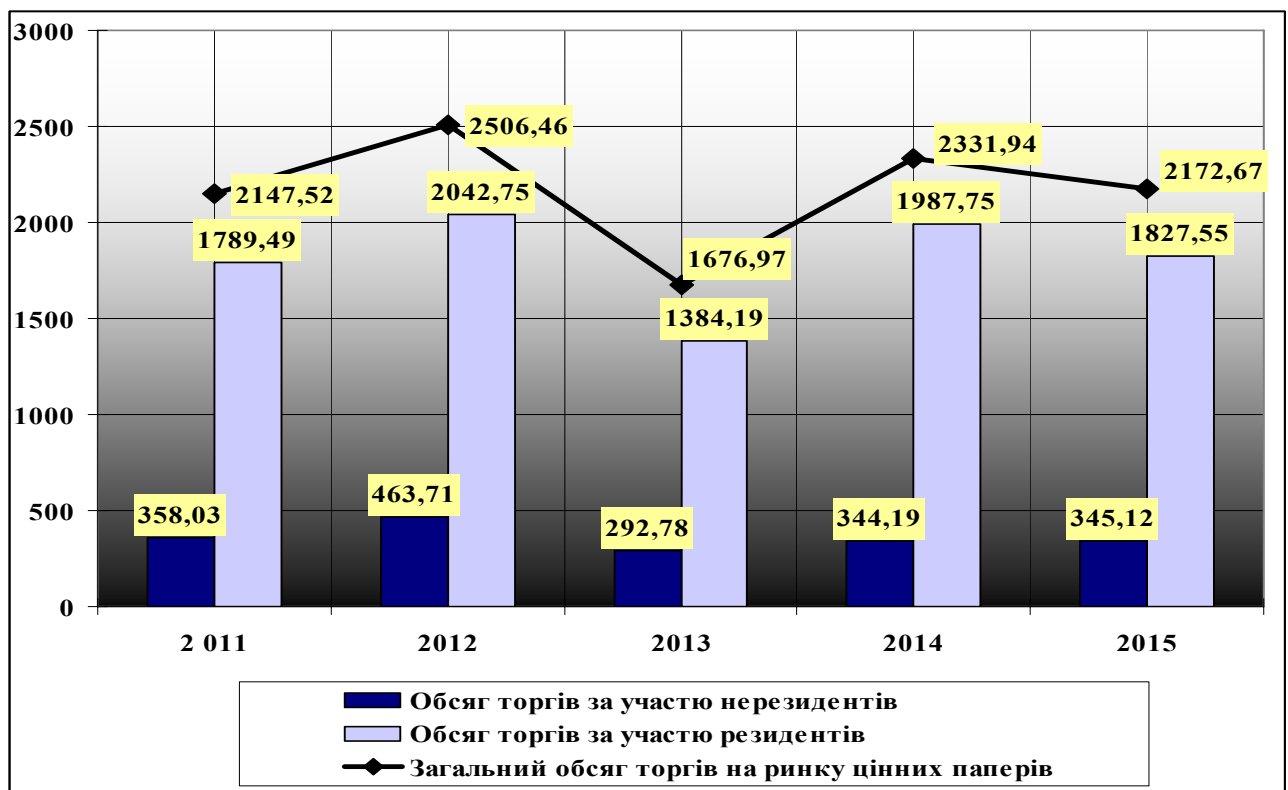

Рисунок 4.22 – Обсяг торгів на ринку цінних паперів у порівнянні з обсягом виконаних договорів з нерезидентами у 2011-2015 роках, млрд. грн. (джерело: складено за даними Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [331])

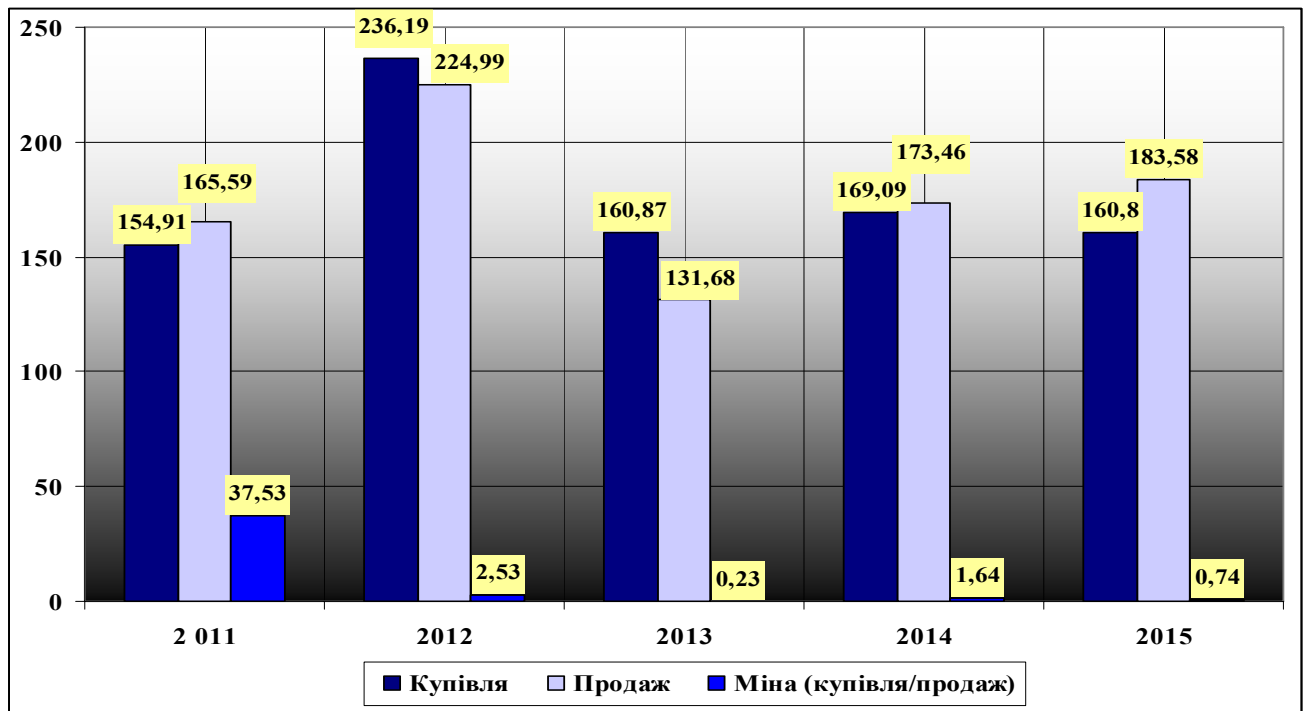

Рисунок 4.23– Обсяг торгів на ринку цінних паперів за участю нерезидентів у 2011-2015 роках, млрд. грн. (джерело: складено за даними Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [331])

Відтак, у 2015 році спостерігається відтік капіталу іноземних інвесторів із фондового ринку країни: сальдо торговельних операцій за участю нерезидентів у річному підсумку становило – 22,78 млрд. грн. Іноземні інвестори виводили капітал з фондового ринку, продаючи акції, сальдо становило – 20,70 млрд. грн. У 2015 році позитивний приріст відбувся за рахунок незначного збільшення операцій з купівлі інвестиційних сертифікатів, сальдо становило 1,01 млрд. грн., що представлено на рис. 4.24. Щодо структури обсягу залучених інвестицій за участю нерезидентів із розподілом за країнами, то найбільший обсяг належав такій країні як Кіпр, річне сальдо якої становило +14,18 млрд. грн. (табл. 4.13).

Водночас, протягом останніх років простежується тенденція збільшення номінальної вартості цінних паперів, які належать власникам-нерезидентам. За даними депозитарних установ [331], станом на кінець 2015 року, сумарний обсяг номінальної вартості цінних паперів, котрі належать власникам цінних паперів, становив 887,69 млрд. грн., у тому числі номінальна вартість цінних паперів, що належать власникам-нерезидентам, становила 242,92 млрд. грн. Так, темп росту

номінальної вартості цінних паперів, які належать власникам-нерезидентам за 2011-2015 роки, коливався в межах від 99,76 % до 138,64 % (рис. 4.25).

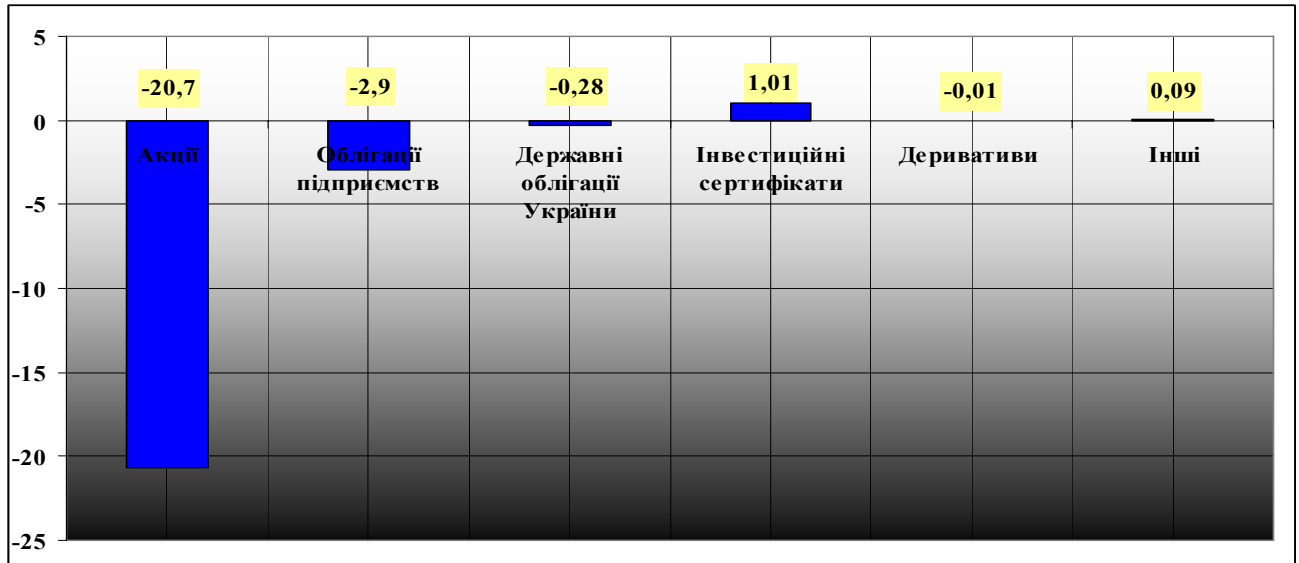

Рисунок 4.24 – Сальдо обсягу інвестицій нерезидентів в економіку України з розподілом за видом інструменту протягом 2015 року, млрд. грн. (джерело: складено за даними Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [331])

Таблиця 4.13 – ТОП 10 сальдо за обсягом інвестицій від нерезидентів в економіку України через фінансові інструменти протягом 2015 року у розрізі країн світу, млн. грн. (джерело: складено і систематизовано за даними Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [331])

Країна	Акції	Облігації підприємства	Державні облігації	Інвестиційні сертифікати	Деривативи	Векселі	Усього
Індія	-17 524,77	-	-	-	-	-	-17 524,77
Беліз	-12 540,83	-	-	223,99	-	-	-12 316,84
Віргінські острови (Брит.)	-4 520,56	-3,00	-	-82,40	-	-	-4 605,96
Нідерланди	-3 031,92	132,42	-	-0,10	-	-	-2 899,60
Багамські острови	-553,91	-	-	-	-	-	-553,91
Фінляндія	74,63	-	-	-	-	-	74,63
Туреччина	125,48	-7,23	-	-7,00	-	-	111,25
Велика Британія	424,46	-383,94	-	104,21	-	176,57	321,30
СЕНТ-КІТС І НЕВІС	1 047,93	-	-	-	-	-	1 047,93
Кіпр	15 583,58	-2 430,18	57,18	1 151,83	-1,48	-184,95	14 175,98

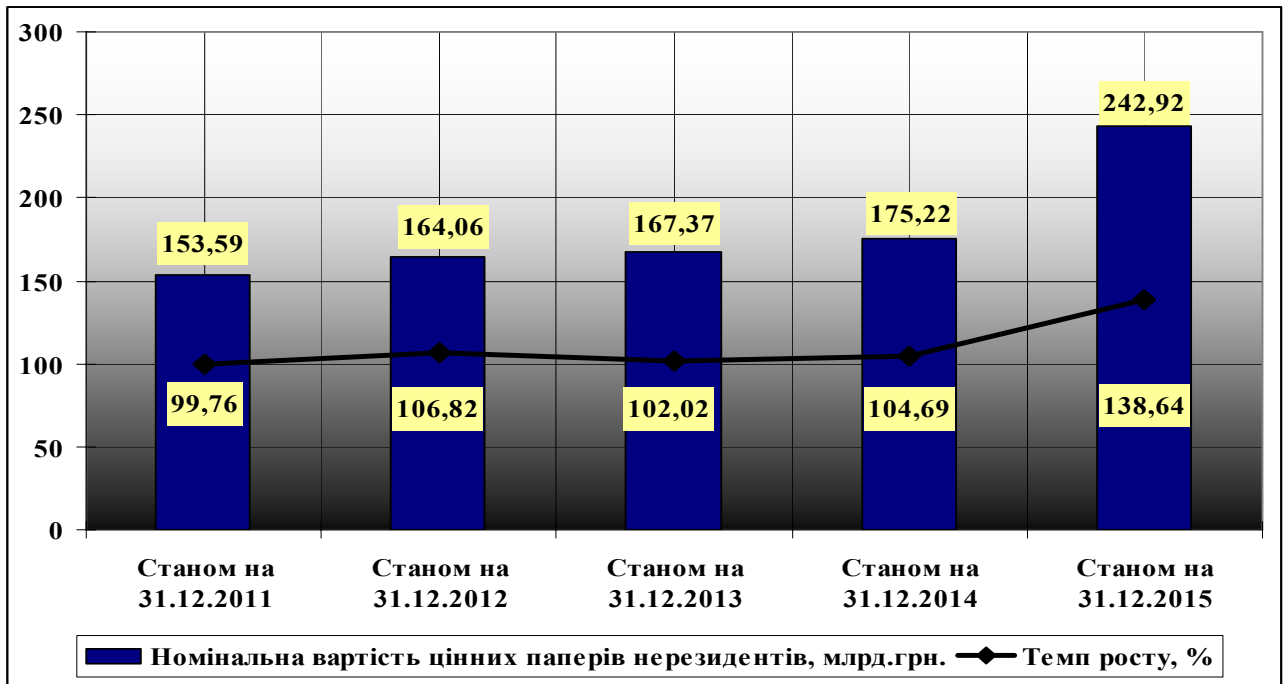

Рисунок 4.25 – Динаміка номінальної вартості цінних паперів, які належать власникам-нерезидентам у 2011-2015 роках, % (джерело: складено та розраховано за даними Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [331])

Отже, найбільший обсяг номінальної вартості цінних паперів власників-нерезидентів, які володіли значними пакетами акцій емітентів (10 % та більше капіталу компанії), станом на кінець 2015 року, зафіксовано серед представників таких країн як Кіпр (18,68 %), Росія (9,66 %), Нідерланди (5,94 %).

Як видно, такі масштаби капіталу іноземних інвесторів – лише незначна частина від реальних потреб в них національної економіки країни, а ці потреби оцінюються деякими експертами [229] в 100-150 млрд. дол. США, бо залучення капітальних вкладень, в першу чергу, потребують наступні галузі національного господарства як вітчизняна металургія, машинобудування, транспорт, хімічна та нафтогазова промисловість.

Зокрема, на думку С.М. Кожем'якіної [205], сьогодні багато говорять про потенціал національної економіки країни і про незліченні прибутки, які можуть бути отримані інвесторами, але фахівець акцентує увагу на тому, що необхідно дивитись на реалії: до сих пір потреби в інвестиціях є технологічними, та дані потреби досі не перетворилися на економічні. Як відомо, такого типу витрати є

безповоротні, тому якщо говорити про ефективність інвестувань, як про ступінь поворотності вкладених коштів, то очевидно, що ефективність буде оцінюватись як низька чи взагалі не буде йти мова ні про яку ефективність.

Також, О.В. Гаврилюк [71] і О.В. Макарюк [275] звертають увагу на низку активність західних інвесторів й їх зацікавленість у вкладенні коштів в Україну. Навіть ті інвестори, які діють на українському ринку, кажуть, що прибутками з інвестицій вони не задоволені. Іноземні інвестори висловлюють незадоволення заплутаною нормативно-правовою базою з якою доводиться мати конфлікти та періодом окупності капіталу який існує, оскільки за українських умов віддачу можна чекати в середньому при позитивному результаті справи через 5-8 років, в той час як в інших країнах світу цей термін складає 2-3 роки.

Підсумовуючи вищезазначене, в науковій роботі визначено, що головним джерелом забезпечення інвестиційної безпеки в системі державного управління фінансовою складовою економічної безпеки економіки України залишаються власні ресурси суб'єктів господарювання, але успішному вливанню в українську економіку перешкоджають виявлені недоліки економіко-правового середовища, як втрата підприємствами обігових чи амортизаційних коштів та вилучення їх у суб'єктів господарювання у державний бюджет на цілі несумісні з інвестуванням, податкова система в країні збирає з юридичних і фізичних осіб величезні податки на утримання державного апарату і його служб, відсутність системи страхування інвестиційних процесів, поширена практика надання короткострокових кредитів під великі проценти, бо банківські установи майже не надають довгострокових кредитів, а також привабливість цінних паперів на фондовому ринку дуже низька через очікуване падіння курсу національної валюти, це стосується, насамперед, облігацій внутрішньої державної позики і конверсійних дисконтних облігацій.

Ефективність впровадження або використання запропонованого в роботі механізму забезпечення інвестиційної складової фінансової безпеки національної економіки та його ключових структуроутворюючих елементів, як одного з шляхів підвищення ефективності забезпечення інвестиційної безпеки на державному рівні, можна оцінити за допомогою системи показників-індикаторів перелік яких

і рекомендації до їх розрахунку затверджено Наказом Міністерства економічного розвитку та торгівлі України «Про затвердження Методичних рекомендацій до розрахунку рівня економічної безпеки України» [301] № 1277 від 29.10.2013 року (табл. 4.14).

Таблиця 4.14 – Перелік показників-індикаторів та джерел вхідної інформації за складовими економічної безпеки України (джерело: складено і систематизовано за даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [328])

Найменування показника-індикатора	Порядок розрахунку індикатора	Джерело вхідної інформації
1	2	3
1. Валове нагромадження капіталу, % від валового внутрішнього продукту	-	експрес-випуск «Валовий внутрішній продукт України» (видання Держстату)
2. Відношення вартості нововведених основних засобів до обсягу інвестицій, %	вартість введених у дію нових основних засобів, млн. грн. / інвестиції, млн. грн. x 100	статистичний бюлетень «Баланс основних засобів України» (видання Держстату), експрес-випуск «Капітальні інвестиції в Україні» (видання Держстату)
3. Інтегральний індекс інвестиційної сприятливості бізнес-середовища, %	середнє значення показників (індекс умов ведення бізнесу, індекс інвестиційної привабливості та індекс поточного фінансово-економічного стану підприємства)	Європейська Бізнес Асоціація. – Режим доступу: http://eba.com.ua/uk/about-eba/indices/investment-attractiveness-index Очікування промислових підприємств щодо перспектив розвитку їх ділової активності, очікування торговельних підприємств щодо перспектив розвитку їх ділової активності, очікування підприємств сфери послуг щодо перспектив розвитку їх активності [Електронний ресурс]: Державна служба статистики України. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/

Продовження таблиці 4.14

1	2	3
4. Відношення чистого приросту прямих іноземних інвестицій до валового внутрішнього продукту, %	прямі інвестиції (сальдо), млн. дол. США х середній курс гривні до долара США / валовий внутрішній продукт, млн. грн. х 100	Платіжний баланс і зовнішній борг України [Електронний ресурс]: Національний банк України. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=58128 експрес-випуск «Валовий внутрішній продукт України» (видання Держстату)
5. Відношення кредитів, наданих нефінансовим корпораціям та домашнім господарствам на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості, % від валового внутрішнього продукту	((Кнеф. корп. у гривнях + Кд.г. у гривнях) + (Кнеф. корп. у євро + Кд.г. у євро)) / Тр гривні до євро + ((Кнеф. корп. у доларах США + Кд.г. у доларах США) / Тр гривні до долара США + (Кнеф. корп. в інших валютах + Кд.г. в інших валютах)) / валовий внутрішній продукт х 100	Кредити, надані депозитними корпораціями (крім Національного банку України) [Електронний ресурс]: Національний банк України. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44579 Середній курс гривні [Електронний ресурс]: Національний банк України. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44446 експрес-випуск «Валовий внутрішній продукт України» (видання Держстату)
6. Частка продукції, що була реалізована на конкурентних ринках країни, % від загального обсягу	-	Звіт Антимонопольного комітету України за відповідний рік [Електронний ресурс]: Антимонопольний комітет України. – Режим доступу: http://www.amc.gov.ua/amku/control/main/uk/publish/article/95116

Продовження таблиці 4.14

1	2	3
7. Розмір економіки України, % до світового валового внутрішнього продукту	(валовий внутрішній продукт країни, млн. грн. / середній курс гривні до долара США) / світовий валовий внутрішній продукт, млн. дол. x 100	Середній курс гривні [Електронний ресурс]: Національний банк України. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/ [Електронний ресурс]: UNCTADstat. – Режим доступу: http://unctadstat.unctad.org/ReportFolders/reportFolders.aspx експрес-випуск «Валовий внутрішній продукт України» (видання Держстату)

Тому, використовуючи вказаний перелік показників-індикаторів та джерел вхідної інформації за інвестиційною складовою фінансової безпеки національної економіки в роботі оцінено поточний рівень забезпечення інвестиційної безпеки України та розраховано динаміку впливу зазначених факторів на запропоновані структуроутворюючі елементи механізму її забезпечення за 2010-2016 роки, що є підґрунтям для прийняття відповідних управлінських рішень щодо підвищення ефективності забезпечення інвестиційної безпеки України на державному рівні в процесі розроблення концептуальних засад системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України (табл. 4.15).

Втім, моніторинг найменування індикаторів, одиниць їх виміру, порядку розрахунку показників та джерел вхідної інформації дозволяє зробити висновок, що основне завдання системи індикаторів, які визначають рівень забезпечення інвестиційної безпеки національної економіки або її суб'єктів господарювання, полягає в оцінюванні ступеня впливу визначених загроз безпеки на вразливість її об'єктів, визначенні рівня якості прийнятих управлінських рішень, завчасному попередженні про наближення небезпечних явищ та упередженні заходів щодо уникнення чи зниження негативних наслідків їх дій.

Таблиця 4.15 – Динаміка факторів забезпечення інвестиційної безпеки економіки країни і суб'єктів господарювання за 2010-2016 роки, % (джерело: розраховано за даними Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [331])

Роки	Валове нагромадження основного капіталу, % від ВВП країни		Відношення вартості нововведених основних засобів до обсягу капітальних інвестицій, %		Інтегральний індекс інвестиційної сприятливості бізнес-середовища, %		Відношення чистого приросту прямих іноземних інвестицій до ВВП, %		Частка продукції, яка реалізована на конкурентних ринках, % від загального обсягу продукції	
	індикатор	темп приросту, %	індикатор	темп приросту, %	індикатор	темп приросту, %	індикатор	темп приросту, %	індикатор	темп приросту, %
2010	17,2	-	18,8	-	22,8	-	28,8	-	17,8	-
2011	19,3	+ 12,2	23,8	+ 26,6	24,7	+ 8,3	32,0	+ 11,1	19,9	+ 11,8
2012	35,4	+ 83,4	40,0	+ 68,0	46,9	+ 89,7	23,6	- 26,3	19,3	- 3,0
2013	19,5	- 44,8	47,4	+ 18,5	49,0	+ 4,5	11,1	- 53,0	18,2	- 5,7
2014	16,0	- 17,6	54,5	+ 15,0	55,0	+ 12,2	10,9	- 1,8	19,0	+ 4,4
2015	14,7	- 8,2	88,6	+ 62,5	17,7	- 67,8	16,6	+ 52,3	17,2	- 9,5
2016	12,2	- 17,0	76,4	- 13,8	21,2	+ 19,7	15,8	- 4,8	16,8	- 2,3

Але, під час аналізування методичних рекомендацій до розрахунку рівня економічної безпеки України та її складових виявлено, що методика оцінювання поточного рівня забезпечення інвестиційної безпеки національної економіки та її суб'єктів господарювання і розрахунку динаміки впливу виявлених факторів на структуроутворюючі елементи механізму її забезпечення є слабкою, а практика їх оцінювання не відзначається різноманітністю засобів, бо розглянуті індикатори не мають однозначної інтерпретації, не опираються на статистичні показники, не мають можливості оцінювати в часовій динаміці або бути придатними для відображення напрямів змін в діяльності суб'єктів, не відображають об'єктивно

існуючу та релевантну можливість негативного впливу на об'єкти її забезпечення, що підвищує важливість виміру надійності отримання очікуваних і розрахункових результатів та є передумовою для формування переліку пріоритетних показників-індикаторів оцінювання рівня фінансової безпеки національної економіки України за складовими.

Проаналізувавши етапи розробки механізму забезпечення інвестиційної складової фінансової безпеки національної економіки України та її суб'єктів господарювання, як один із способів підвищення ефективності забезпечення інвестиційної безпеки на державному рівні, в дисертаційній роботі проведено дослідження розглянутих наукових праць провідних фахівців [73, 77, 98, 134, 171, 176, 412] з метою визначення, систематизації та запровадження заходів щодо зниження наслідків впливу загроз забезпеченню інвестиційної безпеки національної економіки, які можуть призвести не тільки до погіршення і так не дуже привабливого інвестиційного клімату країни, зниження динаміки індексу інвестиційної привабливості та руху інвестицій в Україну або за її межі через ринок цінних паперів, а ще поставити під питання реалізацію пріоритетних напрямів державної політики відносно вдосконалення ринкової інфраструктури фондового ринку, бо є однією із концептуальних положень системи управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України (рис. 4.26).

Таким чином, враховуючи сутність рекомендованих структуроутворюючих елементів серед котрих ключову роль для забезпечення інвестиційної безпеки в структурі державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки відіграють сучасний стан інвестиційного клімату країни, динаміка індексу інвестиційної привабливості держави, рух інвестицій в країну чи за її межі через ринок цінних паперів та методика оцінювання поточного рівня забезпечення інвестиційної безпеки, в роботі обґрунтовано необхідність розробки механізму забезпечення інвестиційної складової фінансової безпеки економіки України та її суб'єктів господарювання, запропонований як концептуальна база

для формулювання авторського підходу щодо визначення поняття «інвестиційна безпека» країни (рис. 4.27).

Рисунок 4.26 – Загрози забезпеченню інвестиційної безпеки економіки України (джерело: авторська розробка на засадах систематизації [98, 134, 369, 412])

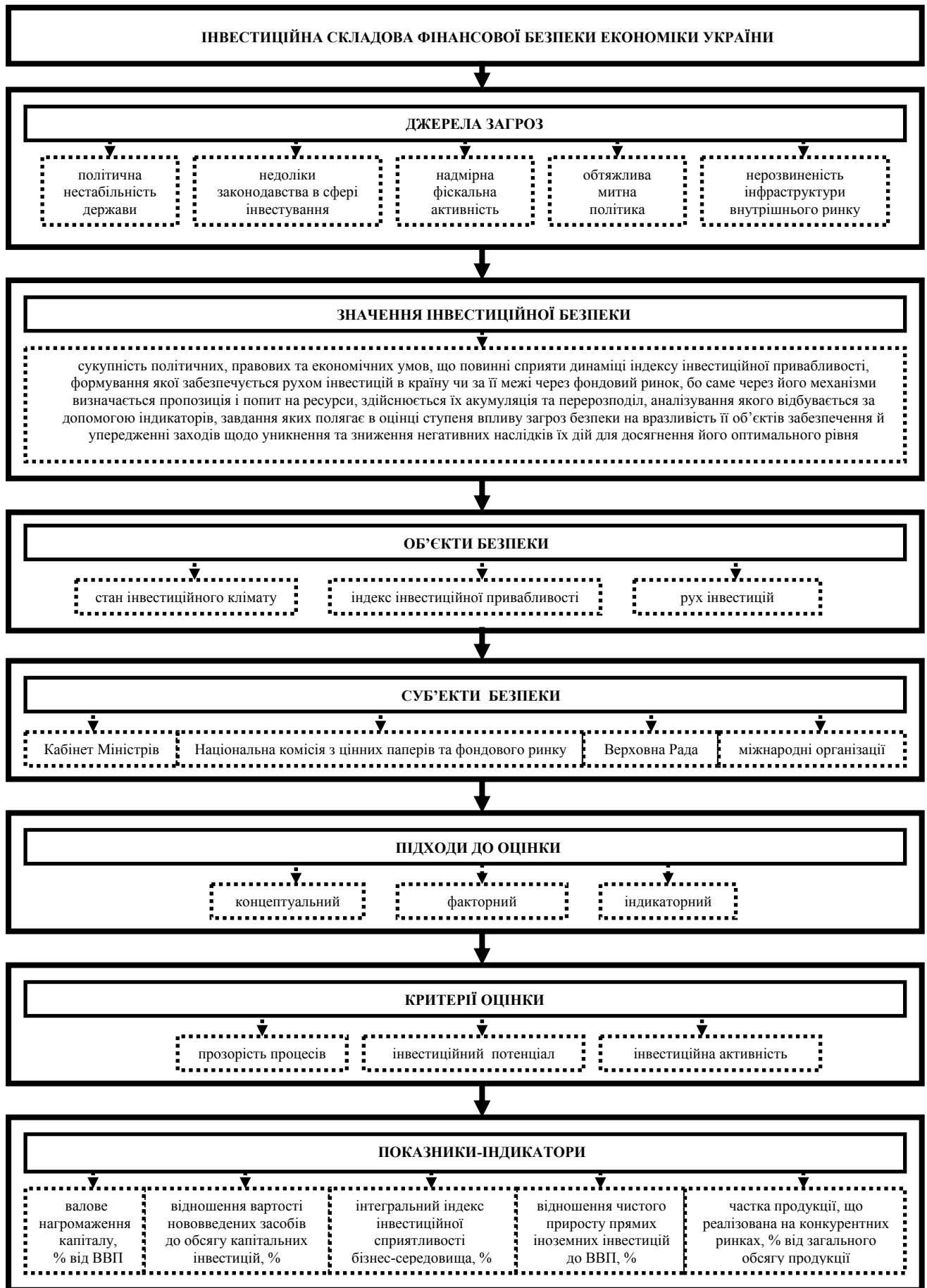

Рисунок 4.27 – Концептуальний базис механізму забезпечення інвестиційної складової фінансової безпеки України (джерело: авторська розробка)

Відповідно до розробленого в роботі механізму забезпечення інвестиційної складової фінансової безпеки економіки України та її суб'єктів господарювання виникає об'єктивна необхідність формулювання авторського підходу з розуміння та визначення сутності цієї категорії, який передбачає, що інвестиційна безпека – це сукупність політичних, правових та економічних умов, що повинні сприяти динаміці індексу інвестиційної привабливості, формування якої забезпечується рухом інвестицій в країну чи за її межі через фондовий ринок, оскільки саме через його механізми визначається пропозиція або попит на ресурси, здійснюється їх акумуляція або перерозподіл із метою соціально-економічного розвитку країни, аналізування якого відбувається за допомогою індикаторів, завдання яких полягає в оцінці ступеня впливу загроз безпеки на вразливість її об'єктів забезпечення та упередженні заходів щодо уникнення та зниження негативних наслідків їх дій для досягнення його оптимального рівня.

ВИСНОВКИ ЗА РОЗДІЛОМ 4

1. Систематизовано і розвинуто методи аналізування технології професійної діяльності на фондовому ринку України за допомогою обґрунтування підходів та розроблення рекомендації до оцінювання: нерівномірної тенденції обсягу випуску цінних паперів з врахуванням вимог до перебування цінних паперів у біржовому реєстрі організаторів торгівлі та проведення монетарної політики Національним банком України; системи депозитарного обліку прав власності на цінні папери та наявності маніпуляцій з «подвійними реєстрами», що створює передумови для виникнення конфліктів, особливо тих, які пов'язані з діяльністю реєстраторів; ризику невиконання умов розрахунково-клірингових операцій через відсутність підходу щодо створення ефективної розрахунково-клірингової системи; дій, котрі мають бути виконані, щоб венчурні фонди мали серйозний вплив на забезпечення національної економіки країни та її проектів венчурними інвестиціями, що мають

далеко не вичерпаний потенціал росту і потребують потенційно вигідних напрямів державної політики, які на противагу існуючим поглядам, визначають методичне підґрунття побудови концептуальної моделі інституційного становлення і набуття потрібних якісних параметрів розвитку фондового ринку України, що спрямована на забезпечення його оптимального рівня фінансової безпеки.

2. Обґрунтовано доцільність формування механізму здійснення клірингових та розрахункових операцій, котрий враховуватиме момент укладення угоди на біржі до надходження цінних паперів і коштів на рахунки контрагентів, відмітною особливістю якого є усунення ризиків невиконання розрахунково-клірингових операцій за рахунок впровадження наступних підходів – розрахунок клірингових операцій по принципу «постачання проти платежу» (Delivery Versus Payment) чи участь клірингової організації як центральної сторони по угоді (Central Counter Party), що підтверджує відсутність підходу з створення ефективної розрахунково-клірингової системи як одного з пріоритетних напрямів державної політики щодо вдосконалення ринкової інфраструктури фондового ринку України.

3. Доведено, що протягом останніх п'яти років спостерігається зниження біржового сегмента фондового ринку, оскільки порівнюючи з 2014 роком обсяг біржових контрактів із цінними паперами на організаторах торгівлі у 2015 році зменшився на 53,8 % – до 286 млрд. грн., який еквівалентний 14,5 % валового внутрішнього продукту, та свідчить про відсутність консолідованої системи розкриття біржової інформації, зниження вірогідності біржових індексів або нівелювання можливості визначення кредитних рейтингів об'єктів інвестування, у зв'язку з цим в роботі запропоновано науково-практичні рекомендації щодо створення необхідної біржової інфраструктури та вдосконалення організації біржової торгівлі на фондовому ринку України, котрі на відміну від існуючих підходів, сприятимуть структурній перебудові, адаптації до норм європейського законодавства та впровадженню кращої практики функціонування аналогічних систем на фондових ринках світу, тобто забезпеченню його фінансової безпеки в контексті фінансової реструктуризації ринкової економіки.

4. Сформовано багатофункціональне методичне забезпечення процесу функціонування позабіржового сегменту фондового ринку в Україні, яке на противагу існуючим рекомендаціям до його застосування, сприяє наближенню ринку цінних паперів до дрібних інвесторів, розвитку фондового ринку на регіональному рівні, виявляючись корисним фінансовим інструментом для місцевих органів державної влади, створенню умов для прискореного розвитку інфраструктури ринку, зокрема електронних інформаційних каналів і мереж, що забезпечують відкритість процесу випуску та обігу цінних паперів, і розвитку видів діяльності фондових посередників, тобто акцентує увагу на необхідності впорядкування взаємодії учасників фондового ринку, бо багаторазові спроби реорганізації фондових бірж викликають волатильність біржових індексів та впливають на пріоритетні напрями державної політики щодо вдосконалення ринкової інфраструктури фондового ринку України.

5. Встановлено, що ключові недоліки при розрахунку українських біржових індексів, які викликають їх волатильність, полягають у різноманітності джерел отримання інформації про ринкову вартість цінних паперів, що пояснюється відсутністю єдиного центру котирування, відносно невеликим обсягом фондового ринку і його залежністю від руху коштів іноземних інвесторів, оскільки фактично українські біржові індекси є індикатором руху ресурсів іноземних інвесторів на ринку цінних паперів і відрізняються тим, що обумовлюють доцільність розробки підходу з формування переліку пріоритетних показників-індикаторів оцінювання рівня фінансової безпеки національної економіки за структурними компонентами як однієї з концептуальних засад системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки економіки України.

6. Розроблено механізм забезпечення фінансової безпеки фондового ринку України як сукупність джерел загроз, об'єктів та суб'єктів безпеки, підходів та критеріїв їх оцінки, і факторів впливу на процеси співвідношення капіталізації фондового ринку країни до валового внутрішнього продукту, ємність фондового ринку або темпи його розвитку, співвідношення між первинним та вторинним фондовим ринком, позабіржовою та біржовою торгівлею, відмінна особливість

якого продукує спрямованість на зниження надмірної волатильності рівня безпеки фондового ринку в контексті фінансової реструктуризації ринкової економіки та спирається на упорядкування і приведення до взаємодії особливостей оптимізації безпечного функціонування та фінансового забезпечення розглянутих елементів.

7. Обґрунтовано вагому значущість сучасного стану інвестиційного клімату країни не тільки як сукупності політичних, правових або економічних умов, які забезпечують та сприяють інвестиційній діяльності вітчизняних чи закордонних інвесторів, але й як елементу формування механізму забезпечення інвестиційної складової фінансової безпеки економіки України та її суб'єктів господарювання, який на противагу існуючим компонентам, обумовлює проведення групування комплексу факторів, що дозволяють забезпечити його подальший розвиток або вплинути на процес інвестування національного господарства та його активність в державі, оскільки інвестиційний клімат в період реформ визначається нестачею власних коштів, зниженням частки довгострокових кредитів, високими ставками по кредитах, які залучаються, і скороченням обсягів капітальних вкладень в різні сфери та галузі національної економіки.

8. Доведено, що методика оцінювання рівня забезпечення інвестиційної безпеки національної економіки країни й її суб'єктів господарювання є слабкою, а практика їх оцінювання не відзначається різноманітністю засобів, бо розглянуті індикатори не мають однозначної інтерпретації, не опираються на статистичні показники, не мають можливості оцінювати в динаміці та бути придатними для відображення напрямів змін в діяльності підприємств, не відображають існуючу чи релевантну можливість негативного впливу на об'єкти її забезпечення, що й підвищує важливість виміру надійності отримання очікуваних та розрахункових результатів й є передумовою розроблення методичного підходу до формування переліку пріоритетних показників-індикаторів оцінки рівня фінансової безпеки національної економіки за складовими як однієї з концептуальних засад системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки економіки України.

9. Сформульовано концептуальний підхід щодо розуміння та визначення сутності поняття «інвестиційна безпека» країни, змістовність якої визначено як сукупність політичних, правових, економічних умов, що повинні сприяти динаміці індексу інвестиційної привабливості, формування котрої забезпечується рухом інвестицій в країну чи за її межі через фондовий ринок, оскільки саме через його механізм визначається пропозиція і попит на ресурси, здійснюється їх акумуляція та перерозподіл із метою соціально-економічного розвитку країни, аналізування якого відбувається за рахунок індикаторів, завдання яких полягає в оцінці ступеня впливу загроз безпеки на вразливість її об'єктів забезпечення або упередженні заходів щодо уникнення та зниження негативних наслідків їх дій для досягнення його оптимального рівня, який відрізняється тим, що склав наукове підґрунття розроблення Концепції забезпечення фінансової складової економічної безпеки національної економіки України.

Результати розділу 4 висвітлено у таких працях автора [1-3; 5; 9-10; 15-19; 29; 34; 42], наведених у **Додатку Н**.

РОЗДІЛ 5

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО
УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ СКЛАДОВОЮ ЕКОНОМІЧНОЇ
БЕЗПЕКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

5.1 Методичний інструментарій управління забезпеченням фінансової безпеки національної економіки України

Обґрунтування концептуальних засад розроблення системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України як множини взаємопов'язаних елементів, які утворюють єдине ціле, взаємодіють між собою та мають певну мету, потребує побудови Концепції забезпечення фінансової безпеки національної економіки України, що є одним з шляхів розв'язання визначеної проблеми, котрий спрямований на проведення структурних реформ у національній економіці країни і забезпечення фінансової стабільності суб'єктів господарювання в сучасних умовах.

Так, концептуальний базис забезпечення фінансової безпеки національної економіки – це система поглядів на те, яким повинний бути стан захищеності фінансової складової економічної безпеки держави в передумовах розвитку національної економіки та якими шляхами його можна забезпечити [180].

Суть розробки Концепції забезпечення фінансової безпеки національної економіки України, з точки зору комплексного підходу, полягає в зміцненні міжсистемних зв'язків між складовими компонентами фінансової безпеки, виходячи з формалізації та конкретизації пріоритетних національних інтересів у фінансовій сфері держави, які відповідають потребам її сучасного розвитку, інституціоналізації управлінської діяльності в процесі забезпечення фінансової безпеки, методичних засад і практичного досвіду їх реалізації, ідентифікації та систематизації загроз чи викликів, яким може бути піддана фінансова безпека, пошуку та застосування ринкових можливостей держави щодо їх уникнення в

майбутньому для авторизації заходів забезпечення фінансової безпеки економіки України.

На нашу думку, розробка концепції та процес її прийняття забезпечить визначення ключових засад та напрямів державної політики щодо оцінювання впливу бюджетної складової на забезпечення фінансової безпеки національної економіки, формування механізму забезпечення банківської безпеки в контексті державного управління фінансовою безпекою національної економіки, а також управлінських підходів до забезпечення безпеки небанківського фінансового сектору національної економіки України.

В ході попередніх досліджень [238] визначено, що національна безпека у фінансовій сфері національної економіки України включає питання безпеки у бюджетній політиці у сфері державних доходів і управління державним боргом та його обслуговуванням, грошово-кредитній політиці у сфері грошового обігу, банківській системі, сфері валютного регулювання та умовах функціонування ринку цінних паперів та небанківського фінансового сектору.

Вказана сегментація необхідна для розробки методичного інструментарія управління побудовою Концепції забезпечення фінансової безпеки національної економіки України, який складається з ланцюга послідовних етапів, кожний з яких передбачає вирішення комплексу задач щодо визначення концептуальних положень системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України [248].

В межах формалізації і конкретизації пріоритетних національних інтересів у фінансовій сфері держави, що є складовою Концепції забезпечення фінансової безпеки національної економіки України, уособлюються економічні і фінансові цінності української держави як носія суверенітету, фінансові потреби народу та держави, реалізація яких гарантує фінансову незалежність чи прогресивний розвиток України. Встановлено, що криза засвідчила вразливість вітчизняної фінансової системи та її залежність від зовнішнього впливу, тому за таких умов питання захисту національних інтересів у фінансовій сфері економіки України набуває особливої ваги [243].

Враховуючи теоретико-методологічні засади побудови концептуальної моделі регуляторних дій щодо становлення системного підходу з розроблення бюджетної політики на перспективу, концептуальної моделі інституційного забезпечення монетарної політики держави та впровадження інструментарію грошово-кредитної політики Національного банку України і концептуальної моделі інституційного становлення та набуття необхідних якісних параметрів розвитку фондового ринку України [248], а також методичні підходи щодо управління побудовою Концепції забезпечення фінансової безпеки національної економіки України визначено, що національні інтереси держави, фінансово-кредитних установ і суб'єктів господарювання є суперечливими.

Так, їх суперечливість спричинена як об'єктивними причинами, – різні групи генерують різні фінансові потоки, виходячи з інтересів максимізації власного доходу чи мінімізації загроз своїй діяльності, так й суб'єктивними причинами, – фінансову систему України не можна вважати достатньою мірою розвинутою, внаслідок чого виникають перекоси в сторону однієї з груп або жорстка протидія цим перекосам із боку інших фінансових груп [243]. Отже, найважливішою ціллю забезпечення фінансової безпеки національної економіки України є досягнення балансу між задоволенням інтересів фінансових груп.

У зв'язку з тим, що керувати цією ключовою складовою запропонованої Концепції забезпечення фінансової безпеки національної економіки України як національними інтересами у фінансовій сфері в традиційній системі управління складно, тому в роботі досліджено напрями удосконалення функціонального та часового аспектів формування бюджетної політики на перспективу, ключові пріоритети інституційного забезпечення грошово-кредитної політики держави на сучасному етапі економічних реформ та пріоритетні напрямки державної політики з вдосконалення ринкової інфраструктури фондового ринку країни, а також конкретизовано пріоритетні інтереси у фінансовій сфері життєдіяльності суспільства, які відповідають потребам сучасного розвитку держави як одна із концептуальних засад розробки системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України (рис. 5.1).

Рисунок 5.1 – Формалізація та конкретизація пріоритетних національних інтересів у фінансовій сфері життєдіяльності суспільства, які відповідають потребам сучасного розвитку держави (джерело: авторська розробка)

Водночас, сформована сукупність пріоритетних національних інтересів у фінансовій сфері життєдіяльності суспільства, які відповідають потребам сучасного розвитку держави, повинна бути спрямована на інституціоналізацію відносин та управлінської діяльності під час забезпечення фінансової безпеки національної економіки, бо статус суб'єктів забезпечення фінансової безпеки України не відповідає сучасній ситуації у фінансовій сфері та ролі, яка на них покладається.

Відповідно щодо визначеної сутності інституціоналізації управлінської діяльності і відносин в процесі забезпечення фінансової безпеки країни метою та очікуваним результатом їх функціонування є створення механізму, який би стимулював сформовану сукупність фінансових інтересів сторін до ефективного виконання своїх функцій і прискорення відтворювальних процесів у реальному секторі національної економіки [248]. Втім, визначальну роль при цьому грає адекватне, тобто відповідно дійсності, уявлення про ключових суб'єктів або їх інтереси, які пов'язані з фінансовою складовою економічної безпеки економіки України.

В межах інституціоналізації відносин і управлінської діяльності в процесі забезпечення фінансової безпеки держави як однієї з концептуальних положень розробки системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України, головним питанням є знаходження першочергових проблем формування або забезпечення фінансової складової економічної безпеки в передумовах розвитку національної економіки України, попередження та вирішення яких полягає в здатності побудови оптимального співвідношення та управління обов'язками інституційно-правових структур.

Узагальнення отриманих результатів дозволило визначити, що держава взаємодіє зі суб'єктами і учасниками забезпечення фінансової безпеки силовими та мотиваційними методами за допомогою законів і нормативно-правових актів, роблячи істотний вплив на закономірності або тенденції становлення системи національної безпеки держави як основи забезпечення національної економіки України [238].

Визначено, що загальними знаменниками та ознаками балансу ключових національних інтересів у фінансовій сфері життєдіяльності суспільства, котрі відповідають потребам сучасного розвитку країни, виступають системні основи управління бюджетною безпекою країни як критерієм ефективності бюджетної політики та забезпечення платоспроможності держави, методики оцінювання рівня боргового навантаження на сучасний стан економіки України, економіко-організаційні проблеми забезпечення безпеки діяльності банківських установ, інструменти забезпечення оптимального рівня валютної безпеки держави для згладжування коливань курсу національної грошової одиниці, шляхи підвищення ефективності забезпечення інвестиційної безпеки суб'єктів господарювання на державному рівні, у чому зацікавлені всі діючі сторони [249].

Разом з тим, у межах побудови Концепції забезпечення фінансової безпеки національної економіки України формування оптимального співвідношення та державного управління обов'язками інституційно-правових структур одночасно являє собою джерела деструктивних явищ чи відповідних погроз пріоритетним фінансовим інтересам завдання щодо попередження і подолання яких визначені законодавством досить широко, але незалежність в частині вибору засобів їх вирішення є обмеженою, що досі обговорювалось виключно як складова інших проблем.

У зв'язку з цим, складність побудови оптимального співвідношення та державного управління правами інституційно-правових структур як складової інституціоналізації відносин та управлінської діяльності під час забезпечення фінансової безпеки, що є умовою розроблення методичного інструментарія управління Концепцією забезпечення фінансової безпеки економіки України, обумовлює застосування інтегрованого ієрархічного підходу, який передбачає використання на вищих рівнях ієрархії загальні уявлення, котрі відображують загальні риси та особливості системи, що характерно для органів оперативного управління бюджетним процесом, але на подальших рівнях ступінь деталізації зростає при цьому система розглядається не в цілому, а окремими блоками, що відбувається в процесі обґрунтування ключових пріоритетів інституційного

забезпечення грошово-кредитної політики на сучасному етапі економічних реформ або пріоритетних напрямів державної політики щодо вдосконалення ринкової інфраструктури фондового ринку України [248].

Тому, за допомогою запропонованого методичного підходу в науковій роботі здійснено дослідження й обґрунтування вибору існуючих повноважень учасників забезпечення фінансової безпеки національної економіки держави статус яких відповідає сучасній ситуації у фінансовій сфері життєдіяльності суспільства і ролі, яка на них покладається, що слугує науковим підґрунтям для деталізації та створення комплексу методичних рекомендацій, який передбачає економічну транспарентність відсутність якої проявилось в межі банківської чи валютної кризи та реструктуризації фінансового ринку України, процедурну відкритість, оскільки механізм прийняття рішень щодо тактики або стратегії бюджетної, грошово-кредитної та фондової політики залишається для учасників процесу цілковито закритим й ступінь загрози для стабільності національної економіки при такому стані речей є майже стовідсотковою, а також ринкову відкритість, бо інформацію про втручання в процес забезпечення фінансової безпеки країни і помилки державного регулювання не можна вважати прозорою, що, як підсумок, і є концептуальним базисом забезпечення фінансової складової економічної безпеки національної економіки України (рис. 5.2).

Отже, в основі формалізації та конкретизації пріоритетних національних інтересів у фінансовій сфері життєдіяльності суспільства, котрі відповідають потребам сучасного розвитку держави, та інституціоналізації управлінської діяльності і відносин в процесі забезпечення фінансової безпеки національної економіки України лежить змістовна сутність методичних засад їх практичної реалізації, що й обумовлює необхідність визначення напрямків аналітичного дослідження і створення відповідного методичного інструментарію оцінювання тактичних та стратегічних рішень по управлінню забезпеченням фінансової стабільності чи економічного розвитку держави як однієї із концептуальних положень розробки системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України [249].

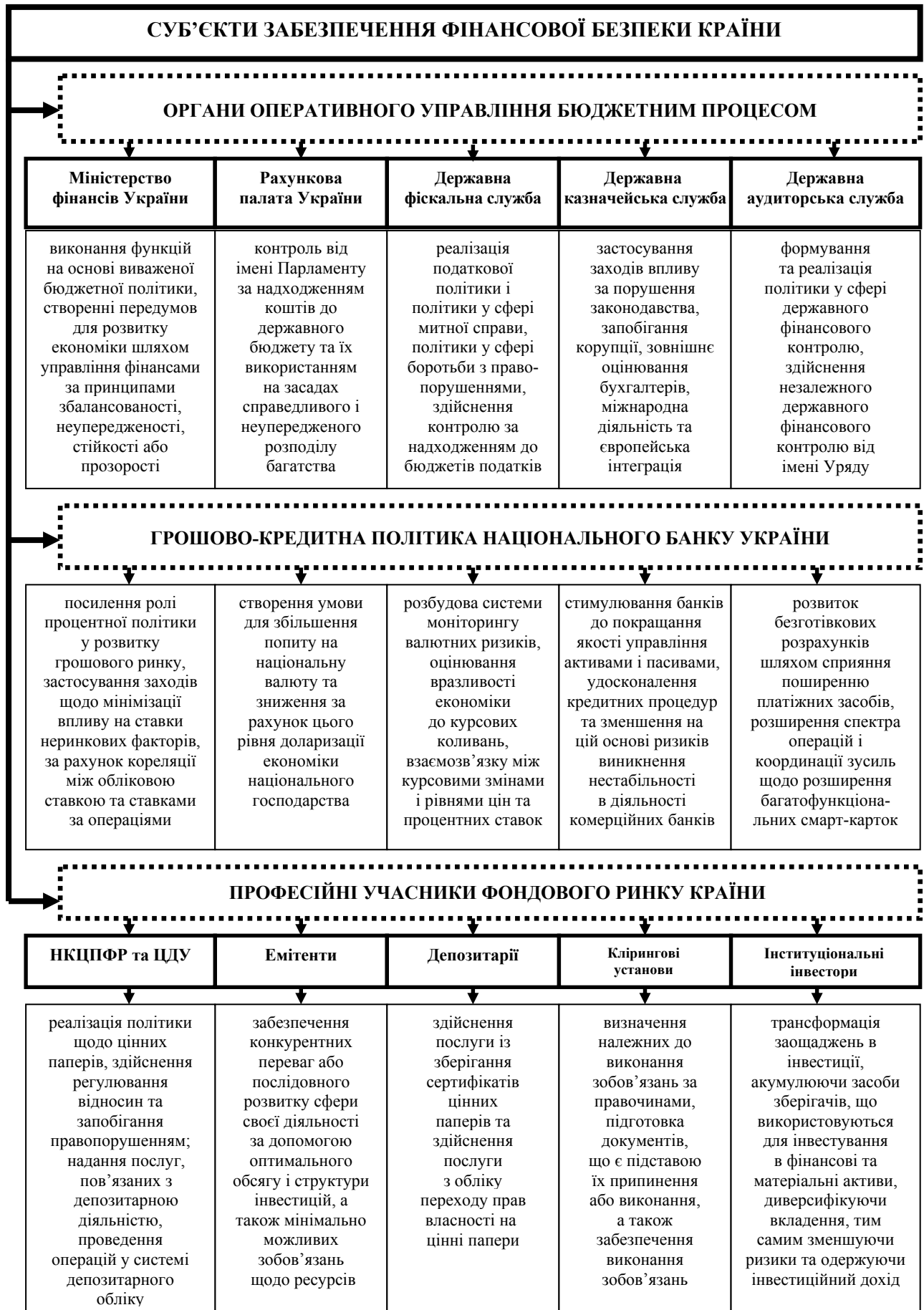

Рисунок 5.2 – Інституціоналізація відносин та управлінської діяльності в процесі забезпечення фінансової безпеки економіки (джерело: авторська розробка)

Доведено, що під методичним інструментарієм оцінки впливу бюджетної політики на забезпечення фінансової стабільності та економічного розвитку, реалізації стратегічних принципів грошово-кредитної політики в контексті банківської чи валютної кризи та пріоритетних напрямів державної політики щодо розвитку сучасної інфраструктури фондового ринку України розуміють упорядковану й збалансовану систему взаємопов'язаних величин, які всебічно відображають стан та розвиток інтересів у фінансовій сфері життєдіяльності суспільства і учасників забезпечення фінансової безпеки економіки країни в якій кожний критерій, індикатор чи показник дає кількісну та якісну характеристику суб'єктів господарювання національної економіки в сучасних умовах, що має сприяти чіткому формулюванню стратегічних планів, розширенню можливостей державного управління фінансовою складовою економічної безпеки економіки України і робити його реальнішим в процесі реалізації [248].

З цієї причини розробки щодо формування та використання збалансованої системи величин в Концепції забезпечення фінансової безпеки національної економіки системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки економіки України мають перспективне значення, заслуговують на увагу з боку вітчизняних науковців та практиків й, як результат, є предметом цього наукового дослідження.

Слід зазначити, що визначальними для побудови Концепції забезпечення фінансової безпеки національної економіки України та формування переліку пріоритетних показників-індикаторів оцінки рівня фінансової безпеки економіки України за складовими є критерії ефективності бюджетної політики, показники-індикатори та джерела вхідної інформації за складовими економічної безпеки економіки України, результативні показники оцінки боргового навантаження національної економіки, інструментарій монетарної політики Національного банку України, показники оцінювання фінансової безпеки банківської системи України або її установ, комплекс методів впливу на формування відповідного рівня безпеки валютної сфери в національній економіці та українські біржові індекси, що проаналізовано, класифіковано і представлено автором на рис. 5.3.

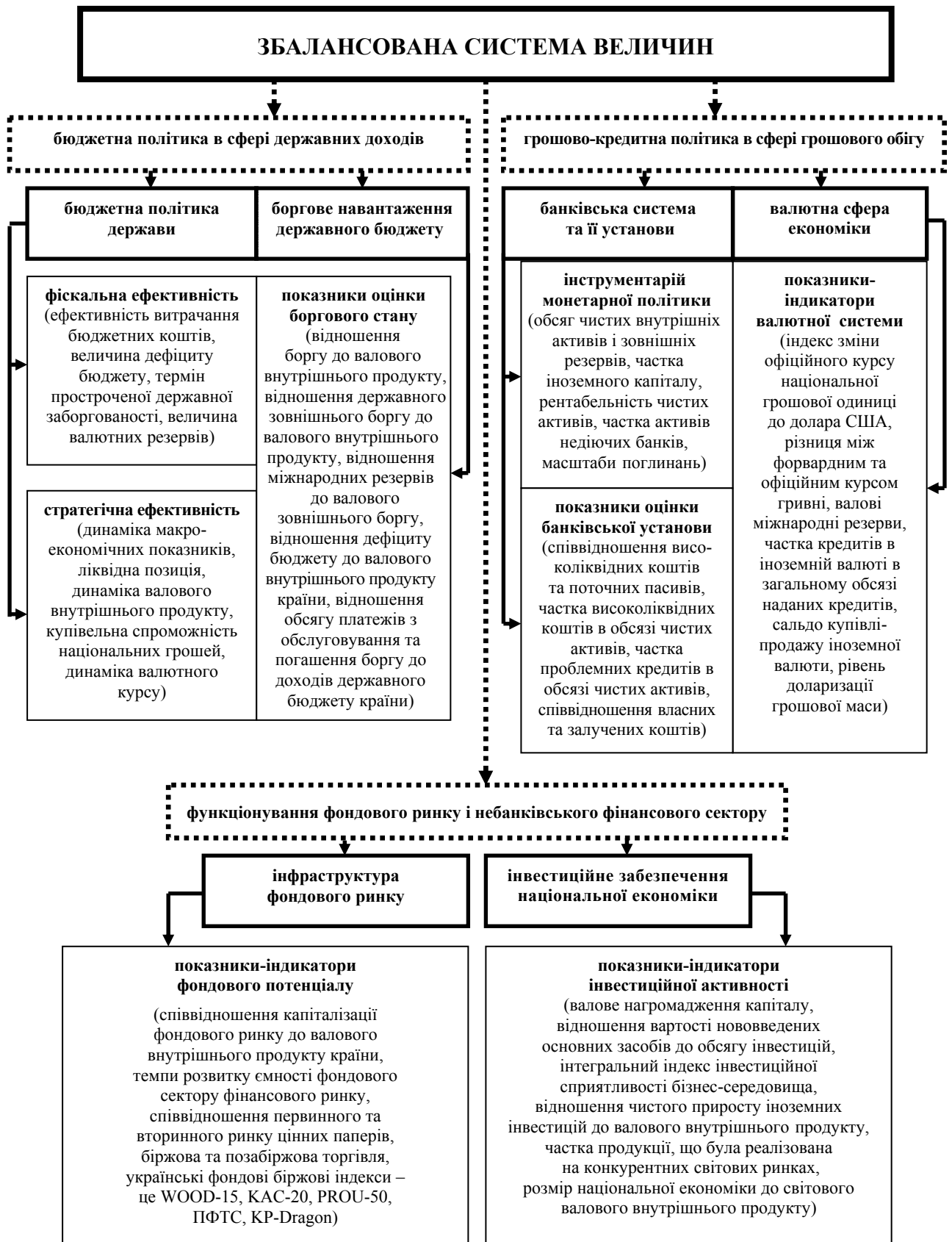

Рисунок 5.3 – Методичний інструментарій оцінки формалізації фінансових інтересів та інституціоналізації управлінської діяльності в ході забезпечення фінансової безпеки національної економіки (джерело: авторська розробка)

Наведені положення щодо формування збалансованої системи величин, їх класифікації на засадах систематизації джерел при відборі до відповідного методичного інструментарію оцінювання тактичних та стратегічних рішень по управлінню забезпеченням фінансової стабільності чи економічного розвитку держави складають методичний базис розроблення Концепції забезпечення фінансової безпеки національної економіки як однієї з концептуальних засад системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки економіки України.

Визначені та досліджені компоненти концептуального, ієрархічного чи методичного забезпечення теоретико-методологічних положень формування фінансової складової економічної безпеки в умовах розвитку національної економіки є підґрунтям подальшої ідентифікації і систематизації реальних чи потенційних викликів, котрим може бути піддана фінансова безпека суб'єктів господарювання в сучасних ринкових відносинах [180].

В ході розслідувань [238, 243] виявлено, що стан національної безпеки у фінансовій сфері життєдіяльності суспільства залежить від явищ або факторів як внутрішньої, так й зовнішньої фінансово-кредитної політики, політичної ситуації, котра склалася у державі, досконалості законодавчого забезпечення фінансової системи національної економіки, а також міжнародних зобов'язань держави. Тому, ключовою проблемою, яка потребує розв'язання, є недостатньо ефективного застосування механізмів спрямованих на нейтралізацію, мінімізацію впливу й усунення явищ, які призводять до створення зовнішніх та внутрішніх загроз національній безпеці у фінансовій сфері національної економіки.

Так, під час розробки методичного інструментарію управління побудовою Концепції забезпечення фінансової безпеки економіки України за допомогою принципів сегментації, об'єктивності чи динаміки здійснено ідентифікацію та систематизацію реальних чи потенційних викликів, яким можуть бути піддані складові фінансової безпеки національної економіки країни в сучасних ринкових відносинах, що повинно сприяти розробленню системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки [188, 340]:

накопичення системних проблем у бюджетній сфері країни, проведення популістської бюджетної політики попереднім Урядом та ігнорування викликів світової фінансово-економічної кризи призвели до розбалансування системи державних фінансів та, як результат, до виникнення загрози стабільності чи стійкості всієї фінансової системи. Нагромадження протягом попередніх років структурних деформацій економіки України призвело до обтяження бюджету і спричинило відволікання значних ресурсів на фінансування невластивих для бюджетного процесу завдань.

Водночас, утримання таких обсягів в економічно безпечних межах може спричинити зростання навантаження на бюджет, негативно вплинути на рівень відсоткових ставок та розвиток реального сектору національної економіки у зв'язку з погіршенням умов запозичень суб'єктів господарювання;

як свідчить досвід минулих років, на стабільність та безпеку фінансової сфери значною мірою негативно впливає залежність банківського сектору від зовнішніх джерел запозичень, що у перспективі може призвести до повторного розвитку кризових явищ в національній економіці, наприклад в банківському секторі, бо негативно впливає на розвиток банківської сфери недостатній захист прав кредиторів та інвесторів внаслідок чого є ймовірність виникнення ризику неповернення коштів позичальниками та зростання рівня проблемних позик у банківській системі України.

Незважаючи на те, що відповідно до Закону України «Про Національний банк України» розробка основних засад грошово-кредитної політики, контроль за їх виконанням та здійснення аналізу впливу грошово-кредитної політики на стан соціально-економічного розвитку є обов'язком Ради Національного банку, ця модель визначення тактики і стратегії у грошово-кредитній сфері є звичною, але її навряд чи можна визнати ефективною. Посилення ролі небанківських фінансових установ з одного боку та мультирегулятивність фінансового ринку України з іншого боку вимагають розроблення більш адекватних механізмів визначення, контролю та моніторингу на державному рівні грошово-кредитної політики, що й пояснює актуальність наукового дослідження;

на безпеку у сфері валютного регулювання значний вплив має високий рівень використання іноземної валюти як засобу платежу на території України. Загрозою для фінансового сектору є високий рівень залежності національної економіки від кон'юнктури зовнішніх ринків унаслідок низької товарної або географічної диверсифікованості експорту продукції переважно сировинного характеру. Отже, погіршення кон'юнктури зовнішніх ринків та, як результат, погіршення фінансового стану експортерів може призвести до зменшення обсягу валютних надходжень, кредитного капіталу і виникнення валютного ризику;

дослідження фінансової безпеки учасників фондового ринку в контексті реструктуризації фінансового ринку України показало, що загрозою безпеці у сфері функціонування фондового ринку держави можуть стати ризики наявні на вітчизняному ринку цінних паперів, зокрема низький рівень капіталізації та ліквідності, низький рівень захисту прав інвесторів, недосконалість депозитарної системи, системи клірингу і проведення розрахунків за договорами щодо цінних паперів, а також недостатня протидія маніпулюванню на фондовому сегменті фінансового ринку України.

Таким чином, еkleктичність платформи спричинила фактичну відсутність цілісного і послідовного концептуального підходу до забезпечення фінансової складової економічної безпеки в умовах розвитку національної економіки у всіх її формах чи проявах при тому, що техніка становлення комплексу фінансової безпеки держави визначена детально, розкладена на кроки і супроводжуються відповідними консультаціями експертів [248].

Втім, проведена ідентифікація і систематизація реальних чи потенційних загроз та викликів, котрим може бути піддана фінансова безпека національної економіки, сприятиме пошуку та застосуванню ринкових можливостей щодо їх уникнення в майбутньому для авторизації заходів забезпечення безпеки фінансового сектору держави як завершальна складова побудови Концепції забезпечення фінансової безпеки національної економіки системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України (рис. 5.4).

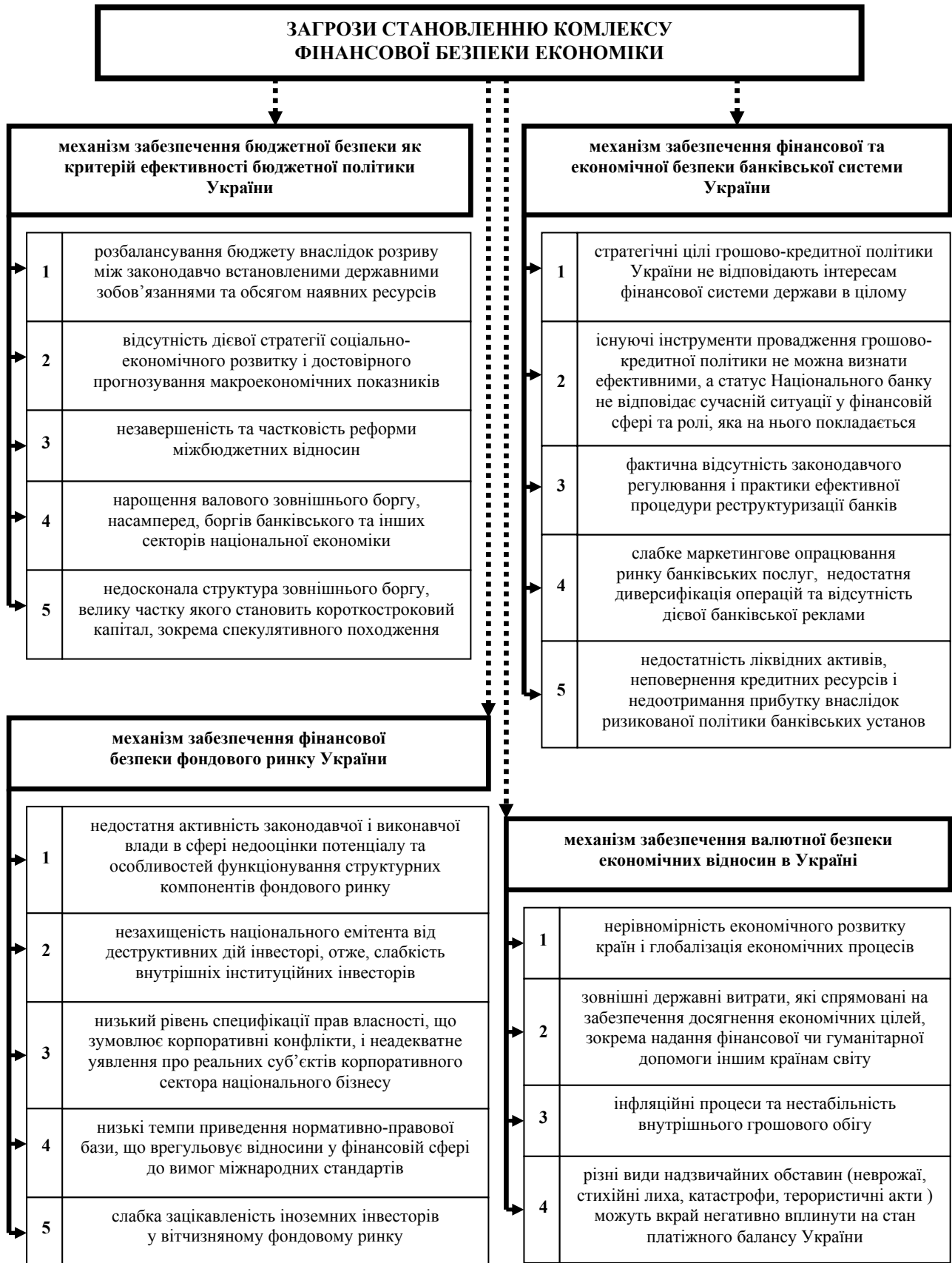

Рисунок 5.4 – Ідентифікація і систематизація реальних та потенційних загроз, яким може бути піддана фінансова безпека в умовах розвитку національної економіки (джерело: авторська розробка)

Для посилення позитивного впливу сформульованих системних положень управління бюджетною безпекою країни як індикатором ефективності державної бюджетної політики на забезпечення фінансової складової економічної безпеки в сучасних умовах розвитку національної економіки в дисертації розроблено комплекс тактичних та стратегічних способів, пов'язаний зі скороченням або подоланням бюджетного дефіциту, визначено пріоритетні завдання державної політики в аспекті підвищення ефективності співпраці з міжнародними валютно-кредитними та фінансовими організаціями, що дає змогу розв'язати накопичені системні проблеми та уникнути загроз забезпеченню фінансової стабільності й досягненню стратегічних соціально-економічних інтересів [247].

З огляду на зазначене систематизація методичних підходів до оцінювання рівня боргової складової бюджетної безпеки України та формування заходів щодо врегулювання стану боргової безпеки держави сприятиме утриманню на економічно безпечному рівні державного боргу або гарантованого державою боргу, а також ефективному управлінню ними у середньо- або довгостроковій перспективі [236].

Так, результати дослідження [237] показали, що уникнути кризових явищ у банківській сфері економіки України можливо шляхом проведення політики, спрямованої на стимулювання банківського сектору до спрямування кредитних коштів насамперед на розвиток реального сектору національного господарства за визначеними економіко-організаційними основами забезпечення безпеки функціонування банківських установ і банківського сектору економіки України в цілому.

Крім того, щодо мінімізації ризику розроблення механізму забезпечення грошово-кредитної безпеки країни як основи підвищення доходності суб'єктів господарювання в дисертаційній роботі запропоновано проводити державну політику спрямовану на зниження вразливості національної фінансової системи від непрогнозованих змін на фінансових ринках за допомогою сформульованих оптимальних передумов формування валютної безпеки як основи стабільності національної грошової одиниці [246].

Водночас, сформульовані пріоритетні напрями державної політики щодо розвитку сучасної інфраструктури фондового ринку, дослідження фінансової безпеки учасників фондового ринку в контексті реструктуризації фінансового ринку країни і розроблені шляхи забезпечення інвестиційної безпеки в системі антикризового управління суб'єктами господарювання сприятиме мобілізації фінансових ресурсів та спрямуванню їх на розвиток інвестиційно-інноваційної сфери національної економіки України щодо мінімізації зазначених ризиків та формування привабливого інвестиційного клімату [239, 240].

Слід зазначити, що узагальнення результатів пошуку або застосування ринкових можливостей країни щодо уникнення загроз і викликів в майбутньому для авторизації заходів забезпечення безпеки фінансового сектору національної економіки країни дозволило завершити формування Концепції забезпечення фінансової безпеки економіки України як однієї з концептуальних положень розробки системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки (рис. 5.5).

Отже, розроблений методичний інструментарій управління побудовою Концепції забезпечення фінансової безпеки національної економіки України як формалізація і конкретизація пріоритетних національних інтересів у фінансовій системі життєдіяльності суспільства, котрі відповідають потребам сучасного розвитку, інституціоналізація управлінської діяльності в процесі забезпечення фінансової безпеки національної економіки, методичні засади або практичний досвід їх реалізації, ідентифікація та систематизація реальних чи потенційних загроз та викликів, яким може бути піддана фінансова безпека національної економіки, і пошук та застосування ринкових можливостей щодо їх уникнення в майбутньому для авторизації способів забезпечення безпеки фінансового сектору національної економіки, базуючись на концептуальному підході щодо оцінки державного управління національною економікою на основі забезпечення її фінансової безпеки, обумовлює особливості складання концептуальної моделі забезпечення фінансової безпеки національної економіки країни за складовими, що представлено на рис. 5.6.

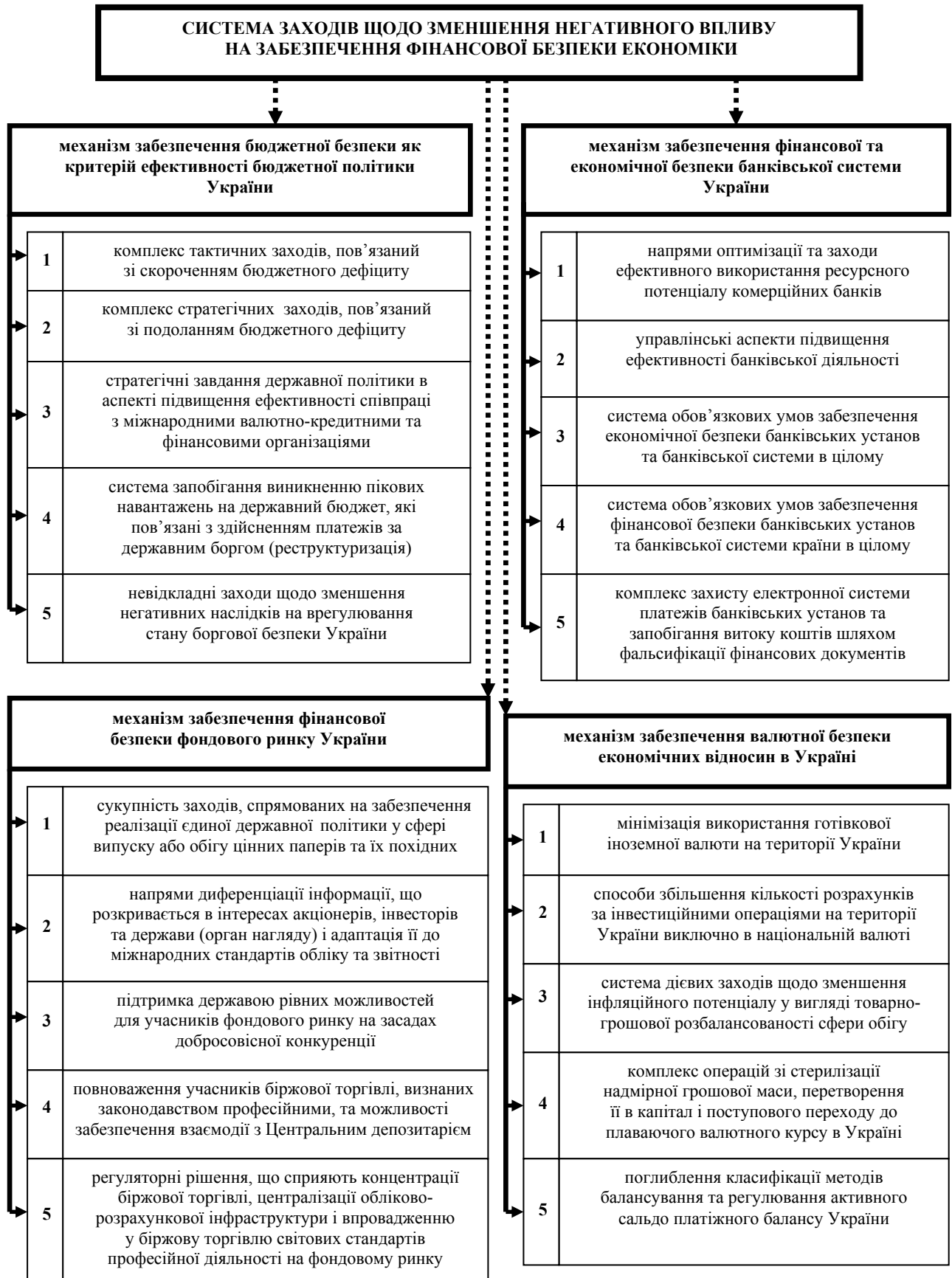

Рисунок 5.5 – Комплекс ринкових можливостей щодо уникнення загроз в майбутньому для авторизації заходів забезпечення безпеки фінансового сектору національної економіки (джерело: авторська розробка)

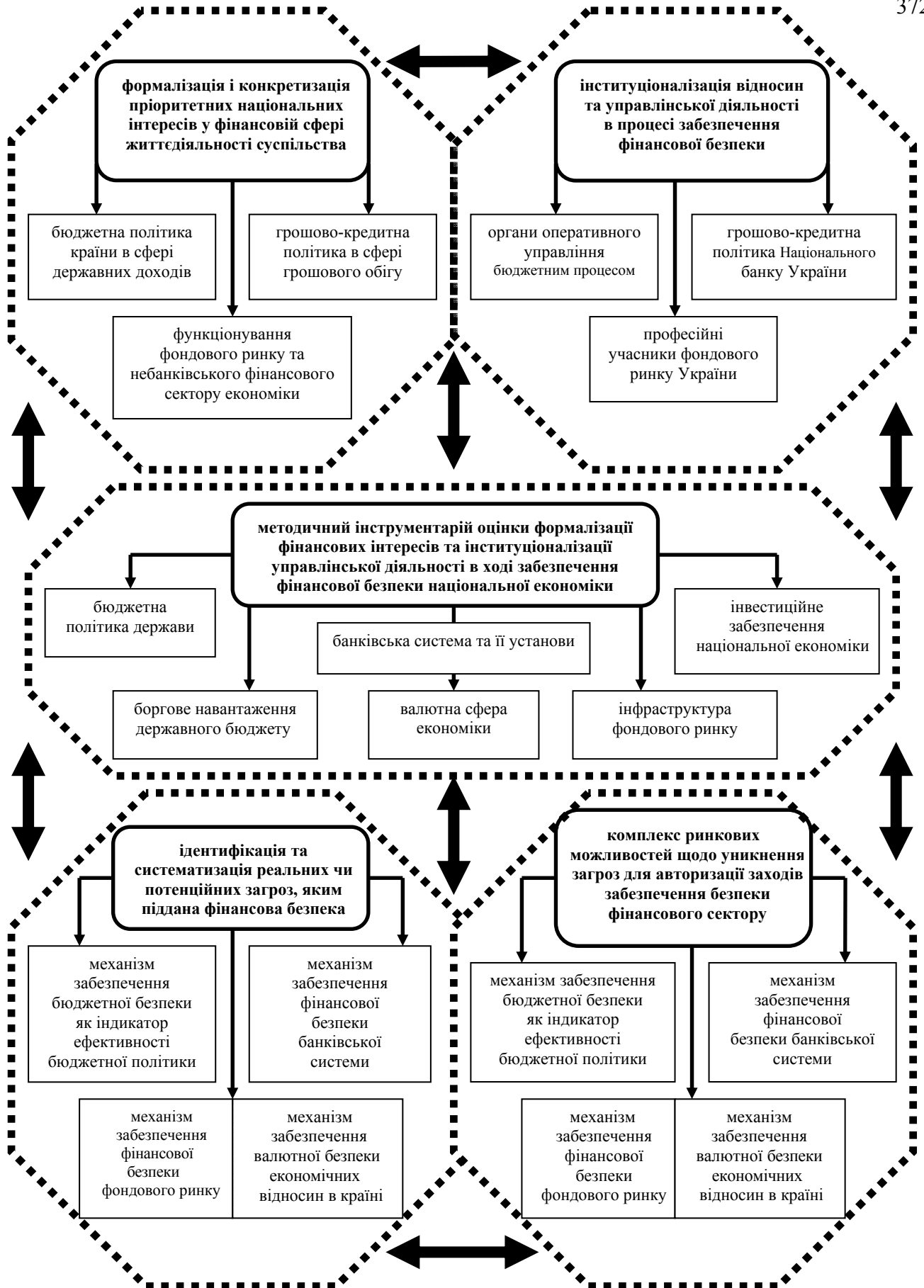

Рисунок 5.6 – Концептуальна модель забезпечення фінансової безпеки національної економіки України за складовими (джерело: авторська розробка, вперше, оприлюднено в [248])

Так, складена концептуальна модель забезпечення фінансової безпеки економіки України за складовими як одна з концептуальних положень розробки системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки, спираючись на принципи опрацювання запропонованої в першому розділі дисертаційній роботі Державної стратегії забезпечення фінансової безпеки України як послідовний і конструктивний план, дозволяє в подальшому сформулювати концептуальний підхід до створення організаційної структури моніторингу складових фінансової безпеки національної економіки та обґрунтувати методичний підхід щодо формування переліку пріоритетних показників-індикаторів оцінювання рівня фінансової безпеки економіки України за складовими, що сприятиме збалансованості фінансової сфери й ефективному функціонуванню національного господарства.

5.2 Концептуальний підхід до побудови організаційної структури моніторингу складових фінансової безпеки національної економіки

За результатами оцінювання впливу бюджетної складової на забезпечення фінансової безпеки національної економіки України, особливостей формування механізму забезпечення банківської безпеки в контексті державного управління фінансовою безпекою національної економіки та управлінських підходів щодо забезпечення безпеки небанківського фінансового сектору економіки України, проведених у другому, третьому і четвертому розділах дисертації визначено, що існуюча в Україні система моніторингу складових фінансової безпеки не може бути визнана результативною та ефективною.

Концептуальним базисом створення організаційної системи моніторингу складових фінансової безпеки національної економіки України має бути його універсалізація як комплексу взаємопов'язаних елементів інституціоналізації відносин й управлінської діяльності в процесі забезпечення фінансової безпеки держави, що є світовою тенденцією. Причому, на нашу думку, має відбуватися

універсалізація як суб'єктів забезпечення безпеки країни, органів оперативного управління бюджетним процесом, однак й професійних учасників фондового сегменту фінансового ринку держави, що буде прийнято за основу вирішення зазначеної наукової проблеми.

Необхідно констатувати факт, що проблемами моніторингу становлення комплексу фінансової безпеки національної економіки як цілісного явища зараз в Україні не опікується ніхто. Де-юре є Рада національної безпеки та оборони України, яка координує та контролює діяльність органів виконавчої влади у цій сфері, Міністерство економічного розвитку та торгівлі України, котре реалізує державну політику економічного і соціального розвитку, інвестиційну політику, а також управління об'єктами розвитку підприємництва і державно-приватного партнерства, Міністерство фінансів України, яке забезпечує виконання функцій на основі виваженої бюджетної політики, Національний банк України, котрий забезпечує фінансову стабільність із метою сприяння економічному розвитку, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, яка реалізує політику щодо цінних паперів та функціонування фондового ринку, здійснює правове регулювання відносин, котрі виникають на ринку цінних паперів, координує діяльність міністерств і центральних органів виконавчої влади у цій сфері [244].

Але немає координаційного органу із вирішення проблеми забезпечення фінансової безпеки національної економіки, який би відповідав за цілісність, прозорість та ефективність управління складовими фінансової безпеки держави як основою забезпечення національної економіки України, запобігав би спробам маніпулювання нею і провадив би антикризову політику державного управління суб'єктами господарювання.

Крім того, існує ще одна проблема, що спричиняє довготривалі наслідки – еkleктичність підходів, які застосовуються при розробці державного управління фінансовою складовою економічної безпеки України як основою забезпечення національної економіки. На відміну від інших країн Європи, Україна не вжила превентивних заходів з інституціоналізації відносин і управлінської діяльності в ході забезпечення фінансової безпеки держави. Втім, кон'юнктурне небажання

порушувати рівновагу сил, що склалася в передумовах розвитку національної економіки, призвело до відсутності концептуального підходу щодо створення організаційної структури моніторингу складових фінансової безпеки економіки України і, відповідно, універсального регулятора ринкових відносин [233].

На наш погляд, концептуальний базис створення організаційної структури моніторингу складових фінансової безпеки національної економіки, що є однією з концептуальних засад розробки системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки економіки України, має бути використаний як універсальний та ефективний регулятор рівня фінансової безпеки держави, бо організаційний аспект передбачає підвищення якості управління процесами у фінансовій сфері життєдіяльності суспільства й розробку, на основі отриманої інформації під час моніторингу, оперативних та довгострокових заходів щодо протидії негативним факторам, попередження і подолання можливих наслідків, розглянутих та досліджених в попередніх розділах роботи, загроз становленню фінансової сфери національної економіки України.

Як показують результати [249] проведеної інституціоналізації відносин і управлінської діяльності в процесі забезпечення фінансової безпеки економіки держави, під організаційною структурою моніторингу складових фінансової безпеки національної економіки розуміється сукупність компетенцій суб'єктів забезпечення національної безпеки держави, органів оперативного управління бюджетним процесом та професійних учасників фондового ринку об'єднання взаємодія або реалізація яких дозволить, зокрема координаційному органу із вирішення проблеми забезпечення фінансової безпеки держави, комплексно використовувати повноваження установ для виявлення проблем забезпечення фінансової стабільності, економічного розвитку і пошуку шляхів їх запобігання з подальшим узагальненням результатів на центральному рівні країни. Оскільки розробка достовірного та оперативного інформаційного потоку за підсумками реалізації організаційної структури моніторингу складових фінансової безпеки національної економіки по всій вертикалі етапів або процедур – одне з завдань методичного забезпечення цього наукового процесу.

Доведено, щоб визначити концептуальні положення розроблення системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки економіки України необхідно сформуванню концептуальний базис організаційної структури моніторингу складових фінансової безпеки національної економіки за рахунок узагальнення та систематизації ключових повноважень суб'єктів забезпечення фінансової безпеки країни, а також виокремлення з компетенцій розглянутих та досліджених структур функцій управління, що дозволить поєднувати їх в координаційному органі з вирішення проблем забезпечення фінансової безпеки і сконцентрувати його діяльність на формалізації та конкретизації пріоритетних інтересів у фінансовій сфері життєдіяльності суспільства, розробці методичного інструментарію оцінки формалізації фінансових інтересів та інституціоналізації управлінської діяльності під час забезпечення фінансової безпеки національної економіки, ідентифікації та систематизації реальних чи потенційних викликів, яким може бути піддана фінансова безпека держави, та створенні комплексу ринкових можливостей щодо уникнення загроз в майбутньому для авторизації заходів забезпечення безпеки фінансового сектору національної економіки, що зменшить кількість ідентичних функціональних обов'язків вказаних учасників і розвантажить розподіл їх повноважень пов'язаних із здійсненням контролю та моніторингу, проведенням аналізу і виявленням причин та загроз, прийняттям рішень і підготовкою пропозицій.

Так, згідно з Законом України «Про Раду національної безпеки і оборони України» № 183/98-ВР від 05.03.1998 року (Редакція станом на 31.12.2014 рік) [157], Рада національної безпеки та оборони України відповідно до Конституції є координаційним органом із питань національної безпеки при Президентові України. При дослідженні питання компетенції Ради національної безпеки та оборони України щодо забезпечення фінансової безпеки в дисертації виявлено і виокремлено комплекс повноважень як визначення стратегічних національних інтересів країни, напрямів забезпечення безпеки у фінансовій сфері національної економіки і дій економічного характеру відповідно до масштабу потенційних та реальних загроз національним інтересам України, методичне забезпечення яких

є концептуальним базисом організаційної структури моніторингу складових фінансової безпеки національної економіки.

Що стосується Міністерства економічного розвитку і торгівлі України та Міністерства фінансів України, то за допомогою вказаних центральних органів виконавчої влади, які реалізують державну політику економічного і соціального розвитку та інвестиційну політику, державне управління об'єктами розвитку підприємництва, а також державну фінансову і бюджетну політику, політику у сфері контролю за дотриманням бюджетного законодавства та внутрішнього фінансового контролю, єдину податкову політику тощо, проаналізовано вплив бюджетної політики на забезпечення фінансової стабільності та економічного розвитку, стратегічні принципи грошово-кредитної політики в межі банківської або валютної кризи і зроблено висновки щодо їх ролі у розробленні системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки економіки України та обґрунтовано той комплекс повноважень, що сприятиме створенню організаційної структури моніторингу складових фінансової безпеки економіки держави (табл. 5.1).

Таблиця 5.1 – Компетенції Міністерства економічного розвитку та торгівлі України і Міністерства фінансів України, котрі характерні для організаційної структури моніторингу складових фінансової безпеки національної економіки (джерело: систематизовано на засадах узагальнення [249, 292, 328, 329])

Назва установи	Комплекс повноважень щодо забезпечення фінансової безпеки держави
1	2
Міністерство економічного розвитку і торгівлі України	1. Ведення обліку цільових програм, підготовка висновків до доцільності їх затвердження або дострокового припинення, проведення моніторингу програм та оцінювання ефективності використання коштів. 2. Здійснення моніторингу розвитку зовнішньоекономічних зв'язків і аналізу ефективності експорту та імпорту товарів. 3. Проведення аналізу позиції в міжнародних рейтингах умов ведення бізнесу і підготовка Кабінету Міністрів України пропозиції щодо удосконалення законодавства в цій сфері.

Продовження таблиці 5.1

1	2
	<p>4. Проведення аналізу розрахунків за зовнішньоекономічними операціями і розробка пропозиції з вдосконалення механізму проведення зазначених розрахунків або порядку здійснення контролю за ними.</p> <p>5. Проведення аналізу впливу ринку банківських послуг, ринку цінних паперів і інших ринків фінансових послуг на розвиток суб'єктів господарювання.</p> <p>6. Проведення аналізу впливу інструментів валютно-курсової, грошово-кредитної політики на розвиток економіки держави та розроблення пропозиції щодо підвищення ефективності їх використання для досягнення економічного зростання.</p> <p>7. Розроблення з органами виконавчої влади пропозиції до критеріїв віднесення організацій до тих, що мають стратегічне значення для економіки країни, формування пропозиції щодо переліку таких організацій.</p> <p>8. Розроблення заходів з вдосконалення структури експорту і імпорту товарів, розроблення пропозицій для галузей економіки з урахуванням кон'юнктурних змін на світовому ринку</p>
Міністерство фінансів України	<p>1. Здійснення обліку надходження і використання кредитних коштів, контролю за їх використанням, проведенням розрахунків та виконанням фінансових зобов'язань за договорами.</p> <p>2. Здійснення контролю за виконанням зобов'язань за угодами щодо реструктурування простроченої заборгованості суб'єктів господарювання перед державою.</p> <p>3. Проведення аналізу обсягів дебіторської та кредиторської заборгованості, причин їх виникнення і підготовка пропозиції щодо погашення суб'єктами господарювання.</p> <p>4. Проведення аналізу бюджетного запиту поданого головним розпорядником бюджетних коштів щодо його відповідності меті, пріоритетності та ефективності використання коштів.</p> <p>5. Проведення оцінки рішення про надання розстрочення та відстрочення грошових зобов'язань щодо податків й зборів на строк, що виходить за межі одного бюджетного року.</p> <p>6. Внесення пропозиції щодо щорічного перегляду ставок податків чи зборів, установлених у фіксованому значенні, для компенсації інфляційного впливу на обсяг надходження щодо бюджетів від суб'єктів господарювання.</p> <p>7. Підготовка разом з органами виконавчої влади експертних висновків до законопроектів з їх впливу на показники бюджету, можливостей фінансового забезпечення у відповідному періоді та відповідності законам, які регулюють бюджетні відносини суб'єктів господарювання</p>

Втім, відповідно до переліку функцій визначених Законом України «Про Рахункову палату України» № 576-19 від 02.07.2015 року (Редакція станом на 05.01.2017) [327] з'ясовано, що вивчений, систематизований і сформульований комплекс повноважень щодо забезпечення фінансової безпеки, який стосується діяльності Рахункової палати України, що є учасником оперативного управління бюджетним процесом, так само впливає на створення організаційної структури моніторингу складових фінансової безпеки економіки, бо об'єктами контролю Рахункової палати України при виконанні її компетенції є бюджетні установи, суб'єкти господарювання і фінансово-кредитні організації (табл. 5.2).

Таблиця 5.2 – Компетенції Рахункової палати України, котрі характерні для організаційної структури моніторингу складових фінансової безпеки економіки держави (джерело: систематизовано на засадах узагальнення [249, 303, 327])

Назва установи	Комплекс повноважень щодо забезпечення фінансової безпеки держави
1	2
Рахункова палата України	<p>1. Здійснення аудиту ефективності надходження до бюджету податків, обов'язкових платежів або інших доходів, надання кредитів та повернення таких коштів до державного бюджету, виконання цільових програм й інвестиційних проектів, надання допомоги суб'єктам господарювання за рахунок бюджету.</p> <p>2. Здійснення аудиту законності, повноти нарахування або своєчасності зарахування на казначейський рахунок податків, зборів, обов'язкових платежів та інших доходів, правомірності бюджетного відшкодування податку на додану вартість, надання оцінки ефективності адміністрування органами державної влади надходжень до бюджету чи заходів, що вживаються органами стягнення до боржників бюджету.</p> <p>3. Здійснення контролю за дефіцитом і джерелом фінансування бюджету, ефективним використанням і своєчасним поверненням кредитів залучених до спеціального фонду державного бюджету, виконанням плану заходів з приведення обсягу гарантованого державою боргу до встановлених вимог.</p> <p>4. Здійснення стосовно суб'єктів господарювання або інших організацій, які є одержувачами коштів державного бюджету, заходів державного зовнішнього фінансового контролю щодо використання ними коштів бюджету, включаючи кошти надані у вигляді трансфертів чи кредитів із бюджету, та достовірності здійснення розрахунків для отримання коштів.</p>

Продовження таблиці 5.2

1	2
	<p>5. Проведення аналізу використання суб'єктами господарської діяльності пільг з сплати до бюджету податків, зборів і платежів, доцільності функціонування пільгових режимів оподаткування та їх впливу на загальний стан надходжень бюджету.</p> <p>6. Проведення оцінки впливу наданих пільг з сплати податків, зборів, обов'язкових платежів та інших платежів до державного бюджету на ефективність виконання бюджету, зокрема оцінки фінансових наслідків для державного бюджету.</p> <p>7. Підготовка відповідних висновків із оцінкою ефективності управління коштами бюджету, а також пропозиції із усунення порушень та вдосконалення бюджетного законодавства</p>

Крім того, проведено дослідження компетенції таких центральних органів виконавчої влади як Державна фіскальна служба України, що реалізує державну податкову політику або політику у сфері державної митної справи, Державна казначейська служба України, що реалізує політику у сферах обслуговування бюджетних коштів, та Державна аудиторська служба України, що забезпечує формування або реалізує державну політику у сфері фінансового контролю, дозволило визначити той комплекс повноважень щодо забезпечення фінансової безпеки, що стане методичним підґрунтям створення організаційної структури моніторингу складових фінансової безпеки національної економіки України (табл. 5.3).

Таблиця 5.3 – Компетенції Державної фіскальної служби України, Державної казначейської служби України та Державної аудиторської служби України, які характерні для організаційної системи моніторингу складових фінансової безпеки економіки (джерело: систематизовано на засадах узагальнення [249, 303, 327])

Назва установи	Комплекс повноважень щодо забезпечення фінансової безпеки держави
1	2
Державна фіскальна служба України	1. Здійснення обліку платників податків та єдиного внеску, осіб, які здійснюють операції з товарами, що перебувають під митним контролем, об'єктів оподаткування, об'єктів пов'язаних із оподаткуванням.

Продовження таблиці 5.3

1	2
	<p>2. Здійснення контролю за своєчасністю подання платниками податків або єдиного внеску передбаченої законом звітності, достовірністю, повнотою нарахування і сплати податків, зборів, митних та інших платежів.</p> <p>3. Здійснення контролю за правильністю визначення митної вартості товарів відповідно до закону, а також за визначенням країни походження чи класифікацією згідно із Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності, які переміщуються через митний кордон країни.</p> <p>4. Здійснення контролю за дотриманням правил переміщення валютних цінностей через митний кордон країни.</p> <p>5. Здійснення контролю за дотриманням порядку проведення готівкових розрахунків за продукцію, наявністю ліцензій на провадження видів господарської діяльності, які підлягають ліцензуванню відповідно до закону, і за наявністю патентів.</p> <p>6. Проведення аналізу надходження податків, зборів й інших платежів визначених Податковим і Митним кодексом України, Законом «Про збір або облік внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</p> <p>7. Вживання заходів щодо виявлення чи аналізу фінансових операцій, котрі можуть бути пов'язані з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом та фінансуванням тероризму.</p> <p>8. Вивчення впливу основних макроекономічних показників на надходження податків чи інших обов'язкових платежів та розроблення пропозиції до збільшення їх обсягу і зменшення втрат державного бюджету.</p> <p>9. Підготовка пропозиції щодо прогнозів доходів бюджетів і надходжень єдиного внеску з урахуванням макроекономічних показників чи тенденцій розвитку світової економіки</p>
<p>Державна казначейська служба України</p>	<p>1. Здійснення обліку бюджетних зобов'язань розпорядників та одержувачів бюджетних коштів.</p> <p>2. Здійснення в межах повноважень контролю за складенням і поданням розпорядниками й одержувачами коштів фінансової звітності.</p> <p>3. Здійснення в межах повноважень передбачених законом контролю за відповідністю кошторисів розпорядників коштів показникам розпису державного бюджету.</p> <p>4. Здійснення контролю за відповідністю платежів суб'єктів господарювання бюджетним зобов'язанням й асигнуванням.</p> <p>5. Здійснення контролю за дотриманням правил за операціями з бюджетними коштами в іноземній валюті.</p>

Продовження таблиці 5.3

1	2
	6. Здійснення контролю за дотриманням розпорядниками чи одержувачами коштів, іншими клієнтами вимог законодавства у сфері закупівель в частині відповідності або правильності оформлення документів
Державна аудиторська служба України	<p>1. Здійснення контролю за досягненням економії коштів чи результативності в діяльності розпорядників коштів.</p> <p>2. Здійснення контролю за використанням чи своєчасним поверненням позик отриманих під державні гарантії.</p> <p>3. Здійснення контролю за достовірністю визначення потреб в коштах під час складання планових показників, відповідністю взятих суб'єктами господарювання зобов'язань відповідним асигнуванням.</p> <p>4. Здійснення контролю за складенням фінансової звітності, паспортів програм і звітів про виконання, кошторисів та інших документів, які застосовуються в процесі діяльності.</p> <p>5. Проведення оцінки управління коштами та досягнення їх економії, стану господарської діяльності та результативності в діяльності суб'єктів господарювання.</p> <p>6. Проведення оцінки достовірності звітності підконтрольних суб'єктів господарювання.</p> <p>7. Проведення аналізу дотримання фінансової та бюджетної дисципліни, виявлення причини, що призвела до порушення, підготовка пропозиції щодо їх усунення чи запобігання їм у подальшому, подання рекомендації державним органам влади, бюджетним установам чи керівникам фінансово-кредитних організацій</p>

Що стосується Національного банку України як особливого центрального органу державного управління механізмом забезпечення грошово-кредитної безпеки, що є основою підвищення доходності суб'єктів господарювання, то в ході попередніх досліджень [237] визначено, що статус Національного банку не відповідає сучасній ситуації у фінансовій сфері національної економіки та ролі, яка на нього покладається.

Тому, враховуючи ключову роль Національного банку України в процесі створення організаційної структури моніторингу складових фінансової безпеки національної економіки, в роботі вивчено і досліджено особливості компетенції Національного банку України при реалізації стратегічних принципів грошово-

кредитної політики в контексті криз, а також виокремлено і сформульовано той комплекс повноважень установи, який спрямований на забезпечення фінансової безпеки, що, в свою чергу, сприятиме конкретизації діяльності центрального банку і підвищенню ефективності виконання покладеного на нього ключового завдання – розробка грошово-кредитної політики, яка забезпечує стабільність банківської системи, здійснення пруденційного нагляду і виступу кредитором останньої інстанції (табл. 5.4).

Таблиця 5.4 – Компетенції Національного банку України, які характерні для організаційної структури моніторингу складових фінансової безпеки економіки держави (джерело: систематизовано на засадах узагальнення [237, 248, 330])

Назва установи	Комплекс повноважень щодо забезпечення фінансової безпеки держави
Національний банк України	<ol style="list-style-type: none"> 1. Здійснення контролю за банками і фінансово-кредитними установами, котрі отримали ліцензію Національного банку України на здійснення валютних операцій. 2. Здійснення нагляду (оверсайту) платіжних систем і систем розрахунків. 3. Здійснення нагляду у сфері запобігання і протидії легалізації доходів одержаних злочинним шляхом, за небанківськими фінансовими установами, які є платіжними організаціями чи членами платіжних систем у частині надання ними фінансової послуги щодо переказу коштів на підставі ліцензій, зокрема Національного банку України. 4. Проведення аналізу динаміки макроекономічних, грошово-кредитних, валютних та інших фінансових показників. 5. Проведення аналізу стану фінансової системи країни щодо стабільності. 6. Внесення пропозиції з врегулювання питань спрямованих на виконання функцій Національного банку України

Водночас, з метою підвищення та досягнення передбаченої суспільними пріоритетами результативності діяльності Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, що є колегіальним державним органом, який формує та забезпечує реалізацію єдиної політики щодо функціонування і розвитку ринку цінних паперів та деривативів, а також сприяє адаптації національного ринку цінних паперів до міжнародних стандартів, в науковій роботі за допомогою

інституціоналізації відносин та управлінської діяльності в ході забезпечення фінансової безпеки держави узагальнено та обґрунтовано такий перелік прав чи зобов'язань виокремлення яких підвищить ефективність процесу створення організаційної структури моніторингу складових фінансової безпеки економіки, що є однією з концептуальних засад розробки системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки економіки України (табл. 5.5).

Таблиця 5.5 – Компетенції Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, котрі характерні для організаційної структури моніторингу складових фінансової безпеки економіки країни (*джерело: систематизовано на засадах узагальнення [248, 315, 331]*)

Назва установи	Комплекс повноважень щодо забезпечення фінансової безпеки держави
Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку	<ol style="list-style-type: none"> 1. Здійснення моніторингу даних чи інформації учасників ринку цінних паперів. 2. Здійснення контролю відповідно до законодавства країни за системою ціноутворення на ринку цінних паперів. 3. Здійснення контролю за призначенням представників на фондових біржах та депозитаріях. 4. Здійснення контролю за дотриманням емітентами порядку реєстрації випуску цінних паперів. 5. Здійснення контролю за діяльністю депозитарної системи країни. 6. Здійснення нагляду за діяльністю компаній із управління активами та радниками з інвестиційних питань. 7. Виявлення за погодженням із Міністерством фінансів, а до діяльності банківських структур на ринку цінних паперів – із Національним банком України особливості ведення обліку операцій з цінними паперами. 8. Виявлення наявності ознак маніпулювання на фондовому ринку країни. 9. Виявлення особливостей проведення внутрішнього аудиту у професійних учасниках фондового ринку. 10. Перевірка під час реєстрації відповідності поданих для реєстрації документів вимогам національного законодавства України

Отже, концептуальний підхід щодо створення організаційної структури моніторингу складових фінансової безпеки національної економіки показав, що

запропонована методика виокремлення таких ключових функцій та їх похідних як здійснення контролю (моніторингу, обліку, перевірки), проведення аналізу (здійснення оцінки та відбору, вивчення впливу, виявлення причин та загроз) і прийняття рішень (підготовка пропозицій та розроблення заходів) розглянутих учасників забезпечення фінансової складової економічної безпеки економіки України як Ради національної безпеки та оборони України, котра визначає дії економічного характеру відповідно до масштабу потенційних та реальних загроз національним інтересам, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України та Міністерства фінансів України, котрі реалізують політику економічного розвитку, управління об'єктами розвитку підприємництва, а також політику у сфері контролю за дотриманням бюджетного законодавства, Рахункової палати України, котра є суб'єктом оперативного управління бюджетним процесом, Державної фіскальної служби України, котра реалізує державну податкову політику та політику у сфері митної справи, Державної казначейської служби України, котра реалізує політику у сферах обслуговування бюджетних коштів, Державної аудиторської служби України, котра забезпечує формування і реалізує політику у сфері фінансового контролю, Національного банку України, котрий забезпечує стабільність банківської системи, здійснення пруденційного нагляду і виступу кредитором останньої інстанції, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, котра забезпечує реалізацію політики щодо розвитку ринку цінних паперів та сприяє адаптації національного ринку цінних паперів щодо міжнародних стандартів, дозволила сформувавши концептуальний базис створення організаційної структури моніторингу складових фінансової безпеки економіки країни, який зможе з повнотою досліджувати ідентифікацію загроз, котрим піддана фінансова безпека в умовах розвитку національної економіки, системно аналізувати та оперативно реагувати на мінливі соціально-економічні ситуації, проводити фінансово-економічне обґрунтування управлінських рішень за допомогою методичного підходу щодо формування переліку пріоритетних показників-індикаторів оцінки рівня фінансової безпеки економіки України за складовими, що й є предметом дослідження наступного підрозділу (рис. 5.7).

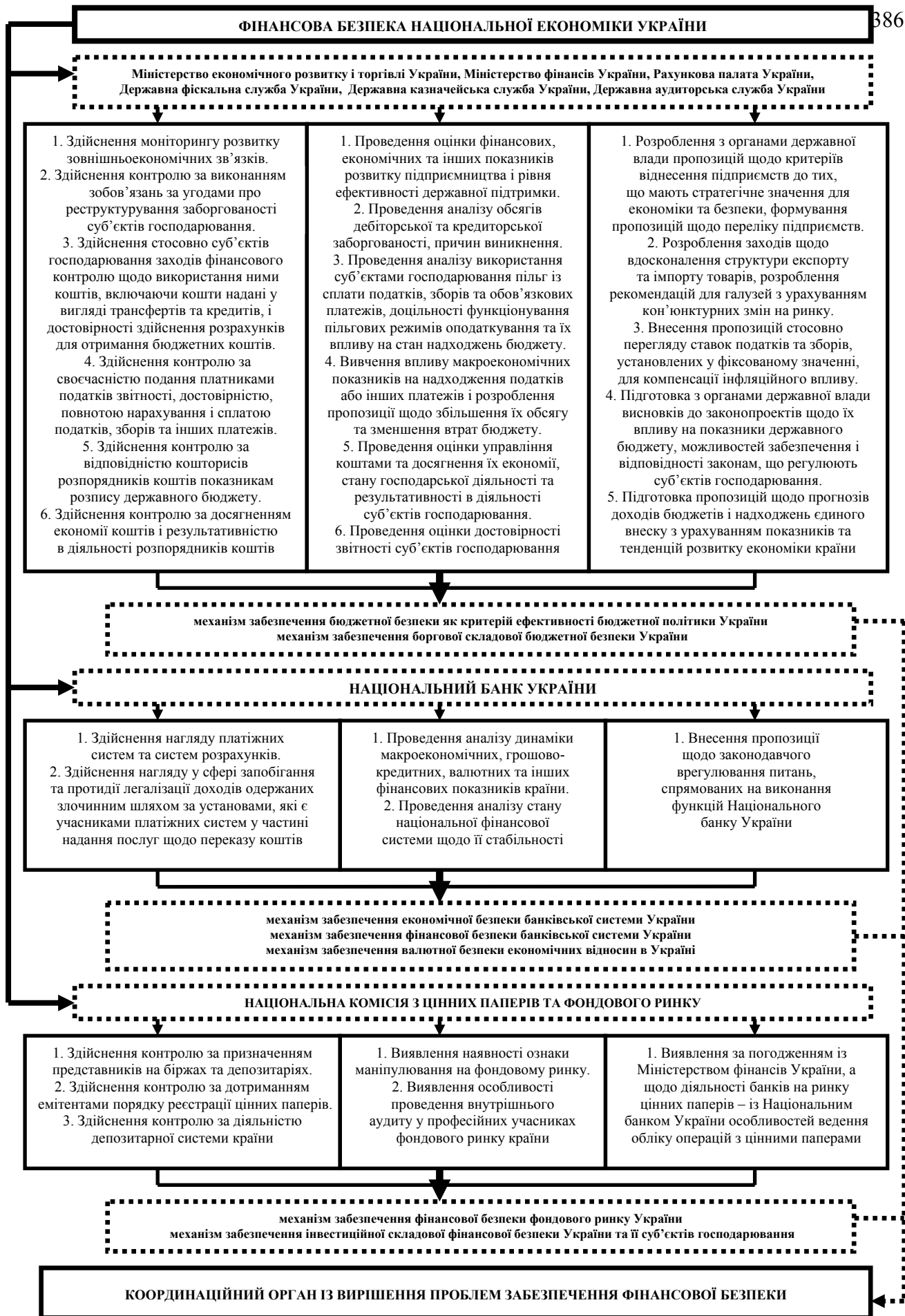

Рисунок 5.7 – Концептуальна модель організаційної структури моніторингу складових фінансової безпеки економіки (джерело: авторська розробка)

Крім того, запропонований в роботі методичний підхід щодо формування переліку пріоритетних показників-індикаторів оцінки рівня фінансової безпеки національної економіки за складовими, як одна із концептуальних положень розробки системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки економіки України, покликаний не тільки виявляти існуючі відхилення фактичних значень показників оцінки рівня фінансової безпеки економіки від порогових значень забезпечення фінансової безпеки країни з метою їх усунення, але й давати оцінку причин цих відхилень і конкретизувати їх за мірою участі в розглянутих процесах, оскільки їх перевищення перешкоджає забезпеченню оптимального рівня фінансової складової економічної безпеки в умовах розвитку національної економіки, зокрема оцінюванню впливу бюджетної складової на забезпечення фінансової безпеки економіки України, особливостей формування механізму забезпечення банківської безпеки в контексті державного управління фінансовою безпекою національної економіки та управлінських підходів щодо забезпечення безпеки небанківського фінансового сектору економіки України, що в підсумку призводить до утворення негативних чи руйнівних тенденцій.

5.3 Методичний підхід до формування комплексу пріоритетних показників-індикаторів оцінювання рівня фінансової безпеки національної економіки за складовими

Розроблення концептуальних положень системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки економіки України потребує, крім методичного інструментарія управління побудовою Концепції забезпечення фінансової безпеки національної економіки та концептуального підходу щодо створення організаційної структури моніторингу складових фінансової безпеки національної економіки, обґрунтування методичного підходу щодо формування переліку пріоритетних показників-індикаторів оцінювання рівня фінансової безпеки економіки України за складовими.

Так, в результаті дослідження термінів «показник» і «індикатор» виникає необхідність уточнення змісту цих категорій, їх взаємозв'язків та встановлення умов їх застосування в межах державного управління фінансовою складовою економічної безпеки економіки країни. Проведені дослідження [248] дають змогу стверджувати, що поняття «показник» слід розглядати як кількісний вимірник стану та розвитку певного процесу. Показники можуть бути індикаторами тоді, коли за їх допомогою відслідковують та аналізують сучасні тенденції розвитку національної економіки. Тому, індикаторами можна вважати показники, що систематично відстежуються та аналізуються, і які дають змогу прогнозувати та відобразити виявлені тенденції розвитку економіки України.

Відповідно необхідно систематизувати, обґрунтувати та сформулювати рекомендації щодо формування переліку пріоритетних показників-індикаторів оцінювання рівня фінансової безпеки національної економіки країни за раніше дослідженими складовими як бюджетна безпека, боргова безпека, економічна та фінансова безпека банківської системи, валютна безпека, фінансова безпека фондового ринку та інвестиційна безпека, що є теоретико-методологічними засадами державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України [249].

Отже, як було зазначено у п. 2.2, 2.3, 3.2, 3.3, 4.2, 4.3 роботи, визначення рівня фінансової безпеки національної економіки країни, переліку індикаторів оцінювання рівня фінансової безпеки та їх порогових значень для розрахунку інтегральних індексів забезпечення фінансової безпеки в цілому по економіці України та за наступними сферами її діяльності як вплив бюджетної політики на забезпечення фінансової стабільності та економічного розвитку, реалізація стратегічних принципів грошово-кредитної політики в контексті банківської чи валютної кризи та пріоритетних напрямів державної політики щодо розвитку інфраструктури фондового ринку, здійснюється згідно з Наказом Міністерства економічного розвитку та торгівлі України «Про затвердження методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» № 1277 від 29.10.2013 року [301], які мають інформаційний та рекомендаційний характер і

не є обов'язковими для системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України.

До переваг наведеної методики слід віднести те, що рекомендації щодо розрахунку рівня фінансової безпеки національної економіки країни базуються на комплексному аналізі індикаторів оцінювання рівня фінансової безпеки та їх порогових значень для розрахунку інтегральних індексів її забезпечення з урахуванням факторів, котрі викликають загрози національній економіці, та прийняттям рішень щодо їх запобігання і попередження національним інтересам у фінансовій сфері життєдіяльності суспільства. Крім того, дослідження [69, 189, 225, 233, 236, 239] рекомендацій щодо розрахунку рівня фінансової складової економічної безпеки України в передумовах розвитку національної економіки дозволило визначити, що:

розрахунок інтегральних індексів забезпечення фінансової безпеки країни здійснюється на основі оцінки понад 130 окремих індикаторів та їх порогових значень, які базуються як на статистичних даних, так і даних отриманих шляхом опитування респондентів;

формування переліку індикаторів оцінювання рівня фінансової безпеки національної економіки та їх порогових значень здійснюється з урахуванням накопиченого досвіду оцінювання фінансової складової економічної безпеки в умовах розвитку економіки України, напрацювань українських та міжнародних вчених-економістів у фінансовій складовій економічної безпеки національної економіки, показників оцінювання рівня економічної безпеки країни визначених міжнародними фінансово-кредитними установами, а також цільових орієнтирів установлених у національних програмах економічного розвитку держави;

для кожного індикатора оцінювання забезпечення фінансової безпеки економіки України розроблені характеристичні значення, які визначають рівень безпечного функціонування суб'єктів господарської діяльності, та їх діапазон вимірюється від 0 до 1 чи від 0 до 100 % і ділиться на інтервали;

щоб характеристичні значення індикаторів оцінювання рівня фінансової безпеки національної економіки України потрапляли в порівнянні за величиною

інтервали, здійснюється їх нормування за допомогою лінійної функції, тобто перехід від абсолютних щодо нормованих значень дозволяє їх вимірювати за шкалою від 0 до 1 чи у відсотках – 0 відповідає 0 %, 1 – 100 %. Отже, нормоване значення індикатора оцінювання рівня забезпечення фінансової безпеки країни характеризує величиною ступінь наближення до оптимального значення 1;

розрахунок інтегральних індексів забезпечення фінансової безпеки країни в цілому по національній економіці країни і за окремими сферами її діяльності здійснено за рахунок вагових коефіцієнтів, що визначається шляхом експертного оцінювання. Отримана в результаті опитування інформація за десятибальною шкалою дає змогу під час аналізу використовувати експертні оцінювання, що характеризують важливість кожного індикатора для фінансової безпеки держави та взаємозв'язаних факторів цієї складної системи.

Отже, проаналізувавши перелік індикаторів і джерел вхідної інформації за складовими фінансової безпеки під час дослідження теоретико-методологічних положень державного управління фінансовою складовою економічної безпеки в умовах розвитку національної економіки можна зробити наступний висновок, що головною науково-прикладною проблемою впровадження розробленого в роботі механізму забезпечення бюджетної безпеки як індикатора ефективності бюджетної політики, механізму забезпечення боргової складової бюджетної безпеки країни, механізму забезпечення фінансової безпеки банківської системи України, механізму забезпечення валютної безпеки економічних відносин в Україні, механізму забезпечення фінансової безпеки фондового ринку України і механізму забезпечення інвестиційної складової фінансової безпеки економіки та її суб'єктів господарювання є відсутність способів приведення численної кількості індикаторів оцінювання рівня складових фінансової безпеки країни, що є різними за репрезентативністю, достовірністю та інформаційною доступністю, до односпрямованості та розмірності тлумачень їх характеристичних значень, вирішення якої й полягає в обґрунтовані методичного підходу до формування переліку пріоритетних показників-індикаторів оцінювання фінансової безпеки національної економіки за складовими, що підвищує необхідність визначення

концептуальних засад розробки системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України.

Узагальнюючи погляди фахівців [23, 93, 183, 191, 219, 252, 449] можна стверджувати, що методи оптимізації показників чи, як їх ще називають, методи теорії прийняття управлінських рішень, які є складовими математичних методів, часто застосовуються для аналізу складних макромоделей розвитку економіки, прогнозування рівня економічної безпеки країни і врахування впливу бюджетної політики на забезпечення фінансової стабільності або економічного розвитку, реалізації принципів грошово-кредитної політики в контексті банківської або валютної кризи та пріоритетних напрямів державної політики щодо розвитку інфраструктури фондового ринку, використання яких дозволить підвищити результативність розроблення концептуальних положень системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки, тим самим забезпечуючи синергетичний ефект її структурних компонентів – концептуального підходу до створення організаційної структури моніторингу складових фінансової безпеки національної економіки і методичного підходу до формування переліку пріоритетних показників-індикаторів оцінювання рівня фінансової безпеки економіки України за складовими.

Визначено, що формування переліку пріоритетних показників-індикаторів оцінювання фінансової безпеки економіки України за складовими неможливо без сформульованої задачі оптимізації [248] – це задані критерії оптимальності, коли випадковий характер економічних процесів потребує ймовірнісної оцінки впливу оптимальності управління на рівень забезпечення фінансової складової економічної безпеки держави у разі настання непередбачуваних подій, тобто обумовлює необхідність визначення серед розглянутої кількості індикаторів оцінювання рівня фінансової безпеки національної економіки та їх порогових значень щодо розрахунку інтегральних індексів її забезпечення збалансованої системи характеристичних та нормативних значень показників;

зміна параметрів дозволяє за допомогою виміру діапазону нормативних значень індикаторів оцінювання рівня складових фінансової безпеки держави

проаналізувати фактори, котрі викликають загрози забезпеченню фінансової складової економічної безпеки національної економіки, встановити наявність кореляційного зв'язку між величинами та визначити напрямки подальших дій щодо закономірностей прояву вказаних явищ за різних умов господарювання на основі здійснення їх прогнозування;

обмеження, котрі задані можливостями впливу бюджетної складової на забезпечення фінансової безпеки національної економіки країни, особливостями формування механізму забезпечення банківської безпеки в межі державного управління фінансовою безпекою національної економіки та управлінських підходів до забезпечення безпеки небанківського фінансового сектору України, що спрямовує значення цільової функції в контексті п'яти рівнів забезпечення фінансової безпеки економіки України, зокрема оптимальний рівень фінансової безпеки, який дорівнює 5 балам, нормальний рівень фінансової безпеки, який дорівнює 4 балам, нестійкий рівень фінансової безпеки, який дорівнює 3 балам, критичний рівень фінансової безпеки, який дорівнює 2 балам, і кризовий рівень фінансової безпеки, який дорівнює 1 балу.

Крім того, дослідження індикаторів оцінювання рівня фінансової безпеки та їх порогових значень для розрахунку інтегральних індексів її забезпечення довело, що знаходження оптимального рішення великої кількості економічних завдань неможливо без аналізу сукупності виявлених ознак, який здійснюється підсумовуванням бальних оцінок впливу приведених факторів на забезпечення фінансової безпеки країни з урахуванням їх питомої значущості до формування переліку пріоритетних показників-індикаторів оцінювання фінансової безпеки національної економіки України за складовими [188-189].

На відмінну від рекомендацій до розрахунку рівня економічної безпеки країни, де акцентовано увагу на формуванні переліку індикаторів і визначенні їх характеристичних значень, розрахунку інтегральних індексів забезпечення економічної безпеки країни, але не на знаходженні серед чисельної кількості індикаторів оцінювання економічної безпеки переліку пріоритетних показників-індикаторів оцінювання рівня фінансової безпеки за складовими як ключового

компоненту забезпечення життєдіяльності суспільства, запропонований підхід, котрий заснований на бальному методі та методі рейтингових шкал, дозволяє домогтися точної деталізації результатів або об'єктивно розмежувати набір оціночних критеріїв за значущістю щодо формування переліку пріоритетних показників-індикаторів оцінювання фінансової безпеки країни за складовими.

На нашу думку, впровадження запропонованого підходу доцільно, бо відібрані до формування переліку пріоритетних показників-індикаторів оцінки рівня фінансової безпеки національної економіки за складовими параметри не рівнозначні та мають різну «вагу» чи «значущість». Це означає, що необхідно встановити коефіцієнти вагомості або значущості розглянутих у попередніх розділах дисертації факторів, які викликають загрози забезпеченню фінансової складової економічної безпеки, сума яких повинна дорівнювати одиниці або 100 % і розраховуватися за наступною формулою [189]:

$$a_i = f \left(\frac{\sum_{k=1}^N a_{ik}}{N} \right), \quad (5.1)$$

де a_i – коефіцієнт значущості (вагомості) i -го показника безпеки;

a_{ik} – чисельна величина значущості (вагомості) i -го показника безпеки;

N – кількість оцінок, отриманих за результатами дослідження.

Вирішено здійснити визначення параметрів значущості та вагомості для пріоритетних показників-індикаторів оцінювання фінансової безпеки економіки України за складовими за допомогою наступних методів як метод ранжування і метод безпосереднього оцінювання, тобто приписування балів [191, 219]. Згідно з методом ранжування кожна оцінка, передбачаючи номенклатуру індикаторів оцінювання рівня фінансової безпеки та їх порогових значень для розрахунку інтегральних індексів її забезпечення, проводить ранжування розглянутих в дисертаційній роботі загроз забезпеченню таких складових фінансової безпеки

як бюджетна безпека, боргова безпека, банківська безпека, валютна безпека, фінансова безпека ринку цінних паперів та інвестиційна безпека в порядку їх значущості і вагомості для фінансової безпеки національної економіки України.

Параметру, що має незначний вплив на забезпечення складових фінансової безпеки держави, присвоюється значення коефіцієнта 0,1-0,2, а параметру, що істотно впливає на забезпечення фінансової складової економічної безпеки та сприяє її критичному чи кризовому рівню, допускається значення коефіцієнта вагомості 0,8-1,0. При такій розстановці індикаторів оцінювання фінансової безпеки України та їх порогових значень параметри значущості (вагомості) a_{ik} кожного i -го показника розраховуються за такою формулою [191]:

$$a_{ik} = \frac{M_{ik}}{\sum_{i=1}^n M_{ik}}, \quad (5.2)$$

де M_{ik} – номер i -ої значущості (вагомості) фінансової безпеки, визначений за результатами дослідження;

n – кількість врахованих показників фінансової безпеки.

Щодо підсумку параметрів значущості та вагомості індикаторів оцінки рівня фінансової безпеки національної економік та їх порогових значень для розрахунку інтегральних індексів її забезпечення за даними проведених оцінок, то розрахунок здійснюється наступним чином:

$$a_{ik} = \frac{\sum_{k=1}^N M_{ik}}{\sum_{i=1}^n \sum_{k=1}^N M_{ik}}. \quad (5.3)$$

Після ранжування значущості та вагомості розглянутих факторів впливу на забезпечення фінансової складової економічної безпеки економіки в роботі запропоновано застосувати метод безпосереднього оцінювання чи приписування

балів, котрий передбачає їх упорядкування шляхом проведення оцінювання за шкалою балів в межах п'яти рівнів забезпечення фінансової безпеки держави, зокрема оптимальний рівень фінансової безпеки дорівнює 5 балам, нормальний рівень фінансової безпеки країни дорівнює 4 балам, нестійкий рівень фінансової безпеки дорівнює 3 балам, критичний рівень фінансової безпеки дорівнює 2 балам та кризовий рівень фінансової безпеки дорівнює 1 балу, і визначається коефіцієнт значущості (вагомості) наведених показників за формулою [219]:

$$a_i = \frac{\sum_{k=1}^N a_{ik}}{N}, \quad (5.4)$$

де a_{ik} – оцінка значущості (вагомості) i -го фінансової безпеки, отримана за шкалою балів.

Але, запропонований в роботі методичний підхід до формування переліку пріоритетних показників-індикаторів оцінювання фінансової безпеки економіки України за складовими повинен дотримуватися наступних умов [248]: параметр значущості (вагомості) найбільш важливого індикатора фінансової безпеки має найбільше значення; індикатори оцінювання фінансової складової економічної безпеки однакової важливості мають однакові значення параметрів вагомості; індикатор фінансової безпеки має найменше значення параметра вагомості.

Так, щоб сформуванати перелік пріоритетних показників-індикаторів оцінки рівня фінансової безпеки національної економіки України за складовими в дисертації здійснено вибір ключових індикаторів оцінювання рівня складових фінансової безпеки або їх порогових значень як бюджетної безпеки, боргової безпеки, банківської безпеки, валютної безпеки, фінансової безпеки фондового ринку та інвестиційної безпеки країни з метою визначення впливу реальних чи потенційних джерел загроз (N) на фінансову безпеку економіки країни шляхом оцінки діапазону значень індикаторів безпеки методом ранжування і оцінювання ($\sum_{k=1}^N a_{ik}$), що наведено в табл. 5.6, 5.7, 5.8, 5.9, 5.10, 5.11.

Таблиця 5.6 – Показники-індикатори оцінювання ефективності функціонування механізму забезпечення бюджетної безпеки національної економіки України (джерело: систематизовано за результатами власних розрахунків [238, 243, 249])

Індикатори оцінювання бюджетної безпеки національної економіки	Джерела потенційних та реальних загроз забезпеченню бюджетної безпеки (N)							Коефіцієнт значущості (вагомості) i -го показника безпеки (a_i)
	структурна недосконалість бюджетної системи	бюрократичні процедури бюджетного процесу	розбалансованість державного бюджету	недієвість суспільного контролю за державним бюджетом	відсутність довгострокової бюджетної політики	дискримінаційні дії іноземних країн та міжнародних фінансових організацій		
1	2	3	4	5	6	7	8	
1. Рівень виконання бюджетних зобов'язань, %	a_{ik}	0,3	0,2	0,3	0,05	0,1	0,05	1
	N	3	3	2	3	2	3	
	$\sum_{k=1}^N a_{ik}$	0,9	0,6	0,6	0,15	0,2	0,15	2,6
2. Величина бюджетного дефіциту до ВВП, %	a_{ik}	0,1	0,05	0,3	0,1	0,25	0,2	1
	N	3	3	3	3	3	3	
	$\sum_{k=1}^N a_{ik}$	0,3	0,15	0,9	0,3	0,75	0,6	3
3. Обсяг ресурсів, спрямованих на погашення боргу, грн.	a_{ik}	0,15	0,15	0,3	0,1	0,2	0,1	1
	N	2	3	2	3	2	4	
	$\sum_{k=1}^N a_{ik}$	0,3	0,45	0,6	0,3	0,4	0,4	2,45
4. Термін прострочення через відсутність фінансування, дн.	a_{ik}	0,25	0,25	0,3	0,05	0,1	0,05	1
	N	3	2	2	3	3	4	
	$\sum_{k=1}^N a_{ik}$	0,75	0,5	0,6	0,15	0,3	0,2	2,5
5. Динамія ВВП та обсягів виробництва і споживання, %	a_{ik}	0,15	0,15	0,3	0,1	0,25	0,05	1
	N	3	4	3	4	3	3	
	$\sum_{k=1}^N a_{ik}$	0,45	0,6	0,9	0,4	0,75	0,15	3,25
6. Величина валютних резервів, %	a_{ik}	0,1	0,1	0,3	0,1	0,2	0,2	1
	N	2	3	2	3	2	3	
	$\sum_{k=1}^N a_{ik}$	0,2	0,3	0,6	0,3	0,4	0,6	2,4
7. Рівень державної платоспроможності, %	a_{ik}	0,2	0,15	0,35	0,05	0,15	0,1	1
	N	4	3	2	4	3	4	
	$\sum_{k=1}^N a_{ik}$	0,8	0,45	0,7	0,2	0,45	0,4	3

Як свідчать результати оцінювання показників-індикаторів ефективності функціонування механізму забезпечення бюджетної безпеки економіки України, такі індикатори забезпечення бюджетної складової фінансової безпеки держави як величина дефіциту державного бюджету до валового внутрішнього продукту (3), динаміка валового внутрішнього продукту країни, обсягів виробництва та споживання (3,25) та рівень державної платоспроможності (3) з найвищими коефіцієнтами вагомості (a_i) зможуть здійснити, незважаючи на ідентифіковані джерела потенційних або реальних загроз її забезпеченню, суттєвий вплив на формування переліку пріоритетних показників-індикаторів оцінювання рівня фінансової безпеки національної економіки України за складовими.

Таблиця 5.7 – Показники-індикатори оцінювання ефективності функціонування механізму забезпечення боргової безпеки національної економіки України (джерело: систематизовано за результатами розрахунків [234, 236, 241, 245])

Індикатори оцінювання боргової безпеки національної економіки	Джерела потенційних та реальних загроз забезпеченню боргової безпеки (N)					Коефіцієнт значущості (вагомості) i -го показника безпеки (a_i)	
	структура держ-боргу	«борговий досвід» країни	концепція боргової стратегії країни	інформаційне та нормативно-правове забезпечення боргової політики	рівень соціально-економічного розвитку		
1	2	3	4	5	6	7	
1. Відношення державного та гарантованого державою боргу до ВВП країни, %	a_{ik}	0,3	0,3	0,2	0,05	0,15	1
	N	3	4	2	3	2	
	$\sum_{k=1}^N a_{ik}$	0,9	1,2	0,4	0,15	0,3	3
2. Відношення загальної суми зовнішнього боргу до ВВП країни, %	a_{ik}	0,3	0,2	0,3	0,05	0,15	1
	N	2	4	2	3	2	
	$\sum_{k=1}^N a_{ik}$	0,6	0,8	0,6	0,15	0,3	2,45
3. Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування боргу до доходів бюджету, %	a_{ik}	0,3	0,2	0,2	0,1	0,2	1
	N	2	4	2	3	2	
	$\sum_{k=1}^N a_{ik}$	0,6	0,8	0,4	0,3	0,4	2,5

Продовження таблиці 5.7

1	2	3	4	5	6	7	
4. Навантаження нетто-боргових виплат на державний бюджет, грн.	a_{ik}	0,3	0,2	0,3	0,1	0,1	1
	N	3	5	2	3	2	
	$\sum_{k=1}^N a_{ik}$	0,9	1	0,6	0,3	0,2	3
5. Відношення дефіциту / профіциту бюджету до ВВП країни, %	a_{ik}	0,3	0,3	0,2	0,05	0,15	1
	N	2	3	2	4	2	
	$\sum_{k=1}^N a_{ik}$	0,6	0,9	0,4	0,2	0,3	2,4
6. Середньозважена дохідність облігацій внутрішньої державної позики, %	a_{ik}	0,3	0,15	0,3	0,15	0,1	1
	N	3	3	2	4	2	
	$\sum_{k=1}^N a_{ik}$	0,9	0,45	0,6	0,6	0,2	2,75
7. Відношення обсягу міжнародних резервів до валового зовнішнього боргу, %	a_{ik}	0,2	0,2	0,3	0,2	0,1	1
	N	3	5	3	3	2	
	$\sum_{k=1}^N a_{ik}$	0,6	0,8	0,9	0,6	0,2	3,1

Враховуючи результати дослідження показників-індикаторів ефективності функціонування механізму забезпечення боргової безпеки економіки України методом ранжування та бальним методом доцільним є акцентування уваги на таких показниках забезпечення боргової складової фінансової безпеки держави як відношення державного та гарантованого державою боргу щодо валового внутрішнього продукту України (3), навантаження нетто-боргових виплат на бюджет та валютні надходження (3) і відношення обсягу міжнародних резервів до валового зовнішнього боргу (3,1) коефіцієнт значущості (a_i) яких свідчить про можливість їх участі у формуванні пріоритетних показників-індикаторів оцінювання рівня фінансової безпеки економіки України за складовими як одна з концептуальних засад розробки системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки.

Таблиця 5.8 – Показники-індикатори оцінювання ефективності функціонування механізму забезпечення фінансової безпеки банківської діяльності України (джерело: систематизовано за результатами розрахунків [228, 234, 237, 242])

Індикатори оцінювання фінансової безпеки банківської системи національної економіки	Джерела потенційних та реальних загроз забезпеченню фінансової безпеки банківської системи (N)					Коефіцієнт значущості (i -го показника (a_i))	
	недобро-совісна конкуренція на ринку банківських послуг	наявність каналів витоку банківської інформації	мінливість банківських нормативів Національного банку	недостатність інвестицій в економіці та коливання валютних курсів	несприятливі умови кредитування реального сектора економіки		
1	2	3	4	5	6	7	
1. Величина розміру чистих внутрішніх активів НБУ, %	a_{ik}	0,15	0,15	0,3	0,2	0,2	1
	N	3	3	2	3	2	
	$\sum_{k=1}^N a_{ik}$	0,45	0,45	0,6	0,6	0,4	2,5
2. Величина розміру чистих зовнішніх резервів НБУ, %	a_{ik}	0,1	0,2	0,2	0,3	0,2	1
	N	3	2	4	2	3	
	$\sum_{k=1}^N a_{ik}$	0,3	0,4	0,8	0,6	0,6	2,7
3. Частка іноземного капіталу у сукупному капіталі банківської системи, %	a_{ik}	0,15	0,2	0,25	0,2	0,2	1
	N	3	3	4	2	3	
	$\sum_{k=1}^N a_{ik}$	0,45	0,6	1	0,4	0,6	3,1
4. Співвідношення банківських кредитів та депозитів в іновалюті, %	a_{ik}	0,2	0,1	0,2	0,2	0,3	1
	N	3	3	2	3	2	
	$\sum_{k=1}^N a_{ik}$	0,6	0,3	0,4	0,6	0,6	2,5
5. Рентабельність чистих активів банківської системи, %	a_{ik}	0,15	0,1	0,2	0,3	0,25	1
	N	3	4	4	2	3	
	$\sum_{k=1}^N a_{ik}$	0,45	0,4	0,8	0,6	0,75	3
6. Частка високоліквідних коштів в обсязі активів банківської установи, %	a_{ik}	0,2	0,1	0,2	0,25	0,25	1
	N	3	4	4	3	3	
	$\sum_{k=1}^N a_{ik}$	0,6	0,4	0,8	0,75	0,75	3,3
7. Частка проблемних кредитів в обсязі активів банківської установи, %	a_{ik}	0,15	0,1	0,2	0,25	0,3	1
	N	3	4	4	3	2	
	$\sum_{k=1}^N a_{ik}$	0,45	0,4	0,8	0,75	0,6	3

Продовження таблиці 5.8

1		2	3	4	5	6	7
8. Співвідношення власних і залучених коштів, %	a_{ik}	0,1	0,1	0,2	0,3	0,3	1
	N	3	4	3	2	3	
	$\sum_{k=1}^N a_{ik}$	0,3	0,4	0,6	0,6	0,9	2,8

Узагальнення даних отриманих в процесі оцінювання значень показників-індикаторів ефективності функціонування механізму забезпечення фінансової безпеки банківської системи країни дозволило зробити висновок, що найвищий коефіцієнт значущості (a_i) присвоєно таким показникам як частка іноземного капіталу у сукупному капіталі банківської системи (3,1), рентабельність чистих активів банківської системи країни (3), частка високоліквідних коштів в обсязі чистих активів банківської установи (3,3) і частка проблемних кредитів в обсязі чистих активів банківської установи (3), що сприяє їх використанню під час формування переліку пріоритетних показників-індикаторів оцінювання рівня фінансової безпеки національної економіки України за складовими.

Таблиця 5.9 – Показники-індикатори оцінювання ефективності функціонування механізму забезпечення валютної безпеки національної економіки України (джерело: систематизовано за результатами розрахунків [234, 238, 246, 249])

Індикатори оцінювання валютної безпеки економічних відносин	Джерела потенційних та реальних загроз забезпеченню валютної безпеки економічних відносин (N)					Коефіцієнт значущості (вагомості) i -го показника безпеки (a_i)	
	зовнішні державні запозичення	інфляційні процеси та нестабільність грошового обігу	різні види надзвичайних обставин	нерівномірність економічного розвитку	глобалізація економічних процесів		
1	2	3	4	5	6	7	
1. Індекс зміни офіційного курсу грошової одиниці до дол. США, середній за період	a_{ik}	0,25	0,3	0,05	0,15	0,25	1
	N	3	2	4	3	4	
	$\sum_{k=1}^N a_{ik}$	0,75	0,6	0,2	0,45	1	3
2. Різниця між форвардним та офіційним курсом гривні, грн.	a_{ik}	0,25	0,3	0,1	0,25	0,1	1
	N	3	2	3	3	4	
	$\sum_{k=1}^N a_{ik}$	0,75	0,6	0,3	0,75	0,4	2,8
3. Частка кредитів в іноземній валюті в загальному обсязі наданих кредитів, %	a_{ik}	0,3	0,3	0,1	0,15	0,15	1
	N	3	2	3	3	2	
	$\sum_{k=1}^N a_{ik}$	0,9	0,6	0,3	0,45	0,3	2,6

Продовження таблиці 5.9

1		2	3	4	5	6	7
4. Сальдо купівлі-продажу іноземної валюти, дол. США	a_{ik}	0,25	0,3	0,05	0,3	0,1	1
	N	3	2	3	2	3	
	$\sum_{k=1}^N a_{ik}$	0,75	0,6	0,15	0,6	0,3	2,4
5. Валові міжнародні резерви України, дол. США	a_{ik}	0,3	0,25	0,1	0,25	0,1	1
	N	4	2	4	3	4	
	$\sum_{k=1}^N a_{ik}$	1,2	0,5	0,4	0,75	0,4	3,25
6. Рівень доларизації грошової маси, %	a_{ik}	0,2	0,3	0,1	0,25	0,15	1
	N	3	3	4	3	3	
	$\sum_{k=1}^N a_{ik}$	0,6	0,9	0,4	0,75	0,45	3,1

Як зазначалось раніше, формування переліку пріоритетних показників-індикаторів оцінювання рівня фінансової безпеки національної економіки за складовими як однієї з концептуальних засад розробки системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки економіки держави неможливо без наступних індикаторів ефективності функціонування механізму забезпечення валютної безпеки економічних відносин в країні як індекс зміни офіційного курсу національної грошової одиниці до долара США (3), валові міжнародні резерви країни (3,25) і рівень доларизації грошової маси (3,1), що підтверджується розрахунком коефіцієнту значущості (вагомості) i -го показника валютної безпеки України (a_i).

Таблиця 5.10 – Показники-індикатори оцінювання ефективності функціонування механізму забезпечення фінансової безпеки учасників фондового ринку України (джерело: систематизовано за результатами розрахунків [23, 240, 242, 249])

Індикатори оцінювання фінансової безпеки фондового ринку	Джерела потенційних та реальних загроз забезпеченню фінансової безпеки фондового ринку (N)					Коефіцієнт значущості (вагомості) i -го показника безпеки (a_i)	
	особливості функціонування структурних компонентів ринку	низький рівень специфікації прав власності	слабкість внутрішніх інституційних інвесторів	слабка захищеність іноземних інвесторів у вітчизняному ринку	низькі темпи приведення нормативної бази до вимог міжнародних стандартів		
1	2	3	4	5	6	7	
1. WOOD-15	a_{ik}	0,25	0,2	0,25	0,15	0,15	1
	N	3	2	3	3	3	
	$\sum_{k=1}^N a_{ik}$	0,75	0,4	0,75	0,45	0,45	2,8

Продовження таблиці 5.10

1	2	3	4	5	6	7	
2. КАС- 20	a_{ik}	0,25	0,25	0,15	0,2	0,15	1
	N	3	3	4	4	3	
	$\sum_{k=1}^N a_{ik}$	0,75	0,75	0,6	0,8	0,45	3,35
3. PROU- 50	a_{ik}	0,25	0,25	0,25	0,1	0,15	1
	N	3	3	3	2	2	
	$\sum_{k=1}^N a_{ik}$	0,75	0,75	0,75	0,2	0,3	2,75
4. ПФТС	a_{ik}	0,25	0,25	0,2	0,15	0,15	1
	N	4	3	3	2	2	
	$\sum_{k=1}^N a_{ik}$	1	0,75	0,6	0,3	0,3	2,9
5. КР- Dragon	a_{ik}	0,25	0,25	0,1	0,2	0,2	1
	N	4	3	3	4	3	
	$\sum_{k=1}^N a_{ik}$	1	0,75	0,3	0,8	0,6	3,45

Отже, запропонований в дисертації методичний підхід щодо формування переліку пріоритетних показників-індикаторів оцінювання рівня фінансової безпеки економіки держави за складовими враховуватиме наступні ключові показники-індикатори оцінювання ефективності функціонування механізму забезпечення фінансової безпеки учасників фондового ринку України як КАС-20, котрий призначено для інвесторів, що вкладають ресурси в акції суб'єктів господарської діяльності (3,4), та КР-Dragon, який показує динаміку суб'єктів господарської діяльності, що купуються або продаються на фондових біржах країни, знаходяться у вільному обігу, котируються на закордонних майданчиках (3,45), з найвищими коефіцієнтами значущості та вагомості показника безпеки (a_i) відповідно, які, незважаючи на існуючі джерела потенційних чи реальних загроз забезпеченню фінансової безпеки ринку цінних паперів національної економіки, сприятимуть визначенню концептуальних засад розробки системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки економіки України.

Таблиця 5.11 – Показники-індикатори оцінювання ефективності функціонування механізму забезпечення інвестиційної безпеки національної економіки України (джерело: систематизовано за результатом розрахунків [229, 239, 242, 248])

Індикатори оцінювання інвестиційної безпеки національної економіки		Джерела потенційних та реальних загроз забезпеченню інвестиційної безпеки національної економіки (N)					Коефіцієнт значущості (вагомості) i -го показника безпеки (a_i)
		політична нестабільність	недоліки законодавства в сфері інвестування	надмірна фіскальна активність держави	обтяжлива митна політика держави	нерозвиненість інфраструктури	
1. Валове нагромадження основного капіталу, грн.	a_{ik}	0,15	0,2	0,3	0,2	0,15	1
	N	2	3	4	3	3	
	$\sum_{k=1}^N a_{ik}$	0,3	0,6	1,2	0,6	0,45	3,15
2. Відношення вартості нововведених засобів до обсягу капітальних інвестицій, %	a_{ik}	0,1	0,2	0,3	0,2	0,2	1
	N	3	3	3	3	2	
	$\sum_{k=1}^N a_{ik}$	0,3	0,6	0,9	0,6	0,4	2,8
3. Відношення чистого приросту прямих іноземних інвестицій до ВВП, %	a_{ik}	0,1	0,25	0,25	0,2	0,2	1
	N	3	3	4	3	2	
	$\sum_{k=1}^N a_{ik}$	0,3	0,75	1	0,6	0,4	3,1
4. Частка продукції, що реалізована на конкурентних ринках, %	a_{ik}	0,1	0,15	0,25	0,25	0,25	1
	N	3	3	3	2	2	
	$\sum_{k=1}^N a_{ik}$	0,3	0,45	0,75	0,5	0,5	2,5
5. Інтегральний індекс інвестиційної сприятливості бізнес-середовища, %	a_{ik}	0,1	0,25	0,25	0,2	0,2	1
	N	3	3	4	3	3	
	$\sum_{k=1}^N a_{ik}$	0,3	0,75	1	0,6	0,6	3,25
6. Розмір національної економіки до світового валового продукту, %	a_{ik}	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	1
	N	2	3	4	3	2	
	$\sum_{k=1}^N a_{ik}$	0,4	0,6	0,8	0,6	0,4	2,8

Відтак, логічним завершенням обґрунтування методичного підходу щодо формування переліку пріоритетних показників-індикаторів оцінювання рівня фінансової безпеки національної економіки країни за складовими є визначення показників-індикаторів ефективності функціонування механізму забезпечення інвестиційної безпеки національної економіки та її суб'єктів господарювання з найвищим коефіцієнтом значущості (a_i) в процесі оцінювання їх нормативних і характеристичних значень як валове нагромадження основного капіталу (3,2), відношення приросту іноземних інвестицій до валового внутрішнього продукту (3,1), інтегральний індекс інвестиційної сприятливості бізнес-середовища (3,25), що є необхідною умовою розробки системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки України (табл. 5.12).

Таблиця 5.12 – Пріоритетна структура показників-індикаторів оцінювання рівня фінансової безпеки національної економіки України за складовими (джерело: авторська розробка, оприлюднено в [248])

Найменування показника-індикатора безпеки	Характеристичне та нормативне значення показника фінансової безпеки	Коефіцієнт значущості показника безпеки (a_i)	Діапазон рівнів фінансової безпеки за типами індикаторів
1	2	3	4
1. БЮДЖЕТНА БЕЗПЕКА НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ			
1. Величина бюджетного дефіциту у % до розміру ВВП України	стан сфери, при якому для покриття дефіциту бюджету відповідну частку ВВП країни доведеться перерозподіляти шляхом внутрішніх позик чи вдаватися до зовнішніх	≤ 3	нестійкий або незадовільний рівень бюджетної складової фінансової безпеки
2. Динаміка ВВП України та обсягів виробництва чи споживання, %	результат економічної діяльності у сфері матеріального та нематеріального виробництва	$3,25 \geq$	нормальний або задовільний рівень бюджетної складової фінансової безпеки
3. Рівень державної платоспроможності (ліквідна позиція), %	здатність суб'єктів економіки національного господарства виконувати свої платіжні зобов'язання, які випливають з торговельних, кредитних або грошових операцій	≤ 3	нестійкий або незадовільний рівень бюджетної складової фінансової безпеки

Продовження таблиці 5.12

1	2	3	4
2. БОРГОВА БЕЗПЕКА НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ			
1. Відношення державного та гарантованого державою боргу до ВВП України, %	загальний розмір накопиченої зовнішньої та внутрішньої заборгованості держави	≤ 3	нестійкий або незадовільний рівень боргової складової фінансової безпеки
2. Навантаження нетто-боргових виплат на бюджет та валютні надходження, млрд. грн.	фактичні виплати з обслуговування або погашення державного та гарантованого державою боргу	≤ 3	нестійкий або незадовільний рівень боргової складової фінансової безпеки
3. Відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до валового зовнішнього боргу, %	можливість використання країною частини резервів для погашення зовнішнього боргу	$3,1 \geq$	нормальний або задовільний рівень боргової складової фінансової безпеки
3. ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ			
1. Частка іноземного капіталу у сукупному капіталі банківської системи, %	визначення рівня капіталізації вітчизняної банківської системи та фінансування економіки	$3,1 \geq$	нормальний або задовільний рівень фінансової безпеки банківської системи
2. Рентабельність чистих активів банківської системи України, %	співвідношення чистого прибутку та середньої величини всіх банківських активів економіки	≤ 3	нестійкий або незадовільний рівень фінансової безпеки банківської системи
3. Частка високоліквідних коштів в обсязі чистих активів банківської установи, %	значення якої допомагає оцінити середньостроковий рівень ліквідності банківської установи	$3,3 \geq$	нормальний або задовільний рівень фінансової безпеки банківської системи
4. Частка проблемних кредитів в обсязі чистих активів банківської установи, %	свідчення про якість кредитного портфеля банківської установи, а також ризикованість її кредитної політики	≤ 3	нестійкий або незадовільний рівень фінансової безпеки банківської системи

Продовження таблиці 5.12

1	2	3	4
4. ВАЛЮТНА БЕЗПЕКА ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ			
1. Індекс зміни офіційного курсу грошової одиниці до дол. США, середній за період	співвідношення двох грошових одиниць, запропонованих для обміну	≤ 3	нестійкий або незадовільний рівень валютної складової фінансової безпеки
2. Валові міжнародні резерви України, млрд. дол. США	сума міжнародних резервів НБУ і комерційних банків, які можуть бути використані для фінансування дефіциту платіжного балансу і здійснення валютних інтервенцій	$3,25 \geq$	нормальний або задовільний рівень валютної складової фінансової безпеки
3. Рівень доларизації грошової маси, %	частка валютної частини грошової маси в її загальній величині, що відбиває рівень недовіри до національної валюти	$3,1 \geq$	нормальний або задовільний рівень валютної складової фінансової безпеки
5. ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА ФОНДОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ			
1. КАС-20	індекс призначений для портфельних інвесторів, які здійснюють інвестиції рівномірно в акції декількох суб'єктів господарювання, що показує динаміку розвитку фондового ринку країни, його зріст чи спад	$3,35 \geq$	нормальний або задовільний рівень фінансової безпеки фондового ринку
2. KP-Dragon	індекс показує динаміку компаній, які продаються на фондових біржах, знаходяться у вільному обігу або котируються на закордонних майданчиках	$3,45 \geq$	нормальний або задовільний рівень фінансової безпеки фондового ринку
6. ІНВЕСТИЦІЙНА БЕЗПЕКА НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ			
1. Валове нагромадження основного капіталу, млрд. грн.	вкладання інвестицій (коштів) в об'єкти основного капіталу для створення нового доходу в майбутньому шляхом використання їх у виробництві	$3,15 \geq$	нормальний або задовільний рівень інвестиційної складової фінансової безпеки

Продовження таблиці 5.12

1	2	3	4
2. Відношення чистого приросту прямих іноземних інвестицій до ВВП країни, %	стабільне джерело поповнення інвестиційних ресурсів економіки, що є показником інтегрованості країни у світове господарство	$3,1 \geq$	нормальний або задовільний рівень інвестиційної складової фінансової безпеки
3. Інтегральний індекс інвестиційної сприятливості бізнес-середовища, %	середнє значення показників (індекс легкості ведення бізнесу, індекс інвестиційної привабливості та індекс поточного фінансово-економічного стану суб'єктів)	$3,25 \geq$	нормальний або задовільний рівень інвестиційної складової фінансової безпеки

Отже, на нашу думку, розроблений методичний підхід щодо формування переліку пріоритетних показників-індикаторів оцінювання рівня фінансової безпеки національної економіки за складовими дозволив шляхом оцінювання діапазону нормативних та характеристичних значень індикаторів забезпечення фінансової безпеки методом ранжування чи безпосереднього оцінювання, що передбачає упорядкування оцінок впливу наведених факторів на визначення концептуальних засад розроблення системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки економіки України через нерівнозначність існуючих параметрів, не тільки сформувати перелік індикаторів оцінювання рівня фінансової безпеки та порогових значень для розрахунку інтегральних індексів її забезпечення, але й вирішити актуальну науково-прикладну проблему – це здійснення більш точної деталізації отриманих результатів за допомогою об'єктивного розмежування оціночних критеріїв за значущістю щодо складання пріоритетної структури показників-індикаторів оцінювання рівня фінансової безпеки національної економіки за такими складовими як бюджетна, боргова, банківська, валютна, інвестиційна і фінансова безпека фондового ринку країни.

Запропоновані в роботі методичний інструментарій управління побудовою Концепції забезпечення фінансової безпеки національної економіки України, концептуальний підхід щодо створення організаційної структури моніторингу складових фінансової безпеки національної економіки і методичний підхід щодо формування переліку пріоритетних показників-індикаторів оцінювання рівня фінансової безпеки національної економіки за структурними компонентами

утворюють змістовний концептуальний базис розроблення системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки України (рис. 5.8.).

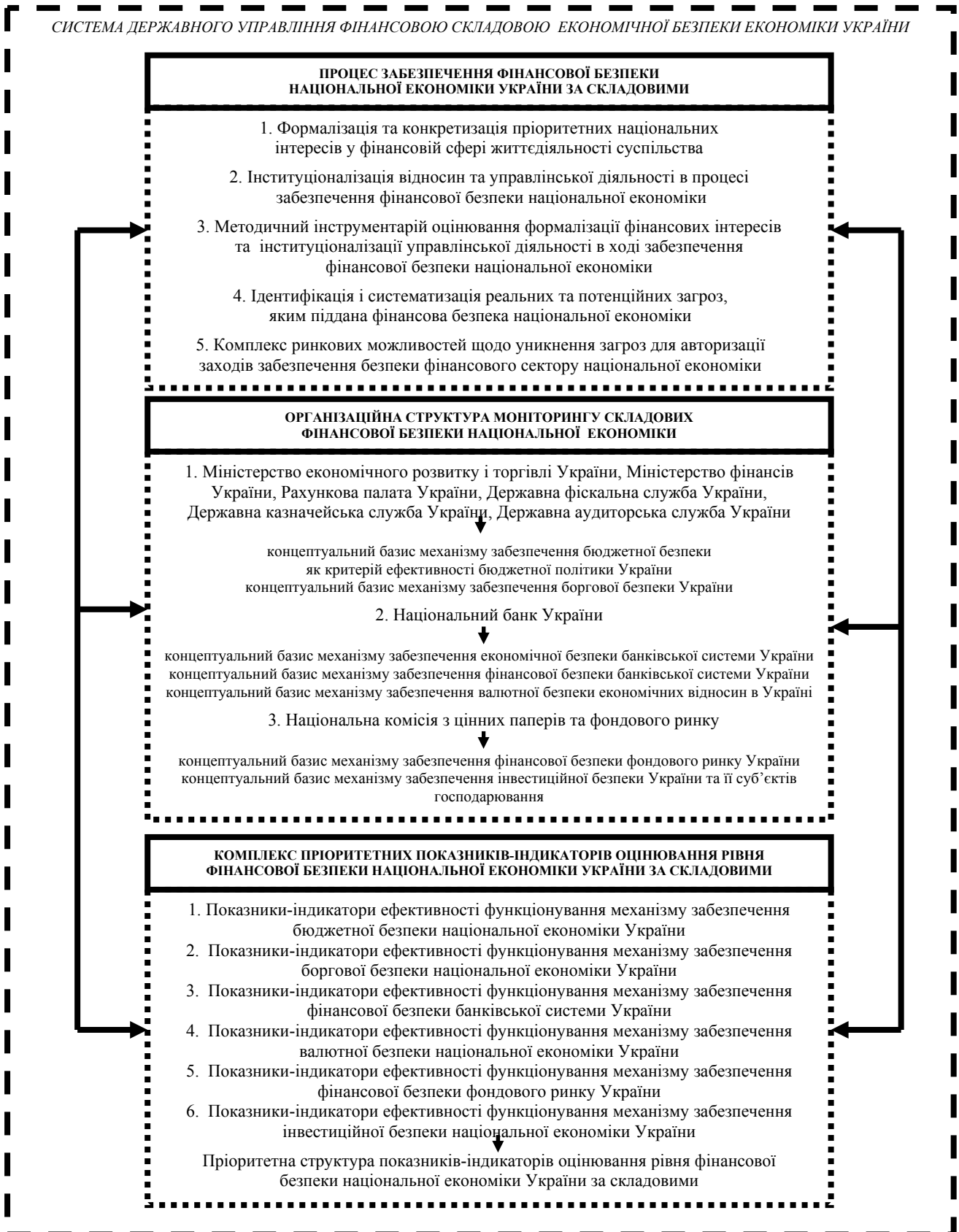

Рисунок 5.8 – Змістовний концептуальний базис системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки економіки України (джерело: авторська розробка, вперше, оприлюднено в [248])

Таким чином, базуючись на концептуальному підході щодо оцінювання державного управління національною економікою країни на основі забезпечення фінансової безпеки або її складових, обґрунтовано теоретико-методологічні та практичні результати щодо визначення концептуальних засад розробки системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки економіки України, які розкривають її змістовний концептуальний базис, що сприятиме забезпеченню фінансової стабільності та підвищенню соціально-економічного розвитку, бо фінансова безпека країни має бути спрямована на оздоровлення фінансової системи, а на її основі національної економіки держави, збереження незалежності та недопущення захоплення національного господарства України іноземним капіталом.

ВИСНОВКИ ЗА РОЗДІЛОМ 5

1. Обґрунтовано доцільність побудови Концепції забезпечення фінансової безпеки національної економіки України не тільки як структурного елементу системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України, що є множиною взаємопов'язаних елементів, які утворюють єдине ціле, взаємодіють між собою та мають певну мету, але як одного з способів розв'язання науково-прикладної проблеми, який, на відміну від існуючих підходів, спрямований на оздоровлення фінансової системи, а на її основі національної економіки країни, збереження незалежності та недопущення захоплення національного господарства іноземним капіталом.

2. Розроблено методичний інструментарій управління побудовою Концепції забезпечення фінансової безпеки національної економіки України, який полягає в зміцненні міжсистемних зв'язків між складовими фінансової безпеки країни та висвітлює: а) формалізацію і конкретизацію пріоритетних національних інтересів у фінансовій системі життєдіяльності суспільства, які відповідають потребам її

сучасного розвитку; б) інституціоналізацію управлінської діяльності в процесі забезпечення фінансової безпеки національної економіки; в) методичні засади і практичний досвід їх реалізації; г) ідентифікацію та систематизацію реальних чи потенційних загроз та викликів, яким може бути піддана фінансова безпека; д) пошук та застосування ринкових можливостей держави щодо їх уникнення в майбутньому для авторизації способів забезпечення фінансової безпеки країни.

3. Визначено сутність і зміст ключових категорій організаційної структури моніторингу складових фінансової безпеки національної економіки України як сукупність компетенцій суб'єктів забезпечення національної безпеки, органів оперативного управління бюджетним процесом та учасників фондового ринку, об'єднання, взаємодія і реалізація яких дозволить комплексно використовувати повноваження установ для виявлення проблем забезпечення стабільності або пошуку шляхів їх запобігання із узагальненням результатів на центральному рівні, бо, на противагу існуючим регуляторам, організаційний аспект передбачає розробку, на основі отриманої інформації під час моніторингу, оперативних та довгострокових заходів щодо протидії негативним факторам, попередження та подолання можливих наслідків загроз становленню фінансової сфери економіки України.

4. Доведено, що визначення концептуальних засад розроблення системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки країни спирається на концептуальну модель організаційної структури моніторингу складових фінансової безпеки національної економіки за рахунок узагальнення та систематизації ключових повноважень суб'єктів забезпечення фінансової безпеки країни, а також виокремлення з компетенцій розглянутих і досліджених структур функцій управління, що, на противагу існуючим поглядам, зменшить кількість ідентичних функціональних обов'язків вказаних учасників і розвантажить розподіл їх повноважень пов'язаних із здійсненням контролю та моніторингу, проведенням аналізу та виявленням причин чи загроз, прийняттям рішень та підготовкою пропозицій.

5. Розроблено концептуальний підхід щодо створення організаційної структури моніторингу складових фінансової безпеки національної економіки, який відрізняється тим, що полягає в методиці виокремлення таких ключових функцій і їх похідних, як здійснення контролю (моніторингу, обліку, перевірки), проведення аналізу (здійснення оцінки та відбору, вивчення впливу, виявлення причин або загроз) та прийняття рішень (підготовка пропозицій чи розроблення заходів), суб'єктів забезпечення фінансової безпеки національної економіки, що дозволяє з повнотою досліджувати ідентифікацію загроз, яким піддана фінансова безпека в передумовах розвитку національної економіки, системно аналізувати та оперативно реагувати на мінливі соціально-економічні ситуації і проводити фінансово-економічне обґрунтування управлінських рішень за рахунок підходу щодо формування переліку пріоритетних показників-індикаторів оцінки рівня фінансової безпеки економіки України за складовими.

6. Встановлено, що головною науково-прикладною проблемою реалізації розроблених в роботі механізму забезпечення бюджетної безпеки як критерію ефективності бюджетної політики України, механізму забезпечення боргової складової бюджетної безпеки України, механізму забезпечення фінансової безпеки банківської системи України, механізму забезпечення валютної безпеки економічних відносин в Україні, механізму забезпечення фінансової безпеки ринку цінних паперів України і механізму забезпечення інвестиційної безпеки економіки України та її суб'єктів господарювання є відсутність приведення численної кількості індикаторів оцінювання рівня складових фінансової безпеки країни, які є різними за репрезентативністю, достовірністю та інформаційною доступністю, до односпрямованості і розмірності тлумачень їх характеристичних та нормативних значень, вирішення якої й полягає в обґрунтованні методичного підходу щодо формування переліку пріоритетних показників-індикаторів оцінки рівня фінансової безпеки національної економіки за складовими.

7. Розроблено методичний підхід щодо формування переліку пріоритетних показників-індикаторів оцінювання рівня фінансової безпеки економіки України за складовими, який дозволив шляхом оцінювання діапазону характеристичних

та нормативних значень індикаторів забезпечення фінансової безпеки методом ранжування або безпосереднього оцінювання, що відображує упорядкування оцінок впливу наведених факторів на визначення концептуальних засад розробки системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки через нерівнозначність існуючих параметрів, не тільки сформулювати перелік індикаторів оцінювання рівня фінансової безпеки країни та порогових значень для розрахунку інтегральних індексів її забезпечення, але й вирішити актуальну проблему – здійснення більш точної деталізації результатів за допомогою об'єктивного розмежування оціночних критеріїв за значущістю до формування пріоритетної структури показників-індикаторів оцінювання рівня фінансової безпеки національної економіки за такими складовими як бюджетна, боргова, банківська, валютна, інвестиційна і фінансова безпека фондового ринку України.

8. Сформульовано змістовний концептуальний базис системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки країни, де структуроутворюючими елементами є: 1) методичний інструментарій управління побудовою Концепції забезпечення фінансової безпеки національної економіки України; 2) концептуальний підхід щодо створення організаційної структури моніторингу складових фінансової безпеки національної економіки; 3) методичний підхід щодо формування переліку пріоритетних показників-індикаторів оцінювання рівня фінансової безпеки національної економіки.

Результати розділу 5 висвітлено у таких працях автора [2-3; 8; 10; 15; 18-19; 27; 35; 38], наведених у **Додатку Н**.

ВИСНОВКИ

У роботі наведене теоретичне узагальнення та нове вирішення науково-прикладної проблеми, яка полягає у розробленні теоретико-методологічних засад та методичних рекомендацій щодо державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України.

1. Здійснено аналіз наукових поглядів на проблеми економічної безпеки в системі національної безпеки країни і включення до складу цієї економічної категорії численних елементів, який на відміну від проведених оцінок, допоміг визначити, що до економічної безпеки держави слід включити ті елементи, які містять лише економічні відносини чи базуються на них, а також сформулювати перелік функціональних складових економічної безпеки національної економіки України в сучасних умовах її розвитку.

Обґрунтовано концептуальний підхід до державного управління економікою України на основі забезпечення її фінансової безпеки, котрий на відміну від існуючих, є сукупністю теоретичних засад, методологічних підходів, практичних рекомендацій, спрямованих на конкретизацію фінансових інтересів, своєчасне попередження і нейтралізацію загроз фінансовій безпеці, а також визначення та застосування способів забезпечення безпеки фінансового сектору, що сприятиме формуванню ефективних механізмів забезпечення складових фінансової безпеки національної економіки України, адже стратегічна складова економічної безпеки держави є складною за внутрішньою будовою або ієрархічною декомпозицією структурою, що перешкоджає розробленню системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки економіки України.

2. Визначено перелік принципово важливих критеріїв фіскальної (рівень виконання бюджетних зобов'язань, величина дефіциту бюджету, обсяг ресурсів, спрямованих на обслуговування та погашення держборгу, термін простроченої заборгованості, величина золотовалютних резервів) і стратегічної ефективності (динаміка макроекономічних показників в процесі структуризації економіки, рівень платоспроможності держави, динаміка валового внутрішнього продукту,

рівень інфляційних процесів в економіці, динаміка валютного курсу гривні) реалізації бюджетної політики, дотримання яких, на відміну від існуючих ознак, дозволяє щонайменше мінімізувати чи повністю ліквідувати суперечливість та невизначеність пріоритетів розвитку національної економіки, що перешкоджає формуванню збалансованої політики та є одним із факторів її фіскалізації.

Обґрунтовано доцільність подальшого розвитку програмно-цільового методу планування бюджетної політики в контексті дослідження економічної безпеки національної економіки, відмінною особливістю якого, є застосування кількісних методів прогнозування та каузального моделювання, що дозволяє методам бюджетного планування та прогнозування діяти в комплексі з метою оптимізації бюджетних коштів і визначення майбутніх тенденцій розвитку.

3. Досліджено причинно-наслідкові зв'язки між ключовими складовими бюджетної безпеки країни, які на відміну від проведених оцінок, визначаються змістом відтворювальних процесів суб'єктів бюджетних відносин, ступенем узгодженості інтересів, точніше функціональною детермінованістю бюджетної політики, еквівалентністю розподілу бюджетних коштів, що дозволило виявити і систематизувати перелік реальних та потенційних загроз, які перешкоджають розробленню механізму забезпечення бюджетної безпеки України.

Розроблено концептуальний базис механізму забезпечення бюджетної безпеки як критерію ефективності бюджетної політики країни та забезпечення платоспроможності держави, відмінною особливістю якого, є впорядкування і приведення до взаємодії результатів оцінювання таких складових бюджетної безпеки, як динаміка валового внутрішнього продукту країни, ефективність експортного потенціалу та структура міжнародної валютної ліквідності, що показало такі проблеми забезпечення платоспроможності країни, як поглиблення технологічного регресу, відновлення сировинної рецесії, відсутність структурної трансформації бюджетоутворюючих галузей, невідповідна імпортоорієнтована модель розвитку та відсутність пріоритетів експортної спеціалізації держави на світовому ринку, застосування різних форм валютних обмежень, посилення інфляційного впливу на знецінення національної грошової одиниці, тобто

концентрує ключові вектори життя суспільства та трансформацію грошових відносин між державою і бізнесом у суспільні блага, масштаби яких визначають актуальність бюджетного гарантування фінансової безпеки України.

4. Запропоновано напрямки вирішення проблеми забезпечення боргової безпеки держави, де базовими є стимулювання розвитку внутрішнього ринку капіталів, що підвищує зацікавленість учасників фінансового ринку України у використанні гривневих інструментів, і запровадження нормативу адекватності капіталу та нормативу платоспроможності, що відображає здатність суб'єктів реального сектору виконати зобов'язання за операціями боргового характеру, котрі відрізняються тим, що їх дотримання призведе до зменшення ризиків зовнішньоборгового фінансування та зробить економіку стійкішою до впливу таких факторів як структура державного боргу та «борговий досвід» країни.

Оскільки проведений аналіз сучасного боргового стану України за 2007-2016 роки на засадах факторного та порогового підходів до оцінювання рівня боргової безпеки виявив наслідки зростаючої заборгованості від внутрішніх та зовнішніх запозичень, де протягом останніх 5 років сукупний обсяг державного боргу зріс більш, ніж втричі до 1424,13 млрд. грн. (67,66 млрд. дол. США), та визначив проблеми управління борговою складовою фінансової безпеки, що перешкоджають зменшенню негативного впливу боргового навантаження на національну економіку України.

5. Визначено перелік ключових факторів, як недосконалість фінансового законодавства, відсутність інституційного розвитку банківської системи країни, відкритість банківської системи для слабких суб'єктів господарської діяльності, порушення економічних нормативів та брак банківських послуг високої якості, змістовність яких відрізняється тим, що сприятиме попередженню виникнення проблем, які перешкоджають та ускладнюють економіко-організаційні основи забезпечення банківської безпеки та безпеки діяльності банківських установ в контексті державного управління фінансовою безпекою економіки України.

Обґрунтовано доцільність нового підходу щодо оцінювання рішень з управління економічною безпекою банківських установ, де базовою визначено

трьохрівневу систему показників, який на відміну від існуючих, передбачає отримання інформації для підготовки, прийняття, впровадження управлінських рішень за допомогою використання на першому системному рівні первинних статистичних показників, що фігурують у балансах або платіжних документах банківських установ як вихідної інформації для оцінювання ретроспективного і поточного стану, на другому – основних показників ефективності банківської діяльності як вихідні дані для розрахунку інтегрального індикатора оцінювання рівня економічної безпеки банківської системи, і на третьому – інтегрального індикатора економічної безпеки банківської системи, який надасть комплексну оцінку рівня забезпечення та допоможе суб'єктам господарювання бути вчасно поінформованим про стан банківської справи на грошовому ринку та завчасно підготуватися до можливих потрясінь в банківському секторі економіки, котру складено як наукове підґрунтя формування комплексу пріоритетних показників-індикаторів оцінювання рівня фінансової безпеки національної економіки за складовими, що враховано в процесі розроблення концептуальних засад системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки України.

6. Досліджено динаміку показників монетарної політики НБУ за 2009-2016 роки, де проведені розрахунки показали, що заходи запроваджені НБУ в цілому сприяють реалізації ключових пріоритетів інституційного забезпечення грошово-кредитної політики України на етапі економічних реформ, результатом чого є: а) середньорічний темп приросту активів – монетарного золота та СПЗ на + 25,0 %, цінних паперів на + 22,9 %, готівкових коштів і депозитів на + 5,3 %, кредитів на + 7,1 %, іншої дебіторської заборгованості на + 28,1 %, нефінансових активів на + 8,5 %; б) середньорічний темп приросту пасивів – готівкових коштів, випущених в обіг на + 9,0 %, депозитів на + 21,0 %, цінних паперів на + 63,9 %, іншої кредиторської заборгованості на + 65,3 %, СПЗ, отриманих в порядку розподілення на + 15,0 %, акцій і інших форм участі в капіталі на + 7,4 %.

Запропоновано концептуальний базис механізму забезпечення фінансової безпеки банківської системи України за рахунок обґрунтування як методичного підґрунтя вирішення тактичних та стратегічних завдань практичної реалізації

його компонентів, що на відміну від існуючих підходів, спирається на наявність необхідних передумов забезпечення фінансової безпеки діяльності банківських установ і банківської системи в цілому, індикатори оцінювання рівня фінансової безпеки банківської системи, розроблених і запропонованих щодо впровадження в банківську діяльність міжнародними фінансово-кредитними установами та органами виконавчої влади, та виявлені джерела загроз банківському сектору національної економіки у зв'язку з попередженням їх виникнення та реалізації в контексті державного управління фінансовою складовою економічної безпеки економіки країни.

7. Виявлено економічні, правові, організаційні заходи регулятивного впливу країни, відмінною особливістю яких є те, що вони визначають його спрямованість у валютній політиці економічних відносин, від якої залежить успішне вирішення стратегічних (зростання валового внутрішнього продукту, рівня зайнятості, стабілізація цін), тактичних (визначення зміни обсягів монетарних індикаторів – маси грошей в обороті, рівня відсоткової ставки), специфічних (забезпечення збалансованості платіжного балансу країни та стабільних джерел надходження іноземної валюти, рівня конвертованості та стабільності курсу національної грошової одиниці) цілей, тим самим здійснюючи істотний вплив на забезпечення оптимального рівня валютної безпеки України.

Сформульовано концептуальний підхід до визначення сутності поняття «валютна безпека» для формування механізму забезпечення банківської безпеки в контексті державного управління фінансовою безпекою економіки країни, що відображає стан валютного забезпечення, який представлений в організаційно-правовій формі реалізації заходів у сфері валютних відносин, що спрямовані на здійснення операцій з іноземною валютою і валютними цінностями на території країни, використання національної валюти у світовому господарстві при обміні результатами національних економік, ефективне використання яких відбувається за допомогою фінансових інструментів, які створюють оптимальні умови для підтримання стабільності валюти, зберігання позитивного сальдо платіжного балансу країни, накопичення необхідного обсягу валютних резервів, розвитку

експорту вітчизняної економіки, притоку в країну іноземних інвестицій, інтеграції України у світову валютну систему.

8. Систематизовано та розвинуто методи оцінювання технології діяльності професійних учасників фондового ринку, як пріоритетний напрям державної політики щодо вдосконалення його ринкової інфраструктури, за допомогою обґрунтування підходів і розроблення рекомендацій до оцінки: а) нерівномірної тенденції обсягу випуску цінних паперів із врахуванням вимог до перебування цінних паперів у біржовому реєстрі організаторів торгівлі і проведення політики НБУ; б) системи депозитарного обліку прав власності на цінні папери і наявності маніпуляцій із «подвійними реєстрами», що створює умови для виникнення конфліктів, особливо тих, які пов'язані з діяльністю реєстраторів; в) ризику невиконання умов розрахунково-клірингових операцій через відсутність підходу до створення ефективної розрахунково-клірингової системи; г) дій, які мають бути виконані, щоб венчурні фонди мали вплив на забезпечення економіки або її проектів венчурними інвестиціями, що мають не вичерпаний потенціал росту та потребують вигідних напрямів державної політики, які на відміну від існуючих поглядів, складають підґрунття методичного забезпечення концептуальної моделі інституційного становлення та набуття якісних параметрів розвитку фондового ринку, що спрямована на забезпечення його оптимального рівня безпеки.

9. Виявлено, що недоліки при розрахунку українських фондових індексів, які викликають їх волатильність, полягають у різноманітності джерел отримання інформації про ринкову вартість цінних паперів, що пояснюється відсутністю єдиного центру котирування, невеликим обсягом фондового ринку і залежністю від руху коштів іноземних інвесторів, та відрізняються тим, що обумовлюють доцільність розробки підходу з формування комплексу пріоритетних показників-індикаторів оцінювання рівня фінансової безпеки економіки за складовими.

Розроблено концептуальний базис механізму забезпечення фінансової безпеки фондового ринку країни як сукупності джерел загроз, об'єктів і суб'єктів безпеки, підходів чи критеріїв їх оцінювання, та факторів впливу на процеси співвідношення капіталізації фондового ринку країни до валового внутрішнього

продукту, ємність фондового ринку та темпи його розвитку, співвідношення між первинним і вторинним фондовим ринком, позабіржовою і біржовою торгівлею, відмінна особливість якого, продукує спрямованість на зниження волатильності рівня безпеки фондового ринку країни в контексті фінансової реструктуризації ринкової економіки і спирається на упорядкування та приведення до взаємодії особливостей оптимізації безпечного функціонування і фінансового забезпечення розглянутих елементів.

10. Обґрунтовано вагому значущість сучасного стану інвестиційного клімату країни не тільки як сукупності політичних, правових або економічних умов, які забезпечують та сприяють інвестиційній діяльності вітчизняних чи закордонних інвесторів, але й як елементу формування механізму забезпечення інвестиційної складової фінансової безпеки економіки України та її суб'єктів господарювання, який на відміну від існуючих компонентів, обумовлює групування комплексу факторів, які дозволяють забезпечити його подальший розвиток та вплинути на процес інвестування національного господарства або його активність в державі, оскільки інвестиційний клімат в період реформ визначається нестачею власних ресурсів, зниженням частки довгострокових кредитів, високими ставками по кредитах, та скороченням обсягів капітальних вкладень в різні сфери чи галузі економіки національного господарства.

11. Розроблено методичний інструментарій управління забезпеченням фінансової безпеки національної економіки України, що полягає в зміцненні міжсистемних зв'язків між складовими фінансової безпеки країни і висвітлює: а) формалізацію та конкретизацію національних інтересів у фінансовій системі життєдіяльності суспільства, що відповідають потребам сучасного розвитку; б) інституціоналізацію управлінської діяльності в процесі забезпечення фінансової безпеки економіки країни; в) методичні засади і практичний досвід їх реалізації; г) ідентифікацію та систематизацію реальних чи потенційних загроз та викликів, яким схильна фінансова безпека; д) пошук і застосування ринкових можливостей країни щодо їх уникнення в майбутньому для авторизації способів забезпечення фінансової безпеки національної економіки.

12. Розроблено концептуальний підхід до побудови організаційної структури моніторингу складових фінансової безпеки національної економіки країни, який відрізняється тим, що полягає у виокремленні таких ключових функцій або їх похідних, як здійснення контролю (моніторингу, обліку, перевірки), проведення аналізу (здійснення оцінки та відбору, вивчення впливу, виявлення причин або загроз) та прийняття рішень (підготовка пропозицій або розроблення заходів) суб'єктами забезпечення безпеки, що дозволяє з повнотою ідентифікувати загрози фінансовій безпеці національної економіки держави, системно аналізувати та оперативно реагувати на мінливі соціально-економічні ситуації і проводити фінансово-економічне обґрунтування рішень за рахунок методичного підходу до формування комплексу пріоритетних показників-індикаторів оцінювання рівня фінансової безпеки економіки країни за складовими.

13. Розроблено науково-методичний підхід до формування пріоритетних показників-індикаторів оцінювання рівня фінансової безпеки економіки країни за складовими, який дозволив шляхом оцінювання діапазону характеристичних та нормативних значень індикаторів забезпечення фінансової безпеки методом ранжування або безпосереднього оцінювання, що відображує упорядкування оцінок впливу факторів на визначення концептуальних положень розроблення системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки через нерівнозначність існуючих параметрів, не тільки сформував перелік індикаторів оцінювання рівня фінансової безпеки країни та порогових значень для розрахунку інтегральних індексів її забезпечення, але й вирішити актуальну проблему – здійснення більш точної деталізації результатів за допомогою об'єктивного розмежування оціночних критеріїв за значущістю до формування пріоритетної структури показників-індикаторів оцінювання рівня фінансової безпеки національної економіки за такими складовими як бюджетна, боргова, банківська, валютна, інвестиційна, фінансова безпека фондового ринку.

Довідки про впровадження результатів дослідження наведено у **Додатку П**.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алехин Б.И. Рынок ценных бумаг / Б.И. Алехин. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2006. – 464 с.
2. Андрійчук В. Можливість використання теоретико-концептуальних підходів та інструментарію для подолання фінансово-економічної кризи / В. Андрійчук // Економічний часопис-XXI. – 2009. – № 5-6. – С. 12-16.
3. Антонюк О. Державна самоідентифікація України в процесі реалізації національних інтересів / О. Антонюк // Персонал. – 2007. – № 11. – С. 4-10.
4. Антропова Т.Г. Экономическая безопасность: институциональные факторы и возможности их оценки / Т.Г. Антропова // Проблемы современной экономики. – 2008. – № 4 (28). – С. 49-55.
5. Ареф'єва О. Планування економічної безпеки підприємств: [моногр.] / О.В. Ареф'єва, Т.Б. Кузенко. – К.: Видавництво Європейського університету, 2004. – 172 с.
6. Ареф'єва О.В. Економічні основи формування фінансової складової економічної безпеки / О.В. Ареф'єва, Т.Б. Кузенко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 1 (91). – С. 98-103.
7. Ареф'єва О.В. Інформаційний базис управління економічною безпекою підприємств / О.В. Ареф'єва // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. – 2015. – Вип. 25/4. – С. 190-193.
8. Артус М.М. Бюджетна система України: [навч. посіб.] / М.М. Артус, Н.М. Хижа. – К.: Видавництво Європейського університету, 2005. – 220 с.
9. Бабенко А.С. Держава на фінансовому ринку (на прикладі США): дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / А.С. Бабенко. – Київ, 2005. – 225 с.
10. Баженова О. Економічна безпека країни: сучасний стан / О. Баженова // Банківська справа. – 2008. – № 1. – С. 52-61.
11. Базилевич В.Д. Розвиток фінансового ринку в сучасних умовах / В.Д. Базилевич // Фінанси України. – 2009. – № 12 (169). – С. 5-12.

12. Бакуменко П.І. Антикризове регулювання розвитку сільського господарства України: дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / П.І. Бакуменко. – Чернігів, 2012. – 228 с.
13. Балацький О. Управління інвестиціями: [навч. посіб.] / О. Балацький, О. Теліженко, М. Соколов. – Суми: ВТД «Універ-ка книга», 2004. – 232 с.
14. Банківський менеджмент: [підручник] / [За ред. О.А. Кириченка, В.І. Міщенко]. – К.: Знання, 2005. – 831 с.
15. Барановський О. Фінансова безпека: [моногр.] / О. Барановський. – К.: Фенікс, 1999. – 338 с.
16. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки і механізми забезпечення): [моногр.] / О.І. Барановський. – К.: КНТЕУ, 2004. – 759 с.
17. Барановський О.І. Стійкість банківської системи / О.І. Барановський // Фінанси України. – 2007. – № 9 (142). – С. 75-87.
18. Батрименко В. Сучасні механізми трансформації грошово-банківської сфери країни як необхідна умова виходу з фінансово-економічної кризи / В.В. Батрименко // Економічний часопис-XXI. – 2009. – № 11-12. – С. 17-20.
19. Башко В.Й. Зовнішнє фінансування дефіциту бюджету в контексті інвестиційної діяльності держави / В.Й. Башко // Економіка. Фінанси. Право. – 2006. – № 12. – С. 27-30.
20. Белінська Я. Можливості і наслідки валютно-фінансової лібералізації в країні / Я.В. Белінська // Вісник Національного банку України. – 2006. – № 1. – С. 28-34.
21. Белоусова І. Економічна безпека як стратегічна складова національної безпеки України / І.А. Белоусова // Економічний часопис-XXI. – 2010. – № 5-6. – С. 14-17.
22. Белоусова І.А. Проблеми управління системою економічної безпеки суб'єктів господарювання / І.А. Белоусова // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. – 2011. – № 4 (58). – С. 177-179.

23. Бень Т.Г. Інтегральна оцінка фінансового стану підприємства / Т.Г. Бень, С.Б. Довбня // Фінанси України. – 2002. – № 6. – С. 53-61.
24. Бесчастний А.В. Методичні підходи до оцінки економічної безпеки в державі / А.В. Бесчастний // Економіка та держава. – 2007. – № 11. – С. 57-59.
25. Бесчастний А.В. Регулювання національної економічної безпеки в системі ринкової економіки / А.В. Бесчастний // Економіка та держава. – 2009. – № 3. – С. 85-87.
26. Бесчастний А.В. Економічна безпека України в контексті світової економічної кризи / А.В. Бесчастний // Економіка та держава. – 2009. – № 5. – С. 67-69.
27. Беляєв Д.О. Структура класів активів золотовалютних резервів / Д.О. Беляєв // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 5 (83). – С. 139-145.
28. Бжезінський З. Стратегічне бачення: Америка і криза світової влади / З. Бжезінський. – Львів: Літопис, 2012. – 168 с.
29. Біденко А. Законодавчі аспекти управління українською національною безпекою / А. Біденко // Політичний менеджмент. – 2006. – № 1. – С. 128-139.
30. Біленчук П.Д. Формування стратегії національної безпеки України: право, політика, економіка / П. Біленчук, Ф.М. Медвідь // Економіка. Фінанси. Право. – 2008. – № 11. – С. 31-37.
31. Біленчук П.Д. Національні інтереси в умовах становлення стратегії національної безпеки України / П.Д. Біленчук, Ф.М. Медвідь // Економіка. Фінанси. Право. – 2009. – № 4. – С. 35-39.
32. Біленчук П.Д. Економічна безпека України в контексті небезпеки, ризиків і загроз / П.Д. Біленчук, Ф.М. Медвідь // Економіка. Фінанси. Право. – 2009. – № 5. – С. 38-39.
33. Білик М.Д. Роль стабільної діяльності підприємств у їх фінансовій безпеці / М.Д. Білик // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 4. – С. 129-133.
34. Білорус О.Г. Стратегії економічного розвитку в умовах глобалізації: [моногр.] / О.Г. Білорус. – К.: КНЕУ, 2001. – 538 с.

35. Бланкарт Ш. Державні фінанси в передумовах демократії: вступ до фінансової науки: [підручник] / Ш. Бланкарт; [за ред. В. Федосова]. – К.: Либідь, 2000. – 654 с.
36. Бланк И.А. Управление финансовой безопасностью предприятия / И.А. Бланк. – К.: Ника-Центр, 2004. – 784 с.
37. Бланк И.А. Управление финансовыми рисками / И.А. Бланк. – К.: Ника-Центр, 2005. – 600 с.
38. Богдан Т.П. Управління державним боргом та макрофінансові ризики в економіці України / Т.П. Богдан // Фінанси України. – 2011. – № 1. – С. 13-22.
39. Богданович В. Системний підхід до дослідження проблем національної безпеки держави / В. Богданович // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2006. – № 1. – С. 90-98.
40. Богданович В. Правило формування та відбору варіантів стратегічних рішень у сфері управління забезпеченням національної безпеки / В. Богданович, А. Семенченко // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2007. – № 1. – С. 15-23.
41. Богомолов В.А. Экономическая безопасность: [учеб. пособ.] / В.А. Богомолов. – [2-е изд., пер. и доп.]. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2009. – 295 с.
42. Боднар І.Р. Наслідки фінансової глобалізації для України / І.Р. Боднар // Фінанси України. – 2009. – № 8 (165). – С. 68-75.
43. Бодров В. Державне регулювання інвестиційного процесу в умовах кризи світових фінансових ринків: ризики і можливості / В. Бодров // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2008. – № 4. – С. 61-67.
44. Болгар Т.Н. Финансовая безопасность банков в условиях рыночной трансформации экономики Украины: дис. на соискание науч. степени канд. экон. наук: спец. 08.00.08 «Деньги, финансы и кредит» / Т.Н. Болгар. – Днепропетровск, 2009. – 195 с.
45. Бондарева О. Регулювання управлінської діяльності на вугледобувних підприємствах регіону: проблеми та шляхи вирішення: дис. на здобуття наук.

ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.05 «Розвиток продуктивних сил та регіональна економіка» / О. Бондарева. – Донецьк, 2012. – 244 с.

46. Боринець С. Міжнародні валютно-фінансові відносини: [підручник] / С.Я. Боринець. – [2-ге вид., перероб. та доп.]. – К.: Знання, 1999. – 305 с.

47. Брегеда О.А. Тенденції розвитку світової та вітчизняної банківських систем / О.А. Брегеда, С.М. Савлук // Фінанси України. – 2010. – № 4 (173). – С. 27-34.

48. Бункина М. Экономическая политика / М.К. Бункина, А.М. Семенов. – М.: Интел-Синтез, 1999. – 336 с.

49. Буравльов В.П. Динаміка розвитку системи національної безпеки країни / В.П. Буравльов, В.В. Гетьман // Стратегічна панорама. – 2006. – № 3. – С. 35-41.

50. Буркальцева Д.Д. Інституціоналізація системи забезпечення економічної безпеки України: дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук: спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / Д.Д. Буркальцева. – Київ, 2014. – 456 с.

51. Бюджетний кодекс України № 2456-VI від 08.07.2010 [Електроний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – Оф. вид. від 2010, № 50-51, ст. 572 станом на 14.05.2017. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>. – Доступно на 06.06.2017. – Назва з екрана.

52. Варналій З.С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення: [моногр.] / З.С. Варналій, Д.Д. Буркальцева, О.С. Саєнко. – К.: Знання України, 2011. – 299 с.

53. Варналій З. Конкурентоспроможність національної економіки країни: проблеми і пріоритети інноваційного забезпечення: [моногр.] / З. Варналій, О. Гармашова. – К.: Знання України, 2013. – 387 с.

54. Варналій З.С. Бюджетний процес в країні: проблеми інституційного забезпечення: [моногр.] / З. Варналій, Т. Бугай, С.В. Онищенко. – Полтава: ПНТУ, 2014. – 271 с.

55. Василик О.Д. Державні фінанси України: [підручник] / О.Д. Василик, К.В. Павлюк. – [2-ге вид., перероб. та доп.]. – К.: НІОС, 2002. – 608 с.

56. Васютинська Л. Система видатків бюджету в передумовах розвитку програмно-цільового управління: [моногр.] / Л.А. Васютинська. – Одеса: Друк-Південь, 2014. – 192 с.

57. Вахненко Т.П. Державний борг України: оптимізація структури та управління ризиками / Т. Вахненко // Світ фінансів. – 2008. – № 1. – С. 10-28.

58. Вахненко Т. Фінансова криза в країні: фактори, механізми дії, заходи подолання / Т.П. Вахненко // Фінанси України. – 2008. – № 10 (155). – С. 13-21.

59. Вахненко Т. Особливості формування державного боргу і управління його складовими в період фінансової кризи / Т. Вахненко // Фінанси України. – 2009. – № 6 (163). – С. 14-28.

60. Вахович І.М. Методичні підходи до діагностики фінансової безпеки сталого розвитку регіону / І.М. Вахович // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – № 12. – С. 105-114.

61. Вахненко Т.П. Державний борг України та його економічні наслідки: [моногр.] / Т.П. Вахненко. – К.: Альтерпрес, 2000. – 152 с.

62. Венгер В.В. Фінанси: [навч. посіб.] / В.В. Венгер. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 432 с.

63. Венцковский Д.Ю. Стан і напрями підвищення результативності співробітництва України з міжнародними фінансовими організаціями / Д.Ю. Венцковский // Фінанси України. – 2012. – № 5 (198). – С. 14-26.

64. Вешкин Ю.Г. Банковские системы зарубежных стран / Ю.Г. Вешкин, Г.Л. Авагян. – М.: Экономистъ, 2004. – 200 с.

65. Висоцький В. Управління ризиками державного боргу: від концепцій щодо практичних кроків в Україні / В. Висоцький, В. Калитчук, Ю. Драчук, Т. Котович // Світ фінансів. – 2008. – № 1 (14). – С. 41-48.

66. Власюк О. Світова фінансово-економічна криза: виклики національній економіці і стратегія подолання / О. Власюк // Стратегічна панорама. – 2009. – № 1. – С. 24-30.

67. Власюк О.С. Особливості світової фінансової кризи або стратегічні напрями антикризового регулювання в Україні / О.С. Власюк // Стратегічна панорама. – 2009. – № 3. – С. 3-14.

68. Вовчак О.Д. Податкові ризики в структурі управління економічною безпекою підприємницьких структур в Україні / О.Д. Вовчак, І.Г. Кеменяш // Фінанси України. – 2008. – № 11 (156). – С. 41-46.

69. Войнаренко М. Управління економічною безпекою підприємства на основі оцінки відхилень порогових показників / М. Войнаренко, О. Яременко // Економіст. – 2008. – № 12 (266). – С. 60-63.

70. Волощук Л. Інноваційний розвиток і економічна безпека промислових підприємств: проблеми комплексного управління: [моногр.] / Л. Волощук. – Одеса: Бондаренко М.О., 2015. – 396 с.

71. Гаврилюк О.В. Інвестиційний імідж та інвестиційна привабливість України / О.В. Гаврилюк // Фінанси України. – 2008. – № 3 (148). – С. 79-93.

72. Гавриленко Н.В. Податкове стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу: дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / Н.В. Гавриленко. – Одеса, 2013. – 239 с.

73. Гайдуцький П. Інвестиції – фундамент економічного зростання / П. Гайдуцький // Урядовий кур'єр. – 2007. – № 127. – С. 7-15.

74. Галіцина О.В. Закономірності розвитку структури економіки / О.В. Галіцина // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – № 9. – С. 20-24.

75. Геєць В. Моделювання економічної безпеки України: держава, регіон, підприємство: [моногр.] / В.М. Геєць, Т.С. Клебанова, О.І. Черняк, О.В. Баженова; [за заг. ред. В.М. Геєця]. – Харків: ІНЖЕК, 2006. – 240 с.

76. Герасимчук З.В. Роль фінансової безпеки у реалізації цілей сталого розвитку регіону / З.В. Герасимчук, І.М. Вахович // Економічна теорія. – 2009. – № 2. – С. 73-84.

77. Герасимчук З.В. Інвестиційний потенціал регіону: методика оцінки, механізми нарощення: [моногр.] / З.В. Герасимчук, В.Р. Ткачук. – Луцьк: Надстир'я, 2009. – 232 с.

78. Гладченко Л. Бюджетний дефіцит: джерела і механізм фінансування / Л. Гладченко // Ринок цінних паперів України. – 2003. – № 3-4. – С. 15-25.

79. Голинська О.В. Механізми державного управління бюджетами через інструменти програмно-цільового методу: дис. на здобуття наук. ступеня канд.

екон. наук: спец. 25.00.02 «Механізми державного управління» / О.В. Голинська. – Одеса, 2011. – 256 с.

80. Гомілко Л.П. Оцінка фінансової безпеки підприємства / Л.П. Гомілко, Т.Ф. Косянчук // Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки. – 2006. – № 4. – Т. 2. – С. 46-49.

81. Горбулін В. Національна безпека: український вимір / В.П. Горбулін, О.В. Литвиненко. – К.: ПП «Інтертехнологія», 2008. – 104 с.

82. Горбулін В. Пріоритетність національних інтересів у світлі стратегії національної безпеки України / В.П. Горбулін, А.Б. Качинський // Стратегічна панорама. – 2005. – № 3. – С. 11-18.

83. Горбулін В.П. Системно-концептуальні засади стратегії національної безпеки України: [моногр.] / В. Горбулін, А.Б. Качинський. – К.: ДП «НВЦ «Євроатлантикінформ»», 2007. – 592 с.

84. Горбулін В. Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки: [моногр.] / В. Горбулін, А. Качинський. – К.: НІСД, 2010. – 288 с.

85. Гордієнко Г. Характеристика економічної безпеки на регіональному рівні / Г. Гордієнко // Економіка та право. – 2009. – № 2. – С. 104-108.

86. Горобець О. Державний борг країни і його вплив на розподіл валового внутрішнього продукту / О. Горобець // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – № 3 (45). – С. 17-23.

87. Горячова К.С. Фінансова безпека підприємства: сутність і місце в системі економічної безпеки / К.С. Горячова // Економіст. – 2003. – № 8. – С. 65-67.

88. Горячова К.С. Інформаційно-аналітичне забезпечення фінансової безпеки підприємства / К.С. Горячова // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 9 (27). – С. 43-49.

89. Господарський кодекс України : від 16.01.2003 № 436-IV [Електроний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – Оф. вид. від 2003 р., № 18-22, ст. 144 станом на 04.07.2013. – Режим доступу :<http://zakon.rada.gov.ua/go/436-15>. – Доступно на 10.04.2017. – Назва з екрана.

90. Гриневецький С. Сценарії для посткризової країни / С. Гриневецький // Дзеркало тижня. Україна. – 2009. – № 41 (769). – С. 7-9.
91. Гринюк Н. Методичні підходи до обґрунтування індикаторів оцінки рівня фінансової безпеки підприємства / Н. Гринюк // Проблеми науки. – 2008. – № 6. – С. 35-40.
92. Гринюк Н. Управління фінансовою безпекою підприємства в процесі його реструктуризації / Н.А. Гринюк // Проблеми науки. – 2008. – № 9. – С. 119-124.
93. Гринюк Н.А. Інноваційні підходи до вивчення стану фінансової безпеки підприємства України / Н.А. Гринюк // Проблеми науки. – 2009. – № 1. – С. 8-15.
94. Гриценко Р. Економічна безпека банківської діяльності України / Р. Гриценко // Вісник Національного банку України. – 2003. – № 4. – С. 27-28.
95. Губський Б.В. Економічна безпека України: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення: [моногр.] / Б.В. Губський. – К.: Укрархбудінформ, 2001. – 122 с.
96. Гулий О.С. Управління зовнішнім боргом як фактором забезпечення фінансової безпеки держави / О.С. Гулий // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2010. – № 90. – Том 2. – С. 66-67.
97. Давидова О. Державна безпека як об'єкт адміністративно-правового регулювання / О. Давидова // Підприємництво, господарство та право. – 2009. – № 8 (164). – С. 74-78.
98. Даниленко А.А. Актуальні питання прямих іноземних інвестицій до України з ЄС (у контексті розширення Євросоюзу на Схід) / А.А. Даниленко // Фінанси України. – 2008. – № 1 (146). – С.127-137.
99. Данилишин Б. Економіка України: життя після кризи / Б. Данилишин // Дзеркало тижня. Україна. – 2009. – № 1 (729). – С. 8-13.
100. Данилов Ю. Финансовая архитектура посткризисной экономики: эффективность или справедливость / Ю. Данилов, В. Седнев, Е. Шипова // Вопросы экономики. – 2009. – № 11. – С. 4-17.

101. Данільян О.Г. Національна безпека України: структура та напрями реалізації: [навч. посіб.] / О.Г. Данільян, О.П. Дзьобань, М.І. Панов. – Харків: Фоліо, 2002. – 285 с.

102. Дацків Р.М. Економічна безпека держава в передумовах глобальної конкуренції / Р.М. Дацків. – Львів: Центр Європи, 2006. – 160 с.

103. Декрет Кабінету Міністрів «Про систему валютного регулювання та валютного контролю» № 15-93 від 19.02.1993 [Електронний ресурс] / Відомості Верховної Ради України (ВВР). – Оф. вид. від 1993, № 17, ст. 184 станом на 27.09.2014. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/15-93>. – Доступно на 10.04.2017. – Назва з екрана.

104. Демків О. Напрями поглиблення бюджетної реформи в Україні / О.І. Демків // Фінанси України. – 2009. – № 3 (160). – С. 46-55.

105. Демчишак Н.Б. Формування фінансового потенціалу інвестиційної діяльності в економіці України: дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / Н.Б. Демчишак. – Львів, 2010. – 211 с.

106. Дем'янишин В. Бюджетний дефіцит і його вплив на кризову ситуацію в країні / В. Дем'янишин // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2007. – № 5. – С. 120-123.

107. Дем'янишин В.Г. Теоретична концептуалізація бюджету держави / В.Г. Дем'янишин // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 9. – С. 3-11.

108. Дем'янишин В.Г. Бюджетний механізм держави: сутність та роль у регулюванні соціально-економічних процесів / В.Г. Дем'янишин // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – № 11 (78). – С. 3-11.

109. Дем'янишин В. Бюджетна система: [підручник] / С. Юрій, О. Кириленко, А. Дерлиця; [за заг. ред. В. Дем'янишина]. – Тернопіль: Вид-во Тернопільського національного економічного університету, 2013. – 386 с.

110. Дем'янишин В.Г. Фінансова політика інвестиційно-інноваційного розвитку України: [моногр.] / І.С. Гуцал, О.П. Кириленко, Т.О. Кізима; [за ред. В.Г. Дем'янишина]. – Тернопіль: Вид-во Тернопільського національного економічного університету, 2014. – 248 с.

111. Дем'янишин В. Бюджетний менеджмент: [навч. посібн.] / В. Дем'янишин, Л. Клівіденко, В. Нагайчук. – Тернопіль: Крок, 2015. – 226 с.
112. Дергачова В. Моніторинг розвитку як фактор економічної безпеки України / В. Дергачова, М. Савельєв // Економіка України. – 2010. – № 1 (578). – С. 19-28.
113. Детюк А.М. Питання визначення поняття «національна економічна безпека» / А.М. Детюк // Підприємництво, господарство та право. – 2009. – № 11 (167). – С. 131-137.
114. Дець В.Ф. Бюджетна безпека та критерії її оцінювання / В.Ф. Дець // Стратегічна панорама. – 2007. – № 3. – С. 156-160.
115. Дзьобань О. Національна безпека в суспільствах транзитивного типу: [моногр.] / О. Дзьобань. – Харків: НАУ ім. М.Є. Жуковського «ХАІ», 2004. – 292 с.
116. Дзьобань О. Національна безпека в умовах соціальних трансформацій (теоретико-методологічний аналіз): автор. док. філософ. наук, спец.: 21.03.01 «Гуманітарна та політична безпека держави» / О.П. Дзьобань. – К.: Національний інститут стратегічних досліджень, 2005. – 34 с.
117. Дзьобань О.П. Проблема індивідуальної та колективної безпеки у творчості Томаса Гоббса і Імануїла Канта (філософсько-правовий аспект) / О.П. Дзьобань, Ю.С. Разметаєва // Проблеми філософії права. – 2005. – № 1/2. – С. 368-373.
118. Дзьобань О.П. Національна безпека в умовах соціальних трансформацій: методологія дослідження і забезпечення: [моногр.] / О.П. Дзьобань. – Харків: Константа, 2006. – 440 с.
119. Дзьобань О.П. Механізми управлінської діяльності у перехідних соціумах: визначення понятійно-концептуальних основ / О.П. Дзьобань, С.О. Руденко // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. – 2007. – № 776. – С. 133-145.
120. Дзьобань О.П. Механізми соціальних трансформацій: проблеми філософського розуміння / О. Дзьобань // Стратегічні пріоритети. – 2016. – № 1 (38). – С. 47-52.

121. Диба М.І. Капіталізація банківської системи як чинник підвищення надійності економіки України / М.І. Диба, Є.С. Осадчий // Фінанси України. – 2008. – № 6 (151). – С. 77-88.

122. Дмитрієва О.А. Депозитна політика комерційного банку в умовах стабілізації грошово-кредитного ринку України: дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / О.А. Дмитрієва. – Київ, 2004. – 180 с.

123. Доліновська О.Я. Державні зовнішні запозичення в системі макро-економічного регулювання в умовах глобалізації: дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.01 «Економічна теорія та історія економічної думки» / О.Я. Доліновська. – Київ, 2013. – 217 с.

124. Дорнбуш Р. Макроэкономика: [учебник] / Р. Дорнбуш, С. Фишер. – М.: ИНФРА-М, 1997. – 784 с.

125. Дорошенко І.В. Теоретико-методологічні основи концепції розвитку фінансових ринків в умовах глобальної кризи / І.В. Дорошенко // Фінанси України. – 2009. – № 3 (160). – С. 77-89.

126. Драган І.О. Економічна безпека як об'єкт державного управління / І.О. Драган // Інвестиції: практика та досвід. – 2008. – № 3. – С.25-29.

127. Дубін М. Дослідження фінансово-податкових проблем національної банківської системи в умовах євроінтеграції та підготовки до вступу до СОТ / М.В. Дубін // Проблеми науки. – 2007. – № 11. – С. 41-46.

128. Дубін М. Прогнозний потенціал національної банківської системи у перехідний період інноваційного розвитку економіки України на шляху вступу до СОТ / М.В. Дубін // Проблеми науки. – 2008. – № 2. – С. 33-39.

129. Дудка Ю. Стратегія подолання ризиків і загроз економічній безпеці України в глобалізованій економіці / Ю. Дудка // Економіка та держава. – 2009. – № 3. – С. 23-27.

130. Дудін М.М. Формування економічної безпеки підприємницької діяльності в умовах тінізації економіки України: дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / М.М. Дудін. – Харків, 2012. – 199 с.

131. Дьяченко Я.Я. Пріоритетні напрями державного впливу на формування доходів бюджету / Я.Я. Дьяченко, Л.М. Колесник // Фінанси України. – 2008. – № 7 (152). – С. 34-52.

132. Дьяченко Я. Теоретико-методологічні основи забезпечення цільового використання бюджетних коштів / Я. Дьяченко // Фінанси України. – 2010. – № 2 (171). – С.13-26.

133. Ершов М. Как обеспечить развитие в финансовой нестабильности / М. Ершов // Вопросы экономики. – 2007. – № 12. – С.14-26.

134. Есипов В.Е. Экономическая оценка инвестиций / В.Е. Есипов, Г.А. Маховикова, В.В. Терехова; [под ред. В.Е. Есипова]. – М.: Вектор, 2006. – С. 188-192.

135. Євдокимов В. Концепція управління економічною безпекою суб'єктів господарювання в контексті сталого розвитку: [моногр.] / В. Євдокимов, О. Олійник, О. Грищенко. – Ж.: Вид-во ЖДТУ, 2013. – 240 с.

136. Європейська асоціація вільної торгівлі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.efta.int>.

137. Європейський банк реконструкції і розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ebrd.com>.

138. Європейська Бізнес Асоціація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eba.com.ua>.

139. Єдинак В. Механізм забезпечення економічної безпеки України в умовах глобалізації / В. Єдинак // Прометей. – 2009. – № 3 (30). – С. 102-106.

140. Ємець В.В. Інститути небанківського фінансового сектора у системі забезпечення економічної безпеки України / В.В. Ємець // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 11 (65). – С.126-136.

141. Єпіфанов А.О. Фінансова безпека підприємств і банківських установ: [моногр.] / А.О. Єпіфанов, О.Л. Пластун, В.С. Домбровський. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – 295 с.

142. Єпіфанов А. Бюджет – головна ланка фінансів держави: [моногр.] / А. Єпіфанов, І. Д'яконова, І. Сало. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – 201 с.

143. Єріна А.М. Статистичні індикатори платоспроможності України / А.М. Єріна, Д.Л. Єрін. – К.: Академія, 2003. – 734 с.
144. Єрмошенко М.М. Визначення загрози національним інтересам держави у фінансово-кредитній сфері / М.М. Єрмошенко // Економіка України. – 1999. – № 1. – С. 4-12.
145. Єрмошенко М.М. Стратегічна інформація в забезпеченості фінансової безпеки держави / М.М. Єрмошенко // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – № 10 (52). – С. 76-82.
146. Єрмошенко М.М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / М. Єрмошенко. – К.: Вид-во Київського національного торговельно-економічного ун-ту, 2001. – 310 с.
147. Жаліло Я.А. Економічна стратегія держави: теорія, методологія, практика: [моногр.] / Я.А. Жаліло. – К.: НІСД, 2003. – 368 с.
148. Жаліло Я.А. Конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації: [моногр.] / Я.А. Жаліло, Я.Б. Базилюк. – К.: НІСД, 2005. – 388 с.
149. Желюк Т.Л. Модернізація управління довгостроковим розвитком національної економіки / Т.Л. Желюк // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 3 (105). – С. 55-62.
150. Загорський В. Боргова політика: концепції та реалії / В. Загорський // Економіст. – 2006. – № 3. – С. 24-26.
151. Зайчикова В. Удосконалення бюджетного законодавства в контексті європейського досвіду скорочення дефіциту бюджету / В. Зайчикова // Фінанси України. – 2011. – № 5. – С. 56-67.
152. Зайцев Ю.К. Нова та конституційна політична економія Джеймса Б'юкенена / Ю.К. Зайцев // Формування ринкової економіки. – 2010. – № 23. – С.17-24.
153. Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 №1560-ХІІ [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – Оф. вид. від 1991р., № 47, ст. 646, станом на 06.11.2014. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>. – Доступно на 10.04.2016. – Назва з екрана.

154. Закон України «Про режим іноземного інвестування» від 19.03.1996 № 93/96-ВР [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – Оф. вид. від 1996 р., № 19, ст. 80, станом на 11.08.2013. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/93/96-вр>. – Доступно на 10.04.2016. – Назва з екрана.

155. Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» від 30.10.1996 № 448/96-ВР. [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – Оф. вид. від 1996, № 51, ст.29, станом на 04.06.2017. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/448/96-вр>. – Доступно на 10.12.2016. – Назва з екрана.

156. Закон України «Про Національну депозитарну систему і особливості електронного обігу цінних паперів в Україні» № 710/97-ВР від 10.12.1997 року [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – Оф. вид. від 1998, № 15, ст.67, станом на 11.04.2014. – <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/710/97-вр>. – Доступно на 10.12.2016. – Назва з екрана.

157. Закон України «Про Раду національної безпеки і оборони України» № 183/98-ВР від 05.03.1998 року [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – Оф. вид. від 1998, № 35, ст. 237, станом на 31.12.2014. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/183/98-вр>. – Доступно на 10.12.2016. – Назва з екрана.

158. Закон України «Про національний банк України» № 679-XIV від 20.05.1999 року [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – Оф. вид. від 1999, № 29, ст. 238, станом на 07.01.2017. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/679-14>. – Доступно на 10.12.2017. – Назва з екрана.

159. Закон України «Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)» від 15.03.2001 № 2299-III [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – Оф. вид. від 2001р., №21, ст. 103, станом на 01.01.2014. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2299-14>. – Доступно на 10.04.2017. – Назва з екрана.

160. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» № 2664-III від 12.07.2001 [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – Оф. вид. від 2002, № 1, ст. 1, станом на 01.01.2017. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>. – Доступно на 10.04.2017. – Назва з екрана.

161. Закон України «Про основи національної безпеки України» № 964-IV від 19.06.2003 [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – Оф. вид. від 2003, № 39, ст. 351, станом на 09.07.2017. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15>. – Доступно на 10.07.2017. – Назва з екрана.

162. Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» № 3480-IV від 23.02.2006 року [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – Оф. вид. від 2006, № 31, ст. 268, станом на 04.06.2017. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>. – Доступно на 10.06.2017. – Назва з екрана.

163. Закон України «Про першочергові заходи до запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» № 639-VI від 31.10.2008 [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – Оф. вид. від 2009, № 14, ст.181, станом на 14.04.2012. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/639-17>. – Доступно на 10.06.2017. – Назва з екрана.

164. Закон «Про внесення змін щодо деяких законів України з метою подолання негативних наслідків фінансової кризи» № 1533-VI від 23.06.2009 року [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – Оф. вид. від 2009, № 52, ст. 763, станом на 01.04.2011. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1533-17>. – Доступно на 10.06.2017. – Назва з екрана.

165. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання іноземних інвестицій та кредитування» № 2155-VI від 27.04.2010 року [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – Оф. вид. від 2010, № 26, ст. 270, станом на 27.04.2010. –

Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2155-17>. – Доступно на 10.06.2017. – Назва з екрана.

166. Закон України «Про ратифікацію Угоди про вільну торгівлю між Україною і державами ЄАВТ, Угоди про сільське господарство між Україною та Королівством Норвегія, Угоди про сільське господарство між Україною та Ісландією і Угоди про сільське господарство між Україною та Швейцарською Конфедерацією» № 4091-VI від 7 грудня 2011 року [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – Оф. вид. від 2012, № 27, ст. 284, станом на 07.12.2011. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/998_456. – Доступно на 10.06.2017. – Назва з екрана.

167. Закон України «Про депозитарну систему України» № 5178-VI від 06.07.2012 року [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – Оф. вид. від 2013, № 39, ст.517, станом на 19.07.2017. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5178-17>. – Доступно на 10.07.2017. – Назва з екрана.

168. Запатріна І.В. Бюджетна політика стимулювання економічного зростання або механізм її реалізації / І.В. Запатріна, Т.Б. Лебеда // Фінанси України. – 2006. – № 4. – С. 38-46.

169. Запатріна І. Бюджет розвитку у контексті забезпечення економічного зростання / І. Запатріна // Економіка і прогнозування. – 2007. – № 3. – С. 43-55.

170. Запатріна І.В. Розвиток системи державного капітального інвестування в Україні / І.В. Запатріна // Фінанси України. – 2009. – № 4 (161). – С. 53-64.

171. Затонацька Т.Г. Бюджетне інвестування: теорія і практика: [моногр.] / Т.Г. Затонацька. – К.: НДФІ, 2008. – 336 с.

172. Затонацька Т.Г. Стратегія нарощування інвестиційного потенціалу національної економіки / Т.Г. Затонацька, В.Л. Осецький // Фінанси України. – 2006. – № 7 (128). – С.38-47.

173. Захаров О. Організація і управління економічною безпекою суб'єктів господарської діяльності: [навч. посіб.] / О. Захаров, П. Пригунов. – К.: Вид-во Київського національного торговельно-економічного університету, 2008. – 257 с.

174. Зубок М.І. Безпека банківської діяльності: [навч.-метод. посіб.] / М.І. Зубок. – К.: Вид-во Київського національного економічного університету, 2003. – 156 с.

175. Іванова Т.В. Державне управління еколого-економічною безпекою як умова сталого розвитку України: дис. на здобуття наук. ступеня докт. наук з держ. упр.: спец. 25.00.02 «Механізми державного управління» / Т.В. Іванова. – Київ, 2011. – 378 с.

176. Івахненко І.С. Фінансовий потенціал ринку цінних паперів та його інвестиційна спрямованість: дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / І.С. Івахненко. – Київ, 2012. – 229 с.

177. Їжак О.І. Форми правління та розподіл повноважень у національній безпеці: європейський досвід і перспективи для України / О.І. Їжак // Стратегічні пріоритети. – 2009. – № 1 (10). – С. 211-217.

178. Інноваційні механізми економічного управління підприємствами: [моногр.] / [під ред. Л.В. Фролової]. – Кривий Ріг: ФОП Чернявський Д.О. 2016. – 492 с.

179. Інформаційне агентство – Bloomberg [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bloomberg.com>.

180. Кабо И.А. Управление национальным хозяйством с учетом принципов и методов эволюционной экономики: дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.03 «Экономика и управление национальным хозяйством» / И.А. Кабо. – Донецк, 2012. – 187 с.

181. Калинець К.С. Аналіз світового досвіду організації фондової біржі в контексті можливостей використання в Україні / К.С. Калинець // Регіональна економіка. – 2009. – № 3. – С. 182-191.

182. Камлик М. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект: [навч. посіб.] / М.І. Камлик. – К.: Атіка, 2005. – 432 с.

183. Камышникова Э.В. Методы формирования комплексной оценки уровня экономической безопасности предприятия / Э.В. Камышникова // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 12 (102). – С. 87-92.

184. Карапетян О. Вплив державного боргу країни на макроекономічний розвиток: концептуальні підходи / О. Карапетян // Світ фінансів. – 2005. – № 3-4. – С. 27-35.
185. Карапетян О.М. Проблеми оцінки боргової стійкості України / О.М. Карапетян // Світ фінансів. – 2012. – № 4 (33). – С. 93-99.
186. Карлін М.І. Державні фінанси України: [навч. посіб.] / М.І. Карлін. – К.: Знання, 2008. – 353 с.
187. Каушан І.В. Вплив іноземного банківського капіталу на стабільність фінансової системи України / І.В. Каушан // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – 2007. – Вип. 20. – С. 304-314.
188. Качинський А.Б. Безпека, загрози, ризик: наукові концепції і моделі: [моногр.] / А.Б. Качинський. – К.: ІПНБ НАСБУ, 2004. – 366 с.
189. Качинський А. Засади системного аналізу безпеки складних систем / А. Качинський, В. Горбуліна. – К.: Євроатлантикінформ, 2006. – 336 с.
190. Качинський А.Б. Індикатори національної безпеки: визначення та застосування їх граничних значень: [моногр.] / А.Б. Качинський. – К.: НІСД, 2013. – 101 с.
191. Кваша Т.К. Підходи до визначення індикаторів економічної безпеки / Т.К. Кваша // Формування ринкових відносин в Україні. – 2009. – № 10 (101). – С. 37-44.
192. Кейнс Дж. Общая теория занятости, процента и денег / Дж. Кейнс. – М.: Гелиос АРВ, 2002. – 352 с.
193. Кириленко В.І. Інвестиційна складова економічної безпеки України: [моногр.] / В.І. Кириленко. – К.: Вид-во Київського національного економічного університету, 2005. – 232 с.
194. Кириченко О.А. Методологічні основи економічної безпеки суб'єктів господарювання в трансформаційній економіці / О.А. Кириченко, Ю.Г. Кім // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 12 (90). – С. 53-65.
195. Кириченко О.А. Проблеми управління економічною безпекою суб'єктів господарювання: [моногр.] / О.А. Кириченко, В.С. Сідак, С.М. Лаптев. – К.: Університет економіки та права «Крок», 2008. – 401 с.

196. Кириченко О.А. Економічна безпека банківської системи України в умовах глобальної фінансової кризи / О.А. Кириченко, С.В. Мелесик // Актуальні питання економіки. – 2009. – № 8 (98). – С. 223-232.
197. Кириченко О.А. Сучасні теорії управління зовнішньою заборгованістю / О.А. Кириченко, В.Д. Кудрицький // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 7 (97). – С. 15-27.
198. Кириченко О.А. Банківська система: виміри глобальної фінансової кризи / О.А. Кириченко // Економічний часопис-XXI. – 2009. – № 9-10. – С. 39.
199. Кириченко О. Вдосконалення управління фінансовою безпекою підприємств в умовах фінансової кризи / О. Кириченко, І. Кудря // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – № 10. – С. 22-26.
200. Kindleberger C.P. Manias, panics and crashes: history of financial crises / C.P. Kindleberger, R.Z. Aliber. – New Jersey: John Wiley & Sons, 2005. – 356 p.
201. Клименко Т.В. Основні елементи механізму забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання / Т.В. Клименко // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. – 2011. – № 4 (58). – С. 340-343.
202. Коваленко В. Науково-методологічні основи фінансової стабільності банківської системи та індикатори її оцінки / В. Коваленко // Фінанси України. – № 7 (152). – С.111-121.
203. Ковальчук Т.Т. Економічна безпека і політика: досвід професійного аналітика / Т.Т. Ковальчук. – К.: Знання, 2004. – 638 с.
204. Кодацький В. Зниження бюджетного дефіциту в умовах ринку / В. Кодацький // Економіка. Фінанси. Право. – 2005. – № 6. – С. 16-18.
205. Кожем'якіна С.М. Інвестиційне забезпечення розвитку економіки України / С.М. Кожем'якіна // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 6 (85). – С. 37-40.
206. Коженъовські Л. Управління безпекою / Л. Коженъовські // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 1(31). – С.147-154.
207. Козаченко Г. Економічна безпека підприємств: сутність та механізм забезпечення: [моногр.] / Г. Козаченко, О. Ляшенко. – К.: Лібра, 2003. – 280 с.

208. Козюк В.В. Державний борг в передумовах ринкової трансформації економіки: [моногр.] / В.В. Козюк. – Тернопіль: Карт-бланш, 2002. – 239 с.

209. Козюк В. Проблема оптимальної величини державної заборгованості у перспективі / В. Козюк // Світ фінансів. – 2012. – № 2 (31). – С. 17-27.

210. Колісник О.Я. Бюджетна безпека у забезпеченні стратегії соціально-економічного розвитку держави: дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / о.я. колісник. – Тернопіль, 2009. – 217 с.

211. Колісник О.М. Модернізація бюджетного планування і прогнозування в контексті гарантування бюджетної безпеки України / О.М. Колісник // Світ фінансів. – 2007. – № 3 (12). – С. 77–88.

212. Колосова В. Реформа розміру квот країн – членів Міжнародного валютного фонду / В. Колосова // Фінанси України. – 2010. – № 4. – С. 103-108.

213. Кондратчук К.С. Сутність та причини кризових проявів у світовій економічній системі / К.С. Кондратчук // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 1 (103). – С. 57-64.

214. Кондратюк О. Економічний потенціал країни, його суть та тенденції розвитку / О. Кондратюк // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 3 (105). – С. 91-98.

215. Конституція України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – Оф. вид. від 1996, № 30, ст. 141, станом на 30.09.2016. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>. – Доступно на 10.07.2017. – Назва з екрана.

216. Коновалова І.В. Механізм державного управління регіональними соціальними програмами в Україні: дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр.: спец. 25.00.02 «Механізми державного управління» / І.В. Коновалова. – Харків, 2011. – 176 с.

217. Копилов В.А. Метрологічні підходи до оцінювання рівня фінансової безпеки держави / В.А. Копилов, Т.І. Єфименко // Стратегічна панорама. – 2007. – № 3. – С. 38-45.

218. Користін О.Є. Економічна безпека: [навч. посіб.] / О.Є. Користін, О.І. Барановський, Л.В. Герасименко, О.М. Калюк; [за ред. О.М. Джужі]. – К.: Алерта, ЦУЛ, 2010. – 368 с.

219. Коробчинський О.Л. Методика формування системи економічної безпеки підприємства / О.Л. Коробчинський // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 4 (94). – С. 41-45.

220. Корнійчук О. Системні проблеми в діяльності фондового ринку та їх вплив на реалізацію національних інтересів у фінансовій сфері / О. Корнійчук // Економічний часопис-XXI. – 2006. – № 3-4. – С. 51-57.

221. Коркоц О.М. Детінізація національної економіки в системі економічної безпеки України: дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / О.М. Коркоц. – Черкаси, 2013. – 234 с.

222. Кравчук Н.Я. Зовнішня заборгованість держави та її вплив на фінансову безпеку України: дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / Н.Я. Кравчук. – Тернопіль, 2002. – 227 с.

223. Кравчук Н.Я. Фінансові дисбаланси світової економіки в умовах асиметрій глобального розвитку: дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук: спец. 08.00.02 «Світове господарство і міжнародні економічні відносини» / Н.Я. Кравчук. – Тернопіль, 2014. – 449 с.

224. Краус Н.М. Тіньовий і офіційний сектори економіки: антагоністичне співіснування і взаємодія: дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.01 «Економічна теорія та історія економічної думки» / Н.М. Краус. – Полтава, 2007. – 200 с.

225. Кракос Ю. Подход к оценке уровня финансовой составляющей экономической безопасности предприятия / Ю. Кракос, И. Серик // Економіка. Фінанси. Право. – 2006. – № 12. – С. 7-12.

226. Кубах Т.Г. Фінансова безпека держави під впливом розвитку ринку капіталу: дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / Т.Г. Кубах. – Суми, 2012. – 216 с.

227. Кулінська А.В. Підвищення ефективності управління фінансово-кредитним механізмом невиробничої сфери національної економіки (на прикладі туристичної галузі України): [моногр.] / Н.П. Борецька, А.В. Кулінська. – Донецьк: ТОВ «Східний видавничий дім», 2013. – 218 с.

228. Кулінська А.В. Економіко-організаційні проблеми розвитку банківської системи України / А.В. Кулінська // Науковий вісник Чернігівського державного інституту економіки і управління. Серія 1, Економіка: зб. наук. праць. – Чернігів, 2012. – Вип. 1 (13). – С. 250-254.

229. Кулінська А.В. Розвиток інвестиційних можливостей фінансово-кредитного механізму державного управління суб'єктами національного господарства / А.В. Кулінська // Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції. – 2012. – № 2 (15). – С. 11-15.

230. Кулінська А.В. Позитивні та негативні наслідки державного кредитування для розвитку фінансово-кредитного механізму державного управління національною економікою / А.В. Кулінська // Економіка і управління. – 2012. – № 3 (55). – С. 31-35.

231. Кулінська А.В. Подолання бюджетного дефіциту як складова національної стратегії соціально-економічного розвитку сфер національного господарства / А.В. Кулінська // Університетські наукові записки. – 2012. – № 3 (43). – С. 519-523.

232. Кулінська А.В. Наслідки впливу світової фінансової кризи на функціонування фінансово-кредитного механізму державного управління економікою України / А.В. Кулінська // Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. праць. – Одеса, 2012. – Вип. 4 (47). – С. 44-49.

233. Кулінська А.В. Формування ефективного механізму забезпечення фінансової складової економічної безпеки України [Електронний ресурс] / А.В. Кулінська // Ефективна економіка. – 2013. – № 11. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?n=11&y=2013>. – Доступно на 30.01.2017. – Назва з екрана.

234. Кулінська А.В. Проблеми фінансового забезпечення суб'єктів національного господарства України [Електронний ресурс] / А.В. Кулінська //

Ефективна економіка. – 2013. – № 12. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4466>. – Доступно на 30.01.2017. – Назва з екрана.

235. Кулінська А.В. Еволюція парадигми національної економічної безпеки в інтересах стратегічного забезпечення національної безпеки країни / А.В. Кулінська // Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. праць. – Одеса, 2015. – Вип. 3 (58). – С. 72-78.

236. Кулінська А.В. Систематизація підходів до оцінювання боргової безпеки та її складових елементів в Україні / А.В. Кулінська // Економіка і регіон. – Полтава, 2015. – № 4 (53). – С. 91-95.

237. Кулінська А.В. Сучасні тенденції в грошово-кредитній політиці Національного банку України / А.В. Кулінська // Економіка та держава. – 2015. – № 10. – С. 77-81.

238. Кулінська А.В. Проблеми функціонування складових фінансової безпеки в системі економічної безпеки держави / А.В. Кулінська // Науковий вісник Одеського національного економічного університету: зб. наук. праць. – Одеса, 2015. – Вип. 11 (231). – С. 90-98.

239. Кулінська А.В. Особливості формування системи індикаторів оцінки інвестиційної безпеки держави / А.В. Кулінська // Інвестиції: практика та досвід. – 2015. – № 18. – С. 11-15.

240. Кулінська А.В. Особливості державного регламентування фондової політики України / А.В. Кулінська // Інвестиції: практика та досвід. – 2015. – № 22. – С. 66-68.

241. Кулінська А. Диференціація підходів до управління державною заборгованістю / А. Кулінська // Економічний форум. – 2015. – № 4. – С. 64-70.

242. Кулінська А.В. Обставини, які впливають на зміцнення системи національної фінансової безпеки України / А.В. Кулінська // Економічний простір: зб. наук. праць. – Дніпропетровськ, 2015. – Вип. 104. – С. 92-101.

243. Кулінська А.В. Кризові ситуації, які викликають загрозу індикаторам економічної безпеки України / А.В. Кулінська // Економіка та держава. – 2016. – № 1. – С. 53-55.

244. Кулінська А.В. Управління національною безпекою як основою забезпечення сталого розвитку національного господарства / А.В. Кулінська // Економічний форум. – 2016. – № 1. – С. 20-26.

245. Кулінська А.В. Вдосконалення механізму управління державною заборгованістю України / А.В. Кулінська // Економічний простір: зб. наук. праць. – Дніпропетровськ, 2016. – Вип. 106. – С. 145-156.

246. Кулінська А.В. Оптимальні умови формування складових валютної безпеки національної економіки / А.В. Кулінська // Науковий вісник Одеського національного економічного університету: зб. наук. праць. – Одеса, 2016. – Вип. 3 (235). – С. 86-96.

247. Кулінська А.В. Бюджетна безпека як умова досягнення національних соціально-економічних інтересів / А.В. Кулінська // Інвестиції: практика та досвід. – 2016. – № 4. – С. 29-34.

248. Кулінська А.В. Концептуальні засади розробки системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки економіки України [Електронний ресурс] / А.В. Кулінська // Ефективна економіка. – 2017. – № 2. – Режим доступу до журналу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5742>. – Доступно на 30.01.2017. – Назва з екрана.

249. Кулінська А.В. Управління складовими фінансової безпеки національного господарства України: концепція та методологія: [моногр.] / А.В. Кулінська. – Одеса: ФОП Бондаренко М.О., 2016. – 386 с.

250. Kulinska A.V. Features of formation of the mechanism of ensuring economic security of the banking system of Ukraine [Електронний ресурс] / L.V. Frolova, A.V. Kulinska // Економіка: реалії часу. – 2016. – № 4 (26). – С. 13-20. – Режим доступу: <http://economics.opu.ua/files/archive/2016/No4/13.pdf>. – Доступно на 30.01.2017. – Назва з екрана.

251. Кучер Г.В. Ефективність системи управління державним боргом в Україні / Г.В. Кучер // Фінанси України. – 2012. – № 6 (199). – С. 44-57.

252. Лавріненко О.В. Трансформація валютних систем країн центральної та східної Європи: дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец.

08.00.02 «Світове господарство і міжнародні економічні відносини» / О.В. Лаврінченко. – Київ, 2011. – 233 с.

253. Ліпкан В.А. Національна безпека країни: нормативно-правові аспекти забезпечення: [моногр.] / В.А. Ліпкан. – К.: Текст, 2003. – 180 с.

254. Ліпкан В.А. Проблеми визначення функцій системи забезпечення національної безпеки України / В.А. Ліпкан // Підприємництво, господарство і право. – 2004. – № 2. – С. 75-79.

255. Ліпкан В.А. Теоретико-методологічні засади управління у сфері національної безпеки України: [моногр.] / В.А. Ліпкан. – К.: НАВСУ, 2005. – 350 с.

256. Литвин Н.Ю. Державне регулювання організаційно-фінансової підтримки зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання в Україні: дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.03. «Економіка та управління національним господарством» / Н.Ю. Литвин. – Київ, 2014. – 168 с.

257. Літош Г. Економічна безпека країни: зміст та структурні елементи / Г. Літош // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 4. – 183-188.

258. Лондар С. Підходи до систематизації і контролю ризиків, пов'язаних з управлінням державним боргом в Україні / С. Лондар, В. Башко // Фінанси України. – 2012. – № 6. – С. 3-14.

259. Луніна І. Проблеми та перспективи розвитку системи державних фінансів в Україні / І. Луніна // Фінанси України. – 2010. – № 2 (171). – С. 3-12.

260. Лупан И. Экономические аспекты национальной безопасности / И. Лупан // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 1 (31). – С. 22-32.

261. Лупенко А. Боргова політика держави в умовах кризи / А. Лупенко // Світ фінансів. – 2010. – № 2 (23). – С. 76-86.

262. Лютий І.О. Грошово-кредитна політика в умовах перехідної економіки: [моногр.] / І.О. Лютий. – К.: Атіка, 1999. – 240 с.

263. Лютий І.О. Новітні тенденції розвитку фінансової системи держави / І.О. Лютий // Фінанси України. – 2004. – № 5. – С. 24-29.

264. Лютий І.О. Формування бюджетної політики економічного зростання / І.О. Лютий, Л.М. Демиденко // Фінанси України. – 2006. – № 10. – С. 13-19.
265. Лютий І.О. Бюджетна політика і стабільність соціально-економічного розвитку України / І.О. Лютий, Л.М. Демиденко, Ю.Л. Субботович // Фінанси України. – 2006. – № 10. – С. 3-12.
266. Лютий І.О. Ринок фінансових послуг України в умовах глобалізації фінансового ринку: тенденції та перспективи / І.О. Лютий, А.С. Криклій, О.М. Юрчук // Економіка та держава. – 2008. – № 3. – С. 5-12.
267. Лютий І.О. Вплив держави на ринок фінансового капіталу України / І.О. Лютий, Н.В. Дрозд // Фінанси України. – 2010. – № 8 (177). – С. 63-72.
268. Мазур І.І. Детінізація економіки як пріоритет економічної безпеки України / І.І. Мазур // Стратегічні пріоритети. – 2007. – № 3 (8). – С. 76-84.
269. Мазурок П.П. Історія економічних учень у запитаннях і відповідях / П.П. Мазурок. – К.: Знання, 2006. – 477 с.
270. Майборода Л. Основні підходи щодо проведення аналізу розвитку банківського сектору / Л. Майборода // Вісник Національного банку України. – 2007. – № 1. – С. 49-53.
271. Макар О.П. Світовий досвід управління боргом і перспективи його застосування в Україні / О.П. Макар // Економіка та держава. – 2012. – № 10. – С. 54-57.
272. Макаренко М. Стратегія інфляційного таргетування в системі грошово-кредитної політики України: [моногр.] / М. Макаренко, І. Д'яконова, Ф. Журавка. – Суми: УАБС НБУ, 2008. – 110 с.
273. Макаренко Є.В. Бюджетний дефіцит країни в передумовах світової фінансової кризи / Є.В. Макаренко // Економіка та держава. – 2010. – № 10. – С. 72-74.
274. Макарюк О.В. Напрями забезпечення фінансової безпеки України через регулювання інвестиційного ринку / О.В. Макарюк // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 6 (96). – С. 38-42.

275. Макогон Ю.В. Украинская экономика на фоне выздоравливающих после кризиса экономик других стран / Ю.В. Макогон // Економіст. – 2009. – № 9 (275). – С. 8-11.

276. Малік Є.О. Засади та інструменти активізації фінансового впливу на соціально-економічний розвиток України / Є.О. Малік, Г.І. Завистовська // Фінанси України. – 2009. – № 4 (161). – С. 120-123.

277. Марина А.С. Фінансова безпека країни в умовах фінансової інтеграції: дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / А.С. Марина. – Донецьк, 2014. – 221 с.

278. Марич М.Г. Інтеграція банківської системи України в світовий економічний простір в умовах фінансової глобалізації дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / М.Г. Марич. – Львів, 2014. – 254 с.

279. Матвійчук Л. Методи визначення фінансової безпеки підприємства / Л. Матвійчук // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. – 2010. – № 4 (54). – С. 330-332.

280. Мелих О. Валютно-курсова політика та вплив на фінансову безпеку держави / О. Мелих // Вісник Національного банку України. – 2008. – № 8. – С. 50-56.

281. Меликов Н.Р. Направления обеспечения погашения государственных долгов в современных экономических условиях / Н.Р. Меликов // Інвестиції: практика та досвід. – 2012. – № 11. – С. 74-76.

282. Мельник В.М. Оподаткування: наукове обґрунтування і організація процесу: [моногр.] / В.М. Мельник. – К.: Комп'ютерпрес, 2006. – 277 с.

283. Мельник В.М. Використання податкових інструментів в умовах становлення ринкової економіки / В.М. Мельник, Т.В. Кошук // Фінанси України. – 2010. – № 2 (171). – С. 46-57.

284. Мирончук В.М. Актуальні проблеми оцінювання фінансової стійкості депозитних корпорацій: [моногр.] / С.В. Ковальчук, В.М. Мирончук. – Хмельницький: ТОВ «Поліграфіст-2», 2012. – 250 с.

285. Мирончук В.М. Оцінювання фінансової стійкості депозитних корпорацій: дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / В.М. Мирончук. – Хмельницький, 2013. – 180 с.

286. Михайловська І.М. Гроші і кредит: [навч. посіб.] / І.М. Михайловська, К.Л. Ларіонова. – Львів: Новий Світ-2000, 2006. – 432 с.

287. Міжнародний валютний фонд [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imf.org>.

288. Мірошніченко О.В. Нормативно-правові засади формування системи національної економічної безпеки країни / О.В. Мірошніченко // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 11 (143). – С. 161-165.

289. Мірошніченко О.В. Податкова політика і іллегалізація господарської діяльності в контексті економічної безпеки України / О.В. Мірошніченко // Стратегічні пріоритети. – 2009. – 2 (11). – С. 167-174.

290. Mishkin F.S. The economics of money, banking and financial markets / F.S. Mishkin. – [9 th ed.]. – Boston: Prentice Hall, 2009. – 706 p.

291. Міщенко С.В. Вдосконалення інституційної структури нагляду за фінансовим сектором / С.В. Міщенко // Банківська справа. – 2007. – № 1. – С. 41-56.

292. Міщенко В.І. Основні напрями забезпечення стабільності фінансового сектору в контексті глобалізаційних процесів / В.І. Міщенко, С.В. Міщенко // Фінанси України. – 2008. – № 5 (150). – С. 56-59.

293. Міщенко С.В. Критерії і показники оцінки стабільності функціонування фінансового сектору / С.В. Міщенко // Вісник Національного банку України. – 2008. – № 9. – С. 36-45.

294. Мних А.М. Політика державних запозичень із метою ефективного інноваційного розвитку / А.М. Мних // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – № 24. – С. 17-18.

295. Мозговий О.М. Фондовий ринок: [навч. посіб.] / О.М. Мозговий. – К.: КНЕУ, 1999. – 316 с.

296. Мошенський С.З. Фондовий ринок та інституційне інвестування в країні: вплив на інвестиційну безпеку держави: [моногр.] / С.З. Мошенський. –

Житомир: Вид-во Житомирського державного технологічного університету, 2008. – 432 с.

297. Мочерний С.В. Економічний енциклопедичний словник: у 2-х т. / С.В. Мочерний, Я.С. Ларіна, С.І. Юрій. – Львів: Світ, 2006. – 568 с.

298. Мунтіян В. Економічна безпека України: [моногр.] / В. Мунтіян. – К.: КВІЦ, 1999. – 464 с.

299. Найман Е. Фінансово-економічна криза в Україні: сучасні загрози та можливості їх подолання / Е. Найман // Економічний часопис-XXI. – 2009. – № 5-6. – С. 56-61.

300. Наказ «Про затвердження методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» № 1277 від 29.10.2013 року [Електронний ресурс] // Міністерство економічного розвитку та торгівлі України. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ME131588.html. – Доступно на 10.06.2017. – Назва з екрана.

301. Наконечна Н.В. Методологічні підходи до оцінювання рівня фінансової безпеки України / Н.В. Наконечна // Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23.14. – С. 281-287.

302. Науменкова С. Інституційний розвиток фінансового сектору країни / С. Науменкова, С. Міщенко // Фінанси України. – 2008. – № 7 (152). – С. 53-71.

303. Науменкова С. Проблеми підтримки фінансового сектору в умовах світової кризи / С. Науменкова // Вісник Національного банку України. – 2009. – № 6. – С. 12-18.

304. Науменкова С. Зарубіжний досвід організації систем регулювання і нагляду за діяльністю фінансових установ / С. Науменкова // Фінанси України. – 2009. – № 12 (169). – С. 20-27.

305. Науменкова С.В. Розвиток фінансового сектору України в умовах формування нової фінансової архітектури: [моногр.] / С.В. Науменкова, С.В. Міщенко. – К.: ЦНД НБУ, 2009. – 384 с.

306. Науменкова С.В. Валютне регулювання / С.В. Науменкова, К.Ф. Черкашина. – К.: ЦП «Компринт», 2013. – 155 с.

307. Науменкова С. Макропруденційні інструменти в сфері забезпечення фінансової стабільності / С.В. Науменкова, В.І. Міщенко // Фінанси України. – 2015. – № 10. – С. 53-76.

308. Некипелов А. От замораживания к инвестированию: новые подходы к денежно-кредитной или валютной политике / А. Некипелов, Ю. Голанд // Вопросы экономики. – 2008. – № 3. – С. 47-55.

309. Нижник Н.Р. Національна безпека України (методологічні аспекти, стан і тенденції розвитку): [навч. посіб.] / Н.Р. Нижник, Г.Р. Ситник, В.Т. Білоус; [за ред. Н.Р. Нижника]. – К.: Преса України, 2000. – 304 с.

310. Нідзельська І. Вплив валютного регулювання на розвиток вітчизняної економіки / І. Нідзельська // Фінанси України. – 2010. – № 2 (171). – С. 83-88.

311. Нікітіна М.Г. Чорноморський вектор гео економічної стратегії України в контексті розвитку глобальної регіоналізації: дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук: спец. 08.00.02 «Світове господарство і міжнародні економічні відносини» / М.Г. Нікітіна. – Донецьк, 2012. – 592 с.

312. Нікітіч С.І. Механізм державного регулювання структурних процесів в умовах нестабільної економічної динаміки: дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.01 «Економічна теорія та історія економічної думки» / С.І. Нікітіч. – Донецьк, 2013. – 279 с.

313. Новицький В.Є. Глобальна фінансово-економічна криза: сутність, системність проявів і перспективи подолання / В.Є. Новицький // Економічний часопис-XXI. – 2009. – № 1-2. – С. 3-6.

314. Новицький В.Є. Інституційне регулювання за умов кризи: реалії та імперативи / В.Є. Новицький // Економічний часопис-XXI. – 2010. – № 1-2. – С. 9-11.

315. Новікова О. Економічна безпека: концептуальне визначення і механізм забезпечення: [моногр.] / О.Ф. Новікова, Р.В. Покотиленко. – Донецьк: ІЕП НАНУ, 2006. – 408 с.

316. Озаріна О.В. Використання системного підходу при аналізі складових економічної безпеки держави / О.В. Озаріна // Прометей. – 2008. – № 3 (27). – С. 26-31.

317. Омельчук С. Забезпечення безпеки державних запозичень України / С. Омельчук // Економіст. – 2007. – № 11. – С. 30-33.

318. Онофрійчук В.П. Забезпечення фінансової безпеки в сфері державних фінансів України: дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 21.04.01 «Економічна безпека держави» / В.П. Онофрійчук. – Київ, 2014. – 191 с.

319. Опарін В.М. Фінансова система: теоретико-методологічні аспекти: [моногр.] / В.М. Опарін. – К.: КНЕУ, 2005. – 240 с.

320. Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unido.org>.

321. Орловська Н. Дефіцит державного бюджету і джерела фінансування / Н. Орловська // Вісник нац. банку України. – 2010. – № 5. – С. 28-30.

322. Осіпчук С. Економічна безпека держави і критерії її оцінювання / С. Осіпчук // Вісник Національної академії державного управління при Президенті України. – 2008. – № 1. – С. 57-65.

323. Осіпчук С.Г. Особливості функціонування системи економічної безпеки в Україні на сучасному етапі державотворення / С.Г. Осіпчук // Економіка та держава. – 2008. – № 8. – С. 98-100.

324. Оскольський В.В. Ринок цінних паперів: проблеми функціонування і розвитку / В.В. Оскольський. – К.: Знання України, 1996. – 145 с.

325. Офіційний сайт Державного комітету статистики країни [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

326. Офіційний сайт Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua>.

327. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку та торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua>.

328. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.

329. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.

330. Офіційний сайт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nssmc.gov.ua>.
331. Офіційний сайт ПАТ «Українська біржа» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ux.ua>.
332. Павлюк К.В. Бюджет та бюджетний процес в умовах транзитивної економіки України: [моногр.] / К.В. Павлюк. – К.: НДФІ, 2006. – 584 с.
333. Папка О.С. Формування системи фінансової безпеки страхових компаній: дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / О.С. Папка. – Львів, 2012. – 210 с.
334. Пасічний М.Д. Механізм управління дефіцитом бюджету в умовах соціально-економічних перетворень / М.Д. Пасічний // Економіка та держава. – 2011. – № 9. – С. 46-50.
335. Пасічник Ю. Бюджетний потенціал економічного зростання в країні: [моногр.] / Ю.В. Пасічник. – Донецьк: Юго-Восток ЛТД, 2005. – 642 с.
336. Пастернак-Таранушенко Г. Економічна безпека держави: статика процесу забезпечення / Г. Пастернак-Таранушенко. – К.: Кондор, 2002. – 302 с.
337. Пастернак-Таранушенко Г.А. Економічна безпека країни: [моногр.] / Г.А. Пастернак-Таранушенко. – К.: Вид-во КЕІМ, 2003. – 320 с.
338. Пахомов Ю. Витоки і вірогідні наслідки світової фінансової кризи / Ю. Пахомов, С. Пахомов // Економічний часопис-XXI. – 2008. – № 11-12. – С. 78-83.
339. Пахомов Ю.М. Основні завдання формування посткризової моделі розвитку економіки України / Ю.М. Пахомов // Економічний часопис-XXI. – 2010. – № 1-2. – С. 45-56.
340. Пенькова О.Г. Конкурентоспроможність національної економіки в умовах глобалізації / О.Г. Пенькова // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 11 (77). – С. 26-31.
341. Петренко Я. Неорганізовані нагромадження заощадження в механізмі трансформації заощаджень в інвестиції / Я. Петренко // Економіка України. – 2010. – № 1 (578). – С. 54-59.

342. Петрик О. Фінансова криза в Україні і заходи щодо її подолання / О. Петрик // Вісник Національного банку України. – 2009. – № 8. – С. 4-10.

343. Петрова Г. Конкурентоспроможність країни як фактор національної економічної безпеки / Г. Петрова // Держава та регіони. – 2007. – № 3. – С. 178-182.

344. Печенюк Н.М. Економічна безпека України в контексті управління зовнішнім боргом держави / Н.М. Печенюк // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 8 (121). – С. 132-141.

345. Печенюк Н. Напрями оптимізації управління зовнішнім державним боргом України шляхом використання зарубіжного досвіду / Н. Печенюк // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 6 (132). – С. 270-274.

346. Пилипчук В.М. Ключові проблеми економічного розвитку України / В.М. Пилипчук // Економічний часопис-XXI. – 2010. – № 3-4. – С. 34-39.

347. Пирожков С.І. Методичні рекомендації до оцінки рівня економічної безпеки України / С.І. Пирожков. – К.: НІПМБ, 2003. – 42 с.

348. Підхомний О. Типологія загроз фінансовій безпеці підприємницької діяльності / О. Підхомний, Н. Микитюк, І. Вознюк // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2007. – № 605. – С. 119-123.

349. Пластун О.Л. Розвиток системи фінансової безпеки суб'єктів підприємництва сфери матеріального виробництва: дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / О.Л. Пластун. – Суми, 2007. – 215 с.

350. Плєскач В.Л. Методологічні положення державного регулювання фінансово-економічного розвитку / В.Л. Плєскач, А.В. Кулик // Фінанси України. – 2009. – № 10 (167). – С. 27-35.

351. Плукар Л.А. Формування системи економічної безпеки банківського сектора регіону: дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / Л.А. Плукар. – Львів, 2012. – 184 с.

352. Поворозник В.О. Фондовий ринок на сучасному етапі: проблеми та вирішення / В. Поворозник // Стратегічні пріоритети. – 2007. – № 1. – С. 127.

353. Податковий кодекс України : за станом на 17.01.2015р., №2755-VI : [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – Оф.вид. від 2010р., № 13-14, 15-17, ст. 112. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>. – Доступно на 10.06.2017. – Назва з екрана.

354. Пойда-Носик Н.Н. Використання системного підходу в управлінні фінансовою безпекою підприємства / Н.Н. Пройда-Носик // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економічні науки. – 2011. – № 3. – С. 158.

355. Політична економія: [навч. посіб.] / [Г.А. Оганян, В.О. Паламарчук, А.П. Румянцев та ін.]; за заг. ред. Г.А. Оганяна. – К.: МАУП, 2003. – 520 с.

356. Полозенко Д. Планово-індикативне і бюджетне планування в умовах ринку / Д. Полозенко // Фінанси України. – 2008. – № 7 (152). – С. 72-77.

357. Полозенко Д. Вплив валютного регулювання на розвиток економіки країни / Д. Полозенко // Фінанси України. – 2010. – № 2 (171). – С. 65-69.

358. Полтораков О.Ю. «Дилеми безпеки» через призму співвідношення об'єктивної та суб'єктивної складових / О. Полтораков // Стратегічна панорама. – 2009. – № 4. – С. 35-40.

359. Понеділко О.В. Державна політика реформування банківської сфери в умовах макроекономічної стабілізації: дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / О.В. Понеділко. – Київ, 2010. – 205 с.

360. Постанова «Про Концепцію функціонування та розвитку фондового ринку в Україні» № 342/95-ВР від 22.09.1995 року [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – Оф.вид. від 1995, № 33, ст. 257. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/342/95-вр>. – Доступно на 10.06.2017. – Назва з екрана.

361. Постоленко Ю.П. Бюджетна безпека як ключова складова фінансової та економічної безпеки / Ю.П. Постоленко // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2011. – № 3 (43). – С. 76-82.

362. Предборський В. Детінізація економіки у контексті трансформаційних процесів: питання теорії й методології: [моногр.] / В.А. Предборський. – К.: Кондор, 2005. – 640 с.

363. Предборський В.А. Трансформаційна модель української економіки і проблеми її детінізації / В.А. Предборський // Формування ринкових відносин в Україні. – 2005. – № 2. – С. 76-82.

364. Предборський В. Економічна теорія: [підруч.] / В.Л. Предборський, Б. Гарін, В. Кухаренко; [під ред. В. Предборського]. – К.: Кондор, 2007. – 492 с.

365. Приходько О.Г. Фінансова криза / О.Г. Приходько // Дзеркало тижня. Україна. – 2008. – № 41 (720). – С. 9-11.

366. Продовольча і сільськогосподарська компанія Організації Об'єднаних Націй [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fao.org>.

367. Пшенникова Ю.И. Роль долговой политики страны в финансовом планировании / Ю.И. Пшенникова // Проблемы современной экономики. – 2007. – № 3 (23). – С. 496-498.

368. Раделицький Ю.О. Державне регулювання ринку фінансових інвестицій: зарубіжний досвід і національні реалії / Ю.О. Раделицький // Науковий Вісник Національного лісотехнічного університету України: Зб. наук. пр. – 2009. – Вип. 19.13. – С. 242-248.

369. Рак Р.В. Інновації на ринку державних цінних паперів України / Р.В. Рак // Фінанси України. – 2009. – № 12 (169). – С.72-80.

370. Родіонова Т.А. Дохідність іноземних інвестицій в країнах з ринком, що формується: дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.02 «Світове господарство і міжнародні економічні відносини» / Т.А. Родіонова. – Одеса, 2014. – 192 с.

371. Рогова О. Денежно-кредитная система: издержки внешней политики / О. Рогова // Экономист. – 2007. – № 11. – С. 35-44.

372. Рожко О.Д. Державний борг у забезпеченні економічного зростання / О.Д. Рожко // Фінанси України. – 2003. – № 1. – С. 82-87.

373. Салтикова Г.В. Процентні важелі реалізації фінансової політики держави: дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / Г.В. Салтикова. – Суми, 2011. – 237 с.

374. Самець С. Місце та значення ринку цінних паперів у сучасній економіці країни / С. Самець, О. Іконніков // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. – 2010. – Вип. 20.14. – С. 244-252.

375. Самець С. Державне регулювання економіки в умовах економічної кризи / С. Самець // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. – 2012. – Вип. 22.07. – С. 266-273.

376. Самуэльсон П. Экономикс / П. Самуэльсон. – М.: Прогресс, 1994. – 360 с.

377. Світовий банк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldbank.org>.

378. Святненко А. Роль іноземних грошей у банківській системі України зростає / А. Святненко // Дзеркало тижня. Україна. – 2005. – № 6. – С. 5-8.

379. Селезнев А. О бюджетной политике в свете стратегии национальной безопасности / А. Селезнев // Экономист. – 2010. – № 5. – С. 6-19.

380. Семенченко А.І. Механізм стратегічного управління забезпеченням національної безпеки у кризових та надзвичайних ситуаціях / А.І. Семенченко // Стратегічні пріоритети. – 2007. – № 1 (2). – С. 200-207.

381. Семенченко А.І. Теоретико-методологічні положення визначення, класифікації й оцінка системи загроз національній безпеці та рекомендації до удосконалення / А.І. Семенченко // Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України. – 2007. – № 3. – С. 86-108.

382. Семенченко А. Комплексний механізм антикризового стратегічного управління забезпеченням національної безпеки / А.І. Семенченко // Економіка України. – 2007. – № 9. – С. 46-54.

383. Семенченко А.І. Методологія стратегічного планування у системі державного управління забезпеченням національної безпеки: [моногр.] / А. Семенченко. – К.: Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України, 2008. – 428 с.

384. Сенчагов В.К. Бюджетная политика страны и ее роль в обеспечении роста / В.К. Сенчагов // Вопросы экономики. – 2007. – № 5. – С. 65-80.

385. Сенчагов В.К. Критерии или пороговые значения экономической безопасности / В.К. Сенчагов, Е.А. Иванов, Е.В. Коловангина // Экономические науки. – 2007. – № 7. – С. 16-26.

386. Сивульський М.І. Національні особливості фінансової кризи / М.І. Сивульський // Фінанси України. – 2009. – № 7 (164). – С. 3-19.

387. Сидоренко П.О. Безпека фондового ринку в системі фінансової безпеки держави / П.О. Сидоренко // Інтелект-XXI. – 2014. – № 2. – С. 94-103.

388. Сидорова А.В. Ефективність банківської діяльності: статистична оцінка та моделювання / А.В. Сидорова, М.А. Жмайло // Статистика України. – 2010. – № 1 (48). – С. 46-53.

389. Ситник Г.П. Державне управління національною безпекою України: теорія і практика: [моногр.] / Г.П. Ситник. – К.: Вид-во Національної академії державного управління при Президентові України, 2004. – 408 с.

390. Ситник Г.П. Національна безпека: теорія та практика: [моногр.] / Г.П. Ситник, В.М. Олуйко, М.П. Вавринчук. – К.: Кондор, 2007. – 616 с.

391. Скічко М.О. Формування та регулювання розвитку регіонального фондового ринку: дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.05 «Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка» / М.О. Скічко. – Київ, 2010. – 199 с.

392. Сколотяний Ю. Валютна істерія: відповідальний / Ю. Сколотяний // Дзеркало тижня. Україна. – 2008. – № 46 (725). – С. 7-11.

393. Сколотяний Ю. Антикризисні стратегії для країни: державні фінанси, заощадження, інвестиції / Ю. Сколотяний, О. Дубинський // Дзеркало тижня. Україна. – 2010. – № 9 (789). – С. 3-5.

394. Slavyuk N.R. Public Debt: State and Problems of Managing / N.R. Slavyuk // Business Inform. – 2011. – № 2 (1). – С.32-34.

395. Слизкая В.П. Управление финансовой безопасностью предприятия в условиях нестабильности / В.П. Слизкая // Проблемы современной экономики. – 2007. – № 4 (24). – С. 55-63.

396. Смирнов А.И. Кредитный «пузырь» и перколяция финансового рынка / А.И. Смирнов // Вопросы экономики. – 2008. – № 10. – С. 14-21.

397. Смирнов С.М. Проблеми фінансової безпеки регіону / С.М. Смирнов // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 2 (56). – С. 113-119.
398. Собкевич О.В. Пріоритети розвитку банківського сектору економіки України / О.В. Собкевич // Стратегічна панорама. – 2009. – № 4. – С. 100-108.
399. Собкевич О.В. Позиції та перспективи України на світовому ринку капіталу в умовах посилення фінансової кризи / О.В. Собкевич, В.Г. Савенко // Проблеми науки. – 2010. – № 1. – С. 43-51.
400. Собкевич О.В. Проблеми розвитку українського фондового ринку у контексті світових інвестиційних процесів / О.В. Собкевич // Проблеми науки. – 2010. – № 5. – С. 18-23.
401. Сорокіна І.В. Теоретико-методологічні аспекти формування системи економічної безпеки підприємств / І.В. Сорокіна // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 12 (102). – С. 114-122.
402. Соскін О.І. Фінансово-економічні загрози, які роблять невідворотним внутрішній дефолт в Україні / О.І. Соскін // Економічний часопис-XXI. – 2009. – № 7-8. – С. 65-71.
403. Соскін О.І. Шляхи послаблення фінансово-економічної кризи в країні / О.І. Соскін // Економічний часопис- XXI. – 2009. – № 9-10. – С. 58-64.
404. Соскін О.І. Визначення національної економічної моделі України: порівняльний аналіз можливих альтернатив / О.І. Соскін // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 1(103). – С. 47-56.
405. Старостенко Г. Бюджетна система / Г. Старостенко, Ю. Булгаков. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 240 с.
406. Степанюк Є. Фінансові дисбаланси на світових ринках і антикризова політика банків / Є. Степанюк // Банківська справа. – 2008. – № 6. – С. 66-80.
407. Стиглиц Дж. Економіка государственного сектора: [практ. пособ.] / Дж. Стиглиц. – М.: ИНФРА-М, 1997. – 720 с.
408. Стрельбицька Л.М. Основи безпеки банківської системи України та банківської діяльності: [моногр.] / Л.М. Стрельбицька, М.П. Стрельбицький. – К.: Кондор, 2004. – 598 с.

409. Стрельников М. Рекапіталізація збанкрутілих банків – шлях у нікуди / М. Стрельников // Дзеркало тижня. Україна. – 2009. – № 21 (749). – С. 11-13.
410. Судакова О. Стратегічне формування безпеки підприємств в умовах ринкової економіки / О. Судакова // Схід. – 2008. – № 2. (86). – С. 19-22.
411. Сундук А. Банківське кредитування як гарантування інвестиційної безпеки регіонів України / А. Сундук, Я. Юрін // Вісник Національного банку України. – 2004. – № 1. – С. 24-26.
412. Сухарев О. Мировой финансовый кризис и способность экономики к развитию / О. Сухарев // Экономист. – 2008. – № 12. – С. 16-22.
413. Сухоруков А.І. Сучасні проблеми фінансової безпеки: [моногр.] / А.І. Сухоруков, С.Т. Пиріжкова. – К.: НІПМБ, 2005. – 140 с.
414. Сухоруков А. Фінансова безпека: [навч. посіб.] / А. Сухоруков, О. Ладюк. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 192 с.
415. Сухоруков А.І. Національна економічна безпека: [навч. посіб.] / А.І. Сухоруков, С.З. Мошенський, О.М. Петрук; [за ред. А. Сухорукова]. – Житомир: ПП «Рута», 2010. – 384 с.
416. Тарасюк Г.М. Економічна безпека як критерій ефективності стратегії держави / Г.М. Тарасюк // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. – 2010. – № 4 (54). – С. 192-193.
417. Теліженко О.М. Розвиток фінансового ринку в контексті формування фінансової безпеки України / О.М. Теліженко // Вісник Української академії банківської справи. – 2008. – № 1 (24). – С. 28-32.
418. Теліженко О.М. Забезпечення конкурентоспроможності економіки на основі досягнення комплексної безпеки країни / О.М. Теліженко, В.М. Кислий, Т.В. Бондар // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Економіка і менеджмент. – 2011. – № 6/2 (49). – С. 3-7.
419. Теліженко О. Узгодження основних складових реалізації фінансової політики в Україні / О. Теліженко, В. Борнос // Вісник Сумського державного університету. Серія: Економіка. – 2013. – № 1. – С. 35-44.

420. Ткаленко С.І. Фінансова безпека держави в передумовах посилення глобалізаційних процесів / С.І. Ткаленко // Міжнародна економічна політика. – 2013. – № 1 (18). – С. 101-122.

421. Ткаченко В.Г. Положения сущности и содержания экономической безопасности государства / В.Г. Ткаченко // Економіст. – 2008. – № 9. – С. 9-11.

422. Ткаченко В.Г. Про особливості фінансової безпеки країни в умовах ринкових трансформаційних процесів / В.Г. Ткаченко // Економіка АПК. – 2009. – № 6. – С. 8-14.

423. Ткаченко С.І. Міжнародний банківський бізнес та фінансова безпека у світі / С.І. Ткаченко // Економіка та держава. – 2009. – № 11. – С. 76-78.

424. Томашкова К.Т. Механізм державного управління економічною безпекою особистості: дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр.: спец. 25.00.02 «Механізми державного управління» / К.Т. Томашкова. – Донецьк, 2009. – 200 с.

425. Тумашев А.Р. Мировой финансовый кризис: причины и последствия / А.Р. Тумашев // Проблемы современной экономики. – 2009. – № 1. – С. 32-41.

426. Указ Президента «Про Стратегію національної безпеки України» № 105/2007 від 12.02.2007 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/105/2007>. – Доступно на 10.06.2017. – Назва з екрана.

427. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки та оборони України від 15 червня 2007 року «Про хід виконання рішень Ради національної безпеки і оборони України до поліпшення інвестиційного клімату в Україні» № 659/2007 від 20.07.2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/659/2007>. – Доступно на 10.06.2017. – Назва з екрана.

428. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 жовтня 2008 року «Про невідкладні заходи з посилення фінансово-бюджетної дисципліни або мінімізації негативного впливу світової фінансової кризи на економіку України»» № 965/2008 від 24.10.2008 року

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0032525-08>. – Доступно на 10.06.2017. – Назва з екрана.

429. Указ Президента України «Про оптимізацію діяльності з розроблення наукових засад національної безпеки країни» № 471/2010 від 02.04.2010 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uapravo.net/akty/right-osnovni/akt>. – Доступно на 10.06.2017. – Назва з екрана.

430. Указ Президента України «Про Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами України» № 583/2011 від 12.05.2011 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/lin. – Доступно на 10.06.2017. – Назва з екрана.

431. Указ Президента України «Про державну комісію з цінних паперів та фондового ринку України» № 446/95 від 12.06.1995 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1063/2011>. – Доступно на 10.06.2017. – Назва з екрана.

432. Уманців Ю. Конкурентна політика на ринку банківських послуг у глобалізації / Ю. Уманців // Банківська справа. – 2008. – № 5. – С. 55-71.

433. Федоренко Т.О. Нормативно-правове та інституційне забезпечення економічної безпеки: проблеми та напрями вдосконалення / Т.О. Федоренко // Стратегічна панорама. – 2009. – № 3. – С. 144-148.

434. Федоренко В. Інвестиції та економіка / В. Федоренко // Економіка України. – 2007. – № 5. – С. 12-16.

435. Федосов В. Фінансова реструктуризація в країні: проблеми і напрями: [моногр.] / В. Федосов, В. Опарін, С. Львовчкін. – К.: Вид-во Київського національного економічного університету, 2002. – 387 с.

436. Феофилова Т.Ю. Риски и угрозы экономической безопасности: оценка и противодействие влиянию / Т.Ю. Феофилова // Бизнес, менеджмент и право. – 2010. – № 1. – С. 19-24.

437. Фетисов Г.Г. О мерах по преодолению кризиса или формированию устойчивой финансово-экономической системы страны / Г.Г. Фетисов // Вопросы экономики. – 2009. – № 4. – С. 31-41.

438. Фещенко Л.В. Бюджетна система України: [навч. посіб.] / Л.В. Фещенко, П.В. Проноза, Н.В. Кузьминчук; [за ред. Л.В. Фещенко]. – К.: Кондор, 2008. – 440 с.

439. Фещенко Л.В. Бюджетна система України: [навч. посіб.] / Л.В. Фещенко, П.В. Проноза, Н.В. Кузьминчук; [за ред. Л.В. Фещенко]. – К.: Кондор, 2008. – 440 с.

440. Фіскально-бюджетна і грошово-кредитна політики: проблеми і шляхи посилення взаємозв'язку: [моногр.] / [А. Даниленко, А. Гриценко, М. Савлук та ін.]. – К.: ІЕІП НАН України, 2010. – 456 с.

441. Фролов С.М. Розвиток методологічних засад бюджетного менеджменту при реалізації державою соціально-економічної політики у прикордонних територіях: дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / С.М. Фролов. – Суми, 2011. – 457 с.

442. Фридмен М. Количественная теория денег / М. Фридман. – М.: Эльф пресс, 1996. – 486 с.

443. Фукуяма Ф. Сильное государство: управление и мировой порядок в XXI веке / Ф. Фукуяма. – М.: Хранитель, 2006. – 224 с.

444. Футерко О.І. Бюджетний дефіцит і державний борг: динаміка і основні проблеми управління / О.І. Футерко // Економічний часопис-XXI. – 2011. – № 9-10. – С. 37-40.

445. Хазин М.Л. Лестница в небо. Диалоги о власти, карьере и мировой элите / М.Л. Хазин, С.И. Щеглов. – М.: Рипол-классик, 2016. – 624 с.

446. Харрис Л. Денежная теория / Л. Харрис. – М.: Прогрес, 1990. – 728 с.

447. Хітрін О.І. Фінансова безпека комерційних банків / О.І. Хітрін // Фінанси України. – 2004. – № 11. – С. 118-124.

448. Ходжаян А.О. Боргова політика і роль у забезпеченні макроекономічної стабільності / А.О. Ходжаян // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 2 (104). – С. 220-229.

449. Хомів О.В. Формування механізму економічної безпеки підприємств роздрібної торгівлі: дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец.

08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / О.В. Хомів. – Львів, 2012. – 200 с.

450. Хорошева А.С. Денежно-кредитное регулирование в системе обеспечения экономической безопасности государства: дис. на соискание науч. степени канд. экон. наук: спец. 08.00.01 «Экономическая теория и история экономической мысли» / А.С. Хорошева. – Донецк, 2010. – 215 с.

451. Царук О. Оцінка боргового фінансування дефіциту державного бюджету України / О. Царук // Фінанси України. – 2010. – № 173. – С. 98-101.

452. Цивільний кодекс України № 435-15 від 16.01.2003 [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – Оф. вид. від 2003, № 40-44, ст. 356 станом на 19.05.2017. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>. – Доступно на 10.06.2017. – Назва з екрана.

453. Цінні папери: [підруч.] / [В.Д. Базилевич, В.М. Шелудько, Н.В. Ковтун та ін.]; за заг. ред. В.Д. Базилевича. – К.: Знання, 2011. – 1094 с.

454. Чаговець Л.О. Механізм формування стратегій стабілізації системи економічної безпеки підприємства / Л.О. Чаговець // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2008. – № 628. – С. 687-691.

455. Черепенко В.Г. Інноваційні аспекти боргової стратегії держави: дис. на здобуття наук. ступеня канд. экон. наук: спец. 08.05.01 «Світове господарство і міжнародні економічні відносини» / В.Г. Черепенко. – Київ, 2005. – 173 с.

456. Чуб О.О. Банківська діяльність у контексті інтеграції та глобалізації / О.О. Чуб // Фінанси України. – 2008. – № 1 (146). – С.138-146.

457. Чугунов І.І Бюджетний механізм регулювання розвитку: [моногр.] / І.І Чугунов, Ю.О. Лупенко, Н.І. Костіна, І.О. Луніна. – К.: НІОС, 2003. – 488 с.

458. Чуйко З.Д. Особливості конституційно-правового регулювання питань національної безпеки України / З.Д. Чуйко // Підприємництво, господарство та право. – 2009. – № 6 (162). – С. 12-16.

459. Чухно А.А. Актуальні проблеми стратегії економічного і соціального розвитку на сучасному етапі / А.А. Чухно // Економіка України. – 2004. – № 4. – С. 15-23.

460. Чухно А. Сучасна фінансово-економічна криза: природа, шляхи та методи її подолання / А. Чухно // Економіка України. – 2010. – № 2. – С. 4-18.
461. Шаблиста Л.М. Податкова політика України в трансформаційний період / Л.М. Шаблиста // Актуальні проблеми економіки. – 2001. – № 3-4. – С. 26-33.
462. Шаблінський І. Фундаментальна загроза національній безпеці / І. Шаблінський // Політичний менеджмент. – 2006. – № 3 (18). – С. 124-132.
463. Шаров О. Україна: вибір стратегії управління державним боргом / О. Шаров // Світ фінансів. – 2008. – № 1(14). – С. 7-9.
464. Швайка М. Світова фінансова криза: причини виникнення та шляхи подолання / М. Швайка // Економічний часопис-XXI. – 2008. – № 11-12. – С. 12-16.
465. Шевцов А.І. Актуальні проблеми економіки в контексті світової фінансової кризи / А.І. Шевцов, Г.І. Мерніков // Стратегічні пріоритети. – 2009. – № 1 (10). – С. 80-85.
466. Шевченко С. Формування попиту на гроші як інструмент фінансової політики держави: дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / С. Шевченко. – Львів, 2011. – 233 с.
467. Шевченко О.Ю. Фінансова безпека України в умовах активізації глобальних інвестиційних процесів / О.Ю. Шевченко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2009. – № 6 (97). – С. 84-88.
468. Шевченко О.Ю. Інтеграція валютної системи як спосіб підтримання національної фінансової безпеки / О.Ю. Шевченко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2010. – № 1 (104). – С. 13-17.
469. Шевчук В.Я. Формування інноваційної моделі сталого розвитку в посткризовий період / В.Я. Шевчук // Економічний часопис-XXI. – 2010. – № 1-2. – С. 6-8.
470. Шелухін В.А. Суспільство у просторі трансформацій, культура у просторі суперечностей: відкриті питання Деніела Бела / В.А. Шелухін // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. – 2010. – № 1-2. – С. 103-105.

471. Шемаєва Л.Г. Когнітивний підхід щодо прогнозування економічної безпеки підприємства / Л.Г. Шемаєва // Проблеми науки. – 2009. – № 12. – С. 24.

472. Шипілова Л.М. Методика обґрунтування поняттєво-категорійного апарату теоретичних основ політики безпеки: [моногр.] / Л.М. Шипілова. – К.: Інститут проблем національонї безпеки, 2005. – 218 с.

473. Ши́ра Н.О. Грошово-кредитна політика в системі державного регулювання економіки: дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / Н.О. Ши́ра. – Донецьк, 2011. – 206 с.

474. Школьник І.О. Фінансовий ринок України: сучасний стан і стратегія розвитку: [моногр.] / І.О. Школьник. – Суми: ВВП «Мрія-1», 2008. – 348 с.

475. Школьник І.О. Вплив міжнародних фінансових конгломератів на розвиток фінансового ринку України / І.О. Школьник, В.М. Кремень // Фінанси України. – 2009. – № 9 (166). – С. 34-42.

476. Школьник І.О. Реформування фінансового нагляду під впливом рецесії / І.О. Школьник // Фінанси України. – 2010. – № 3 (172). – С. 50-60.

477. Школьник І.О. Капіталізація фондового ринку України в контексті тенденцій / І.О. Школьник // Фінанси України. – 2011. – № 4 (185). – С. 65-74.

478. Школьник І.О. Реформування вітчизняної розрахунково-клірингової системи як умова забезпечення ефективності функціонування інфраструктури ринку цінних паперів у процесі IPO / І.О. Школьник, С.В. Червякова // Проблеми економіки. – 2012. – № 3. – С. 15-19.

479. Shkolnik I.O. The dependence of economic growth and the depth of the financial market / I.O. Shkolnik, E.O. Kravchenko // Business Inform. – 2015. – № 2. – P. 190-195.

480. Шлемко В.Т. Економічна безпека України: сутність та напрямки забезпечення: [моногр.] / В.Т. Шлемко, І.Ф. Бінько. – К.: НІСД, 1997. – 144 с.

481. Шни́пко О. Економічна безпека ієрархічних багаторівневих систем: регіональний аспект: [моногр.] / О. Шни́пко. – К.: Генеза, 2006. – 288 с.

482. Шнипко О.С. Ризик, надійність, загрози та захист, як стимулятори формування концепції національної економічної безпеки / О.С. Шнипко // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 7 (63). – 93-99.

483. Энтов Р.М. Экономическая теория Дж. Р. Хикса / Р.М. Энтов. – М.: Прогресс, 1988. – 386 с.

484. Юрій С. Фундаментальне дослідження фінансово-монетарної сфери України / С. Юрій // Фінанси України. – 2009. – № 3 (160). – С. 118-120.

485. Юхименко П.І. Монетаристські теорії і тенденції їх розвитку: історико-економічний аналіз: дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук: спец. 08.01.04 «Економічна історія та історія економічної думки» / П.І. Юхименко. – Біла Церква, 2006. – 445 с.

486. Ярошенко Ф.О. Бюджетні дефіцити як інструменти посткризового відновлення світової економіки / Ф.О. Ярошенко // Фінанси України. – 2011. – № 1 (182). – С. 3-12.

ДОДАТКИ

Додаток А

Концептуальний базис механізму забезпечення
національної безпеки України

Таблиця А.1 – Складові інтересів національної безпеки України (джерело: складено та систематизовано на засадах узагальнення [3, 30, 472])

Складові національних інтересів	Зміст національних інтересів	Заходи, що спрямовані на забезпечення національної безпеки країни
Перша складова	включає дотримання конституційних прав громадян, збереження культурного та наукового потенціалу України	удосконалення механізму правового регулювання суспільних відносин в системі національної безпеки; гарантування можливості здійснення громадянського контролю за діяльністю системи національної безпеки; не допущення пропаганди та агітації, які загрожують забезпеченню безпеки України
Друга складова	пов'язана із доведенням до громадськості інформації про політику в сфері національної безпеки, її позиції по питанням українського та міжнародного життя	удосконалення системи формування і використання інформаційних ресурсів, що формують основу науково-технічного потенціалу України; підвищення доцільності використання недержавних інформаційних ресурсів; поширення можливості засобів масової інформації по своєчасному доведенню достовірної інформації до українських й іноземних громадян
Третя складова	включає розвиток сучасних технологій безпеки. На підставі формування на рівноправних основах державної або недержавної систем забезпечення безпеки можлива реалізація інтересів особи, суспільства та держави	забезпечення підтримки недержавної системи забезпечення безпеки через делегування їй певних повноважень та залучення її до розвитку національної безпеки України; стимулювання недержавних суб'єктів господарювання для участі у міжнародній кооперації виробників засобів та систем національної безпеки країни зміцнення сфери забезпечення безпеки недержавними організаціями

Таблиця А.2 – Суб'єкти забезпечення національної безпеки України (джерело: складено та систематизовано на засадах узагальнення [157, 161, 215])

Суб'єкти безпеки	Повноваження суб'єктів національної безпеки країни
Президент України	Президент України як гарант суверенітету або територіальної цілісності країни, прав і свобод людини, Голова Ради національної безпеки і оборони України здійснює загальне керівництво у сферах національної безпеки країни
Верховна Рада України	Верховна Рада в межах повноважень, визначених Конституцією України та Законом України «Про основи національної безпеки України», визначає засади внутрішньої або зовнішньої політики, формує законодавчу базу, схвалює рішення з питань введення надзвичайного стану
Кабінет Міністрів України	Кабінет Міністрів України забезпечує державний суверенітет або економічну самостійність України, вживає заходи відносно забезпечення прав і свобод громадянина, громадського порядку
Міністерства і центральні органи влади	Міністерства або центральні органи виконавчої влади в своїх межах забезпечують виконання рішень, передбачених Конституцією та законами України, актами Президента та Кабінету Міністрів, здійснюють реалізацію концепцій у сфері національної безпеки
Рада національної безпеки і оборони України	Рада національної безпеки і оборони України координує або контролює діяльність органів виконавчої влади у сфері безпеки. З урахуванням змін у геополітичній обстановці вносить Президенту України пропозиції щодо уточнення Стратегії національної безпеки України
Місцеві державні адміністрації	Місцеві державні адміністрації і органи місцевого самоврядування забезпечують вирішення питань у сфері національної безпеки, віднесених законодавством до їхньої компетенції
Об'єднання громадян України	Громадяни країни через участь у виборах, референдумах чи інші форми демократії, а також через установи державної влади й органи місцевого самоврядування реалізують інтереси, добровільно або в порядку виконання конституційних обов'язків здійснюють заходи, які визначені законодавством країни щодо забезпечення її національної безпеки. Безпосередньо, так й через об'єднання громадян привертають увагу суспільних та державних інститутів до небезпечних процесів у різних сферах життєдіяльності

Таблиця А.3 – Об'єкти забезпечення національної безпеки України (джерело: складено та систематизовано на засадах узагальнення [161, 215, 289])

Об'єкти безпеки	Вплив об'єктів на забезпечення національної безпеки країни
Людська спільнота	<p>При цьому треба пам'ятати, що в основі знаходиться кількісний вимір населення України. Відтворення населення є найбільш важливим показником ставлення держави до суспільства. Свого часу Ф. Ратцель відзначав, що від кількості населення залежить не тільки рівень економічного розвитку того або іншого народу, а й рівень культурного розвитку. Рейтинг держави визначається, передусім, кількістю населення або його здатністю генерувати світовий економічний чи науково-технічний прогрес. Якою би великою не була територія, вона є значимою лише тоді, коли заселена народом</p>
Територія країни	<p>Територія, по-перше, є історичною спадщиною нації, а, по-друге, її головним багатством. Відсутність власної території ставить під загрозу існування нації. За такої ситуації утворюються, так звані, місця компактного проживання тих чи інших народів. Але таке існування є не найкращими сторінками історії будь-якого народу. Вказані утворення є однією із форм захисту інтересів народів без території. Саме територія є тим, без чого неможливо створити державу як механізм захисту народу</p>
Національне багатство країни	<p>Це сума матеріальних і духовних благ, які є в розпорядженні нації. Воно нагромаджувалося народом протягом історії його діяльності. Основну частину становить матеріальне багатство – сукупність засобів виробництва та предметів споживання.</p> <p>Окрім того, національне багатство включає нематеріальні або духовні цінності такі, як освітній потенціал, досягнення науково-технічної думки, культурні цінності тощо. Матеріальні компоненти національного багатства разом із культурними цінностями є сукупними можливостями нації щодо розвитку виробництва або задоволення потреб населення</p>
Національна свідомість українського народу	<p>Народ як родове поняття є соціальною групою, члени якої володіють почуттям належності до неї завдяки спільним рисам культурної або історичної свідомості. Національна свідомість передбачає ототожнення себе з національними та культурними цінностями, а також наявність солідарних зв'язків між особами, які належать до однієї нації</p>

Таблиця А.4 – Методи забезпечення національної безпеки України (джерело: складено та систематизовано на засадах узагальнення [360, 384, 472])

Методи безпеки	Основні заходи по забезпеченню національної безпеки країни
Правові	<p>розробка нормативних актів, які регламентують відносини в сфері національної безпеки, та методичних документів з питань забезпечення національної безпеки України;</p> <p>внесення проектів змін та доповнень у законодавство країни, що регулює відносини в сфері безпеки з метою удосконалення системи забезпечення національної безпеки, усунення внутрішніх протиріч у законодавстві й протиріч, пов'язаних із міжнародними угодами до яких приєдналась Україна;</p> <p>прийняття нормативно-правових документів, які встановлюють відповідальність юридичних і фізичних осіб за порушення чинного законодавства в сфері національної безпеки країни;</p> <p>законодавче закріплення пріоритету використання вітчизняних засобів та способів забезпечення національної безпеки країни;</p> <p>уточнення статусу іноземних підприємств, що надають послуги у сфері забезпечення національної безпеки, а також інвесторів при залученні інвестицій для розвитку інфраструктури безпеки;</p> <p>створення нормативно-правової бази для формування в Україні недержавної системи забезпечення національної безпеки або її регіональних структур</p>
Організаційно - технічні	<p>створення й удосконалення системи забезпечення безпеки, що складатиметься з державної та недержавної складових;</p> <p>виявлення загроз або небезпек, котрі можуть дестабілізувати функціонування системи національної безпеки України;</p> <p>участь у сертифікації засобів та способів забезпечення безпеки, ліцензуванні діяльності та стандартизації заходів;</p> <p>розробка, використання та удосконалення засобів чи способів національної безпеки, методів контролю за їх ефективністю або підвищення надійності їх функціонування;</p> <p>формування системи моніторингу показників (індикаторів) та характеристик національної безпеки в найбільш важливих сферах життєдіяльності суспільства</p>
Економічні	<p>удосконалення системи фінансування робіт, котрі пов'язані з реалізацією правових й організаційно-технічних методів системи забезпечення національної безпеки України;</p> <p>розробка програм забезпечення національної безпеки України та визначення порядку їх фінансування за рахунок недержавної структури національної безпеки</p>

Додаток Б

Консенсусний підхід до визначення сутності
поняття «економічна безпека»

Таблиця Б.1 – Регламентування розвитку економічної безпеки національної економіки України (джерело: систематизовано на засадах узагальнення [25, 126, 147, 324])

Дата	Нормативний документ	Основні положення
28.06.1996 р.	Конституція України	визначено, що забезпечення економічної безпеки, поряд із захистом суверенітету і територіальної цілісності країни, є найважливішою державною функцією
16.01.1997 р.	Концепція (основи державної політики) національної безпеки України	визначено зміст терміна «національна економічна безпека», об'єкти економічної безпеки і принципи забезпечення економічної безпеки; окреслено національні економічні інтереси; визначено загрози національній безпеці країни, в тому числі, в економічній сфері національного господарства
19.06.2003 р.	Закон України «Про основи національної безпеки України»	визначено основні засади державної політики, спрямованої на захист національних інтересів та гарантування безпеки суспільства від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності, зокрема, в економічній сфері; визначено правову основу економічної безпеки, об'єкти і суб'єкти економічної безпеки, принципи забезпечення національної економічної безпеки; окреслено національні економічні інтереси та загрози національним інтересам в економічній сфері національного господарства
02.03.2007 р.	Методика розрахунку рівня економічної безпеки України	сформульовано категорійно-понятійний апарат із невласливих класичній економічній науці термінів: економічна безпека, загрози економічній безпеці, індикатори економічної безпеки, інвестиційна безпека, грошово-кредитна безпека, бюджетна безпека, боргова безпека, безпека фондового ринку тощо; окреслено підходи до визначення інтегрального індексу національної економічної безпеки

Таблиця Б.2 – Визначення сутності поняття «економічної безпеки» в рамках багатоаспектного підходу (джерело: складено та систематизовано на засадах узагальнення [24, 75, 95, 146, 195, 235, 299, 301, 338, 480])

Визначення	Джерело
1	2
економічна безпека – сукупність умов, за яких зберігається спроможність держави ефективно захищати свої економічні інтереси, задовольняти в довгостроковому режимі потреби суспільства, генерувати інноваційні зрушення в економіці з метою забезпечення стабільного економічного розвитку	Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки [301]
економічна безпека – здатність економіки до розширеного самовідтворення з метою задоволення потреб держави або населення, забезпечення конкурентоспроможності економіки у світовій системі господарювання або протистояння дії факторів, які створюють загрозу нормальному розвитку	А.В. Бесчастний [24]
економічна безпека: 1) спроможність економіки забезпечити свій вільний та незалежний розвиток і утримати стабільність громадянського суспільства або його інститутів, а також достатній оборонний потенціал держави за несприятливих умов та варіантів розвитку подій; 2) здатність української держави до захисту національних економічних інтересів від зовнішніх чи внутрішніх загроз	В.М. Геєць [75]
економічна безпека – спроможність країни забезпечувати захист національних економічних інтересів від зовнішніх або внутрішніх загроз, здійснювати розвиток національної економіки з метою підтримання стабільності суспільства за будь-яких умов та варіантів розвитку подій	Б.В. Губський [95]
економічна безпека – такий стан економічного механізму країни, який характеризується збалансованістю і стійкістю до негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, здатністю забезпечувати за допомогою реалізації інтересів ефективний розвиток національної економіки та соціальної сфери	М.М. Єрмошенко [146]
економічна безпека – це такий стан економіки і інститутів влади, за якого забезпечено гарантований захист національних інтересів, соціально-спрямований розвиток країни загалом, достатній економічний та оборонний потенціал, у тому числі за несприятливих варіантів розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів	І.В. Запоточний, В.І. Захарченко [235]

Продовження таблиці Б.2

1	2
економічна безпека – це здатність економіки забезпечувати ефективно задоволення суспільних потреб на національному або міжнародному рівнях	О.А. Кириченко [195]
економічна безпека – сукупність факторів, які забезпечують незалежність національної економіки країни, її стабільність і здатність до оновлення та самовдосконалення	В.І. Мунтіян [299]
економічна безпека – стан держави у якому є забезпеченою стабільність її існування, забезпечені найліпші умови для життя її мешканців, функціонування та розвитку держави	Г.А. Пастернак- Таранущенко [338]
економічна безпека – стан країни, за яким вона забезпечена можливістю створення умов для заможного життя населення і перспективного розвитку національної економіки держави у майбутньому	В.Т. Шлемко, І.Ф.Бінько [480]

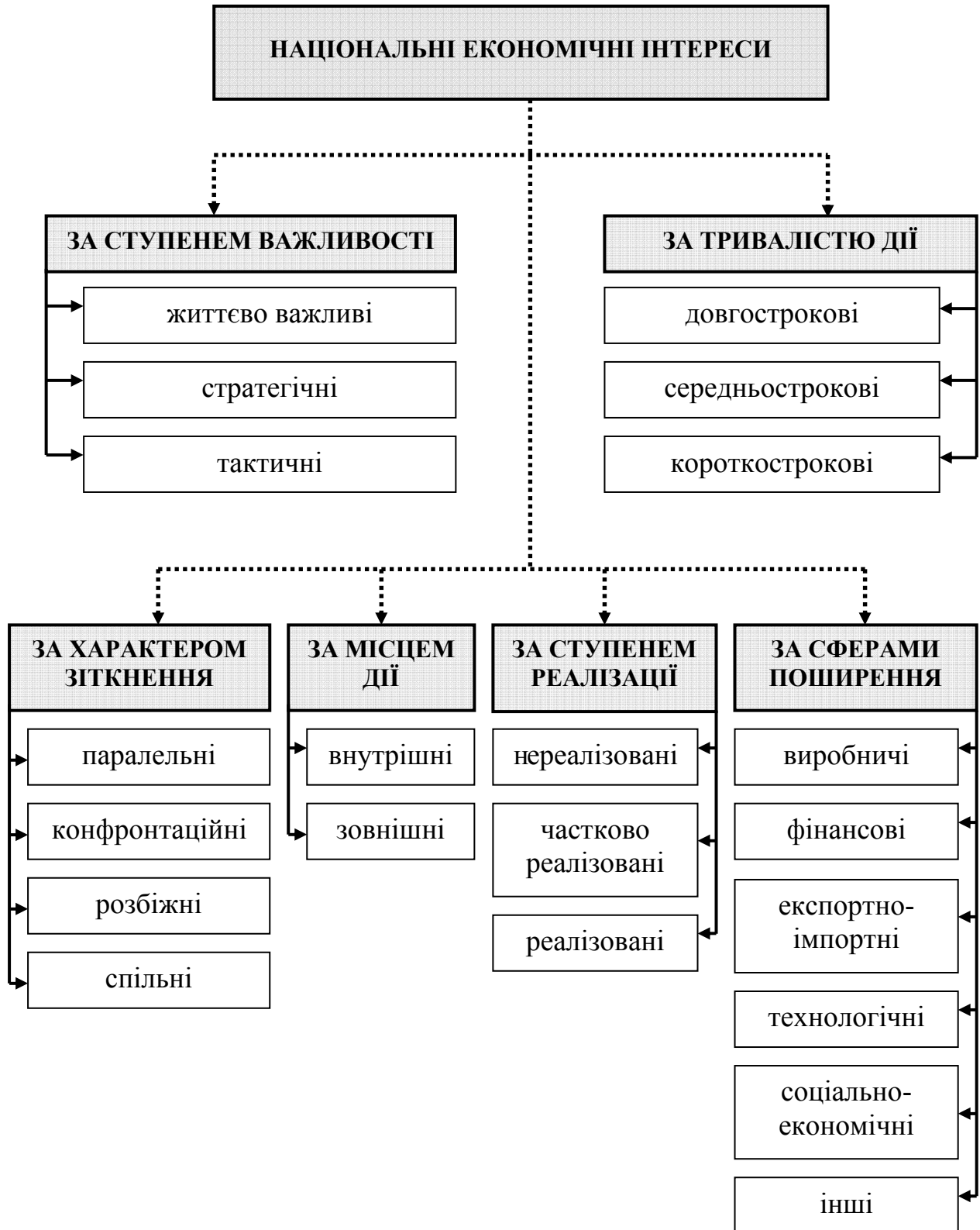

Рисунок Б.1 – Ключові національні економічні інтереси України
(джерело: класифіковано на засадах узагальнення [10, 112, 216, 417])

Додаток В

Концептуальний підхід державного управління національною економікою України на основі забезпечення її фінансової безпеки

Таблиця В.1 – Функціональні складові фінансової безпеки економіки України

(джерело: складено та систематизовано на засадах [233, 286, 420, 423])

Складові	Зміст складових фінансової безпеки національної економіки
1	2
Бюджетна безпека	<p>Під бюджетною безпекою слід розуміти стан платоспроможності держави з урахуванням балансу доходів та видатків державного і місцевих бюджетів та ефективності витрачання бюджетних коштів. Бюджетна безпека визначається розміром державного бюджету, перерозподілом валового внутрішнього продукту, розміром дефіциту, масштабами фінансування, виконанням бюджету [420].</p> <p>Тому розбалансування державного бюджету в результаті розриву між законодавчо встановленими державними зобов'язаннями та наявними фінансовими ресурсами викликає загрозу елементам фінансової безпеки. Наслідком такого розбалансування є бюджетні суперечності або відсутність прогнозування макроекономічних показників, на основі яких розраховується державний бюджет.</p> <p>На сьогодні залишаються ще незбалансованими доходи або видатки органів місцевого самоврядування. Необхідно найшвидше перевести значну частину місцевих бюджетів на самофінансування або ліквідувати штучну дотаційність. Потрібно почати зі зміни ставлення до місцевих податкових важелів та не розглядати їх як другорядні, а підняти їх роль у формуванні місцевої влади</p>
Боргова безпека	<p>Боргова безпека держави – це рівень внутрішньої та зовнішньої заборгованості з урахуванням її обслуговування та ефективності використання внутрішніх чи зовнішніх запозичень, достатній для вирішення соціально-економічних потреб України.</p> <p>Відповідний рівень боргової безпеки країни дає змогу зберегти стійкість фінансової системи до внутрішніх або зовнішніх загроз, забезпечити відносну незалежність країни, зберігаючи при цьому економічну можливість здійснювати виплати без загрози втратити суверенітету країни і підтримуючи рівень платоспроможності та кредитного рейтингу [286].</p> <p>Загроза неадекватній структурі державного боргу України або незваженій політиці в сфері державних запозичень в цілому має тенденцію до зниження, однак її не можна ігнорувати. Оскільки можливості зменшення боргового навантаження на економіку України через реструктуризацію не безмежні, державна політика поступово повинна переходити від переоформлення платежів до стратегічного управління державним боргом</p>

Продовження таблиці В.1

1	2
Банківська безпека	<p>Фінансову безпеку банківської системи потрібно розглядати в 2-х аспектах: по-перше, із точки зору наслідків її фінансової діяльності для України в цілому або її контрагентів; по-друге, з точки зору недопущення і відвернення реальних та потенційних загроз фінансовому стану банківської системи, Національному банку України або банківським установам. В цілому, сутність банківської безпеки країни полягає у забезпеченні раціонального використання ресурсного потенціалу, створенні сприятливих умов для реалізації інтересів банківських установ, попередженні внутрішніх чи зовнішніх загроз банківській системі та створенні умов її стабільного розвитку [423]</p>
Валютна безпека	<p>Валютна безпека означає: по-перше, рівень забезпеченості держави валютними цінностями, достатніми для формування і підтримки позитивного сальдо платіжного балансу, накопичення потрібного обсягу валютних (золотовалютних) резервів країни, підтримання стабільності національної грошової одиниці або виконання зобов'язань міжнародних договорів; по-друге, стан курсоутворення, котрий захищає від потрясінь на міжнародних валютних ринках та створює умови для розвитку вітчизняного експорту, масштабного припливу в країну іноземних інвестицій або глобальної інтеграції у світову економічну систему [233]</p>
Грошово-кредитна безпека	<p>Грошово-кредитна безпека – такий стан грошово-кредитної системи, що характеризується стабільністю національної грошової одиниці, доступністю ресурсів або таким рівнем інфляції, який забезпечує економічне зростання і підвищення реальних доходів населення. При цьому величина позичкового процента має бути достатньою для насичення трансакційного попиту на гроші або переходу до політики «довгих грошей», а розмір грошової маси бути достатнім для обслуговування господарських оборотів [420]</p>
Інвестиційна безпека	<p>Інвестиційна безпека припускає досягнення рівня, котрий дає змогу задовольняти потреби економіки України у капітальних вкладеннях за рахунок ефективного використання та повернення інвестиційних ресурсів, оптимального співвідношення поміж розмірами іноземних інвестицій у країну і вітчизняних за кордон та підтримання позитивного платіжного балансу України [286]. Втім, з точки зору забезпечення фінансової безпеки держави, формування системи інвестиційної безпеки в Україні необхідно здійснювати із урахуванням дотримання виваженої бюджетної, боргової, банківської, валютної та грошово-кредитної політики</p>

Продовження таблиці В.1

1	2
Фінансова безпека фондового ринку	<p>Складною є ситуація на фондовому ринку країни. Ефективність державного регулювання на фондовому ринку є досить низькою, про що свідчать незначні обсяги фондового ринку, а також суттєві деформації корпоративних відносин в країні, що відчувається у переділах власності або корпоративних конфліктах [423].</p> <p>Фінансова безпека фондового ринку – це оптимальний обсяг його капіталізації, який здатний забезпечити стійкий фінансовий стан емітентів, власників, покупців, посередників, реєстраторів, депозитаріїв, зберігачів та держави в цілому. Оцінюючи безпеку фондового ринку України, треба вести мову про безпеку ринку державних цінних паперів і ринку корпоративних цінних паперів</p>

Рисунок В.1 – Пріоритетні національні інтереси у фінансовій сфері національної економіки України (джерело: класифіковано на засадах узагальнення [264, 320, 387, 476, 479])

Додаток Г

Концептуальна модель регуляторних дій щодо становлення системного підходу з розроблення бюджетної політики України на перспективу

Таблиця Г.1 – Визначення сутності поняття «бюджетна політика» в рамках багатоаспектного підходу (джерело: складено та систематизовано на засадах узагальнення [8, 62, 144, 150, 298, 336, 406, 436, 439])

Визначення	Джерело
1	2
Бюджетна політика – діяльність органів державної влади з визначення системи організаційних і методичних заходів щодо мобілізації фінансових ресурсів, розподілу і використання їх у відповідності зі потребами соціально-економічного розвитку суспільства	М.М. Артус, Н.М. Хижа [8]
Бюджетна політика – комплекс юридичних, економічних, організаційних заходів під час складання проектів бюджетів, регулювання бюджетного процесу, управління бюджетним дефіцитом, організації бюджетного контролю. Виявляється у формах та методах мобілізації бюджетних коштів або їх витрачання на різні потреби держави	В.В. Венгер [62]
Бюджетна політика – системна сукупність національних пріоритетів, наукових підходів або конкретних заходів щодо цілеспрямованої діяльності держави з регулювання процесу і використання бюджетної системи для рішення економічних та соціальних завдань	М.М. Єрмошенко, І.О. Плужников, А.М. Соколовська, Ю.В. Чередніченко [144]
Бюджетна політика – це цілеспрямований комплекс дій державної влади стосовно формування, реалізації і управління бюджетним процесом	В.С. Загорський [150]
Бюджетна політика – цілеспрямована діяльність держави відносно раціонального використання важелів бюджетного регулювання, темпів одержавлення національного доходу, джерел його формування та вибору оптимальної структури витрат з метою підтримання економічного зростання в країні та досягнення стратегічних цілей	С.В. Мочерний, Я.С. Ларіна, О.А. Устенко [298]

Продовження таблиці Г.1

1	2
Бюджетна політика – сукупність заходів держави з організації або використання бюджетних ресурсів для забезпечення її економічного та соціального розвитку	Ю.В. Пасічник [336]
Бюджетна політика – складова фінансової політики країни, змістом якої є розподіл та перерозподіл фінансових ресурсів. У вузькому розумінні бюджетна політика зводиться щодо формування, виконання і регулювання державного бюджету країни. У широкому розумінні бюджетна політика включає заходи уряду, спрямовані на забезпечення повної зайнятості і виробництво неінфляційного валового внутрішнього продукту шляхом зміни державних видатків, системи оподаткування і підходів до формування державного бюджету в цілому, а також маніпулювання державними доходами та видатками з метою впливу на економічний розвиток суспільства	Г.Г. Старостенко, Ю.В. Булгаков [406]
Бюджетна політика – це складова фінансової політики, що відображає сукупність державних заходів у сфері бюджету з метою регулювання економічних або соціальних процесів та яка підпорядкована фінансовій доктрині, зокрема, системі домінуючих теоретичних положень, політичних переконань, етичних ідеалів	В.М. Федосов, В.М. Опарін, С.В. Львовчкін [436]
Бюджетна політика – діяльність державних органів влади стосовно формування та регулювання державного бюджету з метою забезпечення соціально-економічного розвитку та стратегічних пріоритетів держави	Л.В. Фещенко, П.В. Проноза, Н.В. Кузьминчук [439]

Таблиця Г.2 – Стратегічні напрями подолання бюджетного дефіциту в Україні
(джерело: складено та систематизовано за результатами досліджень [35, 204, 227, 274, 322, 335])

Стратегічні напрями	Комплекс стратегічних заходів, спрямований на подолання дефіциту державного бюджету
1	2
<p>Реалізація адміністративно-територіальної реформи</p>	<p>Суттєве значення для скорочення бюджетного дефіциту має реалізація адміністративно-територіальної реформи, розширення повноважень органів місцевого самоврядування або розвиток територіально-регіонального господарського розрахунку.</p> <p>Розширення самостійності регіонів і територіальних громад дає можливість суттєво збільшити обсяги місцевих бюджетів, зміцнити фінансову основу місцевого самоврядування, передати частину видатків державного бюджету місцевим, переглянути вплив місцевих бюджетів на соціально-економічні процеси.</p> <p>Отже, в основу змін щодо децентралізації управління в країні має бути покладено новий порядок формування регіональних бюджетів – не за рахунок державних дотацій та субвенцій, а за рахунок встановленої частки податків, зібраних на територіях і за рахунок виконання програм, коли регіони навчатимуться заробляти самі, тобто треба розвивати економічну ініціативу</p>
<p>Вдосконалення міжбюджетних відносин</p>	<p>Важливе місце серед напрямів подолання дефіциту бюджету має відводитися удосконаленню міжбюджетних відносин та механізму їх регулювання. Міжбюджетні відносини повинні реалізовуватися на прозорій основі, сприяти вирівнюванню соціально-економічного розвитку регіонів та збалансуванню бюджетів усіх рівнів</p>
<p>Оптимізація і реструктуризація бюджетних видатків</p>	<p>Важливим стратегічним завданням скорочення дефіциту є оптимізація і реструктуризація бюджетних видатків. Бюджетне фінансування національної економіки має вирішувати завдання її структурної перебудови і концентруватися у перспективних галузях національного господарства, які визначають науково-технічний прогрес чи рівень економічної могутності країни</p>
<p>Підвищення ефективності суспільного виробництва</p>	<p>Головним стратегічним завданням держави є підвищення ефективності суспільного виробництва (створення матеріальних чи нематеріальних благ, необхідних для існування та розвитку суспільства), яке сприятиме росту обсягів фінансових ресурсів, що є основним джерелом збільшення дохідної частини бюджету</p>

Продовження таблиці Г.2

1	2
Зміцнення ринкових відносин	Іншим важливим напрямом подолання дефіциту бюджету є сприяння розвитку ринкових відносин і проведенню ринкових реформ, внаслідок чого можна досягти оптимізації економіки національного господарства. Такий захід забезпечить скорочення бюджетного фінансування національної економіки і підвищення ефективності використання бюджетних ресурсів
Вдосконалення податкової системи	Позитивний вплив на збалансування бюджетів і зміцнення їх дохідної бази має вдосконалення податкової системи, зокрема, забезпечення оптимального рівня податкових вилучень або гарантування їх надходжень до державного бюджету, стабільні перспективи господарювання платників податків, що сприятиме збільшенню їх кількості. Окрім того, прийняття Податкового кодексу має сприяти зниженню податкового навантаження, спрощенню системи адміністрування податків й стабільності нормативно-правової бази

Таблиця Г.3 – Органи оперативного управління бюджетом України (джерело: складено та систематизовано на засадах узагальнення [51, 215, 327, 354])

Органи влади	Основні повноваження учасників оперативного управління державним бюджетом країни
1	2
Міністерство фінансів України	<p>Міністерство фінансів України відповідно до покладених на нього завдань:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) розробляє проекти законів та інших нормативно-правових актів з питань, які належать до його компетенції; 2) проводить разом із іншими органами центральної влади аналіз фінансово-економічного стану держави та перспектив її подальшого розвитку; 3) розробляє разом із іншими органами центральної влади проект постанови «Про основні напрями бюджетної політики на наступний бюджетний рік»; 4) складає розпис державного бюджету згідно з бюджетними призначеннями і вносить зміни до нього, у тому числі в частині міжбюджетних трансфертів; 5) організовує роботу, пов'язану з управлінням виконанням бюджету, координує діяльність учасників бюджетного процесу з питань виконання державного бюджету; 6) забезпечує регулювання міжбюджетних відносин поміж державним та місцевими бюджетами; 7) реалізує управління державним і гарантованим державою боргом; 8) аналізує стан дебіторської і кредиторської заборгованості, причини їх виникнення та готує пропозиції щодо погашення; 9) вносить пропозиції відносно щорічного перегляду ставок податків або зборів, установлених у фіксованому значенні, для компенсації інфляційного впливу на обсяг надходжень щодо державного бюджету; 10) затверджує форми фінансової і бюджетної звітності про виконання зведеного, державного та місцевих бюджетів тощо
Рахункова палата України	<p>Повноваження Рахункової палати України:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) здійснює фінансовий аудит та аудит ефективності щодо: надходжень до бюджету податків, обов'язкових платежів та інших доходів, включаючи адміністрування органами таких надходжень; <p>проведення бюджетних видатків, включаючи використання бюджетних коштів на забезпечення діяльності Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, Верховного Суду України, Генеральної прокуратури України та інших органів, визначених Конституцією України;</p>

Продовження таблиці Г.3

1	2
	<p>операцій відносно державних внутрішніх і зовнішніх позик, державних гарантій, обслуговування і погашення державного та гарантованого державою боргу;</p> <p>виконання інвестиційних проектів, державного замовлення, надання допомоги суб'єктам підприємницької діяльності за рахунок коштів державного бюджету;</p> <p>реалізації кошторису доходів і витрат Національного банку;</p> <p>2) аналізує виконання державного бюджету і готує висновки, а також пропозиції щодо усунення відхилень та порушень;</p> <p>3) аналізує використання суб'єктами господарювання пільг з сплати до державного бюджету податків і зборів, доцільність функціонування пільгових режимів оподаткування та їх вплив на загальний стан надходжень державного бюджету;</p> <p>4) направляє за результатами заходів фінансового контролю (аудиту) обов'язкові для розгляду рішення Рахункової палати України;</p> <p>5) здійснює співробітництво з вищими органами фінансового контролю інших країн і міжнародними організаціями, укладає угоди про співробітництво, проводить з органами фінансового контролю інших країн спільні та паралельні аудити тощо</p>
Державна фіскальна служба України	<p>Державна фіскальна служба відповідно до покладених на неї завдань:</p> <p>1) розробляє форми податкових декларацій, звітності й інших документів;</p> <p>2) здійснює адміністрування податків та зборів, митних та інших платежів, єдиного внеску в порядку, який встановлений законом, забезпечує контроль за своєчасністю, достовірністю, повнотою їх нарахування і сплати до бюджету та відповідних позабюджетних фондів;</p> <p>3) здійснює контроль за дотриманням податкового і митного законодавства, законодавства щодо адміністрування єдиного внеску й іншого законодавства, контроль за дотриманням якого законом покладено на службу;</p> <p>4) вирішує відповідно до Митного кодексу України питання щодо реалізації компромісу;</p> <p>5) здійснює застосування адміністративного арешту майна платників податків та/або зупинення видаткових операцій на рахунках у банках, фінансових санкцій до платників внеску;</p> <p>6) реалізує погашення податкового боргу платників податків і стягнення ненарахованих та несплачених сум єдиного внеску з платників єдиного внеску;</p>

Продовження таблиці Г.3

1	2
	<p>7) забезпечує реалізацію митного режиму, митного контролю та митного оформлення товарів, поміщених у відповідні митні режими;</p> <p>8) готує пропозиції відносно прогнозу доходів бюджетів та надходжень єдиного внеску з урахуванням прогнозу показників або тенденцій розвитку світової економіки тощо</p>
<p>Державна казначейська служба України</p>	<p>Державна казначейська служба відповідно до покладених на неї завдань:</p> <p>1) здійснює через електронні платежі Національного банку розрахунково-касове обслуговування одержувачів коштів та операцій з бюджетними коштами, спільних із міжнародними організаціями проектів;</p> <p>2) за погодженням з Міністерством фінансів України залучає на поворотній основі кошти єдиного казначейського рахунка для покриття тимчасових касових розривів місцевих бюджетів та надання середньострокових позик місцевим бюджетам;</p> <p>3) здійснює відкриття і закриття рахунків поточного періоду, а також відкриття рахунків наступного бюджетного періоду;</p> <p>4) здійснює безспірне списання коштів державного бюджету та місцевих бюджетів на підставі рішення суду;</p> <p>5) веде базу даних про мережу розпорядників і одержувачів бюджетних коштів, складає і веде єдиний реєстр розпорядників та одержувачів бюджетних коштів;</p> <p>6) здійснює реєстрацію та облік зобов'язань розпорядників або одержувачів бюджетних коштів і відображає їх у звітності про виконання державного бюджету;</p> <p>7) складає звітність про виконання державного, місцевих та зведеного бюджетів і подає звітність органам законодавчої та виконавчої влади в строки, визначені законодавством;</p> <p>8) здійснює за дорученням Міністерства фінансів України погашення і обслуговування державного боргу в національній або іноземній валютах тощо</p>
<p>Державна фінансова інспекція України</p>	<p>Державна фінансова інспекція відповідно до покладених на неї завдань:</p> <p>1) здійснює державний фінансовий контроль за:</p> <p> цільовим використанням ресурсів державного та місцевих бюджетів;</p> <p> цільовим використанням та своєчасним поверненням позик, одержаних під державні (місцеві) гарантії;</p> <p> складанням паспортів бюджетних програм та звітів про їх виконання, кошторисів та інших документів, що застосовують в процесі виконання державного бюджету;</p>

Продовження таблиці Г.3

1	2
	<p>2) забезпечує участь представників Державної фінансової інспекції України в ревізійних комісіях підприємств, в яких корпоративні права держави перевищують 50 % статутного капіталу;</p> <p>3) вживає в установленому порядку заходи до виявлених під час здійснення фінансового контролю порушень законодавства та притягнення до відповідальності винних осіб;</p> <p>4) подає щомісяця Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України і Міністерству фінансів України звіти про результати контролю за дотриманням бюджетного законодавства;</p> <p>5) погоджує плани роботи контрольно-ревізійних підрозділів у структурі міністерств, центральних органів виконавчої влади та здійснює оцінку фахового рівня працівників;</p> <p>6) розглядає скарги громадян про порушення законодавства з фінансових питань, вживає згідно законодавству відповідних заходів для їх усунення тощо</p>

Таблиця Г.4 – Основні зміни щодо Бюджетного кодексу України на 2016 рік
(джерело: складено та систематизовано за результатами досліджень [51, 227, 357, 406, 486])

Ново-введення	Сутність ухвалених змін до Бюджетного кодексу України
1	2
<p>1. Нова методика розрахунку трансфертів з державного до місцевих бюджетів</p>	<p>Раніше розрив між очікуваними доходами та видатками місцевих бюджетів, визначеними Бюджетним кодексом, покривався за рахунок міжбюджетних трансфертів. Тому, прийняття місцевих бюджетів було можливим тільки після затвердження основного бюджету країни, оскільки місцеві органи влади заздалегідь не володіли інформацією щодо належного їм обсягу трансфертів, субсидій та субвенцій.</p> <p>Новий кодекс передбачає заміну трансфертів на дотації вирівнювання, що розраховуватимуться на базі прогнозних надходжень від податку на прибуток й податку на доходи фізичних осіб до місцевих бюджетів, так що дотація буде спрямована на зменшення різниці між високодохідними та низькодохідними регіонами. Отже, для місцевих органів влади спрощено процедуру перерозподілу фінансування між різними статтями витрат (втім, це не стосується освітніх та медичних субвенцій)</p>
<p>2. Невикористані субсидії і субвенції залишатимуться в розпорядженні місцевого бюджету та можуть бути використані у наступному році</p>	<p>Досі невикористані кошти поверталися до Державного бюджету України й цей механізм часто використовувався, як прихований секвестр, тобто фінансування для деяких статей витрат бюджету, зокрема, капітальних, надходило в листопаді-грудні, коли місцеві органи влади не встигали його освоїти і кошти поверталися до державного бюджету. Таким чином, відтепер місцеві громади зможуть плавніше планувати деякі видатки свої бюджетів, особливо капітальні видатки</p>
<p>3. Право на здійснення зовнішніх запозичень</p>	<p>Право на здійснення зовнішніх запозичень поширюється не тільки на міста з населенням більше 300 тисяч чоловік (15 міст в Україні), але й на всі міста обласного значення (178 міст). В той же час, Державна казначейська служба України позбавляється права надавати середньострокові позики місцевим бюджетам. Це положення має розширити доступ місцевих громад до фінансування, але у перспективі може призвести до виникнення проблем платоспроможності окремих регіонів</p>

Продовження таблиці Г.4

1	2
4. Закон про бюджет обмежуватиме не тільки державний борг, але й гарантований державою борг	Загальний державний борг не має перевищувати 60 % валового внутрішнього продукту і щоб вийти за цю межу, Кабінет Міністрів України повинен буде отримати дозвіл парламенту (раніше Кабмін самостійно вирішував питання). Ця норма повинна підвищити якість управління боргом, хоча у перспективі може призводити до проблем, подібних до тих, які останніми роками виникають у США у зв'язку з потребою підвищувати боргову стелю
5. Введені передумови для середньострокового бюджетного планування	У рамках бюджетного процесу Національний банк буде надавати трирічний прогноз «показників валютно-курсової політики» (хоча логічніше було б вимагати прогноз грошово-кредитної політики). Крім того, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України має буде надавати однорічний макроекономічний прогноз
6. Ліквідовано спеціальні два фонди державного бюджету	<p>Ліквідовано два спеціальні фонди Державного бюджету України, а саме, спеціальний фонд в якому акумулювався імпорتنний збір за нафтопродукти або автомобілі та котрий використовувався для будівництва чи ремонту доріг (тепер значна їх частина перейде в сферу відповідальності місцевої влади) і спеціальний фонд, котрий акумулював платежі за утворення радіоактивних відходів й використовувався для знешкодження відходів, а також на об'єкти радіаційного захисту (зараз ці кошти включені в екологічний податок, який переважно піде на рівень області).</p> <p>Водночас, створюються два нові спеціальні фонди: в один будуть надходити 50 % за реєстрацію прав власності та 85 % платежів за отримання інформації із Єдиного реєстру підприємств й інших реєстрів, кошти використовуватимуть для функціонування реєстрів; в інший надходитимуть 50 % платежів від виконавчого збору, що використовуватимуть для винагороди державних виконавців (це необхідно для покращення функціонування судової системи – хоч головна проблема в ній, звичайно, інша – це якість безпосередньо самих суддів)</p>
7. Витрати на оборону та розвідку	Витрати на національну оборону країни та розвідку, які фінансуються із резервного фонду державного бюджету, включені до «захищених» видатків Державного бюджету України

Продовження таблиці Г.4

1	2
<p>8. Ліквідація найнижчого рівня місцевого самоврядування – громади</p>	<p>У відповідності з законом, залишаться лише два рівні – це обласний (місто обласного значення) та районний або «об'єднана громада». В інших країнах існують три рівні місцевого самоврядування – це громада, район, область й питання повсякденного життя (у тому числі організація середньої освіти і загальної охорони здоров'я) переважно вирішуються на рівні громади. Це такий рівень, на якому можна знайти демократію в її найчистішому вигляді, адже людям легше впливати на рішення сільського голови чи їх контролювати, ніж голови райради. Формально, ліквідація рівня громади суперечить принципу субсидіарності, який передбачає, що послуги громадянам повинні надаватись на найнижчому можливому рівні</p>
<p>9. Позбавлення місцевих громадян права впливати на найважливіші для їхнього життя сфери - середню або професійну освіту та охорону здоров'я</p>	<p>Позбавлення місцевих громадян права на найважливіші для їхнього життя сфери - середню й професійну освіту та охорону здоров'я, оскільки сфери фінансуються з бюджету через освітні чи медичні субвенції (хоча місцеві бюджети також можуть надавати деяке фінансування), причому обсяг фінансування залежить від кількості студентів / пацієнтів і людей, що проживають у певному районі / області. Може здаватися, що механізм має забезпечити однакові витрати на одного учня чи пацієнта на всій території країни, однак, насправді він зберігає статус-кво, коли рішення про обсяг надання послуг або склад цих послуг приймається на рівні центрального уряду.</p> <p>У децентралізованій моделі управління саме громада мала б приймати рішення щодо того, наприклад, чи необхідно підтримувати діяльність місцевої школи (а, отже, можливо, вкласти в неї більше коштів), або краще відремонтувати дорогу і запустити автобус до найближчої школи</p>

Таблиця Г.5 – Основні зміни щодо Податкового кодексу України на 2016 рік
(джерело: складено та систематизовано за результатами досліджень [68, 283, 290, 354, 461])

Податкові зміни	Необхідні кроки щодо зміни результатів функціонування національної економіки
1	2
<p>1.Скорочення кількості податків – з 22 до 11 □</p>	<p>Скасовуються 3 малоефективних зборів: збір за провадження видів підприємницької діяльності; збір у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на газ для споживачів усіх форм власності; збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства. Трансформуються 13 подібних податків – у 5: акцизний податок, екологічний податок, збір у формі цільової надбавки до діючого тарифу на електричну та теплову енергію – акцизний податок; збір за першу реєстрацію транспортного засобу, екологічний податок, збір за спеціальне використання лісових ресурсів – екологічний податок; плата за користування надрами, збір за використання води, збір за користування радіочастотним ресурсом – рентна плата; податок на нерухоме майно та плата за землю – податок на майно; єдиний податок, фіксований сільськогосподарський податок – єдиний податок; податок на прибуток підприємств, податок на додану вартість, податок на доходи фізичних осіб, акцизний податок, рентна плата, екологічний податок, мито – загальнодержавні податки; податок на майно, єдиний податок, туристичний збір, збір за місця для паркування – місцеві податки та збори</p>
<p>2. Реформування податку на прибуток □</p>	<p>Впроваджено єдиний облік за стандартами бухгалтерського обліку – усувається дублюючий податковий облік; об'єкт оподаткування – фінансовий результат за фінансовою звітністю, скоригований на кілька податкових різниць; кількість податкових різниць скорочується з 49 до 3: резерви, амортизація, фінансові операції (цінні папери та проценти); 95 % платників податків (з доходом до 20 млн. грн. / рік) не вестимуть облік та не застосовуватимуть різниць</p>
<p>3. Реформування єдиного податку</p>	<p>Зменшується навантаження на малий бізнес – менше груп платників, більші доходи, більше працівників, менші ставки: 1 група: фізичні особи до 300 тис. грн. (було 150 тис. грн.) – до 10 % мінімальної заробітної плати; 2 група: фізичні особи до 1,5 млн. грн. (було 1 млн. грн.) – до 20 % мінімальної заробітної плати;</p>

Продовження таблиці Г.5

1	2
	<p>3 група: фізичні і юридичні особи до 20 млн. грн. (було 3 млн. грн.) – 2 % доходу + ПДВ чи 4 % доходу без ПДВ (було 3-5 % та 5-7 %);</p> <p>4 група: сільгоспвиробники до 50 млн. грн., ставку підвищено у 3 рази (не переглядалась з 1995 року).</p> <p>Мораторій на 2 роки на податкові перевірки малого бізнесу (до 20 млн. грн./ рік) ☐ ☐</p>
<p>4. Зміцнення фінансової самостійності місцевих бюджетів:</p> <p>4.1. Акциз із роздрібних продажів підакцизних товарів</p> <p>4.2. Податок на майно, відмінне від земельної ділянки</p> <p>4.3. Транспортний податок з дорогих автомобілей</p>	<p>З 01.01.2015 року акцизним податком обкладаються підакцизні товари, реалізовані суб'єктами господарювання в роздрібній торгівлі (тютюн, алкоголь, пиво, нафтопродукти):</p> <p>база оподаткування – це роздрібна продажна ціна, а ставка податку – 5 %;</p> <p>платники – це особи, які здійснюють реалізацію підакцизних товарів через роздрібну торговельну мережу споживачам для некомерційного використання;</p> <p>податок сплачується до місцевих бюджетів відповідно до місця розташування пунктів роздрібною продажу підакцизних товарів</p> <p>База оподаткування включає житлову і нежитлову нерухомість. Ставка податку встановлюється органами місцевої виконавчої влади: до 2 % мінімальної заробітної плати за кв.м на рік. Не оподатковується:</p> <p>житлова нерухомість: в межах 60 кв.м – для квартир, 120 кв.м – для будинків, 180 кв.м – для об'єктів житлової нерухомості; будівлі дитячих будинків сімейного типу та гуртожитки;</p> <p>будівлі промисловості (виробничі корпуси, цехи, складські приміщення) і сільгосптоваровиробників, призначені для участі безпосередньо у сільськогосподарській діяльності;</p> <p>об'єкти житлової та нежитлової нерухомості, які: необхідні суб'єктам господарювання малого або середнього бізнесу, що провадять свою діяльність в малих архітектурних формах або на ринках; є власністю органів влади; належать дітям-сиротам, дітям, позбавленим батьківського піклування, дітям-інвалідам, перебувають у власності громадських організацій інвалідів</p> <p>З 01.01.2015 року впроваджено транспортний податок у складі податку на майно. Платниками податку є фізичні та юридичні особи, зокрема, нерезиденти – власники автомобілів з об'ємом циліндрів двигуна понад 3000 куб.см та які використовувались до 5 років. Ставка податку – 25 тис. грн. / рік.</p> <p>☐</p>

Продовження таблиці Г.5

1	2
4.4. Податок на землю	Ставки податку підвищені у 3 рази, крім сільськогосподарських угідь. Органи місцевого самоврядування встановлюють пільги та ставки в межах максимальних розмірів ставок
5. Єдиний соціальний внесок	<p>Зменшення тиску на роботодавців та легалізація зарплат. У 2015 році ставки єдиного соціального внеску зменшуються на коефіцієнт 0,4 якщо:</p> <ul style="list-style-type: none"> у порівнянні з 2014 роком фонд оплати праці збільшено в 2,5 рази; у порівнянні з 2014 роком середня зарплата по підприємству збільшилася на 30 % та складає не менше трьох мінімальних зарплат; середній розмір єдиного соціального внеску за працівника в місяць складає не менше 700 грн. <p>У 2016 році ставки єдиного соціального внеску зменшуються на коефіцієнт 0,6</p>
6. Податок на доходи фізичних осіб	<p>Для пасивних доходів ставки податку на доходи фізичних осіб складають:</p> <ul style="list-style-type: none"> 5 % – для дивідендів незалежно від їх суми; 20 % – для інших видів пасивних доходів (проценти, роялті, інвестиційний прибуток), незалежно від їх суми. <p>Для доходів у формі оплати праці або виплат за цивільно-правовими договорами ставки податку на доходи фізичних осіб застосовуються за прогресивною шкалою:</p> <ul style="list-style-type: none"> 15 % – для доходу до 10 мінімальних зарплат; 20 % – для суми доходів, які перевищують 10 мінімальних зарплат. <p>У 2016 році діятиме стандартна податкова соціальна пільга у розмірі 50 %. Призи (виграші) у лотерею оподатковуватимуться в загальній сумі (раніше не оподатковувалися у розмірі до 50 мінімальних зарплат)</p>
7. Зменшення тиску на бізнес	<p>Мораторій на перевірки контролюючих органів:</p> <ul style="list-style-type: none"> на 1-е півріччя 2016 року продовжено мораторій на перевірки контролюючими органами (крім органів фіскальної служби та фінансової інспекції) суб'єктів господарювання. Виключення: це перевірки з дозволу Кабінету Міністрів України за заявою суб'єкта господарювання; встановлено на 2 роки (2015-2016) мораторій на перевірки органами фіскальної служби суб'єктів малого або середнього бізнесу з обсягом доходу за попередній календарний рік до 20

Продовження таблиці Г.5

1	2
	млн. грн. Виключення: перевірки з дозволу Кабінету Міністрів, за заявою суб'єкта господарювання, згідно рішень суду або в межах кримінально-процесуального законодавства, перевірки платників податків, які здійснюють операції з підакцизними товарами і перевірки з питань ліцензування, податку на доходи фізичних осіб, єдиного соціального внеску, податку на додану вартість

Додаток Д

Концептуальний базис механізму забезпечення бюджетної безпеки
як критерію ефективності бюджетної політики України

Таблиця Д.1 – Пріоритетні напрями взаємодії України з міжнародними валютно-кредитними і фінансовими організаціями (джерело: складено і систематизовано на засадах узагальнення [136, 137, 288, 378])

Міжнародні фінансові організації	Основні завдання співпраці України з міжнародними валютно-кредитними та фінансовими організаціями
1	2
Міжнародний валютний фонд	<p>Міжнародний валютний фонд – спеціальне агентство ООН, засноване 39-ма державами, з метою регулювання валютно-кредитних відносин країн-членів та надання їм допомоги при дефіциті платіжного балансу країни шляхом видачі коротко- і середньострокових кредитів в іноземній валюті. Міжнародний валютний фонд є інституційною основою світової валютної системи.</p> <p>Основні напрями співпраці країни з Міжнародним валютним фондом [288]: сприяння міжнародній співпраці в валютно-фінансовій сфері; сприяння розширенню та збалансованому росту міжнародної торгівлі в інтересах розвитку виробничих ресурсів, досягнення високого рівня зайнятості та реальних доходів країни; забезпечення стабільності валюти з метою не допуску її знецінення щодо отримання конкурентних переваг; надання допомоги в формуванні багатосторонньої системи розрахунків між державами-членами та ліквідації валютних обмежень</p>
Світовий банк	<p>Світовий банк є однією з найбільших у світі організацій, що надають допомогу з метою розвитку. Світовий банк здійснює свою діяльність більш ніж в 100 країнах, які розвиваються, надаючи фінансову й консультативну допомогу з підвищення рівня життя населення. Банк розробляє стратегії допомоги для кожної зі своїх країн-клієнтів у співпраці з державними органами, неурядовими організаціями і приватним сектором.</p> <p>Кошти, які надходять від Світового банку, спрямовані не лише на погашення дефіциту бюджету та платіжного балансу, проте й на реалізацію довгострокових інвестиційних проектів, підтримку українських підприємств і страхування імпорту. За класифікацією Світового банку Україна належить до III групи країн (рівень доходів нижче середнього) [378].</p>

Продовження таблиці Д.1

1	2
	<p>За рахунок Світового банку в Україні реалізовано наступні проекти: експериментальні проекти у вугільній галузі, проекти структурної перебудови сільського господарства і фінансового сектора, проекти розвитку ринку електроенергії та структури казначейства, проекти реформування органів державної влади тощо. Але все ж таки пріоритетним напрямком співробітництва країни зі Світовим банком є отримання коштів на інвестиційні проекти, що надасть Україні більш відчутного імпульсу для розвитку національної економіки</p>
<p>Європейський банк реконструкції та розвитку</p>	<p>Європейський банк реконструкції та розвитку – міжнародний фінансово-кредитний інститут, який надає допомогу країнам від Центральної Європи до Центральної Азії для проведення ринкових реформ, активного інтегрування економік цих країн у міжнародні господарські зв'язки. Діяльність Європейський банк реконструкції та розвитку будує за стратегією керованого зростання на основі дотримання банківських принципів.</p> <p>Акціонерами Європейського банку реконструкції та розвитку є 61 держава та Європейський інвестиційний банк. Країнам Європейської економічної спільноти належить 55,10 %, США – 10,0 %, Японії – 8,5 %, країнам операцій – 11,8 % (Україні – 0,8 %), а іншим акціонерам – 14,6 % [137]. Банк працює лише на комерційних засадах. Надає цільові кредити під конкретні проекти приватним або державним організаціям на потреби розвитку економіки. Окрім цільових кредитів Європейський банк реконструкції та розвитку здійснює прямі інвестиції або надає технічну допомогу (консультації, навчання менеджерів та банкірів тощо)</p>
<p>Міжнародна фінансова корпорація</p>	<p>Міжнародна фінансова корпорація – одна з п'яти інституцій Групи Світового банку. Нараховує 181 країну-члена, серед них Україна з 1993 року. Головна мета – сприяння економічному зростанню країн, що розвиваються, через заохочення суб'єктів підприємництва у виробничому секторі. Інвестиційна програма Міжнародної фінансової корпорації в Україні розширюється високими темпами, при цьому основна увага зосереджена на інвестиційних можливостях у фінансовому секторі національної економіки, аграрному бізнесі, виробництві устаткування для транспорту і будівельних матеріалів, енергетиці та роздрібній торгівлі [378].</p>

Продовження таблиці Д.1

1	2
	<p>Також Міжнародна фінансова корпорація реалізує в Україні масштабну програму технічної допомоги. Міжнародна фінансова корпорація сприяла приватизації малих підприємств та об'єктів незавершеного будівництва, а також приватизації земель. В цей час в рамках, фінансованих донорами, програм розробляються рекомендації з корпоративного управління компаніями, розвитку лізингу, ведеться робота з поліпшення умов господарювання суб'єктів підприємницької діяльності</p>
<p>Багато-стороннє агентство з гарантування інвестицій</p>	<p>Багатостороннє агентство з гарантування інвестицій – одна з п'яти інституцій Групи Світового банку. Нараховує 175 членів, Україна стала її членом з 1995 року. Основні напрями співпраці Багатостороннього агентства з гарантування інвестицій з країною: сприяння збільшенню притоку прямих інвестицій через надання гарантій, наприклад, страхування, по некомерційним ризикам; проведення досліджень та поширення інформації для сприяння інвестуванню; надання технічної допомоги країні й проведення консультацій з інвестиційних питань. Основна вимога надання гарантій: інвестор має бути резидентом країни-члена Агентства; інвестиція ж може призначатися для будь-якої держави, навіть такої, що не є її членом [378].</p> <p>Багатостороннє агентство з гарантування інвестицій створено з метою захистити потенційних інвесторів від некомерційних ризиків та стимулювати потоки інвестицій. До некомерційних ризиків належать: соціальні вибухи, експропріація вкладеного капіталу, неможливість переводу прибутку за кордон й ін. Крім того, Агентство надає консультативні і рекламні послуги через Департамент політичних та консультативних послуг</p>

Додаток Е

Концептуальний базис механізму забезпечення боргової
складової бюджетної безпеки України

Таблиця Е.1 – Система показників-індикаторів оцінки рівня боргової безпеки держави, які сформовані фахівцями Міжнародного валютного фонду (джерело: складено та систематизовано на засадах узагальнення [288, 272, 346])

Найменування показника-індикатора	Характеристичні та нормативні значення показника
1	2
1. Показники-індикатори платоспроможності (indicators of solvency)	
1.1. Зовнішній борг до валового внутрішнього продукту (External debt over GDP)	Індикатор відношення боргу до ресурсної бази його покриття як потенціал можливості збільшення обсягу експорту з метою підвищення платоспроможності
1.2. Зовнішній борг до експорту (External debt to exports)	Показник, який використовується як індикатор, що прямо пов'язаний із платоспроможністю держави
1.3. Теперішня вартість боргу до доходів бюджету (Present value of debt over fiscal revenue)	Ключовий індикатор стійкості використовується в бідних країнах з великим боргом (НІРС) для порівняння боргового навантаження країни з ресурсами державних фінансів
1.4. Теперішня вартість боргу до експорту (Present value of debt over exports)	Ключовий індикатор стійкості використовується в бідних країнах з великим боргом (НІРС) для порівняння боргового навантаження з можливостями здійснювати платежі
1.5. Обслуговування боргу до експорту (Debt service over exports)	Індикатор, який характеризує платоспроможність і ліквідність держави та показує, яка частина валютних надходжень спрямовується у сферу погашення боргу
1.6. Покриття відсоткових платежів (Interest service ratio)	Показник-індикатор показує рівень обслуговування державного боргу як відношення відсоткових платежів до експорту

Продовження таблиці Е.1

1	2
2. Показники-індикатори стану ліквідності (indicators of liquidity)	
2.1. Міжнародні резерви до короткострокового боргу (International reserves to short-term debt)	Найбільш важливий показник адекватності резервів в державах із значним, проте нестабільним доступом до ринку капіталу, який може використовуватись до прогнозування можливих криз ліквідності
2.2. Відношення короткострокового боргу до загальної величини боргу (Ratio of short-term debt to total outstanding debt)	Показник-індикатор відображає відносну залежність від короткострокового фінансування, який дозволяє прогнозувати майбутні ризики непогашення
3. Показники-індикатори заборгованості державного сектору (public sector indicators)	
3.1. Державний борг до ВВП або податкових доходів (Public debt over GDP or tax revenues)	Індикатор платоспроможності державного сектору, котрий може визначатись, як для внутрішнього, так й зовнішнього державного боргу
3.2. Обслуговування боргу державного сектору до експорту (Public sector debt service over exports)	Індикатор готовності боргу державного сектору до сплати чи ризику неплатежу
3.3. Частка боргу номінованого в іноземній валюті у загальній величині боргу (Foreign currency debt over total debt)	Індикатор впливу зміни обмінного курсу національної грошової одиниці на державний борг країни
3.4. Середній строк погашення неконцесійного боргу (борг перед МФО) (Average maturity of nonconcessional debt)	Показник відображає середній термін зобов'язань країни перед міжнародними валютно-кредитними або фінансовими організаціями

Продовження таблиці Е.1

1	2
4. Показники-індикатори заборгованості фінансового сектору (financial sector indicators)	
4.1. Відкрита валютна позиція (Open foreign exchange position)	Показник показує валютні активи за відрахуванням зобов'язань у валюті + довга позиція в іноземній валюті. Індикатор ризику зміни обмінного курсу, зазвичай, є малим через банківські нормативи
4.2. Невідповідність строків надходжень і виплат в іноземній валюті (Foreign currency maturity mismatch)	Індикатор навантаження на резерви Національного банку України у випадку закриття доступу сектору до валютного фінансування, оскільки відображає різницю між валютними зобов'язаннями і активами на моменти їх погашення
4.3. Валютні зобов'язання (Gross foreign currency liabilities)	Показник-індикатор використовується для оцінки обсягу валютних активів, які не можуть використанні для підтримки ліквідності
5. Показники-індикатори заборгованості приватного сектору (corporate sector indicators)	
5.1. Леверидж (Leverage)	Ключовий індикатор фінансової стійкості, оскільки показує номінальну вартість боргу приватного сектору по відношенню до капіталу
5.2. Рентабельність активів (Return on assets (before tax and interest))	Індикатор показує відношення прибутку до сплати податків та відсотків до суми активів
5.3. Чистий грошовий потік в іноземній валюті до сукупного грошового потоку (Net foreign currency cash flow over total cash flow)	Індикатор нехеджованих валютних потоків показує грошовий потік в іноземній валюті, що визначається як різниця між майбутніми валютними надходженнями та відтоками
5.4. Відношення відсотків до грошового потоку (Interest over cash flow)	Показник-індикатор показує відношення майбутніх відсоткових виплат до операційного грошового потоку (до сплати податків та відсотків)

Продовження таблиці Е.1

1	2
<p>5.5. Частка короткострокового боргу в загальній величині боргу (Short-term debt over total term debt)</p>	<p>Показник у поєднанні з левериджем є індикатором уразливості від короткострокових обмежень у джерелах фінансування</p>
<p>5.6. Відношення чистого боргу в іноземній валюті до капіталу (Net foreign currency debt over equity)</p>	<p>Індикатор ефекту впливу зміни обмінного курсу на показники балансу, який відображає борг в іноземній валюті як різницю між валютними зобов'язаннями та активами, і капітал як активи за вирахуванням боргу та чистих зобов'язань за деривативами</p>

Таблиця Е.2 – Система показників-індикаторів оцінки рівня боргової безпеки, які розроблені фахівцями Світового банку (джерело: складено і систематизовано на засадах узагальнення [272, 346, 378])

Найменування показника-індикатора	Формула	Характеристичні та нормативні значення показника
1	2	3
1. Відношення валового зовнішнього боргу до експорту товарів та послуг	EDT / XGS (%)	Демонструє відносну довгострокову спроможність країни акумулювати валютні надходження без додаткового пресингу на сальдо платіжного балансу
2. Відношення валового зовнішнього боргу до валового національного продукту	EDT / GNP (%)	Показує який загальний рівень боргової складової національної економіки
3. Відношення загальних платежів з обслуговування боргу до експорту товарів та послуг	TDS / XGS (%)	Показує частину валютних надходжень, котра спрямовується у сферу погашення державного боргу
4. Відношення відсоткових платежів до експорту товарів та послуг	INT / XGS (%)	Визначає долю валютних надходжень, які використовуються на обслуговування державного боргу
5. Відношення відсоткових платежів до валового національного продукту	INT / GNP (%)	Визначає можливість обслуговування зовнішнього державного боргу
6. Відношення міжнародних резервів до валового зовнішнього боргу	RES / EDT (%)	Показує може країна використовувати резерви (чи яку їх частину) для погашення зовнішнього державного боргу
7. Відношення міжнародних резервів до імпорту товарів та послуг	RES / MGS (%)	Відображає запас фінансової міцності держави

Продовження таблиці Е.2

1	2	3
8. Відношення боргу міжнародним організаціям до валового зовнішнього боргу	Multilateral / EDT (%)	Відображає питому долю заборгованості міжнародним фінансовим організаціям у загальній сумі зовнішнього боргу чи свого роду залежність країни від фінансування цими організаціями
9. Відношення короткострокового боргу до валового зовнішнього боргу	Short-term / EDT (%)	Показує долю короткотермінового боргу у загальній сумі зовнішнього державного боргу

ОЦІНКА БОРГОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ

Навантаження нетто-боргових виплат на державний бюджет і валютні надходження. Нетто-боргові виплати враховують лише фактичні виплати з обслуговування та погашення державного та гарантованого державою боргу

Динаміка курсу національної грошової одиниці. Відомо, що навіть за умови відсутності подальшого залучення позикових коштів, зовнішній державний борг при суттєвих темпах девальвації національної грошової одиниці буде зростати, як в абсолютних показниках (в національній валюті), так і у відносних (відношення до валового внутрішнього продукту, доходів державного бюджету). При визначенні стану боргової безпеки потрібно не тільки враховувати рівень державної заборгованості, але аналізувати грошово-кредитну політику країни, яка має безпосередній вплив на рівень державної заборгованості

Співвідношення державного боргу і обсягів грошової маси. Відношення загальної суми державного боргу до «найширшого» агрегату грошової маси М3 на початку 2017 року складало 196 %. Таке співвідношення державного боргу України до грошової маси призводить до позбавлення платіжними засобами суб'єктів реального сектора економіки, оскільки грошова маса переважно спрямовується на обслуговування державного боргу. За вказаним співвідношенням країна знаходиться в набагато гіршому становищі порівняно з країнами, які мають розвинену ринкову економіку. Зокрема, у Швейцарії відношення суми державного боргу до грошової маси становить 18 %, в Японії – 75 %, в Іспанії – 59 %, у Великобританії – 47 %

Співвідношення міжнародних резервів і зовнішнього боргу показує, чи може держава використати свої резерви, чи достатньо їх для погашення державного зовнішнього боргу. Якщо мова йтиме про заборгованість держави тільки перед Міжнародним валютним фондом, то ця заборгованість може бути повністю погашена. Однак, за підрахунками аналітиків, у разі повернення боргу Міжнародному валютному фонду, обсяг резервів опуститься нижче критичного рівня, а це, у кінцевому результаті, може спровокувати нестабільність національної валюти. Якщо ж звернутися до світової практики, то вона переконливо свідчить про те, що за останні два роки валютні резерви Національного банку України (13,3 млрд. дол. США) є мізерними у порівнянні, наприклад, з Польщею – 105 млрд. дол., Індією – 309 млрд. дол., Бразилією – 381 млрд. дол., Японією – 1267 млрд. дол., Єврозоною – 863 млрд. дол. США

Співвідношення валютних резервів і короткострокових зовнішніх зобов'язань. Такий обсяг короткострокових зовнішніх зобов'язань у поєднанні з недостатніми міжнародними валютними резервами, як правило, є першою ознакою фінансової нестабільності й кризи тимчасової ліквідності. Остання, за таких умов, не обов'язково переростає у валютну кризу, однак, зазвичай, є однією з передумов її виникнення

Рисунок Е.1 – Результативні показники щодо оцінювання боргового стану України (джерело: авторська розробка на засадах систематизації [45, 61, 143, 251, 334], оприлюднено в [236])

Додаток Ж

Механізм функціонування та реалізації інституційної моделі
грошово-кредитної політики України

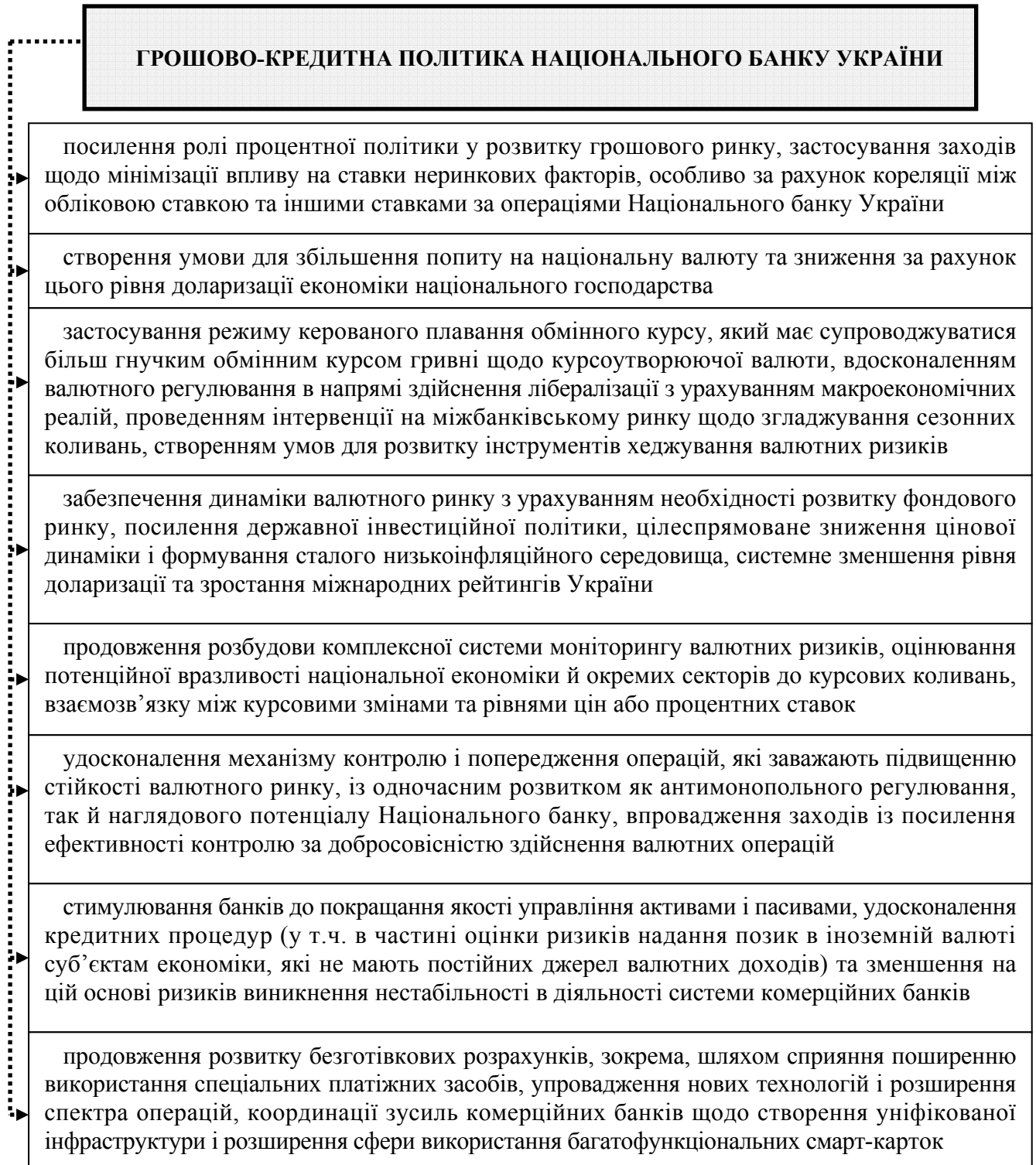

Рисунок Ж.1 – Основні засади грошово-кредитної політики Національного банку України (джерело: авторська розробка на засадах систематизації

[158, 263])

Таблиця Ж.1 – Фактори впливу на попит на гроші у деформованому вигляді
(джерело: складено та систематизовано за результатами досліджень [62, 140, 192, 287, 313, 441, 484])

Фактори	Деформування факторів впливу на грошовий попит
1	2
Високі темпи підвищення цін	Високі темпи підвищення цін провокують зростання попиту на трансакційні запаси, але пов'язані з цим інфляційні очікування і ризики втрат від зберігання грошей примушують економічних агентів шукати захисту в альтернативних активах, віддаючи перевагу більш надійним, незважаючи навіть на їх дохідність. Ці тенденції деформують залежність трансакційної складової попиту від динаміки номінального валового національного продукту, послаблюють вплив альтернативної вартості зберігання грошей на динаміку попиту або мотивацію переваг ліквідності, стимулюють зростання попиту на такі нетрадиційні для ринку інструменти як іноземна валюта, ювелірні та мистецькі вироби, провокують відплив їх за кордон для підвищення надійності з наступною реалізацією для поповнення трансакційного запасу
Високий рівень інфляції	Високий рівень інфляції провокує зростання номінального процента, але реальний рівень процента підтримувати тривалий час дуже складно і він часто виявляється від'ємним, що робить вкладання в альтернативні активи збитковим. Це спричинює високу ризиковість капіталізації грошей, послаблює мотиваційну роль альтернативної вартості зберігання грошей і порушуються ринкові механізми зв'язку між процентом та попитом на гроші
Недостатній розвиток ринку цінних паперів та ринку банківських послуг	Коли реальний процент має достатнє позитивне значення, суб'єкти господарювання не мають можливості швидко і надійно трансформувати свій запас грошей у запас дохідних активів. Це істотно послаблює еластичність попиту на гроші від процента, призводить до надмірного накопичення грошей у готівковій формі. Населення країни протягом всього перехідного періоду, по суті, було відрізане від ринку державних цінних паперів та не мало можливості скористатися перевагами такого дохідного активу, як облігації внутрішніх державних позик, які Дж.М. Кейнс [192] розглядав як єдину альтернативу грошовим запасам. Обмежений доступ населення і до такого альтернативного активу, як строкові та ощадні сертифікати через ненадійність банківських структур України

Продовження таблиці Ж.1

1	2
Структура багатства, рівень доходів та споживання	<p>Наявні структура багатства, рівень доходів або споживання в Україні теж істотно деформують еластичність попиту на гроші, як по валовому національному продукту, так й по очікуваному рівню доходу на альтернативні активи. При низькому-середньому рівні реальних доходів або споживання в портфелях активів випереджаючими темпами повинні зростати запаси грошей, щоб накопичити масу платіжних засобів, достатню для подальшого збільшення негрошових активів. Проте накопичення грошей пов'язане з ризиком інфляційних втрат і з ризиком банкрутства комерційних банків, що часто штовхає суб'єктів господарювання до пошуку обхідних шляхів трансформації грошових запасів у негрошові активи та навпаки</p>

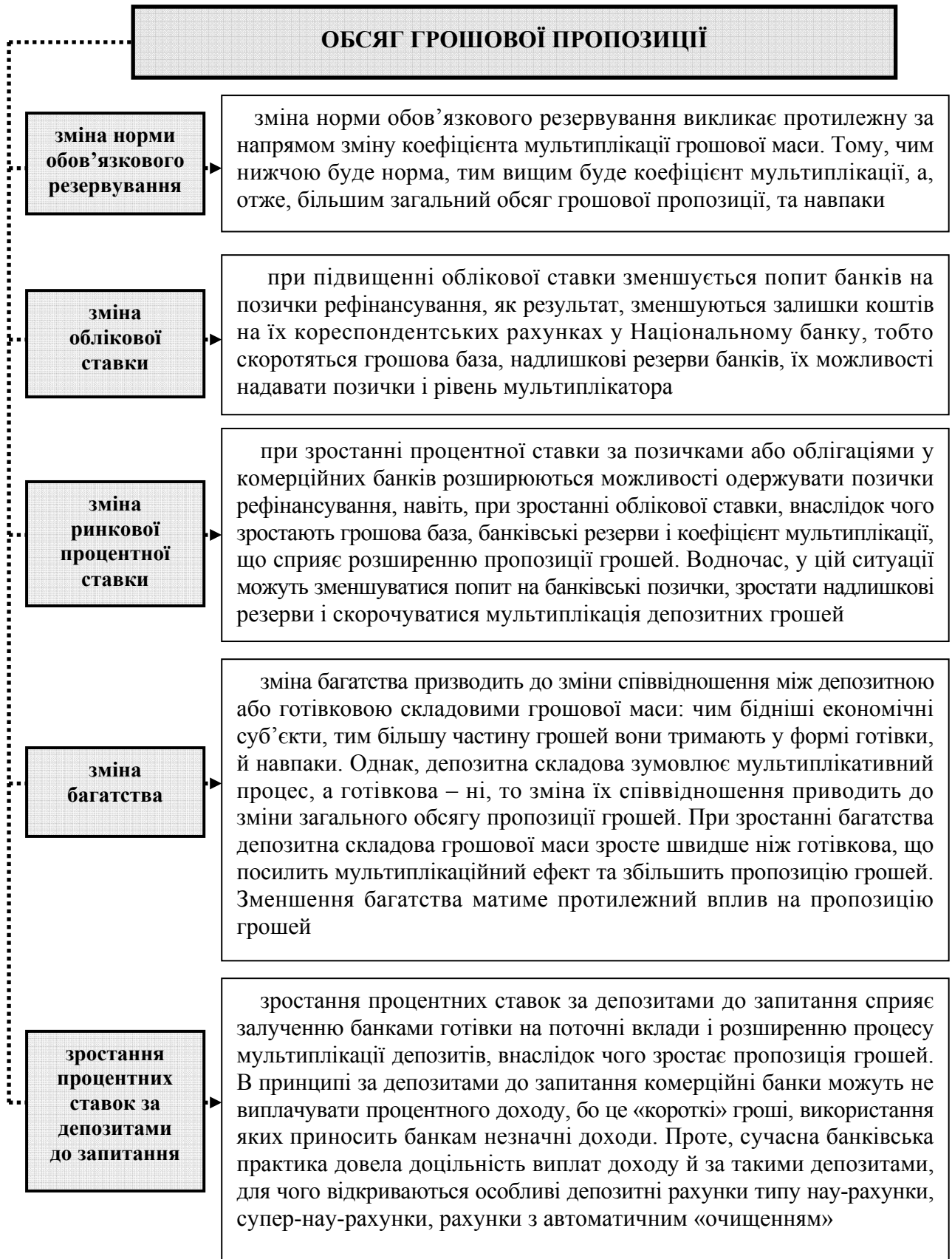

Рисунок Ж.2 – Вплив факторів на процес формування обсягу грошової пропозиції (джерело: класифіковано на засадах систематизації

[62, 140, 192, 287, 313, 441, 484])

Додаток К
Регулятори забезпечення безпеки банківських установ

Рисунок К.1 – Система індикаторів фінансової стабільності банківської системи та її структура, розроблена Міжнародним валютним фондом (джерело: систематизовано на засадах узагальнення [141, 202, 288, 447])

Рисунок К.2 – Групи індикаторів фінансової безпеки банківської системи, сформульовані західними науковцями Б. Айхенгріном, А. Роузом, К. Віплосцом (джерело: класифіковано на засадах систематизації [48, 221, 399])

Додаток Л

Концептуальний базис механізму забезпечення валютної безпеки економічних відносин в Україні

Таблиця Л.1 – Елементи національної валютної системи України (джерело: складено та систематизовано на засадах узагальнення [27, 351, 393-394, 468])

Основний елемент	Характеристика факторів впливу на формування складових національної валютної системи
1	2
Ступінь конвертованості (оборотності) національної валюти	Українська національна валюта гривня є частково вільно конвертованою. Верховна Рада України ратифікувала угоду про приєднання до VIII ст. Статуту Міжнародного валютного фонду, якою передбачено вільну конвертованість валюти в іноземну за поточними операціями
Режим курсу національної валюти	Законодавче визначення режиму валютного курсу Верховна Рада поклала на Кабінет Міністрів України і Національний банк України. Режим валютного курсу поступово змінювався від жорсткої фіксації до регульованого (у межах «валютного коридору») та вільного плавання
Режим використання іноземної валюти на національній території в загальному економічному обороті	Цей режим зводиться до повної заборони чи до заборони з деякими винятками для окремих видів платежів. В країні заборона на використання іноземної валюти у внутрішніх платежах введена в 1995 році, хоча за деякими платежами дозволено її використання зараз: надання інвалютних позичок банкам, оплата послуг, пов'язаних із зовнішньоекономічною діяльністю (оплата авіаквитків на міжнародних авіалініях і митних послуг тощо) та в інших, визначених Національним банком України, випадках
Режим формування та використання державних золотовалютних резервів	Цей режим встановлюється для забезпечення стабільності національних грошей та може проявлятися двояко: у формі жорсткої прив'язки національної валюти до певної іноземної з встановленням фіксованого курсу її до цієї валюти. За такого режиму іноземна валюта перетворюється в забезпечення національних грошей, тобто державні запаси її повинні на 100 % забезпечувати наявну в обороті масу національних грошей. Емісія останніх здійснюється тільки через купівлю цієї валюти на внутрішньому ринку, а вилучення з обороту – через продаж. За такого режиму курс національної валюти «плаває» разом з курсом іноземної валюти, а Національний банк України втрачає окремі функції, зокрема, статус органу монетарної політики; у формі використання валютних запасів для підтримання рівноваги на національному валютному

Продовження таблиці Л.1

1	2
	ринку з метою стабілізації зовнішньої і внутрішньої вартості грошей при збереженні незалежності Національного банку України в проведенні монетарної політики, що і відбувається в українській економіці
Режим валютних обмежень, які вводяться чи скасовуються законодавчим органом влади залежно від економічної ситуації в країні	Якщо економіка розбалансована або національні гроші не стабільні, в державі вводяться певні заборони та обмеження на операції із іноземною валютою. Так, в Україні в період загострення фінансової кризи було введено обмеження на відкриття юридичними особами рахунків в іноземних банках або заборонено переведення на них інвалюти. Експортерам заборонялося вільно розпоряджатися валютною виручкою і вони зобов'язані були повністю чи частково продавати її на валютному ринку. В міру поліпшення економічної ситуації такі обмеження послаблювалися або зовсім скасовувалися, що й відбулося в країнах з розвинутою економікою
Регламентация внутрішнього валютного ринку та дорогоцінних металів	Національний банк України як головний орган валютного регулювання в державі здійснює такі заходи з регламентації внутрішнього валютного ринку і ринку дорогоцінних металів, як надання дозволів банківським установам на виконання окремих видів валютних операцій, бо існує повна заборона певних валютних операцій, і юридичним особам-резидентам на відкриття поточних рахунків в даних банках; обмеження конвертованості національних валют, тому вводяться різні категорії валютних рахунків; заборона резидентам надавати позички нерезидентам за рахунок ресурсів, які мобілізовані усередині країни. Ці позички дозволяються за рахунок коштів, позичених на зовнішньому ринку; контролює надходження виручки експортерів у країну
Регламентация міжнародних розрахунків	Нормативними актами країни регламентується такі заходи з регламентації міжнародних розрахунків, як порядок відкриття у вітчизняних установах кореспондентських рахунків іноземних банків і навпаки; порядок переказування інвалюти за кордон фізичними особами; порядок виплати банками переказів із-за кордону фізичним особам-резидентам або нерезидентам; декларування іноземних авуарів або ізоляція внутрішнього від зовнішнього валютного ринку; заборона вивозу валютних коштів юридичних осіб без дозволу Національного банку та фізичним особам понад встановлену норму

ОБЛІКОВА СТАВКА НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

визначення суми відсотків, нарахованої на обсяг фінансової допомоги, яка залишається неповерненою на кінець звітного періоду, у розмірі облікової ставки Національного банку України, розрахованої за кожний день фактичного використання такої допомоги

розрахунок штрафних санкцій за порушення грошових зобов'язань у відсотках, розмір яких визначається обліковою ставкою Національного банку України, за час користування чужими коштами, якщо інший розмір відсотків не передбачено законом та договором

нарахування пені на суму податкового боргу, включаючи суму штрафних санкцій за їх наявності та без урахування суми пені, із розрахунку 120 % річних облікової ставки Національного банку України

нарахування пені на суму податкових пільг, котрі використані не за призначенням чи несвоєчасно повернуті, що повертаються до відповідного бюджету, із розрахунку 120 % річних облікової ставки Національного банку України

нарахування пені на суму податкових зобов'язань за результатами податкового періоду, на який припадає порушення умов за яких надавалося звільнення чи умовне звільнення від оподаткування при ввезенні товарів на митну територію країни, включаючи податок на додану вартість, що мав бути сплачений на момент ввезення товарів, виходячи зі 120 % облікової ставки Національного банку України, яка діяла на день збільшення податкового зобов'язання

нарахування пені на суми коштів, що безпідставно стягнені територіальними органами Пенсійного фонду з юридичних й фізичних осіб, які підлягають поверненню, виходячи з 120 % річних облікової ставки Національного банку України

нарахування пені на суму податкового зобов'язання, що діяло на день його виникнення у страхувальника, пов'язаного з розриванням з будь-яких причин, окрім визначеного Податковим кодексом випадку, дії договору довгострокового страхування життя та із недержавного пенсійного забезпечення протягом перших п'яти років щодо закінчення мінімального строку дії чи до настання страхового випадку, виходячи з 120 % облікової ставки Національного банку України

Рисунок Л.1 – Випадки застосування облікової ставки
Національного банку України (джерело: авторська розробка
на засадах систематизації [250, 330, 351, 394, 468])

Таблиця Л.2 – Визначення величини сальдо платіжного балансу України під впливом різноманітних факторів (джерело: складено та систематизовано за результатами досліджень [250, 312, 358, 393-394])

Фактори впливу	Вплив макроекономічних факторів на формування сальдо платіжного балансу
Нерівномірність економічного розвитку країн	Впливає на конкурентні позиції країн на світових ринках і визначає місце у світовій торгівлі. Цей фактор показує роль міжнародної конкуренції між основними світовими центрами економічного розвитку (США, Західна Європа та Південно-Східна Азія) у формуванні їх платіжних балансів, проявом чого є поступова зміна їх позиції на світових ринках – від активного сальдо платіжного балансу США або дефіцитів платіжних балансів країн Західної Європи та Японії після Другої світової війни щодо дефіциту торговельного балансу США в сучасних умовах й активного сальдо їхніх основних конкурентів, яким Україну не вважають
Глобалізація економічних процесів	Визначає істотні спрощення при переміщеннях капіталів між країнами, обумовлює рух значних обсягів короткострокових вкладень, що часто мають виключно спекулятивний характер і за наявності кризових явищ на світових фінансових ринках (кризи 90-х років минулого століття у Мексиці, Аргентині, країнах Південно-Східної Азії) можуть призводити до значних дефіцитів платіжних балансів країн, зокрема, й України
Зовнішні державні витрати	Фінансовим фактором впливу на платіжний баланс країни є зовнішні державні витрати, які спрямовані на забезпечення досягнення різноманітних економічних цілей, зокрема, надання фінансової чи гуманітарної допомоги іншим країнам світу
Інфляційні процеси та нестабільність внутрішнього грошового обігу	Можуть спричиняти підвищення собівартості або ціни на продукцію національних виробників, ускладнюючи позиції на світових ринках, обмежуючи можливості експорту. Крім того, дестабілізація грошового обігу й неконтрольовані темпи інфляції в Україні можуть зумовлювати відплив капіталів за кордон. Усе це негативно позначається на сальдо платіжного балансу, змушуючи країну вдаватися до зарубіжної допомоги або зовнішніх запозичень, що Україна і робить
Різні види надзвичайних обставин	Неврожаї, стихійні лиха, катастрофи й терористичні акти можуть украй негативно вплинути на стан платіжного балансу країни з огляду на стимулювання відпливу капіталів за кордон, порушення виробничих циклів усередині країни й зниження обсягів експортних операцій, що і відбулося в країні в останні роки

Додаток М

Концептуальна модель інституційного становлення та набуття необхідних якісних параметрів розвитку фондового ринку України

Таблиця М.1 – Підходи з реформування розрахунково-клірингової системи країни

(джерело: складено і систематизовано на засадах узагальнення [193, 205, 353])

Категорія	Підходи	
	постачання проти платежу	центральна сторона угоди
розрахунково-клірингова діяльність	<p>при здійсненні розрахунково-клірингових операцій на основі DVP клірингова організація бере на себе ризики розрахунку вимог та зобов'язань, а також виконання угод, пов'язаних із постачанням цінних паперів чи грошей, що відбувається наступним чином: після того як Компанія А укладає угоду з Компанією В, з біржі направляється інформація про угоду в клірингову організацію, яка, у свою чергу, розрахувавши нетто-позицію, відправляє доручення в Центральний депозитарій цінних паперів і Національний банк України або будь-яку іншу дублюючу платіжну систему для завершення розрахунків. Отже, розглянутий підхід до розрахунково-клірингової діяльності припускає двосторонній залік вимог та зобов'язань учасників, що при великій кількості угод ускладнює роботу торгово-розрахункового комплексу і збільшує документообіг</p>	<p>при здійсненні розрахунково-клірингових операцій на основі ССР система припускає багатосторонній залік зобов'язань по угодах та передбачає участь клірингової організації як центральної сторони угоди, але основна відмінність цього підходу полягає в тому, що організація стає контрагентом по угоді, тобто фактично, вона стає продавцем для покупця цінного паперу і покупцем для його продавця. При цьому клірингова організація бере на себе ризик, який виникає при здійсненні угоди: у випадку відмови або неможливості завершення угоди однієї зі сторін, компанія зобов'язана завершити угоду, продавши цінні папери покупцю або виплативши їх вартість продавцю. Отже, таке залучення клірингової організації в операції на фондовому ринку збільшує рівень ризику, якому піддається компанія, але це знижує ризики, яким піддаються учасники торгів</p>

Таблиця М.2 – Перешкоди на шляху реалізації фондовим ринком завдань щодо залучення інвестиційних ресурсів і забезпечення сталого економічного розвитку (джерело: складено та систематизовано за результатами досліджень [72, 90, 193, 220, 375, 453, 474])

Перешкоди	Вплив перешкод на залучення інвестиційних ресурсів та забезпечення сталого економічного розвитку
1	2
Недооцінка потенціалу фондового ринку країни	Фондовому ринку відводиться другорядна роль порівняно з елементами фінансового сектору національної економіки і спостерігається недооцінка його потенціалу щодо можливості акумулювання інвестиційних ресурсів населення і суб'єктів підприємницької діяльності, тобто недооцінка потенціалу ринку цінних паперів спостерігається, як з боку держави, так і з боку господарюючих суб'єктів чи домашніх господарств [220]
Особливості функціонування структурних компонентів фондового ринку	У працях провідних фахівців [90, 375], акцентовано увагу на окремих характеристиках функціонування структурних компонентах фондового ринку України, які перешкоджають реалізації його головних завдань: превалювання неорганізованого ринку над організованим, що негативно позначається на прозорості фондового ринку і відлякує, як внутрішніх, так й зовнішніх інвесторів; мала кількість цінних паперів, якими торгують на біржі, що обмежує використання інструментів фондового ринку; наявність кількох площадок, на яких здійснюються торги цінними паперами, що не сприяє розповсюдженню якісних та кількісних параметрів операцій; учасники фондового ринку маніпулюють цінами з метою завищення вартості активів інвестиційних фондів
Низький рівень специфікації прав власності, що зумовлює корпоративні конфлікти	Низький рівень корпоративного управління є однією із проблем, що гальмує розвиток інфраструктури фондового ринку країни і стримує, як внутрішнього, так і зовнішнього інвестора. Так, на думку В.І. Кириленко [193], до найбільш поширених порушень прав інвесторів відносять: недотримання норм законодавства, що визначають порядок розміщення акцій і порушення інтересів інвесторів під час проведення додаткової емісії; ущемлення прав інвесторів під час санації, реорганізації, банкрутства та ліквідації компанії, що є об'єктом проекту; прийняття емітентами статутних норм, котрі обмежують права або інтереси інвесторів, а також змінюють порядок та терміни виплати дивідендів

Продовження таблиці М.2

1	2
Слабкість внутрішніх інституційних інвесторів	<p>За оцінками експертів [90, 453], сьогодні більш актуальним є питання не про кількісне зростання інститутів спільного інвестування, а про якість їх послуг, підвищення професійного рівня фахівців із управління активами або зростання довіри потенційних інвесторів.</p> <p>Крім того, найбільш нагальним завданням щодо розвитку інституційних інвесторів на фондовому ринку є зменшення їх участі у тіньових схемах. Розвиток інститутів спільного інвестування має бути потужним імпульсом для активізації фондової системи країни і наповнення ринку цінних паперів внутрішніми інвестиційними ресурсами. Але, вільні ресурси юридичних або фізичних осіб обминають стороною ринок спільного інвестування в Україні</p>
Слабка зацікавленість іноземних інвесторів у вітчизняному фондовому ринку	<p>На нашу думку, присутність на вітчизняному фондовому ринку стратегічних іноземних інвесторів залежить від таких факторів, як: стабільність національного законодавства; чітке забезпечення прав акціонерів і високий рівень корпоративного управління; відсутність бар'єрів для вільного переливу капіталу та передбачуваність валютної політики; прозорість як ринку цінних паперів, так й звітності вітчизняних компаній, тобто належного рівня їх корпоративного управління. Втім, більшість з наведених факторів перебувають на незадовільному рівні, що стримує приплив іноземного капіталу на вітчизняний ринок цінних паперів [474]</p>
Низькі темпи приведення нормативної бази, що врегульовує відносини у фінансовій сфері, до вимог міжнародних стандартів	<p>О.В.Гаврилюк [72] акцентує увагу на тому, що в контексті нарощення інвестиційного потенціалу поряд з використанням внутрішніх ресурсів, слід використовувати можливість участі у міжнародному русі капіталів, оскільки залучення іноземних інвестицій саме через фондовий ринок видається найбільш привабливою формою міжнародного руху капіталу.</p> <p>Це пояснюється тим, що ринок цінних паперів забезпечує мобільність руху капіталів та ліквідність вкладів. За наявних умов функціонування економіки України, ліквідність вкладів можна вважати одним із вирішальних факторів, що впливає на розвиток сучасної інфраструктури фондового ринку країни. Особливо, це стосується іноземних інвесторів, які звикли до економічної стабільності, а тому чутливі до нестабільності, притаманної країнам з перехідною економікою.</p>

Додаток Н

Список публікацій здобувача за темою дисертації та
відомості про апробацію результатів дисертації

1. Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації***Монографії***

1. Кулінська А.В. Управління складовими фінансової безпеки національного господарства України: концепція та методологія: [моногр.] / А.В. Кулінська. – Одеса: ФОП Бондаренко М.О., 2016. – 386 с. (22,43 д.а.).

2. Інноваційні механізми економічного управління підприємством: [моногр.] / [під ред. Л.В. Фролової]. – Кривий Ріг: ФОП Чернявський Д.О., 2016. – 492 с. (30,75 д.а., особистий внесок здобувача: оцінено індикатори загрози економічної безпеки України – 0,76 д.а.).

3. Кулінська А.В. Підвищення ефективності управління фінансово-кредитним механізмом невиробничої сфери національної економіки (на прикладі туристичної галузі України): [моногр.] / Н.П. Борецька, А.В. Кулінська. – Донецьк: ТОВ «Східний видавничий дім», 2013. – 218 с. (12,98 д.а., особистий внесок здобувача: розроблено фінансово-кредитний механізм як інструмент впливу держави на розвиток невиробничої сфери (на прикладі туристичної галузі країни – 7,22 д.а.)).

Статті у наукових фахових виданнях України

4. Кулінська А.В. Економіко-організаційні проблеми розвитку банківської системи України / А.В. Кулінська // Науковий вісник Чернігівського державного інституту економіки і управління. Серія 1, Економіка: зб. наук. праць. – Чернігів, 2012. – Вип. 1 (13). – С. 250-254. (0,38 д.а.).

5. Кулінська А.В. Розвиток інвестиційних можливостей фінансово-кредитного механізму державного управління суб'єктами національного господарства / А.В. Кулінська // Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції. – 2012. – № 2 (15). – С. 11-15. (0,57 д.а.).

6. Кулінська А.В. Подолання бюджетного дефіциту як складова національної стратегії соціально-економічного розвитку сфер національного господарства / А.В.

Кулінська // Університетські наукові записки. – 2012. – № 3 (43). – С. 519-523. (0,42 д.а.).

7. Кулінська А.В. Позитивні і негативні наслідки державного кредитування для розвитку фінансово-кредитного механізму державного управління національною економікою / А.В. Кулінська // Економіка і управління. – 2012. – № 3 (55). – С. 31-35. (0,40 д.а.).

8. Кулінська А.В. Наслідки впливу світової фінансової кризи на функціонування фінансово-кредитного механізму державного управління економікою України / А.В. Кулінська // Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. праць. – Одеса, 2012. – Вип. № 4 (47). – С. 44-49. (0,60 д.а.).

9. Кулінська А.В. Формування ефективного механізму забезпечення фінансової складової економічної безпеки України [Електронний ресурс] / А.В. Кулінська // Ефективна економіка. – 2013. – № 11. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?n=11&y=2013>. – Доступно на 30.01.2017. – Назва з екрана. (0,50 д.а.). **Видання індексується та реферується в зарубіжних базах даних: Index Copernicus (Польща); Google Scholar (США).**

10. Кулінська А.В. Проблеми фінансового забезпечення суб'єктів національного господарства України [Електронний ресурс] / А.В. Кулінська // Ефективна економіка. – 2013. – № 12. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4466>. – Доступно на 30.01.2017. – Назва з екрана. (0,57 д.а.). **Видання індексується та реферується в зарубіжних базах даних: Index Copernicus (Польща); Google Scholar (США).**

11. Кулінська А.В. Еволюція парадигми національної економічної безпеки в інтересах стратегічного забезпечення національної безпеки країни / А.В. Кулінська // Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. праць. – Одеса, 2015. – Вип. № 3 (58). – С. 72-78. (0,68 д.а.). **Видання індексується та реферується в зарубіжних базах даних: Index Copernicus (Польща); Google Scholar (США).**

12. Кулінська А.В. Систематизація підходів до оцінювання боргової безпеки та її складових елементів в Україні / А.В. Кулінська // Економіка і регіон. – 2015. – № 4 (53). – С. 91-95. (0,68 д.а.). **Видання індексується та реферується в**

зарубіжних базах даних: Index Copernicus (Польща); Google Scholar (США); Ulrich's Periodicals Directory (США).

13. Кулінська А.В. Диференціація підходів до управління державною заборгованістю / А.В. Кулінська // Економічний форум. – 2015. – № 4. – С. 64-70. (0,56 д.а.). *Видання індексується та реферується в зарубіжних базах даних: РІНЦ (Росія); Index Copernicus (Польща); Ulrich's Periodicals Directory (США).*

14. Кулінська А.В. Сучасні тенденції в грошово-кредитній політиці Національного банку України / А.В. Кулінська // Економіка та держава. – 2015. – № 10. – С. 77-81. (0,62 д.а.). *Видання індексується та реферується в зарубіжних базах даних: Index Copernicus (Польща); Google Scholar (США); Scientific Indexing Services (США).*

15. Кулінська А.В. Проблеми функціонування складових фінансової безпеки в системі економічної безпеки держави / А.В. Кулінська // Науковий вісник Одеського національного економічного університету: зб. наук. праць. – Одеса, 2015. – Вип. 11 (231). – С. 90-98. (0,50 д.а.). *Видання індексується та реферується в зарубіжних базах даних: РІНЦ (Росія); Google Scholar (США); Social Science Open Access Repository (Німеччина).*

16. Кулінська А.В. Особливості формування системи індикаторів оцінки інвестиційної безпеки держави / А.В. Кулінська // Інвестиції: практика та досвід. – 2015. – № 18. – С. 11-15. (0,64 д.а.). *Видання індексується та реферується в зарубіжних базах даних: Index Copernicus (Польща); Google Scholar (США); Scientific Indexing Services (США).*

17. Кулінська А.В. Особливості державного регламентування фондової політики України / А.В. Кулінська // Інвестиції: практика та досвід. – 2015. – № 22. – С. 66-68. (0,45 д.а.). *Видання індексується та реферується в зарубіжних базах даних: Index Copernicus (Польща); Google Scholar (США); Scientific Indexing Services (США).*

18. Кулінська А.В. Обставини, які впливають на зміцнення системи національної фінансової безпеки України / А.В. Кулінська // Економічний простір: зб. наук. праць. – Дніпропетровськ, 2015. – Вип. 104. – С. 92-101. (0,62 д.а.).

Видання індексується та реферується в зарубіжних базах даних: РІНЦ (Росія); Index Copernicus (Польща); Google Scholar (США).

19. Кулінська А.В. Кризові ситуації, які викликають загрозу індикаторам економічної безпеки України / А.В. Кулінська // Економіка та держава. – 2016. – № 1. – С. 53-55. (0,50 д.а.). *Видання індексується та реферується в зарубіжних базах даних: Index Copernicus (Польща); Google Scholar (США); Scientific Indexing Services (США).*

20. Кулінська А.В. Управління національною безпекою як основою забезпечення сталого розвитку національного господарства / А.В. Кулінська // Економічний форум. – 2016. – № 1. – С. 20-26. (0,50 д.а.). *Видання індексується та реферується в зарубіжних базах даних: РІНЦ (Росія); Index Copernicus (Польща); Ulrich's Periodicals Directory (США).*

21. Кулінська А.В. Оптимальні умови формування складових валютної безпеки національної економіки / А.В. Кулінська // Науковий вісник Одеського національного економічного університету: зб. наук. праць. – Одеса, 2016. – Вип. 3 (235). – С. 86-96. (0,48 д.а.). *Видання індексується та реферується в зарубіжних базах даних: РІНЦ (Росія); Google Scholar (США); Social Science Open Access Repository (Німеччина).*

22. Кулінська А.В. Бюджетна безпека як умова досягнення національних соціально-економічних інтересів / А.В. Кулінська // Інвестиції: практика та досвід. – 2016. – № 4. – С. 29-34. (0,66 д.а.). *Видання індексується та реферується в зарубіжних базах даних: Index Copernicus (Польща); Google Scholar (США); Scientific Indexing Services (США).*

23. Кулінська А.В. Вдосконалення механізму управління державною заборгованістю України / А.В. Кулінська // Економічний простір: зб. наук. праць. – Дніпропетровськ, 2016. – Вип. 106. – С. 145-156. (0,64 д.а.). *Видання індексується та реферується в зарубіжних базах даних: РІНЦ (Росія); Index Copernicus (Польща); Google Scholar (США).*

24. Kulinska A.V. Features of formation of the mechanism of ensuring economic security of the banking system of Ukraine [Електронний ресурс] / L.V. Frolova,

A.V. Kulinska // Економіка: реалії часу. – 2016. – № 4 (26). – С. 13-20. – Режим доступу: <http://economics.opu.ua/files/archive/2016/No4/13.pdf>. – Доступно на 30.01.2017. – Назва з екрана. (0,82 д.а., особистий внесок здобувача: обґрунтовано необхідність підвищення рівня управління економічною безпекою банківських установ та її швидкої адаптації щодо мінливих умов конкурентної боротьби в банківському секторі економіки України – 0,32 д.а.). **Видання індексується та реферується в зарубіжних базах даних: РІНЦ (Росія); Index Copernicus (Польща); Google Scholar (США); Ulrich's Periodicals Directory (США).**

25. Кулінська А.В. Дослідження взаємозв'язку складових фінансової безпеки національного господарства України / А.В. Кулінська // Торгівля і ринок України: зб. наук. праць. – Кривий Ріг, 2016. – Вип. 39-40. – С. 13-21. (0,58 д.а.).

26. Кулінська А.В. Особливості функціонування складових фінансово-кредитного механізму управління невиробничою сферою (на прикладі туристичної галузі України) / А.В. Кулінська // Вісник ДонНУЕТ. Серія «Економічних наук». – 2016. – № 2 (66). – С. 140-148. (0,56 д.а.).

27. Кулінська А.В. Концептуальні засади розробки системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки економіки України [Електронний ресурс] / А.В. Кулінська // Ефективна економіка. – 2017. – № 2. – Режим доступу до журналу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5742>. – Доступно на 30.01.2017. – Назва з екрана. (0,68 д.а.). **Видання індексується та реферується в зарубіжних базах даних: Index Copernicus (Польща); Google Scholar (США).**

2. Опубліковані праці апробаційного характеру

Матеріали наукових конференцій

28. Кулінська А.В. Бюджетна політика та її роль у забезпеченні економічного росту держави: матеріали VII міжнар. наук.-практ. конф. [«Стратегія інноваційного розвитку економіки: бізнес, наука, освіта»], (Харків, НТУ «ХПІ», 29 вересня – 2 жовтня 2015 р.) / А.В. Кулінська. – Харків: Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», 2015. – С. 106-109. (0,20 д.а.).

29. Кулінська А.В. Основні проблеми і тенденції оцінки інвестиційної привабливості суб'єктів економіки: матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. [«Стратегічні напрями соціально-економічного розвитку держави в умовах глобалізації»], (Хмельницький, ХУУП, 8-9 жовтня 2015 р.) / А.В. Кулінська. – Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2015. – С. 168-170. *(0,22 д.а.)*.

30. Кулінська А.В. Систематизація чинників, що викликають загрози банківській безпеці України: матеріали V всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. [«Сучасна економічна наука: теорія і практика»], (Полтава, ПНТУ, 17 листопада 2015 р.) / А.В. Кулінська. – Полтава: Полтавський національний технологічний університет ім. Ю. Кондратюка, 2015. – С. 203-204. *(0,12 д.а.)*.

31. Кулінська А.В. Пріоритетні напрями формування національних економічних інтересів України: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. [«Фінансово-економічна стратегія розвитку України в умовах сучасних геополітичних викликів (економіко-управлінські, правові, інформаційно-технічні, гуманітарні аспекти)»], (Дніпропетровськ, УМСФ, 20 листопада 2015 р.) / А.В. Кулінська. – Дніпропетровськ: Університет митної справи та фінансів, 2015. – С. 137-139. *(0,14 д.а.)*.

32. Кулінська А.В. Особливості формування збалансованої бюджетної політики: матеріали VI всеукр. наук.-практ. конф. [«Сучасний стан та пріоритети модернізації фінансово-економічної системи України»], (Львів, ЛКА, 25 листопада 2015 р.) / А.В. Кулінська. – Львів: Львівська комерційна академія, 2015. – С. 55-58. *(0,24 д.а.)*.

33. Кулінська А.В. Надмірна зовнішня заборгованість країни та шляхи її зменшення: матеріали VI міжнар. наук.-практ. конф. [«Пріоритети нової економіки знань в XXI сторіччі»], (Дніпропетровськ, ПДАБА, 24-25 грудня 2015 р.) / А.В. Кулінська. – Дніпропетровськ: Придніпровська державна академія будівництва та архітектури, 2015. – С. 88-90. *(0,20 д.а.)*.

34. Кулінська А.В. Дослідження проблем розвитку фінансової безпеки фондового ринку України: матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. [«Маркетинг і менеджмент в системі національних і світових економічних

інтересів»], (Кривий Ріг, ДонНУЕТ, 21 січня 2016 р.) / А.В. Кулінська. – Кривий Ріг: Донецький національний університет економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського, 2016. – С. 119-122. (0,16 д.а.).

35. Кулінська А.В. Взаємодія складових механізму забезпечення фінансової безпеки України: матеріали V міжнар. наук.-практ. конф. [«Розвиток соціально-економічних систем у трансформаційних умовах»], (Бердянськ, БУМБ, 27-28 січня, 2016 р.) / А.В. Кулінська. – Бердянськ: Бердянський університет менеджменту і бізнесу, 2016. – С. 149-150. (0,18 д.а.).

36. Кулінська А.В. Фінансова безпека як найважливіша складова економічної безпеки суб'єкта господарювання: матеріали VII міжнар. наук.-теор. інтернет-конф. [«Творчий пошук молоді – курс на ефективність»], (Хмельницький, ХКТЕІ, 25 лютого 2016 р.) / А.В. Кулінська. – Хмельницький: Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут, 2016. – С. 212-214. (0,18 д.а.).

37. Кулінська А.В. Зменшення негативного впливу на забезпечення боргової безпеки України: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. [«Економічний потенціал країни: наукові підходи та практика реалізації»], (Одеса, ОНУ, 26-27 лютого 2016 р.) / А.В. Кулінська. – Одеса: Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова, 2016. – С. 49-51. (0,24 д.а.).

38. Кулінська А.В. Зростання загроз соціально-економічній стабільності суспільства: матеріали VII міжнар. наук.-практ. конф. [«Участь молоді у розвитку економіки та суспільства України»], (Київ, НУХТ, 24-25 березня 2016 р.) / А.В. Кулінська. – К.: Національний університет харчових технологій, 2016. – С. 223-225. (0,16 д.а.).

39. Кулінська А.В. Обставини, які призвели фінансову сферу національної економіки до кризового стану: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. [«Стратегії та інновації: актуальні управлінські практики»], (Кривий Ріг, ДонНУЕТ, 21 квітня 2016 р.) / А.В. Кулінська. – Кривий Ріг: Донецький національний університет економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського, 2016. – С. 420-423. (0,16 д.а.).

40. Кулінська А.В. Інновації ведення банківського бізнесу: сучасні особливості: матеріали наук.-практ. інтернет-конф. [«Актуальні проблеми сучасного

економіко-гуманітарного дискурсу в Україні»], (Кривий Ріг, ДонНУЕТ, 29 квітня 2016 р.) / А.В. Кулінська. – Кривий Ріг: Донецький національний університет економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського, 2016. – С. 204-207. (0,22 д.а.).

41. Кулінська А.В. Розвиток системи формування державного бюджету: матеріали V міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. [«Економіка і управління в умовах глобалізації»], (Кривий Ріг, ДонНУЕТ, 25 травня 2016 р.) / А.В. Кулінська. – Кривий Ріг: Донецький національний університет економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського, 2016. – С. 137-140. (0,20 д.а.).

42. Кулінська А.В. Співробітництво України з міжнародним валютним фондом: матеріали VI міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. [«Бізнес та умови його розвитку: національний та міжнародний дискурси»], (Кривий Ріг, ДонНУЕТ, 15 червня 2016 р.) / А.В. Кулінська. – Кривий Ріг: Донецький національний університет економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського, 2016. – С. 65-67. (0,16 д.а.).

Додаток П

Довідки про провадження результатів дослідження

УКРАЇНА

**ВИКОНАВЧИЙ КОМІТЕТ
РЕНІЙСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

вул. Соборна, 103, м. Рені, 68800, тел.4-02-16, факс 4-02-21

E-mail: merreni@ukr.net, web: http:// www.renimvk.od.ua

Код ЄДРПОУ 04056990

24. 11. 2016р. № 122-18/292-22

на № _____ від _____

ДОВІДКА

про використання результатів дисертаційної роботи
к.держ.упр. Кулінської Анжели Вікторівни на тему
«Державне управління фінансовою складовою
економічної безпеки національної економіки України»

Довідка видана в тому, що науково-практичні результати, отримані в дисертаційній роботі к.держ.упр. Кулінської А.В., впроваджено у практичну діяльність фінансово-економічного відділу Ренійської міської ради Одеської області, зокрема, рекомендації стосовно впровадження при прогнозуванні бюджетної політики замість нормативного та цільового методів такі кількісні методи бюджетного прогнозування, як аналіз часових рядів (виявлення тенденцій минулого і продовження їх в майбутньому) і каузальне чи причинно-наслідкове моделювання (прогнозування ситуацій за допомогою дослідження статистичної залежності між різноманітними факторами), якщо діяльність у минулому мала позитивну тенденцію, яку можна продовжити в майбутньому.

Зазначені рекомендації к.держ.упр. Кулінської А.В. мають наукову та практичну цінність, тому враховані фінансово-економічним відділом Ренійської міської ради Одеської області в процесі забезпечення реалізації бюджетної політики і державної політики економічного та соціального розвитку.

Міський голова

І.В. Плехов

У К Р А Ї Н А
МИКОЛАЇВСЬКА РАЙОННА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

вул. Незалежності, 71, смт. Миколаївка, Одеська область, 67000, тел. 2-65-32, тел/факс (04857)2-62-70
 E-mail: nikolaevka_rda@odessa.gov.ua Код ЄДРПОУ 04057190

“ 10 ” 02 2017р. № 01/01-26/465/1027
 На № _____ від “ _____ ” 20 _____ р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи
к.держ.упр. Кулінської Анжели Вікторівни
на тему «Державне управління фінансовою складовою
економічної безпеки національної економіки України»

Відділом економічного розвитку та торгівлі Миколаївської районної державної адміністрації Одеської області прийнято до впровадження наступні розробки дисертаційної роботи к.держ.упр. Кулінської А.В. як рекомендації щодо розвитку програмно-цільового методу планування бюджетної політики в контексті дослідження економічної безпеки національної економіки України, відмінною ознакою якого, є застосування кількісних методів прогнозування і каузального моделювання, що дозволяє методам бюджетного планування та прогнозування діяти в комплексі з метою оптимізації бюджетних коштів та визначення майбутніх тенденцій соціально-економічного розвитку.

Т.в.о. голови районної
 державної адміністрації

Н.М.Гачечиладзе

У К Р А Ї Н А
МИКОЛАЇВСЬКА РАЙОННА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

вул. Незалежності, 71, смт. Миколаївка, Одеська область, 67000, тел. 2-65-32, тел/факс (04857)2-62-70
E-mail: nikolaevka_rda@odessa.gov.ua Код ЄДРПОУ 04057190

“ 20 ” 02 2017р. № 01/01-26/465/4026
На № _____ від “ _____ ” _____ 20 __ р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи
к.держ.упр. Кулінської Анжели Вікторівни
на тему «Державне управління фінансовою складовою
економічної безпеки національної економіки України»

Фінансовим управлінням Миколаївської районної державної адміністрації Одеської області розглянуто і прийнято до впровадження такі наукові розробки дисертаційної роботи к.держ.упр. Кулінської А.В. як методичні рекомендації до формування комплексу пріоритетних показників-індикаторів оцінювання рівня фінансової безпеки національної економіки України за складовими, що дозволить привести численну кількість показників-індикаторів оцінювання рівня складових фінансової безпеки економіки національного господарства, які є різними за репрезентативністю, достовірністю, інформаційною доступністю, до односпрямованості, розмірності тлумачень характеристичних і нормативних значень показників-індикаторів щодо здійснення ефективного фінансового планування.

Т.в.о. голови районної
державної адміністрації

Н.М.Гачечиладзе

ПУБЛІЧНЕ
АКЦІОНЕРНЕ
ТОВАРИСТВО

16. 11. 2016 № 56D

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи
к.держ.упр Кулінської Анжели Вікторівни
на тему «Державне управління фінансовою складовою
економічної безпеки національної економіки України»

Довідка видана тому, що у господарській діяльності ПАТ «Одескабель» з метою його подальшого інноваційно-інвестиційного розвитку у контексті стратегічних планів, використано методику оцінки рівня боргової залежності підприємства на засадах системного підходу з використанням розрахункових показників як показники-індикатори платоспроможності, стану ліквідності та заборгованості, що характеризують здатність суб'єкта національної економіки своєчасно та в повному обсязі виконувати фінансові зобов'язання в умовах конкурентного середовища на ринку електроенергії.

Фінансовий директор

Маневич М.О.

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Ministry of Education and Science of Ukraine

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ODESSA NATIONAL POLYTECHNIC UNIVERSITY

пр. Шевченка, 1, м. Одеса-44, 65044 Україна
 тел.: +38 048 7223474, факс: +38 0482 344273

Shevchenko av., 1, Odessa-44, 65044 Ukraine
 phone: +38 048 7223474, fax: +38 0482 344273

E-mail: opu@opu.ua http://www.opu.ua, Код ЄДРПОУ 02071045

12.04.2017 № 792/186-10
 На №

Довідка

про впровадження результатів дисертаційної роботи
 Кулінської Анжели Вікторівни
 на тему «Державне управління фінансовою складовою
 економічної безпеки національної економіки України»
 у навчальний процес Одеського національного політехнічного університету

Довідка видана у результаті того, що в програмах і навчально-методичних матеріалах з дисциплін «Інформаційно-аналітичне забезпечення економічної безпеки», «Комплексне забезпечення фінансово-економічної безпеки. Організація і управління системою фінансово-економічної безпеки», «Управління безпекою бізнесу» використовуються наступні наукові результати, отримані у дисертації Кулінської А.В.:

- науковий підхід до групування комплексу факторів, які визначають інвестиційний клімат країни, забезпечують його подальший розвиток або впливають на процес інвестування національного господарства є складовою навчальної програми дисципліни «Інформаційно-аналітичне забезпечення економічної безпеки», що викладається для магістрів спеціальності: 073 «Менеджмент», спеціалізації «Управління фінансово-економічною безпекою»;
- методичні засади оцінювання рівня боргової залежності суб'єктів господарювання на основі системного підходу з використанням таких розрахункових показників, як показники-індикатори платоспроможності, ліквідності та заборгованості, є складовою навчальної програми дисципліни «Комплексне забезпечення фінансово-економічної безпеки. Організація та управління системою фінансово-економічної безпеки», що викладається для магістрів спеціальності: 073 «Менеджмент», спеціалізації «Управління фінансово-економічною безпекою»;
- методичний підхід до створення пріоритетної системи показників-індикаторів оцінювання рівня фінансової безпеки суб'єктів діяльності за складовими, реалізація якого забезпечить вирішення актуальної проблеми, – це проведення точної деталізації отриманих результатів під час аналізу засад державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки за допомогою упорядкування оцінок впливу наведених факторів із урахуванням їх значущості та важливості із-за нерівнозначності параметрів є складовою навчальної програми дисципліни «Управління безпекою бізнесу», що викладається для магістрів спеціальності: 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність», спеціалізації «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність».

Використані результати дисертації Кулінської А.В. свідчать про глибоке опрацювання автором теоретико-методологічних положень системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України в частині її формування, моніторингу, розвитку. Висновки і пропозиції відзначаються науковою новизною, можливістю реалізації у практичній діяльності суб'єктів господарювання, тому поліпшують матеріал означених навчальних дисциплін та сприяють підвищенню якості підготовки фахівців у галузі управління національним господарством.

Проректор ОНПУ,
 д.т.н., професор

Голова методичної ради ІБЕГТ,
 к.е.н., професор

Вик. Кулінська А.В. Тел. 705-85-99

С.А. Нестеренко

Т.І. Черкасова

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор ОНПУ з наукової та науково-педагогічної роботи,
д.т.н., професор

Д.В. Дмитришин
«04» _____ 2017 р.

АКТ

про використання результатів дисертаційної роботи
Кулінської Анжели Вікторівни
на тему «Державне управління фінансовою складовою
економічної безпеки національної економіки України»
у науково-дослідницької діяльності
Одеського національного політехнічного університету

Довідка видана в тому, що у науково-дослідницькій роботі Одеського національного політехнічного університету використані наступні наукові результати, отримані у дисертації Кулінської Анжели Вікторівни:

- методичні засади оцінки рівня боргової залежності суб'єктів національної економіки на основі системного підходу із використанням наступних розрахункових показників, як показники-індикатори платоспроможності, ліквідності, заборгованості («Методологія та управлінський інструментарій забезпечення економічно безпечного інноваційного розвитку підприємств промислового сектору на основі інтеграції освіти, науки і виробництва»), номер державної реєстрації 0115U000408);
- науковий підхід до групування комплексу факторів, які визначають інвестиційний клімат України, забезпечують його подальший розвиток та впливають на процес інвестування національного господарства або його активність в державі («Економічне оцінювання та обліково-аналітичне забезпечення інноваційно-інвестиційної діяльності та економічної безпеки на макро- та мікрорівні»), номер державної реєстрації 0116U006740);
- методичний підхід до створення пріоритетної системи показників-індикаторів оцінювання рівня фінансової безпеки національної економіки України за складовими («Теоретичні та прикладні проблеми забезпечення економічного розвитку промислових підприємств»), номер державної реєстрації 0114U005505).

Дисертантка приймала участь у виконанні вказаних тем як співвиконавиця.

Керівник теми НДДКР № 0115U000408, 0116U006740
д.е.н., професор

С.В. Філіпова

Керівник теми НДДКР № 0114U005505
д.е.н., професор

С.А. Бельюков

Вик. Кулінська А.В. Тел. 705-85-99